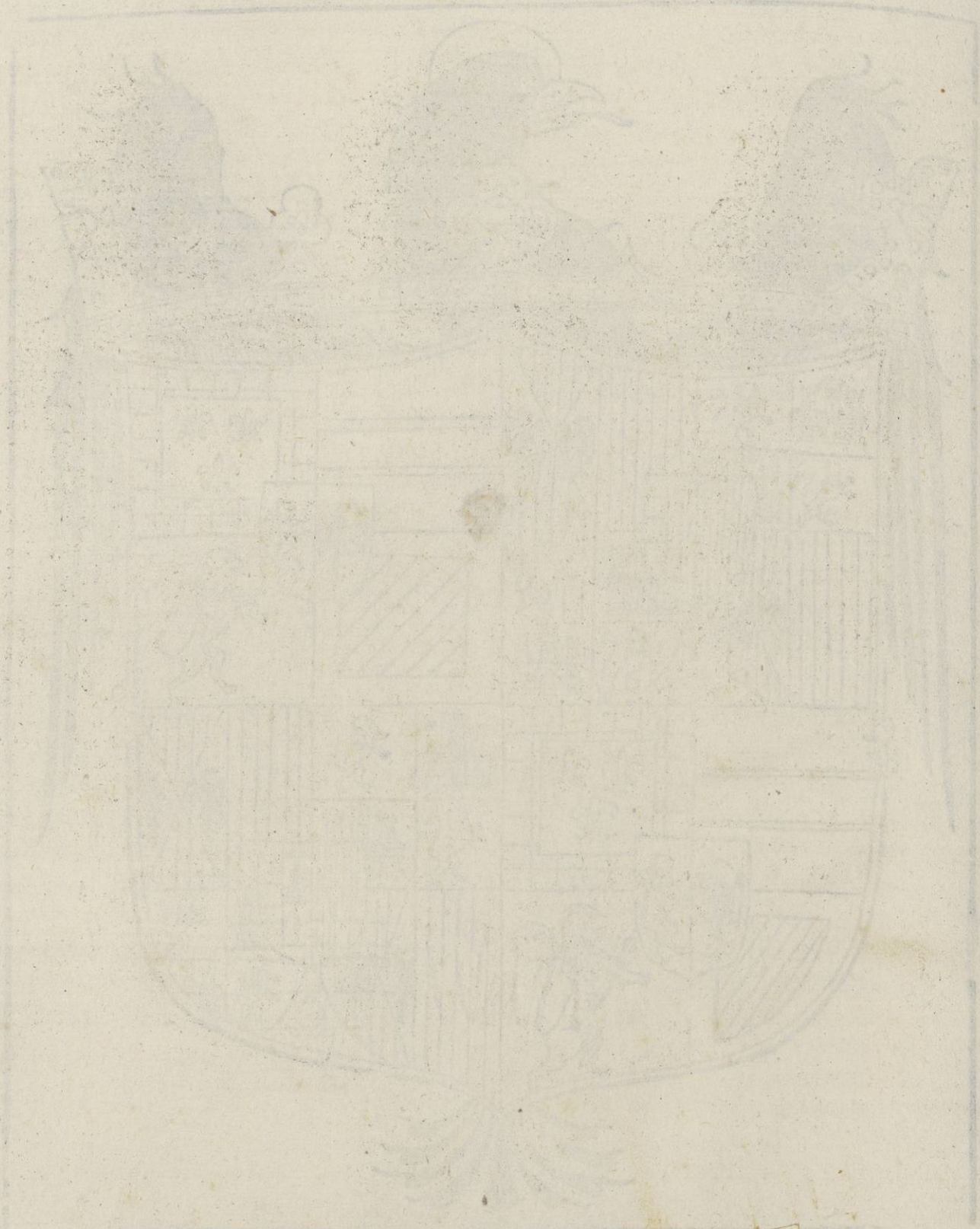

Fortianus Bartia Iuris cōsultus Hispanus de ultimo fine
Iuris canonici et civilis. De primo principio: et subsequē
tibus preceptis. De derivatione et differentiis utriusq; iu
ris. et quid sit tenendum ipsa iusticia.

Commentaria super titulo de Iusticia et iure vsq; ad. l. ex
hoc iure.

Comētaria i quatuor repetitiones diuisa super. l. Gallus. ff.
de liberis et posthumis.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be in a historical or Latin script.

AD CATHOLICVM EVNDEMQUE POTENTISSIMVM CHAROLVM HVIVS NOMINIS PRIMVM HISPA
 noꝝ aliꝝqꝫ gentium Regem. Fortunii Garcie Iuris professoris: PRAEFATIO.

P RINCIPIO Aeterna illa Regendi ratio Rex Catholice: cum hanc quam videmus mundanam machinam fabrefecisset: atqꝫ
 in ea praeter hominem omnia (teste Mose) summa sapientia formasset: hominem ut postremo: sic finem omnium estinxit. in quo
 eozꝫ quae fecerat ratio & sui ipsius imago elucesceret. Cui animum dedit intelligentem ac libere: ut is esset quem esse uellet. nam
 caetera quae Summus ille Opifex creauit: Definita natura infra praescriptas Leges coercentur. Homo uero eius soboles & eius
 exemplum: in suo arbitrio ac manu est constitutus. nec deus eum plane caelestem: nec prius terrenum: nec mortalem: nec imortalem: sed eo
 usqꝫ suozꝫ actuum & affectuum dominum fecit: ut sibi uitam deligere possit: uel mortem. caelum seu terram malit. id demum optet quod
 ipse uelit. O admirabilem & singularem hominis praestantiam. qui in sese omnia continens: mundi medium: caelestis: aeternus: imortalis:
 pro arbitrio fieri potest. Hanc communem dignitatem admiratus Rex Catholice: omnem cognitionem ad me ipsum commisit. Socrate uertebam.
 Videbam me terrenum & mortalem ex corpore terrestri ac fragili affectum: concipiebam me caelestem & imortalem: ex animo quem Summus
 Deus ex uitali fonte Spiritus sui corpori nostro aspirauit. qꝫ si corporis munia obirem: cum ipso corpore terreno emori: corrumpi: & in ter-
 ram abyssosqꝫ perire necesse erat. Si uero caeli numen & uim obseruarem: me aeternum: caelestem: Deozꝫ copulatum: in perpetua luce mansurem.
 At cum animi ratio & officium solo uirtutis robore consistat: (uirtutes. n. sunt cibus & alimentum quo animus caelesti pabulo & aeterno nutri me
 to pascit: pubescit: & perennitatem capit) innato quodam ardore cupiebam: his animi artibus me alere: me imbui: ac stabiliri. quo desiderio: ip-
 sam iustitiam quam inter oes uirtutes inueni magistras: easqꝫ ad proprios fines ducere: Summo studio: Summis uigiis: Summis lucubrationibus
 sum secutus. in qua re (ut Zoroaster magus deinde Plato in Alcibiade scripsit) qui se cognoscit: in in sese omnia cognoscit. qui se prius in-
 stituit: reliquos recte instituet. ipsa sane iustitia hanc inter caeteras uirtutes praestantiam uendicat: ut eazꝫ moderatrix & arbitra: intra beatos
 aureae mediocritatis fines eas uolentes contineat. nec se tatum: sed diuinam humanamqꝫ (utpote quae ad alios componendos formandosqꝫ sit nata)
 aequabili lance pensat. Quare me pro uirili instituto: non mihi soli genus: ad caeteros quoqꝫ instituendos: hac eadem duce studia conuerte-
 bam. Elaborauit quantum in me fuit in morali philosophia quam iustitia ducit & regit. Vidi leges diuinas quas Moses gentis hebraeae primus: sa-
 cris literis explicauit. conquisiui tam aequalitate Laconica: uestigiaqꝫ legum Licurgi quae ex Apollinis uacua auctoritate confirmata: quae iustiora So-
 lonis instituta quae Atheniensibus ipse primus edidit. Aegyptia etiam legum simulachra inspexi: quae ex institutis Mercurii Trimegisti quasi
 ex sanctissimo uaris Oraculo accepta: Diu gentibus illis miraculo fuere. audiui Platonis hospitem leges Cretensis exponente. uidi utrumqꝫ
 Aristotelis librum qui de moribus inscribitur. Vigilauit quantum hoc corpus ferre potuit: super sanctissimas ecclesiae Romanae leges: Dei. uo-
 luntatem ac instituta explicantes. Insudauit: quasi longi & ardui itineris labore defatigatus: numerosos & pene inexplicabiles Legum ciuiliu Romanazꝫ
 terpretatus. in quibus quidquid dixi: quidquid cogitauit: id (ni fallor) nihil e diuinae iustitiae uestigio dissentit. totum a sacris litteris & diuinis
 institutis deduxi. Deus est uerus auctor princeps clarissime: hic uerus Legislator huic inherens a uulgari stilo (Dicam quod sentio. nec in
 tua presentia simulare licet) corrupto interpretationis modo ac obturato non dissidere non potui. sed quod est quod numen tuum patre ueritus: de me
 uerba facio. Nonne Rex altissimi me is tu es: quem sumus omnipotens pater deus Spiritum uitalem ex fonte spiritus sui caelo emisit: hoc pulcherrimo
 uasculo quod uidemus uelatum? nam (ut in Alcibiade Plato scripsit) non est Rex hoc quod uidemus fragile & terrenum sed animus ipse. non enim cor-
 pori sunt regna commissa sed animo tuo: quem sumus deus a se formatum sibi similitum. Regem uirtutum humano generi condonauit. & idem conseruator
 christus: te adolescentem humani generis charissimum filium simul & magnam pariter exemplo suo constituit. quod ex republica christiana cuius praeci-
 pua ei cura est. maximam optimamqꝫ partem (precium sanguinis sui) huic tuae mentis regendam dedit. Reuerentemur igitur & cognoscamus (si possumus)
 excelsam dignitatem tuam nunquam satis cognitam. cuius deo optimo summa est cura. quem deus precipuum in orbe prospicit. Cui inuicem catholica fides. Cui
 religio christiana: qua sola totus orbis in deum uergit. te Regem quem non uidentur: quod plurima regna uenerant. tibiqꝫ sua sponte obediunt. Te amant.
 te colunt. hoc quid est: in hoc constanti ac precipiti uiuendi more: nisi diuina uoluntas hominum mentibus suffusa: te tuumqꝫ animum illa tua anti-
 quissima imperatorum profapia: Regum auozꝫ longa series: caelo spectat. De qua pius sumus & maximus pontifex grauissimus & eloquentissi-
 mus praeco: mira & multa praedicare solitus erat. aiebat siquidem a nostra Genesi idest a mundi origine: nullo tempore nullis in orbis partibus
 regnum christi in aliqua familia iudaeorum icolumen praesens: quod apud Reges Hispanozꝫ rebus & armis florantissimos. ipse hoc rebus ad-
 mirationis: quod ego meritis & innocentie. Decet enim eos potius iter oes regere: quod optimi sunt omnium. De uirtute tua in orbe terrarum esset cla-
 rissima omnium progenies: in qua animus ipse ex officina summi architecti dei: corpori tuo praestantissimo sit compactus. his enim membris situm & habitu
 dine pulcherrimis: oris maiestate: uirtutum praecio & fulgore celebrandis: tantus animus contineri debuit. & si omnium gentium: omnium temporum uolu-
 mina: Hebraea: Chaldaea: Aegyptia (apud quos sapientia maxime uiguit) Graeca: Latina: Arabica: ab initio mundi & illo primo parente usqꝫ
 ad nostra tempora reuoluamus non inueniemus rectorem mundi tibi parem genitum. tam & si comparatione alterius: caelestem animum tuum: caelestemqꝫ di-
 uini uigoris sublimitate laedere quadam rebus aut uiolare non liceat: accedet sane quod quid addi potest. Hunc enim animum tuum a deo formatum: dei
 plenam Deum aemulante: ad laureas: ad trophaea: ad imagines praeparatum: ad suam liberationem desiderat. Africa. quae onerata catenis: a summi &
 optimi dei amplexu diuisa: fordibus & squallore moerens iacet. Tu uiribus & consilio a foeda seruitute liberaes. & uerae religionis cultu: si-
 gnis non Aquilae sed crucis: barbaris oibus formidandis simul & excolendis: illi ad sublimia uiam munias. ac tu quod caeli & terrae medium es: eam
 caelo copules & coniungas. huius tui animi praesidium misera Graecia totaqꝫ Asia expectat. Hunc eundem animi uigorem summo desiderio desiderat
 illa sanctissima domus: illud sanctissimum templum: in quo non corpus sed uita exiit (ad triduum durat) & dator uitae & fenerator lucis: opifex
 rebus maximus. Haec est domus hereditaria tua: hanc tibi pater iure hereditario liberanda commendat. nec hanc precipuam hereditatem destituere
 aut repudiare licet. Reges enim Hispaniazꝫ progenitores tui fuere: Deus ipse pater est spiritus: & carnis. hic est pater & dominus: qui te regem suo
 loco humano generi dedit. Sis igitur nobis (ut ait apud Platonem hospes) Rex: & loco patris pater. nec regna tua sunt opum aut uectigalium
 auri & (ut semel explicem) terrae uniuersae: & quod eius amplitudinem mare circueit. haec omnia infima sunt & muta: haec aia & sol uestigalium
 elementare caelum quodcumqꝫ uidemus: ministerio hominum praecipue tuo deus ipse subiecit. haec Rege non egent. Legibus enim suis natura
 praescriptis regunt. homines uero nullis diuinis: nullis nature legibus astrixit: sed liberos ad imaginem suam reliquit a te regendos. quos uniuersos
 uirtutum meritis improbozꝫqꝫ poenis: ad beatam uitam te ducere & in caelum sublimes euehere oportet. Hoc est regnum tuum Rex clarissime. haec sunt
 imperia tua: Imperatrice iustitia regenda. haec erit tibi consors cum qua copula coniungas. est enim pulcherrima uirgo: tibi a caelo destinata. haec sim-
 plicissima & innocentissima. haec gratiosa & minime litigiosa. haec fidelis & obseruans. haec humana & aequa. haec sancta & liberalis. haec pia
 & religiosa. haec amabilis & constantis: non desultoria sed perenni forma. haec est quae caelum regit. haec quam terra uenerat. haec tuo digna connubio
 deus tibi desponsanda curat. cum hac facile reges orbem. cum hac migrabis in caelum. caeteri apud principes suos blandiant: ego uera loquar apud ue-
 rum Regem a deo nobis datum. hanc tuam clarissimam amplissimamqꝫ in toto orbe terrarum dignitatem: non tibi ad terrenos labores: non ad otia praestita: Sed ut
 tuo felicissimo auspicio & ope uirtutum: inumeras et getes ingenti passu tecum ad caelestia ducas. Quippe quod non tibi natus est: sed nobis. nec oes
 tibi nascuntur: sed tu oibus. & ita oibus: ut opus sit orbem his amplis Platonis humeris quos uideo: exemplo Herculis sustinere. nec oportet
 nos uereri fore. ut te in terram curuatum aut succumbentem oneri: seu potere praesum: uel in aliqua parte nutantem uideamus. utpote qui iustitiae
 uirtutibus (more Atlantidis) uniuersos caelozꝫ orbis fortiter & indefesse per longa tempora sustinere ualeas. haec est tibi socia solertissima qua
 oia constabunt. haec enim sola sustinet caelum & terram. hanc ego sum ueneratus. hanc ego sum praesens. haec in his orbis partibus in quibus colitur: cum
 cumque uisui. hanc non quaesui sed suo honori tribuere (testis est deus) simpliciter simplex colo. solent plerumqꝫ Rex catholice corpora sanctozꝫ iam
 animis sanctis uacua: longa peregrinatione uisitatum praefici. ut Roma. quod me et fecisse saepe gaudeo. alii ardentioris charitatis homines:
 tua hereditate hierosolimam praeficiunt. ubi conseruatoris nostri eiusqꝫ familiae sacra uestigia longo labore conquirunt. adorant: ibidemqꝫ praesentiam
 religionem praesentem. ego itidem: longo itinere uita ad hanc aetatem consumata: iustitiae minister: Te Rex magne: religiose uenio uisitatum. tuas ma-
 nus obsecraturus. illa enim qui ueri dei sint sanctissima uestigia: tamen in te manet uerius dei simulachrum. Vera dei imago nobis praesens deum amantem

da, nobis p deū ueneranda, nobis per deū timenda. en spicas (quas potui) tuo cultui offero. has ille sol iusticiæ cuius loco nobis es: ex cultura nostræ mētis deduxit. deus. n. humanæ subest menti. quispiam forsā hęc tibi temere me dicasse obiiciet/ sed quare me hominē: deū uenerari: ac te regē meū eius substitutū colere/ uicio uertit? si nō possū thure: lacte ut rustici tibi supplicabo/ sis æquus oībus Rex magnē: equale est tibi omniū iperū æqualis cura cōmissa. fateor tamen me imensam iter cæteras subisse curā ut aliquid cōdignū dicarē. nec aliud apertius porui: q̄ libellū de Ultimo fine iuris tibi iexcelsissimo humani generis ad iusticiā ministrandā fastigio posito cōsecrare/ eo. n. tractatu inuestigauī finē: quo iura a te cōdenda tendere debeāt. quibus mediis: qua rōne: Leges tue a diuina uolūtate dissentire nec debeāt nec possint. oīa ad æternā rationē reducenda recēsebā. interpretabar ēt Titulū de iusticia & iure: in quo eadē Sponsa tua ius ipsum naturæ & gētium ruit auspiciis tua noua luce iustius mundo clarescet (redeunt. n. te Rege saturnia regna). curauī sane hęc tuam Spōsam undiq̄ ornare & eam ex fonte æterne rationis tibi limpidam dedicare. Vltimas quoq̄ morientium erga filios uoluntates ciuili & diuina ratione in commentariis Galli aquilii pensabam: in quibus iustiore & alto concentu cantabar gallus. Comertia generis humani/ contractus ciuileq̄ fidei societatis a te componendam a te terminandam: ex uniuerso iure diuino & humano exponebā. Tituli nostre foeture princeps clarissime fidei societatis dedicationi conueniunt/ aut cui fortunius ad littus tui oceani tuæ cātābricæ genitus: se laboresq̄ suos cōsecrabit. Deus ipse me tibi subiecit. Fidelis patria: parentesq̄ mei: me tibi cōdonant. p̄fessio: labores/ ingenium humile/ uoraq̄ mea/ me tibi tradūt. Me ipsum igitur: quid quid hucusq̄ laborauī/ quidquid facturū sum: fideli iusticie religione/ tuo perpetuo ministerio dico/ atq̄ consecro.

AD. R. AC ILLVSTREM. D. ALFONSVM MANRIQVE EPISCOPVM CORDVBENSEM FORtunius Garcia Iuris cōsultus.

VDIO Illustrissime p̄sulis: summā curā rationis recte regēdi: ac rei publice christiane tibi esse: Regi nostro ministrāti. quod eo magis mihi constitit: q̄ cū Gomecius gonsalus abutrone uir magnificus: qui mihi loco patris est/ mea studia ad regium cultum: ac Rei publicæ utilitatem protendere: tibi nuntiauit: tu id cōprobasti: exortatusq̄ es ut ad Regē accederem. Me. n. iustitie studiosum ministerio regio & rei publice posse non nihil asserere aiebas. Sic decet te illustribus ac clarissimis parentibus honestatum: uirū clarissimum esse. Claritas enim nō sibi sed ceteris lucet. Nec lucere Hispaniæ tuæ alia re magis poteris: q̄ ea cura qua studiosos sapientie (qui sapiens es) ministerio regio ac rei publice adiciis. Hoc sane solo consilio: optimā amplissimā totius orbis rem publicā (ut ait plato) beatam æfficerere poteris. Hec est optima speculatio. Hec exploratio saluberrima. Episcopus enim græcæ speculator est & explorator latine: eozq̄ bus p̄æ est utilitati excubans. At tu qui episcopus illustrissimus litteris ornatus cōsilio catholici regis p̄æes: iure pprio hanc rei publice curā tibi uendicas. Et quidē foelicissimos eos saepe reputaui (quozq̄ numero te adiciere poteris) qui cū soli tint geniti: uniuerso tamē generi humano profunt. Hec est enim uera foelicitas & dei similitudo: Vt cū unus sis omnibus p̄spicia. p̄spexisti enim mihi pater amplissime. Qui tuo & platonis cōsilio: publicæ utilitati ppriā studiozq̄ gloriā honesta conditione insignitā: p̄mutaui. Est enim Diomedis permutatio. & eo mihi foelicior huius permutationis memoria est: q̄ p̄æcellentibus uirtutibus tuis accedo. Ac (quis humilis) tibi cōiungor. Ecce tua sentētia uenio Regi nostro ministraturus. Cui hac prima uisitacione (ut arabum reges uisitantiū mos est) uoluissē aliquid offerre. Sed nihil est in summo Deo & regibus grata potissimū esse solet/ eiusq̄ effigiem & lineamenta in hoc uolumine expressa/ tuo p̄sidio/ tua sentētia & intercessionē offeram. Conspicies quidem in hoc nostri animi simulachro/ librum de ultimo fine iuris/ in quo ab alta radice iustitiæ/ quo tendamus finem/ quibus mediis/ quid in diuersis uis tenendū sit/ conabar ostendere. Et demū utriusq̄ iuris dissona ad concentū & regulā diuinæ uoluntatis reducebā. Quidq̄ enim iuste agitur/ id ab ea exordiri & ad eam reduci oportet. Interpretabar etiam titulū de iusticia & iure/ in quo ipsam iustitiā/ iusq̄ naturæ & gentiū/ suæ debite sentētie (ueluti postliminio) restituebā. Galli aquilii sensum & fere in explicabilem cōtexturam/ cuius obuolutos nodos/ nec tēpus explicator omniū euoluere potuit (ni fortassis plus equo/ quod pleriq̄ mortalium contingit/ mea mihi imposturā faciunt) luce clariore: sibi omnibusq̄ consonātes redegi. Pacta & fides: que (ut ait cicero) fundamentū est iustitiæ: ueluti primitias deo & sacerdotibus consecrandas: sum interpretatus. In quibus humanæ societatis comertia & contractus: ratio diuina/ nature & humana terminabā. Hęc pater illustrissime asserere uideo: Dū ratio ab alto diligenter inuestigata/ me concitat. Sed dū ad nostram auctoritatē (que humilis est & obscura) me conuerto: omnium reddor dubius. Et fidem quam ratio facit/ debilitat auctoritas. Quæ qualis sit/ qualisq̄ esse debeat/ tuo p̄stantissimo iudicio relinquo. seruaboq̄ tecum pater amplissimæ romanoz/ illam per uerētē cōsuetudinē: qui ex agricultura nouas fruges/ ne degustabant quidē anteq̄ sacerdotes primitias libassent. Tu igitur qui regis clarissimes magnus ac optimus sacerdos/ prima libamīa sumes. Deinde fortunū eiusq̄ labores/ tua sacra manu ei cōsecrabis. Vale pater amplissime

Liber De ultimo fine Juris Canonici & Civilis. Sol.iii.
De primo Principio & subsequentibus pre-
ceptis. De derivatione & Differentiis utri-
usque Juris: & quid sit tenendum ipsa Justitia.

¶ FORTVNIVS Garcia ab Ercila. Juris Consultus: De Ulti-
mo Juris fine: ita exordiebatur.

Col. 1.

IUSTITIE: AC IURIS LI-
MINA Interpretaturum; per
quam utile foret; de iusticie fi-
ne: & eius principii; In primis
differere. Sed quonia ab eo in-
cipit iusticia & in eo quoque co-
cluditur: qui omnia in sese
coninet: quique solus iustus &
incomprehensibilis est; ignoro
quis humanus eam apprehen-
dat. minusque scio; quis ipsa uti-

tur. nam ut Cicero: quavis aliis
prudenter; hanc ipsam certe ignorans: ingenue fa-
tetur; nullam iusticie effigiem tenemus: umbra &
imaginibus utimur. eas ipsas: utinam consequere-
mur. pauca igitur; de re sublimi et incognita loquar
Sed humanos oculos fere calligatos: adiuinis infe-
rius retrahens: de fine iuris canonici & civilis prepo-
nere; dignum duxi; sine namque cognito; recte forma-
bimus principia vera: ex quibus ad ipsum finem
prouehamur. finem sane ueluti sagittarii signum ha-
bentes: quo dirigi protendi ue oporteat: facilius co-
gnosceremus. ac demum hic finis: alium & secundum
beatitudinis finem: preparat & conciliat. Sed a sumo
patre exordiri oportet: ut cum ipso & in ipso finia-
mus; qui se ipsum principium & finem optimum con-
stituit. sit igitur de more pius & infirmam dirigat
per uada nubila puppim.

¶ Itaque ut rectum cursum dirigamus; finem prepo-
nere oportet. Veluti naute; qui antequam nauem sol-
uant; atque expeditam; uelis & uento committant; con-
stituunt portum: ad quem sit nauigandum. deinde
ad cursum necessaria & conuenientia parant. cogno-
to enim fine; determinant principia; que tendant ad
ipsum. & hoc est quod philosophi dicunt in omnibus
agendis; finem esse principium. exordimur. n. a fine; qui
principioque dicitur exordium. Verum quia adhuc
sub dubio penderet; an ius canonicum & civile ad eum
dem portum tendant; prius canonici iuris finem con-
stituendum decreui. finis itaque iuris canonici situs est
in humane uite felicitate. hoc enim intendit ius ca-
nonicum: ut humanum genus in humana & po-
litica felicitate constituat. quod ex doctrina aristote-
lis. i. ethicorum. c. i. nobis constat. nam ethica que
comensuratur mores humanos; habet finem; ipsam fe-
licitatem humanam. sed ius canonicum; ex uera iusti-
cia comensuratur & regulat humanum genus: ad re-
cte beateque uiuendum; ut ostendam. ergo eius finis;
est felicitas humana. & hoc idem comprobatur. S. do-
ctor prima secunde questione. 90. artic. 2. ubi sim-
pliciter legis finem constituit & dicit felicitatem esse
humanam. & idem tenet questio. 95. arti. 1. ubi omnium
legum posituarum finem: intelligit felicitatem ean-
dem. quod iuribus canonicis etiam comprobatur. pri-
mo ex prohemio decretalium. ibi. rex pacificus id
est deus uerus pia miseratione disposuit; sibi subdi-
tos; fore pudicos; pacificos: & modestos. Sed quo-
niam e frenata cupiditas omnia suberit: nisi iusti-
cia connatus eius reprimeret: ius humani federis
ac inter homines concordia; extra mundi terminos
exularet. igitur ideo lex prodidit; ut talis appetitus
noxius; sub iuris regula limiteretur; per quam genus
humanum ut honeste uiuat; alterum non ledatur; ius su-

In oibus a-
gedis finis
est princi-
um.

Finis iuris
canonici est
felicitas hu-
mana.

Col. 2.

um unicuique tribuat: informet. ita tex. ecce que leges
canonice ad conseruationem federis humani: & ad
eius informationem tendunt. nec certe in hoc di-
fert a legibus civilibus. quia ad idem tendunt: ut infra-
facit quod docet noster isidorus in libro. 5. ethi. fa-
cte sunt leges; ut humana cohereret audacia. tuta
que sit inter improbos inocetia. & in ipsis improbis
formidato suplicio: reseretur audacia & nocendi
facultas. quod etiam transcribitur in .c. facte. iiii.
di. & in summa eadem disti. & ut dicit Augustinus in
c. ut constitueretur. 1. di. uaria experimenta mor-
borum; cogunt nos multas inuenire medicinas. si-
cut igitur finis medicine est corporis sanitas: ita fi-
nis legis humane est mentes hominum efficere & con-
seruare sanas. ut Aristo. in principio ethicorum facit
c. cetera. de iura. cal. unde Gregorius i. c. si seculi. ali-
as incipit. cum deuotissimam. xii. que. ii. quod summum
bonum in rebus; est iusticiam colere ac sua cuique iu-
ra seruare; & subditos coherere &c. quod cum igitur
legibus ecclesiasticis traditur; hunc debet habe-
re finem; ut omnes bene beateque uiuamus. summo
itaque studio intendendum est; ne canonica instituta ob-
liquentur ab hoc signo; ad ea; ut ad sagittam positum.
cum maxime canones grece; latine regulas dicimus
& regula dicta est quia recte ducit. nec aliquando
aliorum trahat. ut idem isidorus in .c. canon. &
in .c. regula. ii. di. exposui finem iuris canonici.

¶ Quid autem de fine iuris civilis? respondeo eum-
dem esse. ut Aristo. i. ethicorum & Sanctus doctor in
dicta questi. 90. arti. ii. qui adducit Aristo. 9. ethicorum
ubi dicit legalia iusta; esse factiua & conseruatiua; fe-
licitatis humane. iuste igitur leges redunt & conser-
uant; humanam felicitatem. idem sentit Sanctus do-
ctor in questione questi. 95. arti. 1. & questi. 64. ar-
ti. 2. & in eadem sententia fuit Marcus tilius in. li. 2.
offi. c. de diuisione eorum. que ad uitam agenda perti-
nent. inquit enim; per leges bene beateque uiuunt. Item
hoc probatur ex auten. ut non luxurientur contra
natu. col. 6. ubi his uerbis prefatur legislator. omni-
bus hominibus qui recte sapiunt; manifestum esse
putamus; quod omne nobis est studium & oratio; ut
crediti nobis adomino deo. id est nobis subiecti; be-
ne uiuant. idem concipies in auten. quomodo o-
portet episcopis in prin. ubi eleganter prosequitur
conseruationem generis humani. & idem colligit
in lege. 2. de legibus su. ubi ex demosthene sumo gre-
corum oratore; & ex crisipo secte sthoice sapientissi-
mo; lex est princeps malorum & bonorum: & regula
iustorum & iniustorum. preceptrix faciendorum; pro-
hibitrix non faciendorum. itaque tendit ad iusticiam
uniuersorum. & ideo dicebat legislator in le. lege.
C. de leg. he. quod lege. xii. tabularum bene erat humo-
generi prospectum. & hoc in emendationibus codi-
cis; satis prefatur legislator. cum ostendat se legibus
suis; omnibus subditis prospicere. rursus dicit in le.
1. de uete. iu. enucle. quod nihil tam studiosum in omni-
bus rebus in uenitur; quam legum auctoritas. que
& diuinas. & humanas res bene disponit. & quod me-
dicamenta morbis; hoc exhibent leges negociis hu-
manis. in auten. hec constitutio in nouat. in princi-
col. 8. hoc igitur exploratum est; leges civiles ad hu-
manam tendere felicitatem. unde constat eundem fi-

Medicina
corpus sa-
nare inten-
dit leges
mentes ef-
ficere sa-
nas.
Summum bo-
num in re-
bus est iu-
sticiam co-
lere

Finis etiam
legis ciui-
lis est hua-
ne uite fe-
licitas

A iii

Col. 3.

Idem est finis iuris canonici et civilis.

nem esse: iuris canonici & civilis.

¶ Superest ut eleciamus prima principia; que cum ad eundem finem tendant: oportet ut eadem sint. primum igitur principium ad consequendam felicitatem humanam: est ipsa ratio. qua bonum sequimur & malum abiicimus. & ratio regitur ab ultimo fine idest ab humana felicitate: unde quod cumq; agendum est debet mensurari & regulari a ratione qua bonum sequimur & ad finem quo felices euadamus. Nam in quocumq; genere id quod est principium est mensura & regula que recte tendit ad finem destinatum & ut phisici dicunt primū mouē esse primum principium: a quo omnes alii morus regunt: ita a ratione morali: omnia agenda regulari debent. hec nihil differunt a philosophis qui ista tradunt. legibus tamen ea comprobabo: primo ex lege. i. infra. eo. ius est equum & bonum. & ratio iuris consistit in separando equum ab iniquo. licitum ab illicito & tendit ad efficiendos homines: non solum metu penarum: uerum premiorum exortatiōe: uirtutis studiosos. ita tex. ecce uides: principium legum esse bonum & equum. & est ratio: que bonum a malo discernit que quidem ratio: que est mensura & regula humanorum actuum: tendit ad humani generis felicitatem. hoc ipsum probatur ex lege. 2. de legibus. infra & in .c. consuetudo. iiii. di.

Primum principium omnis legis est ratio moralis. quod bonum sequimur & a malo retrahimur.

¶ At cum constet primum principium esse rationem qua apparet bonum esse sequendum & a malo fugiendum: ex isto principio: inferuntur tres proxime conclusiones. quod unusquisq; honeste uiuat: alterum non ledat: ius suum cuiq; tribuat. nam ad finem felicitatis generis humani: ratio satis euidenter demonstrat honeste uiuendum. alterum non ledendum. ius suum cuiq; tribuendum. quis enim ignorat: quod si ab omnibus humanis hec precepta: obseruarentur: plurimum conferat: ad generis humani felicitatem: hoc ipsum probatur ex lege diuina: deus enim uerus: in euangelio inquit. omnia quecumq; uultis: ut faciant uobis homines: eadem facite illis & dicitur in .c. 1. di. i. quod ex hoc precepto pendent leges & prophete. hec eadem comprobantur a prohemio Gregoriano. ubi presupponit: hec esse precepta iuris: super quibus ius canonicum est fundatum. & eadem sunt iuris civilis. ut in .l. iusticia. de iusti. & iure infra: & in .s. iuris precepta. de iusti. & iure insti. in hac eadem sententia fuit Marc. tul. li. i. offi. c. de iusti. inquit enim. iusticie primum munus esse: ne cui quis noceat: nisi lacessitus iniuria: & preceptum est decalogi: dilliges proximum ac te ipsum in .c. dilecti. de maio. & obe. hec itaq; sunt principia: ex quibus omnes leges trahunt genus humanum: ad ueram felicitatem. unde ex superioribus dilucide elicitur: omnium legum ecclesie & civilium finem esse: humani generis felicitatem. primum principium esse ipsam rationem: qua distinguendo malum: bonum prosequimur. precepta esse inferiora & proxima illa tria de quibus. supra. ut honeste: innocenter & sine iniuria: uiuamus: que omnia: ad summam tetigi & inferius de his latius.

Precepta iuris ut honeste innocenter & sine iniuria uiuamus.

¶ Superest uidere originem & deriuationem legis canonice. deinde civilis. lex igitur canonica: deriuata a lege nature uel diuina: que nichil a natura differt ut in .c. qualiter. de accus. el grande. ubi dicitur: qualiter prelati debeant procedere: ad inquirendum subditorum excessus: apparet ex auctoritatibus ueteris & noui testamenti: ex quibus postea processerunt canonice sanctiones. ecce quod ex nouo & ueteri testamento: processerunt canonice sanctiones: quod testamentum: non differt a lege naturali. ut in .c. 2. i. disti. & in

lex canonica deriuata a lege nature uel diuina.

Col. 4.

.c. non est peccatum .s. his itaq; 6. disti. & in .c. sane. s. fi. 9. di. cum enim in naturali iure nihil aliud precipiatur: quam quod deus uult fieri: & nihil aliud ueteretur: quam quod deus non uult fieri Denique cum in canonica scriptura: nihil aliud: quam quod in diuinis scripturis & legibus inueniatur: diuine uero leges natura consistant: patet: quod quecumq; naturali iuri reperiuntur aduersa: diuine uoluntati probantur contraria & que cumq; canonicę scripture probantur contraria: eadem etiam uidentur aduersari legi diuine & nature: ex qua canonicę leges constant. ita colligitur ex sententia illius .c. facit tex. in .c. i. disti. i. quod a lege euangelica dicunt pendere leges. & in .c. ut nru; ut ecclesiasticas bene. sine dimi. cōse. ut nru; pēdeat de uultu dei iudicium. ista eadem confirmantur archeologis ut Sanctus doctor prima. 2. questione. 93. arti. 3. & questione. 95. arti. 2. hoc autem non solum intelligas respectu cause formalis uel materialis: idest rationis: que debet esse in qualibet canonica lege: que si non in sit i lege dicitur potius legis corruptio: ut inq; S. doctor. Sed etiam respectu cause efficientis. idest petri: & successorum in ecclesia dei. quibus super omnem animam est data potestas. ut in .c. significasti. de electi. in .c. nouit. de iudi. in .c. uenerabilem. de electi. & in .c. per uenerabilem qui filii sunt leg. & in extrauagan. bonifacii octauo de maio. & obe. cum mule similibus.

¶ De legibus uero civilibus idem dicendum est. nam omnes pendent a lege nature. & in tantum habent de ratione legis: in quantum participat de lege eterna cum enim lex non sit: nisi recta ratio & mensura quedam: nisi rectitudinem habeat: non dicitur lex. & ideo infidus eam: ut essentialem inseruit legi. ut in .c. erit autem. 4. di. quod exemplo naturali oculis tuis subicio. in omnibus enim que ordinate mouentur: necesse est ut uirtus mouentis secundum: deriuetur & pēdeat a uirtute primi motoris. nam motor secundus non mouet: nisi ut mouet a primo. quod in his inferioribus facile colligimus. certe a rege uel imperatore: inferiores rectores prouinciarum suscipiunt uim potestatis. & omnia que ab eis agunt: nisi illa facultate fiant: non habent uim superiorē. ex quo intelligitur: quod dicit calderius in .c. i. qui seu. da. po. i. col. quod papa est pater patrum. & cōcurrit cum omni prelato: in potestate & iurisdictione. & idem. lo. mona. in .c. si eo tempore. de resp. li. 6. Bald. in .c. i. col. i. quis dicat dux uel march. in uis. seu. quod etiam: in materiali artificio clare ostenditur. nam omnis res agenda per inferiores artifices: pendet ab architectore ipso. igitur cum lex eterna: sit ratio: qua supremus gubernator omnia diuina & humana regit: ut in .c. gloriosus de. reli. & uene. Sacto. li. 6. necesse est: quod omnis ratio ex qua ista inferiora gubernant: a lege eterna deriuetur. a lege igitur eterna: deriuatur naturalis. & a naturali: canonica: & civilis. unde: ab eterna lege: nullo modo possunt discrepare. tunc enim: nec uim legis: nec rationem haberent ut in .c. que contra mores. 8. di. & dicit Augustinus in li. i. de libero ar. quod in temporali lege: nihil est iustum ac legitimum: quod non ex eterna lege: homines sibi deriuauerunt. quod in causa materiali & efficiēte habet locum & hoc est quod dicitur sapiētie libro. per me reges regnant: & potentes discernunt iusticiam. & fatetur imperator: quod deo auctore & eo gubernante: imperium quod ab eodem est sibi traditum: est regendum: & omnem sibi spē esse: in prouidentia summe trinitatis le. i. de uete. iu. enu. & scriptum est in lege: labiis regit rex: & cor regis interclaras. de summa tri. & fide catho. & demosthenes apud grecos oratorum princeps. dicebat. lex est:

Lex etiam civilis deriuata a lege diuina uel naturali.

Quinimo quocumq; legem a lege eterna deriuari & rationem legis habere ostendit.

a lege eterna est tributa potestas legislatori.

Col. 5.

inuentio quedam & donum dei. & legis lator in pre dicta le. i. §. neq. de uere. iu. enu. q. a nostro diuino fuerunt ore professa. & idem in le. 2. eo. titulo quasi ad principium. ibi nostra quoq. imperatoria mage stas: si quid in certum inueniebatur: cum numine ce lesti recte emendabatur. & ait augustinus sup. ioae: q. iu ra humana: per imperatores & rectores seculi: deus distribuit humano generi. idem in. l. bene a zenone in fine. C. de qua. pres. & in auren. quomodo oportet. in princi. leges igitur humane & ipsa eadem hu mana potestas: ab eterna lege habet deriuationem. qd eque est in canonicis legibus: quam in ciuilibus. ut idem sanctus doctor ubi supra. an autem imperator imperium habeat mediate uel immediate adiuuina p uidentia: uide per dictum extrauagans bonifaci octa uo: & in. c. uenerabilem. de electi.

¶ Sat sit concludisse finem legum omnium humani ge neris. & earum originem & deriuationem. & pricipia prima ex quibus recta uia: ad uerum finem tendimus. ¶ Nec hic curandum censeo: de origine prima legum materialiter: nisi per rationem. nam quis aliqui antiq. auctores tradiderint: onomacritum fuisse primum legum ferendarum peritum. Aristoteles tamen hoc ne gat. fuit enim licurgus lacedemoniis legum lator & solon atheniensibus. zelencus uero apud socros & ca rundas: apud catinenses: & ceteras ciuitates calcidi cas. & de his uide Aristotelem. ii. li. politicorum. in fine ubi reliqua. at isydorus nos. li. i. sententia. credit: ius consuetudinis & ciuile: habuisse originem ab eo tem pore: quo dicit caym ciuitatem edificasse. ut in. c. i. i. di. iuncto. c. fi. §. fi. 6. di. ¶ Ex superioribus primo infero ad dicta calde. & do. abbatis improhe. Grego. qui docent scientiam iuris canonici: partim subiici mo rali philosophia: quia de moribus tradat: prim me thaphisice & theologie. Que scientia est de deo & celestibus. nam ius canonicum: de deo & celestibus & de ipsa beatitudine tractare uidetur. qd secundum ip sos: maxie patet in decreto: & per multa iura decre ta. sexti & clementinarum ut in. c. i. in fine. de summa tri. & fide. catho. in. c. cum contingat de iure iuran. & in. c. licet mulieres eo. titu. li. 6. & in. c. q. uis pactum. de pa tis. li. 6. idem tenet do. abbas i. c. i. de iura. cal. & in. c. inter alia de iur. ec. & i. notabi. & in. c. filius detesta. & alibi sepe. cum igitur partem capiat ab ipsa metha phisica: plura inferunt. primum: q. scientia iuris ca nonici: non est mera practica: prout scientia iuris ci uilis. cum partim habeat speculationis: ab ipsa metha phisica & theologia. Secundo inferunt rationem excel lentie iuris canonici: ad ius ciuile. dicunt enim: q. ha bent se: ut anima & corpus. cum ius ciuile intendat in comune bonum: secundum q. conuenit humane socie tati. ius uero canonicum: non solum secundum quod con uenit humane societati ciuilitate: Sed etiam secundum finem: in deum intendendo: & uitam aliam expectan do. & bonum comune sic sumptum ut in canonibus summum: non potest conseruari: per solam legale iu stitiam. Sed ultra hoc requirit: quedam celestis ami cicia: sine qua impossibile est hominem: in deum tede re. Sicut ergo potissima uirtus: ad quam conatur ius ciuile est legalis iusticia: ciuilibusq. amicitia: ita potissi ma uirtus: ad quam conatur ius canonicum: est celestis quedam amicitia: quam charitate appellamus. ita dice bat do. abbas: secutus calderinum que omnia referunt translata a Io. an. in reg. peccatu. 6. col. de reg. iuris. & fuerunt uerba cuiusdam theologi senensis: quem refert de uerbo ad uerbum ipse Io. an. & idem tenet abbas. in. c. i. 6. nota. de iura. cal. & alibi sepe & ultimo infert: quid sit finis iuris canonici: & in quo differat a legi bus. que omnia ueniunt alius exaranda.

¶ De primo itaq. dubitandum est. an canones metha phisice: aliter subiiciantur ac leges. dubitationis hanc

Col. 6.

causam habeo. q. quis canones subiiciant iuri natu rali & diuino: & de utroq. testamento habeat proces sum & originem: ut in dicto. c. qualiter de accu. tamen talis processus: non aliter pendet: nisi quo ad mora lia. id est in his in quibus ius in moribus uersat. quia cetera non sunt iuris & in his que iuris non sunt: ius ab alio nec procedi nec pendere potest. hoc a se ipso patet: & probat in. c. non est peccatum. in dicto. §. his itaq. 6. di. ubi non omnia que in lege & euangelio sunt scripta: pertinent ad ius naturale. Sed ea tantum que moralia sunt. uel etiam mistica. dum tamen: ad mo ralem intelligentiam conuertantur. igitur ut ad ius natura le pertineat. necesse est q. i moribus uersent ea enim sunt de lege nature: que recta ratio naturalis homi ni ostendit facienda. ut in. c. ius naturale. i. di. & dicat latus in. l. i. §. ius naturale. infra. eo. ius igitur nature: in ratione practica consistit. & ita tenet sepe. S. doctor maxime pria secunde questi. 9. ar. ii. per totum nec ob stant si tu dicas aliqua esse iuris canonici: que non sunt iuris nature. nam uirtualiter & propter dependen tiam esse non potest: nisi q. omnia que sunt iuris ca nonici: sint legis nature. ut in. c. filius noster. de tes ta. & in. c. sane. §. fi. viii. di. & lo. an. in reg. possessor de reg. iu. 3. col. uerfi. secundu ergo: & sanctus doctor i. ii. questi. xcii. ar. i. uerfi. respondeo diendum. & que sti. xc. ar. i. ubi concludit q. semper lex est aliquid: perti nens ad rationem practicam id est morale. nec credas q. ibi non loquat de lege canonica. nam ipse non facit differetiam in his: inter leges canonicas & ciuiles. p ut facere non debet. Sed loquit de lege positua.

¶ Rursus hoc probat: quia superius ostendi: eum de esse finem iuris canonici & ciuilis. eade esse pricipia & ab eode: iure naturali & lege eterna deriuata. male igitur presupponit ius canonicum aliter supponi metha phisice: q. ius ciuile. ¶ Nec obstat liber decretorum: in quo plura de beatitudine. nam q. uis & in decretis & in decretalibus de beatitudine aliquid dicatur: hic in tentus. non est proximus. sed est posterior. ad quem ex fine legum tendimus. nullus enim fidelium quibus iam ueritas est nota: negabit summum bonum: in beatu dine celesti consistere. ideo enim mortales nascunt: ut bene uiuant. ac ex hoc: celestem & perpetuam beati tudinem mereant. Sed ius canonicum & ciuile: habet fi nem: ut genus humanum recte uiuat. & hic finis est me dium: ex quo consequimur summum bonum ex legi bus enim: particulares omnes conseruant & ex con seruatione particularium. conseruat genus humanum. & ex uera conseruatione & felicitate humana: consequi tur deinde uitam eternam. proximus itaq. legum positua rum finis: hic est. ut spiritus noxius: sub iuris regu lis arceatur. Quod satis clare ostendunt prohe mium: & pricipia iuris canonici Nam indecre talibus incipit ab institutione dei. rex pacificus pia mi seratione constituit: & reliqua. & tamen ipse etiam deus: qui est eterne beatitudinis largitor: hunc expo suit legibus finem: ut genus humanum in pace & iusticia conseruet ut testatur ibi gregorius: & idem ostedit prohemium sexti: & prohemium clementinarum & ut in principio dixi qui bene exordiant: q. primum exponunt finem quo tendant & cum pricipia & prohemia iuris canonici: nuncient nobis finem gubernandi subdi tos recta ratione & iusticia: ut quiete & pacifice uiuant: constat dilucide hunc esse finem. Nec alium inueniet il le theologus. Io. an. calderinus/ aut do. Abbas/ rursus hic finis ponit etiam: in libro decretorum. Qui his uer bis exordit. Humanum genus. duobus Regis: natura li uidelicet iure & moribus. & c. regimen igitur hu manum est: legum finis. ¶ Nec obstat. c. cum contingat & c. licet mulieres: cum similibus ubi. a iure canonico cauetur: Ne anime peccato pereant. ut in. c. fi. de pre scrip. & in. c. fi. de consue. nam considerat ibi: aliter

an canones theologie subiiciantur ac leges

ad leges canonicas pertinet ratio tantum moralis et moralia precepta.

Summum bonum & ultimus finis est ipsa beatitudo

Finis legum humane proximus est medium ad ipsam beatitudinem.

Lexi ciuilibis obatur per totum ut canonica

Col. 7.

conservandas esse aias; q̄ cōstet ex p̄cipiis iuris naturalis; q̄ qdē p̄cipia; euitat̄ pctū. ut i eo. c. fi. et patet; q̄ pctū ē; q̄ cūq̄ cōsistū; cōtra dictamē recte rōis. qd̄ puenit a lege nature. Vt tenēt theologi qd̄ satis pbat̄ ex eodē. c. fi. de consuetudine. Et ex eodē. c. fi. ubi nec cōsuetudo nec lex ualet; si sit nutritiua pcti igit̄ de natura legis est; Ne habeat peccatū. Immo omnino obiat peccatis. Qd̄ probat̄; eo q̄ descendit & habet uires; a lege naturali & diuina ut in. c. que contra mores. In fine. 8. di. & de eius essentia est; ut habeat rationē. at cum ratio & peccatū pugnent; ut supra; necesse est; ut lex sit cōtra peccatum; & mirandū est q̄ in hoc doctores nostri; uelint facere differentiā; inter ius canonicū & ciuile; q̄ ius canonicum obiat peccato. Nā eodē modo obiat ius ciuile. cum lex sit correctio peccatorū. Vt dicebat iureconsultus in le. ii. de leg. & legislator idē asserit in auten. Vt hi qui obligatas. col. vi. ubi legislatori in magna cura est; ne peccan diu/ la occasio relinquat̄. Et satis luculenter ostendit̄ in le. i. in prin. de ueteri Iure enucleando ubi fatef̄ a sū/ me Trinitatis prouidentia; legibus componere & gubernare imperiū. In nihilo igit̄ in hac generali intentione; differunt leges a canonicis. ¶ Nec obsta. c. i. de sūma Trinitate & fide catho. in fine nam fateor̄ q̄ per fidem rectā & bonorū operum actionē; mere/ mur ad eternā beatitudinē peruenire. Nec sine fide potest quis saluus fieri. Tamen ex hoc non sequitur; ius canonicū subici methaphisice; aliter q̄ ius ciuile. Nam iure determinata fidei; precipiunt̄. Nō tamen determinant̄. Et idē cauet̄ in le. i. in fine de summa Tri. & fide catho. C. ubi diuina uindicta; plectuntur heretici & etiā penis imperialibus. Et sicut in iure canonico; habemus titulū de summa trinitate ad preceptum; ita etiam in legibus. Sicut igit̄ iure canonico; cogimur tenere fidem catholicam; ut per totum titulū de here. maxime in. c. uergentes. & in. c. cum secundū leges. eo. ritu. li. vi. ita iure ciuili ut in le. i. & in epistola interclaras. de summa Tri. & fide catho. in le. ueluti. de iusticia & iure infra & per totū titulū. De here. C. ad uerte tamen ne decipiaris. q̄ q̄ uis iure credamus. idest q̄ uis cristianus iure compellat̄; tenere ueros fidei articulos; tamen; iure non credimus. idest iure non discernuntur articuli; & que pertinent ad fidē nec ius uersatur in ipsa. Vt etiā ipsa nominis significatio demōstrat. Nam fide tenemus qd̄ humana ratione; comprehendere nō possumus. Et in hoc uersatur falacia doctorū. ¶ Itē si quis opponat; plures subtiles disputationes esse in fertas in decertis; maxime de consecratione. di. i. & ii. & reliqua. Respondet; q̄ in ferūtur talia iura ut determinationes; iam ab ecclesia approbate. Non tamen q̄ iure determinetur. Et eodē modo Respondetur ad. c. maiores de bap. in pri. ubi Papa cognoscit de dubiis fidei. Qd̄ intelligit̄; ex sacra scriptura & scientia sup naturalit̄; que ex celo nobis fuit imissa; ut inferius ostendā. Non tamen iure; qd̄ ratione naturali constat; Et intellectui nostro; naturaliter subici potest. ¶ Rursus ego considerabā. q̄ ius canonicū maxie considerat salutē anime eternā. Vt in dicto. c. q̄ uis; & in. c. cū cōtingat. de iure iuran. cū similibus. ibi. si ne periculo. salutis eterne. & in. c. fi. de consue. ibi q̄n to diutius infelicem animam detinet alligatam. Et in. c. ut animarū. de consti. ibi; ut animarū periculis obietur. Item patet; quia Papa; habet iurisdictionē spiritūalē. idest super concernentibus animā & spiritum. Cui quo ad ista; omnis anima subicitur. ut in c. solite de maio. & obediē. & notatur maxime per Inocen. in. c. i. de consti. & in. c. q̄ super his. De uoto. & uoti reden. fiet enim unū ouile & unus pastor. Io. x. c. & refertur in. c. fi. de baptismo; & alibi ego non ueni nisi ad oues que perierunt; de domo ytrael; cū

iure deter/ minata si/ dei precipi/ unt nō ta/ men iure determi/ nanf.

iure cōpel/ limur te/ nere reli/ gionē quā/ suscepimus/ nō tamen iure. credi/ mus.

auctor no/ stre salutis/ cā curā q̄/ ad salutē

Col. 8.

igitur uerus legislator noster christus; sit salutis eterne auctor; & ad redemptionem humani generis; humanam carnem assumpserit; ut in cle. si domini. de reli. & uene. Sancto. & eam curam quā ad salutē eternā generis humani habuit; petro eius uicar̄ o cōmiserit; necesse est q̄ leges Petri & successorum; ad eandem salutem tendant; ad quam fuit sibi concessa potestas. & dicebat sanctus doctor in. li. de erroribus grecorū. c. 72. q̄ de necessitate salutis eterne; sub esse romano pontifici. Nec ecclesia corpus ligat; Sed animā ut in. c. cū non ab homine. de iudi. & reliqua. ¶ At ego uideo q̄ nec cicero. nec aristoteles; cognouit beatitudinē & eternā salutem; in qua consistit finis uerus. Cum sit summū bonū. Vt infra. igitur. nō recte concludabamus ex Cicerone & ex Aristote. quē sequebatur beatus Thomas. q̄ uerus finis legū humanarū; sit humana felicitas. Cum eum finē quem canones cognouerunt ipsi ignorassent. De Aristote. le. patet. qui summū bonū constituit; in uirtute cum honestate. Et cicero aut̄ cum sthoicis; in sola uirtute Sed utriusq̄ est errata opinio. Cum ipsa uirtus. non sit id; ad qd̄; puenit̄ per ipsam. Absonū enim est; ut per eandē ad eandem deueniamus. media quippe nō sunt fines. Sed sunt cause; ex quibus ad fines prouehimur nam secundū beatū Dionisium lex diuinitatis est; infima per media; i. suprema reduci &. Vt dicit̄ i extraua. Boni. octau. de maio. & obe. Secundū ordinē uniuersi; non sunt omnia immediate. Sed per media; reducunt̄ ad ordinē & finem. Virtute igitur & labore; ad summum bonum Quod in arduo positum est; est innitendum & perueniendum. ipse tamen labor; & uirtus; Non est summum bonum. Quod facile intelligi potest; cum uirtute; adhuc aliud appetamus. Sed cum nec sthoici; nec alii sectatores; nec marcus tul. nec Aristoteles; eternā uitā & uerum & summū bonū naturaliter cognouissent; ignoto fine; medie uirtuti; que per se bona est; finis; idest summi boni nomen; substituerūt. Nec certe in ipsa ueritatis adumbrate ignoratione alteri q̄ uirtuti; tale nomē. congruentius substituere potuerūt. ¶ Rursus ad uertas; q̄ honestas ab Aristotele uirtuti addita; nihil facit ad ueram felicitatē. nulla enim uirtus potest esse in honesta. Vt Marcus tul. in paradoxis; nec ab honestate. Que populi extiatione cōstat Potest pēdere uera felicitas. Quid enim. si errore & nequicia hominū; uir bonus malus extimat̄. Vel ecōtra malus bonus. Deus enim in quo eternū bonū & summū consistit; nostris erroribus non inuoluitur. Nec ei absconditur ueritas. ut in. c. a nobis de sen. ex. & in. c. nouit. de iudi. unde constat honestatem quā proponit Aristoteles; nec ad finem; idest ad summū bonū facere; Nec ad media; ex quibus consequit̄ pertinere. ¶ Sed Aristoteles de hūana felicitate & politica loquebat̄. Tamen fere; ad imaginem ueritatis traductus. x. politicorū ueram felicitatē cōstituit; in contemplatione & cognitione sustanciarū separatarū & in ipsa metaphisica. quia uero eternā uitā ignorabat; eam nō recte cōstituit i uita hūana. In qua nos certum habemus; humanū hominē naturaliter beatitudine frui non posse. Et ita dicebant entisber & scotus in prohemio sent. questione pria q̄ homo; naturaliter non potest scire finē suum distincte. Sed est necessarium sibi tradit; aliquam cognitionē spiritūalem. Ex qua christicole summus illuminati; clementia & pietate eterna. ¶ Nec obstat qd̄ uulgares phisici improbe sunt dicere soliti; Aristotelis opinionē esse uerā; ex naturalibus principis. Quasi natura ostendat; falsum esse qd̄ uerū est. Si enim uitam eternam; & beatitudinē deus constituit; iuste & religiose uiuentibus. qd̄ iam nos uerū tenemus; quomodo ex ueris nature principis; hec ipsa ueritas suberti po

terna om/ nium ha/ buit petro/ cōmiserit

nec cicero/ nec ipse/ arist. cogno/ uerunt sū/ mū bonū/ qd̄ esset.

Media nō/ sunt fines

Quare ad/ aptauerit/ uirtuti sū/ mi bōi no/ men.

ab honesta/ te nō pen/ det felici/ tas

Verior est/ felicitas cō/ templatio/ nis substā/ ciarū sepa/ ratarū.

q̄ uis arift./ ita tene/ at philoso/ phice non/ probat̄; eā/ esse felici/ tatē q̄ ipse/ constituit

Col. 9.

Natura cui
veritate pu
gnare non
potest.

tenit: certe error est maximus. non in ipsa natura: que cum a deo constituta non potest cum ipsa veritate pugnare. ut in c. sana. §. si. 9. di. sed in docentibus naturalia. qui hec ipsa ut sibi abscondita: sine lumine spirituali comprehendere nequiverunt. ut ipse idem Aristoteles fateri videtur. ethicorum. c. 14. cum dubitare videtur: an mortuo quoque homini est malum & bonum. & ideo dicebat: quod cum ei possint contingere quandoque filios malos quandoque bonos: in mortuis non est tanta felicitas. ne sit hoc absurdum: ut modo sit felix modo in felix: unde in uirtute hominis que uitam non ex casu sed ex se ipsa metitur: posuit felicitatem. Sed si ipse aristoteles ex uirtute cognouisset constituta esse uitam eternam: non his disputationibus se in uoluisse: hac enim ueritate cognita: nulla est de uero fine disputatio.

Ex natura
libus princi
piis non p/
bat mundum
ab eterno
fuisse.

Eodem modo semel respondebat cuidam theologo: qui se philosophum profitebatur: & ex philosophicis naturalibus principiis: dicebat mundum ab eterno. ego in quod quid tu tenes: aut qua ratione: in ipse respondebat se tenere: mundum non esse ab eterno. quia ita constat ex diuinis institutis. Rursus inquit quid est hoc: quod philosophiam appellas: dicebat res esse cognitionem: a ueris nature principiis. ego mirabar & miror: quod parum hi rerum ueri cognitores sibi constent. si enim ex his que diuina lege nobis tradita sunt: mundum creatum fateri oportet: ut genesis. c. i. principia ex quibus inferuntur mundum non esse creatum: non possunt esse uera. quia natura & leges diuine: non discordant. sed sibi constant. ut in dicto. c. sana. 9. di. Cordatius itaque dicit non a philosophicis ueris principiis: sed ex principiis ab aristotele traditis: mundum non esse creatum. quia uerum non est: quod ex ueris nature principiis: mundus probetur ab eterno creatus. phisici tamen cum alia ignorent: uidentur astricti aristotelis principiis. Sed prudentior fuit socrates: qui post phisicam: per multos annos elaborata: fert dixisse. que supra nos: nihil ad nos. at cum nullam ueram cognitionem: nec laboris fructum uidisset: ad ethicam. id est moralis philosophiam totus se transferat. & nos qui forsam nimis euagati sumus idem faciamus. uideat igitur ex superioribus: quod iuris canonici imperium & finis. sese ad eternam uitam contendant. Nam hic situs est: ueris spiritualis fidelium finis.

oia que ex
legibus hu
manis pri
nent ad fi
ne recte ui
uedi: neces
se est: ne co
tingant per
culu eter
ne salutis.

Respondeo: quod cum lex canonica pendeat a uera ecclesia: que ex institutis diuinis cognoscit uerum finem ad quem homo est creatus. scilicet ipsam beatitudinem: que quidem beatitudo nobis est parata clementia diuina: si recte uixerimus: ecclesia igitur constituit ius canonicum: hoc finem: ut genus humanum recte uiuat. ut etiam ex hoc fine consequamur ueram felicitatem eterne uite. finis igitur primus est: ut humanum genus quiete iuste & pacifice uiuat. ut in dictis prohemiiis & supra satis. hunc tamen finem desideramus: ut consequamur beatitudinem. unde aduerte: quod cum hic primus finis: contendat ad secundum: omnia que pertinent ad finem recte uiuendum: necesse est: ne contingant periculum eterne uite. & hoc est quod ius canonicum cauere. ne quo quo modo in periculum salutis eterne incidamus. ut in dicto. c. ut animarum & in dicto. c. cum contingat. cum similibus. deus enim eterna sapientia: homini ad imaginem suam formato: constituit ueram eternam. sed his mediis constituit: ut homo cui ad imaginem suam iusticiam dederat: iuste pacifice & modeste uiueret. dum uero iusticia arbitrio hominis concessa: humana cupiditate est euersa: legibus humanis appetitui noxio prouisum est: ut humanum genus ad iustam uitam reducat. & hic est finis legum. ut colligitur ex prohemio Gregoriano. itaque cum hic finis sit medium: ad eternam uitam: media debent recta uia pretereundere ad ipsum finem. Regenda sunt igitur precepta moralia: ut semper conformentur cum conuenientibus salutis eterne. unde si qua lex canonica uel civilis nutrietur pec

Col. 10.

catum: non habet. legis uigorem. ut in c. si de prescriptio. nec lex dici potest: de cuius essentia est ratio ipsa. Ut in dicto. capitulo. erit autem at ratio peccatum inducere non potest. ut in dicto. c. si de consue. & de his supra. Constat itaque quod lex naturalis civilis & canonica: urget homines ad uitam recte ducendam. Nec aliter urget: quam conueniat fini eterne salutis. ut etiam constat in auren. ut hi qui obligatas. col. 6. ubi lator legis civilis summam habet curam: ne subditi in peccatum incidant. idem in auren. quomodo oportet. episcopi. iuncto auren. ut clerici apud pro. episcopi. ubi eo modo considerat summo studio: conseruationem generis humani: quo conueniat felicitati eterne & saluti animarum.

Secundo principaliter infero contra ea que dicit Io. an. in reg. possessor. de reg. iu. in mercu. in. 6. col. ubi ex eodem fratre Gerardo theologo senese ordinis heremitarum refert. quod iure civili ualet prescriptio: etiam ex possessione male fidei. in qua re plura concludit. primum est quod ius civile habuit in inducenda prescriptio: duplicem finem. scilicet negligentiam puniendi: & finem litibus imponendi. qui quidem fines: maxime conueniunt ad humanam societatem. ideo talis prescriptio est permessa. ita ipse in uersi. sciendum est.

Ego uero tali sensui consentire non possum. & primo considerabam: prescriptionem esse iuris positiuam. Ut idem doctores fatentur in dicta. reg. possessor. 3. col. uersi. prescriptio est. Definif enim prescriptio secundum ipsos: esse ius quodam ex tempore congruens: legitime auctoritate uim capiens. & reliqua. nec disputo definitionem. sed est iuris esse: quia a iure capit substantiam. Nam ius introducit ut longo tempore rem possessam acquirere possem. ut notat in l. i. ff. de ac. re. do. & per totum eo. tit. in decretalibus. & in pluribus titulis. C. si igitur habet substantiam a legis auctoritate. lex non habet auctoritatem ut ea in male fidei possessore introducere possit. quia ex hoc ipso oritur peccatum. & dum ex lege sequitur aliquod peccatum: non est lex. nec habet suam auctoritatem: quod ex iusticia sibi conceditur ut supra. quod in eodem casu probatur in c. si de pres. ubi in synodo diffinitum est: ut nulla ualeat: absque bona fide prescriptio. tam canonica quam civilis: cum generaliter sit omni constitutioni ac consuetudini derogandum: que absque mortali peccato non potest obseruari. ita tunc. ecce quod lex inducens prescriptionem male fidei possessoris: non potest obseruari sine peccato mortali. an autem ad talia inducendum lex habeat auctoritatem: certe bar. snia: non habet. quia a deo habet potestatem. quia deus non largitur ad peccandum. ita bar. in l. oes. C. si contra ius uel. uti publicam & in l. oes populi infra. de iusti. & iure. & talis legislator potius dicitur errare: quam legem condere. ut in c. sunt quidam. 25. q. 1. cum data sit sibi auctoritas a lege eterna: talis potestas est ordinanda ad euitanda ea: que sunt contra eandem legem. non ad statuendum ea: que sunt eterne legi aduersa. ut in c. contra mores. 8. di. & in c. iuliana. & in c. q. resistit. 11. q. 3. & ita tenet do. anto. & do. abb. in dicto. c. si. 4. notabili. Constat igitur legis auctoritatem deficere. unde nulla est prescriptio: etiam civilis. ut dicebat tex. ibi.

Nec obstant fines puniendi negligentiam & dirimendi lites. nam hi fines ita sunt adaptati: quod ex illationibus earum: non inducat peccatum. nam tunc degenerant a principiis primis ex quibus oriuntur tales fines. cum enim a lege eterna: ois finis iusticie habeat derivationem: non potest recte deduci: nisi eo modo: quo semper eterne legi conueniat. & hoc est quod dicebat sanctus doctor. in secunde questi. 93. arti. 3. quod nulla est lex: que non participat de lege eterna. uel etiam nulla est illa lex: que aliquo modo peccet in ipsam. ut in dicto. c. que contra mores. cum similibus.

Rursus cum Io. an. cum fratre Gerardo subiungit: quod quod ius civile uel quod libet aliud ius: non possit aliquid iniustum & iniquum inducere: illud tamen quandoque permittit

Prescri
ptio est iu
ris positius

Lex inducens
peccatum nec
est lex. nec
habet aucto
ritatem.

Exposse
sione male
dei nec cano
nica nec est
civilis pre
scriptio da
tur.

Finis puni
endi negli
gentiam &
dirimendi
lites non de
bent dege
nerare a
principiis le
gis eterne.

Col. II.

pppter aliquod bonū & iustū qd̄ ide potest elicere, sicut i pposito pmittit; q̄ p̄scriptio ex malafide & iniquitate pcedat; ut p̄eam duplicē finē eliciat, hoc autem i deo facit; quia ius civile cū intēdat p̄ ultio sineconseruare ciuile societate; huic fini maxie d̄seruit; negligentiu p̄itio & litiū determinatio. iccirco magis debet intēdere ut negligentia p̄iat & lites diriat: q̄ ut iniquitate p̄scribētis corrigan̄ uel remoueat. Nā magis ad ius ciuile spectat; illius duplicis finis egras p̄sequēda; q̄ istius p̄scribentis iniquitas corrigēda, hucusq̄ p̄facti clarissimi, uiri.

In primis ex hoc collige, q̄ obsoporati hec scripserit, nā ipsi fatent q̄ nullū ius p̄t iducere aliquid i iustū & iniquū, & certe ueritate i hoc ipso p̄sentent. Vt supra. Queramus igit̄ ab ipsis: quo iure sit iudicta p̄scriptio; i malefidei possessore, si dicat iure nature; falsum diceret manifeste, si iure cōonico eque falsū; ut utrūq̄ p̄bat i dicto, c. fi. igit̄ iducit a lege ciuili, at si ex sensu eoz̄ dicas q̄ nō ē iudicta sed p̄missa; falsū ē diceret, nā acquisitio p̄ p̄s. uel usucapionē est iudicta iure ciuili, ut i liti, de usucap. i pri. & notat i. l. i. de ac. re. rū. do. fi. & ipsi idē fatent cū i diffinitioe dicat: q̄ p̄s. legū auctoritate uim capit. Ecce q̄ p̄scri. lex ciuilis iducit; s; hec malefidei possessoris; ē iniq̄; excōfessioe eoz̄, igit̄ eā nō p̄t lex iducere, ut ēt ipi fatēt. & quis sua p̄fessioe uideant cōuicti; s; ēt ex mēte, c. fi. de p̄scr. satis cōstat; quā facile argui possunt, ubi iprobaf̄ possessio malefidei; & dicit̄ nō ualere etiā ciuile p̄scriptio nē; ex malafide, & ex hoc ifert̄ nō ualere leges ciuiles; q̄ sine pctō obseruari nō possūt, igit̄ illa ciuilis p̄scri. alias habebat ualorē a lege, quia nō derogare lex; nisi fomentū uellet p̄stare p̄scrip. unde fateri oportet; p̄scrip. eē iudicta a. l. & iniquā eē & i deo nullam.

Itē peccare ēt uidēt̄ dū docēt̄; qd̄ i iustū & iniquū p̄t p̄mitti, p̄pterea q̄ ex p̄missioe sequaf̄ bonū. Nā naturalis & iusticie regula aduersaf̄, quia qd̄ i se naturaliter iprobū ē; nō p̄t iure p̄mitti; p̄pter aliquod bonū, ut i. c. sup. eo. de usu, & ibi glo. & notat i. c. non magno, ne clerici uel mona. & ibi hostiē, & idē io. an. & abb. nā q̄ uis malū mīus tollerari possit; p̄pter maius malū euit andū; ut i. c. si qd̄ uerius, 33. q. 2. ubi augu. cōsuluit mīus pctū ut euitet̄ maius; tamē qd̄ i se malū est ipsa natura; nō p̄t maxie iure p̄mitti, ut i dācto, c. sup. eo. & i. c. nō magno, ubi cū his doctoribus do. abbas cōcludit; q̄ ēt ex disp̄satioe p̄mitti nō p̄t; si disp̄sator in re quā p̄mittit; auctoritatē nō habeat sed i nostro casu ad talē p̄scriptionē malefidei; nō habet legislator auctoritatē, cū mala fide possidens re iure naturali alienā; eodē iure nature habeat cōscien siā lesam, & eam teneat restituere, ut i dicto, c. fi. ergo sequit̄ q̄ talis p̄scriptio nō potest p̄mitti.

Itē q̄ fini legis ciuilis; magis cōueniat punitio negligentie & litiū determinatio que puenit ex p̄scriptioe malefidei; q̄ correctio iniquitatis possidentis; uidet̄ certe falsū, ex eo q̄ eadē lex est nulla; uera iusticia, ut in dicto, c. fi. ergo nō erat recte adaptata fini legū, nā illa est optima lex; que in finē legū idest hūani generis felicitatē; recto tramite tendat, ut in dicto p̄ he. Grego. cū igit̄ ex hoc ipso q̄ talē p̄scriptionem admittat; dicat nulla; ergo in hoc ipso; non se habet cōuenienter ad finem legū, qd̄ ea ratione est; quia p̄ ut de essentia legis est; ut participet & habeat deriuationem a lege eterna, ut sanctus doctor in dicta, q̄. q̄ stio, & supra satis expressi, ita necesse est q̄ finis legū cōueniat cū p̄tinentibus ad uitam eternā, quia ex lege eterna ideo iusticia hōni cōstituta est; ut p̄ eā ad ip̄scat̄ eternā beatitudinē, leges igit̄ q̄ coercent; ne ab audata & appetitu ip̄probo iusticia impediā; debet cōuenire cū his; que p̄tinet ad uitā eternam, ut etiā superius dicebā. Item iniquitas malafide possidentis; est adeo detestabilis; ut possessor sit in peccato mortali, & possessio malefidei; habet rationē sur-

p̄scriptio nō solū ē p̄missa sed iudicta a iure ciuili.

i iustū nō debet p̄mitti ut bonū sequaf̄.

Ius ciuile dispensare possit ut malefidei possessor p̄scriberet

Fini legū ciuiliū nō cōuenit magis d̄terminatio litiū & punitio negligentie q̄ correctio iniquitatis / malafide possidentis.

Col. II.

ti, quia rem alienam scienter inuito domino tractat. Vnde talis possessio est contra ius nature, ut in lege prima, ff. de fur. in prin. insti. de obli. que ex delicto. at negligens rem suam non peccat; quantum rem alienam usurpans, probatur; quia non peccat mortaliter finge q̄ ignorabat rem suam esse; ut quia successit testatori cuius bona ab alio possidebantur; qui sciebat ea esse heredis, certe possessor peccat mortaliter; cū habeat conscientiam rei aliene, ut in dicto, c. fi. & in reg. pctū de reg. iu. li. 6. heres uero ē sine pctō, ut i. c. cum uoluntate, de sen. ex. lege qui in iurie, ff. de fur. ris in. c. contra animum, 50. di. cum sequenti, & generaliter negligens rem suam; non facit equalem iniuriam ac si alienam usurparet, ut potest uideri in sol uente usuras ex promissione ex qua soluere non tenebatur, & patet in hac ipsa p̄scriptione in. c. uigi lanti, de p̄scriptio, & in dicto, c. fi. conuenit igitur fini legum; corrigere peccatum possessoris; potius q̄ negligentis, Quia finis uniuersalis legum est; corrigere peccata, ut dicebat demosthenes & refert iuris consultus in lege secunda, de leg. ff. & in. capi. facte sunt octaua distin. Nec obstat finis puniendi negligentis res suas, ne lites oriatur Sed terminentur. Nam debent lites terminari iuste; non in iuria; subditorum, nec iusticia patitur ut eo modo terminentur; ut ex determinatione oriatur peccatum. Quia talis determinatio non esset iusta, Vt in. c. fi. & in. c. cum contingat, de iure iuran. & in. c. licet, eo. titu. lib. 6.

Rursus id considera q̄ peccatum male fidei possessoris; est contra proxima principia legis nature. Nam fere in primis precipitur nobis; ne alteri faciamus qd̄ nobis fieri uolumus, & ut alteri faciamus qd̄ nobis fieri uolumus, ita precepit Christus ipsius nature auctor, & dicitur in. c. finali, i. distin. q̄ hinc pudent leges & prophete, sed ego uideo q̄ detestabiliora sunt peccata; contra prima legis nature precepta; q̄ peccata que sunt contra conclusiones que ex his deriuantur, & ita dicebat sanctus doctor quarto sen. di. 33. q. i. ar. i. ubi dicebat cōsuetudinē nō ualere; cōtra priā p̄cepta naturalia, q̄ illa iuiolabilia sūt, ut i. s. sed naturalia, isti, de iure nā. gen. & ciui. & l. has obligationes, de cap. demi, in. c. fi. de consue. ualere tamen consuetudinem; contra cōclusiones que ex p̄ceptis inferuntur, Qd̄ ex eo constat; q̄ omnis lex inferatur a p̄ceptis naturalibus, ut in dicto, c. i. distin. i. & tamen contra legem ciuilem uel canonicam; ualeat cōsuetudo, Vt lege secunda, C. que sit long. con. & in dicto, c. finali de consue. igitur ne peccetur contra prima p̄cepta; attentius prouidendum est & diligentius; q̄ ne peccetur contra conclusiones, quia prima p̄cepta; rectius & patenter tendūt ad uerum & detestatum finem, conclusiones tamen quandoq̄ deuiare possunt, ut sanctus doctor, 4. senten. distin. 33. articu. 2. qd̄ late uidemus in aliquibus legibus; que quis uideantur habere deriuationem a primis principis naturalibus; quandoq̄ tamen falluntur & tendunt aliorsum, ut est uidere in legibus que prebent actionem usurariam, & in hac eadē p̄scriptione malefidei possessoris, & in pluribus aliis que ut in ualide quandoq̄ non tenentur, qd̄ etiā exemplo materiali ostenditur, Nam si ab hostia tiberina nauē deducas; traiciendum in chartaginem nouam; principio iustius rectam uia p̄sequeris; deinde cum a portu lōge secedis; forsam aliquantulū obliquaris, sic igitur prima principia dilucidius & constantius tendunt ad finem; q̄ conclusiones que longe a principis deducunt, Cum igitur possessor malefidei peccet cōtra primum principiu; quia alienū in iuste possidet; & suū cui q̄ non tribuit; dicendum est magis & diligentius prouidendum ne malafide p̄scribat; q̄ ne; qui non possidet; negligat reg. suaz̄; iquisitionē, q̄ ista negli-

Negligēs rē suā non peccat tantū in hūānā societate q̄ nō alie nam usur pans ergo iste magis legibus puniet

Peccatum malefidei possessoris est contra proxima principia legis nature

cōsuetudo nō ualeat cōtra priā p̄cepta naturalia, ualeat cōtra illa / tiones.

Cōclusio nes legales falluntur quandoq̄ cu deuiant a principis naturalibus.

Col. 11.

gentiarum remota consideratione uenit corrigenda. Quod totum satis clare colliges ex c. uigilanti de prescrip. ubi uigilantius cauendum est: nec quis alienas res mala fide possideat: quia ne quis suarum inquisitione negligat. Et idem patet in dicto. c. si. ubi quia lex civilis e conuerso prospexit: dicitur nullam esse. ¶ Ar si dicas non esse ullam: quia ibi derogat: dicas derogari: prout est facti: & male obseruabat: non prout est iuris. ius. n. ratio est. Et ratio: non potest in esse peccatum. Et ita ex pōebat do. Abbas. ibi: ex his apparet: quod lex civilis admittens prescriptionem male fidei: uel eam inducens: non ualet. Et ita cōmuniter tenet per doctores res in dicto. c. si. & tenere oportet per superiora. Rursus si dicas: quod secundum eam: lex ipsa civilis male processit: fateor: nam degenerauit a ueris iusticie principiis. Nec recte tendit ad uerum finem. ideo non est cōstitutio: sed destitutio. Vel destructio uerius appellari potest. Ut in. c. si. de rebus eccle. non alie. & de his latius inferius Cōtingit igitur domino. Io. andree & illi clarissimo theologie magistro: ut illis eucire solet: qui iniustus legibus: iusta principia tribuere uolunt.

In iustis legibus iusta principia tribui non possunt.

in possessione malefidei non est aliquid quod iuste prescribi debeat.

¶ Addunt idem. Rursus quatuor rationes: ex quibus in hoc casu: ius canonicum a civili discordat. Dicunt. n. in prescriptione rei mala fide possesset: est aliquod iustum & prosequendum. Et aliquid iniustum & prohibendum. est enim iustum: ut unusquisque res suas cognoscat & recuperet. Ne sint in incerto & detur materia litium. Est in iniustum: ex parte prescribentis mala fide. Cui igitur ista duo non possint fieri per idem ius. s. ut prosequatur prescriptionem: & eam prohibeat: & cum ius canonicum & civile seadiuuent: cum sint fundata super eodem iure naturali: id quod omisit ius civile. s. prohibere prescriptionem: supletur per ius canonicum. Unde dicunt: quod non est contradictio: cum ius civile dicat: Tale prescriptionem equam & iustam esse: ac per consequens constituendam. Ius uero canonicum dicat: eandem prescriptionem esse iniquam & iniustam: ac per consequens prohibendam. quia ista iura: non redunt ad eundem finem nec ad eandem causam. Contradictio autem: oportet quod accipiat: Secundum idem. Et respectu eiusdem. huc usque & latius ille theologus et do. Io. andree.

¶ Quippe: cum hi clarissimi patres dicant: se rede re quatuor rationes: quare ius civile a canonico discordare debeat: ignoro qua arte eas iuste redant. Cui uerum sit: ius civile & canonicum sibi consentire debere. Ut superius exposui. Et quod urgentia sint eorum argumenta: statim uidebis.

¶ In hoc argumento: dum primum presupponit: in prescriptione male fidei: esse iustum & iniustum: & quod utrumque per idem ius fieri non potest. Unde oportet quod per diuersum fiat.

¶ Diligentius primo ad uertendum quod in tali prescriptione nulla est iusticia: probat: quia ut in iusta & iniqua: inducit peccatum mortale. & ideo prohibet male fidei possessio. igitur iusticia habere non potest. Ar si dicas quod est iusta suo fine. Respondeo: quod iusticia uniuersalis prescriptio: qua castigat negligentiam: cessat in male fidei possessore. Quia is possidet contra ius diuinum. Et ex tali improba possessione: non potest induci iusta prescriptio nam uniuersalis regula iuris civilis: non potest promittere ea: que specialia causa a iure diuino sunt prohibita. Ut in. c. quid culpam. xxiii. q. 1. & ideo dicitur in dicto. c. si. quod nulla est prescriptio male fidei: tam canonica quam civilis. Non ergo concurrunt in ista prescriptione: iusticia civilis & naturalis. imo civilis cessat. & uniuersalis regula: non protendit ad prohibita naturaliter. Ut in. s. si. in. de leg. ag. tute. & in dicta le. has obligationes. de. cap. dimi. infra. hinc est falsum: quod per idem ius: de tali prescriptione non possit statui. imo per idem ius civile debuisset statui: ut mala fide nullus possideret. Nec prescriberet. quia hoc est iustum: iusticia naturali & diuina: & ab ea deriuat ius

De prescriptione male fidei per idem ius statui potest.

Col. 12.

ciuile. Et ideo est etiam falsum: quod illud iustum de quo ipsi loquuntur: sit prescriptio: cum mala fide possidet.

¶ Rursus cum in eodem argumento dicunt: quod ius canonicum & civile se debent subuenire: cum sint fundata super eodem iure naturali: fateamur hoc iuris presidium. Queramus tamen ab ipsis quod cum ius civile fundet super iure naturali: quomodo contra primum principium: iuris naturalis: quo suum cuique tribuit: poterit approbare prescriptionem male fidei. cui igitur fundamentum quod est ius naturale deficit: non potest super edificari ut dicebat paulus in proposito nostro & scribit in. c. cum paulus. i. q. 1.

¶ Tertio cum dicunt quod a iure canonico prescriptio est prohibenda: ad uerte quantum pugnancia loquuntur & certe in primis non est apta oratio quod ea que iuris sunt prohibeant: prescriptio enim cum sit iuris acquisitio: iure non est prohibenda: probat: quia aut est iusta & male prohibere: quod iustum est: aut in iusta & tunc non est iuris nec iure prescribitur ut expresse dicitur in. c. ius. de uerbo. sig. igitur inanis est prohibitio: quia prescriptio que non est: cum iure non sit: prohiberi non potest: ut in. l. x. de uerbo. obli. & in. c. ad dissoluendum de spon. impu. Item ea que iure substantiam capiunt: non recte prohibent: probat: quia cum ab eodem legiflatore dispositio constet: se ipsum uel successorum prohibere non potest: ut in. c. innotuit de electione. mutabit igitur: uel tollet legem & tunc cessat dispositio que non capit substantiam a lege sublata: facit doctrina Bar. in. l. si quis per emptorem in fictione inductiua de usucap. ubi naturaliter probat quod ea que iuris sunt iure cessante: nihil sunt essentialiter: in his ergo non cadit prohibitio. ac si de eo quod est iuris civilis a iure canonico aliquid disponit: nec tunc recte cadit prohibitio iuris ut in exemplo nostro: quia declarat non iustum: & ideo non esse iuris. unde falsum est quod etiam ante. c. finale de pres. malefidei. possessor prescriberet iure civili: & ita colligitur de mente abbatis ibi fateor tamen aliquando factum ipsum prohiberi: ut sit in contractibus ut in. l. non dubium. C. de leg. non tamen prohibetur prescriptio uel obligatio que iuris est: ut supra.

prescriptio: male fidei a iure canonico prohiberi non recte dicitur

¶ Verum si fateamur prohiberi prescriptionem: necesse esset fateri prohiberi legem civilem: quia prescriptio est quid iuris civilis ut in prin. insti. de usucap. & ipsi fateantur indiffinitio ne: Sed cum ipsi etiam fateantur iuste prohiberi prescriptionem male fidei: sequitur leges eam inducentes iniustas esse: & ita est in ueritate quia ut iniuste detestantur in dicto. c. si. ubi eadem Ratione dicit non ualere leges: qua non ualet prescriptio & e contra.

Etiam ante ius canonicum: male fidei possessorem ius non prescribat

¶ Quarto cum dicant legem civile cessare in infringendo prescriptionem ex mala fide: quod non pertinet ad ius civile: & hoc puidet ius canonicum quod omisit ius civile: Dic quod ius civile non cessat in prescribendo: quia iure medio prescriberet: quod uis illa prescriptio non erat uera: sed obseruabatur factio: nec erat necesse quod ius canonicum infringeret: Si ius civile: ut debuit omisisset prescriptionem in male fidei possessore: que ut dixi: uere prescriptio non est: nec uere infringitur. Nec uerum est quod ad ius civile non pertineat provide re: ne mala fide possideatur. quia ex primis preceptis naturalibus constat: ut suum cuique tribuas & ne alteri noceas. quod preceptum ut torius iuris civilis primus preceptum: est propositum in. l. iustici. de iusti. & iure. & in. s. iuris precepta: in. l. eo. ius ergo civile debuisset hoc curare: ne possideretur diutius mala fide: nec debuisset provide re: ut mala fides frangeret prescriptionem: sed cessare in inducenda prescriptione.

Ius civile intendit diuicere prescriptio: et malefidei sed non inducit.

Ad ius civile pertinet curare ne bona aliena mala fide possideantur nec pertinet frangere mala fidei prescriptio

¶ Item cum dicunt quod ius civile & canonicum in hoc non sibi contradicunt: Sed mutuo subueniunt: hoc profecto apprehendere non possum: cum ab uno iure introducatur prescriptio & ab alio denunciatur iniqua & improbetur: immo declaratur leges eam fouentes

Ius civile & canonicum in his mutuo non se subueniunt

Col. 15.

esse nullas ut in dicto. c. fi. & in. c. uigilanti/ at: cu' subit/ ciant q' ubi est contradictio oportet q' accipiatur se/ cundum idem & respectu eiusdem. Respondeo q' est contradictio in eadem prescriptione/ quia eam ut iu/ stam inducit ius ciuile. & ius canonicum dicit nullam quia est in iusta. ergo contrariantur ut in. l. non du/ bium. C. de legibus/ & q' uis causa sit diuersa cum ta/ men sententia sit circa eandem prescriptionem/ & causa iuris ciuile cesset uel uincatur/ non est dicendum non sibi pugnare. ut si tu contra me sentias diuersa ra/ tione. quam ad eandem sententiam ego probaui inua/ lidam.

¶ Secundum predictorum doctorum arg. est tale. illud qd' sequitur ege' euangelicam; debet discordare ab omni eo; a quo discordat lex euangelica. Sed ius canoni/ cum sequitur legem euangelicam & deriuatur ab ea; ergo debet discordare a lege ciuili / consequentia probat quia lex euangelica discordat a lege ciuili cu' illa iu/ dicet actus interiores ut Math. 5. omnis qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est in corde suo. ista uero iudicat actus interiores ad iu/ nam societatem unde sequitur q' etiam ius canonicum debet iudicare actus interiores ut prescriptionem ma/ le fidei in quo casu oportet esse diuersum uel super/ abundare a iure ciuili. hec ipsi.

¶ Conuertere certe posses argumentum / quia in lege & euangelio naturale. Ius continetur ut in. c. non est peccatum. 6. di. & ius naturale est qd' in lege & euangelio contine/ tur ut in. c. i. di. i. & in. c. ii. eadem di. & ex lege nature descendunt omnes leges. Vt in dicto. c. i. ibi hinc de/ scendunt leges & prohe te. igitur discordare non pos/ sunt adeo q' si discordarent a lege euangelica non es/ sent leges ut supra satis exposui.

¶ Sed ita re/ soluas q' aut loquimur de iure iudiciali & fori / & tunc non debet discordare ius canonicum a ciuili / quan/ do iusticia exhibenda est ex iure nature uel euangeli/ co/ exemplum subiticio in casu nostro. fingamus ali/ quem mala fide possidere/ domus conuenit ipsum in iudicio/ possessor prescriptione se tueri conatur/ probatur tamen mala fides/ certe & in iure canonico & in ciuili iudicandum est contra mala fide possidentem: cum ius naturale & euangelicum eum condemnent. ali/ as iudicium est nullum quia iniustum. ut in dicto. c. uigilanti & in dicto. c. fi. & in regula peccatum. de reg. iuris & in reg. possessor. eo. titu. quinimo ad tale iudicium; negatur iurisdictio cuiuslibet iudicis & etiam imperatoris. Cum enim a lege superiori habeat iu/ dicandi potestatem / contra eam legem iudicare non potest ut in. c. Iulianus & c. qui resistit. xi. q. iii. & Bart. in. l. fi. C. si contra ius uel uti. pub. & superius dixi.

¶ Aut loquimur i foro consciencie; & tunc fatendum e' q' ecclesia succedit i locu' dei & forus ille consciencie; est forus qui da' diuinus cui omnia parent & omnia ex ani/ mo iudicatur / hoc igitur iudicium est solius ecclesie/ in quo; non ut ab homine sed ut adeo iudicatur ut i c. si sacerdos. de offi. ordi. unde fatebimur q' in hoc foro diuersitate' habet ius ecclesie a iure ciuili/ non q' diuersitas consistat i iusticia; maxime quando proce/ dit a principiis naturalibus. quia illa semper est una; & tota sibi constat ac consentit. ut in principio isti. eo. & ut dicit Marcus tul. in lib. de rep. est imutabilis & eius est fator deus. nec est alia rome alia athenis alia nunc/ alia post hac/ nec per populum uel senatum ab hac solui possumus/ iccirco male fidei possessor etiam i fo/ ro iudiciali & seculari; nunq' debet ui improba pre/ scriptionis obrinere/ quia iusticia naturalis & gentium: hoc iniquum demonstrat. cu' ius gentium sit qd' ratio natu/ ralis apud gentes constituit ut in. l. omnes populi infra eo. unde dicebat idem Cicero. iii. li. offi. quod enim ciuile est; non idem continuo gentium/ quod autem gen/ tium; idem ciuile esse debet/ ista ergo que ratio natura

Col. 16.

is demonstrat / necessario sunt obseruanda in foro ciuili prout in foro consciencie/ ut supra exposui.

¶ Forus tamen consciencie in hoc a iure ciuili di/ screpat/ quia est animi iudicium qd' deo solo perti/ net & aliis est absconditum. ut i. c. i ciuitate. de usu. & hoc prout a iure ciuili; ita a canonico potest discrepa/ re/ non iusticia ipsa naturali ut dixi; sed quia ecclesia ista militans; non potest de animo occulto iudicare. ut in. c. a nobis. de sen. ex. solo igitur deo ueritas & in fallibile iudicium relinquit. ut ibi & in. c. cum eter/ ni tribunal. de re. iudi. fateor tamen q' quandoq' etiam iudicium consciencie; potest discrepare a foro ciuili. sed hoc euenit cum iure ciuili iudicatur; non autem cu' iure naturali debet iudicari ut in casu nostro. Et ita intellige. cap. uigilanti & cap. fi. de prescrip. na' secun/ dum predicti doctoris; finiam non pcedit nisi in foro consciencie. Sed idem erit in foro ciuili & iudiciali. Qd' satis constat ex eisdem capitulis qui leges in foro suo disponentes; denunciant non ualidas/ cogita.

¶ Tertia ratio q' formant predicti theologi & Io. an. ita se habet/ illa iura debent in prescriptione ma/ le fidei necessario discordare/ quorum unum intendit con/ seruare iusticia/ propter terminanda litigia; alterum uero e' conuerso intendit terminare litigia propter iu/ sticia seruanda sed ius ciuile intendit conseruare iusti/ cia propter terminanda litigia/ nam suus finis princi/ palis est conseruare ciuile; Societate; ius autem cano/ nicum e' conuerso intendit terminare litigia ad con/ seruanda iusticia. quia finis suus principalis est ordi/ nare in deum & in legem euangelicam. ut homo glo/ ria consequatur/ qui ordo in deum non habet; nisi iu/ sticia conseruetur/ hec ipse & reliqua.

¶ Aduer/ te q' argumentum q' primu' peccat / in eo q' in secunda uel minori propositione dicit ius ciuile intendere ad conseruanda iusticia/ ppter terminanda litigia. quip/ pe in hoc diceret dormitasse homeru'. quid enim est dicere. ius ciuile prosequi iusticia ad finem termi/ nandarum litium; & non propter se ipsam uel ppter ali/ um finem; quin imo terminatio litium est effectus par/ ticularis qui prouenit a iusticia ciuili. Nam finis est ut genus humanu' iusticie regulis feliciter uiuat. na' per eas ut honeste uiuat; alteru' non ledat ius suum uni/ cuiq' tribuat informas. Vt docetur in princi. decreta/ liu; & in. c. facte sunt leges. 4. di. & in. l. nam & demo/ sthenes. de legi. & i. i. iusticia. ifra. de iusti. & iure. plu/ ra igitur continet felicitas & iusticia generis humani q' sine terminandarum litium; ut patet i illis iuribus & do/ cet Arist. in. i. ethicorum li. in prin. & in c. secundis; ibi pretere' leges ferat; qbus quid agere quisq' ac aquo abstinere ipsa constituat. eius profecto finis aliarum artium fines continebit. ita ipse. nam legibus & ethice subest disciplina militaris; legibus medicina. legibus Retorica; & cetera scientie & artes quibus uti oportet. hic igitur finis felicitatis humane; continet ceteros fines/ nec tantu' continet; in determinatione litium q' ego non parui pendo / cum sit causa & effectus ma/ gnus ipsius iusticie ciuilis.

¶ Pretere' offendit hec conclusio q' ius ciuile constituat finem iusticie; pro/ pter lites terminare. iusticia enim propter se. est ex/ pectanda cuius executio sine litium terminandis & ce/ teros fines continet. ut isdem Aristoteles in dicto. c. i. & 2. docere uidef qd' a se ipso patet; Nam ut Aristo. dicit qd' minus est; est propter aliud; & cum huma/ ni generis felicitas contineat litium determinationem; non potest esse ut litium determinatio sit finis propter se/ imo & e conuerso/ litium determinatio est ad finem hu/ mane felicitatis; que quidem felicitas; est politicem summum bonum; secundum Aristotelem. Sed ego de hoc supra.

¶ Item illius argumenti consequentia est fallax. q' uis enim ius ciuile habeat finem termi/ nandarum litium; tamen necesse est q' lites iusticia termi/ nent illa enim

Ius canoni/ cu' a ciuili; uel ciuile a canonico; non debent discordare in iudicialibus secundum ius nature uel diuinum.

Ide; de fo/ ro consciencie.

Determinatio litium est effectus particularis legalis iusticie.

Ethice finis ceteraru' artium finis continet.

Quod minus est; est propter aliud.

Col. 17.

Terminatio litium semper debet cōuenire iusticie.

uent illa enim terminatio non est intelligenda barbare & tyrannice: sed secundū iusticiā. Vt in. c. facte. sunt. 4. di. & c. sequenti: ubi ponit finis legū. deinde subiungit hec uerba. Preterea in ipsa constitutione legum maxime est obseruandū: ut contineant honestatem. iusticiā possibilitatē couenientiā. & reliqua ecce q̄ expresse uides: finē legum etiā ad lites terminandas. Vt ibi tex. loquitur. Semper ad iungendam cum honestate iusticiā & couenientiam. igitur q̄ uis ius ciuile uelit terminare lites: non debet eo modo terminare: ut iniustus & iniquus possessor: lesa conscientia prescribat. Vnde deberet cōcordare in hoc tū iure canonico. igitur minus discordare oportet: cum maxime secundū talem conscientiā: ubi cū q̄ iusticia naturalis aduersaretur determinationi litium: esset secundus finis legis ciuilibus. absit tamen tale consilium iniquum: & etiam inane. quod leges rediret nullas.

¶ Quartum & ultimum argumentū est: q̄ ius ciuile sistit solum in foro litigii. ius uero canonicum ita intendit de foro litigii: q̄ finaliter se remittit ad forum conscientie: ut in. c. omnis. de peni. & Remis. igitur necesse est q̄ discordent in prescripione male fidei. & cetera. prius distinctius itelligas. q̄ de uno foro ad alium: non habet locum remissio. Etia de iure canonico. Vt in. c. cum uos de offi. ordi. Sed hec est uera conclusio: q̄ ubi cumq̄ de iusticia principiis naturalibus constat: ita iudicandū est in foro iudiciali: p̄ ut in foro conscientie. ut in. c. fi. de consue. iuncto. c. nouit de iudi. & hoc non patet ex remissione ad forum conscientie: sed ex uera iusticia. ut in. c. que contra mores. 8. di. & idē est in foro iudiciali seculari ut supra dixi. & patet in eadem prescrip. ut in. c. finali de prescrip. & in dicto. c. que contra mores. quam uis fateor in hoc distinguendum. Vt in. c. filius noster de testamentis. uides igitur quo modo concludant argumenta illius theologi & Io. an. nam iniusta conclusio: iustis argumentis probari non potest.

cāones nō continent speculationes methaphisicas ut credis.

¶ Ex superioribus inferit tertio. q̄ non recte in fert do. abbas ex predictis docto. in dicto prohemio gregoriani: scientiā canonū non esse meram practicā: prout est scientiā legum. quia cāones habent partim speculationes methaphisicas. ¶ Ego potius crederem in canonibus omnia agi ratione practica: prout in legibus. quia ius nihil est: nisi ratio practica que est moralis: & circa mores uersat. ut in. c. non est peccatū. §. his itaq̄. 6. di. & ego nunq̄ uidi disputationes de deo. & super celestes iure determinari. nec credo. do. abbas. & reliqui eas egerint nec obstat q̄ plures habeamus constitutiones que de his tractent. Nam eodem modo tractat etiā in legibus de summa trinitate & fide catholica. tamen tam in legibus q̄ in canonibus tradunt ut determinatōnes tenende. Non ut a nobis disputande ut in. l. nemo. C. de summa tri. & fide catho. & in. c. nos ad fidem. 96. di. & eodem modo intelligas qd̄ dicit Io. an. in. c. quicumq̄. in. §. in hibemus. de here. li. 6. in glo. ubi dicebat doctorem de creatorū posse disputare de fide catholica. qd̄ intellige non ut de ueritate inquirat. Sed ut ueritas iā inuisa & inuenta teneat. Vt dicitur in dicto. c. nos ad fidem. & in. l. nemo. supra al. & ex hoc est disputatio fidei prohibita. ut in dicto. c. quicumq̄. §. in hibemus & in. l. nemo. nec certe decet de ueritate fidei disputare. Sed eam iā determinatā tenere. ut notat in. c. nos ad fidem. fatendū tamen est: q̄ dum aliquod dubium est qd̄ tangat articulos fidei: ad summū pontificem est recurrendū. ut in. c. maiores de bap. que de terminare consulerem: cū uiris methaphisicē peritissimis. Vt in. c. satis. 96. di. ubi episcopi de ea re disputare debent: qui eligendi sunt eminetis scientie.

Col. 18.

ut in. c. cum in cunctis de electione. Vt igitur orationem ad gyrū reducamus: iuris peritos moralis philosophie: oportet esse instructos. nec ad rationem legis per tiner disputare de essentia diuina. Sed tantū considerare rationē practicā: que est mensura ad ipsā legem. & in hac sententia est sanctus do. prima. secūde questi. 9. arti. 2. & idē tenet glo. in phe. Grego. in glo. i. cogita tamen.

¶ Quarto infero: q̄ non est certa ratio quā redunt predicti doctores: quare ius canonicum & eius periti excellent ius ciuile & iuris ciuilibus peritos. Nam dicunt ius canonicum subiici theologie.

¶ Sed fidei certum non est certum: uel forsam non uerum: illatio non potest esse certa. Ego enim qui canonista sum: iure cerciori preferri cupio. Subiungit tamen do. abbas q̄ excellit tantū: quantū anima corpori. Qd̄ uides euidenter probari ex. c. solite de maio. & obe. & ex. c. suscepistis. x. di. ubi dicit cāones preferendos legibus. nam spiritus non est postponendus carni. Ergo eā sentit excellentiā que est inter spiritū & carnem. ¶ Ad uerte quia quisq̄ facile erraret i dubio nostro. Et quero de uera ratione quare canones preferant legibus. Respondeo q̄ non ex deriuatione ut credūt predicti doctores. Quia eadē est iusticie deriuatio: ut ipse ostendi. Sed due possunt esse cause: que sese ad iubant. prima est: excellentiā cause efficientis. nā summus pontifex maiore habet iurisdictionē excellentioremq̄: q̄ ipse imperator. ut plane constat ex. c. solite de maio. & obe. ubi eam textus docet differentiā. que est inter solē & lunā. inter diē & noctem. & inter corpus & animā. & eandem excellentiā esse inter pontificē & imperatōrē: idem in. ca. per uenerabilē qui filii sunt legi. cū simi. itaq̄ dignitas suprema pontificis: est multo clarior & eminentior dignitate imperatoris. Quia a deo super omnē annuā constitutus est. Vnde idē etiā imperator ei subiicit: ut in epistola interclaras de summa tri. & fide catho. in dicto. c. solite. & in. c. nouit de iudi. notatur in. c. i. de consti. Item alia etiā ratio est maior: quia subditi digniori causa subiiciunt nā papa preest spiritibus: imperator. uero temporalibus. & quanto dignioribus preest: tanto clarius excellit ut argumentatur tex. in dicto. c. solite & ibi notat abbas. 7. notabili. ar. constat q̄ leges superiorum: digniores sunt legibus inferiorū. ut in. c. cum inferior. de maio. & obe. & in. l. ille a quo. §. tempestiuum. ff. ad trebe. ergo leges canonicę excellunt leges imperatorias. hanc rationem traddit tex. in. c. lege. x. di. ubi colligit: ideo leges ciuiles post ponendas canonibus quia canonū lator est superior. & contra naturā est: ut leges inferioris preualeant legibus superiorum. Vt in dicto. c. cum inferior. qd̄ etiam confirmat in. l. nature que a deo procedit ut in. c. i. & 2. i. di. ideo semper preferat legibus inferiorū. ut in. c. que contra mores. 8. di.

¶ Sed contra superiora uides probare tex. in. c. suscepistis. x. di. ubi ea assignat ratio: quia iurisdictionē potestatis est spiritualis. unde tanta est differentia: quanta inter spiritum & carnē.

¶ Respondeo & fateor hac eadē causa: iurisdictionē potestatis esse clariores. & q̄ canones eo etiā excellent: q̄ spirituales exercent iurisdictionē: leges uero temporalem.

¶ Tamen in hoc consistit deceptio. q̄ eodem modo mores instruit unū ius: sicut aliud. Quia ex eisdem principiis. & ad eundem finē: & tota est moralis philosophia: que instituit & docet differunt tamen in doctoribus uel legum latoribus. & etiā in iurisdictione: non in doctrine causis. & principiis: nisi eo modo quo supra. ¶ Item obstat: q̄ etiam ius ciuile uideretur ad ipsam mentē & spiritū. leges instituere cum enim iusticia sit uoluntatis ut patet in diffinitio

cāones nō preferunt legibus ex deriuatione nec ex fine

Vide quare preferatur.

Lex ciuilibus uoluntate & aiū in rituit ac respicit.

B

Col. 9.

ne leges que a iusticia pendent: necesse est ut de uoluntate disponant. Vnde etia uoluntate malu uel bonu legibus iudicatur. ut in. l. qui iniurie in principio. ff. de furtis. & in. l. qd rei publice. ff. de in iuriis & in. l. 4. §. si quis. ff. de tabu. exhiben. & in. l. i. C. de sicca. qd etia constat ex aristotelis doctrina. i. poli. ubi dicebat qd qui ius ciuile instituere debet: de anima quoq; sci at oportet. prout qui oculos & totum corpus curaturus est: de ipsis sciat necesse est. huius ratio manifeste patet. Na legibus: bonum humanu & falicitatem humani generis querimus. at hoc bonu in operatione per uirtute consistit. Virtus autem est operatio animi non corporis. igit necesse est: ut qui ciues uellit facere bonos: & legibus obtemperantes ut in. l. i. §. i. in fra. eo. eoru animos instruat. accq; instituat & ita dicebat Aristoteles. ius ergo ciuile de animis & de spiritu disponit. Vt dispore debet. per reges enim cohercetura audacia refrenat appetitus noxius castigat delinquendi licentia & nocendi facultas. & reliqua. ut in dicto. c. facte. que omnia magis pertinent ad habitum animi: q; pertineant ad corpus materiale ut a se ipso patet.

Sed lex ciuilis aiam ligare non potest.

¶ Sed his ita potest responderi: qd ius ciuile instruit animu ad bonu politicu. qd quide bonu habet ad huc ulterioe finem anime secundu qd iam a iustiniانو & ceteris imperatoribus fuit cognitū. Vt per totu titulu de suma trinitate & fide catho. & p leges omnes: in quibus nostra perpetuam & uera fidem fatentur. Sed imperatores non habent iurisdictione spirituale in ipsa anima: put habet sumus pontifex. qui cum sit in loco dei: q; uis genus humanu instruat legibus ad felicitate humanam: ut ex hoc consequamur illa uera: que diuina & eterna est: tamen potestate a deo imediate data: potest ligare: & absolue spiritu. secundu iusticia. Vt in dicto. c. si gnificasti. de electi. & in. c. solite cum similibus. Ad uerte tamen q; si soluerit in iuste: non erit solutus: q; uis solutus ab humanis censeat. Vt notat in. c. no est: de uoto: & uoti redem. Nec in iuste ligatus: erit uere ligatus. q; uis ligatu esse teneat. cum eterni tribunal iudicis illum reu; non habeat: que in iuste iudex condemnat. ut in. c. cum eterni. de re. iu. li. 6. ista itaq; potestas clabibus Regni celorum tradita ad iusticiam est tradita. ut in dicto. c. cum eterni: & dixi late in Repe. §. & qd si tantu legis galus in finali. uerbis. Itē est tradita ad medicina: uel ipsius qui corrigif uel generis humani. ut in. c. cum medicinalis. de sen. ex. in. c. inter hec. 33. q. ii. cum similibus.

Papa & canones possunt.

¶ Ex his quo uidet formari argumentu q; finis iuris canonici: se protendat ulterius q; ad felicitate humanā. Quia iurisdictione sumi pontificis: ex qua ius canonicu consistit extendif ad danda uel auferenda eterna beatitudine & illa ultima & uera felicitate ut uidet.

¶ Pro nunc ita responderem q; sumus pontifex est supra ius canonicu. & in hoc habet plenitudinem potestatis ut in dicto. c. significasti. item sibi est concessum q; non solu in terris. Sed etiam in celis habeat clauēs & potestate. hanc tamen celoru potestatem habet ab ipso deo. non metita nec regulatam humano iure: sed uoluntate Dei. unde ista potestas est extra finē & intentu proximu iuris canonici & felicitatis humane. ex ista igitur non possumus arguere ad finem canonici iuris qd est humanum cogita.

¶ Quinto infero ad id qd subiungit do. lo. an. i dicta Regula peccatu. 9. col. & do. abb. in dicto prohe. Grego. ubi potissima uirtus ad quam conatur ius ciuile est ciuilis amicitia: Sed potissima uirtus ad quam conat ius canonicum: est celestis amicitia: qua charitate appellat. sine qua est impossibile homine in deū tendere & reliqua.

¶ Ad uerte q; amicitia ciuilis est celestis & a celo pender: quia pender a ratione eterna & deinde a naturali: lex enim naturalis subiu-

Col. 10.

citur legi eterne & participat ex ea. quia ex impressione eius habet inclinationes in proprios actus & fines. nam rationalis creatura diuine prouidentie subiacet & est eius particeps. cum sibi & aliis ipsa ratione prouideat. unde in ipsa rationali creatura participatur eterna ratio: ex qua mouet ad debitū finē: talis igitur participatio dicitur lex naturalis: hoc ipsum auctoritate psal. probatur: cum precepisset in hec uerba. sacrificate sacrificium iusticie. Sed queret forsan aliquis quis nobis ostendet iusticia: uel docebit ipsam: huic igitur tacite questioni Respondet psalmista: signatum est sup nos lumen uultus tui domine: ita ipse. hoc igitur lumen qd est nobis signatu: est ipsa ratio naturalis qua discernimus quid sit bonu: & quid malu: & hoc lumen est lex nature que est impressio diuini luminis i rationali creatura. ita dicebat Sanctus Tho. prima secunde. q. i. ar. 2. ex ista ergo lege naturali deriuant oēs leges. ut in. c. consuetudo. i. di. & supra late & ab eterna naturales & ciuiles ut augustinus. in. prio. de li. arbi. & dicebat Aristo. i. ethi. q; cu natura homo sit animal sociabile: ciuitas est uera comunitas secundu natura: & ideo leges ciuiles cu deriuent a lege nature: que cu sit quedam participatio legis eterne ut supra: recte dicitur diuina ut in. c. 2. i. di. & i. c. fi. 9. di. ut ergo reuertamur unde sumus egressi: hec participatio: comunis est ad lege canonicam & ciuilem. a lege enim nature & a lumine uultus dei utraq; procedit ut supra diceba.

Lex naturalis a lege eterna procedit: et est i qualibet creatura rationali.

¶ Vnde dicere q; requirit quedā celestis amicitia distincta ab amicitia ciuili qua ostendit natura ex lege eterna: certe Videt mihi dubitabile quo. ad ea que iuri prinent na de amicitia naturali iura tradita sunt & ea est necessaria ad comune bonu: que ciuilis diuina & naturalis est: na inter homines iuste & cu summa charitate uiuet qui honeste uiuet: alteru non ledet: iusq; suu uni cuiq; tribuet & cum ista charitate quo ad humanā societate & quo ad ea que iuris sunt: consequif beatitudinē. quia hanc eandem inter humanos constituit omnipotens pater: suo iure nature & eterna ratione ut in. c. i. di. i. & i eius sucessionē sunt e dite. leges ut in prohe. Grego. & in hac sententia est Sanctus do. in dicta questi. 90. ar. 2. ubi legis etia nature imo omniu legum finē: posuit humani generis felicitate humanā. nec obstat arg. illius domini fratris Gerardi que refert & sequit lo. an. ubi supra. q; ius canonicu sit quedam explicatio iuris diuini. oportet q; idem finis sit utriusq; qd q; uis fateamur nihil tamē concludit: quia eode modo deriuat a lege diuina ipsu ius ciuile ut supra. & q; uis nō eode modo in aliquo: tamē etia finis iuris diuini & naturalis: quo ad moralia est idē ut in dicto. c. fi. 6. di.

Charitas qd supra naturalis uidef necessaria ad uera; humanorum societatem.

¶ Fateor tamen q; cognito fine eterno: charitas quedam super naturalis est necessaria: cum enim homo cognoscat deum omniu causa & motore: ac se creatu ab eo ad eterna beatitudinē: deum super omnia amet oportet: ut apud Matheum. diliges dominu deum tuu ex toto corde tuo & ex tota anima tua. unde ut ait apostolus qui ad heret deo: unus spiritus cum eo est: & est charitas cōiunctio quedā: que consistit in spiritu inter Deum & animā nostrā ut in. c. debitū de big. in prin. ex isto igitur amore qui conflatur per graciā. ut dicit Ro. 5. charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctu qui datus est nobis: causatur quedam celestis amicitia ut sancto ardore spiritus proximos tuos ames. Nam cum te ipsum ames inclinatione nature: propter bonu totius uniuersi: qd est deus: Deum amas: tanq; te & uniuersa continentē: & necesse est ut humanos quoscunq; ames tanq; fratres ab eode opifice & patre: hoc est qd dicebat Dyo. in li. de diu. no. q; deus conuertit omnia ad amorē sui ipsius: hec igitur charitas que est uerus amor dei: si eam ad socios

charitas qd supra naturalis uidef necessaria ad uera; humanorum societatem.

Col. 21.

Iuris amicitia q̄ civilis ē: uidef naturalis: & ide; de cōnica. ut etiā aristo. testat: natura hominē esse animal sociale. ciuita temq̄ esse secundum naturam.

humanos referas; certe est ex cognitione sup natura li tamen credo. Iuris amicitia naturalē esse: siue sit canonica siue civilis. quia a naturalibus principiis exoritur. ut in dicto p̄he. Grego. q̄ uis fateri oportet oia a deo procedere tāq̄ a prima causa & motore primo. Vnde etiā apud iuris consultos ueritatis igna ros natura ipsa ostēdebat: dei ueri opum uniuersoz opificis Religionē. ut in. l. ueluti. de iusti. & iure & in. l. 2. ff. de pol. & in. l. ut ius iurandi de op. li. & in. l. qui per salutē. ff. de iure iurando. cum similibus. cogita & in his mathaphisicos queras. Sat est quo ad propositum nostrum: quid iuris sit retigisse.

¶ Quinto principaliter inferf ex his ad illam dubitationem: an ius canonicū possit iuri civili in usuris obiare. hanc questionem posuit Io. an. in Regula. peccatū. 9. col. de reg. iu. & ex prefato fratre Gerardo: p̄ posuit tria arg. q̄ tribus uerbis expono. primū ē q̄ ius canonicū & civile: habent fundamentū ius naturale. Sed usure: sunt cōtra ius naturale. Vt in. c. super eo & c. in oibus de usuris. Item subalternant iuri diuino: ergo nihil possunt cōtra ius diuinū. Tertio quia imperator precipit obseruari conciliū nice. Qd̄ imponit penam usurariorū. ut in. c. quoniam. 47. di.

¶ His tamen non obstantibus ille frater Gerardus tenuit: q̄ ius civile se habet in casu usurarum: tanq̄ indulgens penā. & non puniens. unde non est incōueniens: q̄ lex civilis non puniat: cum plura sint prohibita a iure naturali & diuino: quibus non est addita pena a iure positio. p̄ hoc tamen nulla est de uno iure ad alium contraria ratio. itaq̄ ius naturale: & civile nec ius canonicū & civile aduersant. & ratio est: quia cum ius civile maxie tendat ad ciuile amicitia: ubi p̄ prohibitionē aliquorū uiciorum: ciuile societas: & amicitia ledere: ius civile a tali prohibitionē se preseruat. & ea relinquit diuino iudicio punienda. testā te beato Augustino. li. i. de lib. arbi. ubi iquit. lex ista que regendis ciuitatibus ferf. multa concedit: ac impunita relinquit: que per diuinā prouidentia uindictant. ita igit in proposito: contractus usurarius: non est necessario prohibitus a iure civili. quia ius civile non debet ciuile amicitia impedire. ita ipse theologus. quem sequit io. an. ibi q̄ uis in contractu usurariū discordet. ut infra & idem est etiā de sensu abbat̄ in dicto prohemio. ubi retullit ea que dicunt in eadē reg. possessor. 9. col. ex quibus hec inferunt.

Oia peccata nō sunt punita iure civili.

¶ Ego in primis fateor: q̄ omnia peccata non sunt punita per ius civile. imo aliqua ommittunt diuine uindictē. ut in. l. ius iurandi. C. de rebus credi. ubi iuris iurandi cōtepra religio: solum deū habet ultorē. Et ita dicit augustinus in loco prealegato. & idem tenet & fere eadē uerba dicit sanctus doctor a quo ea sumpsit ille frater Gerardus prima secunde questio. ne. 96. arti. 2. in fine nā ut ibi dicit sanctus doctor: nō potest omnia punire. quia si puniret omnia: forsan contēneret in oibus. sicut dicit̄ prouerbiorū. c. 30. q̄ nimis emungit: elicit sanguinē. qd̄ referf in. c. nisi cu pridem. de renun. & in. c. deniq. 4. di. non igitur omnia uicia sunt punienda. Sed maiora. & precipue que sunt in nocuentū alioz. ita dicit sanctus doctor.

Nec decet oia puniri et canonico iure:

¶ Sed aduerte in primis: q̄ ista ratio sancti doctoris & eius sententia: ita loquit in iure canonico. put in iure civili. nisi loquamur in foro cōscientie: i quo solum cōsideramus iudiciū dei: & non humanū. Vt in. c. si sacerdos. de offi. ordi. & hoc late patet. nam q̄ uis iu foro conscientie pro quolibet peccato mortali imponat penitentia: non tamen uidemus iudicialiter ex quolibet condemnari. Nec obstat q̄ pontifex habeat iurisdictionē super omni peccato. ut in. c. nouit de iudiciis. Quia id intelligit ad obiandum ne peccet. non tamen ad puniendū. nā q̄ uis habeat iurisdictionē: uniuersaliter tamen exercere non debet ea: super omni peccato. non qd̄ per se bonū non sit: castigare qd̄ cūq̄ malū. Sed quia castigatio boni pastoris debet tendere ad emendā. ut in. c. deus qui ecclesiam. & in. c. omnis utriusq̄. de pen. & re. & in. c. cum medicinalis. de sen. ex. & omnia castigando: minor speraretur emenda. nam in multitudine hominum: maior pars est imperfectorū. que facile omnia rumperet. iuxta illud mathei. 9. q̄ si uinū nouū: id est precepta perfecte uite mittant in uteres ueteres. id est: in homines imperfectos. rumpent uteres: & uinum effundet. id est precepta contemnentur. & homines ex contemptu: ad maiora mala prorumpent. sit igitur cautus legum lator.

Col. 22.

¶ Sed contra hec uidef senten. aristo. li. 5. ethi. c. 5. omnia fere inquit iura: ab uniuersa uirtute ordinata sunt. nā lex precipit uiuere secundum omnē uirtutem: & unū qd̄ q̄ uicium prohibet. ecce q̄ uniuersa uirtus ex qua leges constant: oia prohibent uicia. qd̄ etiā patet a primis preceptis iuris. quibus primo precipitur bonū & licitū semp sequendū. ut in. l. i. infra de iusti. & iure: item iuris precepta sunt: honeste uiuere: alterū non ledere & cetera. ut in. l. iusticia infra eo. titu. preceptū igitur uite honeste: prohibet uicia omnia. quia honestas que socia est uirtutis: ut tul. li. 3. offi. semper cū uicis pugnat. & ex hoc idē tul. diomachium ac caliphonē reprehendit. qui uoluptatē honestati dixerūt esse coniunctā: tanq̄ cum homine pecudem copularent. & idem cicero parod oxam nobis tradidit qd̄ honestū sit id solum: bonum esse. in quare sthoicorū sectam sequi uideretur: q̄ uis summa ratione id docuerit. sed honestas hoc modo strictior est: q̄ ea. de qua ego supra in prima illatione. §. rursus aduertat est hanc honestatē cū uicis pugnare. qd̄ etiā aristoteles edocet in ethi. dum summum bonū uirtutem cum honestate esse dixerit. q̄ uis honestatem ibi latius assumpserit. hanc eandē sententia sequunt glōfatores nostri: in dicta. l. iusticia & in §. iuris. insti. de iure. ubi honestā uitā reducūt ad mores. honeste igit uiuere: id est sine peccato: est legibus preceptum.

¶ Respondeo. q̄ sicut leges civiles deriuantur a lege nature: ut in. c. i. di. i. & supra satis: ita necesse est q̄ precepta prima & uniuersalia: summant ab eadē lege nature. quibus preceptis uniuersaliter precipit: quem cūq̄ uiuere secundū naturam & ita loquit aristo. & iura superiora. sed particulariter non debet lex civilis uel etiā canonica: punire & corrigere qd̄ libet uicium uel peccatū. ne omnes leges Redantur frustratorie ut supra. & ita intelligas ista: q̄ uis ille theologus. & do. io. an. uelint facere differenciā inter ius canonicū & civile. Nā ad prima precepta: omnia uicia prohibentia: nulla est differentia. quia in hoc imitantur legem diuinā & naturalem. nā ad particularē etiā castigationē: eadē ratio uersat in iure canonico: que in civili. ut supra. cogita.

¶ Secundū est. in quo nō placet sententia predicti theologi q̄ leges civiles ualēt circa usuras. quia eas relinquunt impunitas. & hec talis pmissio nō est improba. cum nec permittant usuras: tollendo impedimentū uolentium eas impedire: nec usuris det iuuamentū. io. an. ibidē dicit hoc non esse uerū: quia certum est leges statuere modum usurariū. ut in. l. eos. C. eo. & patet hoc: quia usure appellatur legitie. item datur actio ex stipulatu. & censentur debite. ut in. l. si non fortem. in prin. de condi. inde. & in. l. q̄ uis. C. de usuris. qui imo etiam ex pacto nudo quandoq̄ daf ius agendi ad usuras promissas. ut in lege etiam. ff. de usu. & in lege frumenti. C. eo. & in dicta. lege. eos. §. i. igitur lege habent fomentū. & lex eas approbat. ut in le. legitima. C. de pactis. & faciunt notata in leg. i. de testa. infra qd̄ necessario probat quia cum obliga

Lex humana: tradit uniuersalia & priapcepta legis nature nō tū pūit qd̄ cumq̄ ex illis cōstat prohiberi.

Lex civilis usuras iustas credit: ac ius prestabat promissio ni usurariū

B ii

Col. 23.

tio sit iuris uinculū: ut insti. eo. in prin. & iure civili obligemur ad usuras soluendas. sequitur ius civile uinculare: ex tali promissione. unde error est nimis patens: dum docet: qd ius civile se habet ut per simplicem permissionē. quia dimittit usuras impunitas. nō tamen prebet fōmentū. qd plane falsum est.

¶ Subiungit tamē. do. io. an. qd dictū fratris gerardi potest defendi: considerando qd leges ueteres sunt correcte per leges autenticorū. ¶ Ad uerte qd quibus leges essent correcte: quā disputationē ad inferiora suspendo: tamen ex hoc non potest saluari sententia illius theologi. quia aut leges disponendo permittunt usuras & non ualent quia sunt correcte: aut consistunt in iure & ualiditate autenticorū. quibus est comprobatum cōcilium nicen. ut in auten. de eccle. titu. in prin. & certum est qd conciliū nicenense non permittit usuras: negligendo earum punitionē. qui immo detestatur eas. ut in dicto. c. quoniam. 47. di. idē igitur de iure auten. quia approbantis & approbati: eadē est sententia. ut i. l. i. de uete. iure: enu. C. unde glose tenent: qd usure hodie de iure civili sunt prohibite. ut in. c. quid dicā. 14. q. 4. in. c. quia in omnibus. de usu. in auten. ad hec. C. eo. titu. in dicta auten. de eccle. ti. in principio.

¶ Item aduerte qd dominus io. an. non respōdet fūdamēto theologi. qui ita arguit. illud ius qd nō cōminat nec imponit penā propter usuras: uidetur permittere indulgendo penā: non autem cō ad iuuando sed ius civile nō imponit penā nec cōminat usuras: ergo & cetera. ita ipse. ego miror qd hic phisi. & methaphisicus: talem cōstrauerit consequentiā. nam quibus uerū sit: qd qui non ponit penā ex hoc ipso nō approbet: tamen si alias approbauerit: & si uerum sit qd non imponit penā. falsum tamen est: qd nō approbet. & sequeretur ex suo argumento: qd oēs leges aliquid inducentes uel approbantes: non inducerent uel approbarent. quia uerū est eas non impōere penas. sed ex hoc non sequitur non inducere uel approbare. Et ita est in usuris quibus: legibus civilibus non imponitur pena. & legibus civilibus approbantur: & recipiunt fōmentum. qd intellige intentionaliter non uere de quo infra.

¶ Quid tamen dicendum an uere: & realiter legibus approbantur? Respondeo qd ex auctoritate glosarū constat non approbari: que hanc habent rationē. quia ab autenticis approbantur quatuor concilia: & inter illa nicen. qd punit usuras: ut in dicto. c. quoniam. Sed si animaduertas illum tex. loquitur in clericis: in quibus detestatur: & punit usuras non in laicis. Item in eadē autē. de eccle. ti. §. si autem distullerunt. precipit solui usuras in certo casu. idem in auten. de usu. nau. quod est sequēs ad illud. nec dicas casus eē speciales ut dicebat glo. nā generaliter & specialiter: peccatum eandē habet prohibēdi rationem. nec habet excusationē ex fauore pie cause ut in. c. sup. eo. eo. titu. & ita docet dominus abbas in. c. cum sit generale. de foro compe. ten. 7. col. ubi concludit qd de intentione imperatoris non est: expresse prohibere usuras.

¶ Leges igitur usuras permitentes: dicendū est nō ualere. qd quid dicat ille theologus. ratio est: quia non respondent principiis iuris naturalis & diuini: a quibus leges deriuantur. nam natura sunt prohibite. ut pluribus rationibus probatur in dicto mercuriali quinta col. in fine. & utraq; pagina detestantur ut in dicto. c. sup. eo: & sūt pse simōiaca ut notat i. c. ex parte. de off. fi. deleg. non igitur possūt comprobari iure civili. ut in. c. que contra mores. 8. di. in. c. imperatores. 9. di. & in. c. fi. ea. di. & pater ex his que dixi supra in questione de prescriptione male fidei. Et hoc idem probat: a defectu iurisdictionis legislatoris. qui non potest cōprobare qd de se proba sūt. ut in. c. fi. de cōsu. i. c. fi.

leges iducētē usuras generali // ter uel i ca su ēt speci ali permi tētē sunt nulle.

Col. 24.

de p̄scrip. itē in materia pcti statuere non poterat. ut i c. nouit de iudi. & in. c. uenerabilem. de electi. igitur sunt nulle ut in. c. ut animarū de consti. li. 6. & in ista sententia fuit do. abbas in dicto. c. cū sit generale & alibi que sententia satis plana est.

¶ At si dicas qd leges ille presupponūt in usuris naturalem obligationem ut in dicta. l. si non sortem in prin. & in. l. q. uis. C. eo. ergo nature non sunt prohibite. responde & negari non potest natura esse prohibita. ut in dicto. c. super eo. iuncto. c. i. & 2. i. di. & ideo falsum est: qd nascat naturalis obligatio: nec est mirū qd leges errauerint. quia omnia non sunt perfecta iusticia cognita: nisi post Christi nostri redemptoris aduentū: ut in. c. i. 15. q. 3. & ecclesia in eius doctrina successit. ut in. c. significasti. de electi. & in. c. filius. de testa. qd docet sanctus doctor. 4. sen. di. 33. ubi tractat de matrimonio & cōcubinato: & nos dicemus in. l. i. §. ius naturale. infra. eo. facit senten. mar. tul. qui dicebat philosophie esse noscēda precepta uiuendū autē esse ciuili liter. satis igitur constat: ius civile non pro se qui: perfectā semper philosophiam. cum ab ea quando p̄di ferat. qd uidet timere iuriscōsultus: cū dicat: uerā nisi fallor philosophiam prosequentes: ut i. l. i. ff. de iusticia & iure & ideo dicebat alibi cicero nos ubrat & imaginibus iusticie uti. utinā inquit eas ipsas conseruemur. C. nec eius sententiam teneas: dum dicit qd ciuilitate est uiuēdum. & non preceptis uere philosophie. nā si philosophia continet ueram iusticiam: ex ea uiuendū est: non contra eam. Sed hec ipse ut fatetur in libro de re publica: obubratus dicebat. nos uero iam a celo habuimus uere iusticie lumen. ui. laetan. li. de falsa sapiencia. c. 34. unde.

¶ Fatebimur ex his: qd cum imperator legem euangelicam profiteatur & se ei subiciat: ut in. l. cunctos populos. C. de summa trini. & fide catho. & sanctas ecclesiasticas regulas: que a quatuor conciliis edite sunt: uicem legum suarū obtinere sanciuit. quecūq; igitur dogmata exposita ibidē uel firmata sunt: tamq; scripturas sanctas & sicut leges dicit se obseruare: in dicto. auten. de eccle. titu. in prin. idem fatetur in autē. ut cleri. apud p̄prios ep̄os & in auten. quo mo' oport. ep̄os in prin. cum igitur usure sint prohibite ueteri testamento & nouo: & eadē prohibitio sit confirmata iure canonū: & in eisdem conciliis. s. in cōcilio nicenensi ut in. c. quoniam. 47. di. dicendum est: eandem regulam esse approbatā lege ciuili. quia illa est legis euangelice & diuine: qd se subiectū: & qua se & omnes subditos uiuere debere profiteretur. item illa est firmata in cōcilio nicenense. Item illa est regula sacra. & sacras Regulas idest sacre scripture: omnibus dicit esse leges. Item super usuris: & rebus spiritualibus: fatetur leges canonicas in omnibus ualidas eis: qd subiicitur. ut in dictis auten. & usurarū crimen esse ecclesiasticum: plane constat in. l. dispēdiosam. de here. & notatur in dicto. c. cum sit generale. cum sim. unde uerā credo opinionē glosarū iuris cano. & ciuilis. & fuit iohannis & azonis in dicta autē. ad hec & azo. in dicta auten. de eccle. titu. in prin.

¶ Nec obstat responsio abbatiss: qd dictum. c. quoniam am. loquitur in clericis. qd negare non possūm. Sed nec do. abbas negare poterit: ibi turpe lucrum usurarū appellari. Item dicitur qui exercent eas: oblitos esse diuine scripture. qua scriptura usura detestatur. igitur hoc ipsum ab imperatore approbatum: negari non poterit. quia conciliū ex diuina scriptura precipit & exponit. unde leges antique & hec comprobantur: nō possunt simul stare. quia antiquis legibus cōprobantur: hac lege ut turpes detestatur. antiquitus enim dabatur ex stipulatu actio ut in. l. eos. C. eo. hodie uero dari non possit: etiā imperatoris intētionē. quia turpem causam continet stipulatio. in. c. de

Vsure natura sunt prohibite.

ideo naturalis obligatio oriri nō potest.

Ius civile non semp̄ prosequatur uerā philosophiam.

leges ciuiles cōprobant detestationem usurarū canonicam.

hodie etiā legislatoris intētionē nō oritur ad usuras ex stipulatu actio.

Col. 25.

bitores. de iure. iu. & in. l. generaliter. de uerbo. obli
 ¶ Nec obstat arg. abbas q̄ ab eodem autem. usu/
 ra permittatur. ut in. §. si autem heres. nam ibi est
 usura: id est interesse rei legatæ. q̄d uere non est usu/
 ra. q̄ uis sit lucri cessantis. ut late notatur i. c. cōque/
 stus de usu. & ibi doctores & idē abbas.

¶ Nec obstat quia de nautico fenore dicitur de quo
 inferius. ¶ Vel potest etiam euenire: q̄ genera
 li intentione imperatoris: se subiiciat legibus diuinis
 & canonicis. & q̄ iusticiā ignorauerit in usuris. q̄ si sci
 uisset: non edidisset tam inutiles leges & a uera iusti
 cia abhoreret unde tenēda ē eius uniuersalis itētio q̄
 approbavit legē euangelicam & eius precepta & con
 cilia predicta & quid quid ecclesia in rebus spiritua/
 libus statuerit.

¶ Rursus cum ille theologus quē in hoc sequitur.
 io. an. subiungebat rationē q̄ cum lex civilis tendat
 i. civilē amicitia & societate ciuilem maxime curet: si
 per prohibitionē aliquorum uiciorū: ciuilem societas
 lederetur: a tali prohibitionē se preseruat. & ita est in
 contractu usurarū cuius prohibitionē: non debet ci
 uilē amicitia impedire. ¶ Ego certe hanc rationē
 ut iniquam: ferre non possum. ¶ Quid enim
 est dicere q̄ castigando & puniendo usuras: impedi
 tur ciuilem amicitia. quasi diceret uellint: q̄ castigādo
 rapinas: impediatur ciuilem amicitia. usura enim ra
 pina est. quia usus rapiatur ut i. c. si quis usuram. l. 4.
 q. 4. igitur apud ipsos: ciuilem amicitia & societas ra
 pinis conseruatur. preterea secundū aristotelem. feli
 citas hūani generis: in uirtute consistit. & uirtus sem
 per cū uicio pugnat. rursus finis legū tendit ad felici
 tate humanam: Ut omnia hec petent eius auctoritate:
 te: in libris ethicoꝝ. & nos supra docuimus & osten
 dimus legibus. at cum hoc sit uiciū: ut etiā ipsi fatē
 tur: aduersat uirtuti: ergo usura uon conuenit fini le
 gum. id est societati humane. & per consequens eius
 castigatio: cōuenit cum fine. ut in. l. i. infra eo. ibi non
 solum metu penarū & cetera. & in. c. facte. 4. di.

¶ Item omnipotens pater qui omnia perpetua & e
 terna ratione gubernat. ut in. c. gloriosus deus. de re
 li. & uene. san. li. 6. si uidisset exercitiū. ipsarū usurarū
 esse uile & necessariū ad humanā societate: non tā
 tū detestatus fuisset tale exercitiū. quia ius & ratio
 naturalis que aduersatur usuris: tendit ad finem cō/
 seruationis generis humani: ut sanctus doctor. indi
 cta questi. 90. arti. 2. ¶ Item dum ipsi adducunt
 augustinū. in li. i. de lib. arb. q̄ lex civilis multa cōce/
 dit & impunita relinquit: que per diuinā prouiden
 tiam uindictant. aduerte q̄ ipse idem augustinus sub
 iungit hec uerba. nec enim quia lex civilis non om
 nia facit: ideo que facit improbāda sunt. Ita ipse. sed
 hoc est improbandū: quia usura est detestabilis. & lex
 ciuilem iniuste eam iustā credidit. igitur auctoritas au
 gustini: non habet locū in usurarū legali dispositiōe.
 quia augustinus loquitur in casibus: quibus ius ciui
 le cessat. que cessatio: quodāmodo dicit cōcessio hoc
 probatur ut dixi. quia augustinus subiungit q̄ ea que
 lex civilis facit non sunt improbāda q̄ uis omnia nō
 faciat. ¶ Preterea q̄ uix lex civilis non puniat
 nec punire debeat omnia peccata: ea autē que in pre
 iudicium proximi fiunt: punire debet. quia hoc ma
 xime tendit ad ciuilem societate. ita dicebat sanctus
 doctor in dicta questi. 96. arti. 2. & hoc modo intelli
 git auctoritate augustini. q̄d etiā lege euangelica &
 canonica comprobamus. nam in euangelio dicitur:
 si peccauerit in te frater tuus: corrige eum inter te &
 ipsum solum & cetera. demū dicit si te nec illos au
 dierit: dic ecclesie. & ex ista igitur lege euangelica: sumi
 tur modus procedendi per uiam denunciationis. ut
 in. c. nouit de iudiciis. unde non est iste casus talis: q̄
 lex positua debeat supersedere a castigatione: & re

Col. 26.

linquere diuinē prouidentie. cū igitur ex rapina usu/
 rarum peccet usurarius intercium: recte dicitur le/
 gem ciuilem nō debere supersedere in punitione talis
 criminis: cuius punitiō q̄ maxime pertinet ad huma
 nā societatem. usurarū quippe uorago. animas deuor
 rat & facultates exhaurit. ut i. c. i. de usu. li. 6. hie est: q̄
 q̄ uis ecclesia cognoscit: an sit usura uel non sit usura.
 tamen usuris potest etiā ab imperatore pena impo
 ni. quia talis castigatio: pertinet ad ciuilem societate
 & humani generis felicitate: ut dicimus etiā de here
 si. ut in. c. cum secundū leges. de here. & in. c. inquisi/
 tionis. §. prohibemus. eo. titu. lib. 6. ubi prohibet ne
 iudices seculares cognoscant de heresi. tamen post q̄
 cognitū est: penis legum subiiciuntur. & tunc trad/
 duntur executioni: quando cōtractus est a iudice ec/
 clesiastico usurarius declaratus. ut in dicto. c. cum
 secundū leges. & c. post miserabile de usuris & ita in
 tellige. opinionē hug. & lauren. & notata in cle. dispē
 diosam de iudi. in uerbi usuris. que est in ista senten.
 & uide doctores in. c. post miserabile. de usuris & car
 di. & anto. & abbatē. in dicto. c. cū sit generale. qui cō/
 muniter tenent: in casu claro posse iudicem seculare
 pronunciare & punire usuras ut bar. in. l. 2. de iuris.
 omni. iudi. & in. l. ticia. sol. matri quia discernere de
 usura pertinet ad ecclesiam. unde usure iudiciū: ec/
 clesiasticū est. sed castigatio usure uel ex usura iudici
 um bene potest ad iudicē seculare pertinere. de quo
 alibi differendum.

¶ Sexto principaliter infero. q̄ in nullo casu usura
 est permittibilis: uera iusticia. nā cum de se sit turpis
 & in honestat: ius ciuile uel canonicū non potest eam
 reddere non turpem. naturalia quippe a iure inferio
 ri non mutant. ut in. §. sed naturalia. insti. eo. & in. l.
 has obligationes. de. c. demi. ff. cum mile simi. a supe
 riore autē id est a deo mutari possunt. ut in. c. gaude/
 mus. de diuor. hinc inferas contra aliquos qui dicūt:
 in casibus specialibus permitti usuras. ut glosa in au
 ten. ad hec in ultri. uerbis. C. de usuris. & barto. in. l. ar
 qui natura. §. nō tantū. ff. de neg. gisti. ubi dicebat ca
 sum esse speciale: quo maritus usuras dotis percipie
 bat. et de canonico iure. ut i. c. salubriter de usuris. idē
 dicebat bal. in auten. & qui. C. de bo. aucto. iu. possi. in
 ultima charta. uerbi. quero mulier missa. ubi dicebat
 non solum marito deberi usuras dotis ut in. c. salu/
 briter. sed etiā uxori soluto matrimonio a fortiori ra
 tione. idē bal. in. l. si: §. preterea. C. de iure dotium. &
 plures doctores. in. l. ticia. & in. l. diuortio sol. matri.
 Nam tu clarius dices si in nullo casu. usuram esse per
 missam asseras. quia ut dicit cice. li. 3. officiorū: nun
 q̄ est utile peccare: quia semp est turpue. idē etiā i. c. sup
 eo. de usuris. nec in. c. salubriter. permittitur usura.
 sed fructus rei pignorate habentur loco interesse. &
 ita notat glosa in dicto. c. conquestus & hoc idē pon
 derebat do. lo. an. in regula peccatū de reg. iu. & eodē
 modo se ipsum uidetur intellexisse bar. in. l. in insu/
 lam. §. usuras. sol. matri. dicit enim non esse usuram
 proprie. sed marito id permitti tan q̄ propriū inter
 esse. & ita tenent omnes caniste in dicto. c. salubriter.

¶ Ego uero dilligentius credo aduertendū ad intel
 lectum tex. illius & de eius ratione in tex. expressa. qd
 enim facit talis ratio: q̄ frequenter dotis fructus nō
 sufficiant ad onera matrimonii supportāda. nam qd
 sufficiat: uel nō sufficiat nō facit ad rationē q̄ fructus
 uel fructuū interesse deberi censet: igitur interesse
 dotis non uidetur considerandū. ¶ Aduerte &
 nunc intelliges medullam illius capituli de qua bo/
 nonie uidi plures doctores uoces effundisse. ego ue/
 ro qui tunc scolaris eram: in circulis disputando: ita
 considerabam! & in primis presupponebā q̄ tex. ille
 loquitur i fundo a patre generi in pignus date. ut ex

B iii

Non recte
 dicitur ex i/
 probatiōe
 usurarum
 impediri a
 micitia ciui
 lem.

Permissio
 usurarum
 nō pertinet
 ad finē le
 gum. puni
 tio pertinet.

quare im/
 pator pos/
 sit usuris
 penā adiu/
 cere q̄ uis
 sit crimen
 ecclesiasti/
 cum.

Vsura nul
 lo casu per
 mittitur:
 nec in casu
 sa dotali.

Col. 27.

Dos iure iure natu- re debetur filie apatre

litteris patet: rursus dicebam q̄ dos iure naturali de- bebat filie apatre. ut in. c. cum haberet. de eo qui dux. in ma. quā po. per adul. l. i. §. ius naturale. infra. de iu- sti. & iure i. c. ius naturale. i. di. in. l. 2. C. de do. p. & i. l. qui liberos. de ritu. nup. nam dos datur i loco alim ē- torum que debetur iure naturali ut in. c. per uestras de do. inter ui. & uxorem & late bar. in. l. meuius. §. duobus. de leg. 2. in. 3. questio. dos igitur est constitu- enda ad sufficientiā alimentorū adque pater omnio- renef ut in. l. si quis aliberis. §. non tantum alimēta de lib. ag. ff. ubi non tantum ad alimenta tenetur pa- ter sed etiā ad alia necessaria ut ibi & in. l. si filia. §. i. fami. her.

¶ Tertium considerabam q̄ aliqua do- uenit q̄ dotis fructus non sufficiūt ad onera ma- trimonii ut in dicta. l. si filia. §. i. & in dicto. c. salubri- ter.

¶ Quartum cōsiderandū erat q̄ fere semp hoc est contingibile & euenit in facto: q̄ pignus exce- dit ualorem debite quantitatis: alias in tam tuto non esset creditor ut in. §. si. insti. quibus mo. re: contr. ob- li. in. l. q̄ uis. ff. de pig. ac. at considerabam etiā q̄ legis- lator semper considerat & circumpēfat: qualitatē na- turam & consuetudinē que solet haberi in re de qua agitur ut in. l. i. §. si. si mensor falso mo. dixit. & ad ea iure adaptamus que contingibilia sunt ut in. l. nā ad ea de leg. infra.

¶ His igitur prepositis fin- gebam casum quid si pater fundum genero pro do- te in pignus dederit: an sit gener compellendus ut fructus in sortem computentur. Respondetur nō ef- se compellendum.

¶ Sed ego oppono. certe ef- se potest & cōtingibilis est: ut fructus fundi pigno- ri obligati excedat usurā id est interesse dotis. unde ex pignore magis haberet gener q̄ haberet ex re pmis- sa. hec ē uera dubitatio & hucusq̄ quo ad illum tex- incōsiderata: ad quā respondet ratio tex. quam nunc adaptabis uere dubitationi. q̄ non est mirum gene- re non computare fructus dotis sed simpliciter eos sibi habere quia frequenter dotis fructus non sufficiunt ad onera matrimonii sustentanda. nā ut pater filie ali- menta tenet prestare & alia sibi necessaria: ita dotem his sufficientē. & sicut maritus eam alimentaretur q̄ uis dox non sufficeret ut in dicta. l. si filia. fami. her. ita q̄ uis aliquid excedat interesse dotis: equū est: ma- rito id applicari. ut notat bar. in. l. diuorcio in princi. sol. ma. in. §. questio. & id est qd̄ dicitur in. ratioe hu- ius. c. igitur habes uerū & salubrem sensū ad. c. salu- briter ex quo infero q̄ in casu illius. c. non considera- tur simpliciter interesse dotis. patet quia euenire po- test & frequentius accidit ut fructus rei pignorate ex- cedant interesse quantitatis & tamen q̄ uis excedant gener habeat eos. ergo ita simpliciter non conside- ratur interesse solum sed hoc etiā consideratur ut ha- beat eos fructus q̄ uis excedant interesse: quia frequē- ter dos non est sufficiens ab onera ad que pater iure nature tenetur.

¶ Vnde rursus inferitur q̄ si ex- traneus daret dotem: posset petere ut fructus cōpen- sarētur: si excederent interesse dotis. q̄ tunc cessat ra- tio tex. nā extraneus nulla tenebatur obligatione: ni- si expromissione quā nuper ad dotem fecit. non igit̄ tenetur ultra interesse dotis. unde si non compensa- rētur fructus interesse excedentes: uideretur usura. & nota ista: quia sunt noua & habent subtilē & equam interpretationem. & ex his multa inferre poteris in materia. uides itaq̄. ut eo: unde egressi sumus redea- mus: in dicto. c. salubriter. non contingi casum iusu- rariū: nec esset possibile: ut ius canonicū aliqua usu- ram pmitteret: quia tunc nō esset ius. & degeneraret a lege eterna: & naturali aqua deriuatur. Sed intel- ligendo ut doctores: reduci posset ad casum in quo sit usura. ideo assūmas interpretationē quam in ue- ni. nec obstat arg. qd̄ sumit̄ ex domio Antonio q̄ cū interesse dotis sit incertum: compensatio debet esse in certa. Vt in capitulo salubriter. Nam quam uis sit

Cōsidera- tiones i ca- su. c. salu- briter. de usuris.

in casu. c. salubriter nō cōside- rat̄ simpli- citer interes- se.

Fieri non potest ut ius canoni- cū i aliquo casu pmittat usurā.

Col. 28.

utrumq̄ in certum: tamen de consuetudine pigno- ris est: ut fructus excedant interesse. Quia pignus prestat ualorem: ut supra exposui. & tex. recte sentit ex- cessū ad interesse dotis cum dicat: q̄ liquando dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii. Et uide- tur bal. idem sensisse: q̄ uis in hoc ipso non satis ad- uertat: q̄ in casu. c. salubriter. usure sunt Reducibiles ad interesse quantitatis debite & ideo nō esse usuras improbandas. ita dicit in. l. si. §. preterea. C. de iure. do. 2. col. uerfi. adhuc. tu dic non esse usuras: q̄ uis ex- cedant quantitatē. ut supra. sed hec disputationis gra- cia dixi. sit nobis satis constans illa applicatio: quam ad rationē tex. sum interpretatus.

¶ Septimo infero ad differentiā que per omnes tra- ditur: in alimentis filii: ex in cestis nuptiis nati. nā de iure canonico: pater tenet ei alimenta prestare. ut in. c. cum haberet de eo qui dux. in ma. quam pol. per adul. Sed ius ciuile dicebat: nec eum esse alendum. ut in auten. ex cōplexu. C. de incestis nup. & in corpore unde sumit̄ & in auten. licet in fine. C. de natu. li- be. unde io. de imola in. l. ex facto. §. si quis rogatus. el. primo. §. col. in uerfi. item predicta. tenet q̄ in prouinciis subiectis ecclesie: obseruabitur ius canonicū. in prouinciis uel ciuitatibus imperio subiectis: ob- seruaretur ius ciuile. ut per glōfā in. c. si. de arb. lib. 6. & idē tenet felinus in. c. ecclesia sancte Marie. de con- sti. col. 18. uerfi. primus erit. faciunt notata in cle. di- spen. de iudi. & i regu. possessor de reg. iu. li. 6. ubi iu- ribus discordantibus: qd̄ cumq̄ in proprio foro ob- seruatur.

¶ Tu per pensus animaduerte: & i primis id confi- dera q̄ prestare alimēta: habet equitatem & causam naturalem. unde in quo cumq̄ foro habet iusticiam Nā q̄ uis incestuosus sit: non ex hoc creature cuiun- q̄ sunt neganda alimenta. quia uerū est eum creatū. & creatus est a causis naturalibus & a lege eterna de- pendentibus. igitur decet hominē creatū conseruare nec conseruaret forsam alius q̄ pater. quia pater ge- nitor est: & causa amoris necessaria in eo manet. hec est igit̄ ratio: quare pater eum a lere tenetur. maxie q̄ est creatura ad imaginē dei: a causis naturalibus p- ducta. nā ut dicit augus. in li. de bono coniug. qd̄ trā- scribit in. c. sicut fatius. 32. q. 4. semen hoīs ex quali- cumq̄ homine sit: de i creatura est: nec ipse habet ui- cium ex se. nec peccauit. igitur nō est necandum alimē- tis prohibitis. ut in. l. necare. ff. de al. li. itaq̄ ista causa habet naturalē equitatem: que ab eterna ratione pro- cedit. unde ubi cumq̄ esset seruanda.

¶ Itē hoc idem patenter ostendit tex. in. c. cū haberet. ubi tex. ille non disponit: quasi de nouo disponat. Sed quasi iusticiam naturalē ostendat. cum enim matrimoniu- re pbasset & filios declarasset illegitimos: eos his uer- bis epo loci cōmendat. sollicitudinē tue intererit: ut uterq̄ liberis suis: secundū q̄ sibi suppetunt facultates necessaria sub ministret. ecce q̄ sollicitudinē exci- tat ad iusticiam. ut necessaria liberis: etiā ex damna- to matrimonio: subministrent. non ergo est ius no- uū. sed ad equitatē naturalē: fere per se sine lege no- tam: exhortat & inducit opiscopum.

¶ Quid igitur dicendum de lege ciuili. an erit nul- la? ¶ Responde dupliciter. primo modo q̄ ius ciuile se habuit: non tamq̄ prohibens alimenta pre- stari. sed tanq̄ omittens iuris robur & fomentū exhi- bere: ex quo alimenta prestent. quia iure ciuili nō te- nerur prestare. nō q̄ prohibuerit: sed q̄ omiserit in- gerere ciuilem obligationē ad prestanda. huic sensui satis adaptantur uerba. auten. ex cōplexu. ibi indigni beneficio ut nec alant apatre. itaq̄ ius ciuile excludit eos a beneficio iuris ciuilis: non tamen negat alimen- ta eis prestari iuste posse. eadē uerba inseruntur in di- cta auten. licet. in fine & idem uidef sensus auten. ub

Filius ince- stuosus ip- sa iusticia naturali ē- a lēdus a pa- tre.

ergo i utro- q̄ foro id obseruabi- tur.

Interpreta- tur tex. in. c. cum ha- beret.

Forfan lex ciuilis ces- sauit: in p- stādo bene- ficio alimē- torū.

Canones i- git̄ in u- ro q̄ foro ser- uabunt.

Col. 29.

sumitur, ius itaq; civile cessat in beneficio alimentorum: ob detestationem criminis. ¶ Vel aliter si hoc tibi displiceat dicas q; ius civile iudicat alimenta non prestanda: ex criminis detestatione. qd' uidef probabilius. cum dicat: q; omni prorsus beneficio secludant. & cum dicat in auten. unde sumitur: q; nec alendus est a patre: & in auten. ex complexu. ibi indigni beneficio ut nec alant a patre: ius ergo civile iudicat eos in dignos alimentorū & nō alendos. ius uero canonicū exortat sollicitudinē: ut alantur. itaq; iudiciū diuersum est. unde si primo modo intelligis q; ius civile cessat: certe canones erunt seruandi: eo casu quo iusticia civilis cessat. ut in. c. licet ex suscepto. & c. ex tenore de foro compe. & prout in casibus in quibus a canone non est determinatū sequimur determinationē civilem. ut in. c. i. de noui. op. nun. & in. c. i. de re iudi. & in. c. 2. de spō. impu. ita dum lex civilis mittit aliquem casum: cuius iusticia a iure canonico determinat: determinatio canonica est tenenda etiā in foro seculari. ut argumentat rex. in dicto. c. i. de noui. op. nun. & i. c. clerici. de iudi. cum similibus. ¶ Si uero teneas q; ius civile iudicat: liberos non esse alendos: ius uero canonicum iudicat esse alendos: qd' iudiciū erit preferendū: quippe ego crederē: iudiciū canonicū esse preferendū. quia habet & profequitur iusticia naturalē. ut supra est demonstratū. & ratio naturalis nō recipit mutationē. ut. i. §. sed naturalia iusti. de iure na. gen. & civile. & quādo cōnes fundant ratione naturalis: preferuntur legibus. in utroq; foro. ut in. c. lege. io. di. & constat q; iudiciū iuris civilis: q; uis habuerit rationē detestationis criminis: tamen nō debet talis ratio adeo extendi: ut necessaria alimēta homini ad imaginē dei creato: denegari debeant. nā in tali alimentorū negatione: nō uersatur uera iusticia ut in dicto. c. sicut & ideo exhortatur officium & sollicitudo ep̄i: ut ea prestari faciat. ¶ Vnde dubito an leges civiles que neganda censent alimenta: habeant rectum iudiciū. & pendeant a lege eterna & naturali: q; si non pendent: non est dubitandū nō ualere. nec esse leges. ut exposui. late su. in deriuatiōe legū. facit auctoritas domini abbatis in dicto. c. cū haberet. ubi tenet q; hodie etiā in foro civili: est standū determinationi ecclesie. quia ratione naturali disposit: liberos esse alendos. & idē est ex sentē. bar. in dicta auten. ex complexu. ubi ex dispositione canonū i ferebat: q; pater filio incestuoso poterat legare quantitatē ad alimenta sufficientē. item dotare filiam: uel legare pro dote. quia sine dote: non posset nubere. & dos succedet loco alimentorum. idē tenet lati bar. in. l. fi. 2. col. uer. quero utrum. ff. de his qui. ut indi. & i. l. meuius. §. duobus de lega. 2. & in. l. fi. §. si a focero. de his qui in frau. credi. & cum bar. loquatur simpliciter inter laicos: non sentit differentiam inter forum canonicum & civile. Qd' idem probat ex dicto c. cum haberet qui inter laicos loquitur. & tamen episcopus hanc iusticiā exhibere debet. at habēus regulam: q; quando inter laicos iudex ecclesiasticus iusticiā exhibet: eā debet exhibere secularis: in foro seculari. patet q; a defectu secularis: exhibere tenet ecclesiasticus. igitur tenetur nō deficere. arg. c. licet. de iure iuran. li. 6. unde non possum assistere domino iohanni de imola. & domio felino. ¶ Ex his infero contra intellectum & sententiā bal. in dicta auten. ex complexu. qui dicit q; spurii sunt alēti de equitate cāonica. ut in. c. cum haberet. Sed hoc non putat uerum: in nephariis incestuosus. ut in dicta auten. ex complexu. itaq; concordat ius canonicū & civile. & ista concordia a pluribus tenet. ¶ Ego sane libenter acceptare concordia: si ratio consentiret. Sed certe discordat. nā que ratio alimentorū est in expurio: eadē est in nato ex dānatis & incestis nuptiis

Quādo canones fundant rationē & iusticia naturalis: preferuntur legibus in quo cumq;.

Legū civilū que neganda cēsēt alimēta incestuosus: dubitat an rectū sit iudiciū.

Filii spurii nefarii & incestuosus: alendi sunt a patre.

Col. 30.

ad alimenta enim non est equum: ut odiū & pena pcedat. ut supra satis. quo cumq; igitur modo creatura nascatur: alenda est. & non necanda. hoc enim sibi pugnaret: ut e natura nasceret: & ei negaretur alimēta. de quo supra. Qd' etiā strictius probatur. nā in. c. cū haberet: damnatus erat coitus. adeo q; perpetuo coeuntes: subiiciuntur pene. attamen aluntur filii. itē in auten. ex complexu disiunctiue dicitur: q; filii ex in cesto complexu aut nephario seu damnato. sed hic complexus est damnatus: ergo sequitur damnato etiā succurrendū alimētis. ut in dicto. c. cum haberet. & eodē modo in auten. licet. q; ex condemnato coiturnatis non sunt prestanda alimenta. attamen contrarium cauetur in dicto. c. cum haberet. item eodē modo dicit imperator in auten. de incesti. nup. in fine q; aduersatur copulatiōes legibus cōtrarias. & ob hoc excludit ab alimentorū beneficio. ut in dictis auten. & in auten. unde sumitur. tamen ex odio legis: non sunt excludendi filii ab alimentis paternis. ut cōstat in dicto. c. cum haberet. ubi textus magna detestatione & odio profequitur: talem cōplexum. tamen iuste declarat odii rationē: non esse trahendā ad alimenta. Vnde satis constat q; ratio: quare ius civile secludit incestuosum ab alimentis: non est sufficiens ad excludendū. item ratio qua ius canonicū declarat alimenta esse concedenda: habet locum etiā in incestuosus. cogita.

¶ Secundo infero contra determinat. Io. de imola in dicta. l. ex facto. §. si quis rogatus in dicta. §. col. ubi dicebat q; sicut pater nō tenebatur alere filium: q; uis eūde uideret ex hoc necare: ita nec filius egentem patrem. alere teneat. argumentū est optimū in dicta auten. licet. quia eadē est ratio de filio ad patrem: que est de patre ad filium. ut etiā dicebat azo. in summa. C. de natura. lib. quin immo maior ratio uideretur de filio ad patrem. Quia filius sine culpa est pater autem magno se imiscuit crimini. Vt in auten. de in cestis nup. in princip. Vnde minus esset patri a filio subueniendum. idē tenuit salicetus in dicta. auten. ex complexu. ¶ Sed ego crederem q; de iure canonico in utroq; foro pater sit alendus: etiā a filio incestuoso. quia uinculū paternū ad alimenta: non decet impediri ex incestu. & mirandū est: q; io. de imola cōsiderauerit necare eum qui alimēta negat. & q; a filio patrem: uel a patre filium: necari cōsentiat. hoc. n. cōtra legem esset. cum lex ipsa nec incestuosum patrem: nec filium occidendum precipiat. & cum occidendus esset: quippe ab alio esset occidendus pater. non a filio nec filius a patre. unde nec filius potest negare alimēta patri: nec pater filio. ut in dicta. l. necare de al. li. & in. l. si quis a liberis. §. si uel parens. eo. tit. ¶ Nec obstat q; pater peccauerit: nā non peccauit in filium. nec tale peccatū (ut dixi) aufert alimēta. unde dicendum q; ratio tex. in dicta. l. si quis a liberis. §. si uel parens. habet locum in utroq; foro. & in utroq; foro compelletur filius incestuosus alere patrem. per rationē. c. cū haberet q; uis do. io. de imola. contra teneat & do. si linus in hoc non consentiat. & hec nostra sententia uidef confirmari ab azo in summa. C. de leg. heredi. circa finem et a bar. in. l. ff. de his quibus indignis. ubi dicunt q; eodem modo: quo succedunt filii spurii pariter: eodē modo parentes succedunt ipsis. & ut dixi: ibi tenet simpliciter dispositionē cāonicam. unde ex sensu bar. ibi: infero cōtra iohannē de imola. q; si filius patri expurio legaret pro alimentis: ualere tale legatum. etiā in foro seculari. sicut ualere: si pater filio legaret.

¶ Tercio infero: ad notata in. l. quia semper. de ius uo. infra. ubi notat glosa q; incestuosus. potest patrem uocare sine uenia in iudicium. idē tenet ibi iacobus bu. idē tenet odofredus in. l. patentes. eo. titu. io. de

Pater a filio nefario & incestuoso allēdus est.

Et in iudicio seculari & ecclesiastico: ad alimēta cōpelli pōt.

Qd' patri spurio uel filio spurio pro alimentis legat: ualet utroq; foro.

Col. 31.

imola in dicta. l. ex facto. §. si quis rogatus. fundamentum sumunt: quia patri potest negare alimentum: quod est necare. multo igitur minus: debet ueniam petere. & dicit alex. i. dicta. l. ex facto. §. si quis rogatus. quod hec est communis opinio. que quis communis sit: mihi certe ratione non constat. imo cum fundamentum non sit iustum: ut iure canonico & ratione naturali dilucide patet: non potest iustum esse: quod super edificatur. ut in. c. paulus. i. q. i. & in. c. maiores de baptismo.

¶ Quin imo contrarium satis suadet. quia reuerentia. ex qua uenia petitur: prouenit a causa etiam naturali. nam generaliter: quibus debet reuerentia: non possumus sine iussu patris in ius uocare. ut in. l. generaliter eo. titu. sed quis dubitat: etiam filium incestuosum: genitori debere reuerentiam: quod natura ipsa absque constitutione ostendit: uidemus enim adulteros & incestuosos: amare & reuereri patrem. igitur petenda erit uenia. quod etiam a ratione probatur. nam illa reuerentia & amor filiorum: est a natura communis. in qua & nos & ceteri animantes conuenimus. ut in. l. i. §. ius naturale. infra. eo. unde illa natura: non distinguit inter patrem expurium & legitimum. quia genitorem natura uerum est: patrem esse: & ob hoc ipsum amamus. & reueremur eum. igitur petenda erit uenia: que ex reuerentia naturali habet fundamentum.

¶ Hoc idem confirmatur quia in materia naturali: certe nomine patris etiam pater incestuosus ueniet. nec in hoc habet locum distinctio: de legitimis ad spurios. quia est natura communis ut in. l. hos accusare. §. in omnibus. de accusa. & ibi bar. idem infert ex textu. facit tex. in. l. tutelae. ff. de. cap. dimi. ubi quando uerbo naturali parentum: leges disponunt: non attendimus legis civilis dispositionem: sed ipsam naturam. Quod etiam probatur: in his que pertinent ad matrimonium. nam sanguinis coniunctio non potest negari. ideo affinitas etiam inter expurios. uim suam habet. ut in. l. non facile. §. affines. ff. de gradibus & ibi notatur. Reuerentia itaque: que patri ut genitori debet: non est neganda spurio & patri ut genitori & non ut legitimo debeatur. patet quia naturali. debetur: quod quis non sit legitimus. ut in. l. parentes. eo. titu. de in ius uocan. ubi naturale in ius uocare non licet quia una est omnibus parentibus debita reuerentia. ita tex. sed pater incestuosus uel spurius: parens est: igitur ei reuerentia debetur. reuerentia enim a natura est: non a lege. ut ibi tex. Item argumentum & fundamentum doctorum: non obstat. cui non uideo responsum per do. alex. in dicto. §. si quis rogatus. quod alere non tenet pater: ergo nec filius reuereri eum. couerte argumentum. alere tenet pater: ergo filius debet hanc naturalem reuerentiam: quam recte cognouit tex. in dicto. c. cum haberet.

¶ Nec consonat ratio domini alex. in dicto. §. si quis rogatus. ubi dicebat hanc opinionem: posse defendi ratione. quia alias in actu punitiuo: & qui meretur penam: mitius puniretur spurius: quam naturalis & legitimus: & plus ualeret castitate: luxuria. contra ea que traduntur in auten. de resti. & ea que. xi. men. §. si. ita. do. alex.

¶ Ego certe aliter rem ipsam considero. ¶ Et primo cum dicitur loquimur in actu qui meretur penam: hoc facile negari potest. quia de hoc ipso dubitamus: an mereatur penam: ex eo quod debitam non prestat reuerentiam: quia de se non est uerum: quod in ius uocare sit actus punibilis. dubitatio igitur est: an debeat reuerentiam. quia ex hoc inferitur ad penam: si indebite eum uocauerit & ita bar. in dicta. l. quia semper. intelligit titulum illum: ut fauorabilem patribus non ut filius odiosum. Item si ex peccato debemus luxuriam condemnare potius quam castitate: certe conuertetur argumentum contra dominum alex. quia pater est peccator non filius. igitur conuenientius uidetur ut patri reuerentia non debeatur. quam ut filius ex hoc ipso puniatur. Sed utroque modo ar

incestuosus uel spurius debet reuerentiam patri.

hic sine uenia in ius eum uocari non poterit.

Col. 32.

gu. non habet locum. quia consideratur reuerentia que est causa prima: ex qua in edicto cauetur: ne sine uenia debeat uocari. ut per totum titulum. quod si sine uenia fuerit uocatus: tunc punitur. ut in. l. penul. ff. eo. nos igitur de pena non dubitamus. sed de reuerentia que cum a natura proueniat: & uerum sit eum esse patrem: necesse est ut debeat. ut in dicta. l. parentes. ex his dabis illi textui pulchram interpretationem. ut in omnibus parentibus loquatur. istam nostram opinionem tenet azo. in summa. C. de in ius uocan. bar. in dicta. l. hos accusare. §. in omnibus post. i. col. uerfi. oppono quod se uis. & in. l. 2. uerfi. quero cum dicatur. eo. titu. de accu. & sepius bal. de quo uis. alex. i. dicto. §. si quis rogatus. §. folio. uerfi. per predicta. ¶ Nec ultimo obstat. si quis ex alexandro opponat: quod iure civili non debentur alimenta. ergo eodem iure civili. nec uenia erit petenda. ¶ Aduerte quod si dispositio legis civilis: in negandis alimentis: iusticiam habuisset tunc posset forsam argumentum ualere. tamen cum iam ostendimus: iusticia ipsa: alimenta esse prestanda: inique sit argumentum ab eo quod sint prestanda. nec ex talis argumentis: sunt inferende conclusiones in iure. & que deuiant a debito fine. nec recte deriuantur a lege eterna & nature.

¶ Ex his quarto infert ad id quod dicit speculator in titulo. de accusa. in prima parte circa principium que sequitur ioh. de imola in. l. luitius. §. si. de leg. ii. & idem sentit in dicto. §. si quis rogatus. que etiam refert alex. qui ex damnato coitu nascuntur: non tenentur pena legis pompeie de parricidiis. ego uero contrarium credo: & argumentum per se patet. quia hic pater occidit: ergo pater occidentis pena punitur. ut in. l. i. ad. l. pom. de par. ff. & in. §. alia de inde lex. insti. de publ. iu. hoc idem iterum patet. quia pena illa persequitur eos qui omnino affinitatis eius nuncupatione parricidii: continentur. ut in dicto. §. alia deinde. sed affinitas naturalis paterna: contrahitur inter patrem & filium incestuosum: ut in. l. & nihil. ff. de ritu. nup. & i. c. discretionem. de eo qui cog. com. ux. sue. igitur continetur in lege pompeia. itaque cum filius incestuosus uel expurius occidit patrem: que pro patre habebat: dicendum est incurrisse penam parricidii.

¶ Quo modo autem probetur pater incestuosus: uide notata per glosam in. c. michael. de filiis presb. & ibi do. anto. & in hac nostra sententia habemus iohannem andream in. c. statutum. el. secundo de here. li. 6. in uerbo. uolumus. per rationem: ne plus habeat luxuria quam castitas. non enim sunt plus puniendi legitimi: quam expurii. idem tenuit cinus & bal. in. l. quisquis. C. ad legem iuliam. magis idem bal. in. c. nonnulli. §. sunt & alii. de respectis. idem sentit bar. in dicta. l. 2. de accusa. & i. dicto. §. in omnibus & hoc ostenditur. quia corrumpit eorum fundamentum nam ipsi dicebant: quod pater non teneretur alere. ergo eum necare uideatur qui negat alimenta: sequebatur non esse puniendum ex parricidio. ut in dicto auten. ex complexu ubi amittit nomen patris. & cetera. respondet: quod amittit uel non habet nomen patris: illa confidit ratione civili. eodem modo augustinus dicit: eum non esse filium. ut in. c. sic non sunt. 32. q. 4. sed hoc dicitur ad quandam detestationem. nam secundum eundem augustinum alendus est ut in. c. cum haberet: quia quo ad naturam pater est. ut in dicto. §. in omnibus. cum similibus. (nec recte responderet do. ioh. de imola: quod in dicto. §. in omnibus loquitur: de naturalibus inseruitute conceptis. Nam naturam generationis communis de qua ibi: non recte restringitur ad casum particularem. cum iure consuetudinis communem naturam apellet. & eam esse communem a se ipso patet. quia ita potest generari incestuosus: prout legitimus. & reliqua. Item secundum eorum argumentum. cum alendus non sit: ergo necandus est. sed absit a iuris & iusticie perito: tale consilium

Filius incestuosus ne farius tenetur pena legis pompeie de parricidiis

Natura generationis communis non distinguit spurium a legitimo

Col. 33.

sequendum igitur est ius canonicum: quod ueram declarat iusticiam.

Filius naturalis uel uulgo conceptus: non succedit matri. Si mul cum legitimis:

¶ Octauo principaliter infero. an uera iusticia: filius naturalis tantum uel uulgo conceptus: succedat matri simul cum legitimis. de qua successione: habemus legem expressam in. l. si qua illustris. C. ad sena. con. orfi. glosa in. c. nisi cum pridē. in uerbo manzeres. tenet succedere simul cum legitimis. idem tenet do. abbas in. c. cum haberet in fine. de eo. qui dux. in ma. quā polluit p adul. & in. c. tanta. q filii sunt leg. ubi tam de canonico iure q̄ de civili id fatetur uerū ex predicta glosa. & in eadē sententia est hostiensis i. c. lator eo. ritu. & glose ubiq̄ cū nullam faciant differentia: de iure civili ad canonicum.

¶ Fundamentū do. abbatis & hostiensis est: q̄ cum hodie de iure civili etiā omnis illicitus coitus sit damnatus: ut in auten. de lenonibus col. 3. & in auten. sceni. mulieres. col. 5. & in auten. ut non luxurientur. col. 6. unde legislator dicit sepius: se castitatis amatorē. itē in istis ecclesiasticis se subiicit ecclesie: ut in auten. ut clerici apud pro. epif. Sed imperator prout potest legitime per resptū: ut in auten. quibus modis na. effileg. ita per legem generalem: potest habilitare naturales ad successionē. itaq̄ quis coitus sit reprobatus per suas leges: tamen uoluit ut remanerēt leges: de naturalium successione disponentes. ita ipsi.

¶ Ego accuratius cogitandum credebam. nā hereditatis filiorū ratio: a iure naturali & a lege eterna habet dependentiam. ut in. c. ius naturale. i. di. in. l. cum ratio. ff. de bo. damna. Sed filii naturales tātū: nō sūt successores iuris nature. quia matrimoniū est de iure nature ut in. l. i. §. ius naturale. ifra. eo. & in. c. gaudemus de diuor. & in. c. i. de uoto. & uo. redem. li. 6. igitur filii: qui non sunt secundū legem nature: non debent esse successores ex principiis eiusdem legis. maxime cum legitimi & naturales tantum concurrunt. qd̄ ratio ipsa & natura tibi ostendit. singas filium in matrimonio: secundū ius nature genitum: de inde patre mortuo. uidua mater: meretricia turpitudine inuoluitur: & coinquinatur. ac filium genuit ex coitu a lege eterna & naturali prohibito: uel ante q̄ matrimonium contraheret: meretrix genuit filiū. deinde in matrimonio aliū filium hahuit. certe iniquum est ut uterq̄ filius par sit in successione. que iure nature cōperit. hoc idem nobis constat ex scriptura ueteris testamēti. ubi dicitur ad abraham: eice ancilam & filium eius. non enim erit heres filius ancile: cum filio libere. unde dicitur in. c. dicat aliquis. 32. q. 4. q̄ filius concubine non est heres. ideo susceptus filius: nec successionis potest esse heres: nec sanguinis. ut dicebat Ambro. in sermone de sancto ioane: qn̄ sic incipit. diximus in superiori dominica. qd̄ transcribitur in dicto. c. dicat aliquis. uides iccirco q̄ filius uulgo natus non potest matri esse heres cum ipsis legitimis.

¶ Nec obstat fundamentū glose & doctorū: nā lex si qua illustris. dum dicit q̄ cum legitimis succedit: hoc habet fundamentū. q̄ concubina ex licita consuetudine filium genuit. ut patet ibi ex uerbis finalibus. sed constat hoc successionis fundamentū: esse in iustu. ut etiā ipse hostiensis & do. abbas fatentur: ergo non est iusta successio. concubinitus enim. permissus erat a iure civili. ut in. l. si. de concubinis. ff. & in hoc ipso. ius civile: a uera iusticia discedebat. quia a iure nature est matrimonium. ut supra. & iure nature prohibita est fornicatio. ut tenet sanctus doctor & ego late expono in dicta. l. i. §. ius naturale infra. eo. & patet in lege ueteri cum dicitur abraham eice ancilam & filiū eius. at ut sepe dixi qd̄ cum q̄ i lege ueteri uel noua: circa mores precipitur id est ex iure nature. ut in. §. si. c. non est peccatū. 6. di.

Col. 34.

& in. l. etiā noua fornicatio est prohibita. cum igitur lex civilis approbasset concubinatū: in hoc ipso discedit a principiis suis: & a lege eterna. unde non est lex. ut in. c. consuetudo & in. c. erit. 4. di. nam nec fundamentum habet: nec legis potestatem. quia lex inferioris: non potest ualere contra legem superioris. a quo inferiora ordinantur. ut in. l. nam magistratus de arbi. ff. & in. c. omnes principes. de maio. & obe.

¶ Cum igitur iustinianus hoc iniusto fundamento licite fornicationis: dicat ex concubina genitum admittendum cum legitimis: ad succedendū in bonis fornicarie mulieris ut in dicta. l. si qua illustris. dicendum est: nec talē successionē esse iustam.

¶ Nec obstat q̄ dominus hostiensis & do. abbas dicebant: a lege imperatoria concubinatū esse prohibitum. per autem. de lenonibus & de scenicis mulieribus & cetera. nam falsum est: q̄ iustinianus prohibuerit. concubinatū: & q̄ pmiserit successionē. quia qua lege dicit naturales succedere. eadē dicit. consuetudinem concubinariam esse licitam. ut in dicta. l. si qua illustris.

¶ Itaq̄ iustinianus licitū credidit concubinarum. ¶ Nec obstat q̄ sit castitatis amator. nā qua lege cōmendat & colit pudicitia & castitatem eadem permittit concubinatū. & censet licitum esse. ut uides in dicta. l. si qua illustris. ubi dicit: hanc legē ipsi pudicitie: quam semper colendam censemus: merito dedicamus. & paulo inferius. subdit. filios genitos ex licita concubinaria consuetudine: succedere in bonis maternis: simul cum ipsis legitimis.

¶ Quid autem est dicendū de auten. respondeo: q̄ meretriciū genus & scenicum: est detestabile & reprobatum de iure civili. quo iure civili. sūma comendatione fertur castitas & pudicitia ut in dicta auten. tamen ex hoc ipso non improbarur concubinatus. ut patet in dicta. l. si qua illustris. in primo responso & secundo & in hoc consistit deceptio. Fateor tamē concubinatū: uera iusticia improbū. nec credas q̄ eo q̄ sit concubinaria consuetudo: sit licentior. quasi consuetudine minuatur peccatū. nam uere detestabilior est: q̄ simplex fornicatio. ut in. c. cū tanto. de consue. & in dicto. c. cum haberet. de eo qui duxit in ma. quā pol. per adul. & notatur in. c. ex parte ade. detestibus in hoc igitur deceptum fuit ius civile: q̄ in iustum iusticia naturali: iustum crediderit civiliter.

¶ Nec obstat q̄ ecclesiasticis constitutionibus subiectis: & eas imitari dignū ducit. ut in auten. apud pro. epof. in prin. & in. c. clerici. de iudi. quin immo euitat omne peccatum: & cauet saluti animarum. ut in auten. ut non luxurientur. su. al. qd̄ ego fateor intentione & fine uniuersali. quia idem est finis quo ius canonicum & civile tendunt ut supra in prin. huius tractatus in particularibus ramen: aliquando licet rarissime: ius civile defecit in salutari suo. & deuiat a lege eterna & naturali: aqua uim legis & originem sumit. & in hoc certe fateri cogimur: uerā dei ecclesiā pro cuius fide auctor nostre salutis christus: summa miseratione rogauit. ut in. c. maiores. de baptismo perfectius statuere plerumq̄. & mitius discedere a recta uia iusticie. que a priō principio qd̄ est bonū: tendit ad ueram felicitatē. ut late patet in aliquibus casibus civilibus a iure canonico iustius emendatis.

¶ Nec obstat si qs i. pposito dicat q̄ sup̄ dca loquūf i successioe paterna. secus est in materna successione. quia summa est differentia: de una successione ad reliquam. ut in auten. licet. C. de natu. li. & in. l. si qua illustris su. al. & in. §. uulgo. insti. de succes. agn. & in. §. nouissime. insti. ad orfi. ¶ Respondeo q̄ eadem est ratio iusticie: tam in ipsa femina q̄ in masculo. quia eisdē preceptis & eadē iusticia: prohibetur concubinatus. & successio illegitimorū cum legitimis. ut in dicto. c. dicat aliquis & in. c. meretrices & in. c.

Iustinianus licitū habuit concubinatū sed forsam dēcipiebat.

Ius civile iustu finē si bicōstituit uniuersali. in particularibus tamē: quādoq̄ fallit

Eadē uideatur ratio i success. filii ad matrem naturalē: q̄ ē ad patrem naturalem

Filii naturales tantū nō sunt secundū legē nature.

Concubinitus permissus erat iure civili.

nemo, ea cau. & questione. ¶ Verum aliquis ex dictis nostris inferet; q naturalis non possit succedere matri: etiā si non habeat legitimos. respondeo: q in uereri testamento: est prohibitus succedere cū legitimo. ¶ An autem cū ceteris cognatis sit prohibitus succedere secundum uerā iusticiā: sniam p nūc suspēdo. fat est cōclusisse: q cū legitimis fratibus non succedit. de iure uero ciuili cātū est: eos succedere. ut in. l. hac parte. & in. l. spurios. ff. unde cog. ubi iure & equitate cognationis: succedunt in bonis matris. de quo satis dubito. ¶ Ex his etiam inferitur. an in duabus unciis in quibus naturales non existantibus legitimis succedunt: ut in aure. quibus mona. effi. sui. §. si uero filios. iuste succedant. glosa in dicto. c. nisi cum pridem. & in. c. tanta. qui filii sunt leg. & do. abbas ibi. & in dicto. c. cum haberet. & hostiensis in dicto. c. lator. sunt in sententia. q iuste succedant. & fundamēta sunt eadem de quibus supra. gofredus in dicto. c. lator. tenuit contra. quia omnis cōcubitus preter uxorium est prohibitus de iure. ut in. c. meretrices. & in. c. nemo. 32. q. 4. & huius auctoritate confirmantur omnia que superius dixi. ¶ Ego ita distinguerem. aut in illis duabus unciis: succedunt loco alimentorū: & recte possunt. quia q uis ius succedendi non habeant: habent tamen ius alimentorū. q d eis conceditur equitate naturali. ut in dicto. c. cum haberet. & q uis tota hereditas non succedat loco alimentorū: sexta tamē pars uideretur equalis. ut patet ex senten. bal. in. l. id qd pauperibus penal. col. uerfi. aduerte de ep̄is. & cle. & facit in. arg. lex fi. in principio de exer. actio. ff. aut consideramus fundamētū iuris ciuilis: qd honestum credidit concubinatum. & tunc certe ex eo q ex concubina sit genitus: non debet habere ius succedendi: & ita habet locum ratio gofredi. facit qd tenet bar. in lege. si. de his quibus ut indig. & in dicta autem. ex complexu. q ubi non competit ius succedendi: potest legari ad alimenta. idē do. abbas in dicto. c. cum haberet. & est doctrina que pasim sumit ex dicto. c. cū haberet. facit rex. in dicto. autem. licet. C. de na. libe. & dictus. §. si uero. unde summit. ubi dum filii legitimi succedunt uel etiam alii heredes: tenentur naturalibus alimentis prestare. eo casu quo nō habent predictas duas uncias. itaq ille due uncie: uidentur sibi esse loco alimentorum. & isto modo recte ius ciuile potuit: eos facere successores. Nec generaliter placeret ratio ipsius hostiensis: & do. abbatis q prout rescripto potest naturales facere legitimos: ita lege. rescriptum enim debet habere causam specialē: quare legitimet. & q uis ualeat legitimatio consentiente patre & eo qui legitimatur: quia de nullius preiudicio agitur: cum pater quemcūq uelit possit heredem instituere: ut in. §. il iud in autem. qbus modis na. effi. sui. & bar. i. l. gallus. §. quid si tantum in fine ubi late disserui. Tamen si lex ipsa generaliter legitimaret omnes naturales: esset iniqua. & contra bonum matrimonii. qd tendit ad felicitatem generis humani & eius cōseruationē. ut in. l. i. sol. ma. matrimonium enim ut inquit tullius: sem inarium est ciuitatis & generis huani. at si dicat q lex ciuilis facit istam legitimatorem: quando est concubina unica & retenta in domo: ex qua proles eodem modo cōseruatur ac si esset matrimonio coniūcta. ut dicit imperator ibidem. secus si plures haberet cōcubinas. ppter cōfussionē. quia i tali casu non concedit successionem. & dicit se castitati legem dare: non luxurie. unde castum censet eum: qui unicam habet concubinā. & quando plures habet cōcubinas: dicit cum omnibus fornicari. ¶ Respondeo q non sufficit q sit unica concubina. quia a lege nature non debet esse cōiunctio libera: sed indissolubilis. & hec est conuenientior: ad finem cōser-

Induas uncias recte uidet filium naturalem instrui.

ualet respectu legitimationis naturalium. sed lex non ualeret.

uationis generis humani. unde matrimonium indissolubiter fuit institutum ab initio: cum primus homo omnium parens dixit in paradiso: hoc est os de ossibus meis: & caro de carne mea. & propter hoc homo reliquit patrem. & matrem. & adheret uxori sue & erunt duo in carne una. qd late scribitur in. c. i. de uoto. li. 6. in. c. debitum. de biga. & cum matrimonium sit de iure nature: ut in dicto. §. ius naturale: & sit cōiunctio in diuiduā consuetudinē uite continēs ut insti. de patria potest. in prin. dicendum est: etiam ex concubina unica: iniustos & extra legem naturales esse filios. nnde nec proprie caste uiuūt: nec lege legitimi mari possunt. maxime ut succedant cum legitimis: etiam maternis. quia per rescriptum se abstinet impator: a tali legitimatiōe. ut i dco. §. illud. facit qd dicebat bal. q imperator legitimās naturalem: extantibus legitimis: erat una bestia. in. c. si. si de feu. fue. con tro. inter. do. & ag. Sed nunq ego potui fingere: aut imaginari bestia legitimantē. dixi. in ultimis uerbis in. §. & quid si tantum. su. al.

¶ Ex his uidetur tollenda differentia inter filios natos ex concubina: & natos ex alia que non sit concubina. dum probet filius. de qua probatione uide in. c. per tuas. de proba. & in. c. per tuas. qui filii sunt legi. & in dicto. c. michael. de fil. pref. nam si due uncie possunt reliqui: hoc non prouenit iure legitimo successione: sed uir rationis alimentorum. at alimenta etiam expuri debentur: igitur etiam si non sit ex concubina debebuntur: & hoc est de mente canonistarum. ut abbas in. c. tanta. fere ad finem. ubi dicitur: ex concubinatu augetur peccatum. unde non esse fauendum magis natis ex concubina: q ex simplici fornicatione. quia diuturnitas peccatum agrauat. ut in. c. cum haberet. su. al. & ita dicit hec esse intelligenda de iure canonico. & ego addo ita intelligendum secundum ueram iusticiam. unde illa differentia iuris ciuilis: non est tenenda. facit glo. in. c. inouit de electione in uerbo coniugata in fine. ubi probatur iuncto tex. q filius naturalis natus ex soluto & soluta: legitimatur per subsequens matrimonium: etiam si fuerit genitus furtiuo accessu. similis est in. c. qualis. 30. q. 5. idem tenet Io. an. & do. an. & do. abbas i dicto. c. inouit. ¶ Nec obstat q iura ciuilia requirant: ex concubina esse genitū. ut late notatur in. l. concubinam. ff. de concubinis ex quibus bar. tenuit ibi requiri ut esset cōcubina retenta in domo: ad hoc ut legitimarentur per subsequens matri. & sequitur eum petrus de ancha. & cōsuluit oldradus. tamen uer: us est. ut matrimonium efficiat eos legitimos. quia ratio concubinatus: non facit nisi ad probationem. nam detestabilior est: q simplex fornicatio. ut supra. at nos loquimur in casibus: in quibus probatur eorum esse filium. ut notatur in dicto. c. Michael & in dicto. c. nihil. itaq dum constat ut cōstare potest: contrahentium filium fuisse Reputatū & creatum: nulla ratio impedit legitimatorem. unde in hoc non tenerem considerationem autentico: rum: que requirunt ex concubina esse genitos. ut i autem. quibus mo. effi. sui. §. tribus. & §. si quis autem. nā hoc nullam habet causam iustio: rem: nisi probationis. sed probatur sufficienter secundum rei naturam. ut notatur in dicto. c. michael igitur non requiritur concubinatus. ¶ Hinc etiam inferet: an requiratur instrumenta dotalia. & de iure ciuili requirebantur. sed canō non requirit talia instrumenta. fat est q matrimonium interueniat: quod consensu constat. ut in. c. cum locum de spon. & in. c. tanta su. al. ita notat in regu. sine culpa de reg. iu. li. 6. ubi io. an. in mercularibus & notatur in dicto. c. tanta do. abbas ibi & in. c. inouit. qd non habet dubita-

Vinculum matrimonii in dissolubile: e conuenientius ad generis huan cōseruationem: q unicus cōcubinatus

Filii etiam ex unica cōcubina sūt iniusti.

Non uidentur differentia iusta ad successione: inter filios ex cōcubina. & filios ex nō cōcubina.

Ius tamen ciuile ab hoc dissentit.

Per subsequens matrimonium legitime filius ex furtiuo accessu genitus.

Iura autē nō uident iuste instruire de legitimatōe p subsequens matrimonium

Col. 37.

tionem eodem igitur modo dicendum est de successione duarum unciarum. quia eadem ratio. nam concubinatus nihil facit ad iusticiam successionis.

¶ Aduertendum tamen quod do. ioan. andree. in addi. ad speculum. in titu. qui filii sunt legitimi. circa princip. tenet: quod si non sit natus ex concubina retenta in domo; non succedit. per autem. licet. C. de natu. libe. cum lege precedenti & in autem. quibus mod. na. effi. sui. §. si quis autem. glosa etiam tenet hoc in dicto. c. nisi cum pridem & in. c. per venerabilem quia filii sunt leg. in uerbo naturalibus. idem sentit speculator in titulo de succes. ab intesta. uerfi. nunc de naturalium. & do. abbas in dicto. c. inoruit. nam secundum specularem tria requiruntur ut quis dicatur legitimus; primum: quod sit natus ex soluto & soluta: inter quos potuit esse matrimonium. secundum quod sit natus ex concubina retenta in domo. tertium quod sit ex concubina unica. que tria summuntur a legibus. ut in dicto autem. licet. & in autem. ubi sumitur. & eod. tit. §. illud.

¶ Ego uero quis ista tria uideo considerata; tamen solum unum uideo iusticia considerandum. scilicet quod sit natus ex soluto & soluta: inter quos potuit esse matrimonium. reliqua enim non habent iusticie fundamentum nec ratione constat. scilicet quod sit ex concubina. quid enim si ex furtiuo coitu. ut in. c. inoruit supra. al. minorem enim habet turpitudinem: quod si furore continuo diuturnum sit peccatum. ut in dicto. c. cum haberet. nec id requiritur quod sit unica concubina: quia quod quis cum pluribus se immisceat: tamen eadem est ratio succedendi; dum non cum eadem semper: sed cum diuersis coit.

¶ Fatendum forsam esset. detestabilius esse plures habere concubinas: quam solam. ut in dicta autem. licet. & in. §. si uero. unde sumitur. tamen ad succedendi rationem: dum constat eorum filios esse: credendum foret idem ius esse. quia illud in quo succedit: est loco alimentorum. ut supra & his pariter debentur alimenta.

¶ Preterea ratio quare ius civile considerauit quod esset natus ex concubina est: quia licitum credidit concubinatum. ut in dicta. l. si qua illustris. sed hoc fundamentum est uera iusticia correctum. ut in. c. nemo. 32. q. 4. su. al. ergo leges ille remanent ex aequo. & sine iuris uirtute. & hoc argumentum sentit abbas in. c. per venerabilem super glosa in dicto uerfi. non naturalibus. penul. col. & cum argumento remanet.

¶ Nec obstat quod dicebat do. abbas. in dicto. c. inoruit ubi tenuit: contrarium casum esse de hoc appertum in. c. liberi. quod est. c. fina. 32. q. 4.

¶ Nam ibi dicitur naturales esse nati. ex ingenuis concubinis filii. sed ex hoc non sequitur quod reliqui qui non sunt ex concubinis: non sint naturales. quia ideo dicitur naturales tantum quia sola natura eos genuit & non honestas coniugii. ut ibi dicebat isidorus. hoc igitur nomen recte cadit in ipsos. ius uero civile appellauit spurios eos: qui non sunt ex concubina. quod quis sint ex soluto & soluta. ut puta uulgo genitos. ut in dicta. l. si qua illustris. quia hi extra puritatem sunt geniti. sed nec qui a concubina ginuntur: purissimi sunt. sed ius civile habuit considerationem liciti concubinatus. ideo stricte solum nomen naturalium adegit natis. ex concubina. sed iuris canonici ueriori declaratione: nos aliter sentimus. unde non teneo quod do. abbas. in dicto. c. inoruit referebat. statutum de naturalibus dispensans: debere intelligi de natis ex concubinis: & non de natis. ex furtiuo casu: uel a letr ex soluta.

¶ Nam quo ad natiuitatem & gignendi peccatum: minus peccant taliter coeuntes. unde talis differentie interpretatio: non habet discretionem iusti ab iniusto. & ideo non est tenenda. ut in. l. i. in prin. infra eo. Nec obstat intentio iuris civilis distinguentis. quia iam a iure canonico declarata est in iusta. ut fatebatur idem abbas

Col. 38.

in dicto. c. per venerabilem & ego supra ostendo.

¶ Ex his etiam inferri potest quod cum in duabus unciis non sit legitima successio in naturalibus ex concubinis natis: nisi per rationem alimentorum. & cum alimenta debeantur spuris: ut in dicto. c. cum haberet: (cuius ratione late superius ostendo) ad talia alimenta etiam spurios in duabus unciis succedere. Sed uerius est: quod nullo iure patet successio duarum unciarum: nisi natis ex concubinis. ut in dicta autem. licet. quod quis per eandem rationem succedere debeant etiam reliqui naturales. in quibus & in omnibus reliquis spuris: patet ius alimentorum. ut in dicta. autem. licet. & in dicto. c. cum haberet. cogita.

¶ Nono infero ad questionem. an pater naturalis filiam teneatur dotare. barto. in. l. si quis a liberis. §. utrum. tenet non teneri. & dicit esse casum in. l. uxore. §. pater naturalis de leg. 3. idem tenet ibi bar. cum glosa. idem tenet bal. in. l. si. C. de dotis pro. post. i. col. uerfi. sed nunc quid. ubi etiam dicit casum esse expressum in dicto §. pater naturalis. idem tenuit bar. in. l. i. sol. matri. 3. col. uerfi. item contra.

¶ Sed contra istam conclusionem patet arg. tam de iure civili: quam de iure canonico. quia uidemus quod filiis naturalibus: sunt debita alimenta de iure civili: non solum a patre: sed etiam ab heredibus. ut in autem. licet. C. de na. lib. & in autem. quibus mod. na. effi. sui. §. si uero filios & §. si. item de iure canonico non solum debentur alimenta naturalibus: uerum etiam spuris. ut in dicto. c. cum haberet. Sed constat quod de alimentis ad dotem: ualet argumentum. ut in isto eodem proposito infert iaco. bu. petrus & cinus in. l. nec mater. C. de iure d. o. idem barto. in. l. meuius. §. duobus de leg. 2. ubi dicebat quod heredes patris non possunt repetere dotem filie restitutam & a patre datam. quia de iure canonico pater tenebat eam alere: & dos ipsa fuit data loco alimentorum: quanto igitur magis naturali filie erit dos debita: cui etiam iure civili alimenta debentur. facit quod tenet cinus in. l. non omni. C. de adm. tu. ubi concludit quod cum frater teneatur alere sororem: teneatur eam dotare. idem tenet bar. in. l. si. de his quibus ut in dig. & in autem. ex complexu. C. de inces. nup. ubi infert ipse quod cum iure canonico teneatur alere spuriam: tenet eam dotare. & idem tenet de filia sacerdotis in. l. si. §. si a socero de his qui frau. credi. ubi dotem datam filie sacerdotis. ex cuiuslibet dicit. cum ea alere teneret & ideo dotare. uidemus tamen quod filia naturalis quod alenda est: non est dotanda. ut in dicto. §. pater naturalis.

¶ Dominus ioanes de imola in dicta. l. meuius. §. duobus. 3. col. uerfi. extra glosam adde. soluere uult. & fatetur quod in illo. §. pater naturalis. probatur: patrem non teneri ad dotandam filiam. & ideo non acquiritur mulieri dos: quia pater fuerat sibi stipulatus: redi dotem.

¶ Secus tamen est: si pater simpliciter dotem dedisset. per ea que habentur in. l. si. de dotis pro. que lex uidet posse intelligi: de patre naturali. hucusque imola.

¶ Tu in primis annotabis do. ioanem de imola non sibi satis constare. cum dicat: quod pater naturalis non teneatur dotare. & quod lex si. habet locum in patre naturali. nam lex finalis dicit: patrem teneri ad dotandam filiam. & in hoc ratione fundatur. ergo pater naturalis tenebitur dotare. Rursus cum dicit quod pater fuerat stipulatus: sibi redi dotem post mortem mulieris. hoc cerre magis arguit: quod pater eam dederit liberaliter: quam ad compensationem fideicommissi: quod filie debebat. quia si dedisset ad compensationem: non licebat stipulari sibi redi dotem: quam dederat ex bonis alienis. & ita bar. ibi sentit quod ex eo quod sibi redi fuit stipulatus: uidetur de suo dedisse. sed quia dedit nomine filie: ideo non censetur quod eo animo dedit ut donaret. ita bar. ¶ Ego responderem: quod

Pater naturalis tenet filiam dotare.

Argumentum de alimentis ad dotem.

quod sint plures concubine uel una non attinet ad legitimationem.

Naturales appellare/ possumus etiam eos: quod non nascuntur ex concubina.

Col.39.

obligatio alimentorum: tendit ad necessitatem nature, ut exposui supra in prin. septime illationis. & satis patet in dicto. c. cum haberet. & i dicto aut. licet. Sed si filia habet ex bonis propriis unde dotari & ali possit: certe cessat necessitas alimentorum, & per consequens dotis obligatio: que in locum eius succedit. & ita loquitur tex. in dicto. §. pater. ubi ex casu patet patrem habere fideicommissa filie debita. & cum dubitatur: an dos sit promissa ex bonis paternis: uel ex bonis filie: constat filiam non egere dote paterna ad alimenta necessaria. cum ipsa habeat unde alatur. & ita dicebat bal. in. l. nec mater. C. de iure do. q. ille. §. de bebat intelligi: quando filia non erat inops: uel habebat aliquod exercitium unde posset sustentari. & tu uides q. casus expresse loquitur: quando filia habebat bona ad dotem sufficientia. facit qd tenent per tex. ibi. petrus & cinus quos etiam sequitur bal. q. mater tenetur dotare filiam in opem: si ipsa bonis abundat. **R**emanet tamen dubium. q. ratio tex. in. l. si. C. de do. promif. Habet locum etiam in filia naturali. cuius uerba sub iudicio. nec enim leges i cognite sunt: quibus cautum est: dotem pro sua dare progenie paternum esse officium. unde etiam si ipsa habeat unde dotari possit: nihilominus pater de proprio tenetur ea dotare. qd uidetur equum etiam in patre naturali. cu ipse sit pater & teneatur eam alere. ut in dictis auten. & certe uidetur paternum esse officium prebere alimenta. etiam si aliunde ali possit. quia hec est obligatio naturalis: que non cessat ex eo q. aliunde possit ali. cogita. Nam etiam secundum hoc respondere posset: ad dictam. l. meuius. §. pater naturalis. q. ibi pater ex suo: non censetur dotasse. quia nomine filie dedit ex bonis eius. patet quia si filia ratu habuerit: eius nomine data remanet. & qd nomine filie factum non erat: non poterat ratu herere. ut i. l. si pupilli. §. sed & ego. ff. de neg. gest. & ita soluebat bar. in dicto. §. pater. q. uis in alio proposito. dum tenet q. etiam extraneus debitor simpliciter dotando: uidetur ex propriis bonis promittere dotem. ut in. l. cum his. §. i. de condi. indebi. ff. & idem tenebat iacobus de are. & cinus quos ipse sequitur. quanto igitur magis in patre naturali. unde tex. ille non probat: q. pater naturalis non teneatur dotare filiam etiam aliunde habentem. & certe nisi pater esset inops: uidetur eius obligationem naturalem instare. nec tolli ea ratione q. ipsa habeat. nisi tollatur ea ratione: q. ipse non habeat unde dotare possit. Sed su p his (ut dixi) cogita. Sat est q. pater alimentare tenetur: tam naturalem q. etiam spuriam. unde teneat ea dotare ut in dicto. c. cum haberet: quis aliter alibi bar. sentiat. Sed ita est interpretandum ut dixi. quia ista necessario reducuntur ad principia iuris naturalis. quibus alimenta non sunt neganda creaturis: quocumq. modo natis. ut in. c. sicut satis. 32. q. 4. & in dicto. c. cum haberet.

Decima principalis illatio est q. de iure canonico: dictum arbitratoris potest emologari. per tex. in. c. p. tuas. de arbi. sed secus de iure ciuili. quia quis tacite per taciturnitate. x. dierum uel expresse per subscriptionem possit arbitrium emologari: non tamen dictum arbitratoris. ut i. l. penul. de arb. C. unde ius canonicum seruaf tantum in terris ecclesie subiectis. ius uero ciuile: in terris subiectis imperio. ita dicebat io. & de imola in rep. c. quintaualis. de iure iuran. in. 8. char. uerfi. undecima differentia. quem refert & sequitur Felinus suadens. in. c. ecclesia sancte Marie. de consti. post char. 4. uerfi secundus effectus. & eadem est sententia alex. in. l. ait pretor in. 2. col. de re iu. ff. **H**ec uero aliter intelligenda ego credebam. & primo considerabam fundamentum iuris canonici: de inde ciuili. subsequenter: quid utroq. iure sit diuer

Col.40.

sum. uel contrarium. **F**undamentum igitur iuris canonici est: q. sententia arbitri in quem est compromissum ualeat. quia etiam si nuda conuentione sit compromissum: tamen conuentiones habent efficaciam de iure canonico. ut in. c. l. & in. c. studiose. de pactis. ita tenebat hostiensis & do. anto. & abbas in dicto. c. per tuas. Nec tamen assentio dicto hostiensis. qui dicebat: idem de iure ciuili. ex. l. die proferre. §. si. ff. de arbitris & ex. l. i. in prin. ff. de pactis. na non est uerum de intentione illorum iurium. ut annotaui in rep. c. i. de pactis in penul. char. in. 16. declara. At si sententia (ut ita dicam) emologet: tunc ex illa approbatione secunda habet etiam ualorem de iure canonico. ut in dicto. c. per tuas. ubi ea ratione requirebat approbatio: quia ad consentiendum in compromisso: non habebat mandatum. Hoc igitur qd dispositum est in arbitro: eandem habet rationem in arbitratore. & amicable/bili compositore. quia si ex consensu & conuentione habet efficaciam compromissum arbitri: habebit etiam efficaciam compromissum arbitratoris. in quo a partibus comuniter consentitur. & eodem modo confirmari potest eius arbitramentum: quia in utroq. eadem uersaf ratio. **F**undamentum uero iuris ciuili est: q. nuda conuentiones actionem non habebant: sed exceptio nem. ut in. l. iuris gentium. §. sed cum nulla. ff. de pactis & ideo compromissum: nisi fuisset stipulatione uel iuramento firmatum: non habebat efficaciam iuris nisi ad excipiendum. sed legislator deinde considerauit e. qualitate: inter compromittentes obseruandam: & sicut actori non competeat ius agendi: noluit etiam ut reo compereret ius excipiendi. Item induxit modum quo arbitratorum sententia confirmaretur & iure ualeret. si quando fuisset subscripta a partibus. uel taciturnitate. x. dierum corroborata. **V**t tunc iuris plenam efficaciam haberet: & executioni traderetur. ut in dicta. l. cum antea. C. de ar. & ita declarat ibi tex. & latius bal. & isto eodem modo intelligunt canonice in dicto. c. per tuas. **V**ides igitur diuersitatem inter ius canonicum & ciuile. quia illo iure ex compromisso oritur actio & exceptio. etiam si compromissum sit nuda conuentione firmatum. Isto uero: nec oritur actio nec exceptio & reliqua ut in dicta. l. cum antea. **I**oanes de imola. alex. & do. Filinus. Dicebant: utrumq. suo foro: nec alterum in alio seruari: & habent fundamenta quibus ego inferius respondeo. **A**duerte tu diligentius q. id qd in iure canonico traditum est: debet obseruari in foro etiam seculari. & quis hoc distinet a uulgi opinione certe ratione consistare uidetur. **C**onsidero igitur q. dispositio iuris canonici: habet naturalem & eminentem equitatem. Nam si inter nos pacti sumus per compromissum: naturali iure tenemur conuenta obseruare. ut in. l. i. ff. de pactis & in. l. sticus. §. naturalis. de solu. unde constat q. lex canonica habet fundamentum uere iusticie. Quia in hoc ipso deriuatur a iure naturali prout deriuari necesse est. **V**t ostendi. su. In principio huius tractatus. Item ius canonicum in hoc ipso auertit peccatum. ut in. c. iuramenti. 25. q. 2. & in. c. fi. de de consue. Et cum fides sit fundamentum iusticie ut inquit tullius. li. i. de offi. ad humani generis conseruationem maxime pertinet. ut in dicta. l. i. §. in pri. ff. de pactis. quo fit ut lex canonica in confirmando compromisso: recte tendat a uero principio: ad debitum iuris finem. id est ad humani generis felicitatem. At si dixeris q. cum ius canonicum deuertit a iure ciuili: uel ius ciuile a iure canonico: necesse est q. alterum non iuste procedat. Attende q. non se habent ut aduersa: nec ut ad diuersum finem tendentia. Sed qd ius ciuile disponit: iuste disponit. Aliqua tamen omni trit: que sunt prouisa demum per ius canonicum. Ita q. habent se

Pater naturalis non tenetur dotare filiam non egentem.

Forfam tenetur dotare etiam non egentem si pater non egeat.

De iure canonico arbitratoris & arbitratoris amde uidetur habere iusticiam.

Iure ciuili ex compromisso non oritur nec exceptio iure canonico oritur.

Sed ius canonicum cum iure seculari obseruandum ostendit.

Ius canonicum & ciuile in iure compromissum non sibi contra dicunt.

Col. 41.

Itaque habent se in his; non ut contraria sed ut se coad iuuantia. Nam ex compromisso sine stipulatione uel iuramento: ius civile non tribuebat iusticiam, non tamē ex hoc determinabat: nō eē tribuendā, sed p̄termissit: & nō phibuit. un de iure canonico p̄uidef: iusticiā eē tribuendā. qd̄ p̄bat ex auctoritate illius magni theologi fratris gerardi senēsis: quē sequit̄ d. Io. an. i reg. possessor. & in reg. peccatū. d̄ reg. iu. quis in p̄scriptiōe sniam suā male adaptauerit: ut dixi su. in. z. illa tamē in cōuentione & in casu nostro: recte adaptat. quia conuētionē nuda: p̄ter leges sunt. ut notat in. l. legitima. & in. l. iuris gentiū. §. si pacifcar. in ul. glo. cū similibus. ff. de pactis. qd̄ etiā probat: ex uero sensu leius dē legis. cū antea. ubi legislator emēdat antiquā legū dispositionē. addēdo tamē & generalius & plēius diffiniēdo. ut patet i his uerbis finali bus. plēius tamē & generalius diffinimus & c. unde si ex nudo cōp̄missio nō tribuit ius secūdu ius civile: dicēdū ē qd̄ secūdu ius canonicū ē additū: ut tribuat nec p̄ hoc cōtradictif. patet quia si iuramentū addat uel si stipulatione cōpromittat: ualet cōpromissū. Igit̄ ex hoc qd̄ iure canonico etiā sine stipulatione ualet: nō cōtra dicit̄. sed habet se ut additamētum. ut dicebat do. io. an. qui certe in hoc habet bonū. & re cū sensū. Rursus considerādū. qd̄ eadē ratiōe: qua leges sunt seruādē in foro ecclesiastico: in casibus a iure canonico nō p̄uisit: sunt seruādī canones in foro seculari: dū ius ipsius causē de qua agit: est cōmissum de iure civili. ut patet i. c. i. de no. op. enun. ubi i utroq; casu idē est argumētū & ratio. Quin imo ēt si cōis opinio interpretū legis civilis teneat cōtrariū: nihilomius ex cōne est determinādū. ita tenet do. an. in. c. i. in prin. de iure. cal. ex tex. illo. & i. c. frater/ nitatis. de testibus. i. rep. i. 21. col. & in. c. si necesse. de dona. inter ui. & uxo. idē Io. de imola in. c. relatu i. z. col. de offi. de leg. do. abbas in. c. cū tēpore. de arbi. in fina. col. igit̄ ex hoc sequit̄ qd̄ cōnes cōualidantes cōpromissū: debeant obseruari: etiā in foro seculari.

Preterea hoc p̄bat. quia in materia pcti: quando ius canonicū aliquid dispōit ut euitet pctū: leges ipse se subiiciūt iuri canonico. ut notat bar. i. l. priuilegia. C. de sacro sancti seccle. notat in reg. possessor. de reg. iu. & Io. an. calde. & abb. in. c. i. de no. op. nun. su. al. sed cōpromissū obseruatio: prouēit ex p̄cepto naturali. & ne cōtra peccet. ut supra p̄bauit & tenēt oēs canoniste i. c. i. de pactis. igit̄ in hoc est seruādū ius canonicū. ut i. c. licet mulieres de iure. iu. li. 6. & ita idē ioan. de imo. in. c. cū contingat. in. §. notabili i. 3. col. notat ex mente legū & canonū & ex mēte doctorū. qd̄ in materia pacti debet seruari ius canonicū: etiā i foro civili. ne incurrat pctū. ut i. c. si. de pres. uide ip sum. Cū igit̄ ex cōpromisso ēt ante emolagationē cōtest ius conuētionis obseruādē: sequit̄ ēt in foro seculari tale ius hēre locum. quā idē io. de imo. & do. Feli. teneat cōtra. Nec priō id obstat. qd̄ iure civili tale cōp̄missū non ualet. ut i dicta. l. cū antea. fere ante finē ibi. nec parari ex eo uel exceptio nē reo uel actori actionē. Quia respondeo qd̄ ideo nō datur actio uel exceptio: quia ius civile nō p̄stat presidū uel fomentū: non quia phibeat. qd̄ satis p̄batur itez ex eodē tex. in pri. ibi nihil p̄sidiū ei p̄cedere excōpromisso. itaq; nō dat presidū uel fomentū ius civile. qd̄ se hēt omni iue. cū ergo a iure canonico detur p̄sidiū: necesse est id obseruari: ēt in foro seculari. qd̄ etiā cōtra dominū ange. ostendo i re/ pe. c. i. de pactis. in char. 12. uers. quarta principalis de claratio. & hoc idē concludit̄ ex snia abbatis i dicto c. i. 2. col. & in fine ubi dicit p̄ceptū illius capituli: cū sit subtratiōe peccati: inter laicos & clericos habere locū. qd̄ ex principiis spiritualis iurisdictionis fieri oportet. igit̄ idem erit dicendū in compromis

Col. 42.

so: quia p̄ regulā illius capituli procedimus. ut patet ex dicta. l. penul. de ar. & ibi glo. bal. & paulus & oēs canoniste in dicto cap. p̄ tuas. Cōstat qd̄ notatur in cle. dispēdiosam de iudi. & in. c. si. de arbi. li. 6. ubi discordatibus legibus ciuilibus & canonicis qd̄ cumq; proprius forus obseruat. maxie qd̄ glo. in dicto. c. si. loquit̄ in arbitrio. idē p̄batur in. c. si duo/ bus de app. ubi illum tex. ponderāt doctores.

Respondeo qd̄ hoc est uerū: quādo canones ad ali/ quā utilitatē particularē: iure naturali nō cōsideratā id disponūt. qd̄ ē diuersū a legibus. & eodē modo leges. ut puta qd̄ de cā cognoscatur. simpliciter & de plano. itē qd̄ duo ex tribus arbitris reliquo absente. possint p̄cedere & similia. Secus si cōnes ratiōe naturali. ne pctū subditi incurrat quid qd̄ disposuerint. tūc enim oēs cōprehēdit. ut in dicto. c. i. nec forus est diuersus in iusticia administranda. quini mo leges se subiiciūt canonicis. ut habes calum in ista materia semp̄ mēti tenēdum: quē ego ponderabā in. c. si. de secun. nup. ubi eo casu in quo leges dis/ sponūt cōtrariū. si tamen materia est p̄tinens ad ius canonicū: dicitur leges submitti canonicis institutis nec designari leges imitari sacros canones. i nostro igit̄ casu cū precipiat obseruari cōuentionē cōpromissariam: ne nō obseruādo peccetur: qd̄ maxime p̄tinet ad ecclesiā. ut in. c. nouit. de iudi. dicendū est: leges imitari hanc nostri casus sacra constitutionē. Et aduerte. qd̄ idem io. de imola in dicto. c. cū contingat. ia dicta. 3. col. 5. col. respondet hoc argumentum fori diuersi non habere locū in pactis: in quibus ius canonicū sup̄ peccato euitādo. habet fundamentum itaq; ipse sibi non constat.

Ex his priō infero qd̄ nō solū ius canonicū cōpromissū obseruādū est tenendū in foro seculari: sed etiā posset forā dici qd̄ cū ius canonicū approbetur a iure civili. ut in auten. apud. p̄ epos. in prin. & quomodo. op. epos in prin. & in auten. de manda. prin. §. si uero col. 3. & in dicto. c. si. de secū. nup. & ex appuatio ne iuris: oriatur iuris approbatō obligatio. ut in. l. le gitima. ff. de pactis. nascet̄ certe: ēt obligatio civilis & isto modo defendere poteris sniam hostiēsis i dicto. c. p̄ tuas. ubi dixit: etiā d̄ iure civili oriri actionē. qd̄ itelligit̄ hac uia quā ostēdi. de qua dixi latius i dicto. c. i. & cogita. Secūdo infero qd̄ idē erit dicēdū i dicto uel snia arbitratoris. itaq; prout sententia arbitri etiam non emologata. ualet de iure canonico: ita etiā snia uel dictum arbitratoris. & amicabile compositoris. quia eadem ratio consensus uerfatur in utroq; ut in. l. si societatem. §. arbitrorū. ff. pro socio. ergo in utroq; foro erit obseruādū arbitratōris arbitriū. quicquid dicat filinus cum iohanne de imola.

Tercio infero qd̄ quis de iure civili: expressa emolagatione fiebat per subscriptionem sentencie. ut sepe dicitur in dicta. l. cū antea. de iure tamē canonico sufficit receptum esse arbitrium. etiam sine subscriptione. ut uidetur probari in dicto. c. p̄ tuas. & ita tenere uidetur ibi hostiēsis anto. & abbas. qd̄ intelligo nō solum in foro ecclesiastico. sed ēt in foro seculari. qd̄ uis domi. io. de imo. & do. filinus contrarium senti ant ratio est: quia prout subscriptione potest probari comprobatio. eodem modo testibus uel alia probatione. Dum igit̄ constiterit arbitrium esse receptum. dicendum est ualida esse receptionē. & hoc certe iusticie fundamento constat. quia qualitas probationis non mutat ueritatem.

Sed cōtra hec obstat uidetur. quia forma data est in arbitrio. ut ista debeant fieri in scriptis. adeo qd̄ non ualent testibus probari. ut in. l. ne in arbitris.

quādo ius ciuilediuer sum a cō/ nico sit fer uandū i fo ro seculari

Etiā si / leges uideā tur canoni bus cōtra/ dicere: in hoc ip̄o ta men cano nes sequū tur: si i spi ritualibus uel ad aīa; p̄tinētibus statuāt.

sufficit ar/ bitriūemo logari etiā sic subscri ptiōe. qd̄ i utroq; fo/ ro obser/ uabit.

probare ui det ex nu/ do cōpro/ missio non emologa/ ro oriri ac/ tionē de iu re civili.

Ex principiis spiritu alis iurisdic tionis fieri oportet: ca nones ra/ tionē pcti statuētēs: i utroq; fo/ ro obser/ uādōs.

C. eo. & ibi glo. in uerbo sermones. idem tenet iacobus bu. bar. bal. & paulus. ista igitur forma cum ad eam ualeat ius civile: obse ruanda erit in foro suo. ut notatur in dicto, c. z. de arbi. li. 6. & in cle. dispendiosam & reliqua

¶ Quin imo in ista forma que a iure canonico non est tradita: uidetur etiam in foro ecclesiastico obseruandum ius civile. quod quidem censetur confirmatum a iure canonico. ut in. c. i. de noui. op. enucia & i. c. i. de sen. & re iudi. Nec obstat quod ius canonicum predat ratione pccati euitandi. nam est in materia spiritali & matrimoniali: legum introductiones & formas conuenit a canonibus obseruari. nisi tales forme eent contra rectitudinem ipsius rei iusticia. ut in. c. 2. de sponfa. in pub. que tex. semper teneas meti. Cum igitur ista forma sit ad euitandas cauillationes introducta: quod oia. scribantur: ut i. d. l. ne in arbitris in fine: uidetur quod sit obseruanda. cum non tollat iusticia obseruandi compromissi: sed det formam quo modo sit fides adhibenda. ut constet obseruandum.

¶ At ex alia parte uidetur in oppositum urgere: quod arbitrium uel compromissum. factum sine illa comprobatione scripta de qua in dicta. l. ne in arbitris. & in dicta. l. cum antea. est preter approbationem iuris civilis ut apparet ex supra dictis. & ex lege ne in arbitris. in fine ibi. non aliquod uigoris robur rebus iudicatis inferat. sed habeant locum leges antique. itaque sensus est: quod si compromissum fuerit factum illa solemnitate: ualebit. alias non habebit robur iuris civilis prout dicimus in stipulatione & pacto. ut in. l. stipulatio ista. §. alteri. de uerbo obli. & ibi notat. cum igitur a iure canonico: sine illa forma ex comprobatione coram testibus facta: habeat executionem: ut i. c. p. tuas. secundum predictos patres: dicendum est: idem ius canonicum non habere ut correctorium: sed per modum additionis. unde in utroque foro uidetur obseruandum: ut supra dicebam. sed cogitandum esset perperius.

¶ Quarta sit illatio ad ea que dicit bar. l. detra. l. cum antea. quod quando compromissum fit cum pena uel stipulatione uel iuramento: non habet locum lex illa que inducit emologationem expressam & tacitam. ratio est: quia compromissum per se est ualidum. nam si pena adicias uel stipulationem uel iuramentum: habet effectum plenum de iure civili. ut in. l. ne in arbitris. §. al. & i. l. die pferre. §. si. eo. ti. unde cessat remedium emologationis id est confirmationis: quam introduxit predicta lex. cum antea. Domius abb. i. dicto. c. per tuas. §. col. distat a bar. ta de iure canonico: que civilis. de iu. cano. p. text. ibi. quia compromissum est per se ualidum: et si ne stipulatione. nam de iu. cano. non requirit stipulatio attamen habet locum confirmatio. igitur non obstat quod compromissum ualeat: dicendum est confirmari uel emologari posse. & ita tenet do. Anto. ibi & est. ex snia reliquorum. De iure civili est probat ex tex. i. dicta. l. cum antea. i. pri. quia illa lex habet fundamentum quando pena non est appositae

¶ Aduerte nam si more doctorum ex casibus loquimur: fundamentum do. abba. non obstat do. bar. nam quis in c. p. tuas arbitrium recipiat uel emologetur: & de iure canonico ex nuda conuentione ualeat: tamen ibi non ualuit quo ad partem principale. quia procurator sine mandato compromissum. ideo necesse est: ut sententia arbitri sit recepta & emologata: ut possit exequi contra partem principale. & ita loquitur tex. ille. Non igitur ex eo probat quod compromissum alias efficax: possit emologari a deo quod habeat locum predicta lex penultima.

¶ Nec obstat eadem lex cum antea. quia quis loquatur in compromisso sine pena tamen emologationis ratio: habet originem ex eo quod alias compromissum erat inefficax. ut patet ex eadem. l. penul. Sed quando fit stipulatione est efficax: ergo non habet locum. & ita loquitur bartholomeus.

¶ Ego rursus considerabam: abbas & canonistarum sententiam: iustam esse. Nam iusticia & ratio legis penul. que introduxit emologationem: non

restringit ad casum sed mens iuris & ratio: est uniuersalis. ex casu igitur uel exemplo: non est iusta argumentatio: nisi rationi conueniat. ut. l. i. §. quod uulgo. ff. de ui & ui armata i. l. 3. ff. ad legem pompe. de parri. expono itaque rationem: que talis est. Ius civile cum quando compromissa fierent: sine stipulatione uel pena: & i deo in efficaces remaneret: considerauit modum: quo sententia arbitrorum & compromissum: in quo partes unanimitate consenserat: remaneret ualidum. scilicet quando partes subscriberent sniam. uel decem diebus taciturnitate confirmarent. Quando igitur snia arbitri a partibus est recepta: tunc ex illa approbatione efficiunt ualida. & certe hec est iusticia naturalis. ut snia arbitri cuius iudicio te ipsum subiecisti: ante demum confirmata: per te obserues. quod probat ex. l. i. de costi. ff. ex hac igitur ratione & fundamento naturali: deriuat predicta lex penul. c. de arbi. ut ex lege patet tibi constare. Sed hec iusticia & ratio habet locum. etiam si stipulatione permittas stare sententie: si eadem sniam denuo confirmaueris: patet quia in compromisso consensisti. nam stipulatio: habet in se consensum. ut in. l. i. §. adeo. de pactis in. l. obligationum substantia. de ac. & obli. Item sniam subscripsisti uel silentio confirmasti: ergo snia habet firmamentum: ex tua confirmatione. per predictam legem penultimam.

¶ Preterea difficilius roborat a lege snia que alias non habet firmamentum: que ea que est debita solemnitate celebrata. ut per totum titulum de confirmatione utili. uel i. uti li. Item quo modo potest id esse: ut stipulatio: que fit ad ualiditatem compromissi: & ad hunc finem tendit ut executioni snia tradat: sit impedimento ne sententia emologetur. id est confirmetur: ut tradat executioni. contra regulam. non tantum. §. i. de contra tabu. & facit regula. l. §. fauore. de leg. & l. nulla. eo. ti. & quando due cause ad eundem effectum tendunt: una non impedit per aliam. ut arg. i. l. legata inutiliter. de leg. i. & ita dicebat bartholomeus in alio proposito in dicta. l. cum antea. i. col.

¶ Unde cogitabam consulendum quod dum aliqua snia est ab arbitro lata. ad eius executionem: id in primis consideret. si sit recepta & emologata a partibus. nam si est recepta ex hac confirmatione tradet executioni. & hec est causa potior & proximior ad executionem. ut patiaris eam de snia: quam iam lata: tu ipse confirmasti. dum uero non est confirmata. tunc recurrimus ad promissiones: an sint ualide uel efficaces: ut ex ipsis agatur. Ita sumes hoc meum consilium a predicto. c. p. tuas. ubi consultus romanus potius dixit inquirendum: an snia sit a partibus recepta. quia si recepta est: tradit executioni. Si uero non constat recepta: tunc uenimus ad qualitate promissionis prime: an sit promissa pena uel non promissa. ita tex. & quippe quicumque consulat: qui recte sentiat: hanc primam consideraret faciliorem uiam: ut snia que a partibus recepta est. tradat statim executioni: quia ab eis est recepta. Hec est. n. ultia: & ad executionem proxima causa que non impedit: nec impediri debet ex efficacia prioris promissionis. ut dixi. maxime quod iusticia ipsa manifeste ostendit: ut quam sententiam tibi iustam firmasti: eandem foras equo animo firmam. Iusticia igitur predicta legis penul. & cap. per tuas non est stricta ad casum: uel de promissionis. sed est uniuersalis: put ratio per quam procedit est uniuersalis. Nam potius debemus aduertere iuris sniam: quam casum. ut in dicta. l. 3. ad. l. pope. & in. l. cum mulier. sol. ma.

¶ Quinta sit illatio ad sententiam glo. in dicta. l. cum antea. Vbi dicebat quod si pena est adiecta compromisso: non habet locum emologatio. Quia pena exequi potest & timore pene: ipsa sententia. idem tenet glosa in. l. z. ff. de arbi. bartholomeus in. l. cum antea. glosa. & baldus ibi. & bartolus in. l. ait pretor. de re iu. ff. & ibi alexander & ita comuniter sepius hec doctrina traditur ut dicit dominus alexander & patet in ladiuo pio. per glo. & docto. & hac eadem opinionem

Eriam materia spiritali & matrimoniali conuenit obseruari formam a iure civili traditam.

Quando compromissum fit pena iuramento uel stipulatione habet locum emologatio.

De iure canonico habet locum

ius emologationis: uis sine ea est compromissum: sed efficax

Consultus est si compromissum et alias ualido agatur ad executionem ex confirmatione.

Iusticia. l. penul. c. d. arbitris. & uniuersalis non particularis ut credit.

Eriam quando pena ad iudicium compromisso subcriptione emologatur

Col. 45.

confirmat do. abb. & ea indubitabilem tenet in dicto c. p. tuas. allegans tex. qui ita loquitur in l. cu. antea.

Ego uero non uideo rationem: quare si ego recepi sententiam arbitri & ea consensu confirmavi: non debeat executioni tradi quia a principio habuerit penam. quia uerum est: sententiam mihi placuisse. unde roborata est sententia consensu partium. & legis approbatione. ut in l. cu. antea. & per superiora latius ostendo. Nec obstat tex. in l. cum antea. quia lex illa roborat sententiam: ex consensu confirmationis. Sed hic fuit consensus confirmationis: quia sententiae se subscripsit. igitur ualebit sententia.

Nec obstat quod casus loquat. quando pena non est imposita. quia quibus uerum sit: haec fuisse causam impulsu illius legis. Ne arbitria remaneret inania: tamen iusticia confirmatio nis sententiae: uniuersalis est: quod ab eodem tex. l. te. p. baf. Nam casus excepti: debet esse a regula. ut in c. quonia. frequenter in pri. ut lite non coref. sed cum fere ad finem dicat: quod si sententia non fuerit confirmata ex consensu partium: remanet inutilis: excipit casum in quo compromissum erat iuratum. sed si iuratum est: ualeat. et sine emologatione. ut in l. ne arbitris. ergo et compromissum ualidum emologari potest. alias non prineret exceptio ab illa lege. Et quod compromissum alias ualidum possit emologari. tenet Bar. ipse & conuenter reliqui. ut uidebis infra proxima illatione. Et certe quis. nisi ponderationi respondere possit: tamen iusta est opinio: quod si sententia est subscripta a partibus: sit executio mandanda. nam ex regulis naturalibus conuentionis: non potest negari sententiae ualiditas & ideo iur. ca. non. ualebit ut in c. i. de pactis. i. c. i. de iudi. unde ego interpretarer legem penultimam. ut generalis sit eius sententia: puta uera iusticia esse debet. Nec obstat dicere: quod quando fuit compromissum: sub pena consensus se habeat alternatiue. ut patet in dicto. c. p. tuas sine fine. & l. ita stipulatus. la. grade. de uerbo. obli. Quia respondeo quod quis in principio promissit: uel stari arbitrio: uel pena soluere: tamen cum sententiam subscripsit: sententiae stare promissit. & ideo ei est standum. ut in dicto. l. ita stipulatus. sine fine & in l. duo societate ff. p. socio. Item ad nostram opinionem habemus glo. in l. ait pretor. in pri. de re. iur. su. al. que quis a bar. & reliquis re. p. baf. tamen uideri meo iustius sentit.

Sexto iferri potest quod quando nuda conuentione compromittit. addita tamen pena: quis pena exigat tamen sententia potest emologari. Ita dicebat bar. hoc metri semper tenendum. in dicto. l. cu. antea. & glo. est in l. 2. de ar. su. al. cuiqua tenet imola in l. ait pretor. & lex. ibi & hec est communis opinio secundum alex. Sed martius de fauo. & loco. de bel. quos refert eius in dicto. l. cu. antea. & ioan. an. in c. dilecti. de arbitris. tenuerunt contra. cum quibus uidef sentire do. Aretinus & Alex. & ioanes. de imola. in l. non potest. z. col. uerfi. Item adde. de leg. i. & do. Raph. & Alex. latius in l. ait pretor. i. col. imola in c. p. tuas & in c. dilecti. de ar.

Considera quod fundamētum communis opinionis. facit per sententiam nra. quod tenui in superioribus. quod et de iure civili. ualiditas compromissum non inpediebat emologationem sententiae arbitrariae. patet quia quando pena adiicitur. et si promittat. rato manente pacto nudo: tamen ualidum est compromissum per pene impositione sed nihilominus dicit compromissum conuoludari. Quod ego latius in superioribus roborauit. Nec obstat scrupulum & arg. hoc patrum quod solum uidef emologari. quando sine pena compromittit. nam in subsidiu fuit iuenta uisio dicitur. l. penul. & dum pena est promissa: factis est consuetu pri. ergo non est opus emologatione. nec het locum. ita ipsi. Certe si doctorum sententia esset uera. quod ille tex. ita ponat remediū subsidiarium: & quod non habeat locum quando compromissum habet de se effectum: ratio ista strigit. Tamen ut dixi superius. oēs in hoc uidef tur ex casu interpretari non ex iuris sententia. que uniuersalis est: quia est iusticia uniuersalis. Siue. n. adicias

Col. 46.

penam siue non adicias: conueniens est ut sententia quam firmasti iam lata teneas per iusta. & executioni tradenda. Et quis ius civile & sententia: & uerbis cessaret in tali executione: cum tamen ius canonicum hoc prouideat idem erit seruandum in foro seculari. ut in c. i. de no. op. enun. & dixi. latius su. in ista. x. principali illatio. ne. quis contra teneat dominus Ioanes de immola. & Alexander. & dominus Filinus. Nec placet quod dominus Alexander dicebat in dicto. l. ait pretor. quem sequitur dominus lason in dicto. l. nemo. undecima collu. uerfi. Item quia illa. quod quando sub pena promittitur: stari arbitrio: cum clausula rato manente pacto: unum est compromissum: & non duo. Ut considerat Bar. nam illa clausula: dicitur esse pars compromissi. ut in l. fundi partem. de con. emp. ff. & in l. lecta. si cer. pe. uerfi. dicebam.

Aduerte quod bartholomaeus loquitur: quando pena est promissa pacto nudo. ut idem Alexander & lason fatentur. & patet expresse in dicto. l. cum antea. Quia alias si stipulatione esset compromissum: non habet locum emologatio. ut ipse dicit. Si igitur pena est promissa stipulatione: & adiicitur conuentionio quod ratum maneat pactum: certe secundum dominum alexanderum & d. lasonem pactum est uesitum: coheretia stipulationis. ut in dicto. l. lecta. §. dicebam & ex hoc sequit: pactum non esse nudum: cum censeatur pars stipulationis. Unde aut bartholomaeus. considerat male: aut ipsi non loquuntur in casu bartholomaei.

Item & ex alio satis dubito an recte dicant. quia secundum ipsos: illud pactum uestitur coheretia stipulationis penalis. ut in dicto. l. lecta. & in l. fundi partem. Sed falsum uidetur quod stipulatio penalis uestiat pactum principale compromissi. contra. l. nuda. C. de contra. & commi. stipu. & ibi Bar. glo. bartholomaeus. & reliqui in l. petens. C. de pactis. Bar. in l. si pacto quo penam. C. eo. & omnes in l. lecta. ubi Alexander & dominus lason. indecens enim uisum est. quod a promissione pene accessoria uestiatur conuentionio principalis. & ita loquitur bartholomaeus in pacto nudo non uestito cogita.

Ultimo id notes in ista materia quod dicit notandum Ioanes de imola in c. quita uallis. de iure. iur. i. undecima differe. & ab aliis (ut ipse restatur) non inuenitur scriptum scilicet quod lex die proferre. §. si. sit correcte de iure cano. ideo obseruatur in foro suo. non in foro ecclesiastico. ut notatur in dicto. c. 2. de arbi. & idem refert & sequitur a lex. in l. ait pretor. z. columna. uerfi. ex quo inferitur.

Tu subtilius dicere posses quod cum lex. diem proferre. non loquatur nisi quo ad forum secularem: quia quo ad ecclesiastica non habet imperium: ut in c. ecclesia sancte Marie de constitu. non recte dicitur corrigi in eo: in quo nihil disponit. Itaque non corrigitur. Sed a iure canonico aliter foro suo est prouisum. At si dicas quod ille textus habebat locum de iure canonico: ante quod de alio remedio prouideretur: fateor. Sed id est intelligendum: non ex auctoritate legum. Sed confirmatione generali canonum: que extendit dispositiones legales. ut in dicto. c. i. de noui. op. nun. in c. secundo de spon. duorum in c. primo de re iudi. illa igitur confirmatio cessat. cum diuerso modo a iure canonico prouidetur. Nec ex hoc dicitur ius civile corrigi.

Pretera si lege civili ex stipulatione compromissum detur incerti actio: & ex nuda conuentione non detur: nulla est in hoc ipso correctio: quis a iure canonico ex nuda conuentione detur actio. Quia ex eo quod ex nuda conuentione detur actio: non corrigi ius civile: ut late ostendo in c. i. de pactis. §. col. uerfi. secundum.

lex die proferre. §. si. non est correcte de iure canonico.

quando nuda conuentione compromittit addita pena: quis pena exigat: sententia potest emologari.

emologationis ius non est subsidiarium.

C ii

actiones q̄ ex nudis pmissiōibus cōpetunt a iure cāoni co. non tol lūt actiōes que ex solē nitatibus / ciuilibus // cōpetunt.

ex nuda cō uētiōe mi / nistrat iu / sticia in fo ro secu lari

Nec ex eo tollitur actio que ex stipulatu oritur. quia nō datur actio de iure canonico ex cōuentiōe unda ut tollat ea que de iure ciuili ex solemnī com petit arg. l. legata. inutiliter. de leg. i. de hoc dixi i ul timis uerbis. repe. c. i. de pactis. Vnde nō est tenenda opinio lo. de imola l. c. que i ecclesiā. de consti. ubi ipse generaliter tenebat i. 12. col. q. ex nuda cōuentio ne nō ministrabat iusticia i foro seculari. secus i fo ro ecclesiastico. & idē tenebat bal. i auten. ad her. C. de usu. & do. Fe. i. c. ecclesia sancte Marie de cōsti. in char. 4. uerfi. tercius effectus. sed cū iusticia pacti ob seruādi sit uniuersalis: & tēdat ad felicitatē huma nā. ut i. l. i. i. prin. ff. eo. & ius cāonicū ad euitādū pctū prec. piat pacta obseruari: ut oēs fatent in. c. i. Seq̄ ab oibus & i quocūq; foro seruāda. ut i. c. licet. de iu re. iurā. li. 6. & de hoc satis diserui in dicto. c. i.

Vndecia pulchra & utilis illatio sit: ad iusticiam adulterii mulierū. Et priō cōstat lege ciuili: patri lice re occidere adulterū & filiā in adulterio dephensam ut in. l. qd̄ ait. ff. ad. l. iu. de adul. Itē ēt marito licet i aliqbus casibus occidere adulterū. ut in. l. marito. ff. eo. l. nec i ea. eo. ti. l. gracus. C. eo. f. quādo adulter est leno: uel dānatus publico iudicio. uel libertus mari ti uel patris. & reliqua. **A**t ex alia parte uide mus: maritū uxore adulterā occidētē: uxoricidiū comittere & grauiter peccare. ut i. c. admonere. 33. q. 2. & notat in. c. inter hec. ea. cā & questiōe. qd̄ indu bitatē teneat acanonistis in. c. si uero. el. priō de sen. ex. ubi do. abbas. idē abbas in. c. ueniēs el. secūdo de spō. & lo. de imola. in. l. si cui seruo. §. si heres. de leg. i. nec de hoc est hesitandū. Nā idē tenet sanctus do/ ctor. in. 4. sen. distinctiōe. 33. q. 2. ubi ēt ex sanctis do/ ctoribus docet: diuorciū & repudiū eē p se nō bonū. Sed a deo dispensari: ne uxoricid iū sequat. idem te net di. 35. q. 3. & fungit̄ aucto. Criso. qui dicebat: q̄ a peccato abstulit culpam legislator: quādo pmisit re pudii. His igit̄ psuppositis dubitat: an leges ciuiles pmittentes patri: quin imo facultatē dantes ut pos sit occidere filiā: ualeāt uera iusticia. **P**rofe cto ex superioribus uisum est nullā esse lege positi uā: ex qua inducat̄ peccatū. ut in. c. si. de pres. in. c. que cōtra mores. 8. di. & talis lex nec hēt principiū unde deriuat: nec finē quo tendat. idest uerā felicitatē. Vt dixi in pre suppositis huius tractatus. unde nec ha bet potestātē: quā uane cōcedit marito. quia cōtra le gē dei aqua sumi i oīs potestas. ut in. c. si quis de ma io. & obe. in. c. quo iure. 8. di. in episto. interclaras. C. de sūma tri. potestātē habere nō potest. Nec hēt ho nestatē & iusticiā. quia iusticia nō potest habere pctū Nā hec sibi pugnat. ut in. c. si. de cōsue. unde non est lex. ut in. c. cōsuetudo. 4. di. pater igit̄ qui filiā adul terā occidit: nō habet legis potestātē. Quia. quā non habuit lex ipsa: cōcedere nō potuit. peccat itaq; pater nō obstātē lege. Verū si dicas peccare maritū: for sam tamen non peccare patrē filiā occidētē: credo certe. etiā in pre uersari rationem peccati. Nam fere eadē ratiōe peccati ludicat̄ pater filiā occiden s: qua maritus occidens uxore. ut in. §. inde & alia lex. in sti. de pub. iudi. et in. l. i. & l. sed sciendū. ff. ad. l. pōp. de parri. **P**reterea oīs lex hunc finē habere debet: ut tendat ad humani generis felicitatē. que fe licitas nos ducit ad eternā uitā. que est ultimus nos tre creationis finis. ut in auten. ut nō luxu. i. pri. col. 6. & in auten. ut hi q obligaras. in pri. ea. col. & supra satis demōstratū est i. pri. huius opusculi. At cum conseruatis partibus totū cōseruetur: quia totū ex partibus constat: ut in. c. pastoralis. in pri. n. de offi. de le. & in. l. que de tota. de rei uen. ff. sequit̄ q̄ lex pcaue re debet ne homines occidantur. & hoc est q̄ legi bus traditum est. animam hominis cunctis rebus

Lex ciuilis ex qua idu citur pctū: nec hēt pri cipiu legis nec finem. nec hēt ho nestatē nec iusticiam.

Lex ciuilis nō pōt da re potesta tē marito occidendi i uxore adul terā in ipō facinore.

nec pri pōt dare pote statē occi dēdi filiā

preferendā. in. l. Sancimus. C. de. sa. S. ec. & in prece cepris naturalibus & diuinis nobis preceptū est: ne occidamus. Verū si dicas q̄ legibus etiā iustis ponit̄ pena mortis: ut in lege cornelia de sicariis: Fateor necessariam esse hanc penam uel utilitem. sed tunc est utilis: quādo utilitas accomodat̄ couenienter ad cōseruatiōē omniū. sed q̄ uxores adultere occidā tur a patribus uel maritis: non est cōueniens ad con seruatiōē & felicitatem humanā. cum alie pene cō gruentes inferri possint. ut in dicto. c. admonere. igit̄ tur talis pena iniuste inferit. Qd̄ rursus ex eo proba tur: quia peccat qui occidit ut omnes fatentur. sed si conueniēs esset pēa ad uerū finem legū: idest ad bea tam generis humani conseruatiōē: nō peccaret. q̄ ad finē non peccandi: peccare non possumus. & hoc est q̄ leges peccatum punientes: peccata inferre non debēt. ut in. c. nonnulli. de res. in. l. i. C. de his qui ue. era. impe. in. l. meminerint. C. unde. ui. **I**te acerbius & crudelius hoc mihi uidetur: ut i ipsa tur pitudine adulterii a patre possit occidi. Quali leges uelint: ut anima simul cum corpore in eternum pe reat: ac hoc furoris homicidii: ab ipso patre & ge nitore cōmittatur. **H**oc q̄ppe ab honestate & le gū iusticia est alienū. quāq; correctio debet eē ad salu tē. nō ad eternā mortē: q̄ alias nō cōueniret fini debi to. Nā q̄ filia i adulterio inuēta occidatur a pre in ip sa feditate in uoluta: quid aliud est: q̄ q̄ illa i meor sue salutis: iter ipsā turpitudinē & patris timorē: i eter nū pereat: & pater furibūdu: furiosaz uidictā. socia lege. imo eius fauore cōsequatur: at q̄ hoc ita sit: ate ipso uides. sed leges etiā uiderūt. Nā papinianus in. l. nec i ea. ff. de adul. dubitat quare leges dederit po testate patri & non marito. Respondet quia plerū q̄ pietas p̄ui nois cōsiliū p liberis accipit. cerez ma riti & calor & ipetus facile feuentis: fuit. refrenan dus. hec ipse consultus. Cuius sententiā si conside ras: certe maritus qui occidit: calore & impetu & se uicia id facit. & idē in patre qui procliuior est ad pie tatem. Nam occidendo ipsum: non est sequutus cō silium pietatis. Sed furorem & se uiciam plūq; maritalē. Vt ibi patet. **V**erum dices q̄ lex dat hanc potestatem: unde legitime facit. Respo deo q̄ lex non imponit necessitatē occidendi: Sed dat facultatem si uellit. & cum uult occidere uel cū occidit: se uisus est & in pius. Quia consilio pietatis quo a morte abstinere deberet non est usus. sed ui ctus a furore: crudeliter filiā & adulterum occidit maxime si sit christi fidelis. Qui cognoscat: filiā suam & adulterum: anima & corpore perire inter ipsa peccata. & qd̄ hoc legitime fiat: mihi durum ui detur. cum leges quis puniant: eo modo punire de beant: quo anime salue fiant & saluti consularer terne. ut in auten. de leno. & in auten. ut non luxu. in prin. ubi dicitur: q̄ dei misericordia: non perditio nem: sed couersionem & salutem uult. & delinquen tes qui corriguntur suscipit deus. propter Qd̄ nos omnes inuitamur: dei timorem in sensibus accipe re. & reliqua. Ecce q̄ imperator leges suas etiam penales: non debet dirigere eo modo: ut anima pe reat: quis corpus paciatur. quia non debet uelle mor tem maxime eternam peccantis. & in epif. intercla. de summa. tri. & fide. catho. & in eodem proposito idem dicit̄ tex. in dicto. c. admonere. **I**tem nec debet permittere furiosam peccati uin dictā. que cū nō sit iusta: non pōt eē legitima. Nā ut dicit Grego. i mora. li. 19. qd̄ trāscribit̄ i. c. uera. 45. dist. uera iusticia cōpassionē hēt. falsa uero: dedigna tionē. & quis iusti soleāt recte peccatoribus idignari aliud tamē est qd̄ agit̄ typo supbie: aliud qd̄ zelo di sciplie. & i pbūē: nulla ifirmitatibus misericordia cō descēdere. ita ipse. zelus igit̄ discipline: nō debet ten

Tūc dē lex pmittit hoīem occidēdo cō uēit cōser uationi ge neris hūa ni.

Correctio legis debet eē ad salu tē: nō ad e ternā mor tem.

Lex ciuilis quis det fa cultatē oc cidendi fi liā. nō im pōit necē sitatē.

Qui occi dit filiā ad ulterā cru delis est.

leges pena les cauere debent ne aie pctōge pēa pereat

Col. 49.

dere ad periculum mortis eterne . ipsius filie & ad/
ulteri . & patris eam occidentis . qui etiam graui ter
peccat . ut in . c . admonere . Et dicit in . c . disciplina
ea . di . inter alia eleganter . qd' dauid dicebat . uirga
tua & baculus tuus : ipsa me cosolata sunt . Virga . n .
percutimur : & baculo sustentamur . sit ergo distri/
ctio iusticie que feriat . sit & consolatio baculi qui su/
stentet . Sit itaq; amor : sed non emolliens . sit rigor :
sed non exasperans . sit zelus . sed non imoderate se/
uiens . Ita Gregorius in moralibus . Et rursus dicit
in . c . & qui emendat . eadem distinctione : q; qui cor/
rigit & pena imponit . elemosina facit : quia consulit
utilitati . Et quida modus est elemosine . corrigere de/
linquentes . & errantes in uia reducere ueritatis . ut
dicebat Augus . in encheridion . Pene igit non de/
bent pcedere eo modo : quo delinquens perdat ani/
ma & corpus . Et debet esse moderata & iusta . Non
seuiens . tendensq; ad salute uel delinquentis uel alio/
ru . Vt in . c . fraternitas . 12 . q . 2 . At q; adulteri pereat in
ipso actu . potius prinet ad ira & seuiam imodera/
ta patris : q; ad ullius salute . Et sat erit castigare eos
couenienter . uel etia pena mortis : du imponat uero
zelo . & eo modo quo peccatores in deu conuersi : ip/
sa pena salute animar; dei misericordia coequant .

Ex his primo apparet . q; maritus qui occidit ad/
ulteru : in casibus positus in dicta . l . marito : peccat . &
ita tenet glosa approbata in dicto . c . iter hec . Et ide
in patre occidente filiam & adulteru . in fragrant; de
licto . ex quo sequit : tales leges no ualere . p superio/
ra . Aliqui patres pferri in moderni in ea sut
sententia : q; in terris subiectis imperio . tale homici/
diu in pugne comittit . Ex quo lex pmittit . Ita sentit
Io . de ana . in . c . significasti . de homicidio . Nec ob/
stat q; lex pmittens adulteru occidere : hoc uideatur
inducere causa uindicta . Quia hoc non uidet lex
considerasse . Sed potius tollerasse illud homicidiu
tanq; excusabile . Propter magnitudinē doloris . que
temperare difficilimu est . l . si adulteru . § . imperato/
res . ff . de adul . & hoc patet manifeste . Quia nullo ca/
su licitu est adulteru occidere ex interuallo . Sed so/
lum tollerat quado fit eode impetu . l . qd' ait . § . qd'
ait . ff . de adul . si enim fieret ad uindicta no fieret dif/
ferentia an ex interuallo an ex cotinēti . ita docet do/
Felinus sandeus in . c . ecclesia sancte Ma . de constitu/
char . 4 . uerfi . Itē posset . & dicit hanc esse tutiorē . sen/
enciā . idē tenet in . c . si uero de fen . ex . sequutus . ar/
chi . in dicto . c . inter hec & idē tenet ibi lau . de pi .

Ego uero timeo ne tuta sit . Na theologu ut san/
ctus doctor ubi supra : dicit peccare . idē tenet . Rica .
que ipse ē Feli . citat . Quarto sententia q; di . 33 . q . 2 . &
glosa est comuniter approbata i dicto . c . iter hec . su .
al . & pbat in dicto . c . admōere . Vbi dicit q; nullate/
nus debuisset occidere . Et supra satis exposui . Vnde
i terris subiectis iperio : canones sunt obseruadi : no
leges . que occidēdi dant licentiā . & non solū in foro
ecclesiastico : sed ē in seculari qa canones phibentes
pnt; qd' uideat a legibus cōcedi : utriusq; fori habēt
obseruanciā . Vt in . c . licet mulieres . de iure iu . li . 6 .

Nec obstat que pdicti patres cōsiderant : dum di/
cunt q; leges tollerāt homicidiu : ppter magnitudinē
doloris que tēperare difficilimu est . Aduer/
te q; no solū tollerant : sed ē dant potestate & licen/
ciā . Vt expresse dicit i dicta . l . qd' ait . lbi uoluit . n
lex . Iulia ita demū hanc potestate patri cōpetere : si i
ipsa turpitudine filia dephendar . Idē pbat . in . § . qua/
re . & i . § . qd' ait . & i . l . nec in ea . § . i . lbi . ius occidēdi
patri concedit domui sue . & reliqua . plura enim sūt
iurat; que quo ad patrē hoc probāt . At quo
ad maritum : aut loquimur in casibus in quibus ma/
rito concedit : uel ei liceat inpune occidere . Et tunc
dicō : eode modo lege pmittēte dari facultatē . Vt in .

Col. 50.

l . marito . ff . eo . titu . cuius uerba transcribo . Marito
quoq; adulteru uxoris sue occidere permittit . Sed
no quēlibet ut patri . Na lege cauet . ut liceat uiro oc/
cidere lenonē . & c . Ecce q; lege licet . & lege pmit/
tit . & competit ius & facultas in aliquo casu ipsi ma/
rito : prout in omni casu cōpetit patri ut ibi & in . l .
gracus . C . eo . titu . ubi notat bal . adulteru occidit : lege
pmittēte assistente & fauēte . igit in his casibus : ma/
le loquunt pdicti patres . Aut loquunt i ca/
sibus in quibus no licet occidere . & tunc no recte di/
cunt tollerari . & i pugne comitti . Quia cōtrariu ca/
uet in . l . si adulteru . § . imperatores . ubi uel i perpe/
tuu : Vei in insulā relegat . uides itaq; q; leges aut per/
mittūt : aut no tollerant : ut i pugne occidat maritus
Itaq; i nullo casu possumus assentire pdictor; sen/
tencie . Rursus ex Filini ratione ostēdo : eius
sentenciā esse in iustā . Dicit leges tollerare tale ho/
micidiu tanq; excusabile : ppter magnitudinē dolo/
ris : que excusare difficilimu est . Certe si re/
s cōsideret i marito equalis uel forsam maior do/
lor & impetus contingit : q; i patre . qd' a se ipso patet
& cōfirmat ēt auctoritatē iuriscōsulti in . l . nec in ea/
su . al . ubi mariti calor & ipetus : maior est q; ipsius pa/
rentis . Sed marito nullo modo licet nec tollerāt .
ut in dicta . l . si adulteru . § . imperatores . igit ex im/
petu doloris . no est tollerabile . Nec remanet impuni/
tus . Qd' plane probat in dicto . § . imperatores ubi di/
cit . difficilimu fore marito . iustu tēperare dolorē . &
ex hoc no punit pena homicide . Sed quia excessit in
uindicta : punit mitius . non igit ex eo q; sit difficili/
mu temperare dolorē : remanet sine pena . nec ex eo
tollerat . Idē probat ex eadē . l . nec in ea . ubi mariti
calor & impetus doloris . maior est . tamen hec licen/
tia quā tolleratiā Felinus appellat . no concedit mari/
to sed patri . Igit ex maximo dolore no est maior
licentia uel tollerantia . Immo quia pater tēperati/
or & cōsultior pietate paterna sperat . ideo ei dat li/
centia occidēdi . ut in dicta . l . nec in ea . itaq; dominus
Felinus cū his quos sequit . dissonat amēte iuris ciu/
lis . Demū cū do . Filinus uult probare . ea ra/
tione no esse datā licentiā ad uindictā . quia solū i ip/
so fragranti delicto potest occidere . ego miror q; cū
ius ciuile dederit licentiā occidēdi in ipsa turpitu/
dine & impetu furoris . no cōsiderauerit uindictā .
Na si uindictā non cōsiderasset . tēperatius & cōsulti/
us ageret post impetū & furorē iniurie ac doloris .
Et uideat hoc probari ex eadem . l . nec in ea . ubi ma/
ritus non est puniendus quia se uindicare uoluerit
Sed quia modum uindicta excessit . in casibus igit/
tur in quibus permissum est occidere adulterantem
In ipsa turpitudine : uindictam facere potest ex sen/
su illius legis . Qd' ut dixi satis suadet hoc . q; impetus
doloris tantum sit licitum & permissum : cum in in/
stanti possit . Nec obstat q; postea no licet . na non li/
cet . quia cessat impetus uindicta & doloris . uel saltē
remittitur . cogita .

Contra superiora uidentur ob stare . primo tex/
in . c . interfectores . 33 . questio . 2 . ubi dicitur interfecto/
res suarum coniugum sine iudicio : cum non addis
adulterarum : uel aliud huius modi . quid aliud ha/
bendi sunt q; homicide : ac per hoc ad penitentiā re/
digendi . hucusq; tex . ex sensu igitur iuris adultera/
rum mulierum interfectores . nec homicide sunt ha/
bendi . nec ad penitentiā redigendi . Quia tunc di/
citur maritū homicidam esse & ad penitentiā redi/
gendum . si mulier non sit adultera . igitur dum ad/
ultera est . nec homicida est . nec peccatū habet . quia
non imponitur penitentia . Responde q; ille casus
a sensu contrario non est sumendus . quis id conclu/
dere uideat . quia ecclesia nunq; permittit uti gladio
sed disciplina que tēdat ad salute . ut ibidē graciū ex

C iii

Peccat ma/
ritus uel p/
occidēs ad/
ulteru uel/
adultera ē/
lege pmit/
tente .

nec i terris/
subiectis i/
perio lege/
occidēt po/
terit .

Lex no so/
lū tollerāt/
occidentes/
adulteros ./
sed facultā/
tē prestare/
intendit .

In marito/
maior est /
adulteri /
dolor .

Maritus/
occidēs ma/
gis punit .

ergo ex do/
lore no ex/
cusat apca

ponit & probatur ex textu sequenti, quem etiā sub iungam. ¶ Secundo contra superiora ponderatur tex. in dicto. c. inter hec. ea. cau. & questio. ubi queritur a legislatore. an liceat marito interficere mulierem adulteram secundum legem. & respondet: q. sancta dei ecclesia; mundanis nunq. constringitur legibus. & gladium non habet &c. Ecce q. mundana lege; secundum interpretationem illius. c. permittit uxorem adulteram occidere. idem probatur in. c. quitunq. ea. cau. & quest. ibi quicumq. propria uxorem absq. lege & sine causa & certa probatione interfecerit. & reliqua. lege igit. potest occidi. & causa est adulterium. idem probari uidetur in dicto. c. admonere. ibi. super eam uis inducere mortis causa. idest adulterium. at causa est iustum fundamentum ex quo aliquid recte agit. ut i. c. solite de mai. & obe. & ibi hostien. & abb. ergo ex adulterio iuste occiditur. ¶ His ita responde & primo id teneo. q. secundum leges non licet marito. ut in dicta. l. nec in ea. & in dicto. s. imperatores & notatur in. l. si quis in graui. s. i. de sena. con. fil. unde. c. in hec. uoluit respondere. nō q. legibus liceret. sed q. quis liceret; leges tamen ecclesiam non constringunt. que gladium non habet nisi spirituale. quo nō occidit. sed uiuificat. hic est igitur sensus. ¶ Nec obstat q. prebeat causam nā uere non est causa. idest rationalis. sed est occasio uel causa ad iram. sed dum eam occidit. immoderate agit. ac ira impetus p. prios; improbe exequitur. ut dicitur in eodem. c. admonere. ibi occidere eā nullatenus debuisses. non ergo erat causa iuris & rationalis ad occidendum hec. quis in diuersam sententiam mouerent aliquem. ita tamen sunt intelligenda. ¶ Hinc q. primum infero non forti uiro pertiere; uxorem ex adulterio trucidare. nō enim fortitudo ire cedit; nec furoris impetu trahitur. sed constans semper; & ob hoc equalis manet. nec uulgi barbara & errata opinione ducaris; qui furiosos & iracundos; fortes appellat. in hac eadem re maxime; in qua quoniam gens hebraea & moisaica; ex irascibili inclinatione; nimis ducebatur ad occidendas uxores; fuit permittum a deo; ex adulterio diuortium. ut ex hoc; eorum iracundus animus acquiesceret. ut etiam quia concupiscencia nimis trahebant; fuit expressē eis improbata usura. ita dicebat sanct. doctor 4. sen. di. 33. arti. 3. Ne quis igitur ignoranter credat; hebreorū ira occidendas uxores. quis non est dubitans eas accerrima disciplina compescendas. parcendum est enim anime. parcendum corpori. ut penitere & conuerti possint. sed non sepe. de quo late uide magis. sen. in quarto. in dicta. di. 33. que. 3. ¶ Secundo infero ad id qd dicitur in. l. gratus. su. al. q. qui permittente lege adulterum occidit; nullam penam meretur. ut est etiam generale; q. qui legis auctoritate peccat; non peccat. bal. in. c. in omni negotio. de testi. dicebat q. hec regula fallit; ubi lex est nutritiua peccati. Sed si opponas q. ex quo sunt diuinitus promulgate; non possunt dare causam peccati; ut in. c. si. 16. que. 3. dicit do. feli. ubi supra q. illud intelligitur de legibus priuilegiantibus ecclesiam. ad quas leges uidentur principes diuinitus moti. ¶ Tu dicas q. in his que de se improba sunt; aut lex permittit auctoritatem prestando; & nihil facit; quia leges non possunt prestare auctoritatem peccati. ut inferius & supra uidimus. aut permittit idest tollerat. & tunc nullam ex illa lege incurrit penam. tamen penam meretur ex lege; ex qua id est peccatum unde patri occidenti filiam; imponit penitentia ex canone & ex lege ex qua id peccatum est. ut in dicto c. inter hec. & ita intellige que notat abbas. in. c. si uero. & in. c. ueniens. su. al. & Io. de imola. in. l. quid er. go. s. si heres alias in. l. si cui seruo. ff. de leg. i. ubi di-

Adulteriū nō est causa ad occidendum; q. uis sit causa ad iram

Forti uiro nō conuenit uxore adulterante occidere

citur grauiter peccare. & ideo imponetur penitentia. & etiam pena in terris ecclesie subiectis. ¶ Sed cū dicit. q. q. legis auctoritate peccat; nō peccat; hoc uidet sibi pugnās. Nā si peccat; falsū ē nō peccare. rursus si nō peccat nō ē ueze peccare. Itē si peccat lex ipsa nō pōt auctoritate prestare nec peccet. q. si peccat est; ab alia lege est. & lex inferior; non potest auctoritatem prestare; his que a lege superiori prohibentur. ut in. c. que contra mores. s. di. & in. c. iulianus & in. c. qui resistit. ii. q. 3. maxime q. a superiori ordinat. & deriuatur inferior. & ideo ut supra sepe uidimus; leges nulle sunt; si per eas peccata inducantur. ut in. c. si. de pres. Sed oppones de eo qd dicit; q. a peccato abstulit culpam legislator; quando permittit reprobium. qd sequitur sanctus doctor. 4. sen. di. 33. q. 2. su. al. Nam ille legislator; potestatem habet permittēdi. quia deus est. a cuius preceptis omnia sunt iusta uel iniusta. ut i. c. gaudemus. de diuor. secus est de lege inferiori; ad prohibita per superiorem. ¶ Nec placet qd preterea dicit do. felinus. q. id qd dicitur; diuinitus leges promulgatas; intelligitur de legibus ecclesiam priuilegiantibus. ut loquitur tex. in dicto. c. si. Nam diuinitas legum; non est referenda ad sola priuilegia ecclesiastica. hoc enim ambicio sum nimis fuit domino feli. nō; quis certe optimus erat ecclesiasticus. Nam diuinitas legum; consistit in uera iusticia; ex qua genus humanum; per ciuitates & leges a deo regitur. & ita dicebat augustinus super iohannem. ut in. c. quo iure. s. di. & patet in epistola interclaras. de summa trinita. & fide catho. & in. l. bene azenone de qua. pres. & dixi late supra in prin. ubi tractauit de origine & deriuatione legum. regim igitur per leges nobis diuinitus traditum; uniuersale est. & quanto uniuersalius; tanto diuinius. qui a tanto habet magis de ratione eterna. & de ratione legis. que bebet esse comunis. ut in. c. consuetudo cum sequenti. 4. dist. & in. l. 2. de legibus. & ita tenet sanctus doctor prima secunde quest. i. 90. arti. 2. ratio igitur diuinitatis; non est particularis ex priuilegiis ecclesie concessis. q. uis in tali recognitione sint diuine. sed est uniuersalis iusticia; aqua pendunt. unde cum aliquid qd peccatum est; permittitur a legibus non sunt leges. ut supra. ¶ Nunc pulchre dubitatur. cum leges ciuiles prestantes auctoritatem; ut pater uel maritus possit occidere adulterum & filiam in adulterio inuentam; sint nulle; nec prestant auctoritatem nec sint leges. an ius ecclesiasticum sit obseruandum in foro seculari. & quis do. io. de ana. & do. feli. cōtra teneat; uidet obseruādū. i. foro seculari. & quis do. io. de ana. & do. feli. cōtra teneat; uidet obseruādū. prio q. ius ciuile permittēs; obseruari nō pōt; q. nō ē ius. ergo obseruabit ius canonicū. p. ut etiam iure canonico tenentur leges; quando a canone nihil est dispositum. ut in. c. i. de noui op. enū. Item quia ius canonicum id cognoscit; q. non sit licitum occidere & qd est peccatum. sed in his in quibus uersantur peccata; ius canonicum est obseruandum in utroq. foro. ut tenent omnes legiste in. l. priuilegia. C. de. f. s. ec. & cano. in dicto. c. i. & probatur in. c. licet. de lure. iu. li. 6. & ita determinabat abbas. in simili casu. in prescriptione male fidei. in. c. si. de pres. 2. col. ubi ex sensu Inocen. & Io. an. tenet q. legibus reprobatis; est sequendum ius canonicum. in de testanda male fidei prescriptione. & canon est in hoc approbatus a lege ciuili. uide late & pulchre. Io. an. i. reg. sine culpa. i. mer. d. reg. iu. ubi idē i. pluribus scit. ¶ Verum contra superiora uidetur urgere tex. in. c. si uero. de sen. ex. el. primo. ubi si maritus uel pater uel etiam frater manus iniecerit uiolentia in clericum in adulterio deprehensum; non est excumunicatus. unde uidetur q. parcendum est iusto dolori.

Deus pōt auferre culpā & peccatum; lex potest uia nō potest. Leges diuinitus promulgatas; intelligit uniuersaliter.

Nō sūt obseruanda leges ciuiles occidere permittēte. si iusticia superior uel canonicā obseruanda in utroq. foro.

Col. 53.

Si maritus uel frater uel clerici adu- lterio dephé- su; erit ex- cuminica- tus.

& ita notat ibi glosa. **R**esponde q impetus iusti doloris: habet excusatiōem. non tamen si adeo processerit ut occidat adulteros. ut in dicta. l. nec in ea. & in. l. si adulterium. §. imperatores. Et hoc est q iure canonico: excusantur a canone si quis suaden- te; propter iniectionem manuum. crederem tamen q si occideret: nō esset excusatus. cum etiam de iure civili maritus uel frater puniatur: quis non ordina- rie. ut in dicta. l. gracus & in. §. imperatores.

Sed dubitandum uidetur q cum leges dantes li- centiam & facultatem patri generaliter: & marito quādo q sint nulle: qua pena puniet pater q filiā uel adulterū occidat. & maritus adulterū occidat. **C**o- gitabā q cū ille leges nō ualeant: recurrendū est ge- neraliter ad penas que marito sunt inferēde: in casu- bus in quibus occide re nō licet. quia uerum est nul- lo casu licere. & tunc grauissimus ille dolor: q uis non excuset a pena: excusat certe ab hordinaria. & uel datur exiliū si neq̄ die; uel relegat. ut in dicto. §. imperatores & in dicta. l. gracus.

Tercio infero ad intellectum textus in. c. ueniēs el secundo. de sponsa. ubi iustus metus non est is: quem pater puele infert stupranti. adeo q matrimo- nium metu contractum non ualeat. ratio potest esse secundum gofe. & do. abbatem: quia iuste non pos- set occidi. q uis leges hoc permittant. Nā si iuste oc- cidi potest: non excusat metus. quia iuste sibi inferē & ipse dedit causam metui. ut in. l. si mulier. in pri. ff. qd' metus causa. & ibi glo. & bar. & in li. §. ff. eo. in iustus est igitur metus: cum iure occidi non possit. ideo recte dicitur matrimonium nullum.

Vel in hoc placet etiam intellectus: q matrimo- nium cum requirat omnimodam libertatem: ut in c. cum locum. etiā si metus habet causam ab eo cui inferitur: tamen nullum est. & ita dicebat idem go- fre. & do. abbas. qd' ratione tibi suadeo. nam metus est facti. & ideo siue iuste siue iniuste inferatur: a- nimus mortem timet. qd' est naturale. at cu; in ma- trimonio requiratur animus liber: ut in. c. cum lo- cum. & ibi do. abbas late; sequitur q etiā in metu iu- ste illato: animus non est liber. qd' etiam suaderat a- cap. requisisti. eo. titu. ubi & si alias ego teneat con- trahere matrimonium. quia contraxi sponsalia. si tamen metu cogor ad matrimoniū cū propria spon- sa: matrimonium est nullum. quia uerum est nō ef- se liberum. & ita notat ibi abbas. idem notat glosa. in. c. gema. eo. titu. & ibi abbas. in. 3. nota. qd' semper censui menti tenendum q uis igitur pater habeat oc- casionem inferendi metum: cuius causam dedit is cui inferitur: tamen cum uerum sit metu contrahe- re: uerum est quoq; liberum non esse. & ideo nō ua- lere cogita.

Quarto uidetur inferri q cum in iuste offensus: se iuste defendere possit. ut in. l. ut uim. de iusti. & iu- re & e conuerso qui iuste offenditur: non possit iu- ste de fendi. ut in. l. si seruus. C. de his qui ad ec. con- su. & ibi bar. & in. l. i. & 2. C. quando liceat sine iu. se uindicare. sequitur q si maritus uel pater instanter ad mortem adulterium offendere conaretur: iuste se defenderet: quia ad mortem non iuste offenditur secus si eum uelint ligare uel detinere ut caperetur a iudice. quia hoc iuste fit. ut in dicta. l. si adulterium. §. imperatores & ita posset intelligi tex. in. c. si uero. de senten. exco.

Quinto inferitur indistincte esse uerum: q pater nec per se poterit filiā adulterā occidere: nec alte- ri committere. ut dicebat bald. in. l. accusa tionis. C. Qd' metus causa. & Paulus de castro in. l. si cum do- tem. §. transgrediamur. ff. sol. per notata ibi. & idem bal. in. l. ut uim. 3. col. ff. de iusti. & iure. unde non est iusta limitatio quam tradit bar. in. l. non solum. §. si

leges dātes potestate; pri uel ma- rito occide- di adu- lter: non ua- lēt. nec ob- seruari pos- sunt in ali- quo foro.

Si stuprās uirginem metu con- traxerit: // matrimo- niū nullū est.

Adulter a morte iu- stesē defen- dit.

ut pater oc- cidere non pōt adulte-

Col. 54.

mandato. ff. de in iuriis quam sequitur salicetus in dicta. l. gracus. C. de adul. per tex. ibi q filiis cōmit- tere potest. nam cum ipse non possit ut supra: nec fi- liis poterit comittere. fateor tamen filios ex dolore paterno uel proprio: excusandos a pena ordiaria. ut in dicta. l. gracus & in. c. si uero. su. al.

Sexto infero contra qd' notat bar. in. l. impera- tor adrianus. de sta. ho. q pater potest occidere filiā etiam pregnātem. & ante eū fuit opinio guil. quē se- quitur ibi bal. in apostolis. ubi idem dicebat de uxore: si ex sta tuto liceret occidere uxorem. ut audio apud nostros his pāos; legem esse hispaniarum uni- uersalem. itaq; in casibus in quibus licet occidere: oc- cidit potest etiam pregnans. idem tenet do. felinus i. c. si uero. su. al. & ibi barba.

Mihi certe du- rissima est hec sententia. qua & duo corpora & ani- me pereant. & qua pater filiā & nepotem occidat alteram tanto suplicio indignam. alterum omnino innocentem. & idem in marito cuius filius cenferur nascendus. ut in. l. miles. §. de functo. ad. l. iu. de ad- ul. ff. quid est enim sentire: maxime apud christico- las uere iusticie cultores: ut maritus possit infragrā- ri delicto occidere adulterū. & adulterā. & infantē filiū forsam propriū innocentem. quorum animas cū cor- poribus: satis teneri potest: omnes perire. ius enim talia cum non sint iusta: disponere non potest. & qd' iustum non sit occidere maritū: peccatum occisoris ostendit. qd' omnes fatentur ut supra exposui. quan- to minus uxorem: que pars est corporis sui. ut in li. genesis & in. c. ad monere. su. al. & in. c. debitum. de big. & in. c. gaudemus. de diuor. Et multo minus filium innocentem.

Quī immo ego crederē q q uis uxorem uel filiā occidere concederetur: ta- men pregnantem occidere posset: crudeliter & bar- bare interpretatum. Nam regula est iusta q in inex- plicabili pena: sanctius est nocentem impunitum re- linquere: q innocentem damnare. ut in. l. absentem de penis. ff. in. c. sacris. de sepul. quanto magis q pe- na: dilatione discerni potest. & ideo cautissime est traditum: q mulier ultimo suplicio dānata: si est p- gnans: huf q ad parum non est morti tradenda. Ut in eadem. l. imperator adrianus. quanto igitur mi- nus: pater occidere poterit uentrem nepote plenum & idem de marito. Vnde crudelis uidef: talis fa- cultatis interpretatio.

Nec obstant guiler. & bar. fundamenta. & dicūt q potest occidere: quia impetus seu dolor accerri- mus eum excusat. unde q uis sit pregnans: factū nō iuris ordo attenditur. ita ipsi.

Profecto hec uerba uidentur in consulte scripta. dicunt in primis eum posse occidere: quia dolor excusat. Et de po- tentia iuris loquantur oportet. ut in. l. ait pretor: & in dicta. l. nec in ea. quia pater ius habet & potest iu- re occidere: secundum iuris ciuilibus intentionem. & idem de marito qui statuto municipali potest. Si igitur potest: ad quid ponderatur excussatio: ad id qd' iuste fit: dolor ergo non excusat. quia non est excussationi locus in his que iuste aguntur.

Rur- sus dum ducunt q hic factum attenditur. dicerem: q aut consideramus iuris facultatem: & certe ius ha- bent occidendi. ut in. l. marito. in fine. ibi & rectius dicitur eos ius occidendi habere. Ergo q uis iure fi- liam uel uxorem occidere possent: pregnantem cer- te non possunt. ut in dicta. l. imperator. & per regu- lam superiorem. Aut consideramus dolorem. & fa- teor q dolor non cessat q uis sit pregnans. Dolor tamen non est iusta causa ad occidendum pregnan- tem. & ab sit q iure hoc permittatur. Si uero lo- quimur q de facto occidere potest: etiam ego pos- sum improbe imperatorē occidere. & hoc nihil ad casum fatendum tamen est in tali miseria: patrē uel

ros. ita ne alii uel et a filio cōmit- tere ut occi- dat.

crudelis & iniqua ē se- ten. q pater uel mari- tus filiā uel uxore adulteram occidef po- fit pregnā- tem.

q uis adu- ltera iuste / occideref / pgnās non deberet oc- cidi

In his q iu- re fieri pos- sunt nō ha- bet locum excussatio.

maritum non ultimo suplicio tradendum. Quia do-
lor excuffaret a pena par ricidii ordinaria. de qua in
l. i. & si. ad legem pompe. & etiam a pena homicidii
arg. legis. si adulterium. §. imperatores & c. si uero.
su. al. sed imponetur alia pena que erit maior q̄ si nō
pregnantem occidisset. cum occidendi non sit iusta
causa. quis a lege sit approbata. Quia tales leges non
habent ueram iusticiam: licet sint romanorum & a
theniensium. solonis. f. & draconis. quia non conue-
niunt legum uero fini. quem finem: regulare ad ui-
tam eternam ipsi ignorarunt. nos uero Christi no-
ua luce & uero testamento cognouimus.

An legatū
rei aliene /
ipsa iusticia
ualeat.

¶ Duodecima principalis illatio fit: ad id de quo q̄-
ritur. An legatum rei aliene de iure canonico ualeat
de quo habemus tex. in. c. filius noster. de testa. ubi
secundum unam expositionem glose quam sequitur
do. abbas tam in notabilibus q̄ etiam in glosis. & in
rep. c. cum esset. eo. ti. Plane uerum est. q̄ quis le-
gatum rei aliene scienter factum ualeat de iure ciui-
li. siue quo ad rem siue quo ad extimacionem. ut in
l. cum alienam. C. de legatis cum simi. De iure ta-
men canonico non ualeat. ut in dicto. c. filius. ubi tex.
hanc assignat differentiam inter ius canonicum &
ciuile. cum dicat q̄ lege dei: non lege seculi uiuitur.
& reliqua. Et hunc intellectum inter sex intellectus
quos ibi exarat dominus abbas. tanq̄ apriorem &
ueroiorem amplectitur. & ceteros abiicit. & idem te-
net ibi lo. de imo. quem eundem sequitur glosa in
dicta. l. cum alienam. Ludu. ro. in rep. autem. simili-
ter in. x. speciali pie cause. C. ad. l. fal. alex. & do. lafon
in dicta. l. cum alienam. Filinus in. c. ecclesia san-
cte Marie de consti. char. s. uerfi. quarta declaratio.
¶ Verum si conclusio est uera. necesse est q̄ leges
ciuiles in ista materia loquentes nulle sint. Ut osten-
dam inferius. quia tamen. l. ille habent iustam cau-
sam. i. deo aliter intelligendum considerabam.

Legatū rei
aliene cui
lirer iuste
ualeat

¶ Primo igitur uidendum est. an ille leges habeant
iustum fundamentum. Et certum est q̄ habent.
Nam si testator sciens rem esse alienam. eam tibi le-
gauerit. interpretatur ius: testatorem ipsum uoluisse.
ut heres redimeret rem. aut tibi daret extimatio-
nem. ut in. l. cum rem. & in. l. proprias. C. de fidei.
& in. l. unum ex familia. §. si rem. de leg. 2. & in. §. si
cui fundus. de leg. insti. Hoc ergo nullam habet iu-
sticiā. quin immo uoluntas testatoris adimpletur.
Ad quam adimplendam tenemur omni lege. ut in
l. i. de sacro sanctis eccle. & eam precepit apostolus
adimpleri. in. c. ultima uoluntas. 13. questio. 2. & in. c.
indicante. de testa. adeo q̄ dicebant do. An. & do. ab-
bas in. c. cum esset. de testa. sub peccato mortali ob-
seruari debere uoluntates rationabiles defuncti. p.
c. ultima uoluntas. su. al. unde ecclesia debet se intro-
mittere ad executionem uoluntatis ultime. ut in. c.
si heredes. de testa. At q̄ res sit aliena. nihil impe-
dit. nec obstat huic iuris interpretationi. q̄ aut uult
di strahere eam ille cuius res est. & nulla sit ei inju-
ria. ut in reg. uolenti. ff. de reg. iu. aut non uult. & sol-
uitur extimatio. & per eā adimpletur testatoris uo-
luntas. qui ita creditur uoluisse: prout iure interpre-
tatur. ut in. l. si. ff. de here. insti. Item q̄ iuris ciuilibis
interpretatio uera iusticia non sit improbanda. fate-
tur idem dominus abbas in dicto. c. filius in ultri. no-
tabili & idem fateri cogitur in expositione glose. &
in dicto. c. cum esset. & Filinus ubi supra. cum dicūt
q̄ leges ille non continent peccatum. sed interpretā-
tur testatoris uoluntate. Que interpretatio (ut expo-
sui) iustā habet rationē. Igitur canon nō potest di-
cere. aliam esse legem dei a lege seculari. Quia tunc
necessario lex ipsa secularis: non esset omnino sine
peccato. q̄ inferius clarius exponam. ¶ Item

regula est undiq̄ patens q̄ quando leges non nutri-
unt peccatum. debent obseruari in foro anime & in
iudicio canonico. Ergo leges predicte tenende sunt
a lege canonica. ut in. c. i. de noui. op. nun. in. c. si i ad-
iutoriu & in. c. quonā. cum aliis. x. di. & dicitur in.
c. super specula. de priui. q̄ sancta romana ecclesia le-
gum secularium non respuit famulatum.

¶ Item huius opinionis dubitationem ex eo habe-
re poteris. q̄ eius ratio non est iusta nec constans. nā
dicunt esse differentiam. quia tex. eam asserit. Et dif-
ferentiam rationis redunt. quia illa lex ciuilibis fouet
quodam modo lucrum odiosum heredi. & ideo nō
uidetur q̄ sit fundata super ratione naturali. quia il-
lud lucrum extorquetur ab ipso herede non consti-
to de uoluntate testatoris. ita dicit sepius do. ab-
bas. ¶ Primo qd̄ dicunt. leges. fauere heredi-
di odioso. hoc nihil est. quia secundum hoc. nullum
legatum ualeret. tanq̄ odiosum. sed consideratur nō
damnu heredis uel lucrum legatarii. sed uoluntas te-
statoris que est exequenda. Quia ab eadem uolunta-
te est heres & legatarius. unde nec heres habet lucrum
uel damnum. nec legatarius. nisi a uoluntate testato-
ris. que est regula & misura in testamentis. ut in au-
ren. quo. op. ep. §. disponat. unde cum uerum sit a te-
statore re alienam scienter legatam. eadem res uel
eius extimatio pertinet ad legatarium ex uoluntate
testatoris. & in hoc uersatur iusticia ciuilibis.

lex ciuilibis
legato rei
aliene non
fouet lu-
cro heredi
odioso

¶ Cum autem dicit dominus abbas non constare
de uoluntate. ego nō possum ei assentire. ratiō. quia
rem alienam scienter legat. ergo uoluit legare. quia
dicebat iure consultus tubero. ego quidem non ar-
bitror quemq̄ dicere qd̄ non sentit. & nemo existi-
mandus est id dixisse. qd̄ non mente agitauerit. ut i
l. labeo. §. idem tabero. ff. de sup. leg. & secundum iu-
sticie diuine regulam. non est credendum aliquē mē-
ritum esse. ut i regula. stote misericordes. de reg. iu.
& in reg. nemo presumitur. de reg. iu. & mendariū
est secundum Augustinū. aliud dicere q̄ sciat. cū
uoluntate fallendi. Ita enim definit mendaciū est
falsa significatio uocis. cum uoluntate fallendi. Ut in
c. beatus. 22. q. 2. unde testatorem uoluisse legare di-
cendum est. & hoc est q̄ lex requirit scientiam lega-
ris. ut ualeat legatum. Quia tunc uerum est eum uo-
luisse legare rem alienam. nec aliud elici potest a uo-
luntate que ex uerbis declarat. Ut i dcō. §. idē tubero.

Qui sciens
rei aliene
nā legat-
gar uoluit

¶ Igitur in hoc non est diuersum ius canonicum
uel diuinum a lege ciuili. ¶ Preterea ille
tex. in. c. filius. non sentit hanc rationem. Sed aliam
de qua inferius. ¶ Item cum dicant q̄ non cō-
stat de uoluntate testatoris. si uoluisse legare. quera-
mus ab eis. an constat de uoluntate contraria. ut con-
trariū sit lege dei q̄ lege ciuili. Nā si nō constat de uo-
luntate contraria: malediceditur a dispositione le-
gum. hoc fundamento & ratione. quia lege diuina
sit contrarium iudicandum. Hoc enim iuris iudi-
cium est. non dei. cui mentiri non potest. Iudicandū
igitur est ex probationibus. ut in. c. a nobis de sentē.
ex. at ius ciuile iudicat ex uerbis mentem. quia uer-
ba sunt instrumenta naturaliter approbata. ex qui-
bus iuste mens ipsa probatur. ut in dicto. §. idem tu-
bero. Igitur ad hanc probationem mentis delenda.
necesse erat probare uoluntatem contrariam.
alias lex diuina male discederet a lege humana. uel
e conuerso humana adiuina.

Etiā secun-
dū legē di-
uinā pbat
testatores
legare uol-
uisse.

¶ Accirco ut leges humane que iuste sunt: in suo ui-
gore maneant. ego ita cogitabam. & fingo casum i
dicto. c. filius. quidā gracia sepulture sue: ecclesie re-
liquit legata. que non erant iuris sui. Sed erant de bo-
nis & proprietate cuiusdam ecclesie. Que quidē le-
gata siue de nouo siue forsam antiquitus peruene-
runt ad ecclesiam legatariam quo ad possessionem

Casus i. c. q̄
lius tā iure
cāonico q̄
ciuili q̄ et
naturali &
diuino pec-
dit.

Col. 57.

agebatur forte contra ecclesiam possidentem: ab ecclesia que erat domina. Episcopus tamen ecclesie possessoris: hac occasione conabatur tenere res alterius ecclesie: quia sibi erant legate. & quia lege civili res aliena legari potest: heres forsam molestabatur ab ecclesia domina: ut saltem extimationem sibi solueret cum ab illo episcopo possessore rem suam recuperare non posset. heres ex hoc conqueritur apud romanum pontificem, qui respondet contra episcopum possessorem: quod ecclesia lege dei constringitur & non lege huius seculi. At lege dei constat quod iniuste detinet rem alienam: quam ante omnia restituere tenetur. ideo discernitur: ante omnia talia bona restituenda ecclesie cuius erant. hic est casus quem probabo ex tex. & certe casus iste omni iure canonico & civili & etiam naturali & diuino: habet iusticiam manifestam. Primo quod ecclesia legataria possideret rem alterius ecclesie sibi legatam: probatur ex decisione tex. cuius uerba hec sunt, ualde mihi uidetur iniustum: ut res tibi legate que cuiusdam ecclesie esse perhibentur: a te teneantur qui aliena restituere debuisti. Ecce quod ille episcopus tenebat res alterius ecclesie. ut sibi legatas. Hoc igitur constat ex tex. in quo stat uis tota. Item quod heres super extimatione etiam molestaretur: coniecturatur quia ipse est conquestus. ut dicitur in tex. & hoc etiam confirmatur. quia ipse non possidebat rem. & possidebat eam legatarius. igitur ab eo non molestabatur: qui habebat quod querebat. ut in l. i. §. interdicrum uti possidetis. unde coniecturandum potius est: quod molestaretur ab ecclesia que erat domina. & ita uerificabis casum quem supra exposui. cuius decisio hec est: quod res aliena legata: ab ipso legatario possessa: restituenda est domino. Nam summus pontifex in casu nostro ita respondet. ualde mihi uidetur iniustum: ut res tibi legate que cuiusdam ecclesie esse perhibentur: a te teneantur qui aliena restituere debuisti. Hec igitur decisio uideamus an iusta sit omni iure. & certe ualet iure diuino & naturali. Quia non dimittit peccatum nisi restituatur ablatum. Item ius suum cuiusque est tribuendum. ut in l. i. iusticia. de ius & iure. quod idem est iure civili. Nam quis res aliena legari possit: ut redimatur uel soluatur extimatione: res tamen aliena inuito domino detineri non potest. ut in dicta l. iusticia. hoc enim est ex primis preceptis iuris. ut dicebam in prin. huius tractatus. Quod etiam ab eisdem legibus in hac ipsa materia dilucide patet quia quando res aliena legatur: redimenda est pro eo. & redempta dat legatario. ergo cum legatario possidet: non est aliena. ut in l. in ciuile. C. de rei uen. & in l. nunquam de ac. re. do. ff. in. §. uendire. in sti. de rerum diu. sed quia redempta non erat: dicebat summus pontifex: quod uidebatur sibi ualde iniustum: ut episcopus detineret ea que erant alterius ecclesie. Obstat tamen ponderatio communis opinionis. quia tex. in dicto. c. filius. uult aliud sentire de iure civili. quod disponatur in illa decisione. Respondeo quod ibi non deciditur contra legem civilem. immo idem esset dicendum de iure civili. ut supra & etiam inferius ostendam. Nec obstant uerba illa: sed quia lege dei non lege huius seculi uiuimus. & reliqua. Nam respondet fundato episcopi qui detinebat res alterius ecclesie hac occasione: quia quis aliene essent: sibi poterant legari. Et huic obiecto respondet. quod leges seculi nihil faciunt ad ipsum episcopum. Quia habet legem dei: qua restituere tenetur res alienas. itaque summus pontifex uoluit ibi discutere: an lege civili ualeret legatum. uel teneretur restituere. Sed cum audiuit allegari legem civilem ad detentionem rei aliene: statim facili responsione excludit allegationem. quia constat lege dei episcopum teneri ad restitutionem rei alienae. Nec in hoc sunt admittende leges civiles. quia

Col. 58.

lege dei uiuimus. ita dicit tex. & hic est uerus sensus similis responsio romani pontificis habetur in. c. in ter hec. 23. q. 2. ubi fuit consultus: an maritus uxorem adulteram posset secundum mundanas leges interficere. & respondet summus pontifex quod sancta dei ecclesia mundanis non constringitur legibus. & non habet gladium nisi spirituale. & reliqua. Ecce quod querebatur an liceat uxorem occidere. & falsum est quod liceat. ut in l. nec in ea. & in l. marito. & in l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad l. iuliam. de adul. hoc tamen romanus pontifex discutere noluit. & quod uis in hoc non discordabat a lege canonica: ut in. c. si uero. de sen. ex. & dixi supra in illatione. xi. principa li. dicit tamen quod romana ecclesia non curat de legibus. quia lege dei uidet non esse occidendam. nec habet gladium quo occidat. sed quo uiuificat. Ita igitur in proposito nostro. leges a consultantibus adducebantur: quibus uidebatur probari: rem alienam non esse restituendam. & quis probabatur non bene: tamen non curauit summus pontifex discutere & examinare allegationem. quia uidebat legem dei contrariam conclusioni. & refellit allegationes. non quod allegationibus recte probaretur. Facit quod dicitur non discutiendam nec admittendam probationem. quando quod proponitur non iuste concludit. ut in. c. per tuas. uer. quoniam. de simo. in. c. cum continet. de offi. dele. l. ad probationem. C. de proba.

¶ Denuo hunc intellectum ratione necessaria probabo. nam decisio illius. c. filius. habet auctoritatem & rationem omni iure concludentem. De ratione primo constat. Quia dicit res alienas detinere episcopum non posse. Sed ad eas domino restituendas teneri: quod uis sint sibi legate. Hoc quippe est preceptum naturale & diuinum. ex quo pendent leges & prophete. ut in. c. i. ibi. i. iudicia. l. iusticia. & est ex propria iusticie descriptione. ut in sti. de iusti. & iure. in prin. & in l. iusticia. ff. eo. ri. Vnde lex civilis deuiaret. immo aberraret a suis principiis & a uero tramite: quando aliquid dissonaret contra prima principia. Nam quod cum bene ordinatum. debet esse reducibile ad principium ex quo originem ducit. Lex igitur que regula est. si dissentit a principiis ex quibus ducitur. potius dicitur errare quam regulare. ut in. c. sunt quidam 25. q. i. unde constat quod illa lex civilis que disponit rem alienam legatam deberi legatario: non debet trahi: ut aliena res eidem detur in uito domino. Tunc enim lex illa peccaret. in principium unde deriuatur nam aliena res redimenda est uel eius extimatio redempta est legatario: quia sibi deberetur ex uoluntate testatoris. & iusticia redit cuiusque ius quod sibi debet. Non tamen deberetur eo modo: ut auferatur domino eo inuito. ne lex peccet in suis principiis. & hoc est quod dicitur in. c. filius. quod hoc uideretur ualde iniustum.

¶ Preterea auctoritate probatur. Quia summus Pontifex in. c. filius. profequitur legem Dei. ut constat ibi quia lege dei uiuimus: ergo sequitur quod lege civili non potest disponi contrarium. ut in. c. qui resistit & c. iulianus. xi. q. 3. in. c. que contra mores. §. di. & in c. si. §. di. & ita in proposito teneri bar. in l. si. C. si contra ius uel utili. publi. Nam seruus non potest quidquam facere contra legem domini. ut dicebat glosa. in auten. ad hec. C. de usu. & in superioribus. maxime in in prin. late diserui. Vnde non est dicendum quod canones disponant in isto casu contra leges civiles. uel e conuerso. Nam nullus in mundo probabit quod decisio tex. in. c. filius. sit contra leges. Nec obstant uerba tex. in medio prolata: ex quibus doctores fundunt fundamentum ad ruinam legum. nam his ita respondetur. ut dixi. ¶ Hinc primo infero contra ea que dicit do. Abbas in calce. in dicto. c. filius. ubi dicit quod dispositio. c. filius non habet locum in foro se

canones & leges sibi consentiant in re aliena legata.

Dispositio cap. filius & testamētis hēt locū in utroque foro.

Res aliēa legata ab ipso legatario possessa omni iure restituenda domino.

ulari. Sed solum in foro ecclesiastico. arg. e. si duobus de app. Aduerte. quia si tex. in. c. duobus. de terminat ratioe naturali: qua unicuique qd suum est est tribuendum: & qui rem alienam non restituit peccat mortaliter: nec aliter absolui potest. ut in. c. peccatum de reg. iu. li. 6. item quia id disponitur lege dei Igitur debet obseruari in omni foro. quia super his que fundantur in preceptis uaturalibus & diuinis & super euitando peccato: qd cumq; de terminat p ecclesiam tenerur per omnes & apud omnes debet obseruari. ut fatentur omnes canoniste in. c. i. de noui. op. nun. & legiste in. l. priuilegia. C. de sacro sanctis. eccle. & supra sepius exposui. unde cum in. c. filius. habeamus determinationem qua ecclesia iudicat q; ualde in iustum uiderur ut Episcopus uel alius. res alienas quis sibi legatas retineat: eadem est de terminatio sequenda. Quia hoc est uerum iudicium dependens a iudicio & lege dei. quo iudicio omnes astringimur. ut in. c. i. de consti. & ibi notat Innoc. & Abbas. Nec obstat tex. i. dc. c. si duobus. qa illud non procedit: quando ecclesia discedit a lege ciuili. auctoritate legis diuine. uel ex principiis primis naturalibus. uel etiam si ad euitandum peccatum procedant. ut tenent doctores in dicto. c. i. & in. l. priuilegia.

legatū rei aliene ualeat de iure canonico.

¶ Secundo contra communem opinionem inferur q; legatum rei aliene ualeat de iure canonico. s. ut redimatur res uoluntate domini: uel soluat extrinatio. nec in hoc corrigi ius ciuile. Quia iustum est & procedit equitate adimplende uoluntatis testatoris. nec obstat decisio tex. in. c. filius. que aliofsum tendit. ut ibi uides & ego superius exposui casum.

¶ Tertio infero contra tertium notabile domini abbatis in dicto. c. filius. ubi ex tex. notat q; lex canonica appellatur lex dei. que i hoc differt a lege ciuili quia hec tractat de deo & intendit semper precidere peccata. & dirigere homines in deum. Ita ipse.

¶ Certe quis ecclesia diligentius circa conseruationem ueram generis humani iusticiam prosequatur tamen isdem est finis legum. & etiam tractatus. Vt ego differui in prin. nostri operis. Nec obstat tex. iste qui non adducit legem dei ut diuersam a lege seculi. Sed eam adducit ad refutandum in eptam defensionem ex lege ciuili. cum patenter constet res alienas esse restituendas.

¶ Item si uellis permanere tenax: legem dei ut diuersam idest fere contrariam esse aductam.

alius stelle etus ad. c. filius.

¶ Aduerte q; hic conquestus fuit heres & non dominus rei. & non est faciēda restitutio heredi sed domino cuius res legare erant. & quis de iure ciuili nō petenti non sit restitutio faciēda. qui in immo prescribitur contra negligentes. ut in. l. i. & z. & per totum. de usucap. ff. & C. de pres. longi tempo. & 30. uel. 40. annorum tamen. quia possessio rei aliene nō est sine peccato ut in. c. peccatum. de reg. iu. li. 6. ideo ex lege dei dicit tex. ualde sibi in iustum uideri: ut episcopus possideat res alterius ecclesie: quas restituere debuisse. & hic erit etiam pulcher intellectus.

¶ Ex his quarto inferas q; ille tex. non habet fundamentum in hoc: q; esset legata res ecclesie. quis gl. in. c. si episcopus. 12. q. 5. in hoc consideret ius uersari. & idem Innocen. in dicto. c. filius. sed certe tex. rationem habet generalem rei aliene. Ibi. a te teneatur qui aliena restituere debuisse. Hec est igitur ratio & in hoc uersatur tota dispositio. ideo non placet in reflectu cardinalis.

In. c. filius ratio ē uniuersalis rei aliene nō particularis reu ecclesie.

¶ At in consideranter dicebant moderni ut do. Iason. in. 4. col. in dicta. l. qui aliena ubi cum eis tenet q; cardinalis diuinabat in dicto. c. filius. rem alienam legatam fuisse ecclesie. qa secundum tex. non constat an fuisset ecclesie uel alterius. ¶ Quippe dominus cardinalis non di-

nat. Sed ipsi eius diuinationem somniant. Nam ex tex. euidenter constat: res alterius ecclesie fuisse legatas. ut ibi res tibi legare. que cuiusdam ecclesie esse perhibentur. Sed quis do. car. uerum dixerit in casu: in iure tamen hoc nihil est. quia uniuersaliter ius uersatur in ratione rei aliene. ut dixi & patet in tex.

¶ Quinto inferur contra doctrinam abbat in dicto. c. filius. ulti. nota. q; ubi cumq; ius ciuile fouet lucrum odiosum proximo uel rigore quēdam: tunc non sit seruanda talis lex in foro canonico. licet ex presse non reprobetur. & Felinus in dicto. c. ecclesia sancte Marie. char. 5. in decla. 4. dicebat hoc perpetuo notandum ad multa. maxime ad limitationem eorum que notatur in dicto. c. i. de noui. op. nun.

¶ Aduerte q; ista regula sumitur a falso fundamento. s. a tex. in. c. filius. ubi credunt legatum rei aliene non ualere de iure canonico: quis ualeat de iure ciuili. Nam eo modo quo ualeat iure ciuili: ualeat canonico ut supra. Nec in ualitudine legati fundatur illa decretalis. sed in restitutione rei aliene.

¶ Item dum dicant lucrum odiosum proximo: ego uellem querere ab his patribus: quo iure inuenirent legata. quia sint ab herede prestanda: sint odiosa proximo. Nam legatum est donatio de re a testatore relicta: ab herede prestanda. ut in. l. legatum. de leg. 3. ff. & donatio de sua natura cum aliberalitate ducat originem: nō habet odium. ut in. c. i. de dona. nec est odiosum: uoluntatem testatoris in legatis manere ualidam. quin immo etiam si testamentum rumpatur per contra tabulas bonorum possessionem legata prestari ex uoluntate testatoris: naturaliter equitate cautum est. ut in titu. de leg. pres. & patet expresse in. l. i. in principio eo. ti. ibi. hic titulus de legatis prestandis: naturalem habet equitatem. idem in auten. ex causa. cum auten. unde sumitur. C. de li. prete. & uoluntatem testatoris in legatis obseruari: bonum est & equum. ut in. l. filio preterito. de in ius. rup. irri. fa. ref. ff. ubi quis subtilitate iuris ciuili rupto testamento legata non ualeant: tamen uoluntate seruare testatoris equum est & iustū. unde nō debent notare doctores: q; lucrum sit odiosum proximo. idest heredi soluere legata. Et q; ideo leges nō sint seruande tāq; odiose. hinc & male negat q; tales leges non habeant rationē naturalem. qui immo ratione naturali fundantur. ut in dicta. l. i. de leg. pres.

male sumitur regula q; ubi lex ciuili folet lucro odioso nō sit seruanda i foro canonico.

¶ Demū ut uerius rem ipsam aprehendamus: queramus causas. certe hoc est ius uniuersale non odiosum: sed naturalem habens equitatem. ut heres legata soluat. qd iam probaui. quero igitur causam: quare impediat hec iusticia uniuersalis i legato rei aliene. Si respondebis quia est aliena: ego confidebam ex hac causa non impediri iuste. quia tūc ualeat legatum: quando testator sciebat rem esse alienā ut in dicta. l. rem alienam. Igitur mens ipsa non fallitur. quia iniquum est interpretari ut ipse uellet rem alienam auferri inuito domino. sed secundū iusticiam debet interpretari: ut interpretatur ius ciuile. s. ut res a domino redempta. tradatur legatario. Vel si dominus nollit eam distrahere: detur extimatio. hec est interpretatio uere iusticie & euangelica. quia non debemus interpretari mentem testatoris ut menciatur uel ut uellit rapere rem alienam ut in. c. stote misericordes. de uerbo. sig. Preterea q; legatum rei aliene non habeat in se aliquid in iustum: probatur. quia ego possum promittere rem alienam et ualeat promissio. Quia dum scio eam esse alienam: habeo redimendi metem. si iusto precio & comode redimi possit. ut in. l. sed celsus. & in. l. pacta. §. si. de contrahen. emp. Si tamen redimi nō possit: extimationem soluendi mentem habere: in-

soluere legatum rei aliene equitate natural.

iniquū est interpretari ne legatum rei aliene ualeat.

Col. 61

interpretatur. ut in. l. nō dubium. de leg. 3. in. l. apud iulianum. §. si. de leg. i. in. §. non solum. in. l. de leg. Adeo q̄ hominem mortuū quem ego mortuū i. ci. promittere possum. quia dum scio eū mortuū: de extimatione cogito. l. seruum eius. §. si. de uerbo. obli. & ibi bar. in. l. promissor la secunda. de cōsti. pec. ff. itaq̄ nihil habet iniusti talis promissio q̄ res sit aliena. si tamen talis est: que in comertio esse possit. ut in. l. inter stipulantem. §. sacram. de uerbo. obli. cum igitur in legato rei aliene in causa agente nō in sit uiciū: nec in eē possit: pōt iuste interpretari. at cū nec ex parte rei que in comertio esse potest impediatur legatum: sequitur ualere tale legatum: quia habet causas naturales: ratione non impeditas scilicet legantem. rem legatam. & eum cui legatur. unde satis constat tale legatum non esse contra legem dei nec ualde in iustum.

¶ Circo necesse est q̄ de cōsilio. c. filius. aliorum tendat. & q̄ iure canonico legatum ualeat. nec sit odiosum. nec rigurosum & si ne ratione naturali. nam est equum & iustum: & equitatem habet naturalē. ut in dicta. l. i. de leg. pres. ¶ Sexto inferē ad dubium. an uerū sit: q̄ legatum factū de rebus ecclesie ualeat & abba. sententia fuit in dicto. c. filius. in tertia lectura q̄ si uerum esset q̄ legatum rei aliene ualebat: ualere etiam legatum rerum ecclesiasticarum ratio: quia i multis casibus possunt res ecclesiastice alienari. ut in sūma xii. q. ii. unde dicebat ipse: q̄ legatum rei ecclesiastice ualere q̄ uis rei sacre non ualere. & ideo impugnat intellectum innocen. & do. An. qui intelligebant tex. in. c. filius in rebus ecclesie specialiter & idem tenuit bal. in dicta. l. cum alienam. & bal. paulus & io. de imol. & alex. in dicta. l. apud iulianum. & hosti. in. c. cum filius.

¶ Aduerte q̄ quis iusticia illius. c. filius. sit uniuersalis & non specialis: non ut abbas & cōmuniter alii credunt: sed ut nos exposuimus. Tamen do minus innocen. & do. Anto. rectam (ut mihi uidet) habent sententiā scilicet q̄ de iure civili non ualeat legatum rei ecclesiastice. & innocentii fundamenta sunt tria. Quia res ecclesie cum magna difficultate alienantur. Item res ecclesie sunt usui publico destinate. ut in. c. uidentes xii. q. z. ergo non ualeat legatum ex qualibet istarum causarum. ut in dicta. l. apud iulianum. §. si. de leg. i. item quia de re ecclesiastica non est comertium inter laicos. ut in. c. non liceat pape. xii. q. ii. ¶ Tu strictius formes argumentum. quando cum res aliena est prohibita distrahi uel alienari: non potest ea legari. Nec potest in contrarium deduci. ita dicit iure consultus in. l. sed celsus: in prin. de contrahenda emp. & idem sentit tex. i dicta. l. apud iulianum. in fine ibi. que distrahi non solent: legari non potest. Sed res ecclesie prohibent alienari ut in titu. de rebus eccle. non alienandis. in. c. nulli liceat eo. ritu. & in. c. sine exceptioe xii. q. ii. ubi sine exceptione est prohibitum ne ecclesie res alienentur. igitur cum sint prohibite alienari: nec legari poterunt. ¶ Vnde coherendo etiam intellectui domini innocen. in una parte: textus erit singularis in dicto. c. filius. q̄ cum ille filius & heres molestaretur forsam ab ecclesia cuius erant res ut solueret inter esse uel extimationem: ipse fuit conquestus apud sūmum pontificem. & sūmus pontifex q̄ primum lege dei precipit episcopo: ut restituat res alienas. Quia ad hoc tenebatur. quasi hoc solum remaneret in causa. Nam restitutione facta: nihil remanebat iure expediendum. quia legatarius nihil habebat. Si tamen dei inde legari extimationem petere uelit: obstabit sibi legatas esse res publicas. & quarum alienatio est interdicta. ut in dicta. l. sed celsus & in. l. apud iulianum.

¶ Non obstat primo fundamentum abbatis: q̄ res

Col. 62.

aliene in aliquo casu alienari soleant. Quia respondo: edictum alienationis esse prohibitorium & ex regula est sumendum ius: non ex exceptione. ut notatur in regu. pria de reg. iu. li. 6. in glo. magna. fere ad finem. & in. l. nam ad ea. ff. de legibus. maxime q̄ sine exceptione prohibetur ne alienentur. & dum alienantur: magna solemnitas est adhibenda. ut in. c. hoc ius porrectum xi. q. z. in. c. i. de rebus eccle. non alienā li. 6. & in uulga. auten. hoc ius porrectum. & requirit euidens utilitas ut ibi. ad quam utilitatem ultra extimationem prestandam: non est equum teneri heredem. ut in dicta. l. non dubium. de leg. 3. unde ne his inuolucris inuoluamur: iustum uidet ne res ecclesie legari possint.

¶ Non obstat qd' dicebat paulus: quem sequitur do. alex. in dicta. l. apud iulianum. q̄ res ecclesie romane non possint legari: prout non possunt legari res cesaris. Quia hec est bona equiparatio. ut notatur in summa xii. q. z. secus est de rebus aliarum ecclesiarum: quia qua ratione dicimus ualere legatum fundi dotalis: eadem dicimus ualere legatum rei ecclesie. ¶ Attende q̄ illa equiparatio de rebus ecclesie ad res cesaris i ista materia: est facienda ad omnem ecclesiam. Quia ea ratio est quare legatum de re cesaris factum non ualeat: quia non solet alienari. non quia sit cesaris. Ita perpendes mentem iuris consulti in dicta. l. apud iulianum. in fine. nam cum dicat q̄ legatum rerum cesaris non ualeat: hanc subiungit rationem. cum sine consensu cesaris distrahi non soleant. ita tex. ratio igitur est: non ex iure singulari cesaris: sed quia que sunt patrimoniū eius: distrahi non solent. At ista ratio uniuersalis est: ad omnes res ecclesiasticas que distrahi prohibentur. ut in dicto. c. sine exceptione. Item si animam aduertat glosam in dicta summa: illa facia equiparationem ad omnem ecclesiam. Et tex. ille expresse generalem exponit rationē prohibitionis. tum in summo pontifice q̄ in aliis inferioribus episcopis. in. c. non liceat pape. su. al. itaq̄ illa differentia non mihi placet.

¶ Arg. uero de fundo dotali non concludit. quia talis fundus faciliore habet alienationem. ut in. l. ita cōstante. de iure do. & in. l. si mulier dotis. in prin. & in. l. cum maritus de pactis do. non enim illa solemnitas nec utilitatis euidencia exigitur adeo manifesta. de utilitate tamē non disputo. sat est plura requiri. ut in. c. i. de rebus eccle. non ali. li. 6. & ibi notatur. & hanc sententiam innocen. q̄ de iure civili & canonico non ualeat legatum rei ecclesiastice. tenet petrus & bar. & nicolaus. de ne apo. in dicta. l. apud iulianum. que mihi magis placet.

¶ Septimo inferitur ad id qd' dicit do. anto. & io. de imola ibi. q̄ non ualeat legatum rei aliene: licet fiat ecclesie. que uidetur equiparari cōiuncte persone. & secundum eos tex. est in. c. filius. & inter do. an. & io. de imola satis dubitatur: an id sit uerum de iure civili: an de iure canonico tantum. & ponderabat do. io. q̄ potest intelligi tex. ille: q̄ loquatur i terris subiectis imperio.

¶ Ego plane ista intelligo per superiora: ex quibus constat nullam esse differentiam inter ius canonicum & civile. nec potest esse differentia cōtrarie dispositiois. quia sequitur q̄ lex civilis nō tenderet cōueniēter ad finē debitū. nā si lex diuina est cōtraria: lex civilis tendit: nō ad cōseruationē sed ad p̄ditionē qd' esse non pōt. quia debet ordinari ad humanam felicitatem. conueniēter tamen cum eterna ut in auten. ut non luxu. in prin. & dixi su. in principi. at eterne conuenire non potest: si legi dei est contraria: ut in. c. imperatores. ix. di. & in. c. si. ea. di. igitur non est sumenda interpretatio eo modo: q̄ in. c. filius. lex canonica contra dicat legi civili. ex auctoritate & ratione diuina. nam si quid est qd' in. c. filius. ultra dicat id est per modum additionis non contradic

res cesaris legari non pōt q̄ nō solet alienari nō quia sit cesaris.

Alienatio fundi dotalis faciliore est q̄ alienatio rei ecclesie.

Legatum rei aliene maxime si fiat ecclesie ualebit utroq̄ iure.

legatum rei ecclesiastice non ualeat utroq̄ iure

tionis. alias necesse esset dicere nec leges obseruan-
das esse in foro seculari. quin immo non esse leges.
que nec proprio principio nec fini conuenientia ha-
bent. Ego uero ostendi superius earum iustam &
necessariam esse sententiam. ex quo innumera poteris
inferre in ista materia.

an leges ci-
uilesq diui-
nitus dicu-
tur pmul-
gate copre-
hedant cle-
ricos

Decima tertia principalis illatio referenda est ad
questionem. q. cum leges imperatorum sint diuini-
tus per ora principum promulgate. ut in. c. fi. 16. q. 3.
& in. c. quo iure. 8. di. num comprehendant clericos.
& do. filinus qui de hoc latissime differit in dicto. c.
ecclesia sancte Marie. folio. 4. uerfi. queritur primo.
concludit ex sententia omnium doctorum clericos
comprehendi. & rationem dicit esse sumendam a di-
cto. c. fi. quia diuinitus per ora principum promul-
gantur. & quia sancta romana ecclesia legum secula-
rium non respuit famularum. ut in. c. super specula
de priuil. & legibus secularibus clericos comprehen-
di. probatur per totum. x. di. maxime in. c. si adiuto-
rium. & in. c. quoniam & in. c. de capitulis.

quis diuini-
tus sint p-
mulgate //
clericos no-
cophedut.

Tu hec ueriori ratione intelligas. nam illam pro-
positionem & eius rationem non ita proferendam
ex eo probatur quia clerici qui non sunt inferiores
legibus eis comprehendit non possunt. Cum lex
nulla comprehendat nisi sibi subditos. ut notatur in
c. i. de consti. & in. c. 2. de consti. li. 6. in. l. cum quedam
puella. ff. de iuris. omniu. iu. & q. clerici non sint sub
imperio legum. satis constat ex dicto. c. ecclesia san-
cte Marie. & in. c. fi. de rebus ecclie. non alie. cum lai-
cis nulla sit attributa facultas super ecclesiasticis per-
sonis. quos obsequendi manet necessitas. non actori-
tas imperandi. cum igitur legi non insit imperium
sine imperio eos comprehendere non potest. facit tex.
in. c. inter hec. 33. q. 2. ubi dicitur q. romana ecclesia
mundanis nunq. constringitur legibus. Nec obstat
supplementum & ratio archi. ibi. quem refert & se-
quitur do. Fi. non constringitur legibus scilicet tali-
bus. qualis erat illa de qua ibi fit mentio scilicet ut
maritus uxorem adulteram occidere posset. alias ec-
clesia teneretur exequi leges humanas. ut in. c. ideo. 37.
di. et reliqua.

mundana le-
ge no licet
marito u-
xorē adul-
terā occi-
dere.

Aduerte q. in tali expositione
primo peccant. dum presupponunt q. mundana le-
ge uxorem adulteram maritus occidat. nam non oc-
cidit eam sine pena. ut in. l. si adulterium. §. impera-
tores. ff. ad. l. iuliam. de adul. & in. l. nec in ea. eo. titu.
& dixi late supra in. xi. illatione. Secundo pec-
cant dum illum tex. uolunt expōere ne dicat qd' ex-
presse dicit. scilicet legibus mundanis ecclesiam non
constringi. Nam ibi ea est intentio q. cum de le-
gibus humanis fuisset consultus. respōdet hūanis le-
gibus ecclesia nō cōstringi & ratio ē q. ad legis uiculu
necessariū est imperiū. ut in dicto. c. z. de cōsti. & mi-
randum est q. ipse idem Felinus statim refert sanctū
doctore qui tria ad legis essentiam necessaria demon-
strat. & unum eorum est auctoritas ut in. i. secunde
questione. 96. at legum latores seculares. nullam ha-
bent in ecclesiasticis auctoritatem. maxime in eccle-
sia romana. Immo cum ea sit multo superior ut in
c. solite de maio. & obe. in. c. per uenerabilem. qui fi-
lii sunt leg. in. c. nouit. eo. ti. & in extrauag. bo. octa.
de maio. & obe. contra naturam esset ut maior lege
minoris constringeretur. ut in. c. omnes principes. de
maio. & obe. & in. c. cum inferior. eo. titu.

Nec obstat ratio ex qua probant scilicet q. diuini-
tus leges sunt promulgate. qd' plane fateri cogimur
Sed non congrue. sequitur q. ex hoc clericos com-
prehendat. quia q. uis ipsa ratione & potestate leges
comprehendant. & constringant subditos prouide-
ria diuina ut ipse isdē sanctus doctor docet. & nos i pri-
cipio tractatus ostendimus. tamen non constringunt
nisi eos quos eadem prouidentia sibi subiecit. & hoc

est q. in. l. necesse est imperium. in dicto. c. z. de con-
sti. cum simi. & ita dicebat idē sanctus Thomas tria
requiri. ut lex ipsa constringat. primum finem boni
communis. secundum auctoritatem. s. q. lex lata non
excedat potestatem ferentis. tertium equalitatem
oneris impositi secundum proportionem ad bonū
comune. Vnde si legislator non habeat potestatem
lex nō cōstringit eos qui non subiiciuntur. nec bo-
na est consequentia lex est equa & honesta. ergo me
ipsum constringit nisi esset superior. & cui ego subii-
ciat. At si ita arguas leges humane diuinitus pro-
mulgantur. sed diuinis omnes subiicimur. ego legi-
bus humanis omnes constringimur. & ita erit dicē-
dū de ecclesia inferiori que subiicitur superiori & triū-
phanti. Respondeo q. q. leges diuinitus sint p-
mulgate tamē sunt pmulgate secūdū iperū pmul-
gatis Nā iura & leges hūanas distribuit deus generi
humano. per principes ut in libro regum & i. c. quo
iure. 8. di. sed non debent mittere falcem in mesem
alienam. ut in. c. uenerabilem. de electi. & in. c. no-
uit de iudi. & deus ipse distinxit imperium seculare
ab ecclesiastico. ut in. c. solite. de ma. o. & obe. & in. c.
quoniam. x. di.

lex quis in
sta eq ho
nesta non
comprehendit
nisi sibi
subditos.

Lex ciuili-
cōpbatōe
cāonica cō-
prehendit
clericos

Rursus non obstant iura in contrarium allegata
quia ita sunt intelligenda. ut leges confirmate a ca-
nonibus comprehendant clericos. non imperio leg-
um. sed quia canones uolūt leges obseruari ab om-
nibus tamq. iuste. Nam quando leges non sunt con-
tra legem nature uel diuinam nec contra ecclesie in-
stitutiones. tunc ab ecclesia approbatur & imperio
& cōpbatōe ecclesiastica. hēnt quo ad clericos necē-
sitate. ut i. c. i. de re. iu. l. c. de noui. op. nun. in. c. z. de
spō. i. pu. & bonus est tex. i. c. ut inquisitionis. de here.
li. 6. ea enim nostra factus quibus auctoritatem i-
psum. ut i. l. i. de ue. iu. enu. C. auctoritate igitur ca-
nonum habent locum in foro ecclesiastico & ita itel-
lige capitula allegata. in quibus satis commendatur
leges seculares obseruari debere. a sumo. s. pō. fice. u.
ipse cōfirmatiōe obseruari p. bef. ab inferioribus. uero
ut confirmata obseruari oportet. alias ui propria le-
ges humane non constringunt ecclesiam sibi superior-
rem. ut supra dicebam. Sed quero que est ratio qua
re sumus pontifex eas debeat confirmare. respōdeo
propter iusticiam eis insitam. quia uere sunt i situ
diuino promulgate. & optime prouident humans
negociis. ad conseruationem generis humani. ut in
dicto. c. quo iure & a se ipso patet & ostēdi su. in pri-
ci. unde decet ut sumus pontifex eas accōmodet at-
q. aptet negociis ecclesiasticis. & ita intellige omnia
iura canonica in quibus a legibus ciuilibus sumitur
& refertur fundamētum. ut in. c. ex antiquis. 54. di.
in. c. accusatores. & in. c. cuius in agendo. 3. q. 8. in. c.
legibus. & in. c. cum deuotissimam. 12. q. 2. in. c. z. de
concef. preben. in. c. ex diligenti. de simonia & in. c. cū
secūdum. de here. li. 6. cum mile simili. de quibus la-
te ui. felinū ubi supra.

Defendit
innumeras
leges ciuili-
les de cleri-
cis decernē-
tes & inue-
pretū opti-
mione con-
fusas.

Decima quarta principalis illatio adaptanda est
ad illam pulchram dubitationem. an leges ciuiles su-
per ecclesiis & ecclesiasticis rebus uel personis dispo-
nentes sint ualide & confirmate de iure canonico. &
profecto opere precium erit. hoc ipsum cognoscere
quia ex hac dubitatiōe pēdent leges & tituli de sum-
erinitate & fide catholica. leges de sacro sanctis ec-
clesiis edite. & de episcopis & clericis. cū reliquis ti-
tulis auten.

In ista dubitatione dominus ab-
bas in. c. ecclesia sancte Marie. in. 4. col. in uerfi. ad pri-
mum. tenet tales leges esse nullas. nec esse obseruan-
das de honestate. idem tenet in repe. i. eodem cap. &
sequitur eum do. Felinus ibi char. 4. uerfi. recipit au-
tē. sententia do. abbas. has habet rationes.

Prima est q. imperator nullum habet imperium

Col. 65.

i ecclesia. rebus uel psonis ecclesiasticis. at lex sine ipe
 ijo nulla e. igit tales leges cu sint nulle: nulli bi ualeat
 Secunda quia ex obseruatiua illaz legu de notare e
 quedam superioritas impii ad ecclesia. unde corra oem
 hoesitate e: ut ipator igerat falcem e messe aliena. ut i. c.
 uenerabi. d. elect. & s. i. d. i. ordo totius moarchie & c.
 Nec ego accuratius aduertenda ex rei graui
 tate cogitaba. no. n. ita absolute audedu est: tot leges
 pulcherrimas uno uerbo delere. aduertendu igit q
 i primitiua ecclesia impatores christianissimi: leges
 edebat et de clericis. In his igit legibus cognoscebat
 p oas ecclesiasticas: ac ecclesia no sibi subee. qui imo
 e sibi superior. ut i. l. oi. de sac. san. eccle. ubi theodo
 sius ille ni optius impator: ab alio optio traiao ori
 giné & imaginé ducés: fatef ecclesiastica iurisdictione
 no sibi subiecta. qui imo ide christiainissimus qui fuit
 anno ab icarna. 388. ecclesia pdicat sibi supiore: cu ad
 ea appellandu a iudicio suo decreuisset. ut i. c. quicuq
 q lit. & i. c. oes. xi. q. i. & refer in. c. nouit de iudi. &
 ide de ualentiatio iclito iperatore ut ibi dicit. quoz
 plurimas leges iuenies p totu titulu. de sacro san. ec.
 & de epis & cle. qui no constituu eas ut denotates im
 periu. sed sumam religioné pntentes. qd eo manifeste
 costat: q iperator i rebus ecclesiasticis. & pnteribus
 ad spualem iurisdictione: pntet ecclesia supiore. ut i
 aucten. quomodo opor. epis. i prin. ubi si qd i his sta
 tuit: sacros psequit canones. ide i aucten. de moachis
 i fine. & i aucten. ut clerici apud pprios epos. i. s. fi. &
 i auté. de eccle. titu. s. i. Preterea costat q ec
 clesia illas leges coprobauit. ergo ex coprobatiõe faci
 unt ius. qd & ratioibus & auctoritatibus ostendo. si
 n. leges iusta decernit: no ea imperado sed canonicis
 institutis i herendo. ac id iustu ad debitum generis hua
 ni gubernatione iudicado. ut in aucten. quomodo o
 porteat. in prin. & i aucte. ut cleri. apud pprios epos
 in fine. igitur iustum est: id ut iustum comproba
 ri. ut uidemus i ceteris aliis legibus: que obseruant.
 & coprobant a iure cano. ut i. c. i. de noui. op. nun. &
 i. c. cerru. & i. c. fi. x. di. na que ratio est coprobadi ali
 as leges quo ad foru ecclesiasticu: eade est istas copro
 badi. quia ex iusticia coprobant. & put i illis no ob
 stat imperii defectus: ita etia istis obstat non debet
 cu impatores fateant se no posse spiritualibus impa
 re. ite hoc sepissime auctoritate pbat. Prio
 p. tex. i. c. i. de iuramento calumie. ubi ipse su mus po
 titer disponit: clericu p se no debere iurare de calum
 nia. & s. i. d. a. ex auctoritate legu ciuiliu. na cu marcus
 augustus impator disposuisset eos ppter reueren
 tia no debere iurare. ut i. l. cu clericis. uerfi. si lis. C. de
 epis & cleri. & dicit. se sequi decisioné filii sui marci
 quomda imperatoris. subiugit hanc ratione. cu. n. iu
 stitias impator decreuerit q canones uim legu ha
 bere oportebat: & ete canonibus caueat: dignu est
 q diuina & huana lex obseruet. & qd iperator decre
 uit: id a canonibus cofirmet. Ecce q i materia iura
 menti cuius licetia ad sola ecclesia pntet. ut i. c. uener
 rabilé. de elect. & in. c. nouit de iudi. ite in casibus in
 qbus de clericis discernit: ius imperatoru obseruat.
 no q iperiu heat. sed quia iuste discernit. & ide do.
 abb. i secudo notabili. dicit argumentu ee optimu i
 illo tex. ubi seruat lex ciuilis de clericis disponens.
 At si dicas q lex illa d: sponit in clericoz fauore
 ut abbas ibi sentit & i dicto. c. ecclesia sancte Marie.
 Diceré. tale iterpretatione no esse iusta. & prio osten
 dit in eade. l. cu clericis. uerfi. si lis. de qua fit metio in
 dicto. c. i. ubi iperator dicit: clericos no debere iura
 re. quia i antiquis canibus iuramentu clericis phi
 bebaf. si igit discernit eis phibitu: hoc no est idultu
 priuilegiatiue. nec fauore. qd rursus pbat in eode.
 c. i. ubi dicunt ista uerba. legibus itaq coperimus ee
 cautu: ut nullus clericus iurare psumat. ecce q legi
 bus est cautu ne psumant. nec hoc tribuit in fauore

fere oes le
ges d sacro
sanctis ec
clesiis. utre
ligiose: no
ut iperan
res statute
suerit

i. c. i. de iu
ramento /
cal. appba
tur & cofir
maf lex ci
uilis de cle
ricis dispo
nens.

Col. 66

qd et ex eo apparet: quia no het fundametu i fauore
 Traq do. abb. fatef: optimu ee argumentu contra
 sua opinioné. qa iterptatio de fauore: nihil est. ut di
 xi. Nec obstat si qs diceret: q ide est statutu de
 lege caonica antiq. na quis hoc ueru sit: nihil tamé iu
 ris mutat. qa sumus pontifex ibi: ta leges caonicas q
 et ciuiles: imo ciuiles ppeue cofirmat. Prete
 rea hoc ide oprie pbat in. c. 2. de spofa. in pu. ubi in
 materia ecclesiastica. si ca matrimoniali i qua impe
 rator no het imperiu: ut i. c. cu secundu apostolu. de
 secun. nup. dicit: te mnu a legibus statutu obserua
 ri debere ad cotrahedu matrimoniu. & ita notat do.
 abb. i. i. notabili q i materia matrimoniali possumus
 recurrere ad leges. caonicibus no cotrarias. eade ergo
 est ratio i ista ca. quia diceremus q cu no habeat im
 pui: no pot leges codere. & p cosequens no eent obser
 uade. sed hoc no obstate sumus potifex. psequit le
 ges. Quarto hoc pbat ex. c. uenientes. de iure
 iurado. ubi etia i materia iuramenti. leges afferunt ad
 iterptatione iuramenti. ite in ca matrimoniali. i eode
 casu: i quo leges quia cotrarie canonibus: re pbanf:
 taq no habetes legis potestate. i eo tamen i quo com
 formare possut: comédaf imitari o. ut i. c. fi. de secun
 dis nup. su. al. Quinto adduco tibi singularé
 tex. i. c. ut iquisitiois. de here. li. 6. ubi ipse sumus poti
 fex prestat: se uelle obseruare leges a Fedrico olim i
 patore romao d pntendis hereticis editas. quatenus
 dei & ecclesie sancte sue honoré pmouent & here
 ticoz exterminiu psequunt. Ecce q i ca heresis q
 est ecclesiastica: leges seculares sut obseruade. & imi
 tade. du iuste sint: nec dicas casu ibi speciale. Na illa
 specialitas honoris dei & ecclesie que tedit ad casti
 gatione heretice prauitatis: no het cam iuris specia
 le. quia eode modo i quolibet crimé et simdie leges
 obseruade sunt. du iuste sint & canibus no obuiet.
 ut i. c. ex diligenti. de simdia & ibi glo. & ita serit gl.
 i dicto. c. ut iquisitiois. uerfi. leges. ubi ex snia lo. an. au
 rentice Federici. ut. C. de epi. aud. aucte. statuimus.
 & auten. credetes. aucten. si uero. domius. & auten.
 gazarof. coprobant. facit tex. in. c. cu secundu leges.
 eo. ti. li. 6. facit et tex. i. c. iter alia. de imu. eccle. ubi im
 munitas ecclesiastica: secundu leges distiguit. nec di
 cas ibi etia leges esse priuilegiatiuas. na etia iure cou
 ni sunt leges psequende. ut i dicto. c. 2. de spon. ipu.
 & i dicto. c. i. de iuramento cal. Nec obstat fun
 dameta do. abb. prio du dicit q leges sine ipio sunt
 nulle. certe nullas ee fateri op: si ad ipiu ipatoris aiuz
 uertaus. s. iustu e eas co pbari ab ecclesia. ut iusta de
 cernetes. ut i dc. c. certu & i. c. fi. x. di. & hoc ab eode
 abb. & filii. costat. q fatef: ut fateri op: alias leges ciui
 les caonicibus no obuiates: a iure canonico approbatas.
 obseruari debere. ut i dc. c. i. de noui. op. nun. & ibi
 caoniste. legiste i. l. priuilegia. C. d. epis & cle. adeo q
 dicebat legibus coprehedi clericos. ut in supra. pxi
 illatiõe diceba. & tamé costat leges i clericis no habe
 re iperiu. igit no poterat coprehedere. nec ualebaf
 sine iperio. S; dicebamus ualere co pbariõe. & eo
 de mo dicedu e: istas leges co pbariõe ualere. qd et a
 roe pbat. qa ea roe ille ualeat: qa iuste. & qa ab ore di
 uio puse. ut i epi. iterclaras. C. d. su. tri. & ita dicebat
 i de feli. & uidius isupiori illatiõe. s; hec eade ro: e in
 legibus positis i ti. de sa. f. ec. & de epis & cle. & i au
 ce. quomodo oporteat. i pri. na du legi diuie uel caoni
 ce no aduersaf & tedat ad seruatione generis huan
 & totius ecclesie. & salute aiuz. necesse hent driuari a
 lege et na. ut ostedo i p suppositis huius tractatus. &
 hec e ro qre decet eas obseruari. q cois e i utrifq. at si
 dicas leges ex eo i iustas: qa ipator mittit falcem imese
 aliena. ut i dc. c. uenerabi. 6. q. 3. c. i. & i. c. nullus. d. pr
 rochiis. respodeo. q uezeet si ea imitteret. ut ipans
 s; cu ipse fateat se subiectu caonicibus: & inferioré sumo
 potif. ut i. c. cleri. de iudi. & i dc. auté. quo. op. & ego

obseruant
leges d ma
trimonio
loquetes si
acnibus
no obuiet.

Idem de le
gibus loqn
tibus d he
refi & de
crimine si
monie

respondet
argumento
q leges il
le sint sine
imperio.

D

Supius exposui: nō est arguenda iniquitas. maxime q̄ illo tempore erat necesse cum impator oīa guber naret. & ita statueret. cōprobatione tamē ecclesiasti ca. & ita respondet secundo argumento.

¶ Itē cōsidera et. q̄ ipator pōt i cāis ecclesiasticis p cedere: phibēdo suos subditos: ne sint heretici ne si nt simōiaci. ne cōmittāt p̄ iuriū. ne sint usurarii. ne uiolēt ecclesias. & cetera huius gēus. nā q̄uis ex spūli iurisditiōe crimīa sint ecclesiastica: tamē ex seculari possūt seculariter pūiri: q̄a ad bene beatēq̄ uiuendū sūt iustitute leges i. c. facte sūt. 4. di. & ad felicitatē hu manā cōuenit: dilecta pūiri. c. ut fame. de sen. in. l. ita uulneratus. ff. ad. l. ac. princeps igit̄ ad finē debitū: ra lia delicta pūire potest. itē a ueris p̄cipiis iuris natu re. quia natura hec ip̄roba sunt. & ideo puniēda. l. i. ff. de furtis. at sicut spiritalis iurisditio pōt & debet uersari: ad cōseruationē generis humāi: secūdū q̄ cō uenit eterne salutis. ut in. c. quīs pactū. de pactis lib. 6. in. c. cū cōtingat. de iure iuran. in. c. ut animaz. de cō sti. li. 6. ita iurisditio tēporalis: debet in eadē cōserua tiōe uersari. & q̄uis seculares leges: genus humanū quo ad seculū cōseruent: debet tamē ista cōseruatio tendere ad uerā alterius seculi cōseruationē. ut in di cta autcē. quo. oporteat. in p̄ri. & dixi su. & maxie in p̄ri. huius libri. que igit̄ ad istā cōseruationē tendūt pōt iusticia exequi p̄iceps secularis. dum nō obuiet nec ip̄ediat executionē ecclesiasticā. ut in. c. quoniā. x. di. ex his defendes leges positas in titulo. de here. C. & plures leges. i titulo de sacro. sanctis eccle. & de ep̄is & cle. & plures leges puniētes uel prohibētes p iuria: de quibus etiā inferius.

¶ Deinde ex su perioribus poteris isferre: ad extensionē quam dedit do. filinus ubi supra. q̄ et si leges loquētes de clericis essent iserte in decretis: tamē cū ipse gracianus legis cōdēde auctoritatē nō habet: nulla erāt. & reliqua.

¶ Certe si lex rationalis est: nec obuiet iuri cāoni co. ut presuppōit do. filinus: ego tenerē eam ab eccle sia approbatā. & ex approbatiōe ualere. unde recte iserit ipse gracianus p̄dictas leges p̄ superiora. & fat est q̄ habeamus eum & do. i. calde. in. c. i. de noui. ope. enun. auctores huius opiniōis. eo maxie q̄ expe diret certe: nō legē sed leges: nō leges sed titulos: ab ip̄robatōe defendere. tu tamen diligenter cogita.

¶ Quinto decimo infero ad pulchrā dubitationē: an testamentū sine septē testibus ualeat. tam iure ca nonico q̄ ciuili. cū uerum sit q̄ iure gentiū & natu rali & lege diuina ualeat. ut in. c. cū esset. de testa. & quorundā nō leuium auctoriū sn̄a est q̄ testamentū sit oī iure ualidū. q̄q̄ desit illa solēnitas septē testiū/ de qua in. l. si unus. & in. l. hac cōsultissima. C. de te sta. quia lege canonica ex auctoritate diuina deroga tū est legibus ciuilibus. ita tenebāt alanus uincē. go/ fe. lau. antiqui doctores. & hostien. in dicto. c. cum es ses. quos do. antonius & do. abbas demū magna di/ sputatiōe sequunt̄ ita in lectura q̄ etiā in sua solemnī repe. z. & .3. col. quorū ratiōes satis urgētes subiiciā.

¶ P̄ria ratio est/ quia peccatū mortale cōmittit̄. si uolūtas rationalis testatoris/ duobus probata te/ stimoniis/ nō habeat executionē. nā ultima uolūtas est. & sub peccato est obseruāda. ut in. c. ultia uolun tas. 13. q. 2. ergo leges nō ualent. ut in. c. si. de pres.

¶ Secūdo quia tales leges sunt cōtra legē diuinam. ut i. c. cū esset. ¶ Tertio q̄a sunt cōtra uniuersalē statū ecclesiasticū. ut ibidē. itē quia eadē lege di uina uniuersaliter dicit̄ q̄ in ore duorū uel triū stat omne uerbū. & qui omne dicit nihil excludit. c. si no manorū. 19. di. & cū lex diuina nō distixerit/ nec nos distinguere debemus. itē adducunt in cōuenientia/ de quibus latius in responsionibus.

¶ Quā uis enim antiquorū & modernorū magna

crimen et ecclesiasti/ cū pōt. phi bere legisla tor secular/ ris & penā imponere

leges a gra ciano libro decreto. i serte. ualēt si alias iu/ ste sint.

an testamē tū sine sep/ tē testibus ualeat tā iu re cāonico q̄ ciuili.

fit auctoritas plus temen nalet apud me legum au/ storitas/ q̄ i nterp̄tū. maxie quia tot leges de solemnī bus testamētis loquētes/ pudet redere inanes. dū iu/ sta excusatiōe uti liceat.

¶ Ego itaq̄ nō solum leges ab his que cōtra opponunt de fendo. sed eorū etiā iustū fundamentū ostendā. nā leges ciuiles ad e/ uirādas falsas suppositiōes testamētōz. quia facile ē de bonis hoīs mortui. fingere testamenta/ ac falsa fabricare/ introduxit testamentoz solemnitatē. qua rei publice quieti subuēi ret & cōsuleret. ut in. l. iube mus. C. de testa. & in p̄ri. in sti. eo. unde dicit̄. talē so lemnitatē testiū/ ob publicā utilitatē esse introdu ctā. cui nec partes renūciare possunt. ut in. l. nēo po/ test. de leg. i. bar. in. l. i. §. si filius de leg. 3. at cū leges tē dere debeāt ad cōmune bonū. ut sanctus doct̄or pria secunde que. 96. quin imo cū de ratiōe legis fit ut cō munis tēdat/ & ad bonū cōmune. ut in. l. 2. ff. de legi. in aucten. quomo. opor. in p̄ri. Quāto tendit ad pub licā utilitatē. tanto est accomodatior sue nature. & i deo amplior in ierpretatiōe. ut in. l. i. sol. ma. & quā to tēdit ad p̄ticulare bonū/ rāto mīus habet de legis natura. & ideo restringenda est ac illiberaliter inter pretāda. ut in. l. qd̄ uero. & in. l. ius singulare. de leg. quis igit̄ur cōmuni regula duorū testimonio sit as stendū/ tamen cū hec eadē regula tendat ad cōmune bonū/ si i casu testamētōz/ huana prauitate/ iā deceat itroducere maiorē testiū solemnitatē/ & hoc con ueniat bono cōmuni/ certe in limitatiōe illius regu le non cōtradictus ei/ cū ad eum dē finē tendamus. ois. n. lex hunc finē debet habere/ ut tendat ad cōmu ne bonū. & generis humani felicitatē. ut in. c. facte. 4. di. & dixi in prin. huius libelli.

¶ Itē harū legum bonitas/ etiā ab auctore nobis cō stat. nam inter primos itroductores solemnitis te stamentarie/ fuit ius pretoriū. ut in sti. eo. post prin. qd̄ quidē ius pretoriū ex facto & negociorū experiē tia/ cōmunes iuris regulas limitabat. ut in. l. ius ciuile. de iusti. & iure. & semp fuit pretor equi tatis p̄cep tor & magister. ut in. l. q̄ si ephesi. de eo qd̄ certo lo co. & patet fere in oībus edictorū p̄cipiis. ab aucto re igit̄: rei equitatē sumamus. ut in. c. scribā. & m. c. mandata de presump.

¶ Sup est ad argumenta respōdere. p̄rio dicebat/ uo luntatē testatoris sub peccato obseruādā. qd̄ fateor/ quādo legitie est p̄bata. ac si dicas duobus testibus ē legitia p̄batio secūdū legē euāgelicā: respōdeo q̄ illa lex nō ē simplex i oī casu. ut patet in eodē. c. cū esset. ubi nō credi/ f̄ duobus rātū/ secūdū itellectū p̄dicto rū doctorū. itaq̄ argu. cōcluderet cōtra do. abb. qui tenet/ q̄ requir̄ tres saltim. & q̄ iter eos sit p̄sbyter prochialis/ ut dicit̄ ibi. ergo uolūtas nō ē necessario obseruāda/ ex simplici duorū p̄batiōe. & ut rursus retorqueas argumētū/ cōsideres. q̄ solēnitas itrodu cta ad p̄bationē testamētōz/ nō est cōtra uolūtatē. idest ne uolūtas adīpleat̄. quin immo ut uolūtas adī pleat̄ & sciamus q̄ uoluit/ ut notat iure cōsul. i. l. di uis traiāus. de testa. m. i. solēnes. igit̄ leges tēdūt ad fi nē uolūtatē adīplēde. nec obstat q̄ aliq̄ ex casu nō ad īpleat̄. q̄a lex ē regula: q̄ recte cōia ducit. & cū oībus p uidere nō possit/ id agit ut pluribus p̄uideat. ut do/ cet sa. doc. i. z. q. 96. ar. z. & q̄ semel aut bis. ut ait theo phrastus: accidūt nō curāt legislatores. ut i. l. ex his. & i. l. nā ad ea. de leg. i. ff. lex. n. huana. quāto cōmuni us pōt p̄uidet. nec oībus p̄uidere pōt. qd̄. diuise p̄ui detie tātū tribuēdū ē. ¶ Nō obstat secūdū arg. qd̄ certe speciē hēt satis aduersā. quia i. c. cū eēs. dilucide uidet̄ p̄bari/ leges ex quibus nō ualēt testamēta nisi septē testibus cōfirmata/ eē cōtra legē diuinā. quia in lege ueteri erat scriptū: q̄ duorū testimoniū eēt suffi ciens. sicut testat̄ auctor noster salutis in euāgelio io annis contra iudeos in lege uestra scriptum est:

defendit le ges ciuiles septē testiū solēnitatē itroducen tes.

testamēto rū solemnī tas est idu cta ad bo nū cōe.

Ideo non pōt refraga ri p̄cepto diuino.

Solēnitas testamētō rū fuit itroduc ta iure p̄romo

legis hūa ne regular oībus eō p uidere nō pōt. sola ci uina pu/ detia pōt.

Col. 69.

quoniam duorum hominum testimonium uerum est. & consequenter subdebat contra eos si duorum horum testimonium uerum est: quare testimonium meum & patris mei non accipitis. idem testatur paulus in epistola ad hebreos. & in epistola ad corinthios preuaricans leges moyses: dicitur uel tribus testibus convictus: sine misericordie lapidatus. & reliqua. unde apparet. quod leges huic legi contrarie: non sunt leges nec sunt obseruande. ut in. c. imperatores. & in. c. si. q. di. & in. c. sunt quidam. 25. que. 1. & ita argumetur in nostro casu. in. c. cum esses. ubi dicit consuetudinem ecclesie hostiensis: conformem illis legibus: esse a diuina lege & sanctorum patrum institutis & generali: consuetudine alienam. & ideo eam improbat.

Ad uerum primo. quod leges civiles non sunt contra legem diuinam. probabam superius. quia leges civiles tendunt ad finem boni consensu: quo fine: sunt restitute omnes leges morales. itaque tam reg. iu. diuini quam reg. uel limitatio legum humanarum: tendunt ad eundem finem. igitur non sunt sibi aduersa quod est ex eo probatur quia si aduersa essent regula esset uniuersalis. quod duorum testimonio nunquam sit credendum tunc. n. est. lex nulla & improbanda quod est contra sensum iuris diuini. **A**t quia ad eundem finem (ad quem regula tendit) lex humana disponat ex necessitate rege gubernationis: in aliquo casu plures esse testes adhibendos: non ex hoc est diuine legi contraria. quod sepius in nostro eodem casu probabo. primo ex. c. licet uniuersis. de testibus. ubi sumus potestis referret eandem regulam iuris diuini. quod in ore duorum uel trium stat omne uerbum. tamen dicit aliquas fore causas: in quibus duorum testimonio non stat. ecce igitur quod etiam de iure canonico: ab illa regula subducuntur aliqui casus. nec ex hoc dicitur legi diuine contrariari. alias nec ius canonicum id posset. ut in dicto. c. imperatores. & in. c. que contra mores. 8. dist. & aduerte quod idem do. abbas in dicto. c. licet. in ultima nota. ita asserit. nota optimum textum. quod iura civilia requiruntur in certis causis testes plures duobus: non sunt irrationabilia. Ita ipse se tamen referens ad ea que dixit in. c. cum esses. at si rationabilia sunt: contra legem diuinam esse non possunt. ut in. c. non est peccatum. §. his ita. di. 6. item si rationabilia sunt: non possunt. esse nulla. nec contra ius canonicum: nec contra uniuersalem ecclesiam constituta cum a iure canonico approbent. ut in eodem. c. licet. & ibi est testis do. abbas. nec obstat quod ipse intelligit in. c. cum esses. ut uidebis infra.

Secundo hoc late probatur in. c. nullam. & in. c. pre sul. 2. q. 4. ubi ad condemnationem episcopi requiruntur 72. testes. ad cardinalium sacerdotum uero depositionem. 64. ad diaconi cardinalis depositionem. 27. ad subdiaconum & reliquos. 7. requiruntur testes. Ex his igitur apparet. illam regulam diuinam non habere locum in casibus in quibus plurimum testimonium utilitas: ex iusta causa uersatur. **T**ertio. quod eadem regula a lege positua sumat interpretationes. ex eo constat. quia duo uel tres testes suspecti: non sufficiunt. nec esset iustum sufficere. ut in. c. licet causam de proba.

Quarto. quia duo laici contra clericum non probant in criminalibus. & tamen in criminalibus exceptis probant. ut late in. c. cum. p. mancog. la. de accus. in. c. sacerdotes. 2. q. 7. & in. c. tanta. de simo. Ecce igitur quod illa regula legis diuine: distinguitur a lege positua. ut in aliquibus casibus habeat locum. in aliis non habeat. Nam illam deus de laicis etiam intellexit. ut in dicto. c. cum esses. ubi regula adaptatur ad laicos. & in. c. in omni negotio. de testibus & alibi sepe.

Quinto. aut tu uis quod illa regula iuris diuini que dicit: in ore duorum stare omne uerbum: intelligatur de testibus masculis: & femine non debent in testimonium admitti. & tamen quandoque admittuntur. ut in causa matri-

Col. 70

moniali in. c. uidetur qui matrimonium accusare possunt. & plene per hostien. in titu. de testi. §. quis possit esse testis. aut uis quod intelligatur de masculis & feminis: & femine non admittuntur in criminalibus ut in. §. 23. que. ul. c. si. & 15. que. 3. c. de crimine. Nam femina uariu. semper est & mutabile. ut apud uirgi. & si. c. forus. ad finem. de uerb. signi. **I**dem argumetur de persona paupe. nam ista sunt requisiti ad testimonium ut dicitur conditio. sextuseras: discretio fama. fortuna. fides. in testibus ista reges. ut notat late in. c. i. eo. ti. & hostie. in dicto. §. quis possit esse testis. uides igitur quas distinctiones recipiat a iure posituo illa regula que summitur a lege diuina. unde non recte dicit do. abbas: nos non debere distinguere. cum illa non distinguitur. Nam eadem regula diuina est comprobata a iure civili & canonico. ut & in dicto. c. in omni negotio & c. licet uniuersis. de testibus & in. l. ubi numerus. de testibus. ff. & tamen eadem distinguitur ut uides. & in numeris argumentis comprobari potest.

Nec obstat tex. in. c. cum esses. quem si recte potestis res: non improbat leges posituas. & nihil dicit. nisi quod leges humane ita decernunt. hoc idem & clarius dicitur in. c. relatum. el primo eo. ti. ubi dicitur iudicibus ecclesiastice iurisdictioni subiectis: ne secundum leges sed secundum canones: debeant duorum testimonio: legata ad pias causas iudicare. itaque leges non improbantur: ex quo sequitur eas non esse contra legem diuinam. Quia tunc ad ecclesiam pertinet discernere nullas. cum legem diuinam debeat obseruare & obseruari facere: usque ad animam & sanguinem. ut in. c. sunt quidam. 25. que. 1. & in. c. si dominus. & in. c. qui omnipotentem. & c. iulianus. & c. qui resistit. xi. q. 3. & cum non obstantibus legibus peccatur: ut in. c. si. de consue. tenebatur leges discernere nullas. ut in. c. si. de prescrip. At cum non fecerit: certe coniecturari potest: eas non fore nullas. maxime quod si sunt contra legem diuinam: non sunt leges. quia omnes leges habent dependentiam & rationem a lege eterna. ut dicebat Augustinus. in lib. de lib. arbi. & ego ostendi in pri. huius lib. & cum sint contra legem dei: non possunt esse leges. nam lex nihil est nisi ratio. ut in dicto. c. q. resistit.

Verum subtiliter quisque argumentabitur. quod cum in. c. cum esses. dicatur: quod a diuina lege est alienum ut testamentum non ualeat: nisi habeat septem testimonio comprobationem: sed omnis lex non solum non debet esse contraria legi diuine. sed ut ab ea deriuetur oportet. ut idem Augustinus. & sanctus doctor prima secunde questio. 93. ar. 3. & ego late ostendi in prin. libri in deriuatione legum. nam a lege diuina deriuatur ratione & potestate ut in epist. interclaras. de summa tri. & fide catho. in. l. bene azenone. C. de quadri. ps. in. l. de uete. iu. enu. igitur si a lege diuina sunt aliene constat non haberet firmamentum.

Quipe hoc argumentum contra leges urgeter concludere uideatur. sed ne contra leges & canones concludatur: cogitatur quod ita respondere oporteat. & considero quod plura sunt precepta diuina & moralia. omnium tamen finis situs est in felicitate humana: que ad diuinam contendit felicitatem. at quoniam ad bene beateque uiuendum: iter alia moralia necesse est: ut uoluntates defunctorum obseruent. ut in dicto. c. ultia uoluntas. 13. q. 2. & quod ad eas obseruandas: necessaria erat testamentorum fides: quod quod ex duobus testibus facile tergiversabatur: falsaque supponebatur pluresque uoluntates: decuit ad utilitatem & bonum commode introducere solennia testamentorum: ut in dubitata fide constaret. ut in dicto. l. iubeus. C. eo. & in pri. isti. eo. iste igitur leges: non sunt aliene a pri. legis diuine: sed procedunt a morali decetia. & tendunt ad commode bonum. quod (ut signum ad sagittam) legibus est positum. **N**ec obstat rex in. c. cum esses. quod uerum est quod ab illa regula diuina duorum testimonio: sunt leges testamentorum. alie. sed non sequitur ex hoc: quod ab omni lege diuina sunt alie. id est

D ii

Lex canonica non obseruat iuris diuini legem diuinam duorum testimonio.

Pluribus exemplis probatur regulam diuinam duorum testimonio esse distinguendam.

probat leges septem testimonio solennitate requiruntur.

solennitas a iure civili introducta: deriuatur ex preceptis iuris nature.

Ab aliquo precepto morali non deriuent. qd ne/
cessaria ratione nobis constat. Nam in. c. licet uni/
uersis. su. al. dicitur. in aliquibus casibus duos testes
non sufficere. Ergo il lud cap. est a iure diuino alie/
num & per consequens nullum. Item in dicto. c. cu/
esses. secundum comunē intellectum: requiruntur
duo testes & clericus parrochianus. & si sunt duo te/
stes tantū: non ualet testamentū. Sed lege diuina &
euāgelica ualet: ergo ille rex. non est secundū legē di/
uinam. attamen hoc est falsū. ut ibi uult sumus pon/
tifex. igit nec leges sunt contra legē diuinā. sed secun/
dū legem diuinā.

Verū contra hec rursus. pa/
tet quia consuetudo conformis legibus: improbat
in dicto cap. cū esses. Respondeo qd ius cano/
nicū deuiat in hoc a uia iuris ciuilibus: utrum qd tamen
tendit ad debitū finem. De fine legis ciuilibus patet ex
superioribus. Ius uero canonicū coheret huic
pcepto morali: quo in ore duorum uel triū stat om/
ne uerbū. nec quo ad formā canonicā urget necessi/
tas. & causa iuris ciuilibus. quia cum duobus testibus
& presbitero parrochiali: in quo sumā fides est repo/
sita: testamentū habet fidei cōstans firmamentū. cō/
format igit ius canonicū cū precepto & euāgelico.
quīs nō uniformiter. Quia duo testes nō sufficiūt. &
cōformat cū fine boni cōis: ad quē decet testamēta
solēni & cōstanti fide seruari. & hec lex canonica iua/
fit iā p cōsuetudinē in oēm ecclesiā & hoc est qd ro/
manus pōtifex dicebat: cōsuetudinē picularē hosti/
ensis ciuitatis iprobandā. quia nō cōformabat cum
lege diuina: quā ecclesia uniuersalis psequēbat. qd
certe idēcens erat. quia hostia tiberina que subiecta
ecclesie romāe & pxima ciuitas est: debet romanas
obseruare leges. & nō debet dissentire a cōsuetudine
uniuersalis ecclesie. quia turpis est pars que suo non
cōgruit uniuerso. ut in. c. si. de spon. duoz. & multū
cōuenit: ut totū corpus ecclesie i hac sibi obseruatio/
ne cōcordet. ut in. c. nolite. xi. distin. nec licet a capite
mēbra recedere. ut in. c. cū non liceat de p̄scrip. Hec
est igit cā: quare in. c. cū esses. & in. c. relatū. nō im/
p̄bant leges ciuiles: sed iprobaf cōsuetudo ecclesiarū:
subiectarū romane ecclesie. quia leges suas habent
rationes. & suo tramite tendūt ad debitū finē. eccle/
sia uero: p̄pria cognoscit uia. a qua discedere subdi/
cos ecclesiasticos: nō cōuenit. & ita defendunt leges
ciuiles & cāonice. & certe nō potest negari: leges suo
foro nō ualere. maxie ex cōsensu text. in. c. licet uni/
uersis. de testibus.

Nec obstat qd dicit dom.
abbas in intellectu. c. cū esses. ubi dicit qd quis ius ca/
nonicū mode ret legē diuinā: addendo duobus testi/
bus presbiterū parrochiale: tamen ius canonicū non
uidet moderare sed tollere legem diuinā. quia cum
duo. sufficiant: addit alios quosq. nā sanguinem elicit
qui nimis emungit. c. deniq. 4. distin. & in. c. nisi cū
pridē. de renun. & subiungit do. abbas: qd illa regula
diuina nō est ita stricte intelligēda. sed moderāda: ut
nō habeat locū in aliquibus casibus. ut i. c. licet uni/
uersis. su. al. & in. c. p̄sul. 2. questio. 4. ita igit moderā/
da est de iure canonico. ut in materia testamētog nō
habeat locū. ita ipse.

Ego miror qd male dominus abbas sibi cōsenciat
dicit enim. qd ius ciuile sanguinē elicit: & tollit ius di/
uinū. quia uoluit quosq. addere testes. & ius canonicū
moderatur quādoq. ut i casu nostro. & i casu. c. licet
& c. p̄sul. ar in. c. p̄sul. & in. c. nullā. requirunt i plu/
ribus casibus plusq. 20. igitur ius canonicū elicit san/
guinē & tollit ius diuinū. qd tamē ipse negat. igit co/
get negare idē de iure ciuili. Item in. c. licet uniuers/
sis. dicitur. qd plures qd duo requirūtur in quibusda/
casibus. & ponūtur p glo. exēpla iuris ciuilibus & cano/
nici in quibus plusq. tres & qruor requirūtur. & cer/
te recte. quia. 20. sunt plures duobus & septem sunt

Ius ciuile
& cāonicū
quīs diuer/
sā uia in ob/
seruatione
solemnita/
tis testamē/
tog. istitu/
ant tamen
ad eundē
tendunt fi/
nem.

Intellectus
tex. i. c. cu/
esses.

i regula di/
uinaduoz
testu. ius
ciuile et ca/
nonicū pa/
ri rōse ha/
bent.

plures duobus. & tres sūt plures duobus. & ita i om/
nibus istis casibus uerificat tex. ille. nō qd necessario
intelligat de tribus. nā nō intendit terminare testes.
sed dicere aliquos fore casus in quibus regula diui/
na nō habeat locū. p̄ertim. qd ibi do. abbas ferebat
leges ciuiles esse rationabiles. p̄ tex. ibi. ut supra ex/
posui. Itē cum do. abbas dicat qd regula diui/
na non habet. locū i testamētis: & qd lex politica po/
test moderare illā regulā. Ego quero ab eo. si hoc ue/
rum est. ut in testamētis nō habeat locū. an lex ciuili/
lis in testamētis cōtra dicat legi diuine. at si cōtradi/
cere cōcedat. ignoro ego quomodo in his in quibus
locū non habet. eidē contradici poterit. contra. l. x. de
uerbo. oblig. ff. c. ad dissoluendū. de def. impu. uides
q̄ parū sibi constat do. abbas. Preterea obstat
ratio maxime stoicorū. qui ueritati nimis stricte in/
herentes. oia pctā. eo ipso qd peccata sint. equalia iu/
dicabant. de quo disputat Cicero in paradoxis. & in
hoc fateri cogor. oia pctā ea ratione qd peccata sunt.
equalia esse. sed non credo uerum omnia peccata es/
se equalia. nam stuprū maius est fornicatione. l. i.
C. de rap. uirgi. & aliqua sunt delicta adulterio leuio/
ra. & alia grauiora. ut in. c. at si clerici. §. de adulteriis
de iudi. & crimen heresis. detestabilius est crimine le/
se magiestatis. ut in. c. uergentes. de here. & C. eodē
l. manicheos. At uera erit conclusio. qd si ter/
minus est a lege diuina duorum testium assignatus
eo ipso qd plures a lege ciuili requiruntur. transgredi/
tur numerus. & uerum est legem diuinam non ob/
seruari. nam si lineam transgrediaris ad duos passus
ita uerū est te trāgressū eā. sicut aliū. qui ad mille trā/
sgrediat. ut in. l. celsus. ff. de arbi. in. l. trāiecticie. §.
de illo. de ac. & obli. ff. & Cicero ubi supra. credo igit
qd. illa regula iuris diuini non necessario terminet &
ideo subiungit alternatiue: in ore duorum uel triū.
Nec terminauit duos solum. nec tres solus. unde ex
humana necessitate uel utilitate subducitur aliquis
casus. in quo plures testes requirantur. nec intelligas
qd cōtra legem diuinam fiat. sed lex humana eam ex
eius intentione moderatur. & ita intellige tex. in. c.
si. de diuorciis. & notata in. c. ex publico. de conuer/
coniugatorū. & in. c. & si questiones. de simonia. &
ita solitus est intelligere sanctus doctor. nam cū in
aliquo casu a iure diuino (ut uidetur) prouiso. dispē/
satur per ecclesiam talis dispensatio non est contra/
ius diuinum. nec esse potest. ut in. c. qui resistit. xi. q.
3. cum similibus. sed est subductio quedam & decla/
ratio. qua constat casum illum ex ratione sua non cō/
prehendi in regula diuina. qd maxime pertinet ad
summum pontificem. ut notat in. c. iter. hec. 23. q. 7.
& hoc uerum est in dispensatione prohibitorum.
sed in simili moderatione iuris diuini qualis erat in
casu nostro. sepius iure ciuili reperitur prouiso. ut
idem abbas subiungit plura exempla in dicto. c. cu/
esses. & bar. late in. l. omnes populi. ff. de iusti & iure.
Hinc non mihi placet qd dicebat do. abbas ibi/
dem. contra dominum anto. qd non est recedendum
a legibus. nisi quatenus in canonibus reperitur con/
trariū. ut in. c. i. de no. op. nun. igit secundum abba/
cū nō reperiat recessum a legibus ciuilibus. nisi quā/
do testamentum sit coram presbitero parrochiali &
duobus testibus. standum est precise dicto. c. cum es/
ses. ita dicebat domi. abbas. Qui recte ut opinor con/
cludit. nisi sibi contradiceret. Nam si ut ipse tenet le/
ges ciuiles sunt nulle. sequitur. eas non esse obseruā/
das. Nec ad earum obseruantia esse considerādum
ne recedamus a legibus. cum presertim sunt nulle
secundum ipsum. Quia sunt contra legem diui/
nām. Rursus. sto. qd essent contra legem
diuinam. Conuenientius dicitur. qd ualeret testa/
mentum factum cum Duobus testibus. Quia

Intelligit
tex. i. c. licet
uniuersis
de testu.

Regula
stium iuri
diuini no
hēt certā
terminatio/
nem.

testamētū
factū corā
duobus te/
stibus nec
iure cāoni/
co nec ciuili
li ualet.

minus ra-
tionabile
e et magis
contra le-
ge diuina
ut unius
testimōio
fides adhi-
beatur: q̄
ut plures
testes adfi-
de requirā-
tur.

ni abbat̄is sententia est. Quia maiorem censet ra-
tionem: ut minus sufficienti probationi fides adhi-
beatur: q̄ ut septem testes in aliquo casu requiran-
tur. Sed hoc est contra sententiā tex. in. c. licet uni
uersis. de testi. in fine. ubi minus rationabile est: ut
unius testimonio causa terminetur: q̄ si plures q̄ du-
os testes exigantur: quia plures sunt cause: i quibus
plures requiruntur nulla tamen causa est: que unius
testimonio terminetur. & ita dicit do. abbas ibidē
q̄ leges requirentes plures testes in testimonio causa ter-
minetur non licet ut tex. ibi dicit. ¶ Tercio nō
placet ratio do. abba. quia cum dictum non sibi cō-
stet: nec ratio potest iuste concludere. sed aduerte q̄
quis iure canonico duo testes cum presbitero paro-
chiali sufficiant ad testamentum: tamen si iure ciui-
li requirantur septem: non ex hoc dicitur hec super-
flua probatio. quia cōsideratione iuris ciuilis nisi ha-
beat septem testes: non est sufficienter probatum ut
in. l. si unus. de tes. & in. l. si ueritas. C. de fidei. unde
consuetudo non esset contra naturam sed secundū
naturam.

Secundū
ius diuinū
& natura-
le quilibet
presumit de
bet bonus
sed secun-
dū idē ius
non ciuili-
bet exhibet
plēa fides
ad cāe de-
termina-
tionem.

¶ Quarto non placet cum dicit q̄ dicto unius cre-
ditur secundum naturam. quia secundum eam qui
liber presumitur bonus. & dixit christus &c. Nā
uerum est q̄ secundum naturam quilibet presumi-
tur bonus. ut in dicto. c. si. sed ex hoc male sequitur
q̄ uni soli sit credendum in iudicio. & cum de preiū-
dicio alterius agitur. probatur ex dicto. c. licet. ubi
ex auctoritate diuina que est secundum naturam re-
quiruntur duo & non sufficit unus. quia dixit no-
ster redemptor in ore duorum uel trium & non dixit
in ore unius. idem in. c. in omni negotio eo. ti.

consuetudo
inducere
pōt ut q̄a
lias pba-
tio suffici-
ens nō est
sufficiat.

¶ Nec obstat illud qd̄ idē Christus do. noster dicit
uerbum uester sic. sic. nā hoc refertur dicenti ut ue-
ra dicat & quis audiens credere debeat: non tamē
ad iudicium in preiudicium alterius proferendum
ut notatur in dicto. c. licet. & ibi omnes doctores. &
ita intelligitur illa auctoritas qua in ore duorū uel
trium stat omne uerbum. Et ita intendit tex. i di-
cto. c. & si Christus. q̄ illa auctoritas nostri redēptor̄
is qua precipitur q̄ uerbum nostrum. sic. sic. & reli-
qua: non intelligitur de iuramento iudici ali. idem
probatur in predicta summa. 22. q. 1. ¶ Nec ob-
stat tex. in. c. cum dilectus. de fide instr. quia ibi nō
probatur q̄ ualeat consuetudo ut credat minus suf-
ficienti probationi. Sed consuetudo redit proba-
tionem sufficientem. & hec est melior dicendi ratio.
nec ille tex. probat q̄ dicto unius probetur in iudi-
cio contentioso. cuius consuetudinis ualorem non
disputo quis ex superioribus appareat minus licitā
q̄ consuetudinem septem testium. quin imo non li-
citam nec ualidam. De quo suo loco disputabitur.

lex ciuilis
& canoni-
ca obligat
i foro con-
scientie.

¶ Decima sexta principalis illatio adaptanda est ad
questionem singularem. an leges & canones obli-
gent in foro conscientie & sententia est communis
obligationem oriri etiam quo ad forum conscien-
tie que est naturalis. ratio quia ad regimen orbis &
rectum ordinem: necesse est ut inferiora per superio-
ra regātur. ut in extraua. bo. octau. de maio. & obe.
& regi sine potestate nō possunt. & prout omnia ce-
lestia a primo motore reguntur & sumunt ordinē
ac potestatem. ita omnes principes adeo sumunt im-
perium. ad regimen enim humani generis decet pri-
cipibus obedire. ut dicitur in. c. si quis. de maio. & o-
be. per me enim reges regnant & principis decernunt
iusticiam. ut in li. sapien. & ideo ut patrie ac principi-
bus pareamus iure gentium instum est ut in. l. uelu-
ti. ff. de iusti. & iure. qd̄ ius gentiū est: qd̄ ratio natu-

ralis apud omnes gentes impressit ac constituit ut i.
l. omnes populi. eo. titu. & in. §. qd̄ uero. insti. de iu-
re na. gentium & ciuili. & ideo dicebat bart. in. l. iuli-
anus uerum debitorem. ff. de cond. inde. §. col. q̄ in
legibus ciuilibus inest naturalis obligatio & hoc
omnes plane fatentur. hinc dicebat glosa in. c. que
in ecclesiarum. de consti. & in. c. ut animarum. eo. ti.
li. 6. q̄ constitutiones laicorum obligant tam iure fo-
ru. q̄ iure poli. siue igitur romanus pōtifex leges sta-
ruat secundum traditam sibi potestatem: siue impe-
rator uel alius princeps qui iure regnet: dicendū est
narura ualere leges. si iuste & ad generis humani se-
licitatem disponant & ita tenet sanctus doctor. 1. 2.
questio. 96. arti. 4. & Inocen. & abbas in. c. quia pleri-
q̄ de imu. eccle. & late. do. ab. i. c. i. de cōsti. cū reliq̄s.
¶ Sed contra ista oppono de auctoritate augustini
que refertur in. c. si. 17. q. 6. ubi augustinus laudat &
commendat qd̄ fecit aurelianus episcopus qui resti-
tuit omnia bona cuidam laico qui cum non haberet
filios: ea donauerat ecclesie deinde filii fuerunt sibi
nati. Dicit enim augustinus episcopum potestatem
habuisse retinere illa bona. sed hoc iure fori non iu-
re poli. ideo optime fecisse in restituendo. Ecce igitur
q̄ ius fori diuersum est a iure poli. ergo ius fo-
ri non obligat uel agit iure poli. dominus abbas in.
c. si. de dona. 3. col. exponebat iure fori id est secun-
dum constitutiones humanas. Secundū uero
constitutiones diuinas & ex quadam equitate natu-
rali secus est. & ita exponebat glo. in dicto. c. si. 16. q.
6. & idem in dicto. c. si. de do. qd̄ modernos (ut uoce
audiui) memini exposuisse distinctius q̄ secundū le-
ges intelligebatur ius fori. ius uero poli. secundum
canones. quia nos lege dei uiuimus: non lege seculi.
ut in. c. filius noster. de testa. & in. c. inter hec. 23. q. 5.
& in. c. qualiter el secundo. de accus. in prin.

¶ Sed attende q̄ secundum has expositiones non
possumus negare q̄ saltem lex ciuilis non differat
a lege diuina & etiam a canonica. cū canonica sit ea-
dem cum diuina. adeo q̄ lege conscientie aliud ob-
seruatur q̄ lege fori. qd̄ est contra superiora.

¶ Considerabam ego q̄ lex humana est regula que
regit & regulat omnes ad omnium utilitatem. itaq̄
de natura legis est ut tendat per omnes. ad utilitatem
tamen totius uniuersi & hoc est qd̄ dicitur q̄ lex de-
bet esse utilis & comunis nullo priuato commodo
Sed pro cōmuni ciuium utilitate conscripta. ut in.
c. erit autē. 4. di. Item cogitabam q̄ non potest esse
quin illa regula cōis que tendat ad omnium con-
seruationem: non ledat magis aliquem particulare
q̄ alium. uel tribuat magis uni ex particularibus q̄
alteri. Sed cū hoc contingat ad finem cōseruationis
omnium: dicendum est iustum esse. quia etiam ipsa
natura ledit quandoq̄ partem: ut cōseruet totum
uel non curat de cōseruatione alicuius partis sub-
ueniens & accurrens toti. hoc idem reperio tenuis-
se sanctum doctorem prima secunde questio. 96. ar.
4. considerata igitur intentione legis humane: qui-
libet ex regula recte agit uel patitur. Quia ita est re-
gularis ad bonum cōmune & hoc est qd̄ dicitur qd̄
lege permitte fit: non habere peccatum. ut in. l. ne-
mo damnum. de reg. iu. li. 6. & in. l. sancimus. C. de
ad. tuto. na; lex ipsa ab eterna lege habet hanc regu-
landi potestatem & iuste fit ad uniuersum: quis par-
ticularis aliquis damnum patitur. ¶ Verum
alia est lex nature. quam homini superna prouiden-
tia naturaliter inseruit. ut in. §. sed naturalia. insti.
eo. & in. l. i. de ac. rerum. do. ff. & ista quis & alia faci-
at. tamen cū ciuilibet homini insit (ut dicebat psal-
mista. signatus est super nos lumen uultus tui domi-
ne) prouidet secundum particularem cuiusq̄ rei iu-
sticiam. ex quo euenire potest q̄ qui iuste agit seculi

Disputati
tellectu. c.
si. 17. q. 6.

regule iu-
rispositiui
que ad cō-
munē uti-
litatē tendit
quādoq̄ le-
dit partes
ad cōserua-
tionē uniu-
uersi.

quare qd̄
lege permit-
tere fit nō
hēat peccatū
& q̄re ha-
bere possit

Col. 79.

dum leges humanas: lesam habeat conscientia que aliter iudicare potest ire particulari ut in. c. si. de ps. in principio ibi. quoniam omne qd non est ex conscientia peccatum est. idem in. c. litteras. de resti. spo. in. s. ex his. 28. q. i. in. c. inquisitioni de sen. ex. i.

¶ Rursus considerabam etiam in lege nature duas esse leges. unam necessariam & ex qua sub peccato constringimur necessitate quadam iusticie manifeste. & ex hac lege procedunt decem diuina precepta. ut deum honoremus & parentes. quos nostros auctore natura cognoscimus & reliqua. Alia est nature simplex: & purissima lex. que per se perfectissimum habet statum. & sibi. Innocentia est coniuncta & socia. hac certe utebatur ille humani generis pater ac socius: nostre salutis redemptor Iesus christus: qui moribus & uita hucusq; ad ipsum mortem: perfectissimum & innocentissimum statum nobis exemplo tradidit. hac eadem lege credo deum ipsum a se ipso constringi. quia dum ipse perfectissimus & simplicissimus sit: perfectissime & summa simplicitate omnia agat necesse est. hanc etiam legem sancti uere ecclesie patres diuinitatem ardentis (ut poterunt) sunt prosequuti & quis plures philosophi errabundi hanc ipsam uerbis iactarent nullus tamen humanus ut christi fideles: fuit eam opere complexus. Ex hac igitur perfectissima lege oriuntur institutiones summe iusticie. ut Innocentie patientie paupertatis & humilitatis. Na & si iure nature quis se ipsum defendere possit & in iuria ui contraria repellere ut in. l. ut uim. de iusti. & iure in. l. 3. cum igitur. de ui & ui ar. in. c. olim. de ref. spo. in. c. significasti. de homi. tamen ex perfectissimo statu Innocentie hoc sumit ut si proximus tibi in iuria alapam dederit insinues sibi aliam maxillam ut dicitur in euangelio. quam institutionem Innocentie & patientie: Quot sanctissimi christiani obseruarunt. qui mortem Innocenti non solum manu: sed animo: iniuria sunt perpeffi. gloriantur romani mucio & regulo: quorum alter se tradidit hostibus necandum: & perfidum puduit uiuere: alter ab hostibus deprehensus manum foco iniecit: ut erroris sui pena sibi satisfaceret. inter christianos uero non solum uiri. sed femine & pueri ardore diuinitatis ac imagine quadam diuine simplicitatis: mortes cruciatu & ignem maxima patientia & innocentia & stabili animo tollerarunt. testis est eadem maxime Roma. cuius solum: sanguine inocentum & gentis sancte ebrium: totus orbis quis colat: non satis ueneratur. hic erant iusti. qui iusticie diuine imagine trahati: ueram iuquintu poterant: prosequerantur iusticia nam ut docet sanctus doctor secunda secunde quest. 58. ar. 6. iusticia. mouet omnes alias uirtutes morales per imperium ad debitum finem.

¶ Preterea ex ista lege diuina: exoritur illud redemptoris paupertatis institutum: si quis abstulerit tibi tunicam & c. & illud. si uis esse perfectus: uade & uede omnia que habes & da pauperibus. de quibus in. c. episcopus. 14. q. i. & in. c. si. co. ti. & notatur in. c. ad aures. de eta. & quali.

¶ Item ex ista lege procedit illa institutio diuina: ex qua qui se humiliat dicitur exaltandum. ad quam institutionem: in mensum & in comprehensibile exemplum habemus (cuius nec simile datum nec dari poterit) in gloriosissima scilicet nostra parthenice maria. eius enim ineffabilem humilitatem: in comprehensibilis sublimitas ostendit. sed quis negabit quod summa perfectionis iusticia: gloriosissima uirgo humilitate fuisse complexa: hec igitur & alie perfectiones iusticie leges: ab eterna lege & ex eius gracia procedunt.

¶ His itaq; presuppositis. uenio in primis ad responsum rex. in dicto. c. si. 17. quest. 6. & dico. quod ille

Col. 80.

episcopus restituit bona: iure poli. id est ratione & iusticia naturali que cuilibet homini in est. Nam hac iusticia cognoscitur: quod si ille qui non habet filios donauerit ecclesie omnia bona sua deinde genuerit filios: decens est ut ecclesia restituat bona hereditate naturali relinquenda. quia iusticia naturalis constituit filium heredem: potius quam monasterium. ut dicebat ibi augustinus. & patet in. l. ius naturale. i. di. & in. l. cum ratio. de bo. damna. ¶ Nec obstat quod lege civili premissum erat episcopo & ecclesie retinere bona. excepta legitima. ut in. l. si totas. C. de inoffi. do. quia ecclesia habetur loco filiorum. ut in. auten. si qua mulier. C. de sa. san. eccle. & in. c. si qua mulier. 19. quest. ultima. sed donatio facta filiis: per superuenientiam filiorum non reuocatur nisi ad legitimam ut in dicto. l. si totas: ergo episcopus restituere non tenebatur. & ita dicit dominus abbas in dicto. c. si. 3. col. de dona. barto. quem ceteri sequuntur in. l. ticia. la. secunda. §. imperator. de leg. 2. & tex. est in dicto. c. si. ubi dicitur quod iure fori non tenebatur restituere. Respondeo igitur primo quod quis lege. civili excusare se poterat: lex tamen civilis episcopum & ecclesiam non constringit. ut in. c. ecclesia sancte Marie. de consti. & supra late. in. 14. principali illatione. maxime quando ratio & equitas naturalis ostendit iusticiam. quam potius debet sequi: quam legem civilem & eius strictam illationem. ut in dicto. c. filius. de testa.

¶ Vel secundo responde melius quod episcopus & ecclesia excusabat lex civilis: omissiue. Quia non dabat donatori uel heredi ius ad repetendum. lex tamen nature que sine constitutione constringit: obligabat episcopum ad restituendum. & ideo dicitur quod iure poli restituere tenebatur. intellige igitur quod episcopus potestate habebat. facti non restituere iure fori. quia iure fori non constringebatur. iure tamen poli. quod est nobis inferum a natura: restituere urgebatur. Et hic est uerum & optimus sensus. ex quo satis constat ibi non prebari: quod lex fori non habeat potestatem a celo.

¶ Vel tercio respondetur. quod cum episcopus deat esse esse perfectus. ut in. c. episcopus. 14. questio. i. ex perfectionis celestis lege: quod dici potest ius poli: ut supra exposui: tenebatur restituere. & perfectus egit restituendo. non tamen sequitur ex hoc quod retinere non poterat secundum ius civile. facit tex. in. l. si quis in hoc genus. de sacro san. eccle. ubi episcopo: sanctitas dignitatis ignoscendi gloriam relinquit. sed secundus intellectus. placet hec tamen tres solutiones pulchre sunt.

¶ Verus ego quis communiter uideo. quod secundum leges possint teneri bona deducta legitima. ut patet ex dicto. c. si. Tamen: contra hoc arguebam. certum est quod pater qui habet filios. & bona omnia uel fere omnia monasterio relinquit: in ordinate agit. probatur ex intentione & sententia augustini. quia nec augustinum: nec alium bonum episcopum inueniet: qui talia bona suscipiat. finge igitur quod filios non habens omnia bona sua monasterio donauerit. certe in isto donatore hanc presu minus intentionem: ut si filios haberet non donaret. probatur ista presumptio ex uoto naturali. ut notatur in. l. tale pactum. in fine. ff. de pactis. & in. l. cum acutissimi. C. de fidei. in. l. scripto. ff. unde libe. cum similibus. ¶ Item probatur ex affectione ordinata. quam in ordinata non debemus presumere: nisi probetur. ut in. c. stote. de reg. iu. & ita docebat bal. i. l. si unq. C. de reuocan. do. & clare paulus de castro in dicta. l. ticia. §. imperator de leg. 2. quod ratio quare ipso iure per superuenientiam filiorum reuocabatur donatio: erat propter defectum intentionis. quia ius presumit quod non donasset si habuisset filios. ut in. l. si. ff. de here. insti. eadem igitur ratio defectus intentionis est: in eo qui donat omnia

stituta sunt bona: iure poli id est iusticia naturali quando filii superueniunt.

Interpretat tex in. c. si. 17. q. 6. quod ecclesia poterat retinere bona facta: quia contra eam cessabat iusticia civilis.

Episcopus et ecclesia perfectionis leges prosequi deberet

non tenet opinionem communem quare iure civili ecclesia possit retinere bona non obstante quod filii superueniant.

Lex natur est duplex necessaria s. & perfectiois que forsan dici potuit lex gracie.

Lex innocencie.

Lex paupertatis.

Lex humilitatis.

Patri doctiori re

nia bona sua monasterio. quia si filium habuisset que heredem facere potuisset; non fecisset illam donationem ut dicebat idem Auguf. unde necesse est dicere qd dōatio reuocat ex fupueniētia filioꝝ. ¶ Nec ē bonū fundamentum Bar. abbatis & ceteroꝝ. qd monasterium habetur loco filiorum. ut in auten. si qua mulier. Nam ibi maior est ratio q̄ in casu nostro. Quia qui ingressus est monasterium: se & sua obtulit bona: ut in auten. ingressi. eo. ti. ne mirum: si monasterium ita diligit prout filium. cum se ipsum; monasterio tradiderit. nulla enī est maior dilectio nec maior charitas nec donatio; q̄ quādo donator uenit in donum. & datum est idem penitus cum donatore. q̄ larga & prodiga largitas; cum tribuit quis se ipsum. Vt in clemen. si dominus. §. o. singularis. de reli. & uenera. sanctorum & de consecra. di. 2. §. nec mores. & de summa trini. & fide catho. c. i. §. una in prin. non est igitur mirum qd se ipsum monasterio tribuens; habeat monasterium loco filiorū. & ei succedat cum filiis. Sed in casu nostro dum non habet filios nec sit ingressus monasterium; non est probatio patens; qua cōstet monasterium uelle heredem & successorē. equa affectione ac filium. quin imo filium potius debet successorē constituere auctore augustino. Et hoc ex debito & affectione naturali. ut in l. cum auus. ff. de condi. & demōs. & in dicta. l. cum accutissimi.

monsterium cui donant bona si filii sup uenerit nō habet loco filiorum.

ratio naturalis si ē distinctio legitie: dicitur bona restitueda

¶ Preterea considera qd ius poli & ratio ipsa naturalis: non se restringit ad legitimam. Quin imo ipsa ratio sine tali distinctione decet: filium potius habere successorē q̄ monasterium. & ita loquitur Augustinus. qui loquitur iure poli. & non iure fori. q̄ uis enim legitima sit a lege ciuili ad interpretatione iuris nature conterminata: tamen augustus simpliciter loquit de iure poli. quo iure si istud nature & affectionem parentum animaduertamus: certe pater potius uult ut & uelle debet: filios relinquere successores; q̄ monasterium. igitur cum non habet filios & donauerit: deinde superuenierint: de est intentio donatoris simpliciter. & ideo ipso iure reuocatur donatio. ut in dicta. l. si unq̄.

Filius superueniens donatoris: ē fauorabilior monasterio

¶ Ex his uiderur teneri posse: qd filius superueniens tam in legitima q̄ etiam in reliquis: est fauorabilior monasterio. & omnia sunt sibi restituenda. quibus bar. in dicto. §. imperator. & abbas in dicto. c. h. & moderni in. l. i. de sacro sanctis eccle. aliter teneat. & certe intentio augustini in dicto. c. h. est omnia restituenda iure poli. ex quo sequitur idem fore de iure canonico. quā consequentiam faterur do. Inocen. & abbas in. c. quia pleriq̄. de imu. eccle. septima questio. ne. quia ius canonicum: necesse est. ut uias iuris poli sequatur. ut in. c. filius. & in. c. cum esles. de testa. & in. c. si. 9. di. Vnde quis cōmunis opinio legisarū: teneret contrarium; dum tamen lege non proberur: sequenda est determinatio canonica. etiam in foro seculari. Vt dixi in superioribus: Maxie qd fundamētis doctorum respondē ut supra. Nec negari potest hanc opinionem iustam esse: cum sit cōfirmata: iure poli & auctoritate diui Augustini.

diuo augustinus nō assit dū ex legibus cōcludit quis quo ad ius poli: ab eo nō differat

¶ Restat solum respondere ad dictum. c. finale. ubi Augustinus dicit: iure fori potestatem habere nō restituedi bona donata. ¶ Forsam dici possit credendum esse diuo Augustino: in iure poli. & ita tenendum esse cum eo in uera iusticia. ut supra dicebā Sed cum dicit qd iure fori retinere poterat; nescimus quomodo probaret diuus augustinus ex legibus hanc cōclusionē. nā bar. nescit pbare nec do. Ab. quoz. p. bationem supra ostendi non concludentem. cogita. Nam quid sit iusticie iam tibi constat. & quippe ex superioribus plura inferre poteris. ¶ Decia septia illatio est. an iure cōnōico: emētes &

uēdētes sed ecipe possint: dū intra dimidiā iusti precii se decipiant. & cōstat iure ciuili se decipere posse. ut in. l. in cause la secunda. §. pomponii. de mino. ff. & in. l. item si precio. §. si. de loca. & cōducto. ff. & qd iure canonico liceat: tenet glo. in. c. cum dilecti. de emptione & uen. & in. c. in ciuitate. de usuris. & alibi & ibi dominus abbas. & in. c. p. tuas. de dona. Sed do. anto. in. c. in ciuitate. & do. abbas ibi tenent: qd nō licet ecclesie decipere. etiam intra dimidiā. idem tenet glosa in. §. hoc ius porrectum. in prin. x. q. 2. & idem domi. abbas in. c. p. tuas: adeo qd nulli licebat i foro conscientie. ut tenent ipsi in dicto. c. in ciuitate. & do. anto. in. c. p. eul. de emp. & uen. sanctus doctor. secunda secunde questio. 77. arti. i.

an iure canonico & ciuili contra hentes iuri cēdecipere possint.

¶ Item calderinus in. c. nauiganti. quem etiam sequitur abbas in. c. in ciuitate. dicebat: qd iura permittentia deceptionem usq̄ ad dimidiā iusti precii: debebant intelligi de deceptione re ipsa. secus si dolus dedit causam contractui. uel interuenit ex proposito. quia non est uerisimile: qd ius canonicum conditum instinctu spiritus sancti ut i. c. si quis diaconus. l. di. approbauerit deceptionem dolosam. ita ipsi.

¶ Ego in his uideo quasdam difficultates irresolutas. & prio cū dicūt qd i foro cōsciētie nō licet decipere uideo eos recte dicere: cōtrariū uident leges asserere. que docent: naturaliter emptores & locatores se decipere licere. ut in dicta. l. in cāe. §. pōponii. & in dicta. l. item si precio. §. quemadmodum. at si naturaliter licet: certe licet etiā in foro conscientie. quia allege dei lex nature non differt. ut in. c. 2. i. di. & in. c. h. §. his ita. 6. di. & in. c. sana. 9. di.

natura emptorē decipere licet: ergo iure canonico & ciuili licet: nec. n. cōscientia ledit

¶ Item si legibus ciuilibus licet: quia natura liceat: licebit etiam legibus canonicis: que nature subiciuntur. ut in dicto. c. sana. & supra satis diserui in prin. huius libri.

¶ Rursus cum calderinus & do. abbas dicant: qd id qd dicitur: licere decipere: debet intelligi re ipsa: nō ex proposito: quia canones sunt cōditi instinctu spiritus sancti: certe secundum ius canonicum si quid est: nihil est de nouo dispositum: sed tantum comprobatum. unde necesse est fateri. qd prout iure ciuili p. mittitur & licet: ita & canonico. quia canon in hoc solum confirmat. de quo inferius uerius loquar.

¶ Preterea prout ius canonicum instinctu dei censetur institutum: ita etiam ius ciuile. ut in epistola interclaras. de summa tri. & in. l. bene a zenone. C. de quadri. pref. ita qd in hoc non uidetur dominus calderinus: recte probare differentiam iuris canonici & ciuilibus. Quia eadem est origo & participatio legis eterne. ut dicebam in principio.

¶ Ego ad resolutionem considerabam deceptionē ipsam: natura improba & iniustam. quid enim tā contrarium est constanti & perpetue uoluntati: q̄ fallere. item simplicitas cuius contrarius est dolus: est amica iusticie & ueritatis. ut in. c. ueritatis. de iure. iu. & ideo deceptionem & dolum inimicum esse iusticie oportet. ut in. c. si cupis. 16. questio. i. quin imo et legibus ciuilibus ē amica simplicitas: ut isti. de leg. agna. succes. §. & hoc quidem. & ex concessione principis: non debet oriri materia ad decipiendum. uel circumueniendum alterum. ut in. l. i. C. de his qui ueniam. eta. quanto minus ex iure. Item regula canonica & ciuilibus est: decipientibus non esse ius redendū: ut in. c. cum uniuersorum. de rerum permu. & in. l. 2. ff. ad sena. con. uel. unde fallere proximum peccatum est. ut in. c. beatus. 22. q. 2. & ibi glosa. at lege canonica uel ciuili: peccare: non potest licere. ut i. c. si. de p̄scri. igit nec lege cōnōica nec ciuili: licet decipere siue itra dimidiā siue ultra dimidiā facit gl. i. l. semp i cōuentionibus. de reg. iu. ff. ubi bono uiro nō licet decipere alterum. ergo iuste non potest decipi. quia ius equum & bonum est: ut in. l. i. de ius & iure. hic

deceptio inimica iusticie

Col. 83.

etiam dicebat tul. li. de offi. q. tollendum est in rebus contrahendis omne mendacium. quia mendacium non potest esse sine peccato. ut in. c. sup. eo. de usu. & in dicto. c. beatus. deceptionem igitur improbatam: iusticia ipsa: negari non potest.

Sed differentia stat in hoc. q. si deceptio excedat dimidiam iusti ualoris: iure prouideretur contra talem deceptionem. ut in. l. 2. C. de res. uen. in. c. cum dilecti. & in. c. penul. de emp. & uendi. si uero est intra dimidiam: iure non est prouisum contra deceptio- nem: non tamen ex hoc sequitur: deceptionem esse iustam. nec iure decipere posse. quia aliud est aliqd iuste fieri: aliud inpune fieri. ut in. c. uerbi. 13. di. in fi- ne & notatur in. c. z. de spon. & in. c. cum iam dudum. de preben. itaq. quis glose & doctores dicant lege ci- uili & canonica licere contrahenti bus inuicem deci- pere: hoc tamen ego iniustum uideo. nisi intelligas: ut supra intelligo. & ita reperio intellexisse. sanctum do. secunda secunde questio. 77. articu. 1.

Nec obstant iura ex quibus sumunt fundamentum & primo ex. l. in cause. s. pomponii. de minoribus. Que etiam naturaliter dicebat licere decipere. sed q. uis tex. ille faciem habeat omnino aduersam: ita ta- men responde. q. contrahentes naturaliter se decipe- re possunt. id est q. deceptio sit naturaliter: non frau- dulenta. sed bone fidei. itaq. sensus sit. q. fraudare p. cio. id est maiori precio uendere: sit licitum. Quia hoc est naturale & apud omnes gentes est in usu. sed fraudulenter & dolo decipere: ut maiori precio emas hoc est improbum & natura ipsa detestabile. hec fuit expositio azonis quem sequitur hostiensis in suma de emp. & uen. in. s. qualiter rescindantur uerfi. sed si deceptio.

Quam ego latius expono. & consi- dera comertium emptionis & uenditionis ad huma- nam societatem fore necessarium. & ideo iuris gen- tium esse. ut late patet in. l. i. ff. de contrahen. empti. unde artem mercatorum & negociationes merca- torias: cicerone in lib. de offi. dicebat: ad humanam societatem ualde utiles. Mercator igitur non mendatio. sed comendatione honesta. nec fraudule- ta: poterit pluri uendere: q. ipse emerit. quia ad hoc artem illam exercet. ut ex lucro uiuere possit. qd. iu- stum est iure gentium & naturaliter. ut in dicta. l. i. re- si precio. s. quemadmodum. deceptio igitur referre- da est ad precium: non ad animi fallacia & ita intelli- ge uerba. iuris consulti ibi. Quemadmodum in emere do: & uendendo naturaliter concessum est. qd. plu- ris sit: minoris emere. Quod minoris sit: pluri uendere. ita inuicem circumscribere & c. Itaq. cir- cumscriptio debet esse secundum licentiam natura- lem: que est ut pluri uendatur. non ut dolo pluri uendatur. facit tex. in. l. qd. uenditor. ff. de dolo. facit sententia mar. tul. li. 3. of. cap. nihil utile. illud in- telligas: non placuisse maioribus nostris astus. ita ip- se. & longa disputatione concludit: q. quis iure ciui- li omnes deceptiones comprehendere non possunt: ta- men. nec iure nec natura alterum: decipere licere. i- mo quoniam iuris natura fons sit hoc secundum na- turam esse: neminem id agere ut ex alterius predef- icicia hoc enim contra humanam societatem est. na- omnium gentium inter se comunis est societas. que iterior est eorum: que eiusdem generis sunt pprior eorum: qui eiusdem ciuitatis. ergo contra finem le- gum & nature legem est alterum decipere: maxime tuum ciuem. unde qd. dicitur in legibus natura lice- re: intelligendum est secundum superiora.

Nec obstat. qd. sentit sanctus doctor secunda secu- de questio. 77. articu. primo ubi dicit. q. iniuste plu- ris uenditur. qd. ego intelligerem: quando exceder uti- litatem: ementis & moderatum uendentis lucrum. Patet igitur q. sicut in foro conscientie non licet

Col. 84.

decipere intra medietatem: ita nec iure canonico. nec ciuili. & qd. licet: iure ciuili uel canonico: hoc licet: se- cundum naturam & in foro conscientie. ut supra ui- dimus.

Sed contra superiora potest argui: quia uidemus omnem deceptionem esse dolum. Item omnem cir- cumuencionem dolum appellari. & censer. Ut in. l. i. s. dolum. de dolo. ff. at uidemus uenditorem uel emptorem circumuenire uel decipere posse. ut i- dicta. l. in cause & in. l. Item si precio: ergo dolo po- test fraudare.

Respondeo q. decipere sumi- tur duobus modis. uno modo pro dolo. & tunc ne- cesse est q. sit uoluntas ad fallendum. ut in dicto. c. bea- tus. 2. q. 2. alio modo potest sumi pro damno & in comodo. & tunc non omnis deceptio est dolum. qd. idem dicimus in fraude. fraus enim quandoq. dolum quandoq. damnum sine dolo significat. Ut in l. iuris gentium. s. sed si fraudandi. ff. de pactis in. l. fraudis. ff. de reg. iur. in. l. inter eos. ff. ex quibus cau- sis maio.

Item considera. q. etia dolum ipse est duplex. nam malus est: aut bonus. ut in. l. i. s. non fuit. ff. de dolo. decipere enim hostem uel latronem dolum est bonus. quem solertiam ueteres appellabat ex quo sequitur deceptionem non esse per se mala. Et ita do. bar. sumit ibi argumentum. deum posse de- cipere. Quia cum dolum sit bonus: & deus pos- sit omnem bonum: Deum posse decipere con- stat.

Considerabam dolum esse bonum uel malum: ex ipsa persona decipiente uel de- cepta. ut patet in dicto. s. non fuit. nam contra hostes machinari possumus. ut ibi & in. c. dominus noster 23. questio. 3. Quia hostis est. non quia contra amicos uel humana societate coniunctos: machinari liceat. Sed quia quos occidere licet: licet & decipere. unde nescio si in deo cadat recte deceptio. Qui simplicis- simus est. & qui omnia nutu & potenter potest. qui constans est: & nihil in odio habet. qua disputatione methaphisicis relinquo.

Ex his primo infero ad notata in. c. dudum de co- uersione coniugatorum. ubi glosa dixit q. cum dolum sit bonus: si quis dolo fuerit ad ingressum monaste- rii in ductus: non uiciatur contractus. Quia dolum est bonus. ut in. c. ueniens & in. c. ex parte. & in eodem c. dudum. eo. titu. & quia per talem dolum non de- cipitur. ita dicebat glosa.

Certe decipitur. & tamen bene dicitur. id est ad bonum finem. Nam etiam bonus dolum est deceptio. ut in dicto. s. non fuit. q. sicut dolum dicitur bonum uel malum ex re ipsa. uel ex parte decipientis & decepti: ita deceptio ipsa bona est uel mala ex parte decipientis & decepti. uel ex ma- teria subiecta. ut in dicto. c. dudum & i. deo. c. do. n. & i. s. non fuit. Unde iproprie loquitur gl. in reg. sciendi de reg. iur. li. 6. & in. c. constituit. 20. questio. 3. q. indu- ctus ad clericatum: deceptus dici non possit. Na re- ste dicitur deceptus: quis ad bonum finem decipia- tur. & proprie dicitur deceptus.

Nam ho- mo malus & bonus uere & proprie sunt homines. Quia illud accidens non mutat substantiam: & ita do- lus proprie: & deceptio proprie appellatur. ut in. c. cum dilectus. qd. metus causa. quis do. abbas in. c. cu- dilecti in. 2. col. de emp. & uendi. non proprie dolum appellauerit.

In his stat subtile argumentum. nam contra ho- stem machinari & ipsum decipere: dolum est bonus. Item latronem circumuenire: dolum est bonus. Sed dolum malus est omnis fallacia. uel machinatio ad de- cipiendum alterum adhibita. ut in. s. dolum in ea. l. i. de dolo. ergo dolum malus est dolum bonus. Quia uerum est me adhibuisse machinationem ad decipi- endum & fallendum latronem. uel etiam hostem.

In his aduerte q. labeo iuris consulti: seruii do-

quomodo
fradimid
am iusti p
cui: nec iur
ciuili nec
canonico de
cipere lice
at.

Deceptio
ut quocum
q. iure lice
at natura
lis esse det
no dolosa.

Deceptio
duplex e. &
quandoq.
sumit pro
damno si
ue dolo

an deus po
sit decipe.

Deceptus
ad bonum
fine m: ue
re dicitur
deceptus.

dubitat d
diffinitio
ne doli q
tradidit la
beo.

lum malum diffiniendum reprehendat. at seruius au-
ctorem habet gallum acquiri. qui dicitur cum cicerone
esset pretor: edictum quod de dolo malo habemus: pro-
posuit. & dolum malum: ut seruius: diffiniuit. eam
demque diffinitionem cicerone in. 3. li. offi. luculentam:
& ut ab homine definiendi perito: editam laudat &
extollit. labeo tamen hanc ipsam reprehendit. ut pa-
tet in di. sta. l. i. §. dolum. & demum ipse nouam edi-
dit doli mali diffinitionem. sed ex argumento supe-
riori uidetur: in eadem diffinitione doli mali etiam do-
lum bonum comprehensum. responde quod dolum sit
si impliciter diffinitus. Sed ideo de dolo malo fit uer-
bum: quia edictum de dolo malo loquebatur. ut si
uir bonus uel malus essentialiter diffiniretur. uel
melius cogita.

charneadis
de iusticia
disputatio

Ex his referenda est nostra disputatio ad illam
charneadis disputacionem: qui quibusdam argumē-
tis fontem iusticie ignorans ostendere conabatur: nul-
lam esse iusticiam. Aut si qua esset: summam esse
se stulticiam & inter alia exempla hoc afferebat
bonus uir si habeat seruum fugitium uel pestilentē
domum: & uendere uelit: uel p̄tebitur. uel celauit
emptorē. si p̄tebitur. n. bōus erit. quia nō faller s; stul-
tus iudicabit. quia uel pro p̄cio uēderet: uel oīno nō uē-
det. sed si celauerit: erit quidē sapiens. quia rei consu-
let. sed idem malus: quia faller. unde hoc afferebat i-
conueniens: bonū uirum stultum esse. ac sapientem
malum. & reliqua. Hanc ipsam disputacionem ele-
gantissime tradidit tullius. cum finxit lelium: furio
in ea respondentem. & diuinius loquitur lactan. fir-
mianus in libro de iusticia. ideo pauca dicam. sat
nobis sit: quod nullus sapiens dici recte poterit: nisi qui
rectum discernat a prauo. in. l. i. de iusti & iure. l.
iusticia. eo. ritu. igitur iustus idemque bonus & pru-
dens ab omni peccato se abstinere. quia nec iustus im-
prudens esse potest. nam qui nescit quid iustum sit:
iuste uiuere non potest. & prudens qui iuste uiuit:
nocere quod est malum: non debet. nam malum nun-
quam potest esse iustum. ut in. c. ius naturale. i. di. & in.
l. penul. de iusti. & iure. constat itaque quod stultus nō
est. qui suo cōmodo parcat: ne alteri noceat. quod est
malum. & hoc certe natura demonstrat. cetera nam-
que animalia. quia ratione carent: nocent aliis. ut sibi
p̄ssint. quia nesciunt quod nocere sit malum. homo ue-
ro qui scientiam boni. ac mali habet: se abstinere ano-
cendo. ut in. l. iusticia. de iusti. & iure.

iuris igna-
rus: stultus
est.

stultus igi-
tur iustus
eē nō pot.

bono uiro
altere deci-
pe nō licet

Contra stultus est: qui i factis & dictis: per igno-
rantiam a recto & bono aberrat. nam stultus: iuris e-
quitatis & iniquitatis ignaros appellamus. ut in. l.
reula. in. §. si quis. ius ignorans. in fine. de iuris &
facti. §. ff. & in. l. seruius. ff. quod ui aut clam. stultus igitur
iustus esse non poterit: cum quod iustum sit igno-
ret. & stulticia nullam habet iusticie cōmitatem. sed
charneades cum secta sua nihil se scire p̄tebatur ex
qua re: omnia ut ignota inuoluebat. at nobis christi
fidelibus celesti benefici o: iusticie cognitio est tradi-
ta. idem ipse qui tradidit uelit nescit sublata ab occu-
lis hominum & in celum ascenderit. sed de his ali-
bi oportunius.

Non igitur decet uiro bono & legibus uiuēt: al-
terū decipere. uel mendacia p̄ferēdo uel uicia occul-
tādo. ut in. l. i. & p̄ totum d̄ edi. edicto. i. l. iulia. de ac-
emp. i. c. p̄ tuas. de dona. & notat in. l. semp̄ i cōuētōi-
bus. dereg. i. de quo idē tul. i. lib. 3. d̄ officiis. pulcher-
rime etiam disputat. apud tullium enim: anti patris
est innocentissima sententia: qua bono uiro nichil
uicij in re uendenda celare licet. sed diogenes sthoicā
doctrinam non adeo stricte censet interpretandam
sed argutior ē ante patris ratio: cum homo homini
bus consulere debeat: & seruire humane societati.
eaque lege natus sit: ut ea habeas principia nature: qui-
bus parere: & que semper sequi debeat. ut utilitas

tua. cōis utilitas sit. uicij in cōmuni utilitas: tua
sit. celabis ne homines: quid his adsit & comodita-
tis & copie: hucusque cicerone: & sane non iniuste. ni-
hil enim aberrat a iuris fine: quod semper considerat
bonum comune omnium. & bonum particulare cu-
iuslibet: ad rationem boni cōmunis. ut in. l. i. ff. sol-
ma. in. l. lege. C. de suis & leg. & ostendi su. in prin-
huius libri

Decimam octauam illationem refero ad notata
in. c. fraternitas. xii. q. z. ubi cum in. c. in legibus & i.
c. si seculi dicatur. leges punientes furtum ad un-
gue; obseruandas: & ecclesie damnum cum quadru-
plo restituendum: Gregorius contra dicebat: eccle-
siam nihil debere lucrari ex damnis. & demum di-
cit compilator: quod aliud est de ecclesiastica mansuetu-
dine: aliud de legum seueritate. & ita notat ibi glo.
quod pena quadrupli & similes: in foro conscientie nec
exigende: nec recipiende sunt. idem tenet doctores i-
c. suam. de penis. ubi abbas colligit argumentum ex
rex. & idem i. c. dilecti de arbi. ubi do. abb. post. 3. col.
late profequitur hanc cōmunem opinionem. & ap-
probat glosam in dicto. c. fraternitas.

Ego uero habeo dubitationes. Quia uideo ut ip-
si etiam fatentur: quod pena possit exigi iure canonico:
tā clericis. quā laicis. ut in dicto. c. dilecti. quod oēs notat.
& in. c. si quis deinceps. 17. q. 4. & in. c. sacrilegū. ea.
causa. & questio. sed quod iure canonico exigatur pena
que sine peccato recipi non possit: uidetur sibi pu-
gnans. nam si iure & iuste petitur: sine peccato recipi
poterit. quod enim iure possidetur: id iuste possidetur
ut in. c. ius. de uerbo. sig. at in possessione iusta: non
in est in possidendo peccatum. nisi uelis iusticiam di-
cere peccatricem.

Et miror quod do. abbas cum profiteatur cōmune
conclusionē: qua tenet penas nō exigī foro cōsciētie
stari in eadē colūna subiugit: eas de p̄as exigi licite i
foro contētioso. tā laicis quā clericis. quia talem exa-
ctiōnem lex permittit. & quod fit lege permittente: nō
est peccatum. ut in. c. qui peccat. 2. q. 4. ita ipse. si igitur
non peccat in exigendo: queramus a domino abba-
re: quare in foro conscientie exigere non possit.

Nā talis ex actio ut abb. ipse fatet: iusta ē & sine p̄cto.

Preterea ipse idem abbas absonum censet quod ali-
qua permittantur de iure canonico: que sint contra
conscientie legem & que pariant peccatum. ita dice-
bat in. c. quia plerique. de imu. eccle. in septima que-
stione. & probatur ex. c. de pres. ubi generaliter dero-
gatur omni constitutioni que sine peccato seruari
non potest. & facit. c. matheus. de simo. ubi adducit
illud euange. quam cōm utationem dabit homo p̄
anima sua: Item quid prodest homini si totum
mundū lucret: aie uero eius detrimētū patiat: unde
cōcludit do. ab. quod nūquā ius cōnicū quādo sumit fūda-
mētū aueritate: p̄mittit aliqd quod sit p̄cū. & quod ledat
conscientiam. secus si super presumptione & c. cum
igitur in exactione pene non procedat presumptiue
sed uere: sequitur in foro conscientie non aliter iudi-
cari. quod ab eodem abbate & io. andre. & calde. & mo-
dernis satis apparet. quia ipsi finem iuris canonici cō-
stitunt in animarum cōseruatione. & quis in hoc
aliquantulum ab eis diffideo: in eo tamen iuste con-
cordamus: ius canonicum finem cōseruatiōis sub-
ditorū eo modo constituisse: ut conueniat saluti e-
terne: que est ultimus & perfectus finis. ut in. c. ut a-
nimarum. de consti. in. c. quis pactum. de pactis. li. 6.
in. c. cum contingat. de iure iuran. cum similibus. &
latius expono supra in prin. huius libri. Nimis igitur
absurdum est: ut imperium spirituale. quod in
canonibus exercetur: eo modo disponat leges: quo
non cōseruet spiritus: sibi adeo ad cōseruationē
creditos. non enim bene gereret officium pastoris.

p̄ta tā alai-
cis quā cler-
cis exigū
iure cano-
ico.

igitur i-
gendo non
sub ē p̄cū.

ex hoc et
cōstat: i-
ro cōscien-
tie exacti-
i iuste tenē-
ri.

in.c. fraternitas & ita potest intelligi tex. ille que auctor copillationis isto modo interpretat. ¶ Tre aduerte. q. maxime ecclesia debet habere eam intentionem: ne ex delicto alicuius lucrum caperet. Vel expectet sed dum uelit actione furti agere ad quadruplum: hac habeat intentionem: ut ille castigetur qui furatur. non ut ipsa acquirat ex furto. quia tunc deuiaret ab intentione recte castigationis. & a fine quo legibus puniunt. at cum ille episcopus interrogasset gregorium: quo augmento fures restituere tenerentur res ecclesie furto subtractas: uidebat in hac consultatione sua: considerare augmentum. & ideo dicit q. ecclesia cum augmento non debet recipere que ab ea fuerunt subtracta. quod ut dixi intelligit ecclesiastica mansuetudine. ¶ Nec obstat tex. in.c. suas de penis. Vbi pena non potest peti. sed ideo ibi est: quia fere totum quod sub pena debetur: erat solutum. & ita Respondent communiter doctores. ut ibi & in.c. dilecti. de arbi. Vide abbatem ubiq. ¶ qd auct. dicit glosa in dicto. c. fraternitas fure non teneri in foro conscientie soluere quadruplum: fateor q. fur non teneatur. q. lege diuina non tenetur nisi restituere. Ut in reg. p. de reg. lu. & ibi late. ad penam autem quadrupli: uenit actione condempnatus. & non est condempnatus. Vnde ex nulla condemnatione tenetur & ita intelligit predicta glosa. & que late dicit do. abbas in dicto. c. dilecti. & in.c. i. de consti. ¶ Nos uero loquimur non in fure: sed in persona a quo furatur. cum ergo illa lege petatur: non peccat. & in hoc stat fallacia.

Qui quadruplum ex furto petit hanc habeat intentionem non: ut acquirat sed ut furtum cohibeat. hic non est situs pene finis.

¶ Ad decimam nonam dubitationem. referenda est disputatio que exoritur ex.c. quamuis pactum. De pact. li. vi. ubi pactum de non succedendo iuramento confirmatum: Valere de iure canonico. quia potest obseruari sine interitu salutis eterne. & non ualere De iure civili. ut notatur in.l. si quando. §. i. C. de inoffi. testa. & i. l. pactum. C. de col. & ibi Barto. & bal. idem Barto. l. si. C. de pactis. 2. col. et in.l. pactum. C. de pactis. & in.l. omnes populi. C. de iusti. & iure. ff. 8. col. ecce igitur quod aliud consideratur de iure canonico. scilicet periculum salutis eterne: quod non consideratur de iure civili. ex quo constat quod de iure civili non precipitur obseruari. hic uulgo dicitur talem legem non ualere. tamquam nutritiua peccati. Ita docebat Barto. in dictam. l. omnes populi. 7. col. pau. in auct. sacramenta. 2. col. Iason ibidem in penult. col. alex. in le. si. qui. satisdare cog. ubi. late.

¶ Ad quod ego induco tex. in.c. cum contingat. de iure iu. in uerbo. cum talis consensus non uideatur obligatorius secundum legitimas sanctiones. Vbi satis clare probatur: iuramentum etiam non ualere In talibus. secundum legitimas sanctiones. Sed cum ex hoc sequatur pactum: ut in dicto. c. cum contingat in his uerbis sequitur. ne tali tamen preterito uia contingat. per iuris apperiri: sequitur talem legem esse nullam. ut in.c. si. de prescrip.

¶ Item aliud docebat ipse bal. q. licet iuramentum contra bonos mores naturales non ualere: ut in regula non est obligatorium. de reg. iu. li. 6. tamen ualebat contra bonos mores civiles. quod probatur. quia pactum de futura successione: est contra bonos mores civiles ut. l. stipulatio hoc modo concepta. de uerbo. obli. & in.l. si. C. de pactis. Sed confirmat iuramento. ut in dicto. c. quis pactum. Vnde mores canonici uel naturales: differunt a moribus civilibus. & in eadem est sententia panormitanus in.c. si uero. 4. col. de iure. iuran.

¶ Quatum ad primam. de prima conclusione. ego affirmare non audeo q. de iure civili non ualeat iuramentum: Ut filia dote contenta: nullum ad bona paterna habeat regressum. Immo potius tenetur: de iure civili ualere tale sacramentum. & si doctores aliter teneant. & primo ex pressupposito nostro. quia hoc competit fini & principiis iuris civilis. nam finis est: humani generis conseruatio. Sed non obseruando iuramentum quod in se non est turpe: peccatur. & ex legibus daretur materia peccandi. Ut in dicto. c. quis pactum. Item in peccatis: non potest conseruari genus humanum: cum anime pereant & anima ad generis humani conseruationem: cunctis sit prefferenda rebus. ut in. l. sancimus. C. de sacro sancti. eccle. & quidem si daretur licentia peccandi: genus humanum non feliciter ualere ut a seipso pater. igitur non congruit talis conclusio fini legum. cum maxime ad legis finem coerceantur peccata. Ut in aucten. ut hi qui obligati. in prin. & in aucten. ut non luxu. & in. l. i. & 2. ff. de legibus. & in dicto prohe. gregoriano.

De iure civili ualeat iuramentum. ut filia dote contenta: nullum ad bona paterna habeat regressum

¶ Preterea constat. q. difformat talis sententia a primis principiis legum. in quibus precipitur ut quis honeste & sine peccato uiuat. ius suum cuique tribuat. nam cum peccet: non honeste uiuit. Ut cicero in paradoxis. nec deo ius suum tribuit: qui ei promissit iuramento. & deinde peierat. ut in.c. debitores. de iure iu. ibi. cogendus est deo redere iuramentum. igitur non est bona talis interpretatio. cum ex ea sequitur: legem deuiare a suis principiis: nec tunc ad debitum finem. id est ad generis humani felicitatem. quod est medium ad eternam salutem ut supra ostendi.

¶ Preterea. hec nostra sententia alia ratione constat ridiculum enim esset ut leges se intromitterent in his in quibus earum dispositio nihil posset. esset enim fatuitas. & non iuris prudentia: aqua leges procedunt qui enim ius dicere non potest: secundu leges a iure dicendo prohibetur. ut late in. l. 2. de orig. iuris. & nemo debet se intromittere. nec immittere falcem in messem alienam. Ut in.c. uenerabilem. de elect. & in.c. 1. 6. q. 3. in.c. nullus. de parro. nec hoc debemus credere uel interpretari de ipso imperatore uel legibus que iusticiam obseruant. ut i. c. solite. de maio. & obe. & in.c. nouit de iudi. cum simi. cum igitur iuramento deo promittatur. ut in.c. debitores. su. alle. secundum uerum intellectum. & ibi hostiensis. & abbas. obligatio que in deum tendit: non subiicitur iuri humano. nec legibus potest dissolui. quia Deus non subiicit legibus. ut leges possint disponere de tali obligatione sibi quesita. hoc enim pugnaret nature. ut in. l. ille aquo. §. intempetiuam. ad trebe. in.c. cum inferior. de maio. & obe. cum similibus. hanc eandem rationem tenuit do. abbas iu. c. cum contingat. 3. col. in fi. de iure iuran. ubi dicebat. q. lex civilis: non potest dissolui obligationem deo quesitam. arg. tex. in.c. iulianus. & in.c. si duobus. & in.c. qui resistit. ii. q. ubi legi imperatoris non subiicitur contra legem dei. nec legi consulis: contra legem imperatoris. ita ergo ista obligatio deo quesita: non potest tolli a lege civili. & ita intelligebat tex. in dicto. c. cum contingat. & capitulo. licet mulieres. eo. titu. ubi similis est casus. & eodem argumento utitur glosa. in aucten. ad hec. C. de usu. seruus enim in his que domini sunt: legem ponere non potest. l. seruus. C. de pactis. & in. l. nam magistratus. ff. de arbi. cum igitur ius civile non possit tollere nec impedire obligationem deo quesitam. Dicendum est. nec tollere uelle. cum maxime idem ius cognoscatur: talem obligationem ex iuramento tendere in deum. ut in. l. iuris. iurandi. C. de rebus credi. ubi iuris iurandi contempta religio: solum deum habet ultorem. & reliqua.

¶ Terrio hec opinio confirmatur ex auct. sacramenta. C. si aduersus uedi. ubi etiam si contractui lex resistat: nichilominus ualeat iuramentum eodem iure civili. licet igitur in. l. pactum. de col. contractus sit improbatum de iure civili: tamen non ex hoc negatur quin ualeat si iuret. & hoc arg. confirmat do. abbas. in.c. cum contingat. 3. col. uerbi. alii dicunt. ubi ex eo tenetur iuramentum de non reuocando alienationem fundi dotalis: ualeat iure civili. quis talis contractus iure civili sit improbatum. per dictum aucten. fa

Ius civile non habet facultatem statuendi iuramentum ualeat.

quis ius civile contra contractum ex causa uili resistat non ex hoc resistit iuramento

Col. 91.

eramēta. ubi ualet iuramētū cōtra legē. ita dicit do. abbas quīs melius diceret q̄ ualet iuramētū in actu a iure ciuili re pbato p̄stitū. nā iuramētū non est cōtra legē. que ei ut non potest: non resistit.

¶ Preterea ego p̄bo alia satis colorata rōe. si. n. iura mēto lex ciuilis resisteret & iuramētū nō ualere dī/ spositiōne ciuili: talis lex nō eēt lex. quia iā a lege na ture & a lege dei deuiat. aqua sumit essentia & nomē legis. ut in. c. erit autē & san. Tho. clare i. dicta. q. 90. ar. 1. unde isidorus. li. ethi. si rōe lex cōstat: lex erit oē qd̄ rōe cōstitit. ut i. c. cōsuetudo. i. di. s. sic est q̄ tex. in dicto. c. cū cōtingat. & tex. in. c. quis pactū. appellat leges: eas de quibus disputamus. igit̄ nō sunt cōtra legē narū & dei. qui imo cū hęc leges sanctiōes legi tie appellens. ut i. c. cū cōtingat: sequit̄ nichil i iustū. cōtinere. nā si in se cōtinerent peccatū: nō essent. san/ ctiones legitie. ut i. c. si. de rebus ecclesie. igit̄ itelligen dū est: eas leges nō cōtinere peccatum.

¶ Preterea ego habeo q̄ ille leges obseruat̄ ēt i fo ro ecclesiastico. nā dicit̄. q̄ pactū factū a filia dum nu ptui tradebat: ut dote cōtēta nullū haberet regressū ad bona parerna: nō ualet. & uerū est q̄ ēt de iure ca/ nonico id obseruat̄. ut fatens oēs doctores. & p̄bat̄ ex. c. significāte. de pigno. & i. c. puenit. de emp. & uē di. igit̄ nō est dicendū leges illas nō ualere. & hoc est expresse cōtra bar. in dicta. l. omnes populi.

¶ At si dicas q̄ ēt si lex illa nō dispōat de iuramēto: tamē ex it̄pretatiōe legis nō dubiū. C. de legibus. i cludis iuramētū tūc qd̄ respōdebo. nō ualet it̄pra tionē q̄ iuramētū cōcludit: sed ualet legē illā que nich il disponit de iuramento. sed ad huc it̄preta/ tionē ipsam & legem it̄pretatē i ferius defensabo.

¶ Nō obstat tex. in dicto. c. cū cōtingat. secundū no strā ponderationē. nā nō est obligatorius cōsensus se cundū legitias sanctiōes. itellige cōsensus: id est cō tractū. inter pres. ut i. l. i. de pactis. ff. nā cōsensus id est iuramētū: nō debet it̄pretari. quia cū deo nō cōsenti mus nō. n. dicit̄ deus eo mō cōsētere quo hūani cōsē tius. ut ostendi i rep. c. i. de pactis. cū de pollicitatiōe. loquebar. & q̄ ista sit uera it̄pretatio: ego māifeste o stendo ex eodē. c. cū cōtingat. ubi in casus cōsultatio ne dicit̄: q̄ mulieres alienatiōibus dottiū: cōsentiunt nō cōtrauenire. p̄prio iuramēto firmātes. respōdet̄ postea. q̄ licet talis cōsensus nō sit obligatorius secu dū legitias sanctiōes tamē iuramentū est seruādū. ec ce q̄ de cōsensu alienatiōis loquit̄. & docet nō ualere secundū legitias sanctiōes. & hoc idē est de iure cano nico. ut i. c. puenit de emp. & uen. secundū doctorū oīum sniam. de iuramēto igit̄ nichil statuit de iure ciuili in hoc casu. sed casus iuramenti fuit additus de iure canonico. alias ius canonicū contra ius ciuile statuisset. maxie cū cōtineret p̄tū: id exp̄sse i p̄basset ut fecit in. c. si. de p̄s. & in. c. si. de cōsuetu. & casum eē additū bene patet ēt in eodē. c. quis pactū. in uerbo. si tamē. iuramēto fuerit firmatū. & in dicto. c. cū cōtin gat. in uerbo. ne tali tamen p̄textu. addit̄. n. nouū ca sum. f. q̄ si iuratū fuerit: tale iuramentū debeat ob/ seruari.

¶ Hinc resfello pōderationē do. iaf. in quo facit uim magnā. in. l. stipulatio hoc modo cōce pra. de uerbo. obl. 5. col. ubi cōtra raphael. ful. & cōtra raph. cūma. tenet. c. quis pactū. nō esse correctorium ut ipsi dicebāt. sed limitatoriū. Nā ut ex supiori/ bus uides: nō est correctoriū iuris ciuilis. nec est limi tatoriū ut ipse credit. cū tale iuramentū nō eēt in ua lidū iure canonico uel ēt ciuili. qui i imo dicit̄ iure ca nonico ualere. qd̄ adhuc nō erat dispositū de iure ci uili. quia nō dedignat̄ i hoc sacros cāones imitari. ut in aucten. quomodo op. ep. i prin. & in auctē. ut cle. a pud p. epif. & in. c. i. de noui opis. nū. si igit̄ addit̄ iuri ciuili: nō corrigif nec limitat̄. facit qd̄ docet io. an. in regula possessor. de reg. iu. in mercur. & aduerte. q̄ in cōstanter do. iaf. in aucten. sacramēta. 9. col. uer.

Col. 92

quid tenendū. tenet auctē. sacramenta. esse correcto/ riū. sed nec bene dicit per superiora.

¶ Noto tamē & in hoc tacite obiectioni respōdeo. q̄ aliqui ita it̄p̄tantes. put bar. bald. raph. & iafon credebāt: ex iure ciuili iuramentū nō esse seruandū: cū lex ciuilis cōtractū phiberet: ut i. l. nō dubiū. ideo contra talē it̄p̄tationē: uenit declaratiue tex. in. c. cū cōtingat. & hoc est qd̄ dicit̄: ne tali tamen p̄textu: uia cōtingat. p̄ iuris apperiri: iuramentū eē seruandū & ideo dicebat tex. in. c. licet mulieres. eo. ti. q̄ qui dā iudices seculares i pbe faciebāt taliter it̄p̄tantes. qua de re p̄cipit: tale ius canonicū in quo p̄cipit̄ iu ramentū additū obseruandum: etiā in foro seculari obseruari debere. & ita intelligo & intelligenda sunt hec ipsa.

¶ Ad tex. uero in. l. nō dubiū. difficilis est responsio que (ut oppinor) duplex esse pōt. prima est: q̄ ibi non disponit̄ aliud nisi q̄ iuramentū non admittit̄ ad cō ualidationem contractus. dū contractus est a iure im p̄batus. & cōsidero. q̄ ibi lex illa uoluit: que contra legem finit: nō tenere. & ideo nec contractū ualere: qui fuisset factus cōtra legem. nec talem contractum conualidari uoluit: etiam si interponatur stipulatio. nec ualere mandatū. nec admitti iuramentū. ita dicit tex. itaq̄ nō admittit̄ iuramentū ad conualidationē contractus. & hoc uerū est: tam secundū canones q̄ etiam secundū leges. quia cōtractus non conualidat̄. sed tantum obseruat̄ iuramentū. secundum uerio rem oppinionē. quā infra tenebo. & hoc conformat cum intellectu abbatis & eius ratiōe in dicto. c. cum cōtingat. & cum rationibus superioribus. nam lex ciuilis habet potestātē & exercet iurisdiciōnē inter partes. & ideo ex ciuili cōmodo pōt phibere cōtra/ ctū. nec cōtractus conualidat̄ iuramento inter ipsas partes. sed quia ē deus super oēm legem nec lege pōt toli obligatio deo quesita: ideo iuramentū ut deo fa ctum obseruat̄. ut in dicto. c. debitores. & in dicto. c. cum cōtingat. cum simi. benefaciunt ad hanc sentē tiam uerba tex in dicta. l. non dubium. nā cum loqui tur de stipulatione & de mandato: dicit nullius esse momenti. cum uero loquitur de sacramento: dicit nec sacramentū admitti. & nō dicit sacramentū esse nullū. quia hoc nō potuit. sed dicit sacramentū non admitti. sed cōfirmationē cōtractus re pbati de iure ciuili. nō igit̄ ibi dicit̄ iuramentū nō esse obseruādū de p̄se: quia hoc iuste dici nō potuit. sed dicit̄ contra ctū inter ptes nō cōualidari. qd̄ lex ipsa facere potuit & iste est nouus subtilis & singularis intellectus.

¶ Ex his non teneo intellectum glose in. d. l. i. C. si aduersus uen. q̄ lex non dubium. loquitur in per/ petuo prohibitis: in quibus iuramentum nō firmat contractum. secus in aliis contractibus in quibus nō sit perpetua prohibitionis causa. ¶ Hec solu/ tio non tenetur. quia ille tex. clare loquitur in prohi bitis a iure ciuili & non in his solum que de se sunt prohibita. ideo non insisto. alii intelligunt. ut bald. in. d. l. i. su. eo. & salicetus in aucten. sacramenta. quos etiam sequuntur reliqui & moderni sapienses ibi. in 8. colū. quasi ad finem. Dicit̄ hanc esse uerā sol. q̄ lex non dubium loquitur in contractu prohibito. de iu re communi. secus si contractus sit prohibitus de iu re speciali. Vt est contractus minoris qui iure spe ciali est nullus: non interueniente auctoritate.

¶ Profecto quis exquisitus sit talis intellectus & ut uerus & singularis tradatur a predictis patribus: plus tamen apud me ualet uera ratio qualibet aucto ritate. & primo considerandum. q̄ ista solutio non conuenit rationi. nec uerbis. l. non dubium. nam ra tio illius. l. incipit. non dubium esse eum cōtra lege agere. qui uerba legis amplexus: contra legis nititur uoluntatem. hac igit̄ ratiōe nō uult q̄ cōtractus qui cōtra leges sūt uno modo: alio modo ualef possit. &

it̄p̄rat/ tex. in. l. nō dubiū. C. de legibus

Lex ciuilis potuit phibere cōtra ctū: sed nō potuit phibere iura/ mentum.

nec i. l. non dubiū phibetur iura mentum

ēt si cōtra ctus sit p/ hibitus iu re speciali/ hēt locū. l. nō dubiū.

lex pactū. C. d. col. cū simili bus/ pcedit de iure cano nico.

ergo illis le gibus nō ē derogatū.

it̄p̄rat̄ tex. in. c. cū cōtingat.

e. quis pac/ tū. nō ē cor rectoriū iu ris ciuilis/ nec limita tor. sed po tius addit & declarat

idē de. c. cū cōtingat.

ideo nec sacramentū nec stipulatio admittit ad eoz ualiditate. igit i ista ratioe, bene cōphēdit cōtractus phibitus ipsi mīori. Nā cū legis uolūtate phibeat: sacramētū nō debet admitti. itaq; male distinguit i solutiōe; cū ratio legis nō recipiat distictionē & a ratiōe & mēte legis est inferēdū. ut dicit in eadē. l. non dubiū. quare bal. salicetus & iason. i eadē. l. cōmitūt.

¶ Itē nec uerbis cōgruit talis itellectus: cū sepissime sub noie uniuersali negat i uo: oēs cōtractus a iure phibitos cōphēdat ut ibi nullū pactū. nullā cōuētionē. nullū cōtractū. itē aduerte quid subiūgit qd ad oēs ē legū itēptationes: tā ueteres q̄ nouellas: trahi generaliter i peramus.

¶ Ecce gntū plane cōstat: de oibus loqui. nā generaliter ad oēs casus p̄cipit trahendā illius legis dispositionē. qd̄ satis euidē ter ostendit: ex uerbis tā gemiatis. itē & itēz dū subiūgit. sed i p̄dicta itaq; regula: qua ubiq; nō seruari pactum lege prohibēte: cōsumimus: nec iuramentum admitti. attende q̄ illam uniuersalem regulam: ubi q̄ uult obseruari. etiā si interueniat iuramentū. male igit distinguit iter cōtractus maior & mīor. maxie ut statū uidebis. nō. n. credendū est (ut uulgo passim credit) q̄ ex eo q̄ lex singulariter dispōat i p̄sonam id sit ius singulare. & ob hoc ipsū restrigibile. nā habemus qdā uerā & iustā cōsiderationem. q̄ quādo leges p̄ales correctorie uel singulares: disponūt equitate naturalitūc nō est cōsiderāda eorū restrictio: tā q̄ habeat maius odiū. sed aliāz legū itēptationes habēt locū. ita pōt colligi ex sensu & snia iuriscōsulti. i l. bōa fides. ff. de positi. & ibi elegāter notauit pau. de cas. arguēs aliquoz iportunā citationē huius regule iuris restrigendi. nā dicit q̄ dū leges habeāt naturā lē rationē talis restrictio est i epta. sed q̄ cōtractus & alienatiōes minor nō sint rate: equitate disponit naturalitū. ut i. l. i. ff. de mīoribus. & ibi bar. i p̄ri. ubi ipse cogit fateri q̄ quīs equitas ipsa naturalis sit generalis ad pacta obseruāda: & cōtractus sint iuris gentiū. ut i. l. ex hoc iure. ff. de isti. & iure. & i. l. i. de pactis. ff. tamē equitate naturali speciali que uersat i minor cōtractibus: uicif generalis equitas. ut ibi & i. c. i. de rescriptis & c. pastoralis. eo. ti. & c. studuisti. de offi. deleg. ecce igit q̄ mera iusticia: cōtractus mīoris nō habent rati. Vnde huius iuris restrictio: nō est iusta. nec iuste possumus dicere. l. nō dubiū. q̄ iuris uolūtate declarat: nō habere locū i nō casu.

¶ Preterea ut uis sua ualeat ueritas: ita eoz q̄ uera nō sunt: hec est natura: ut coherere nō possint. repio. n. eundē bal. nō assentire huic suo itellectui i eadē. l. nō dubiū. 17. op. p̄ rex. i. l. antique. §. si. ad uel. C. ubi tex. loquit i iure singulari & beneficiāli mulieze. & tamē iuramentū nō ualeat secundū bal. Itē hoc idē cōfirmat necessārio ex snia bar. & pauli. p̄cul. col. ubi opponūt de macedoniāo: qd̄ est ius singulare & tamē dicūt q̄ ideo nō hēt locū lex. nō dubiū: quia macedonianū nō phibet cōtractū. fatent tamē q̄ si phiberet: haberet locū. sed nos uidemus i uelleyāo & macedoniano: ius uersari singulare ut de se patet. & notat i. l. ius singularē. ff. de legibus. idē cōfirmāt reliq; doctores ibi. ut q̄ ad iaso. i penul. col. ad mediū. qui imo idē bar. bal. alex. & iason i eadē. l. nō dubiū. sup glo. i uerbo. ob. id. fatent q̄ titulus de p̄diis minor. cōphēdit i regula legis nō dubiū. & nō ipedit hoc q̄ sit ius singulare. ita patet exp̄sse dū glo & ipsi soluūt. l. si ad resoluēdā. C. de p̄diis minor. itaq; iste itellectus stare nō pōt sed uerus est: q̄ iuramentū nō admittit ad cōtractus ualiditate. sed ex hoc nō tollitur obligatio que ex iuramento deo (ut ita dicā) est quesita quia hec nō subiicitur legi ciuili.

¶ Vnde singulariter secūdo ifero cōtra oppinionē bar. quā passim tenet bar. q̄ cū lex phibet: ne aliqui cōtrahāt: si cōtractus iure: nō obligat. rationē subiūgit. quia phibitio legis iducit p̄ctū. c. si quis. de ma-

lege phibe
re cōtractū
iure specia
li nō admi
titur iura
mentum

equitas
generalis
obseruādi
cōtractus
uicitur ab
speciali.

io. & obe. cū igit iuramentū phibeat: seq̄ iuramentū eē uinculū p̄cti. qd̄ eē nō pōt. ut i. c. si uero. eo. ti. ergo iuramentū nō ualeat: dū cōtractus phibeat. ita ipse. ut i. l. si quis. p. eo. de fide ius. 3. col. & i. l. cū lex. eo. ti. & i. l. is cui bonis. de uerbo obl. ¶ Sed talis ratio fallax est. nā & si cōtractū phibeat nō phibet iuramentū. ergo iurādo nō peccat. nec obstat rex. i. l. nō dubiū. ubi dicit sacramētū nō admitti. qd̄ fatēdū ē: q̄ nō admittitur ad ualiditate cōtractus. sed ex hoc nō sequit phiberi. eū a lege ciuili sacramēta phiberi nō possit. ut supra. Hic nō distictē soluūt canoniste i. c. cū cōtinuat. ut ibi panormi. pau. de castro & moderniores i. l. si quis. p. eo. do. iason. i auctē. sacramēta. 13. col. uer. & p̄ hoc clare. ubi rephēndūt hanc bar. opinionē. q̄ nō ualeat cōsequētia: q̄ quādo lex aliqua precipit aliq; quid: q̄ cōtrafaciens peccet mortaliter. nā si in suū cōmodū p̄cipiat: nō peccat iurādo. l. cū pater. §. mando de leg. 2. secus si alias p̄cipiat. quia tūc fatent peccare.

¶ Qui imo tu rectius dices. q̄ ex eo quīs ciuile: siue ciuili cā siue priuata utilitate: regulariter aliq; phibeat phibet iurare hoc. n. ex causa ciuili nō potest. tollēdo maxie obligationē iuramenti. ideo nō peccat iurando: qui iurare non sit prohibitus.

¶ Tertio ex his ifero. q̄ cōtractus a iure ciuili imphibitus: nō ualidatur iuramento. nec obstat q̄ io. an. te. neat cōtrariū i glo. c. z. de pactis. & glo. i dicta aucten. sacramēta. C. si aduersus uen. & bar. ibi. & i. l. si quis. p. eo. su. al. io. cal. & io. de imo. i. c. cū cōringat. 13. col. abbas ibidē. cū pluribus aliis. quoz primū fundamētū ē tex. i dicto. c. 2. & cetera que ifra subiiciā. quibus respōdebo. p̄rio igitur p̄bat nō conualidari cōtractū quia cōtractus est phibitus a iure ciuili. & phiberi pōt. ergo nullus. ut in. l. nō dubiū. nec iuramentū ad ualidationē contractus admittit. ut tex. ibi dicit. cui fundamento: non respōdet doctores nec est bona responsio q̄ lex non dubium. nulla sit. de quo supra.

¶ Secundo facit. quia iuramentum. si prohiberi potest a iure ciuili: certū est prohibitum. quia nec per iuramentum uult lex ciuilis ualidari cōtractum. ut in. l. non dubium. sed quia aliud est contractus iter partes: aliud iuramentū qd̄ tendit in deum. ideo a lege ciuili non impedit. & hanc rationē ut necessariā fatet idē abbas. i dicto. c. cū cōringat. 3. col. & ideo dicebat: aliqd̄ eē i illo casu: cū iuramentū itēponit. ergo ex hoc cōstat: distinctū esse iuramentū a contractu. & distincta ratione ualere ut etiam fatet hostien. & idem panormi. in dicto. c. debitores. igitur non ifertur de uno in aliū. nec debemus itēpretari eo modo: quo lex non dubiū. non remaneat in suo uigore

¶ Tertio p̄bat ex itēratione oīum iurū loquentiū in materia. ubi cōsideratur: ut iuramentum obseruetur: ne purium incurrat. & ne imperator det materiā piurii. ut in. l. i. C. si aduersus uenditionem. & i aucten. ibi posita. & in dicto. c. cum contingat & i. c. licet mulieres. & in. c. significante. de pig. cum simili bus. igit ista ratio: nō tendit ad cōtractū. quia de contractu impator dispōere pōt & dispōit. sed nō de sacramēto. & ideo sacramētū obseruari p̄cipit. ut et i responsionibus latius ostendā. ¶ Nō obstat tex. in. c. quis pactū. cui quis aliqui nostrā sniam teneat: ut do. xp̄oforus porca & d. rapha. & demū do. iason in dicta aucten. sacramēta. x. col. nesciunt respōdere. quare. do. iason. quīs uideat subtilē & iustā cōclusiōnē: dicit se remāere dubiū. ¶ Tu tamē dilucide habeas: ame hunc itellectū. q̄ ibi nō dicit: pactū omnino obseruandū. quia id fuit a legitima sanctione i probatū. s; loquit de iuramento. & ad iuramentū referit. ut patet hec uerba. si tamen iuramento. non uidebit. si iuramentū fuerit ab eadē: oīno seruari debet. i. iuramentū. nō aucten. pactū. & hoc patet i his uerbis seq̄ntibus. cū nō uergat i eterne salutis dīspediū. nec redundet i alterius detrimentū. q̄ uerba

si lex ciuili
phibeat
tractū qui
eum iurat
in hoc ipō
nō peccat.

contractus
a iure ciuili
imphibitus
nō ualidatur
iuramento

itēpretat
c. quis pactū
de piurii
ctis. li. 6.

Col. 95.

cōgruē magis ad iuramentū. ut i aucten. sacramēta & in. cū contigat. de iureiuran. & in. c. licet mulieres eo. ti. li. 6. cū similibus. ¶ Sed qsq̄ oppōet. q̄ rex. exp̄sse dicit: firmatū esse pactū. aduertere & nūc itelliges pulchre: q̄ uerbū firmari uel firmū: refer̄ ad factū. uel ad effectū. nō ad ius. ut notat glo. i. l. si id qd̄ paupibus. C. de epis. & cle. & ibi bar. & bar. i. l. metū §. uolēti. ff. q̄ metus cā. itaq̄ illd̄. c. uult significare: talē cōtractū: scō ip̄o ēē seruādū metu piurii: ut ēt infra d̄clarabo nō tamē seq̄: cōtractū iure uali dū ēē. q̄a id uerbū ad factū reffer̄. ut sup̄ p̄bauī. facit qd̄ dicit d̄ sti pulatiōe alteri facta: cui adiciē pena. ut i. l. stipulatio ista. §. alteri. de uerbo. obli. & in. §. alteri in sti. eo. Itē idē de cōpromisso cui de iure ciuili adiciē pena. ut in. l. priā & i aucten. decernit. C. de arbi. nā cōpromissū de se: est i efficac. metu tamē pene: obseruādū est. & dicit cōmissum uallatū. id est firmatū. ut in. l. cū antea. C. de arbi. ita cōtractus cui iuramentū adicitur: dicit firmatus piurii pena: cum iuramentū debeat obseruari nō tamē q̄ cōtractus ualeat: cū a iure i p̄bef. ¶ Nō obstat tex. i aucten. sacramēta. & tex. in. c. cū cōtingat. & p̄suppono. q̄ aliud est alienare: & aliud est iurare de nō cōtraueniendo alienatiōi imo aliud est iurare de alienādo: aliud alienare cū iuramēto. uel aliud est p̄mittere tibi cū iuramēto: & aliud est iurare nō cōtrauenire tali p̄missiōi uel alia alienationi. ut notat i. c. ad aures. q̄ metus cā. & ibi do. abb. i ultia col. nā ex iuramēto p̄missorio nō infer̄ ad iuramentū de cōtraueniēdo. ut p̄bat i. c. ad audientia. eo. ti. & ibi. do. abb. i. & 2. notabili. & idē tenet i. c. i. 3. col. in uerfi. uenio ad secūdū. de iureiurādo. & p̄bat ex. c. tuas. de usu. iucto. c. prio. & c. de bitores. de iureiu. Vnde cū in. c. cū cōtingat. & i aucten. sacramēta sit iurātū nō cōtrauenire: nō sequit̄ cōtractū iure ualidari. qd̄ exēplo māifeste p̄bat. sin ge q̄ ego p̄missi usuras. uel q̄ mulier p̄missi alienare fundū dotale & fuit additū iuramentū de nō cōtraueniēdo aliēatiōi uel de nō repetēdo usuras. nō ne ualeat p̄missio: certe nō. quia altera est illicita ut in. c. debitorē: altera phibita. ut p̄ totū de fundo dota. & i. l. ubi adhuc. C. de iure do. & i. c. puenit. de emp. & uen. At si opponas de iuramēto: respōdet. q̄ nec ego iurauī soluere usuras: nec mulier iurauit alienare. unde ex iuramēto de nō reuocādo alienationem nō cōfirmat aliēationis cōtractus. sed alienatio iā facta: nō iure sed facto ip̄o: necessitate iuramēti ualidatur: ut in dicto. c. cū cōtingat. & i auctē. sacramenta. unde male ibi glo. notabat ex tex. cōtractū esse ualidū ex iuramēto. alienatio. n. nō dicit iurata q̄a nō cōtrauenire: uidet̄ diuersū ab aliēatiōe. ut dixi. & ideo male uident̄ notare oēs doctores: qui quācumq̄ op̄nionē teneat: itelligūt contractū esse iuratū. eādē q̄ obligationē cōtinere iuramētū in his casibus quā cōtinet cōtractus. Noto tamē q̄ & si iuramentū i re ipsa nō cōtineret diuersū: nō ex hoc sequit̄ cōtractū ualere. qui impedit̄ & ipediti potest a iure ciuili. sed iuramētū ualeat: qd̄ nō subiciē legi ciuili. cōtractus uero firmat̄ facto ip̄o: quia iuramētū est obseruādū ¶ Ad id autē qd̄ dicit: ibi pactū seruari: ut pōderāt doctores. ut do. io. de imola & ceteri: pōt id negari. ut supra tamē & si cōcedatur: debet itelligi i effectu. quia cōtraueniri nō pōt: ratiōe iuramēti. ut ēt dicit̄ p̄tor: oīa pacta se seruare. sed ex hoc nō intēdit dare actiōē ex pactis nudis. sed exceptionem. ut in. l. iuris gen. §. p̄tor. & §. igit̄ nuda. & §. quin imo. de pactis. & facit dictū bar. i. l. metū. §. uolenti. §. u. al. ubi p̄tor dicit: firmum se non habiturum: qd̄ metu factū erit & intelligitur obstante exceptione. ¶ Item urget ratio do. abbatis. cum dicat: q̄ cum in fauorem partis: sint edite leges ille de non alienādo fundo dotali: & de nō paciscendo ne succedatur: &

aliud est alienare & aliud iurare de nō cōtraueniēdo a alienatiōi.

interpretat̄ tex. i. c. cū cōtingat. de iure iuran. & aucten. sacramenta.

Col. 96

ut contractus minoris non ualeat: sequitur q̄ non habet uim legis prohibitorie sed consultorie. ut in. l. cum pater. §. mando de leg. 3. igitur si iuratum fuerit: lex non prohibet nec prohibere potest. ut supra. & ideo casu quo iuratur: iuramentum & cōtractus sunt exempti a nullitate. quia in hoc casu lex nō se intromittit. ita do. abbas. ¶ Aduerte q̄ licet lex sit in fauorem partis: consensus tamen eiusdem partis: talem contractum in casibus superioribus cōualidare non potest. ut patet in. l. pactum. & i. c. quis pactum. & in aucten. siue ame. C. ad uel. ¶ Quin immo consensus partium in hoc casu est improbat̄. & ideo non obligat ut in dicto. c. quis pactum. & in. c. cum contingat. nec curo de regula ex qua dicit q̄ cum actus annullatur: excluditur consensus partium. ut notatur in. c. i. de rescrip. lib. 6. & in. c. dispensa. & tex. est in. c. dilecto de preben. de quo uide la sonem in. l. pacta. que contra. C. de pactis. in prin. ¶ Vnde eadem ipsa ratio: destruit conclusionē abbat̄is & omnium qui eum sequuntur. nā: quo ad partes: lex prohibet & prohibere potest. sed quo ad iuramentum inq̄tum in deum tendit: prohibere nō potest. quia obligatio que intendit in deum: non potest impediri ab inferiore. que uero inter partes: ista eadem ratione poterit. igit̄ contractus inter partes: impeditur. iuramentum tamen distincta ratiōe: remanet in suo uigore ut dicebam. & dicere q̄ lex non se intromittit in casu quo iuratum est: quo ad ciuilem obligationem ipsius contractus: est contra casum expressum in. l. non dubium. ¶ Nec obstat ratio quam euidentem & necessariam speculat̄ do. abb. q̄ sequeretur ut de iure ciuili: iuramentum introduceret obligationem. ut in aucten. sacramenta. nam separato contractu: iuramentum stat per se. & iuramentum per se: non potest esse inductorium obligationis. ut in. l. si quis pro eo. & qd̄ ibi notatur de fide ius. & ibi late bar. certe hoc incōueniens. & si sit contra uulgi opinionē: nō est tamen inconueniens ad ipsam iusticiam. quin imo. opinionem nostrā qua ex iuramento etiam simplici obligari tenemus: recte confirmat. qd̄ dilucide & late ostendo. in. c. i. de pactis. in rep. & ideo arg. nō ualeat. sed & si arg. ualere: tamen certum est ex eorundem doctorum opinione: ex iuramento cōfirmatorio oriri actionē. licet non ex simplici assertorio. quia confirmatoriū secūdū ip̄os: differt ab assertorio. ut bar. in dicta. l. si quis pro eo. quia uera iusticia nō differat. ut ostendo ubi supra. nec obstat q̄ cōtractus non cōfirmet iure: dū iuramētū i facto: sit factū ad cōfirmādū qd̄ actū ē id est ne ei cōtrafiat. ut in dicta aucten. sacramenta. ¶ Ex superioribus pōt deffendi glo. i dicta. l. pactū. de col. & i. l. si quādo. §. i. d̄ ioffi. test. ubi dicit: ēt iuramēto nō ualere. tale pactū: ne succedat. qd̄ ueg. est ex. l. nō dubiū. §. falsū ē cōtra. c. quis pactū. ut bar. & bal. & alex. & iaf. itelligūt. quia ibi p̄cipit̄ iuramentū obseruari. & cetera. aliis aut̄ oppositionibus uel potius incōueniētiibus: respō. satis luculēter. d. an. i. dcō. c. cū cōtingat. & ibi late ēt reffer̄ Io. de iola q̄bus affert̄ d. ab. ¶ Ex his ēt ifero male dixisse bart. i dicta. l. oēs populi. legē pactū. de colla. C. nō ualere: tamq̄ nutritiuā p̄cti. & idē de lege nō dubiū. & de lege phibēte alienationē rei dotalis & cetera. nam nullū nutritiū p̄ctū & ideo ualeat. nec i hoc discordāt leges a cāonibus. ut supra. ¶ Vigēsio ifero ad aliam differētiā iter ius canonicū & ciuile. §. q̄ de iure ciuili ea pacta cēsēt cōtra bonos mores: q̄ sūt i p̄ba uel i hōesta. §. de iure cāonico id solū ē cōtra bonos mores: qd̄ iducit p̄ctū. hoc p̄batur ex dicto. c. z. de pactis. nā pactū de futura successiōe: ē cōtra bonos mores secūdū ius ciuile. ut i. l. stipulatio hoc mō cōcepta. de uerb. obli. sed de iure

quis phibitio aliēationis fūdi dotalis sit i fauore p̄tis cōfesu eius qui phibetur nō pōt cōualidari

nō tenet̄ ex simplici iuramēto nō oriri actiōnem.

lex pactū. d̄ col. & lex. nō dubiū. nō nutritiū peccatum.

E ii

canonico ualet iuramentū adiectū tali pacto / ergo nō est contra bonos mores. quia nō est obligatoriu / contra bonos mores p̄stitum iuramentum. ut in. c. nō est obligatoriu. de reg. iu. lib. 6. ita docet bal. in. l. pacta. que cōtra. in prin. C. de pactis. & idē i. l. pactū. qd' dotali. C. de col. 19. q. paulus in dicta. l. pacta que contra. & do. iason. ibi secūdo notabili & do. abb. in c. si uero de iure iuran. ¶ Sed aduerte. q̄ cum iuris canonici & ciuili eadē sint principia & p̄ia p̄cepta iusticie. ut in phe. gregoriano. & in. l. iusticia. de iusti. & iure. & idē sit finis; ex eisdem principiis; & ad eundē finē; nō recte dat cōtrariū. maxime q̄ utrobi q̄ est p̄ceptū honeste uiuendi. ut supra. item ego ex fundamēto ostendo fallaciā. nā falsum est qd' p̄supponit p. c. secundū pactū. ex quo renūciat successiōi esse cōtra bonos mores. etiā de iure ciuili. igit' ex hoc nō p̄bat q̄ iuramentū ualeat cōtra bonos mores; in ductos uel cōsideratos de iure ciuili. p̄suppositū p̄bo. quia bonoz mox ratio; constat ne paciscat de futura successione. ne def materia captade mortis. ut l. si. C. de pactis. sed cōtraria est ratio; quādo renūciatur successioni. & sit pactū de nō succedendo. nā tūc rollit occasio captade mortis. igit' nō dicit' esse contra bonos mores. & ita bar. in memor sur; tenet in. l. si C. de pactis. 2. col. & bal. eū securus. & idē. bar. in. l. si. quis p̄ eo. de fide ius. si. col. & idē tenuit bald. confi. 427. primo. uol. incipit. quedā puella fuit dotata. i. & 2. col. que refferunt & sequunt' raphael cuma. l. stipulatio hoc modo cōcepta. & rapha. fulg. in dicta. l. si. & moderni papiēses late. licet i alio p̄posito. in. l. stipulatio. s. col. & ibi ēt bar. alias. n. ēt ip̄ossibile firmari iuramēto; dū dat occasio captade mortis aliene. q̄a tale iuramēto peret materiā peccadi. & ita soluūt p̄dci doctores & bene. ¶ Itē dato q̄ esset ueq̄ q̄ tex. in dicto. c. quis pactū. loqueret' de pacto future successiōis; tale iuramentū nō est contra bonos mores. ratio. quia tale pactū quādo fit cū eo de cuius successiōe agit nō est cōtrabonos mores. nā cū ipse cōsentiat; nō est suspitio captade mortis. credit enim q̄ alias nō deuenisset ad paciscendū. & ita p̄bat in dicta. l. si. & ibi bal. hoc declarat in prin. ubi p̄ illū tex. dicit q̄ tunc nō suspicaf de uoto captande mortis. igit' bene ego infero licet cōtrariū uideat sentire bar. in dicta. l. si. q̄ tex. in. c. quis pactū. habeat locū; etiā in pacto de succedendo. quia factum fuit cum patre de cuius successione agebatur. ¶ Patet igit' nō differre ius canonicū a ciuili: licet aliter cōmuniter teneat. ¶ Itē ex hoc; p̄rio īfero. q̄ male dicit bar. i d. l. pactū. utraq̄ lectura; q̄ ideo nō ualet pactū. etiā iuratum / de quo in dicta. l. pactū qd' dotali. q̄a est cōtra bonos mores. sed hoc falsum est. quia cōstat roborari iuramēto. ut i. c. quis. ¶ Itē in illo casu; nulla est turpitudō. ut i. l. si. infra de pactis. unde nō ē cōtra bonos mores. s; credo bar. id dixisse opponendo; & non īfirmar' asseuerado. alias nō recte dixisset; & cōtra se ipsū. ut i dca. l. si quis pro eo. & i. l. si. ubi p̄bat; nō esse cōtra bonos mores. cu; pactū fit cū ipso patre. ¶ Ex his etiā noto. q̄ nō recte dicit rimialdus subtilis modernus ferrariēsis. tale pactū nō ē a iur' i p̄batū. q̄a loq̄tra. c. quis pactū ¶ Itē īferri tert' o p̄t ad resolutionē eius qd' dicit bal. in. l. pacta que contra. in prin. dum dubitat & dicit mirabile esse; q̄ cū pater peccet filiā priuado; legitima debita iure nature; ualeat iuramēto de nō succedendo. Respōde p̄rio q̄ tale iuramēto; nō hēt in se turpitudinē. & quis pater peccaret; in iuramēto tamē nulla est turpitudō. q̄a fit deo. ut in. c. debitores. de iure iu. nā licitū est ex p̄te filie; q̄ debito ēt nature; p̄t licite p̄prio cōsensu renūciare. uel aliter ēt p̄t respōderi. q̄ filiū iunctū priuare; ēt p̄tū sed eo uolēte; nullū p̄t p̄bari p̄tū. nisi dolo uel fraude iducere

pactum ex quo filia renūciat successiōi paterne: non est cōtrabonos mores secundum ius ciuile.

quis filiacū p̄re paciscatur & futura successiōnet: nihil agit contra mores etiā ciuiles

mores cōnōnici a ciuilibus in his nō differūt

pactū quo filia renūciat successiōni paterne: est a iure ciuili improbarum.

pater non peccat fido re constituat: paciscat cū filia: ne ei succedat

tur. ut i dco. c. quis. nā licet legitia sibi sit debita iure nature. ut i. c. ius naturale. i. di. & l. 1. §. ius naturale. d' iusti. & iure. tamē nō debet iuncto quī imo repudiare uel abstine p̄t. ut p̄ totū. C. de repu. here. & i. l. §. largius. ff. de succes. edcō. igit' patri nullū cōtingit p̄tū. ¶ Itē & aliter p̄t respōderi. q̄ legitia debita iure nature; est termiata a iure ciuili: ea cōsideratiōe; q̄ naturaliter filii; patri succedere debēt. ut i dco. c. ius naturale. i. di. & i. l. cū ratio. ff. de bonis dam. & i auctē. nouissima. C. de i offi. tes. cū actē. unde sūmif ideo q̄tra uel tertia ps i p̄re natura debita: assignat a iur' ciuili. igit' eodē modo i. c. quis pactū. & i. l. pactū. & i. l. si quado. §. i. de i offi. tes. C. dos ipsa uel certa ps cōstituta; p̄t assignari i locū debiti naturalis. p̄t a iure ciuili assignat quarta uel tertia. quia p̄t lege; ita cōsensu; p̄t termiari talis ps. cū cōsensu ut dixi in spec̄to iure nature; possit dissoluere talē obligatiōne. maxie cōstituta dote. que ad alimēta dat. ut in. c. salubriter. de usuris. & i. l. si cū dotē. §. fin autē i nouissimo. ff. sol. ma. & quarta uel tertia: est debita respectu iuris nature que hēt cōsideratiōne ad allēdos liberos. & ideo tex. in dca. l. si quado. §. i. aliā assignatiōne; q̄ debitu nature. ¶ Itē qd' ipsi dicunt etiā dubito an i se ueq̄ sit; nā pactū de futura successiōe; est cōtra bonos mores. naturali cā & nō ciuili. ex eo enim dicit' ēē cōtra bonos mores ne demus uotū captade mortis. ut i. l. si. C. de pactis. & i. l. lex eo. C. de iuti. stipu. Nam ista cā naturalis est; igit' nō est dicendū cōtra bonos mores ciuiles & nō cānōicos uel naturales id pactū iterponi. nā naturalia nō differūt. & semp & ubiq̄ sunt eadē. in. §. sed naturalia. in sti. eo. & ut dicebat cicero in libro de legibus. & ego alias in. c. i. de pactis & etiā i superioribus rursus. cāones nō possunt differre a iure nature. ut i. c. si. 9. di. Itē si cōsiderat' pactū de succedendo; ex quo tollatur libera testandi facultas: etiā est contra bonos mores. ut in. l. stipulatio hoc modo cōcepta. de uerbo. obli. & ist i mores naturales sunt. nō ciuiles tantū. nā libera testandi facultas; iuris gentiū est. & puenit a ratione naturali. ut in. l. i. C. de sacro sanctis eccle. in. c. maiores de baptismo. ea nāq̄ facultate ita utuntur athe nīses p̄t lacedemoniū. nō aliter in di. atq̄ arabes. igit' tur nō est faciendā differētia iuris canonici ad ius ciuile. Preterea dicere q̄ secundū cāones; id solū ē cōtrabonos mores. qd' iducit p̄tā: ē qdā doctria cōuersa. & quodā mō īptinēs. nō. nē aliqd cōtra bonos mores; q̄a p̄tū. s; ē p̄tū; q̄a fit cōtra bonos mores. & ideo ualuit iuramēto i his casib; q̄a nō fit cōtra bonos mores ex quo seq̄ qd' iuratu ē; nō habere i se p̄tū. ¶ Si tamē aliquis oppōeret; bonos mores ciuiles differre a moribus cānōicis unā dicebat pa. d cas. i. l. pacta q̄ cōtra. C. d pactis. q̄ regula nō ē obligatoriu. de reg. iu. li. 6. d; itelligi de bōis moribus cānōicis; secus d bōis moribus ciuilibus. qd' ēt cō. p̄bat ex superioribus qbus afflētire nō potuit; & ultra ex dōatiōe iter uig; & uxo. q̄ phibita ē bōis moribus. ut i. l. i. ff. eo. & tamē iuramēto. sfirmat; & si bar. ibi. teneat cōtra. q̄a bar. nō aduertēs itellectū illius regule. īfert iuramēto nō uale; re. s; male. ut ip̄e & plures cū eo. nā melius tenet idē bar. i. l. seius & angerius. ff. ad trebe. & i. l. si q̄s p̄ eo. ff. d' fid ius. i si. & ista ē cōis opinio. put late poteris; uidei nūerosa auctoz; noia q̄ a cōsiliis ale. colligit d. iasō i. l. pacta q̄ cōtra. dico igit' q̄ ista dōatiōis iter uig; & uxo. nō obstat. nā nō p̄bat; dōatiōne inter uig; & uxo. simpliciter ēē cōtra bonos mores. q̄a nullū i se uiciū hēt. & ideo firmat iuramēto. nec obstat tex. i dca. l. i. q̄a dicit' moribus ē receptū. id est ita i nra ciuitate utiur iure isto. ut ēt itelligit' tex. i. l. more maiōz. & in. l. est receptū. eoq̄ iure utimur. de iuris omnium iudi. & in. l. moribus de uulg. & pupi. ubi moribus receptum est; Vt pater pro filio impubere testa-

pactū d' futctura successiōe est contra bonos mores naturales / canonicos & ciuiles.

Differētia ab ea doctria qua id solū est cōtra bonos mores qd' id uic peccatū quis uere cōcludat

regula nō est obligatorium de reg. iu. li. 6. itelligit' de bōismo ribus secū dum ius ciuile.

Donatio i ter uig; & uxore non est contra bonos mores.

Col. 99.

ri possit. & i. l. more. de ac. here. ibi. more nostre ciui...

Statutu uel lex ciuili/ nec phibe re iuramē/ tum/ nec a nullarepōt

Subsequēter dubitari pōt. an statutū uel lex ciui/ lis: possit annullare iuramētū & phibere. & ego sim...

Secūdo pbat legibus. pfecto negari nō pōt ex. l. nō dubiū. C. de leg. q. eo ipso q. cōtractus im pbe/...

Facit etiā tex. in. l. i. C. si aduer sus uenditionē. ubi impator dicit: se nolle ec auctore...

Verū si quis respō deat q. ideo dicit se alias auctore piurii futurū; quia nō hēt iustā materiā uel cām ad phibendū ne iuref...

Facit etiā tex. i. l. z. C. de iudicia uiduitate. ubi tex. dicit. q. leges uel statuta nō debēt uiam piurii appere...

Preterea. iuramētū est qd ecclesiasticū & spūle. cu ius cognitio ad sedē apostolicā & iudices ecclesiasti/...

Et ex iusta cā ciuili le/ gislator nō pōt excusa re a piurio

Col. 100

to: etiā iusta & ratiōabili causa: nō ppterea ualeat. qd iuramentū est quid spirituale. sup quo facultas di/...

Placet mihi cōclusio q. ius ciuile i casu quo ex se licitū est iuramētū: nō pōt picipere ne obseruef. nec...

Sed displicet talis cōclusio genera/ lis: q. leges disponētes de iuramēto: sint nulle. ut igit more solito leges ipsas deffēdere uidear: p̄rio dīcēdū...

leges ciui/ les de iura mēto statu entes non ualent cōi snia. qd iu/ ramētū est spirituale.

sicut ius ca nonicū ob seruat iura mētū/ ita ci uile pōt p cicipere ut/ obseruef

Leges iuril dictionem hēt ad p/ iurii pū/ endū.

de iusti. & iure. & ideo eleganter ibi dicitur: regem debere furta cohibere. adulteria punire. & periuros non sinere uiuere. & reliqua. idem in . c. sunt quida eadem causa & questione. ex his etiam patet. q leges que precipiunt obseruari iuramentum. sunt ualide. ut in . l. i. & in aucten. sacramenta. C. si aduersus uen di. & in . l. si quis pro eo. de fide ius. ff. & in . l. ut ius iu randi. de op. liber. ff. in . l. si quis maior. C. de tranfa cum similibus. sicut enim ius canonicu ad salutem an imarum: precipit obseruare iuramentum. ut in . c. si uero. & in . c. debitores. & in . c. cum contingat. & per totum titulum: ita imperator potest precipere ad conseruationem subditorum. cum maxime hu mane fidei nichil tam conueniens: q obseruatio pro missorum. ut in . l. i. de pactis. ff. & conformat hoc cu lege eterna & naturali. ut in . c. & si Christus. de iure iu. igitur nichil impedit quim tales leges ualeant.

qn imo de bcr ea pñif

laicus ex p iurio uel ex iuramē to ut roq foro tenet

i nūeras de fendit leges de iuramē to statuen tes

leges iterp tates uel d clarantes: iuramentū nō ualere: nō sūt nul le: sed uali de

¶ Nec obstat tex. quem allegat abb. in . §. si uero ec clestiatum. in aucten. ut clerici coram proprio epo col. 6. ubi dicitur q cum crimen est ecclesiasticum. solus prelatu & nō preses: debet cognoscere & ani maduertere. nam ille tex. loquitur de delictis comis sis ab ipsis clericis ut etiam sonat titulu & rubrica. secus autem si delictum committatur alaico. nam & si sit crimen ecclesiasticum: non propterea puniri nō poterit a iudice seculari sicut ab epo. ita tenet gl. ibi & glo. i aucten. de madatis pncipū. §. nec occasione. col. 3. ubi ex tex. colligitur q iudex secularis simul cu ecclesiastico: punit talia crimina ecclesiastica & spiri tualia alaico comissa. & ita summat bartho. ibi qd ui detur habere summam rationem. nam ex eo q subi ciatur iurisdictioni ecclesiastice: non est equum ut eximatur a iurisdictione seculari. ne ex delicto suo/ comodum reportet. nec fiat preiudicium iurisdictioni seculari. in hoc enim ius uersatur: ut subiiciatur seculari: quia laicus. & ecclesie: quia delictum eccle/ siasticum.

¶ Facit etiam qd docet bal. in . l. cum quis. 7. col. C. de iuris & facti. ig. ubi ex mente & doctrina theolo/ gorum refferit: q quando ius ciuile disponit aliquid secundum legem diuinam & precipit. Duplinter ex contrario actu peccat. s. ex precepto diuino & natura li: & ex precepto iusti pncipis. arg. l. si cum dies. §. si. de arbi. & quia duplex funiculus fortius uiculat: igitur & si iure canonico qd ius diuinum sequitur: iu ramentum precipiatur obseruari: si tamen idem iu re ciuili i ipsa ciuitate precipiatur obseruari: tale pre ceptum sub peccato obligat. & isto modo deffende. & intellige totum titulum. ff. & C. de iureiu. & de in litem iurando. & leges loquentes de iuramento cal/ lumnie.

¶ Secundo considera. q quandoq lex dicit: iuramē tum de se non ualere: nec ex hoc introducit iuramē ti nullitatem: sed declarat. ut in . c. nouit. de app. un/ de dicerem. talem legem excusandam. quin immo efficacem. isto modo intelligo. l. si. ff. qui satisdate. cog. ubi iuramentum de comparando: declaratur non debere intelligi in diebus feriatis. quia tales di es non sunt apti ad comparandum. & de his non in/ telligitur iurasse. idem in . l. si. C. de nō nume. peccu. ubi non obstante iuramento: potest excipere de non numerata pecunia. quia non consentit: qui iurauit de non opponendo: si non fuisset solutum. sed iura/ uit de soluendo: credens sibi pecuniam muneran/ dam. De qua lege pulchra dixi in rep. l. si unus. §. pa ctus. ff. de pactis. & q ista sit uera consideratio: patet quia ab eisdem doctoribus canonistis & legistis: pre dicta comprobantur ex dictis legibus. ut bal. in . c. q in ecclesiarum. de consti. & Io. de imo. in . c. per tuas. de arb. & innocen. & do. anto. ibi. ubi hec iura ab eis

ad hoc sepe citantur: q iuramentum debet intelligi secundum naturam actus super quo ponitur. ut in ill s legibus & isto eodem modo intelligitur. ut in iurasse. in prin. ff. de iure iu. ubi qui iurat: iuramen/ tum obseruare debet. pupillus tamen non tenetur: quia sciens fallere non uidetur. illa igitur lex & simi les que declarant: iuramentum ex defectu consen/ sus non ualere: tenende sunt tanq iuste interpretan tes. eodem modo intelligende sunt omnes leges. & nterpretationes legistarum. cum ipsi declarent: iura imentum nō ualere in pluribus casibus. ut cum def ficit consensus.

¶ Ex his infero male interpretasse ipsum bal. in . l. non dubium. penul. col. C. de legi. dum de iuramen to loquitur. ubi dicit: q quandoq legis auctoritate quis non obseruat iuramētum. & tunc est periurus uere. sed fingitur non periurus. ut in casu. l. si. qui sa tis cog. & in casu. l. si. ad muni. ita dicebat bal. & hoc sumpsit ex glo. in dicta. l. si.

¶ Quippe in . l. si. qui satis. cog. nec uere est periurus nec fingitur esse periurus. ratio est. quia simplex iura mentum cum sit uinculu ueritatis. ut in . c. & si chri stus: intelligitur iuste. nam si sisti in iudicio promif si & iurau: certe in die feriatā nō teneor sistere. quia iudicio dies non est aptus. & non promissi nisi secun dum q i iudicio experiri est solitum. nec mens mea refertur ad dies feriatos. & ideo recte dicitur q iura mentum sumit interpretationem a lege. qd duplici ter esse potest. primo q lex interpretatur uoluntate iurantis. secundo q iurans censetur uelle secundum ius. & utroq modo potest intelligi tex. ille. & hoc est de mente bartho. ibi cum allegat similem. c. quin ta uallis. de iureiu. ubi iuramentum simplex: inter/ pretatur secundum iusticiam. & idem est in . l. si liber tas. ff. de op. liber. ff. ubi si quis alter: us arbitrio iura mento se comittit: intentio comittentis ad equum se refert hominem & arbitrium. hoc ipsum confir/ matur ex . c. ad nostram. el secundo. de iure iu. & ex . c. ex parte. & ex . c. ad audientiam. de cle. non refide. unde non subtiliter sumat. do. alex. in dicta. l. si. dū dicit. q non dicitur per iurus qui iuramētum nō ser uat ex causa a iure permissa. nam in casu ab eodem alex. posito de die feriatā: non potest dici non obser uare promissa. nisi dicat alex. q promissit sisti in iu dicio diebus feriatis. qd est falsum. quia de tempo/ re habili promissit. & non de diebus feriatis. quibus iudicium est nullum. ut in . c. i. de feriis. & hoc nō et de mente bartho. ut dixi. ¶ Nec etiam placet. se cūdus casus quem posuit alex. q ibi notetur ex tex. in iuramento: exceptam auctoritatem superioris. q uis id ipsum notet ibi bar. ¶ Primo quia si. legis ciuilis auctoritate excusatur a periurio: sequitur q uenit contra promissa. alias enim non possumus di cere excipi qd inclusum non erat. ut in . c. quoniam frequenter. in prin. ut lite non contes. & dum non consensit: nichil efficit auctoritas: ubi non est iu/ ratum.

¶ Preterea satis dubitat an lex ciuilis ubi cōsensit: a periurio excusare possit. ut in . l. i. C. si aduersus. uen. & auct. sacramenta. & patet per superiora. presertim q illa regula qua dicitur in iuramento exceptā esse auctoritate superioris: intelligit quo ad ea que ad ius superioris pertinet. cū illi preiudicari nō possit. secus quo ad alia. nam tunc maxime ius ciuile nō potest ab soluere: ab obligatione q deo fit ut notat hostiens in . c. quāto. de iure iu. & panormitanus ibi. 3. col. & idē in . c. Venientes. eo. titu. ubi tex. hoc modo per ipsos intelligit. itaq casu ab alexandro posito: non potest adaptari qd ipse & bar. ex eo notat. & dubitari potest an. in se sit uerum. ¶ Fateor tamen q lex illa cū uideat generalibus uerbis scripta: potest adaptari ad

i. l. si. ff. q sa tis cog. nec uere e p iu rus: nec fingit eē p iu rus

giurat sisti in iudicio: non iurat sisti i die/ bus feria/ tis

ergo nō si stendo: nec est p iurus nec ap iu/ rio excusa tur.

quo mō i iuramento itelligatur excepta au ctortas su perioris

Col. 103

legis auctoritatem. Sed periculosum est ut lex civilis possit prestare auctoritatem non obseruandi iuramentum, nisi est eo modo quo dicebat hostiensis & abbas at de. le. fi. ad municipales: Inferius statim uidebimus

Item cum materia non est habilis. ut in alienatione rei sacre uel religiose. ut in. l. Inter stipulantem. §. facram. de uerbo. obli. de quo bar. in. l. si quis pro eo. de fide ius. in nono membro. Item cum iuratur aliquid prohibendum ex fauore publico ut notatur in. l. 2. C. de agri. & ceteris. l. x. & bar. in. d. l. si quis pro eo 2. membro. nam tales interpretationes ualide sunt quia iuste. & quia conformantur cum iure canonico. ut in. c. cum contringat. & in. c. quemadmodum. & in. c. clericus. de iure iur. cum similibus & ideo doctores legitime qui habent facultatem ius civile interpretandi: talia ex legibus interpretari possunt: alias secundum canonistarum intentionem: in. d. c. tua. de decimis. bene sequitur quod non poterant.

Item eodem modo intellige legem finalem in prin. ad municipales. immo quod hoc modo intelligi non possit: ego tibi probo. nam dicitur tibi quod imperatores gratiam facere rescripserunt. iuris iurandi prestiti: se ordini non inter futurum. Ecce igitur quod imperator remittit & gratiam facit iuris iurandi. Respondeo dupliciter potest intelligi. Primo modo illam. que dupliciter potest intelligi. Primo modo quod per salutem imperatoris & per imperatorem ipsum fuisse iuratum. ut in. l. 2. C. ad legem iuliam. mag. & in. l. ius iurandi. C. de rebus creditis. si igitur per salutem principis aut per principem iuratum est ab eo iuris iurandi gratia fieri potest. hodie uero quod non licet per principem iurare. ut in aucten. ut non luxurientur homines contra naturam. in medio. & in c. & si christus. de iure iur. hunc intellectum non teneo maxime si tacite opponas quod cum recta ratione nature & iure naturali: non possit iurari nisi per creatorem. ut in. c. & si christus. quomodo leges que a natura uim habent: quarum fons natura est: ut in prin. huius libri ostendo: poterunt disponere: ut per imperatorem uel per genium eius iuretur.

Respondeo quod quis non liceat iurare per creaturam. ut in. c. & si christus. tamen si iuretur per creaturam respectu creatoris & dum per eam creatori honorare intenditur: tunc licet iurare. & ita interpretatur iure consultus in. l. qui per salutem. de iure iur. ff. ubi quod per salutem suam iurat: per deum iurare uidetur. nam ut dicit iure consultus respectu diuini numinis ita iurat. & ita intellige. l. non erit. in prin. eo. ti. & c. quotiens cordis. i. q. 7. & ita ibi notatur. & idem sentit panormitanus in. c. & si christus. i. col. su. al.

Vel aliter & securius & melius. & hunc teneo intellectum. quod in. d. l. fi. ad mu. imperator non facit gratiam iuramenti quasi ipse possit absoluere a iuramento tanquam habens iurisdictionem super iuramento. sed tanquam pars & nomine partis. nam rei publice iuratum est: se non inter futurum ordini magistratu. unde si postea ab eadem re publica eligitur dum uir. gratia fit ei iuris iurandi. id est imperator nomine rei publice ab soluit a iuramento. prout dicimus partem absoluere. ut in. c. i. de iure iur. & in. c. z. de spon. sa. ubi notatur & bar. in. l. labeo. ff. de iure iuran.

Vnde nec teneo intellectum ioh. an. & abbat. in. d. c. tua nos. de decimis. ubi dicebant legem illam nullius esse momenti. nec alium teneo intellectum quem ibi dedit. do. abb. quod lex illa non disponit de iuramento: sed quod periurus admittatur ad dignitatem. nam ibi non constat eum esse periurum. quia qui iurat se non inter futurum ordini: quis postea creetur dum uir: non ex hoc est periurus. nam alii eum creauerunt & elegerunt.

Preterea cum periurus sit infamis. ut in. l. si quis

maior. C. de transa. & infamis porte dignitatis ap periri non debeant. ut in. c. omnipotens de accus. & in. l. reus. ff. de mune. & hono. sequitur periurum non debere admitti ad dignitatem. cum maxime ab ea sit remouendus. ut in. c. querellam. de iure iur. unde uideatur dum legem illam defendere conatur. aliam iuris regulam corrumpere. Sed dominus abbas. uoluit dicere. quod illa lex. continet gratiam cesaris. quod prima facie litteris consonat. sed gratia illa de qua in illa lege iusta est: quia non facit gratiam piuro: sed ei qui iuramento astringi uidebatur: fit gratia propter publicam utilitatem: ne astringatur. sed quod piuro fiat gratia dignitatis. hoc de se non est iustum. ut in. d. c. omnipotens: nisi gratie iusticiam: alia causa nobis ostenderet.

Sed si tenere uelis aliam canonistarum sententiam: ille tex. etiam ex alio capite stare poterit.

Quia quando eo modo iuratur aliquid quod excludat & abiciat opus de genere honorum: ut si iuro quod non ero episcopus uel presul. tale iuramentum non obligat. quia sicut non obligat iuramentum ad malum ita non obligat ad declinandum a bono. & cum dominus consulat opera perfectionis. ut notatur in. c. ad aures. de eta. & qualita. & hoc est opus perfectionis. ut in. c. qui episcopatum. §. questio. i. maxime quod in his ius publicum uersatur. ut in. c. bone. de postu. pla. in. l. i. §. huius studii. de ius. & iure. p. inde iuramentum non obligat. ut in. c. si diligenti. de foro compe. & ita dicebat archi. in. c. innocens. & in. c. si aliquid. 22. questio. 4. & dominus abbas in. c. si uero. de iure iur. patet igitur quod iuramentum quod non perit ordini: non debet obseruari. hoc est quod dicitur in dicta. l. si. quod imperator id est lex gratiam facit huiusmodi iuramenti quod idem est dicere: ac si diceret quod non obligat. facit ratio tex. in. c. ex parte. de cle. non resi. itaque ille text. in suo uigore manet. non obstante predictorum sententia.

Eodem modo intelligi potest adigere. §. si. de iure patronatus. ubi remittit imperator ius iurandum quod est prestitum a liberto de non nubendo. hoc enim ius iurandum est contra rem publicam: in quo nuptias renunciare libertus a patrono impellitur sine aliqua religione uel pietate. & quod sit contra rem publicam: probatur ex lege. 2. C. de indicia uidiuitate tol. nam iuramentum uel premissio in qua impeditur liber consensus: ad matrimonium non ualeat. nec habet firmitatem quia contra rem publicam. & quia contra bonas mores. ut in. l. ticia. de uerborum obli. in prin. unde iuramentum non obligat. ut in reg. non est obligatorium. de reg. iur. lib. 6. ex quo debemus intelligere. l. adigere. quod remittit id est remissum interpretatur uel remittit iuramentum scilicet non obligat civili ter. cum alias ius iurandum inter patronum & libertum: habeat civilem obligationem. ut in. l. ut ius iurandi. de op. libertorum. & l. si quis pro eo. de fide ius. Nam remissio non debet intelligi ab alia obligatione quod a civili. cum aliam remittere non possit. unde male intelligunt doctores qui credunt: quod ita lex remittit iuramentum: putat apostolus. ut glo. ibi. quod se piissime allegant. nam nec apostolus remittit tale iuramentum: nec lex remittere potest. sed remissum declarare. At eque male interpretantur etiam doctores qui credunt tex. illum nullum: quia remittit iuramentum. nam non remittit obligationem naturalem. uel canonicam. quia in illo casu illa non oritur. sed remittit civili obligationem. id est non obligat. Nam dum lex remittit: idem est ac si non obligaret.

Facit ad superiorum confirmationem. quia qui legem tollere non potest: potest eam adiuuare. & idem disponere. leges enim: canones tollere non possunt. ut in. c. si. 2. di. tamen leges possunt canones iuuare & idem disponere. ut in. c. i. de noui. op. enus

non obligat iuramentum quod non perit ordini. uel quod non erit eps.

quando lege fit gratia iuramenti. id est quod si diceret: iuramentum non obligare.

cum lex civilis remittit iuramentum id est est ac si diceret civiliter non obligare.

nec remittit canonice uel naturalem iuramenti obligationem: quod remittere non potest.

quomodo per creaturam iurare liceat

intelligit. l. fi. ad municipales

& in. c. 2. de priui. facit q̄ tenet hostien. quē sequit̄ anto. in. c. si de offi. archipres. q̄ licet legatus nō possit tollere ius cōmune ut notat̄ amplissime in. c. statuta. de here. li. 6. tamē iuuare & declarare potest. Nā qui nō habet iurisdictionē ad iudicandū: potest declarare inter subditos suos: ut i. cle. i. de. priui. & notat̄ in. c. si papa. 40. di. & in. cle. i. de secref. fru. & pos. in glo. cecidisse. licet igit̄ ius ciuile de iuramēto discener nō possit: ut in. d. c. uenerabilē. poterit tamen declarare inter subditos. cum maxime talis declaratio: conueniat cum iure canonico & ei assentiat.

¶ Tertius casus est in quo ius ciuile: Iuramentū nullius esse momenti dicit. ut in. l. si quis inquilinos. de de lega. i. & in. l. iuris gentium. §. generaliter. de pactis. ff. & licet ex doctrina lo. an. & abb. & bar. in. d. l. omnes populi. tales leges nulle sint: tamen ego eas la bore nostro sustinebo. & primo dici potest q̄ iuramentum est nullius momēti: quia cōtra bonos mores. ut puta si libera testamenti factio tollatur. nam si quis iurauit: nō reuocare testamentū: tale iuramētū est contra leges: que liberam denunciant testandi facultatem usq̄ ad mortem. & iuramentū ex quo tollit̄ libera testandi facultas: est cōtra bonos mores. ut in. l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de uerbo obli. Sed iuramentū non est obligatoriū. dum sit cōtra bonos mores: ut in reg. nō est obligatoriū. d. reg. iu. li. 6. igit̄ tale iuramentū est nullius momenti. & ita interpretatur bar. in. d. l. si quis inquilinos. §. si. & in. d. l. stipulatio. cū igitur tale iuramentū sit nullius momenti ipso iure nature: tanq̄ sit prestitū cōtra bonos mores: & idem iure postea fuit declaratū De iure canonico: si idem iure ciuili declareretur: nō ex hoc diceret̄ tale ius ciuile esse nullum. Ita secūdum bar. Intellectū poteris excusare tex. illum. omissio intellectu ueriori ad illum tex. de quo inferius. In primis ego dubito: quis indubitātē aliter uideo passim teneri. quin immo potius teneo: q̄ iuramentū de nō reuocando testamentū: nō est contra bonos mores. qd̄ primo ratione. deinde legibus cōprobabo. nam si esset contra bonos mores: induceret peccatū. cum peccatū nichil sit: nisi quid cōmissum contra rationē practicā. & moralem. ut tenent theologi: ut si quis renunciat uoluntati sue: & iurat de nō reuocando: ex hoc non peccat nec hoc est in se turpe. Patet. quia omnino uoluntati sue potest renunciare. Vt in. c. si religiosus. de elect. li. 6. & in. c. si. de testamē. At si dicas id esse ad religionis fauorem: quippe nullus fauor efficit: ut qd̄ in se sit improbum: p̄betur. ut in. c. sup. eo. & in. c. in omnibus. de usuris. item licite iure nature quis potest omnia bona sua donare. ut in. l. deo nobis. C. de episcopis. & cle. & in aucten. in gressi. C. de sacro sanct. ecclesiis. ista igitur talis donatio: irreuocabilis nō est contra bonos mores. nec obstat q̄ sit contra leges ciuiles de hoc enim non disputamus. qui ergo iurat non reuocare testamentum: non ex hoc iurat aliquid contra bonos mores. nec quia sibi intendat auferre liberam testamenti factionē: sequitur aliquid pcti.

¶ Item lege etiam uidetur hoc probari. quia si fecerit testamentum: & uelit q̄ non possit reuocari: non propterea tale testamentum est contra bonos mores. Immo ualet si non reuocetur. ut in. l. si michi & tibi. §. si. de leg. i. & in. l. si quis in principio. de leg. 3. & ubiq̄ omnes. igitur tale testamentum: nullā habet turpitudinem. alias non ualeret illa conditio & clausula derogatoria ulterioris uoluntatis. ut in. l. cōditiones. de condi. insti. uidemus enim q̄ si ita in testamento dicatur: ne liceat sibi reuocare talem uoluntatem: nec alia uoluntas contraria ualeat: talis clausula adeo ualida est: q̄ nisi exp̄sse tollat̄: illud prius testamentum ualet & non secundum. ut in dicta l. si quis in principio. igitur tale iuramentum cōfir-

offēdit iuramentū de nō reuocādo testamētū. nō esse contra bonos mores

clausula d̄ rogatoria/ ulterioris uolūtatis/ nullā hēt/ turpitudi/ nem.

matorium testamenti: per qd̄ iuratur non reuocare priorem uoluntatem: non habet turpitudinem. At si dicas q̄ ideo ualet talis clausula derogatoria quia non censetur uelle eam tollere: non tamen quia non possit eā tollere. fateor ut in eadem. l. si quis in principio. aduerte tamen. q̄ ex hoc non sequitur: talē clausulam in se turpem uel inualidam. imo ualidā quia si non reuocatur ualet. & dum reuocatur non est in ualida quia turpis sed quia non est ultima uolūtas. ut in dicta. l. si michi & tibi. in fi. Dum enim de alia constat ulteriori uoluntate: illa prior non est ultima ut in. l. qui duos. de rebus dub. ff. & ob hoc ultima ualet & non prior. quia testamentum est ultima uolūtas. in. l. i. ff. eo. & ut exp̄sse uides lex si quis in principio. clausulas derogatorias & cōfirmatorias prioris uoluntatis non reprobatur. ut iniquas & contra bonos mores confectas. sed quia sibi nemo uoluntatis legem imponere potest.

¶ Item considera. q̄ in similibus pactis duplex esse potest uicium: unum captande mortis. ut in. l. si. C. de pactis. & aliud q̄ ex eo auferat̄ libera testandi facultas. ut in. l. stipulatio hoc modo concepta. de uerbo obli. in quo ultimo casu. utrumq̄ uicium cōcurrit. ideo non ualet stipulatio uel pactum. sed in casu nō uicium captande mortis abest. ideo non habet locū ratio tex. in. l. si. & in. c. de testande. & in. c. ne captandē. con. p̄ben. lib. 6. item uicium secundū in casu nō non est contra bonos mores. quia si ego uolo michi auferre ius mutandi testamentum: ex hoc nichil turpe cōmitto ut sup̄ius exposui. qd̄ exemplo tibi ostēdo.

¶ Fingas me maritandas uirgines: heredes instituisse. uel paupeꝝ hospitale. nec habebam filios nec agnatos. & apposui iuramentum de non reuocādo uoluntatē. Deinde amicum non p̄bum uirgē uel forsam ditissimū heredem scripsi. quippe nō reſentit qui iuratū contra bonos mores credit primum iuramentum. & tamen ultima ualebit uoluntas. quia ueꝝ est primā uolūta nō fuisse. ut in dicta. l. qui duos. & testamentū est uoluntas ultima. Vt in dicta. l. i. ex quo sequit̄: nec iuramentum addidisse substāciam prime uoluntati: nec substulisse ultime ut notat̄ in. c. si. de pcuratoribus. li. 6.

¶ hec eadem cōsideratio nostra: expresse & alio factis urgenti argumento cōprobat. nam sicut debet esse liber facultas testandi: eodem modo libera debet esse matrimonia. ut in. c. cu; locū. cū simi. de sponsa. et sicut ego non possum stipulari ate penā uel aliud: nisi me heredem scripseris: ut in. d. l. stipulatio. eodem modo nisi matrimoniu cum tali femina cōtraxeris immo talis stipulatio que in utroq̄ casu est contra bonos mores. Vt in. l. titia. ff. de uerbo. obli. igit̄ ex superioribus constat: eandē esse rationē in utroq̄ casu. qd̄ etiam approbatur ex auctoritate. d. alex. in. d. l. stipulatio. in prin. 3. col. Vbi eadē ratione infert̄ ex uno casu ad alium. Hoc igit̄ presupposito: arguo satis uirgenter q̄ eo q̄ sit illicitū stipulari ate: nisi me heredem scripseris: nō sit illicitū iurare ne testamentū reuocet nec tale iuramentū est cōtra bonos mores. quia ego possum iurare: nō contra uenire sponsalibus. ut in. c. sicut ex litteris. de sponsa. cu; simi. & tale iuramentū est licitum. & tamen si p̄mitto decem nisi contraxero: talis p̄missio quia impedit libertatē matrimonii est illicita. ut in. c. gema. de spon. & in. d. l. titia. igitur ex illicita stipulatione: ex qua impedit̄ libertas: non potest iuramentū illicitum iudicari. Vnde in hoc uidentur doctores esse deceptos.

¶ Verū si quis subtili ratione discernat: sponsum ad cōtrahendum matrimoniu teneri ex sponsione: & ideo iuramentum ualere: de nō reuocando sponsalia. in testamēto uero nullā in esse testantis obligationē: & omnia pendere a testantis uoluntate: ideo non ualere iuramentum.

sicut ualet iuramentū de nō reuocādo spōsalia ita ualet de nō reuocādo testamētum.

Col. 107

Respondeo q etiam in sponsalibus nulla subest necessitas precisa. imo non obstante obligatione sponsalium...

Nec obstat tex. in d. l. stipulatio ex qua doctores sumunt fundamentum. & aduerte. quia uerum est q...

Vnde etiam singulariter extra uulgi opinionem potest inferri q ualeat iuramentum adiectum stipulationi uel pacto...

Hinc etiam infero q ualebit statutum: ne mulier possit facere testamentum. sine consensu consanguineorum uel mariti...

At do. lo. an. in regula qd semel. de reg. iu. tenet eum esse periuurum: qui non reuocare iurauit. idem tenet ibi dig. & eu securus lo. de imola & plures alii...

Profecto tali sententia quo ad l. stipulatio ista. assentire non possum. nam uerum est q iuramentum non est contra bonos mores: ut supra ego ostendi...

Col. 108

ut in l. i. de iusti. & iure. ff. qd igitur in se bonum est id iustum est apud ethiopes. & citas uel etiam apud indos...

Nec obstat ratio tex. in. §. Sed quotiens. insti. de iure naturali. gen. & ciui. quia eadem ratio urget. na appellacione bonorum mores...

Dico ergo uerius intelligedo qd ibi iudicat talem stipulationem esse contra bonos mores naturales qd etiam duplici suadeo argumento. Primo p tex. in. d. l. ticia. Vbi id dicit contra bonos mores...

Sed forsam nec recte bartho. cum talis turpitudine & mali mores consistant ex parte stipulantis tantum. Vt i. c. debitores. de iure iu. & supius exarauit ex quo daret mirabilis intellectus & declaratio ad tex. i reg. non est obligatoriu. de reg. iu. li. 6. Vt intelligat quando iuramentum ex parte iurantis & ex parte recipientis est...

Quin immo ut attentius intelligamus recte dici potest q dum est turpitudine ex parte tantum eius qui recipit iuramentum: non dicitur iuramentum esse prestitum contra bonos mores. ut puta iuramentum usuris soluere. ratio quia iuramentum nullam turpitudinem continet. hec ut subtilia & uera menti describas.

si sponsus ui compelleret accipere sponsam in uxore: nullus est contractus

intelligit ex. l. stipulatio hoc modo concepta. de uerbo. obl.

stipulatio penalisi nisi me herede scripseris: est nulla & turpis. sed iuramentum ualere ostendit

iuras non reuocare te / statim est periuurum: dum reuocat

stipulatio nisi me herede scripseris: centum dabis: est contra bonos mores naturales

boni mores intelliguntur naturales

stipulatio penalisi de matrimonio contra herede est contra bonos mores naturales

ualeat tamen i utroque loca su iuramentum

declaratio et intellectus ad regulam: non est obligatoriu. de reg. iu.

¶ Ex his collige qd nō recte sentit glo. in regula nō est obligatorium. de. reg. iu. li. 6. Vbi dicit qd id qd dicitur qd illa regula qua tradit iuramentū esse seruandum: nisi uergat ad interitū salutis eterne. Vt in. c. si uero de iure iu. non est usq; uera. quia non habet locum quando iuramentū est contra bonos mores. presertim. ut in reg. non est obligatoriū. idem tenet. do. ab. in dicto. c. si uero. prio. nota. & in. 4. col. uerfi. nunc habes.

q agit cōtra bonos mores peccat.

¶ Hec certe non uident sapere iuris discretionē. quasi id qd fit contra bonos mores nō sit peccatū. Et ut sciamus quid sint boni mores: scire debes. bonos mores esse qui cōgruūt rationi naturali. mali uero: qui a ratione dissentiunt qd idē doctores plane uident fateri. quia bonos mores intelligunt: naturales ut abb. ibi fatet. & pbat in dicta. l. si quis inquilinos. §. si. de leg. 1. quem allegat glosa predicta. qd ego supra latius ostendi. at mos: est cōsuetudo. Vt in. c. mos. 1. di. & cōsuetudo est ius. Vt i. l. de quibus. ff. de leg. in. c. cōsuetudo. 1. di. ergo boni mores naturales: sunt iuris naturalis. Et ideo dicit bonos mores esse qui congruunt rationi nature / & ita intelligit qd dicit apostolus. ro. 2. gentes que legem non habent: naturaliter que legis sunt faciūt. Vnde moralia dicimus ea que ad bonos mores pertinent. & quia humani mores dicuntur ratione esse regendos nam ratio est primū principiu; humanorū actū: qua bonum sequimur: ut in principio huius operis ostendo: illi igit mores dicuntur boni qui rationi congruūt. Ita dicit theologi ut sanctus doctor. 1. 2. ques. 100. ar. 1. Cum igit boni mores sunt secundū nature rationem: necesse est ut iuramentū qui cōtra bonos mores fit: habeat peccatū. qd fit cōtra rationē. nā peccatum est dictum uel factū uel cōcupitū cōtra legem eternam. Vt dicit augustinus. 22. cōtra faulstū. Vnde dicunt theologi qd peccatū est qd cūq; deuiat ab ordine debiti finis. contra regulā nature ratiōis uel legis eterne. Vt san. doctor. secūda secūde. q. 162. ar. 1. & q. 198. ar. 4. & pria. 2. q. 21. ar. 1. & alibi sepe. qd etiā confirmatur ex. c. si. de consuetudine. nam qd cūq; contra ius naturale fit: Inducit periculum salutis eterne. & ideo iuramentū qd fit contra bonos mores uaturales: piculum inducit salutis eterne. Vnde conformāt regula. c. si uero. de iure iu. & regula non est obligatorium de reg. iu. quis glo. lo an. & do. panormitanus. aliter docuerint. cogita.

nam boni mores dicuntur qui rationi naturali congruunt

ergo iuramentū cōtra bonos mores. nō pōt obseruari sine interitu salutis eterne.

¶ Reducendo igit rationem ad girum. barto. non recte interpretat tex. in. l. si quis inquilinos. §. si. Vbi dum iurat ne testamentū reuocet dicit esse contra bonos mores. Preterea & si uerum esset qd esset cōtra bonos mores: tamen tex. ille dicit qd omne iuramentū contra uim legis & eius auctoritatem: est nullius momenti. quem tex. Dupliciter intelligo. & primo presuppono qd iuramentū ex ciuili causa nō potest esse contra ius ciuile quia ex ciuili causa non potest phiberi. Vt supra satis late ostēssum est. Per tex. in. c. cū contingat. & ibi abb. & in. c. quis pactum. de pacris lib. 6. cum igitur prohiberi non possit: nec phibetur. ut superius exaratum est. quia ius ciuile nō se intrromittit in his: in quibus efficere non potest. constat itaq; qd si iuratum sit super aliquo ciuili ter phibito: nichilominus ualet iuramentum. nec ex hoc censetur nullum. uel a iure ciuili reprobatū. sed quādoq; a iure ciuili reprobatur iuramentū. ut quia turpe. ut quia de re impossibili uel in honesta. uel contra bonos mores. Dicitur igitur qd si tale iuramentum contra uim & auctoritatem legum: fuerit insertum in ipso testamento: nullius erit momenti. & secundum hoc etiam si dicat lex illa nullius esse momenti: non ex hoc male dicit. quia intelligit nullius esse momenti. ex eo quia est nullum etiam ipsa natura. aqua constat omnis uis legum. ut dicebam i

intelligit tex. i. l. si quis inquilinos. §. si. de leg. 1.

prin. huius operis. **¶** Cum igitur talia iuramēta sint contra uim legum & contra auctoritatem earum. quia ex eisdem prohibentur ac prohiberi possunt. ideo nullius sunt momenti. id est nec naturaliter ualet nec ciuilitate. ita intelligi potest tex. ille ut eū defendas.

¶ Vel aliter si ut uulgo traditur uelis intelligere. qd quando actus est prohibitus de iure ciuili sit ita prohibitur iuramentum. qd ego non teneo. ita potest interpretari qd iuramentum cōtra uim id est sensum legum & eius rationē. ut in. l. scire leges. ff. de legibus. uel contra auctoritatem earum. §. quando iuratur aliquid qd iure reprobatur: nullius est momenti. §. ciuilitate. itaq; ex tali iuramento: nulla ciuilis obligatio uel exceptio oritur. quia cum sit contra uim & auctoritatem legum: non assumit uim nec legum auctoritatem. ex quo fit ut remaneat nullius momenti quo ad leges & auctoritatem iuris ciuilis.

¶ Nec ex hoc credas naturalem obligationem uel canonicam tolli. cum neutra earum tolli possit. ut i. d. c. cum contingat. & in. c. licet mulieres. eo. ti. lib. 6. De momento igitur ciuili id intelligas nec ex hoc turberis. nā; similis est necessaria expositio in. §. si quis alii. in. l. de inuti. stipu. ubi ex stipulatione alteri facta: oritur obligatio naturalis. tamen dicitur nichil agere: & nullius esse momenti. ut etiā in. l. i. §. si quis seruum. de stipu. seruorum. infra dixi & declarauit late. in. l. i. de pactis. super glo. & isto modo etia; posset intelligi lex non dubium. qd non satis placet.

¶ Nec placet intellectus bal. & saliceti & Iasonis in aucten. sacra. puberum. ubi ipse plura ante pēul. col. in fine & inter alia dicunt: qd tex. in. d. §. si. nichil obstat. quia ibi iuramentum est prestitum contra publicam utilitatem. sed hoc nichil est. quia tex. generaliter loquitur. & nostre defensionem sunt generales ut qd scribitur: ut scriptum est defendatur.

¶ Ad. l. iuris gentiū in. §. generaliter. Vbi dicitur qd ubi pactum a iure remotū est: seruari hoc non oportet. nec iuramentū sup hoc pstitum seruandum; glo. Duplicem prestat intellectū: remotum id est contrarium: uel remotū a iure cōmuni singulorū: priuate principaliter. secundario ad rem publicam. ptinente Vt qd homines sunt diuites. Vt i. §. expedit. d. his que sunt sui uel alie. iu. Attende qd & si glo. ius cōmune psonat ius ciuile: tamē i. eo. ius ciuile: ius cōmune non sumit p iure ciuili. Sed sumit p iure gētiū qd est cōmune omnibus gētibus. Vt in. l. omnes populi. de iusti. & iure. Et in. l. ius ciuile la. i. ff. eo. ibi itaq; cum aliquid addimus uel detrahimus iuri. cōmuni. ius p priū id est ciuile efficiamus. idē & clare pbarur in. §. qd uero. in. l. de iure na. gen. & ciui. nam ius ciuile aqualibet ciuitate dicitur ius uero gentium: est ius cōmune id est omnium gentiū. Si igit iuramentum est remotum a iure gentium. id est a ratione naturali. Vt in. §. qd uero. su. al. & in. §. singulorū in. l. de rerum diui. sequit iuramentū etiam non seruandum. nam pretor ad seruanda pacta: naturali equitate fungitur ut in. l. i. in prin. ff. eo. Sed dum a iure gētiū sunt remota: non possunt habere equitatē naturalem. Et ideo nec pactū nec iuramentū debet obseruari. quia & pactū & iuramentū obseruandū: iuris gentium fundamento precipit. item hoc idē pbarur in tex. Dum dicit. qd dum pacisci nō licet: nec stipulatio ualebit. nam uerbū. licet. refert ad equitatem. Vt in. c. magne. deuoto. Vnde iuramentū si est contra equitatē naturalē: non est obseruandū. & hoc dicit tex. ille.

ius cōmune apud iuris consultos p iure gētiū sumit.

iuramentū ergo cōtra ius cōmune nō ē obseruandum.

¶ Vel potest etiam intelligi qd si iuramentū est remotū a iure communi. id est a iure introducto ad comunē utilitatem & publicā: tunc non est seruandū. quia iuri publico: nō potest etiam iuramento renunciari. Vt in. c. si diligenti. de fo. cō

Col. iij

pe. & hoc est qd dicit. qd si pactum a iure comuni re-
motum est: si pacto renunciet iuri publico: Vel aliqd
deuierit a iure publico: nec pactum nec iuramentu
ualet: Et hoc forsitan uoluit dicere glo. que corrupte
est impressa. s. qd ius esset comune: & non singulore
Vtilitatem principaliter intendens. & satis placere po-
test talis intellectus qui conformatur etiam cum iure ca-
nonico & naturali. Iuramentu enim i alterius pre iu-
diciu: non potest obseruari. Vt in. c. quis pactu. De
pactis. cum simi. alias si ut iacet glosa intelligit: susti-
neri non potest. & pbatur in. c. cum contingat. & in
aucten. sacramenta. & in. c. quis pactu. & ibi notatur.

defendit. l.
iuris getiu
generali
rer. ff. de pa-
ctis

¶ Sed paulus de castro & do. iaf. in. §. si pacifar. in
eadem. l. Dicebat qd tex. ille. hodie no uidebat qd pos-
set pcedere. primo qd de iure canonico: omne iura-
mentu qd potest obseruari sine interitu salutis eter-
ne: est seruandu. Vt in. d. c. cum contingat. Item quia
cu iuramentu sit res spiritualis: leges se intromittere
non possunt. Hec ipsi se ad materia remittentes.

¶ Sed utraq ratio est fallax: nam iuramentu est ob-
seruandu: si non uergat in interitu salutis eterne. ta-
men si uergat in alterius detrimentu principaliter:
Tunc non ualet. Vt in. d. c. quis pactu. & ideo si iures
contra ius: ad utilitatem publica principaliter introdu-
ctum: non ualet. ut in. d. c. si diligenti. Item ex eo qd iu-
ramentu sit res spiritualis: ius ciuile non amittit po-
testatem suam: subditos compellendi ad obseruanda
iuramenta. quia in hoc iuuat ius canonicu & iuri na-
turali seruit atq; astipulaf. nec eo qd apud subditos
decretet iuramentu no teneret: eo casu quo etiam iu-
re canonico no tenet: Dicit talis declaratio nulla. Vt
notatur in. d. cle. i. de secreta. fructuum & pos. in uer-
bo cecidisse. & su. la. te. Cum igitur pacta maxime iu-
rata: sint seruanda de iure ciuili: ut in aucten. sacra-
men. ta. C. si aduersus uendi. & in. l. i. eo. ritu. & in. l. si quis
maior. C. de transa. Declaratur pacta etiam iurata que
non habeant fundamentu iuris nature uel sunt con-
tra ius publicum: non esse seruanda. scilicet secundu
leges & forum ciuile. facit optime tex. in. c. 2. de spon-
sa. impub. & in. c. si. de secundis nup. ubi etiam in ma-
teria spiritali non solum sequimur regulas iuris ci-
uili: sed comendatur legum intentio. que in his p-
sequitur ac imitatur ius canonicum.

lex civilis
etia rde na-
turali non
uidet qd re-
mitere pos-
sit iurame-
tum.

¶ Vnde ex his elicitur. qd non est uera sententia bal.
in. d. aucten. sacramenta. qd si statutum uel lex ciuili
habet in se equitatem & rationem naturalem: possit
annullare & remittere iuramentum. & idem tenuit
petrus de anch. in rep. c. canonu. de consti. uerfi. quid
dicis in materia iuramenti. & bal. in. d. l. z. de idicta ui-
ditate. in. l. non dubium. C. de leg. & i. l. pactum. de
col. & ubiq; qui tamen comuniter reprehenditur. s.
a paulo. in aucten. sacramenta. & in. l. si quis pro eo.
de fide ius. ab alex. in. l. si. qui satis. cog. & a iafonei au-
cten. sacramenta. penul. col. a canonistis i. c. tua. de de-
cimis. & hoc ratione uidetur constare quia & si tale
statutum habeat rationem. deficit tamen auctori-
tas cause efficientis qua deficient: nichil agi potest
& hoc est qd dicunt: iuramentum esse quid spirita-
le & spectans ad iurisdictionem ecclesiasticam. ut in
c. nouit. de iudi.

¶ Hanc eamdem sententiam confirmo contra ip-
sum bal. & ancha. Certum est: qd edictum de mino-
ribus restituendis: est introductum naturali equita-
te. ne ex imbecillitate etatis decepti: remaneant. ut in
l. i. ff. de minoribus. sed dicit tex. in. l. i. C. si aduersus
uendi. qd uenditio facta a minore: si sit iuramento fir-
mata non habet restitutionem. & hoc dicit impera-
tor ne sit auctor periurii in. l. i. qd etiam si i. l. illa cau-
sa & equitate naturali disponeret imperator ut con-
tra iuramentum restitueretur / sequeretur periurii
comitti ex restitutione.

Col. iij

¶ Sed dubium exoritur ex tali ratione. Certu est qd
iuramentu non est uinculu iniquitatis. Vt in. c. qua-
to. cum simi. pe iureiu. Sed que a minore facta sunt:
rata non debent haberi quado est lesus. & hoc secun-
dum equitatem naturalem. ut i. d. l. i. in prin. de mi-
noribus. & ibi baro. Igit nec iuramentu contra equi-
tatem habet obseruari. ne sit iniquitatis uinculum.
Nec talis equitas est iuris ciuili: sed naturalis. Vt ibi
docet iure consultus. cuius equitatis contrariu: est ini-
quum. Vt in prin. insti. de excep. & in. §. i. insti. de re-
plicationibus. & in. l. i. de doli excep. ff. Hec est noua
oppositio non resoluta. & in simili casu dicebat bal.
in. l. pactu. de col. qd mirandu erat qd iuramentu: con-
tra ius nature filiam obligaret ad non succedendu. Vt
i. c. quis pactum. de pactis. l. i. s.

¶ Ego cuiuscumq; iuris principia & causas: semper
pensandas censui. Ex hoc enim iusticia in quo uerse-
tur: facile cognoscit. Edictu igitur de minoribus: p-
uidet minoribus lesis. quia censet eos deceptos. Sed
deceptis subuenire naturaliter equum est. Vt in. l. i.
de do. ex. unde sequit i edicto de minoribus restitue-
dis: naturalem uersari equitate. ¶ Verum si p-
pessus cogitamus: illud tale edictum. pcedit iuris pre-
sumptione. que presupponit: minore lesum deceptu
esse. Nam in ueritate no sequit necessario. minor est
lesus: igit deceptus. qd a re ipsa constat. finge te cum
minore cotraxi sse: eucq; in aliquo lesum. non tamen
dolo tuo. qd esse potest. te. s. bona fide cu eo cotrahe-
te. igit hic nullus dolus. quia dolus bona fide cotrahi
non potest. Vt in. l. bona fides. ff. pro socio. apparet ex
hoc qd aliquando minor restituit sine deceptione. &
sic sine naturalis equitatis fundameto. Naturalis. n.
equitas non pcedit ex presumptione. cu nature sint
uera & cognita: que in rege natura sunt. Vt in. l. cum
quidam. §. qd suum. de ac. here. & ibi baro. & in. l.
uentre. & ibi baro. de ac. here. notat in. §. conditioes.
insti. de uerbo. obliga. & in. l. cum ad presens. si cer-
peta.

declarat ra-
tionem resti-
tutis mi-
noris: e ex
presumptio-
ne deceptio-
nis

¶ At cum ex iuramento deo quis obligetur. ut in.
c. & si christus de iureiu. in. c. debitores. eo. ti. & deus
non solum non ignoret que cognita sunt in natura:
sed & futura agnoscit: ubiq; em & omnibus & sem-
per ipse est presens ut notatur in. d. §. conditioes. & i
c. i. de eo qui mittitur in pos. causa rei seruande. & in
l. properandum. C. de iudi. & hec est ratio quare edi-
ctum de minoribus non habet locu in iuramento. quia
per iuramentum deo queritur obligatio.

ex q re se-
quit iura-
mto mio-
re efficiaci-
ter obliga-
ti

¶ Dum igitur probetur deceptio cui ratione & eq-
tate naturali est subueniendum: tunc dabitur doli
exceptio. uel ex dolo restituatur minor. non obstan-
te iuramento. quia iuramentum non est uinculum
iniquitatis. ex his habes ueram resolutionem ad ar-
gumentum. & ueram declarationem ad tex. in au-
cten. sacramenta. & ad edictum de minoribus. item
ex his resoluo illam profundam difficultate: de qua
per baro. in. l. si quis pro eo. de fide ius. An posq mi-
nor adimpleuit iuramentum est restituendus. de qua
etiam bal. & imo. in. l. hac scriptura. in prin. de con. in
debiti. raphael. in. d. l. si quis pro eo. io. de imol. late
in rep. c. cum contingat. petrus de ancha. in repe. c. ca-
nonum statuta. in. xi. articu. prin. paulus & alex. &
demum iaf. in d. aucten. sacramenta. per duas col. &
tu facile ita resolue. qd probata deceptione ex perspic-
uis argumentis. ut in. l. dolum. C. de dolo. absoluef
etiam a iuramento ante adimplementum. & ita est
tex. ibi cum dicit qd per uim uel per iustum metum
sacramentum factum nullius est momenti. na qui
metum infert & de dolo tenetur. l. si cum executioe
§. eum qui. qd metus causa. & hoc idem probatur i
l. si ex falsis. C. de transa. & est ex mete bar. in. l. i. C. si
ad uer. Sed ex sola lesione: no restituit: Sed tenet effi-

nec restitu-
etur contra
iuramentu.

restituere // tamen: si p betur dece prus

caciter adimplere obligatione sacramenti. & ita itel ligif tex. in aucten. sacramenta. in uerbo. Inuolabi liter. nec credas q eo ipso q sit lesus: probet dulus: quia ex hoc sequeret: ex lesione non solum minoris: Sed maiori: danda esse doli exceptione. qd est falsu: An autem si lesio sit ultra dimidia probet dulus: no est nostre speculationis. Videat. l. 2. de res. ue. & in. c. cum dilecti. de emp. & uen.

Ex his etiam inferit ad pulcherrima questione: an ualere statutum: Vt iuramentum in contractibus & alienationibus minorum non ualeat. & cinus. in aucte. sacramenta. C. si aduersus uendi. Quem referendo: moderni etiam assentiunt. Dicebat illud aucten. qd disponit iuramentum ualere: Deduxisse animas plurium ad inferos. quia prebet faciliem materiam captandi puberes inuiciles intellectu. & suiungebat albericus de rosatis. fulgosius & pau. de cas. quos etiam sequedo: idem referunt moderni q enricus impator roma/ norum septimus: ppter multas querellas que audie rat de ista aucten. Decreuerat eam tollere. Sed morte preuentus: no potuit. & ideo est statutum padue papie & parme. q aucten. sacramenta puberu. non habeat locum. Hec ita in prefatione illius aucten. refferunt a doctoribus.

no assentit snie eoz q dicunt aucten. sacra/ menta. ee/ delendu

illa autem ca iusta est

Apud me uero. Ista non uidentur accurate cogita ta. nam cum illa aucten. Veram & summam iusticiam cotineat: ex precepto iusto & ipsa iusticia necessario: non possunt anime deduci ad inferos. Na q tex. ille. re ste & secundum iusticiam disponat: Statim uidebimus. q uero ex pcepto iusto: no det materia ad peccandum uel decipiendum: constat ex le. 1. C. de his qui ueniam eta. Impe. ubi etiam ex concessione principis: no bebet oriui materia circumueniendi uel decipiendi alterum quato ergo minus: ex dispositione iuris. & ob id dicitur in. c. no nulli. de rescriptis. q ex iudicio uel ex iu/ re: aditus iniurie non debet appetiri. quas iuris obser uantia interdicit. itaq nec iniuria nec aditus iniurie potest dari a iure. ratio est: quia ius sibi pugnaret. cu enim deceptiones & iniurie interdican a iure ut ibi & in. l. i. ff. de dolo. ab eode iure interdicente: non de/ bet materia ad eas prestari. facit id qd uulgo dicit: q in iurie non debent nasci: nec eaz occasio. Vnde iura nascunt: ut in. l. meminerint. C. Vnde ui. in. c. quali/ ter. el primo pe accusa. iniuria quippe contra ius est. Ius igit non potest esse materia ad decipiendum dolo malo. cum deceptio sit quid iniustu. & malu. & ideo iniuria. Vt in. l. i. ff. de iniuriis. & insti. co. in prin. & d his late su. in. 17. & 18. illatione principali.

nec tribu/ it materia peccati

Ex his igit recte sequit: q aucten. illa non sit ma teria ad decipiendum. & p consequens q plures non de duxerit ad inferos. licet cinus & sequaces ita asserat

Verum si quis dicat. q de facto ita euenit. q plu res uidetes puisione illius aucten. minores decipiunt Responde q illa cotinet iusticiam. quia necesse est: Vt minor seruet iuramentum. nec ex dispositione iuris ci uilis que inhabilitat minore ad contrahendum: potest impediri iuramenti obligatio que in deum tedit. Vt in. c. debitoris. de iureiu. put nec impedit obligatio naturalis. Vt in. le. i. de noua. in fi. & i. l. cum illud. s. Heredes. quando dies usufr. leg. ce. cum simi. ratio est quia nec natura nec deus. ciuitati obediunt. Sed sunt supra omnes igit. ius ciuile no potest eoz obligatio/ nem impedire. & in hoc uersat huius tex. iusticia. id autem qd euenit de facto: ex malicia hominis pue/ nit. no ex occasione iuris. Vt dicit in. c. i. de suma tri. et fide catho. q diabolus & alii demones a deo crea/ ti: natura sunt boni. Sed ipsi pse facti sunt mali. ho/ mo uero diaboli suggestionem peccauit. & reliqua facit in. c. & si christus. de iure iuran.

no pot ius ciuile tolle re obliga/ tionem iura/ menti a mi/ nore pstiti

Item q ipator non potuisset id facere: constat ra tione. quia iuramentum est qd ecclesiasticu. Vnde non

subest eius iurisdictioni. Vt in. c. nouit. de iudi. & i. c. Venerabilis. de elect. & ita tenet abbas in. c. tua. el pri/ mo de decimis. Secutus ioa. an. & de his supra late di serui. Item uidemus q in spiritualibus: dum mi nor habeat consensum: natura & iure canonico obli gatur. Vt in. c. si annu. 14. de iudi. li. 6. in. c. in decog. de eta. & qualitate hostien. & inno. in. c. accedens. de pcura. ergo minoris etas: no est iusta causa ad impe dienda obligatione iuramenti. Fateor tamen. q si sta/ tutum diceret: contractum minoris etiam iuratum non ualere: recte deffenderet: quia obligatione contractus impedire potest. quis iuramenti: no possit. Vt supra.

Ex his constat q statuta parme: papie & padue iu re non constant. nec impator me consultore pcepisset ne tale iuramentum obseruaret cum id foret in iustu. nec ipse fecisse potuit. Vnde consultius edita est lex hispana in regno castelle: q notarii no debeant inter ponere sacramentum: quia illa interdicit ne interponat non autem ne obseruet. an autem illa ualeat: indirecto modo de iuramento disponens: no disputo.

Quartus casus est. i quo ius ciuile aliquid potest in materia iuramenti. q & si prestitum no possit uel re mittere uel annullare: prestandum tamen dicit remitte re posse. Ita io. d. imo. in. c. quis pactu. de pactis. li. 6. Quem refert & sequit domi. ibi in ul. col. uerfi. sed querit. & eundem sequit do. ias. in. d. aucten. sacramen ta. penul. col. uerfi. Sed ego aliter. Vbi ita deffedit glo sam. in le. adigere. s. quis. p tex. quem ad hoc ponde rat in. l. que sub conditione. s. si quis sub iusiurandi. de con. insti. & moderni pred. et addunt rationem di uersitatis. quia facilius tollunt concedenda q con cessa. arg. l. patre furioso. de his qui sunt sui. & c.

Lex ciuilis pot statuo re: ne contra ctus minoris et iura tus ualeat.

Lex ciuilis pot statuo re de iura/ mento psta do: licet de pstito non possit.

Placet conclusio. sed in duobus peccatur. & qui dem pulcher est casus in. d. l. que sub conditioe. ubi dicitur q heres non tenetur iurare si sub conditione iuramenti sit institutus. tenetur tamen adimplere id ad qd iurandum ius erat. ex quo colligitur q lex ciu ilis potest quem absolueri a iuramenti obligatione. item eodem modo intelligitur tex. l. z. C. de indi. ui diu. do. Tamen iason cum subiungit rationem: quia facilius tolluntur concedenda: profecto nec ra tio bona. & comparatio non melior. sed ratiodem ue ram ego declaro. quia illa conditio adiecta in testame to: habet uim & obligationem a testamento. quam quidem conditione potest ius ciuile tollere & remit tere. quia in hoc cu non sit spirituale: no impedit ci uilis iurisditio. tamen i iuramento iam prestito: est se cus. cu illud: ius ciuile remittere non possit. cum sit spirituale. & ita habes uerum intellectum & deffen sionem illius tex.

Verum dum intelligunt glosam in. d. l. adigere. s. si. s. q. iuramentum pstandum remittere possit: arte de q cum tex. ille & glo. loquant in iuramento prestito male inteprant in prestando. & mala esset coparatio q sicut apostolus potest remittere iuramentum: ita ipsa lex ciuilis. apostolus enim remittit iam pstita: & de his ibi loquit. Nam lege iulia. de maritadis ordini/ bus. remittit iusiurandum. qd li berto oppositu est: ne uxorem duceret. iuramentum igit pstitum opponebat & ab eo obsoluit lex iulia. & de eo loquitur glo. dum dicit: nota legem uim apostoli obtinere.

Lex adige re. s. quis no loquit de iurame to pstando sed de pre stito.

Sed contra superiora oppono. nam non solum de spiritua libus cognoscit ecclesia: sed de depeditibus & anexis & consecutiuis: quia cum matrimoniu sit qd spiri tuale: de sponsalibus ad matrimoniu cognoscit. Vt p torum titulum de sponsalibus. Item etiam de exte ris pmissionibus. Vt de penali stipulatione ad ma trimoniu facta: qua ius canonicu dicit no esse obser uandam. & ita dicebat panormi. in. c. Gema. q super consequentibus & antecedentibus ad matrimoniut iudex ecclesiasticus adiri potest. per tex. ibi ite de do

Col. 115.

te aditur & cognoscit: ut in e. de prudentia. de dona. inter ui. & ux. in cle. dispendiosam. de iudiciis & fa. cit tex. in. c. tuam de ordi. cog. cum simi.

Respondeo qd adiri pot iudex ecclesiasticus. no ramen ex hoc legibus est sublata facultas disponendi. ne laici iusta causa iurare compellant. ut in dicta l. si quis sub conditione. Item ne ualeat stipulatio. penalis. ad matrimonium. ut in. l. ticia. de uerbo. obli. Item ne super dotem ualeant leges civiles. & reliqua. De quibus alibi dicendum est.

An uero ius canonicum precipere possit; ne iuramentu obseruet; quidem eade uidetur ratio: que in iure civili. si enim ideo ius civile non possit; quia ex iuramento deo querit obligat: o: quam ius civile tollere non pot nec ius canonicu poterit; qa obligatio ne deo qita tollere no pot ut in. c. manet. 24. q. 1. & i. c. si isqui. 2. questi. 4. item iuramentum est obseruandum iure diuino. ut in. c. si xps. eo. titu. sed ius canonicum non potest disponere contra ius diuinu; & no esset ius. ut in. c. si. 9. di. in. c. fi. de consue.

Et q ius canonicum non possit disponere; ut iuramentum in casu licito non obseruet; tenet inno in. c. cu inter. p. de renun. & arch. in. c. auctoritatem. 22. questi. 4. ubi gl. de hoc satis dubitat. & specu. ti. de legato. §. nunc ostendendu. uerfi. 24. & glo. melior de iure in. c. quanto de iure iu. & ibi do. abbas. optime. 3. col. & satis aperte probat in. c. si uero. de iure iu. ubi etiam ex iusta causa metus; dicit summus pontifex se nolle esse auctorem periurii. iusta igitur causa non debet precipi: iuramentum non esse seruandum. dum alias sit licitum. sed iusta causa absoluit a iuramento. ut puta quia ui & metu iuratum est. Nam tunc ius canonicum dat licentiam absoluendi. ut in. d. c. si uero. & in. c. cum quidam eo. ti. & in. d. c. auctoritatem.

Sed in illicito iuramento; ita distingue. aut enim est illicitum ipsa natura. ut iuramentum de occidendo aliquem. ut in. c. cum iuramento. de homicidio. item contra bonos mores uel inhonestum. & eo tunc prout ius naturale ostendit iuramentum obseruandum; ita idem ius naturale ostendit tale iuramentum non esse seruandum. nec deus; rebus illicitis assistere. ideo a iure civili & canonico non annullantur nec sunt nulla talia sacramenta; sed declarantur nulla esse ipsa natura. ut in. c. quem admodum de iure iu. in regula non est obligatorium de reg. iu. cum ibi notatis in. l. si quis inquilinos. §. si. cum simi. ff. de leg. i. aut iuramentu est tale de cuius licentia dubitetur. itaq; subtili quadam ratione; necesse est declarare an ualeat; uel non ualeat. & eius declaratio pertinet ad ecclesiam romanam. ut in. c. uenerabilem. de elect. ista igitur declaratio; non potest pertinere ad ius civile. ut in. d. c. uenerabilem. si tamen ius civile idem confirmet qd ius canonicu; bene ualeat. siue id fuerit antiquitus dispositum; eo. s. tempore quo iuris consulti habebant facultatem iuris interpretandi; & hodie compilatione iuris confirmatu; siue sit dispositum ab imperatoribus ecclesiam cognoscentibus. & ita intellige & defende omnes leges loquentes de iuramento. nam a iure canonico de uia re ego ostendi & si que deuiant quomodo intelligantur. ut superius.

Ex his etiam infero qd male uidetur notare glo. in. c. quem admodum de iure iu. uerfi. oculos. qd iuramentum contra leges non ualeat. sed possumus defendere eam; dum est prestitum contra leges canonicas. ut in. c. si diligenti. de fo. compe. & in. c. sicut. el. 2. de iure iu. ita intelligunt hostie. & do. abbas ibi post. 3. col. uerfi. secundo glosa. tu tamen diligentius intelligas. qd iuramentum ex eo qd sit contra prohibitio nem iuris canonici uel civilis; non dicitur non ualere nec ex hoc qd prohibeatur intenditur ut non ualeat.

Col. 116

at. prohibetur enim ut non iuretur. non ut non obseruetur iuramentum. ut probatur in. c. & si xps. & supra satis uidimus.

Sed si lex canonica uel civilis a deo prohibeat; qd disponat iuramentum non ualere; crederem ita non ualere ut lex ipsa dicit. quia causa debet habere; qua iudicat iuramentum nullum. nam quis ius canonicum annullare iuramenti obligationem non possit iudicare tamen potest. ut in. d. c. uenerabilem. & idem est de iure civili; quando conformat cum iure canonico; uel causa naturali ostendit iuramentum nullu. ut pbat in. d. c. 2. de spon. ipub. & in. c. fi. de secu. nup.

Nec credas qd ex eo qd lex civilis uel canonica prohibeat contractum; uelut dicere nullu esse iuramentum; si contractui adiciat. ut in dicto. c. cum contingat. & in. c. significante. de pig. fatendum tamen forsam esset; qd si prohiberet lex canonica aliquem contractum; intendit etiam prohibere iuramentum. arg. l. non dubium. quia qui iurat; contra legis nititur uoluntatem. sed non sequitur qd ex hoc non sit seruandum iuramentum. ut in. c. & si xps. De lege uero civili dubitari potest; an possit prohibere ne iuretur ex causa civili; nisi talis causa esset confirmata a iure canonico. & ita possunt procedere que superius dixi in quibus diu cogita.

Item qd do. abbas subiungit in. c. uenerabilem ad finem. 4. col. securus specula. in. d. §. sed nunc ostendendum. uerfi. 24. qd non solum summus pontifex potest declarare an iuramentum sit licitum uel illicitum; sed etiam prelati. pura eps. per tex. in. c. significante. de pig. & idem tenet do. abbas. in. d. c. qto. 4. col. in prin. ex. c. si uero. eo. titu. ego etiam intensius declaro. qd in casibus in quibus iure scripto & argu mentis iuris canonici; potest constare; iuramentum esse licitu; uel illicitu potest ptere ad epim eius declaratio & obseruancia uel eius absolutio. & ita loquuntur predicta capitula. Dum uero dubitat an sit licitu uel illicitu maxime si talis dubitatio est supra ius; tale dubium pertinet ad declarationem summi pontificis; & pater in eiusdem capitulis ubi consulitur romanus pontifex; qui committit absolutionem epis. facit qd dicit inno. quem sequitur panormi. in. c. cum specialiter. 2. col. de app. qd generalis interpretatio legum; spectat ad imperatorem uel summum pontificem. ut in l. si. C. de leg. & in. c. inter. de sen. ex. & in. c. cum uenissent de iudi. sed specialis; ex iure spectat ad iudicem; in causis que coram ipso uertunt. & ita notat. do. an. to. in. d. c. cum uenissent & notatur per glo. in. c. iudicent. 3. questi. 7. & in. c. i. de postu. prela. Nec recte intelligunt (parcant tanti auctores) dum uolunt intelligere tex. in. c. uenerabilem. de iuramento. iter magnas personas. nam ibi non distinguitur magnitudo personarum. nec negotii qualitas; sed iurisdictio liciti beliliciti iuramenti; qd ad summum pontificem pertinet. arg. l. 1. de iusti. & iure. fateor tamen qd si iuramentu est pstitutu inter personas; solu summo pontifici subiectas; ut ibi. tunc ad solum summum pontificem pertinet eius iudicium. & ita loquitur text. ille & intelligitur dictum speculatoris.

Sed superioribus considerationibus obstat arg. ex c. uenientes. de iure iuran. ubi auctoritas legis canonice; semper in iuramento intelligitur excepta. igit lex canonice habet auctoritatem super iuramento responde. qd id qd dicit; qd ius superioris e semp exceptum; fateor. si enim iurat in materia pertinente ad superioris eius auctoritas & obediencia; sep excepta erit. nec contra ius ei debitu; ego possum iurare. unde si postea aliud picipiat; no intelliget iuratu contra eius pceptu. no tamen ex hoc debes intelligere; qd ius canonicu; oi iuramento possit disponere. ut in. c. si uero. & supra ostensum est. & ita interpretat hostien. in

ius civile uel canonicu iuramentu nullum.

an eps possit absolute a iuramento

interpretatio. c. uenerabile. de electi.

quomodo in iuramento intelligat excepta auctoritas superioris

quis in es sequitur & de prudentia ad matrimoniu; uerfe tur iuris dicio ecclesiastica; no ex hoc tollit secularis.

epilogo colligit & defendit leges de iuramento loquentes

a iure civili uel canonico prohibetur iuramentu; ut no iure; no ut non ualeat iuramentum.

c. q̄nto. & in. d. c. uenietes. ult. no. & i. d. c. q̄nto. 4. col.
 ¶ Itē superioribus defensionibus legū: obstat text. i. c. ecclesia san. Marie. de consti. ubi in rebus ecclesiasticis: nulla est attributa facultas. et in fauore ecclesiarū constituēdi. igit̄ leges de iuramento disponētes: etia; secundū ius canonicū nō ualent. item cum iuramentum sit qd̄ spirituale: leges deficiūt in cā efficiente. nā sup̄ laicos etia; quo ad spiritualia: nullā hēnt iurisdictionē. ut i. c. nouit. de iudi. & notat̄ in. d. c. i. de cōsti. & ex hoc redebā dubius. & si uelis uidere abbatē in. d. c. ecclesia sc̄te Marie. post secundā col. uersū. extra glo. op. Dicit q̄ oēs leges ciuiles disponētes super rebus uel p̄sonis ecclesiasticis: sunt nulle. quia de est iurisdictione. licet ualeāt alique tanq̄: priuilegia. si eēt priuilegiatiua uide ibi. eadē igit̄ ratio est iuramento: qd̄ est qd̄ spirituale ut i. c. q̄nto. de iudi. ut dicebat ioh. an. & idē abb. in. c. tua nos. de decimis. facit qd̄ tenēt doctores i. c. i. de noui op. enū. q̄ i spiritualibus uel cōcernētibz aīam. solus p̄ntifex hēt iurisdictionē. & oēs p̄ncipes subiiciunt̄ p̄ntifici ut i. c. si impator. 96. distin. & in. c. duo. ea. di. & i. c. oēs p̄ncipes. de maio. & obe. idē bar. & reliqui in. l. priuilegia. C. de sacro sanct. eccle. ¶ Aduerte q̄ & si iurisdictione p̄ntificis sit solius circa oēs i spiritualibus & cōcernētibz ad aīam: et impator de spiritualibus dispōere p̄t circa subditos suos. nō ex spirituali iurisdictione sed ex iurisdictione: quā secularē bēt i subditos. quia ad rectū regimē huius seculi: necesse ē cōhibere seculares & regere cōuenienter ad finē salutis eterne. ad finē igit̄ legū: i rebus etia; spiritualibus: leges subditos ligare possunt. dū nō sunt cōtrarie canonibus & iuri diuino. quia a lege cāonica i hoc tacite sunt approbate. & ita itelligerē & defēderē totū ritulū de sp̄sa. & de matrimōis. ff. & de sacro san. eccle. & de epis & cle. cū similibus. quis do. ioh. an. abb. & modernitaliter uideant̄ tenere. & uideri meo do tibi tex. exp̄sum i. c. 2. de sp̄sa. impubez. ubi quis matrimoniu sit qd̄ spirituale: unde lex secularis nichil p̄t ex cā statuere. ut dicebat. do. abb. in. c. si. de secun. nup. i. si. & tamē ad matrimoniu exigit̄ etas legibus & canonibus diffinita. & ita ibi notat̄ idē panormi. nota. q̄ etia; i materia matrimoniali possumus recurrere ad leges: cāonibus nō cōtrarias. quis matrimoniu sit qd̄ spirituale. put iuramentū. cuius cognitio spectat ad solū romanū pontificē cū sit qd̄ spirituale. ut i. c. cū secundū. de secun. nup. hic dicebat idē summus pontifex ibidē: q̄ i illis maxie. i spiritualibus: leges nō dedignant̄ sacros canones imitari. unde cōstat q̄ si imitantur: ualeat & approbat̄ imitatio. ualebunt itaq; leges non contrare: sed immitantes. & idem probatur in. c. i. de iura callumnie. Dixi etiam in superioribus.

quo mōna
leat leges ci
uiles a spi
ritualitua
libus statu
entes

nō cōsenti
ens uulgo
dubitat &
porius te
net ea que
metu fiūt
iure cano
co eē nulla

¶ Vigessimā primā illationem. adaptare decreui ad questionē oibus notā: mihi tamē dubiā. an ea q̄ metu fiūt. iure canonico sint ualida pro ut sunt ualida de iure ciuili. glosa magistra in. c. abbas. qd̄ metus causa. & in. c. sup̄ eo. de renūciatione. & in. c. inter cetera 22. questione. 4. & in. c. i. qd̄ metus causa. li. 6. & alibi sepius tenent ualere mero iure. & ita inocen. hostiensis. & abbas. & reliqui oēs. ¶ Ego uero satis dubito de ista sententia. que quis hucusq; adoleuerit & sit inueterata radicem sane rationis habere uō uidetur. ut inferius ostendam. ¶ In primis igit̄ ratione contendam: deinde iuribus. Videmus. n. q̄ tria iura cōsiderari possunt in causa. primum ius naturale. secundum ius ciuile. 12. tabularum. tertiu ius pretorium. qd̄ est pars iuris ciuilis. quis igit̄ mero iure ciuili ea que metu fiunt ualeant: ut in. l. metū. §. sed qd̄ p̄tor. ff. qd̄ metus causa. tamen equitate & iure naturali. non ualent. probatur. quia eadem e

quitate dissoluuntur. quis enim iure ciuili ex stipulatione metu facta oriatur obligatio & actio: tamen ex equitate naturali: quia non est equum talem contractum obseruari: datur exceptio que elidit ipsā actionem iuris ciuilis rigurosam. ut in. l. de doli excep. & in. pri. insti. de excep. item quis iure ciuili: que metu fiunt ualeant: iure tamen pretorio non ualent. quia pretor equitatem naturalem securus: dicit se rata non habiturum. ut in. l. i. ff. eo. his igitur ut uerissimis p̄suppositis: habemus concludere: nec iure iurissimis p̄ualere ea que metu fiunt. quia quando ius ciuile distat a regulis naturalibus potius est imitanda & sequenda a iure canonico equitas & ratio naturalis: q̄ ciuili in. c. quia nos. & in. c. cū esset. de testa. & i. c. lege. x. di. in. c. imperatores. & in. c. si. 9. distin.

¶ Item ius canonicū potius debet imitari iuris pretorii equitate: q̄ rigore iuris ciuilis. nā put pretor ab equitate sumit fundamentū: ut in. l. qd̄ si ephesi. & patet per oīa fere pretoria edicta: ita ius canonicū. ut in. c. dilecti. de iudi. in. c. i. & in. c. studiose. de pactis. in. c. sepe. de resti. spo. cū igitur equitate pretoria: ea que ui uel metu fiunt non ualeant: nec ualere debēt iure canonico. ¶ Sed in fronte stat arg. quia iure pretorio nō sunt nulla: sed ualida. quis ueniant retractanda. & ideo dicebat pretor ratū nō habebō. se referens ad effectum futurum. ut ponderat hostiensis in summa eo. ti. §. qualiter recidatur. in prin. ita igitur iure canonico ueniant retractanda: ualebunt tamen.

¶ Aduerte ne decipiaris. q̄ non ualent iure pretorio: sed ualent iure ciuili distincto a pretorio. & ita intellige tex. in. l. i. de doli excep. ibi. ideo autem hanc exceptionem pretor proposuit: ne cui dolus suus: per occasionem iuris ciuilis: contra naturalem equitatem proffit. ita dicit textus. itaq; iure pretorio non ualent. nam esset hoc sibi pugnans: ratio iuris pretorii: ut rata haberetur: & rata non haberetur. qd̄ etiam in aliis tibi probo. & considera q̄ i his que nō sunt iuris ciuilis: sed tantū iuris pretorii: ut sunt bonorum possessiones. ut in. l. i. 2. & 3. de bonorum posse. si quid metu fiat dicitur nullum esse. nec aliquo modo ualeat. finge q̄ ego agnosco metu // bonorum possessionem certe nulla est agnitio. ut in. l. i. tertia. §. inuito. ff. eo. ratio est: quia agnitio bonorum possessionis: est iuris pretorii. & iure pretorio: ea que metu fiunt: rata non habentur. ergo non possunt eodem iure ualere. secus tamen est in additione. nam aditio hereditatis cum sit iuris ciuilis: q̄ uis metu fiat dicitur ualere. ut in. l. si metus. de ac. here. & in. l. si mulier. §. si metu coactus. qd̄ metus causa. ubi glosa notat hanc differentiam bonorum possessionis & iuris pretorii ad hereditatem & ad ius ciuile. facit tex. de quo inferius latius in. l. 3. §. si quis autem. de consti. pecu.

¶ Rursus & secundo urget ratio. quia ex rati habitatione alicuius iuris: oritur uinculum eiusdem. ut probatur ex. §. per traditionem. insti. de rerum diui. ubi probatur transferri dominium iure nature: quia equitate naturali habet rata rei traditio. idem patet in. l. legitima. ff. de pactis. in. §. omnium. insti. de obli. sed nec iure nature id est equitate naturali: nec pretorio / nec iure canonico habentur rata que metu fiunt. ut in. l. i. qd̄ metus causa. ff. & in. c. abbas. & in. c. ad audientia. eo. ti. igit̄ nec iure naturali nec pretorio nec canonico / habent robur uel obligationem. ¶ Tertio cogitabam / consideranda oīa capitula & tex. i. ti. de his q̄ ui metus ue causa fiūt tā i decretalibus q̄ i sexto. & exordiu sumendū esset a cap. i. eo. tit. ubi uorunt metu factum: iure canonico est nullus. sed omnes glose & doctores dicunt casum specialem. qd̄ uidetur absurdum. ut. si a casibus specialibus exordiarur titulus. maxime q̄ ratiospe

ius canon
cū potius
debet affi
stere equi
tati natura
li q̄ rigore
ex iuris ci
uili regu
lis iurgenū

& potius
iurpretorio
q̄ ciuili

iur pretorio
ea que ui
uel metu
fiunt non
ualent.

Col. 119.

cialitatis nec assignatur; nec ea; tex. assignat. de quo casu inferius latius.

Item casus in. c. 2. qd' incipit abbas. eo. titulo. ubi renunciacione metu militum facta; & collato alteri beneficio. Dicit legislator restituendum renunciacionem; & assignat rationem & regulam generale; quia que metu & vi fiunt; de iure debent in irritum reuocari. ita tex. hec est igitur regula canonica; quam omnes comentatores exponunt. ut metu facta ualida sint iure; ueniant tamen reuocanda. & hoc est precipuum fundamentum. Aduerte tamen, qd' non debet intelligi: ut ualida; si renunciatio iure canonico. sed qd' ueniat reuocanda. probatur primo. quia est iuris ratio. ut ubicumq; spontaneus consensus uel libera uoluntas exigitur; si metu qui cadat in irum constantem interueniat; actus est nullus ipso iure. ut probatur ex. c. cum locum. de spon. iuncto. c. signifi. cauit. de eo qui duxit in ma. quam pol. per adul. & notat glo. in. c. notificasti. 37. questio. 5. & abbas. in. c. cum locum. z. col. & do. an. in. c. super hoc. de renun. Sed constat. qd' in renunciacione beneficiorum; requiritur qd' sponte fiat. ut in dicto. c. super hoc. igitur renunciatio est nulla. ex quo euidenter sequitur qd' in. c. abbas. renunciatio non erat ualida. nec regula ex qua dicitur no ualere renunciacione probat ipso iure ualere. Preterea si dicitur qd' in irritum que metu fiunt reuocari debent. sequitur qd' ea ius canonicum approbare non debet. nam si ualent iure canonico ex eo ualent; quia ius canonicum ea approbat. ut in l. legitima. de pactis. sed approbare no debet; immo reuocare. igitur aut iure canonico non constant; aut ius canonicum id facit; qd' docet non faciendum. contra rationem. l. i. qd' quisq; iuris. ff. & c. cum omnes. de consti.

explicat uerba & regulam tradita i. c. abbas. qd' metu ca.

reuocant secundum ius canonici cu q metu fiunt quo ad factum no q iure ualeant.

Vnde ut rectius intelligas dic. qd' illa uerba que sonant reuocationem eorum que metu facta sunt; no debent referri ad reuocationem iuris. quia iure non ualent. sed ut facta metu reuocentur. nam ille ab iuratis fuerat beneficio spoliatus. & alteri erat collatum. unde necesse erat; que facto gesta erant; reuocare. & ita intellige illa uerba. quorum intellectum dilucide percipere poteris ex eodem textu. dum eius uerba subiicio. Vnde quia metu fiunt. de iure debent in irritum reuocari; mandamus; quatenus predicto ab iuranti; cu integritate restituas uniuersa. uides igitur qd' regula illa qua in irritum debent reuocari; refertur ad restitutionem iniuste. ablatorum. non ad ea que iure ualent. nam illa eadem regula. qua reuocanda sunt; quippe ualere non possunt. nam hoc est quid in iuratum; ut eadem regula ualeant. & reuocanda censentur. contra. l. non tantum. s. si emancipatus. ff. de bonorum pos. contra tab. & l. legata. de adi. lega. & c. maiores. de bap. doctores igitur nostrum non recte adducunt illam regulam; ad probandum ea ualida esse; cum ex eadem reuocentur. nec ex illa probatur (ut ipsi uolunt) alio iure ualere. nam ut uides. reuocatio no ad ius; sed ad factum refertur. Nec opponas de iure civilis; cuius causas inferius exarabo.

Tertium capitulum & casus in ordine est in. c. ad aures. eo. titu. ubi renunciatio metu facta nichil impedit; quo minus is qui renunciavit; non obstante renunciacione possit prefici. ergo cum nichil impeditur; iure ipso non ualeat. qd' plane sentiunt doctores. sed respondent suplentes; nihil impedit. s. absolutio ne prius facta & annullata ab iuratiōe per restitutionem. ut abbas antiquus & petrus. ibi. & idem abbas modernus in. c. abbas. & in eodem. c. ad aures. ubi innocen. soluebat; qd' erat preficiendus. s. noua electio; ne quia alias antiqua non ualebat cui erat renunciatum. & hanc eandem sol. confirmat panor. ibidem. sed dominus antonius necessitate textus. coactus dicitur

Col. 120

cebat non ualere renunciacionem ipso iure. sed abbatem reprehendit. maxime per tex. in cle. z. de penis. quem ipse (parcat tanta uiri auctoritas) non intellexit. ut infra uidebis.

Itaq; tex. nisi hec comentaria & figmenta addant recte probat ea que metu fiunt non ualere. & hoc necessario sequitur ea confessione domini antonii contra se ipsum. quia ipse fatetur renunciacione; metu factam non ualere. at ista renunciatio non ualeat per regulam generalem iuris canonici. ut in. capi. abbas & in. capitulo ad audientiam. igitur regula iuris canonici est; ne ualeant que metu fiunt. Preterea. qd' intellectus petri & abbatis antiqui & modernioris; nec ipsius innocencii quem etiam confirmat abbas stare non possit; ecce manifeste ostendo. ipsi. n. dicunt. qd' debet intelligi petita restitutione & noua electione. at si petatur restitutio; non obstante etiam iuramento potest contrauenire renunciacioni. quia absoluitur a iuramento. ut in. c. si uero. & in. c. uerus. de iure. iu. sed text. in dicto. c. ad aures. dicit. qd' non possit contrauenire renunciacioni iuncte. igitur loquitur sine restitutione & absolutione. alias post restitutionem & absolutionem idem esset; etiam si renunciatio fuit iurata.

Preterea ad nouam electionem nihil obstabat iuramentum. quia abiurata fuit electio preterita; non futura. & iuramentum uel prestitum; non est trahendum ad res non expressas. ut notatur in eodem. c. ad aures. & in. c. ad audientiam. dixi in illatione principali supra proxima. Vnde tex. non debuisset facere differentiam inter renunciacionem iurata; & non iurata. qd' tamē cum faciat; facile colligit in relectum innocen. non esse iustum.

Preferunt. qd' si ita intelligeretur prout ipsi intelligunt; certe tex. ille esset correctus. ut statim ostendam. pudet igitur uti tali comentatione & longa expositione. ut maxie redat iura correctacōtra. l. una. C. de i. offi. do. & c. cum expediat. de electi. li. 6. & subauditiones non sunt fingende; ut leges corrigantur ut notatur uulgari in. c. cupientes. s. qd' si per. 20. de electi. lib. 6. intelligamus igitur tex. in. c. ad aures. ut contextu & ut iacet. ex quo clare elicitur nostram conclusionem ueram.

Quartus casus in ordine est in. c. ad audientiam eo. tit. qd' que uel metu uel causa fiunt; carere debeant robore firmitatis. at robur iuris in hoc consistit; ut iure confirmet & ualeat ut in l. legitima. d. pactis. & ibi bar. & reliq; dū maxie loq; i exēplo donatiōis. igitur ius canonicum no roborat. preterea. si ius cano. roboraret; faceret qd' no deberet. cu robore carere debeat. quo igitur fo mēto uel quo robore iuris canonici ualebit; si eodē iure robore carere debet; preterea. ego sentire non possū qd' differat; nullius eē firmitatis; ab eo qd' caret robore firmitatis. indefinita. n. dū rōe regulari & morali disputamus; eq ualeat uniuersali. ut in. c. si romanor. 19. di. & i. c. solite. de ma. & obe. maxie qd' dictio careat & dictio. debet. sunt p̄sentis t̄pis. facit qd' dicit uerbu. careat. iducere cōne late snie. ut notat i. l. puidē dū. C. de postu. i. c. nihil. de electi. i. c. sedes. & i. c. sup litteris. de resp. & quis de uerbo. careat. dubitari possit; qd' ad futurū referat; de quo disputo; cu tamē ē p̄ senti t̄pe; iducit cōnis snia. nā si t̄pe legis caret; uerū ē; ante sniam iudicis & ante restitutionē carere. unde ea qd' metu fiunt; dū fiunt; & a principio robore caret. Itē a principio nulla fore de iure cōnico ego ostēdā. nisi dicamus ēt. c. ad audientiam. eē correctū. uides igitur qd' qruor iura qd' sola fere i isto. p̄posito i serū i toto. ti. qd' metu ca. i decretalibus; pbāt iure canonico no esse ualida ea qd' metu fiunt. Videamus nūc an i. 6. lib. decretaliū iueniat ea ualere. at i. c. uno. eo. ti. dicitur sniam absolutionis ab excomunicacione esse nullam. dicit enim tex. qd' eam omnino uiribus uacuamus. igitur ea que metu fiunt no ualent. sed si dicas ut oēs; ibi

ueluti post liminio restituit ad uerā snia; rex. in. c. ad aures. e. ti. ac ut iacet eū defēdit

si iure cōnico q metu fiunt carere debet robore firmitatis sequitur eodē iure no ualere

F n

I congruen-
ter interpreta-
tur textus
unicus i ti-
tulo uni-
uersali. ut
totus consti-
tuat. ius
singulare/
non expressa/
ratione.

idē ē non
habere ro-
bur firmi-
tatis: ac si
uires non
haberet.

si quid ui-
ribus iure
euacuatur
nō ex hoc
probatur: ui-
res iurisha-
buisse.

expōit tex.
in cle. 2. de
penis

casum esse speciale: non possum sane percipere tales
responsionem. quia titulus est generalis/ de omni-
bus his que ui uel metu fiunt. & ille text. est solus in
toto titulo. in congruenter igitur pōeretur casus so-
lus & specialis. non assignata maxime specialitatis ra-
tione.

¶ Preterea sumus pontifex dicit ibi: q̄ absolutionē
uiribus uacuat. & omnes doctores fatentur (ut fate-
ri debent) nullam esse absolutionem ipso iure. q̄
ex eo plane constat: quia si omni no uiribus uacuat/
iuris uim non habet. at cuiq̄ recte intelligenti
idem significatur: q̄ aliquid careat robore firmi-
tis: ac si uires non habeat. igitur ex regula posita in
c. ad audientiam. que est uniuersalis ad omnia que
metu fiunt: ad id qd' dicitur in. c. uno. nulla est diffe-
rentia. & quidem apte. nam cum titulus sit genera-
lis nec habeat alium sub se textum. debet uerificari
in textu subiecto. itaq̄ uniuersalis est dispositio illi-
us tex. & conformatur cum regula. c. ad audientiam.

¶ Nec obstant uerba que in contrarium ponderari
possunt ibi. presenti constitutionis auctoritate uiri-
bus euacuamus. Nam / cum in presenti tempore
loquatur: semper loquitur legislator. euacuat enim
qd' cum q̄ metu factum fuerit: tūc cum factum fue-
rit: quia lex semper loquitur. ut in. l. una. ff. de cōdi.
ex. l. ff. & ibi bart. & cum ab ipsius summi pontificis
auctoritate omnes leges consent ut in. c. significasti.
de electi. in. l. i. de consti. prin. uerum est: ipsum eua-
cuare. etiam confirmatione illius capituli: prout di-
spositione aliorum iurium que sua auctoritate con-
stant. maxime. q̄ ibi ratione generali: specialiter ab-
solutionem metu factam euacuat. & ob hoc non po-
test dici superfluum. ut notatur in. c. licet cōn. in glo
sa. i. de electi. lib. 6. in. c. cum in singula. in uerbo in-
telligi de preben. eod. lib. de hoc latius loquor in. l.
gallus. §. idem credendum. de lib. & posthu. & dica;
inferius de intellectu cap. unici. in nona illatione.

¶ Rursus ostendo fallaciam argumēti. nam ibi di-
citur uiribus sententiam uacuamus. ergo uires ha-
bebat. alias eis euacuari non poterat. ut in. l. x. de uer-
bo obl. in. c. ad dissoluendum. de spon. in pub. Re-
spondeo. & fingamus hodie uicarium bononiense;
ui absoluere compulsus. quero. an illa absolutio ui-
ribus euacuatur. certe fateri cogimur euacuari per
tex. nostrum. sed quomodo hoc est possibile cum ui-
res non habeat: aut si id neges: ostendas quo iure
uires habeat. & profecto non possumus dicere uires
habere. quia nullo iure canonico habet firmitatis ro-
bur. ut in. c. ad audientiam. & omnes doctores faten-
tur: hodie nullam esse absoluti onem. & tamen uiri-
bus euacuatur. qd' intelligit: ut eas uires non habeat
quas alias haberet si iuste & libere fuisset lata. non
quas alias habet iure antiquo. quia nullas habet. nec
hic adducas ius ciuile ad absolutionem excomunica-
torum. de quo inferius dicam.

¶ Item ad istam partem urget tex. in clementina. 2.
de penis. ubi resignatio metu laice potestatis facta nul-
lius decernitur esse potestatis. doctores. ut domius
abbas in. c. abbas. dicunt ibi casum esse speciale: quin
immo ipse in penul. col. dicit: q̄ ex casu speciali pro-
bat regulam in contrarium.

¶ Aduerte. & nunc intelliges quantum ab errent.
Nam rationem adducunt specialitatis. quia metu la-
icorum fuit resignatum. Sed ego uideo q̄ in. c. ad
audientiam. & in. c. ad aures. & in. c. abbas. & maxi-
me in. cap. ad aures. ad terrorem laicorum renuncia-
uit. & in. c. ad audientiam. ibi. grauissimo tandē me-
tu regis: eam renunciare est coactus. & tamen idem
doctores dicunt: ualere ipso iure renunciationem.
Ita q̄ ratio specialitatis stare non potest: cum eadem
in sit in casibus qui determinantur ex regula ge-

nerali. ut in dicto. c. ad audientiam. & in. c. ad aures.
Vnde pulchre probatur antiquorum fallacia. & ego
ostendo plane ueritatem. Nam ratio casus & uer-
ba que traduntur in dicta cle. 2. conueniunt disposi-
tioni. c. ad audientiam. & ratio est eadem / quia idem
casus. Nam in utero casu in renunciatione me-
tu potestatis secularis facta: loquitur. & uerba sunt
eadem in effectu. Nam si carent robore firmitatis
nullum omnino habent firmitatis robur. quia uer-
bum. caret priuatiuum est. & significationem habet
negatiuam. ut supra latius. Preterea si uelis illum
textu. facere casum specialem: necesse est q̄ textus
in. c. ad aures. & in. c. ad audientiam. hodierno iure
non procedant. quia ibi secundum doctores / ualeat
renunciatio. hodie uero non ualeat.

¶ Rursus uideas: q̄ dissona sint inuolucra doctō-
rum. q̄ tex. in. c. ad aures. probat nullam esse renun-
tiationem. quia non obstante ea ante aliquam resti-
tutionem potest administrari. & hostien. petrus in
nocē. & abbas. uolunt subaudire restitutionem quā
nunquam textus considerauit. ut ex illa subauditio-
ne redatur antiquatus.

¶ Ego sane restituam post liminio iura illa que cō-
formiter tenet: nulla esse: nec robur habere que me-
tu fiunt. nam textus in. c. ad aures. probat nullam ef-
se renuntiationem metu laicorum factam textus ue-
ro in. c. ad audientiam. dicit non habere robur firmi-
tatis: sicut omnia alia que metu fiunt. unde eadem re-
gula obseruatur in isto casu. & textus. in cle. 2. nulli-
us omnino decernit esse firmitatis. Itaq̄ omnia con-
formant & sunt consona ueritati.

¶ Nec obstat si dicamus / ius esse nouum in dicta.
cle. i. & ut ab. bal. & facit peis uerbū decernius. qd' ui-
deretur noui iuris inductorium. Nam respon-
deo. q̄ decernit in facto: nullas esse renuntiationes. q̄
uis sint recepte a prelato. & illud decernere: est de-
clarare. Quia dicit nullius esse firmitatis. ut est si mi-
le. in. c. fi. de pres. & ibi panor. & non semper uerbū
decernimus. inducit nouum ius. nec uerbum. indu-
cimur. ut dixi in. l. gallus in prin.

¶ Sed quis ex superioribus uideatur constare: ea
que metu fiunt non ualere iure canonico: tamen ob-
stat ratio satis subtilis. Quia lege ciuili non potest
negari quin ualeant: & insit ciuilis obligatio. ut
in dicta. l. metum. §. sed quod pretor. ergo illa ciuilis
obligatio manet: etiam in his que sunt iuris canonici.
ut in. c. i. de noui ope. nun. in. c. i. de re iu. unde ne-
cesse est: q̄ ciuilis obligatio rescindatur.

¶ Respondemus subtilius ac distinctius hec intuē-
tes. q̄ si ciuilis in est obligatio in his que sunt iuris
canonici: ea inest ratione: quia a lege canonica lex ci-
uilis approbatur. alias lex ciuilis nullum i his habet
imperium. ut in. c. solite. de maio. & obe. in. c. suscipi-
tis. & in. c. certum. x. di. & in. c. lege. ea. di. sed in casu
nostro lex canonica non comprobatur metu facta: ut
lex ciuilis. immo dicit se non prestare robur firmi-
tatis: certe approbatione canonica ualere non possunt.
Nam uerum est leges que non deuiant a canonibus
tacite & expresse approbatas. Sed quando diffidet
uia canonica a ciuili: non ualeat argumentum appro-
bationis. ut in. c. si duobus. de app. & notatur in. c. z.
de arbi. lib. 6. qd' plane omnes doctores fatentur.

¶ Verum si opponas q̄ etiam iure ciuili rata non
habentur si que: metu fiunt: ut in. l. i. ff. eo. & tamen
ualent. unde non discordat ius canonicum a ciuili.

¶ Aduerte. quia in hoc stat fallacia uulgi. nam fal-
sū ē q̄ iure ciuili rata nō habeant. sed habent nō rata
nō iure priorio. & quo iure rata nō habēt: eodē iure
uolēt. nā i oib; acquiritōib; prioris uel obligatiōib; ea q̄

Restituit
quod. c.
ad audien-
tia. qd' me-
tus ca.

reuelat
gumentu;
iuris ciui-
lis quo ua-
lent ipso iu-
re q̄ metu
fiunt.

ius prioris
ē ex quora-
ta nō habē-
tur q̄ me-
tu fiunt.

Col. 123.

metu sunt non ualent eodem p[ro]torio. ut in. l. si mu-
lier. §. si metu coactus. & ibi notatur. & patet in. l. 3.
§. inuito. de bonorum pos. in. l. 3. §. si quis autem. cō
stituerit. de consti. pecu. ff. Si enim ius civile rata
non haberet que metu sunt; impossibile esset q[uo]d iure
civili ualere. cum eo ualeant: quia rata haben-
tur. ut in dicta. l. legitima & in. §. per traditionem in
sti. de rez. di. & in. l. obligamur. de ac. & obl. & i. l. si
si quis argentu. §. si. de dona. & in. §. perficiuntur. in
sti. de dona.

Facit doctrina barthol. in. l. metu. §. uolenti. in fina.
uerbis. Q[uo]d metu causa. ff. ubi ipse fatetur: q[uo]d si illa
uerba que sunt in edicto p[ro]torio scilicet: rata non ha-
bebo. fuissent legis civilis: haberent efficaciam plenā
& ipso iure non ualere. sed quia sunt p[ro]toria: ideo
non operantur ipso iure. sed per restitutionem.

At eadem uerba & fortiora sunt tradita de iure cano-
nico. ut in. c. abbas & in. c. ad audientiam. & in. c. uno
eo. titu. lib. 6. ergo operantur ipso iure. ex quo eui-
denter concluditur: q[uo]d iure canonico non ualent. im-
mo sunt nulla ipso iure. Sed aduerte. q[uo]d dum bar-
tolus dat rationem quare non sint nulla & quare nō
detur de directo actio scilicet quia p[re]tor non potest
hoc non est uerum. ut late ostendit in. l. iuris gentiu
§. p[re]tor. ff. de pactis. & ratio est: quia p[ro]r ad iudici-
um se refert. dicit enim rata non habebō. & ita hosti-
ensis ponderat in summa eo. titu. §. qualiter rescin-
dantur in prin. sed & ipse male infert: cum idem cre-
dat de iure canonico. ius enim canonicum per se ra-
ta non habet. ex quo sequitur q[uo]d nichil ualet obliga-
tio civilis in his que sunt ecclesiastice iurisdictionis.
item ius canonicum nō se refert ad iudicium ut p[re]-
tor. cuius officium erat ius iudicio redere. Sed per
uerba de presenti decernit firmitatem non habere.
ut in dicto. c. ad audientiam. Preterea ut dixi: in
his que sunt p[ro]toria: ex intentione p[re]toris que ea
rata non habet: ipso iure p[ro]torio non ualent. code-
rgero modo de iure canonico. uide que dixi in dicto.
§. p[re]tor. q[uo]d latius etiam ex inferioribus casibus o-
stendam.

Ex his primo infero. q[uo]d non est speciale ut in cau-
sa matrimoniali metus redat nullum matrimoniū.
Nam secundum glosas: matrimonium est nullū spe-
cialiter. ut notatur in. l. si mulier. §. si metu coactus.
& in. c. abbas. ubi comunitur omnes. & adducit tex.
in. c. significauit. de eo qui dixit in ma. quam pol. per
adul. ubi non obstante matrimonio metu contracto
potuit aliam in uxorem libere accipere. idem in. c.
ueniens mariota. de sponsa. ergo matrimoniu[m] erat
nullum. q[uo]d plane fatendum est. Sed queramus
ab his patribus. an in. c. significauit. uel in. c. ueniens.
inueniant rationem iuris specialis quam textus assi-
gnat: ut matrimoniu[m] iure uel causa speciali sit nul-
lum. Verum si dicas q[uo]d plures sunt rationes quare
matrimoniu[m] metu contractu[m] nō ualeat: de qui-
bus per doctores maxime per calde. & panor. in. c.
cum locum de spon. fateor q[uo]d pluribus rationibus
non ualeat. nego tamen q[uo]d ex hoc cetera ualeant. & q[uo]d
in matrimonio sit speciale. Et idem dicendum est
de his que notantur in. c. bone. el secundo: de electio-
ne in uerbo metuebant. & i. c. quisquis eo. ti. & utro-
biq[ue] doctores. ubi dicitur idē esse i[n] matrimonio spi-
rituali & in electione: ut electio metu facta censetur
nulla. q[uo]d intellige iure regulari: non ex aliquo speci-
ali iure. ut patet ex superioribus.

Sed contra superiora opponitur de. c. inter hec. 23
questione quarta ubi matrimoniu[m] metu contra-
ctum ualeat. ex quo sequitur. nec in matrimonio spe-
ciale esse. ut nullum sit: nec generale esse: ut que me-
tu fiunt nō ualeant de iure canonico. & ita Do. car. in
c. abbas: tenebat per illum text. q[uo]d matrimoniu[m] e-

Col. 124

rat ualidum prout reliqua. Quia solutiones quas de-
dit glosa in. c. abbas. & in dicto. c. inter cetera. facile e-
liduntur oēs. quis plures teneat de q[ui]bus ibi per cardē.
& dominum abbatem. matrimoniu[m] esse nullum.
quod negari non potest ratio: quia requiritur mati-
moniu[m] esse liberum. ut in. c. cum locum. & in. c. re-
quisiuit. de spon. & ubi requiritur liber consensus:
ibi metus redit actum nullum. ut notatur in. c. noti-
ficasti. trigesima tertia questioe quinta & libertas re-
quirat ad fidem & prolem. & ita docebat sanctus do-
ctor. 3. distin. 39. articu. 3. questio. 2. de quo eleganter
loquitur abbas i. c. cum locum. itaq[ue] tam propria ra-
tione matrimonii q[uam] etiam regula generali ueru[m] est:
matrimoniu[m] esse nullum. Dominus ab-
bas responder illi. c. inter ceteras. q[uo]d ibi est sup[er]lendu[m]
ut consonet aliis iuribus.

At tu plane habeas intellectum augustini & eius
sententiam quam glose & doctores penitus non ad-
uertunt. & presupponas. q[uo]d in. c. inter ceteras. nec i[n] to-
ta illa questione tractatur: an que metu fiunt: ualeant
uel ne. Sed hoc tantum: que iuramenta sint licita
uel que illicita. ut patet i[n] summa ea. questio. itē presup-
ponas q[uo]d seuerus eps de quo i[n] dicto. c. inter ceteras. cō-
sulebat augustinum de quodam hubaldo: qui cōsan-
guineis sue concubine: timore mortis iurauerat. se
illam ducturam in uxorem: nec matri sue uel fratri-
bus necessaria ministraturum. Vnde augustinus si-
mul cum Ambrosio responder. q[uo]d matrimoniu[m] sit
firmum & stabile. quia non est peccatum. contrahe-
re matrimoniu[m] cum ea quam prius habuerat. sed
cetera q[uo]d pmisit: iniqua sunt. & iuramentū nō debet
eē iniquitatis uicium uel matricidii uel fratricidii uel
cuius cūq[ue] criminis: ita dicebat augustinus. aduerte
itaq[ue] q[uo]d ibi non dubitatur: an matrimoniu[m] sit nul-
lum uel ualidum. quia metu contractu[m]: sed an iu-
ramentū sit licitum & possit obseruari. uel sit illicitu[m]
& non possit obseruari. & dicitur iuramen-
tum matrimonii fuisse de se licitum & ideo sit fir-
mum & stabile. Reliqua uero Quia turpia erant:
nullo modo obseruari possunt. & hoc est quod
uoluit ibi augustinus. nec ibi uoluit decidere mati-
moniu[m] uel contractū tenere. Sed q[uo]d si iuratu[m] fuerit: ob-
seruari poterat. secus est in aliis que iurauit que tur-
pia erant. & ita in illa insigni & laboriosa disputa-
tione que p[ro]talye gymnasia me assistēte celebrata est
concludebā: q[uo]d ex sensu gratiani & eius sententia sa-
tis firmatur. cum in textu inferius ita dicat. Sed cu[m]
his omnibus illicita iuramenta non seruanda p[ro]ben-
tur. & cetera. itaq[ue] consultatio & sententia ipsius au-
gustini & Ambrosii refertur ad dubium: an possit
iuramentum obseruari. non an debeat obseruari.

Maxime q[uo]d secundum hunc sensum sequeretur:
q[uo]d matrimoniu[m] ualeat. & q[uo]d iuramentum adeo ob-
liget. ut non possit peti restitutio nec absolutio. q[uo]d
est contra tex. in. c. significauit. de eo qui dux. in ma.
quam pol. per adul. su. al. & contra tex. in. c. si uero. &
in. c. uerum. de iure iuran. & in. c. cum contingat. eo.
ritu. & in. c. quis pactum de pactis. lib. 6. Nam ibi
uerba augustini excludunt absolutionem. dum di-
cit q[uo]d matrimoniu[m] sit in deo firmū & stabile: quia
de iure canonico non habet firmitatem. ut i. c. ad au-
dientiam. q[uo]d metu causa. & etiam secundum om-
niu[m] sententiam: tunc dicitur firmum: quando ex-
ceptione elidi non potest. & tunc dicitur non habere
firmitatē: quādo exceptione elidi p[otes]t. ut i[n] dicto. c. ad
audientiam. ergo nō p[otes]t dici q[uo]d matrimoniu[m] sit firmū
& stabile: cū exceptione & absolutione possit i[n] firma-
ri. itaq[ue] intērio augustini nō est: dicere q[uo]d matrimo-
niu[m] metu contractu[m] sit firmū & stabile. & ita audio
modernos dignissimos p[re]ceptores hoc idē uoce sefi-
ce. Sed in contraria snia fuit sanctus doctor. 3.

F iii

unde iure
p[ro]torio nō
ualent.

matrimo-
niu[m] metu
contractū ē:
nullū regu-
la generali

ex p[otes]t itē
tionē augu-
stini i. c. in
ter ceteras.
23. q. 4.

si matri-
moniu[m] /
metu & cū
iuramēto /
contractū ē
in deo fir-
mū & sta-
bile: ergo
nec nullū ē
nec retra-
ctari p[otes]t

si matri-
moniu[m] /
metu & cū
iuramēto /
contractū ē
in deo fir-
mū & sta-
bile: ergo
nec nullū ē
nec retra-
ctari p[otes]t

distin. 39. arti. 3. questio. 2. ubi intelligit eandem sententiam augustini & Ambrosii: q̄ ex matrimonio metu iurato teneatur. & ita firmiter tenet q̄ iuramentum obligat ex sententia augustini & Ambrosii. Itē panormitanus in. c. abbas in solutione illius tex. dicit: q̄ quis ibi iuramentum non firmat contractum matrimonii: obligat saltem ad cōtrahendum matrimonium itaq̄ non potest uenire contra iuramentū nisi petita absolutione. ¶ Quid igitur dicendum: durum est ab interpretatione sancti doctoris discedere. Sed contra eam uidetur textus iuris canonici in dicto. c. significauit. ubi matrimonium fuit iuratum. & non obstante iuramento quia metu contraxit: potest libere cum alia contrahere & ita notat ibi dominus abbas sibi non constans. q̄ etiam iuramentum erat nullum. & glosa est ibi ordinaria. ¶ Rursus ego uideo q̄ si uerba augustini referant ad necessitatem matrimonii: stare non possunt dicit enim q̄ sit stabile & firmum. igitur excluditur exceptio & absolutio iuramenti ut supra dicebam. Nam firmum dicitur: q̄ in facto remanet firmum. & stabile. q̄ elidi non potest. & cum in facto remanet firmum: exceptio non habet locum. ut colligitur ex dicto q̄d̄ metus causa. ff. & bar. in. l. metum. §. uolenti. eo. ti. & facit tex. in. c. 2. de iure iura. nam quis req̄ratur absolutio: tamen dicit in effectu non posse cōstringi. ut i. c. 2. igitur non est stabile nec firmum. Itē aduertat & in hoc stat deceptio. quia in. c. iter ceteras aut uis q̄ matrimonium metu contractum sit ualidum: & certe nec ualidum est nec matrimonium esse potest. quia deficit liber consensus. quod est substantialiale ut in. c. cū locum. & ibi cōmuniter doctores & in. l. si patre. de ritu nup. at iuramentum nō supplet consensum substantialem. ut notatur in. c. si. de procura. lib. 6. ergo non est matrimonium. quia libertas non habet locum ubi metus uel coactio intercedit. Aut uis q̄ in dicto. c. inter ceteras. iuramentum obliget ad matrimonium. ut ex eo infer. sanct. doctor & do. abbas ubi supra. & pro facto ile tex. nihil probat Nam ibi dicitur q̄ matrimonium sit in deo firmum & stabile. itaq̄ non dubitatur: de obligatione ad matrimonium contrahendum. sed de ipso matrimonio iam contracto: an licite maneat in ipso uel illicite & ideo dicit q̄ matrimonium stabile maneat & firmum. quia non fuit peccatum suscipere concubinā in uxore. itaque de obligatione iuramenti nihil ibi probatur. & cum supponatur matrimonium: necesse est fateri q̄ ibi ille concubinarium post coactionem habebat eam secum. ex quo fuit firmatum; matrimonium. ut in. c. ad id. despon. & in. c. de illis. el secundo. de spon. impub. & ideo dicebat augustinus: q̄ firmum remaneat & stabile. quia licitum fuit. cetera uero fuerunt in honesta & illicita. ut puta nō subuenire matri & fratri. habes igitur augustini & Ambrosii expositionem.

tex. i. c. iter cetera. d̄ iuramenti uel extorri obligatione nihil probat.

iuramentum metu p̄stitum ad cōtrahendum matrimonium: nō ē nullū.

uis uel metus in oīa actu uolūta

¶ An autem iuramentum ad matrimonium uel p̄stitum obliget: certe ex sententia san. doctoris & domini abbatis obligat. quis non uideatur probare ex textu augustini. ¶ Et idem dominus abbas in dicto. c. significauit. dicit etiam iuramentum esse nullum. adiungit rationem: quia contra bonos mores ¶ Aduerte & declaro eius rationem. quia matrimonia debent esse libera. & obuiare libertati matrimonii etiam adiectione penes: est cōtra bonos mores. ut in. c. gēma. de sponsa. in. l. ticia. de uerbo obli. ergo metus & iuramentum p̄stitum contra libertatem matrimonii: est contra bonos mores. hec est mens abbatis quis per uerbum forte loquatur. ¶ Diligentius aduerteudum esset. quia non solum in matrimonio metus iferretur contra bonos mores sed etiam in quolibet alio contractu. ut in. l. 3. ff. q̄d̄

metus causa. uidemus tamen iuramentum metu contractum: ipso iure esse ualidum. ut in. c. 2. & in. c. si uero. & in. c. uerum de iure iuran. ergo hoc q̄d̄ sit contra bonos mores: nō impedit iuramentū obligationē. ¶ Sed stat in fronte argumentum: quo non est obligatorium contra bonos mores p̄stitum iuramentum. ut in regula. non est obligatorium. de reg. iur. li. 6. in. l. si quis inquilinos. §. si. de leg. 2. ¶ Ego ita sentiebam. aut iuramentum p̄statum si mul cum ipso actu presentis consensus: & tunc non est matrimonium. quia uerum est consensum non esse liberum. nec iuramentum supplet libertatem. quia alias iuramentum esset sine remissione obseruandum cum esset liberum. q̄d̄ tamen est falsum. ut in dicto. c. uerum. & in. c. si uero. & ita est demente etiam eiusdem sancti doctoris: qui appellat iuramentum coactum. & dicit iuramentum absoluendum. & idem dominus abbas. ergo iuramentum non supplet libertatem. ex quo sequitur: non esse ualidum matrimonium. ¶ Credo autem q̄ quis ille consensus metu coactus non efficiat matrimonium: nec eum supplet iuramentum: tamen remanet obligatio ex iuramento ad cōtrahendum. quia iuramentum: ex pte dei: nullā cōtinet turpitudinē. ¶ Aut per metu ante matrimonium uerba fuit aliquis coactus iurare: se ducturum talem in uxorem. & tunc etiam credo iuramentum ualere: quis absolui possit ab eo. ut in dicto. c. uerum. & in. c. si uero. ¶ Nec obstat ratio abbatis & argumentum ex. c. gēma. quia quis iuramentum sit turpe & cōtra bonos mores ex pte recipiētis: quia metu impellit iurare matrimonium. ex parte tamen iuramentis: nulla est turpitudō. quia ipse contrahere matrimonium iurauit ut dicebat augustinus. de quo in dicto. c. inter ceteras. cum igitur iuramentum tendat in deum & inter deum & iuramentum non sit turpitudō: credo iuramentum obligare ex ratione. c. debito res. de iure iurando. & ita resoluere argumenta. ¶ Ex his etiam constat pu lcherrima limitatio ad reg. non est obligatorium. de reg. iur. rursus constat: ualere iuramentum in contractu matrimonii metu p̄stitum: quis aliter sepissime uulgo tradat ex dicto. c. significauit. cui respondeo. q̄ non probatur in dicto. c. significauit. iuramentum fuisse nullū. Nec obstat q̄ ibi sine absolutione aliam duxit in uxorem. & dicitur cum ea manendum. nam aduertendum. q̄ iuramentum metu extortum: quis ualeat & sit necessaria absolutio: tamen si non fuerit obseruatum. non peccatur mortaliter. ut in. c. uerum. de iure iuran. ita igitur in dicto. c. significauit: duxit secundam in uxorem: non obstante iuramento primo. & ex hoc non sequitur iuramentum non ualuisse. quia quis ipso iure teneat: potuit de facto contraxisse & ualeat matrimonium. licet contrahendo male fecerit. sed non adeo male fecit: ut sit puniendus tamq̄ pro mortali peccato. ut in. c. uerum.

no iferret contra bonos mores

in cōsensu de p̄stito / metu p̄stito / si iura / metū adeū de cōsensu referat: nō obligat

obligaret / si adactum futurus se referret

respondet & interpreta tur tex. i. c. significauit.

Dos metu p̄missa nullā est

¶ Secundus casus ad quem inferre possumus: est p̄missio dotis. Ut in le. si mulier. §. si metu coactus. q̄d̄ metus causa. ff. Vbi bar. ex eo notat. q̄ ubi cū pactum confirmat a lege & p̄ducit actionē ex confirmatione pactū metu reditur nullū. Vnde moderni in le. iuris gentium. §. Sed cum nulla. ff. de pactis. inferebant q̄ de iure canonico omne pactū nudū. q̄d̄ alias p̄ducit actionē: si fiat metu uel dolo est nullū. maxime attenta intentione iuris canonici. Quia si dolo uel metu interueniat: iuramentū reditur nullū. Ut in. c. cū cōtingat. de iure iuran. & reliqua. Ita dicit do. iason in. §. Sed in nulla. 3. col. ueris. tertio nouiter limita. Do. abb. in. c. abbas. 3. col. tenet. q̄ illa regula ad omnē cō probationem leges non est generalis. Sed q̄d̄ in dote sit speciale. Ut tanq̄ accessoria matrimonio: metu p̄

Col. 129

missa uel data: non teneat. ¶ Ego de dictis ia/ sonis & bar. diserui late in rep. c. i. de pactis. char. 78. col. i. uerfi. decima sit declaratio. Sat est q ratio domi ni ia sonis cōcludit nostrā sententiā. nam cū pacta cō firmenē equitate cāonica: necesse ē ut nō ualeāt si me tu fiant. quia que metu uel dolo fiunt equitate stare nō possunt. Vt in le. i. ff. eo. & in le. i. ff. de dolo. & i. le. i. ff. de doli excep. At q speciale sit in dote: hoc nō p batur ex accessione matrimonii. Sed ex ratione ge nerali: quia doris pmissio ex quo & bono cōstat. Vt in le. has obligationes. de cap. dimi. ff. item est bone fidei maxime hodie. Vt i. le. i. ff. sed & si. C. de rei. ux. acti i. ff. fuerat insti. de act. ergo si dolo uel metu fiat stare non potest Vt in le. 3. ff. p socio. & in le. bona fi des in fine. ff. de pos. nā bone fidei & bono & equo cō trarius est dolo uel metu & hoc de iure ciuili. d iu re uero canonico stat ratio uniuersalis q que metu fiunt: rata non habent. ergo non subsistunt ex confir matione cāonica. & ita credo q. ubiq. de iure ciuili pactū rei equitate cōfirmat: si dolo uel metu fiat: sub sistere non potest: quia deest fundamentū. Vt in le. i. de doli excep. & in dicta le. si mulier. ff. si metu coa ctus. & arg. in le. sticū. ff. naturalis. de sol. nā ubi i est dolo uel metu qui ē cōtrarius equitati: deest equi tas. qua sublata nihil est qd confirmet. qnimo ad nō seruandū adest equitas cōtraria. Vt in. c. ad audientia sepius al. & in le. i. qd metus causa. su. al. & in le. i. de doli excep. & insti. de excep. post prin.

¶ Quartus casus ad que inferimus est: in uoto me tu facto qd dicit nullū. Vt notat glo. in. c. abbas. & in c. auctoritate. 15. q. 6. & do. abbas in dicto. c. abbas. & cōmunis est sententia: que his fundamentis cōfirma tur. primo p tex. in. c. i. qd metus causa. secūdo ex. c. presens. 20. q. 3. tertio: qui a deus nō recipit nisi since ram & spontaneā uoluntatem. Vt. 15. q. i. c. non est.

¶ Ego fateor uon ualere uotum metu factū. qd cla re p batur ex. c. presens. & ex. c. i. su. al. Sed non pro batur uotum esse nullum iure speciali. quinimo si attentius consideramus rationes illius cap. i. ille rex. determinat sub ratione tituli uniuersalis: de his que ui metus ue causa fiunt: non autem ratione speciali de qua nihil cōstat in illo tex.

¶ Item nec. c. pre sens. habet fundamentū iuris specialis. cum dicat q psalmista uoluntarie se sacrificare testatur. qd enim quis non eligit: nec optat: pfecto nō diligit. qd autē non diligit: facile contemnit. nullum ergo bonū nisi uoluntarium: iccirco dominus nō ferendā i uia uir gam p quā uis alicui inferatur: pcepit. hucusq. tex. nā si bonum nō est nisi uoluntariū: ergo si metu fiat: nō est bonū qd & in uoto & in omnibus bonis ueq. est igitur. qd bonū non est: ratū a iure maxime canonico haberi nō debet: quia qd bonū non est: iustu; esse non potest. Vt in le. i. de iusti. & iure. in prin. Ius enī equum & bonū est. Vt ibi. ergo bonū qd uolūtas me tu agit: nihil iuris habet.

¶ Rursus dicit q do minus pcepit non ferendā uirgam p quā in uia uolē tia alicui inferatur. si igitur nō est ferēda uirga: quo modo uolumus ut ius canonicū non solum non fe rat: Sed q. ex actu ui facto tribuat obliagtionē uio lento. nam a uultu dei debet pendere nostrum iudi cium. Vt in. c. ut nostrum. ut eccle. bene. & i. c. signi ficasti. de electi. uides itaq. q. que metu fiunt nō pos sunt habere iusticiam canonicam.

¶ Sed oppones forsam de iusticia ciuili: que necesse est bonum confirmet. qd ueronon est bonum: ratū habere non debet. quia primum omnium legū prin cipium est: bonum esse sequendum. malum uero e uitandum. & finis earum est: felicitas humana. igit leges approbantes ea que metu fiunt: nec habent pri cipium nec finem debitum.

¶ Respondeo q. ex regulis uniuersalibus legis ciuili sequitur quedā

Col. 130

approbatio: que iniqua est. & ideo ius pretorium cō tra talem iniquam illationem prouidet equitate. qd expressius declaro. nam regula est iuris ciuili. ut ex qua cumq. promissione licita & stipulatione roborata: oriatur obligatio & ius agendi. que est actio ut in l. s. ff. stipulatio. de uerbo obli. in prin. insti. de uerb. obli. finge igitur q te metu impulsi: ut mihi centū stipulatione promitteres. certe mihi teneris ex eadē regula. nam hic est consensus duorum. quia qui me tu agit: uerum est agere. ut in dicta. l. si mulier. ff. me tu coactus. item est forma stipulationis. de qua in di cto. ff. stipulatio. item est res apta stipulari. igitur ori tur obligatio. idem (quis in alio proposito) dicebat barto. in. l. si quis pro emptore de usucap. in. 15. col. in fictione priuata uerfi. contra predicta. hec est igitur causa quare ex regulis iuris ciuili tenetur ex tali cō tractu. qd tamen erat iniquum: inspecta qualitate res ut in dicta. l. i. de doli excep. quia ea consideratiōe q metu promissio: iniquum & contra naturalem equi tatem est: ut ex promissione teneatur. sed equitas na turalis: non erat confirmata a iure ciuili. nec regula illa uniuersalis: promissorum erat limitata nec disti cta: ratione naturali huius casus. & ideo ius pretoriū emissit edictum conforme & consonans iuri natu re. quo dicebat. se ratum non habiturum qd metu gestum esset. ut in. l. i. eo. ti. nnde non ualent iure pre torio nec naturali nec etiam canonico. ut in dicto. c. ad audientiam. qd uero barto. dicit ubi supra exce ptionē metus dari a iure & in hoc ipso fingi: certe mera est fictio: nec iuris ueritatem habet sententia barto. quia cum exceptio detur contra actionem: nō fingitur actionem non esse natam. ut i. l. i. de excep. & patet in prin. insti. de excep. & recordor dixisse la tius in. l. si unus. ff. pactus. ff. de pactis.

¶ Sed dices forsam. q. mero iure & uera iusticia: contractus metu uel dolo factus: nō habet iuris obli gationē: quia inspecta eqtate naturali nō pōt subēe ius agēdi. & dū in illo contractu cessat equitas naturalis cessat etiam obligatio ciuili que obligat uinculo su periori. s. ipsius nature. ut in. c. quo iure. 8. di. & in. c. qualiter. de accus. & c. solite. de maio. & obe. & dixi superius in prin. ff. de deriuatione.

¶ Respondeo. q. talis obligatio ciuili: est introdu cta ex causis tantū intrensicis: quia habita cōsidera tione ad causas uniuersales obli gationē pducentes iusta est obligatio. nam adest materia & forma obli gationis. & reliq. Requisita ut supra. Ideo ergo iuris ciuili introductio: habet locū secundū naturā: quia ius ciuile i materia apta introducit suas obligatiōes potestate legis nature. Vt in le. ueluti. ff. de ius. & iu re. & in. c. si quis de maio. & obe. & ita bar. in le. iulianus uerum berrē. 8. & 9. col. de cōdi. inde. Hac igitur uia talis obligatio dicitur iusta. Vt insti. de excep. in prin. & in. l. i. de doli excep. Sed considerata causa ex t rinsicca ipsius rei que fuit metus: certe iniquū est: q. talis cōtractus metu uel dolo factus habeat iuris ne cessitatem. & ideo in tali cōtractu: cum nō insit natu ralis equitas. Vt in dicta. l. i. de doli excep. necesse est dicere q. nō iustit obligatio naturalis que ex equita te nascitur. Vt in. l. sticū. ff. naturales. su. al. & ita dice bat bal. in. l. cūquis. C. de iuris. & facti. ig. ubi negat q. contractus dolo uel metu factus: habeat naturalē obligationem.

¶ Ex his primo intelligas quo modo obligationes ciuiles sine naturali: possunt cō siderari iuste. Secūdo intelliges q. cōtractus dolo uel metu factus: non habet iusticiam naturalē & q. equi tas naturalis non suadet: immo impedit ne debeant obseruari. Vnde idem est cōcludēdū de iure canōico.

¶ Ex quo etiam sequit. q. uotū deo emissum: nul lam habet iustā obligationē. s. nec naturalē nec gen tium nec canonicā. nec curandū est de ciuili: que in

ostendunt ga iuris rō ne ea q me tu fiūt: iuf ciuili si nō uallida

et quia iuf prorio nō ualeāt nec canonico ualere de beans

ostendie quomodo ius ciuile secundum naturā producat obli gationē ex contractu metu fa cto

inspecta ta men equi tate totius rei nō hēt iustitiā na turalem.

q. cū q. eqta re cōstat si metu fiat nulla sūt.

dos metu pmissa nō ē nulla ex accessione

nec alia ra rione sin gulari.

pbat uotū rōne uni uersali esse nullū dum metu sit ex tortum

his se intromittere non potest.

¶ Sed stat argumētū. q̄ iuramentū metu factū: ualidum est mero iure. Vt in. c. 2. & in. c. si uero. & in. c. Verum. de iure. iuran. cum similibus. & tamen iuramentū deo fit. qui non recipit nisi sincerā & liberam uoluntatē. Vt in. c. i. 15. q. 6.

¶ Quippe argumētum est ugens. Nam doctores cum redunt rationē quare uorum metu factū non ualeat. Hanc ostendūt & idem cōprobat ex. c. prefens. su. al. Sed hec ipsa ratio habet locū in iuramento que deo fit. Vt in. c. de bitores. in. fi. eo. ti. & in. c. & si christus. ergo nec iuramentū ualebit.

¶ Resoluā in illatione sequēti. q̄ in uoto uis principaliter infertur: ut deo obligetur & ei (ut ita dixerim) querat. in iuramento tamen pars ipsa cui querendū est: infert metu. ideo iuramentum ex quo deo obligat ualeat. uide latius ibi.

¶ Rursum arguitur cōtra superiora: quia uidemus q̄ iure etiam canonico uoluntas coacta metu: habet p̄ uoluntate. & ex ea p̄cedit: quia uerū est ita uoluisse: quis metu uelit. Vt in. c. sacris. de sepul. in. c. merito. 15. q. 1. Respondeo q̄ in malis & peccatis qui metu uult: penam meret: quia malū uult & ideo peccat nec obstat metus: cum potius debeat mortem pati: q̄ malo consentire. uoluntas enim cogi non potest: sed metu impelli. At metu malū uelle non debet. & ob hoc ipsum q̄ uult peccat ut in dicto. c. sacris. Sed ex hoc non sequit: q̄ in his que mala non sunt: ex eo q̄ uelit & metu uelit: id debeat ratū haberi in fauore maxime uim inferentis. & ita p̄cedit regula iuris canonici qua non habent rata.

¶ Quintus casus est in porrogatione iuris ditiōis metu facta. Vt in. l. 2. i. prin. ff. de iudi. & ibi glo. & bar. & est etiam tex. secūdū bal. l. si qui ex consensu. C. de episcopali audien. notat etiam glosa in. c. abbas. ubi generaliter intelligit in quacūq̄ iurisdictione p̄ metu occupata. idem tenet bar. in tractatu de tyrano. Vnde infertur p̄ abbatē ad ea que ibi tractat bar. & bal. i. j. decernimus. C. de sacros. eccle. q̄ si ciuitas elegit officialē: p̄ metu exercitus uel tyrani: electio est nulla & ipse non habet iurisdictionē. & reliqua.

¶ Animaduerte primo. q̄ iste casus specialis ex dicta. l. 2. p̄cedit tam de iure canonico q̄ etiā ciuili. Sed casus illius rationem: ego aliter tibi ostendo. non est enim ius speciale ut creditur. Sed habet rationem ex his que superius dixi. & considerā q̄ lex illa in. l. 2. loquitur quādo uis a pretore infertur. Vt patet in illis uerbis: uiribus preture cōpulsus est. ita textus Sed nos hoc certū habemus: q̄ iure pretorio ea que metu fiunt rata non habentur. nec ualent. Vt in. l. i. eo. ti. in. l. 3. §. inuito de bonor. poss. in. l. 3. §. Siquis autē de constituta. Ergo si idem pretor uim intulerit: ex suo edicto non ualeat iurisditio. & ideo dicebatur nullam in eo transferri iurisdictionē.

¶ Verū ex hoc forsam dices: q̄ si pretor uim non intulisset. Iurisdictionē ualidam fuisse: cum actus metu factus: iure ciuili ualeat. ¶ Aduerte tamen. & nūc intelliges sententiam iuris pretorii simul cū illa lege. 2. & in primis id teneas. q̄ ius pretorū ad iudicū se refert: prout est solitum se referre. Vt in. l. 2. 3. col. §. eodē tempore. de orig. iu. & declarat paulus de castro i rubri. C. qui admitti. & patet in hoc ipso edicto quo dicit pretor: que metu facta erunt: rata non habebō: & ita ponderat hostiensis in sūma eo. ti. §. qualiter res cindantur. Sēsus itaq̄ est: quecūq̄ inuenerit pretor uel iudex metu esse facta: ea non obseruabit. Nec ex his tribuet iudicium. Hoc idem constat ex sententia legis latoris in. §. i. iusti. de excep. Vbi quis iure ciuili. efficax sit actio non obstante metu: tamen iniquū est ita iudicari. Vnde iudicium nō reditur ex contractu metu facti: nimirū igitur q̄ actus non ualeat: si metus adhibeatur in eisdem iudicialibus cum ius pre-

torium actus recessione: ad iudicium referat. itaq̄ si in eodem iudicio uel in his que ad iudicia pertinent: metus adhibeatur: actus erunt nulli. maxime si p̄tor uel iudex metu intulerit: qui rata que metu fiat habere non debet: & ita intellige predictā. le. 2. de iudi. in prin. & etiam tex. in le. si qui ex cōsensu. C. de episcopali audien.

¶ Ex his etiam confirmat quod dicimus in principali conclusione: nam sicut ea que metu apud p̄torē fiunt non ualent iure ciuili in uniuerso sumpto: ita ea que fiunt apud p̄sonas ecclesiasticas: quia sicut ius pretoriū rata non habet: ita etiam ius canonicū.

¶ Ex his infert ad distinctionē quā tradidit panor. in. c. abbas sup. s. casu. Vbi dicebat q̄ si episcopus eligebatur metu p̄ capitulū: electio erat nulla. sed ino. uidebatur tenere contra. in. c. qd̄ sicut. de electione. imo q̄ ualeret mero iure: quis ueniret rescindenda per tex. in. c. abbas. panormitanus tamen distinguit. & concordat. aut tenentur electores eligere certum: & tunc electio est nulla. quia est contra substantialia electionis. quia electio est inter plures. & ita intelligitur tex. in. c. ubi periculum. §. ceterum. de electi. lib. 6. ubi dicitur. q̄ cessat electio si adimatur libertas eligendi. aut compelluntur eligere unum de certo genere personarum: & tunc metus non uiciat actū ipso iure. quia non tollitur potestas & libertas eligendi. qd̄ pulchro argumento probatur. nam non ualeat consuetudo per quam auferat libertas eligendi. ut in. c. cum terra. de electi. sed ualeat ut electio fiat de certo genere personarum. ut in. c. abbate. de uerbo. sig. & in. c. cum dilectus. de consue. & ita notabat io. an. in dicto. c. cū terra. hec sunt dicta abbatis in. c. abbas. su. al. & in. c. licet. 7. col. & in. c. cum terra. 3. col. de electi. & alibi.

¶ Sed aduertendum est. q̄ quis electio fiat metu de certo genere personarum: non ualeat ipso iure. aut si dicant ualere: querat ab eis quo iure ualeat. Dicunt ipsi quia consuetudo ualeat de certo genere eligendo fareor. sed consuetudo est ius: & incipit a consensu libero. ut in. l. de quibus. ff. de leg. sed metus nullam habet iusticiam. nec infertur consensu partis. Immo contra bonos. mores. ut in. l. metu. ff. qd̄ metus causa. itaq̄ non iuste concluditur ex consuetudine ad ipsum metu. Preterea etiam si sit illatus metus. ut eligatur aliquis ex certo genere: certū ē electionē non esse liberā. sed metu electū. igitur non ualebit. Vt in dicto. c. ubi periculum. in. §. ceterum. cuius sententia ea est: ut electio debeat habere libertatē: nulla re impeditā. nam arbitrium debet esse liberū. adeo q̄ si affectus in ordinatus adfuerit: uel aliqua cuiuscūq̄ obligationis necessitas: cessat electio. dū libertas adimatur eligendi. Ita dicit tex. Nec ponderes uerbū ad certum aliquid. iuncta glosa que exponit: puta talem eligendum: que interpretatio uideat assentire sententia abbatis. ¶ Tamen aduerte. q̄ quādo metus infertur. Vt de certo genere eligat: ad aliquid certum infertur. alias non esset metus nec uis. id autem certū. hoc est. Vt electio fiat de certo genere. Ac cū de iure possit: imo inter omnia dignitatū habiliū genera: Debeat fieri de sūmo pontifice electio: certe cōtra arbitrium eligentiū fit: quādo eo modo quo possūt & debent. nō est. p̄missum eligere. ¶ Preterea ratio domini abbatis hec est. ut quādo est de certo genere electio. iam in sunt substantialia electiōis. quia de pluribus eligit quem uult. sed q̄ unum precise eligat: hoc est contra substantialiam. & ideo est nulla: ita ipse.

¶ Aduerte diligentius. quia hec ratio aliorum tenet qd̄ tibi patenter ostendo nam inter duos. potest esse electio. quia de duobus unum eligere possūm. itaq̄ in hoc ipso adest requisitū ipsius electionis. Vt

tribuslo
quid iudic
ab illis

in. c. i. 15. q. 6.
in. c. sacris.
de sepul. in. c. merito.

obonauit
in. c. i. 15. q. 6.
in. c. sacris.

iurisditio
metu data
nulla ē
& idē pro
bat i oibus
actibus iu
dicialibus.

ex quo de
clacat tex. i
l. 2. ff. de iu
di.

in. c. i. 15. q. 6.
in. c. sacris.
de sepul. in. c. merito.

quis ele
ctio fiat de
certo gene
re p̄sonarū
nō ualeat. si
metu fiat

inter duos
potest el
se electio
nō ualeat si
metu fiat.

notatur in le. serui electione. de leg. i. Sed si metus intercedat ut unus de duobus eligat: non ualeat. quoniam etiam ipsa consuetudo non ualeat. Vt in dicto. c. cum terra. ubi est casus expressus. ergo nec consuetudo illa dicitur non ualere: quia sit contra hoc substantiale. nec ideo ceterum ualere electione de certo genere metu facta: quia habeat substantialem. Et ita diligenter attende. de q. non ex defectu substantialium. Sed propter metum ad electionem illam: non ualeat electio. Item ex eo q. habeat locum electio inter duos uel plures: non dicitur libera si ad electionem metu impellant electores. nam uerum est non esse liberam & ideo non ualere. Vt in dicto. c. cum terra: & in. c. quisquis. eo. ti. & in. c. messana qd generaliter loquitur in qualibet electione presumpta: id est presumptione temeraria celebrata. ¶ Facit qd docebat bar. in le. si quis pro emp. in fictione priuatiua. de quo supra dixi: q. uir um ipsius metus est extrinsecus. nec aliquid deest substantiale. qd a se ipso patet: nam alias nec stipulatio ualere. qd tam est falsum. Vt in le. ex eo de inuti. stipu. & in. l. i. de doli excep. ff. Si igitur ex metu dicitur nulla electio: dicitur est: q. ista nullitas est ex causa extrinseca. que ita est in metu electionis unius: sicut in metu electionis ex uno genere. ¶ Preterea in hoc ipso ualeat argumentum de electione ad matrimonium. Vt expresse probat in dicto. c. Vbi periculum. §. Ceterum. ubi in calce sponsus datur ecclesie. & notatur in. c. dudum. el. grade. & i. c. Quisquis et in dicto. §. ceterum. At secundum hoc sequeret q. ualere matrimonium metu contractum: quando inferretur ut contrahat cum una ex pluribus. & ita do. abbas dicebat: posse attentari in dicto. c. cum terra. ¶ Quippe a iuris consulti nihil debet attentari: quia attentata in irritum reuocant. Vt in. c. non solum de app. li. 6. At porius probatur matrimonium non ualere: siue habeat locum regula generalis: quia ea que metu fiunt: non ualent. Vt in. c. ad audientiam. siue habeant locum plures rationes: ex quibus matrimonium censetur nullum: dum metu contrahitur. Nam q. habeat locum ratio generalis: patet: quia non est equum ut metu: aliquis compellatur ad eligendum uel matrimonium contrahendum. Nec equum est id ratum haberi. Vt in. l. i. ff. eo. Nec hoc q. sit ex certo genere: tollit metum. Ergo nec tollit ipsius rei equitatem. ¶ Preterea rationes que in matrimonio adducuntur: habent locum etiam in isto casu. Et prima est ex tribus: quas tradit Guaspar de calde. quem refert abbas in dicto. c. Cum locum. que fuerunt sumptuathologice. Nam cum in matrimonio adest sacramentum: qd significat coniunctionem inter deum & ecclesiam. Vt in. c. Debitum de big. sicut christus uoluntarie assumpsit carnem humanam: ita uoluntariu debet esse carnale matrimonium. Sed hec ratio habet locum: quando metu impellitur ad contrahendum cum aliqua ex pluribus: siue sint quatuor: uel quatuor: uel sex. Igitur non ualeat si metu contrahatur. ¶ Secunda ratio est: quia metu impeditur precreatione solobolis que est secundum bonum matrimonii. ¶ Tertia est: quia est contra fidem. nam ex inuitis nuptiis mali solent exitus puenire. ut in. c. requisiti. & qd quis non diligit: facile contemnit. Vt in supra allegato. c. presens. At cum iste rationes habeant locum: quis metus inferat: ad matrimonium unius ex pluribus: sequitur q. non ualeat. Facit tex. i. c. cum locum. ibi plena debet libertate gaudere. Nam doctores tam theologici quam canonice ponderant illam rationem. q. cum liber requiratur consensus: necesse est q. si metu consentiat: actus non ualeat. Et ita ponderant tex. in. c. Cum locum. Sed ista libertas concludit nonum casum: cui debeat esse plena. Ergo non ualeat matrimonium. ¶ Verum obstat in primis: qd si metus sit talis qui non cadat in constantem uirum. non impedit matrimonium. Vt in. c. de muliere. despon. Et in. c. de illis. de

sponsa. impub. attamen uidemus q. non est plena libertas ubi qualiscumq. metus intercedit. igitur non requiritur plena. aut uerum erit q. qualiscumq. metus redit matrimonium nullum. qd est falsum. Vt in. c. consultationi de sponsa. & in. c. cum dilecti. qd metus causa. ¶ Respondeo q. a iure est dereminatus metus & libertas. Vt ille censeatur metus: qui cadat in uirum: constantem. ut in dicto. c. de illis. & illa censeatur libertas plena: que non est impedita metu sufficienti. ut in. c. consultationi & in. c. de muliere iuncto. c. cum locum. ¶ Nec obstat arg. qd formari potest: q. inter plura: est consensus electiuus. ut in dicta le. serui electione. de leg. i. ideo cum eligat unam potius q. alteram: habetur libertas ad ipsam. & est electio. ex quo sequitur: q. non obstant rationes superiores. ¶ Respondeo q. iste consensus & libertas est respectiuus. Qui non sufficit ad matrimonium. quia omnis consensus metu coactus. est etiam liber respectiue. nam consensus cogi non potest. Vt in. c. sacris. eo. ti. & plane fatent theologici. Sed metu potius elegit matrimonium. q. pati uelit id qd timeat itaq. etiam in matrimonio: quando metu ad unam tantum infertur: est electio & libertas. Vt potius uelit eam in uxorem q. pati. Et in hoc ipso q. matrimonium uoluntas elegit. libere uult. quia uoluntas cogi non potest. ut in. c. sacris & tenet. 8. doctor. 3. di. 3. ar. 3. que stitucula. 2. & 4. di. 29. quest. 4. ¶ Nec obstat id qd dicit do. abbas. in dicto. c. Cum terra. q. olim in matrimonio erat d. precepto. iuxta illud genensis cap. 2. Crescite & multiplicamini. & notatur in. c. nuptiarum. 27. q. i. Qd ego non disputo. dato tamen q. uerum sit. non sequitur q. metu possit compelli ad matrimonium maxime. ut contrahat aliqua cum ex certis. Et maxime cum requiratur libertas. nec hodie sit in precepto. Sed stat in sola libera uoluntate. ut in. c. cum locum. ¶ Sextus casus dicitur esse. quando auctoritate prestitit tutor metu. nam tunc actus est nullus. nec est opus refectione ut in le. i. §. si. ff. de aucto. tuto. & ita per illum tex. notat in dicto. c. abbas & in. c. inter hec. Et in dicta le. i. §. si. Cum similibus. Vnde infert do. abbas. q. cum episcopus equiparetur tutori ut in. c. omnibus. 6. q. i. & notat in. c. auditis. de integritate resti. si ipse prestat auctoritatem p. metum in rebus ecclesie sibi subdite. non ualeat auctoritas ipso iure. Ita notat in dicto. c. abbas. in. 6. casu. ¶ Ego uero aliter considero intentionem iuris consulti in dicta. i. §. si. & presuppono aliud esse metum aliud uim. ut notat bar. in. l. i. ff. eo. nam quis metu inferatur consensus: uis tamen inferri non potest & ideo in his in quibus uoluntas uel consensus requiritur: si uis interueniat non possumus dicere consentire. quia uoluntas cogi non potest. finge q. ego ligatus: uir tra hor ad iudicium. quippe. quis sim in iudicio: si tamen nihil expressi ex quo probaretur consensus non potest dici me consentire. ut in dicto. c. sacris. qd metus cau. in. c. maiores. in fine. de bap. in. c. presbiteros. l. di. Vnde dicendum est: q. in his que consensu aguntur non est consensus: ubi uis interuenit. & ideo actus nullus est. Sed secus est quando metu probatur inductus ad consentiendum. nam tunc uerum est consentire: quis metu consentiat. ut in dicto. c. merito. & in. l. si mulier. §. si metu coactus. ¶ Vnde si animaduertimus casum in dicta. l. i. §. si. de au. tu. non fuit tutor metu coactus: sed ut ad fuit nec auctoritatem prestitit. qd plane constat ex uerbis que subiicio. tutor si inuitus retentus sit per uis non ualeat qd igitur. nec enim presentia corporis sufficit ad auctoritatem. ut si somno aut morbo comicia li occupatus tacuisset. Ita tex. ecce q. inuitus retentus erat per uim. nec aliqui d. aliud adhibuit nisi presentiam: in qua cadit uis: quia corpori tantum adhibet

plena libertas interpretatur q. uis metus intercedat si non cadat in constantem uirum

Sicut iter plura est consensus electiuus. ita metu dum contrahit eligi matrimonium potius q. periculum.

matrimonium metu contractum: etiam si metus referatur ad unam ex pluribus nullus est

rationes que re matrimonium metu contractum non ualeat.

non probat auctoritatem tutoris metu prestita: nullum esse ipso iure.

interpretatur casum i. l. i. §. si. d. aucto. tu. qui non i metu: sed i uio loq

non animo. item patet in exemplo dormientis & morbo comiciali occupati: & ita notat ibi bar. q. presen-
tia corporis: non probat animi assistentia uel consen-
su. itaq. ibi p. batur q. ubi interuenit uis: non proba-
tur animus. nisi p. alia signa animi ostendat q. corpo-
ris presentia. in qua uolentia habet locum. non tamen
ex hoc sequitur q. si metu prester auctoritate: non sit
prestata auctoritas. & p. hoc actus ualeat. nisi alio iu-
re probetur. & ita melius intelligit illam legem. Glo-
sa in dicto. c. sacris. in glo. i. Vbi interpretatur i. ui &
non in metu.

¶ Sed contra ista opponitur. Nam in iure nostro:
uis p. metu & metus p. ui assumit. Vt in le. i. in fine.
ff. eo. & ideo p. tor dicebat: q. d. u. ui uel metu fieret:
ratum se non habiturum. Vnde constat. q. non est faci-
da differentia. Rursus constat q. etiam ea que ui fiunt
non sunt nulla: sed ueniunt rescindenda.

¶ Aduerte. q. uis sumit dupliciter. uno modo: qua
do uis habet necessitatem absolutam. Et eo modo dif-
finitur in le. 2. ff. eo. Vbi dicitur uim esse maioris rei
impetu: qui euitari non potest. Et isto eodem modo
loquitur etiam cicero dum dicit: uim esse impetu do-
minante retinentem rem intra terminos alienos. &
hoc modo intelligunt phisici uolentum. In uolentis
enim non est actio ex parte passi. Et ideo dicunt ipsi
q. uolentum est: cuius principiu est: extra Nihil co-
ferre a te uim passo. Vnde in his que ui absoluta fiunt
non adest consensus ipsius patientis. Et ideo non po-
test esse peccatum: quia non agit sed patitur. ut in c.
sacris. & in c. presbiteros uerfi. qui autem. l. di. su. al.
& dicebat augustinus nullus peccat i eo qd uitare non
potest. Et ita intelligitur tex. in dicta le. i. §. fi. de au-
cto. tuto.

¶ Quandoq. tamen uis non habet ne-
cessitatem absolutam: sed in pulsu. ad eo q. non est ne-
cessaria: nisi respectiue & conditionaliter. Nam si qui
minatur mihi morte nisi tecum cotraxero: hic non
est uis contrahendi necessaria: quia possum non co-
trahere summittendo me periculo. Vnde si cotraxero
ago. & non est uolentum. & hoc est qd dicit iure co-
sultus: uoluntate metu coacta esse uoluntate. Hic igitur
metus in iure nostro sepius assumitur p. ui. f. respe-
ctiue. Vt in titulo qd metus causa. & i. c. constat. i. q. i.
Et ita loquitur iure consultus ibi. Vnde intelliges uer-
ba edicti. q. ea que ui facta erunt: rescindunt p. exce-
ptionem. f. quando non fiunt ui absoluta. Nam si fiat
uolenter absolute: nihil sunt. ut i. c. maiores. fere ad
finem in uerfi. ille uero. qui nunq. consentit: sed pe-
nitus cotradicit. nec rem nec caracterem suscipit: quia
ui absoluta compellitur. Vnde restituitio qd metus
causa: non habet locum in isto casu. Finge q. a iure ci-
uili uel statuto ciuitatis: requiratur p. sentia alicuius
qui inuitus & ligatus adest. certe actus nihil est: quia
p. sentia cogi potuit: & consensus non. & cu consensus non af-
fuerit uegetus est actus ipso iure non stare. ut i dicta le. i. §.
fi. de cura. fur. nec in hoc casu habet locum titulus
qd metus causa. Vt rescindatur que alias iure ualida
erant. quia hic essentialia non ad sunt. Vt in dicto. c.
maiores. & i. c. Sacris & ita nullum speciale est in il-
lo casu. unde pulchre intellige & interpretare edictum
qd metus causa. q. non habeat locum rescisio etiam de
iure ciuili: in his que ui absoluta fiunt. Nam actus iu-
re non potest ualere: quia factus non consistit: de est igitur
substantia ut in le. obligationum substantia de ac.
& obli. qd intellige ex superioribus. ¶ Ad id au-
tem qd do. abbas infert de prelato auctoritate p. me-
rum prestante. Nihil p. batur ut uidet. Na in tutore
nihil est p. batur in le. i. §. fi. At non iure speciali
ut abbas credit. sed regula generali canonica: cenies
nulla auctoritas per superiora.

¶ Septimus casus est: quando testes inuiti sunt p. sen-
tes. Vt in le. qui testamento de testa. ff. & ita dicit ho-

i uolentis
non e actio/
ex pte pas-
si.

qui abso-
luta fiunt:
non ualent
et iure ciui-
li.

stiensis in suma. eo. t. Vbi enumerat hos casus & do-
abbas in dicto. c. abbas. & allegat glosam in c. sacris.
¶ Aduerte q. hoc dupliciter potest intelligi. Primo
modo: quando inuiti detinentur ui precisa. & tunc nul-
lum est speciale ad regulam rescisionis. quia cu repu-
gnent: non sunt testes. Et uerum est q. actus oino uio-
lentus: etiam de iure ciuili non ualeat. ut in dicta le. i.
§. fi. de cura. furiosi. & isto modo intelligit glosa in c.
sacris. Et nota q. secundum glosam: non est aliquid ius
speciale. quis do. abbas aliter eam citet.

¶ Secun-
do modo possumus intelligere: q. inuiti detinentur te-
stes. f. metu instantis periculi. Et nunc bene uideret
casus specialis. Sed adhuc considera q. nulla est ratio
iuris singularis in hoc ipso. Sed ex eo q. in testamen-
tis requiruntur testes rogati. Vt in le. heredes palam. §.
intestamentis. ff. eo. t. si inuiti detinentur: uerum est non
detineri rogatos. & ideo non ualeat testametu. Ex hoc
ergo iure & solemnitate ex qua requiritur ut testes
sint rogati ut testamentu ualeat: sequitur q. si sint in-
uiti. non ualeat. cogita.

¶ Octauus casus est in sententia. Ita hostiensis in su-
ma. & Io. an. in c. abbas. eum referendo sequi uidetur
& allegat tex. in c. in iustum. ii. q. 3. Sed glosa ibi &
archi. tenent contra. Et do. anto. & do. abbas eam ap-
probant. & similis est in c. i. q. d. metus causa li. 6. Vbi
dicitur. in sententia absolutoria excommunicationis:
id esse speciale. & ponderat abbas tex. ibi. tanq. casum
specialem. quia principes seculares ui compellebant ab-
soluere a sententia excommunicationis. & reliqua.

¶ Ex his tamen que superius dixi in quinta illatio-
ne & casu. colliges sententiam non ualere: metu lata
quia iudicialia non ualent. Vt in le. 2. in prin. de iudi.
& iudicium non debet redi. ut insti. d. excep. in prin.
facit tex. in dicto. c. in iustum. & in c. omne. 25. q. i.

¶ Nec obstat q. exceptione proposita. ea que metu
fiunt elidantur. & anteq. p. ponatur exceptio ius reda-
tur. quod fateor. quia. necesse est ut iudex sciat me-
tum intercessisse. & sine oppositione scire non potest
quia scit ut homo. Postq. tamen sciuerit. ipse tenetur
non seruare. ex eqtate. Vt i. l. qd si ephesi. de eo. qd cer-
loco. Iuncta le. i. qd metus causa. ff. et. l. i. de doli ex-
cep. qd intellige in actibus extra iudicialibus: quia i
iudicialibus. nec credo iure ciuili ualere. quimo sine
oppositione & sine sententia superioris. esset nullus
quicquid metu fiat. Sed cogita.

¶ Nec obstat
tex. in l. interdum. qd cu falso tutore. ff. Quia non
constat q. apertore uolenter sit compulsus. sed pre-
sumendu est iudicialiter compulsus nec obstat q. scie-
bat pars ipsa falsum esse tutorem uti ex hoc non se-
quitur q. iudex sciret. Nec obstat tex. in dicto. c. uno
quem ponderat. abbas. redendo rationem metus pote-
statis laicorum. Nam hec ratio generalis est. ut patet in
cap. ad aures. & in c. ad audiendum. eo. ti. & dixi latius
in prin. Constat itaq. q. de iure canonico uel etiam pro-
prio. que metu fiunt non ualent ipso iure.

¶ Ex quo non infero. q. si quis constitueret p. metu qd
alias debebat ex tali constituto non oriet actio constitu-
ti. Probatur. quia hec actio est pretoria. cum pretor
equitate naturali introducit. ut in le. ff. de consti. er-
go si constitutu fiat metu. nec ualebit equitate qua
constat. ut in le. i. de doli excep. nec iure quo introdu-
citur. ut in dicta le. i. qd metus causa. facit qd notat
bar. i. le. si mulier. §. fi. metu coactus. ff. eo. ubi dicebat
q. quando pactum nudum equitate confirmatur a iu-
re ciuili. si metus itercedat. dicit nullu. p. illu. ext. &
qd dicebant moderni in §. Sed cum nulla. l. iuris ge-
tium. 3. limi. facit etiam textus in l. 3. §. inuito. de bo-
norum pos. & ita singulare exemplum prestare po-
teris casui in l. 3. §. si quis constituerit. de consti. pecu-
nia. Nam ibi quando per exceptionem non debetur
idest quando debitum eliditur exceptione: non de-

testes i uiti
ad testamē-
tū nō ualēt
cū rogati
regrānt

quare snia
metu lata
sit nulla

nō ualēt cō-
stitutū me-
tu factū ēē
iure ciuili.

Col. 131

exposit ex
pla. l. 3. §. si
quis aut d
costi. pecu.
fi.

nec potest
constitui. qd
metu fuit
alias pmissum.

si quis me
tu appellat.
ut remittat
in iuris ni
chilominus
re maer in
iuriam/
actio.

probat con
tractum pi
gnoraticiu
& oes obli
gationes &
stipulatio
nes ptozi
as nullasee
si metu re
neantur.

betur iure pretorio. Vnde satis euidenter apparet. qd ea que metu fiunt non ualent iure pretorio: quia obstante exceptione non debentur. in actibus ergo pretoris siquid metu fiat: non habet fomentum a iure pretorio. Vnde dicimus qd nec ualent constituta metu facta: nec debitum alias metu factum poterit constitui: quia illud debitum nec equitate nec iure pretorio debetur. Ita intellige. & declara illum tex. Vbi casus est singularis.

¶ Ex his etiam pulchre declara. qd si quis iniuriarum actione metu remitteret: remissio esset nulla ipso iure. & actio maneret in suo statu. ratio: quia iniuriarum actio ex equo & bono a pretore constituta est. Vt in l. non solum. §. i. de iniur. ff. ubi iuris consultus fere omnia que dicimus sua sententia confirmat: cum dicit qd cum iniuriarum actio ex equo & bono sit constituta: eam metiri debemus secundum equitatem. Itaque equitate aboletur & equitate manet. Regit ergo equitas ea que ex equitate constituta sunt. Et cum remissio iniuriarum actionis ante metum & non sit equum ualere. certe non ualeat. & remanet actio. Vnde citat ibi iuris consultus.

¶ Ex his etiam facile resoluebatur illa difficultas petri d' bella p. de qua dicebat consulendum apollinē in l. i. C. de fide ius. Quare soleat civilis obligatio sine naturali: poterat accedere fide iussor. Vt in l. i. ff. eo. Sed sola civilis non poterat constitui. ut in dicta l. 3. §. si quis autem: quia constitutum habet fundamentum equitatis naturalis. & est contractus pretorius: qui sine obligatione & equitate naturali consistere non potest. Secus est in fide iussione que fit per stipulationem. Vi. bar. i. l. i. C. de fide ius. & dixi si recte memini in l. si unus. §. pactus ne peteret ff. de pactis

¶ Hinc etiam infertur ad contractus pignoris qui fit sola conventionē & habet obligationem pretoriam. Vt in l. si tibi. §. de pignore. de pactis. ff. & in l. i. ff. de pign. actione. Nam de pignore iure honorario ex pacto dicitur actio. Ergo si dolo uel metu fiat: non oritur: quia pretorio iure non roborantur que dolo uel metu fiunt. nec habent equitatem naturalem. Sed si opponas de tex. ibi dum dicitur qd tollitur per exceptionem. Responde ut intellexi in l. legitima. de pactis. Finaliter (Vt breui concludam) potest inferri ad omnes obligationes & actiones pretorias. de quibus in §. omnium in l. i. de obligationibus. & in §. Sed iste qui dē in l. i. de acti. qd uidetur rursus confirmari ex lege. in conuentionalibus. ff. de uerbo. obli. Vbi docebat uulpianus qd conuentionales stipulationes: forma accipiunt a conuentione. pretorie uero: a mente pretoris. Cum igitur mens & sententia pretoris non habeat: rata: dolosa uel metu facta: sequitur nec pretoria stipulationem ualere. qd certe est pulcherrima limitatio ad regulas iuris civilis. & uidetur ratione constare. facit tex. in l. quotiens quis. de uerbo. obli. Vbi licet alias stipulatio facti alieni non ualeat ut in l. stipulatio ista. in prin. & in l. inter stipulantem. in prin. ff. eo. ti. Tamē stipulatio pretoria: equitate sortitur interpretationem. me facturū. §. & curatur: ut alius faciat. Equitate igitur sumēda est interpretatio. Vnde de si diligenter animaduertas: uidebis in l. i. de doli excep. & in l. i. de excep. qd contra rigorem iuris civilis ex pretorio iure datur exceptio. Ergo non contra rigorem iuris pretorii. ex iure pretorio. Hoc enim non consonat. & super his cogita: quia innumera sunt: & a nouo homine (si dicere liceat) iustrata. nec esset mirum ut emendatione egerent. Sed opere preceptum erit: aliis occasione ueritatis inquirende prebuisse.

¶ Si igitur iura pretoria non comprobant nec fouent ea que metu & dolo fiunt. ut supra latissime & constat ex lege. iuris gentium. §. pector. de pactis. ff. Ergo idem est de iure canonico: in his que ad ius pre-

rium pertinent: quia hoc etiam conformatur iuri civili. Item etiam idem erit in omnibus actibus canonicis: quia ex pretoris equitate & iure pretorio: magis est interpretandum ius canonicum qd ex rigore iuris civilis. ut in. c. sepe de resti. spo. & i. c. dilecti. de iudi. maxime in hoc eodem casu: in quo ex rigore civili sequitur iniquum & contra equitatem nature: & uerum iudicium. Vt fateretur iuris consultus in dicta l. i. de doli excep. & idem legislator in l. i. de excep. in prin.

¶ Decima sit & pulchra illatio. qd quis ex traditione metu facta transferatur dominium secundum ius civile: ut in l. si metus. ff. de ac. here. & in dicta l. si mulier §. si metu. non tamen transferretur secundum ius naturale qd patenter oculis tuis subiicio. Nam iure naturali dominium ex traditione transferretur: quia conuenit equitati naturali ut rata habeat uoluntas ipsius qui uult rem suam in alium transferre. Ita docet legislator. in l. i. de rez. diui. §. p. traditione. Sed quando metu uult transferre: non conuenit equitati naturali ratam habere uoluntatem coactam. Vt in l. i. ff. qd metus causa. & i. l. i. de doli excep. ubi constat qd contra naturalem equitatem habetur rata a iure civili. Igitur constat etiam qd iure nature non transferretur dominium. qd satis etiam probatur ex §. inuito. l. i. de bonorum. pos. ff. iuncto. §. emancipati. in l. i. de here. que ab intesta. nam iure pretorio. qd equitate regit naturali non transferretur.

¶ Vnde mirabilis tradere intellectus ad l. i. de ac. rerum. do. & ad l. ex hoc iure infra. eo. & ad §. singulorum. l. i. d. rez. dimi. qd domia qd sunt a iure nature constituta: metu non transferantur. & ita etiam intellige. l. nunq. de ac. rerum. do. ff. Nec certe obstat tex. in l. si metus. de ac. here. & in l. si mulier. §. si metu. su. all. ubi transferretur hereditas ex aditione metu facta. illa enim translatio est mere civilis. & non est per traditionem. ut in l. cum heredes. de ac. pos. ff. nimirum. ergo si ex rigore iuris civilis transferatur dominium: contra quam translationem equitate naturali datur remedium & abstinendi facultas ut patet in eadem l. si metus & notatur in dicta l. si mulier. qd igitur minus iure naturali transferri non debet. cum translata ex eodem iure rescindantur. arg. l. parte furioso. ff. de his que sunt sui uel al. iu. & in. c. quem ad modum. de iure iuran.

¶ Undecimo ex superioribus infero. qd glossa conuenerit approbata in. c. super hoc de renun. in glo. magna in medio ubi dicitur qd de iure canonico dominium transferretur ipso iure ex traditione metu facta & idem censetur in eo qui renunciat per metum beneficium. ut glo. ibi. & idem sentit innocen. in. c. ad audientiam. & in. c. ad aures. de renun. ubi idem tenet petrus & abbas antiquus & modernus. ita tenent etiam domini de rota decr. 362.

¶ Sed ego ex superioribus uideo: dominium non transferri. nam non transferretur iure naturali nec gentium nec iure pretorio. igitur nec iure canonico transferretur: quia in hoc ipso ius gentium naturale & pretorium est confirmatum a iure canonico. ut in. c. ad audientiam. qd metus causa. & in. c. i. eo. ti. l. 6. Nam si iure canonico talis translatio per uim facta rata non habetur: impossibile est qd ex eodem iure transferat: quia ex rati habitatione iuris: eodem iure transferretur. ut in §. per traditionem.

¶ Item in renuntiatione beneficii expressum est arg. in dicto. c. sup hoc ubi spontanea requiritur renuntiatione. idem in. c. sollicitate. de resti. spo. Sed idem doctores qui tenent contrarium: formant hanc consequentiam. qd ubi spontaneus consensus requiritur: ibi actus uiciatur ipso iure. Ita do. abbas in. c. cum locū. & idē iu. c. significauit. de eo qui duxit in ma. qua pol. padul. & in. c. maiore. in §. si. de bap. & in dicto. c. abbas. 2. col. & notatur in. c. notificasti. 33. q. 5. & eadem consequentia faciunt theologum. ut sanctus doctor. 4. di. 29.

ius canonici; potius est interpretandum ex iure pretorio qd ex iure civili.

iure naturali non transferretur dominium ex traditione metu facta

Declarat le. ex hoc iure de iuristi. & iure

respondet ad l. si mulier. §. si metu coactus.

Iure canonico non transferretur dominium ex traditione metu facta

nec ualeat renuntiatione: quis sit iurata.

ari. & sepius dum matrimonio metu contracto loquitur. Cōstat igitur q̄ cum renunciatio debeat esse libera & spontanea; si metu fiat non ualet. At nō ualet; regula uniuersali canonica. Vt in. c. ad aures. & in c. ad audientia. qd̄ metus causa. Ergo uerum est dicere uniuersaliter; que metu fiunt non tenere. & de hoc late, supra in prin. principalis questionis. Sat est q̄ do. panormitanus in. c. abbas. in fine; nescit respondere argumento. qd̄ ipse sepius fatef.

¶ Nec obstant fundamenta glose in. c. sup hoc que allegat. l. si mulier. §. metu coactus. cui supra pximo respondi. & tex. in. c. merito. 15. d. 1. in de iuris loquitur in quibus ut supra dicebam; uerum est uoluntatem esse uoluntate; quis coactam. & ex hoc subest peccatum. Hec enim uoluntas facti est & nihil iusticie habet. Nos tamen loquimur in uoluntate que iusta potest esse. que si inuita fuerit; a iure non roboratur. nec est iustum roborari. de his superius.

¶ Sed si queras; quid si renunciatio sit beneficio cui iuramento; uel traditio rei corporalis sit facta cui iuramento; uideretur q̄ ualet; quia iuramentū metu extortum ualet. Vt in. c. 2. & in. c. si uero de iure iuran. Adhuc forsam dici posset; q̄ nec ualet renunciatio ipso iure. Nec transferat dominium; quia quis iuramenti obligatio ualet quia deo fit iuramentū. Partim tamen non obligor. qui turpiter intulit metu. ut i. l. 3. qd̄ metus causa. Igitur non transferat dominium. At dices q̄ renunciatio non est translatio. Sed consistit in sola uoluntate renunciatis; & debet fieri in manibus superioris. ut in. c. admonet de renun. & in. c. cū uniuersorum. de rer. p. mu. Vnde cum uerum sit q̄ ego renuntio; certe amitto beneficiū qd̄ amittere uolo.

¶ Respondeo. q̄ cum coacte uolo; nō amitto. quia iure amittit & ius meam uoluntate rata non habet. nisi sit spontanea. Vt in dicto. c. sup hoc. & in. c. solite su. al. & in dicto. c. ad audientia. ¶ Itē si arguas eodem modo q̄ qui metu tradit rem suam uerum est tradere uelle & se nolle dominari. Ergo amittit dominium; quia nolens retinere amittit dominium. Vt i. l. 1. & 2. p. derelicto. ff. & ita arguit iuris consultus in. l. 1. §. si uir uxori. de ac. here. ¶ Respondeo.

q̄ dominium est iuris ut patet p̄ diffinitionē a bar. expositam in l. si quis. §. differentia. de ac. pos. ff. & notat in Rubi. ff. de ac. rer. dominio. Est enī ius in re corporali libere disponendi. & reliqua. Vnde nec amittit nec acquiri potest nisi iure. Sed non est equū ut inuitus amittat. Vt in. l. 1. qd̄ metus causa. & in. c. ad audientiam. eo. ti. Ergo nec iure naturali nec pretorio nec canonico amittit. ¶ Non obstat tex. i. l. 1. & 2. Pro derelicto. Nam uoluntate amittit libera. & hoc uerum est omni iure. Nos uero loquimur in uoluntate coacta; qua nec acquiri nec amittit equitate naturali & iure pretorio. Vt notat in dicta. l. si mulier. §. si metu. & in. l. 3. §. inuito de bonoz. pos. & p̄ consequens iure canonico qd̄ illis (Vt debet) stipulatur & consentit.

¶ Nec obstat. l. 1. §. si uir uxori quia ibi i possessione facti loquitur iuris consultus. ut isdem ponderauit. Nec obstat decisio rote; que communitē est sententiā secuta. Nam adeo hoc principium apud doctores hucusq̄ inueterauit; q̄ nullus dubitauerit. Sed in parētum fide omnes id firmū tenuerūt. Ego uero que iuris sunt nisi ratione p̄cepero; fide certe non teneo.

¶ Cū igitur dominium iure canonico ex tradiōe metu facta non transferat. Sequitur q̄ tradens poterit agere actione reali; quia dominium. Non amittit; aut si dicas amississe; dicas quo iure. Nam nec naturali nec pretorio nec canonico amittit. Vt supra. Sed si dicas civili amississe; ego non loquor de iure riguroso civili; quo fateri oportet amississe. Vt in. l. 1. de doli excep. & in prin. insti. de ac. Sed loquor de iure canonico; & in rebus que canonibus iudicant. Nec ob-

uolūtas q̄ ad malum cogit iuste p̄iū; q̄n do ad bonū; cogit nichil hēt iusticie.

offēdit q̄ q̄ coacte uult transferre dominium; nec transfert nec amittit illud

qui metu rē suā tradidit; poterit eā uendicare

stat si dicas; q̄ ius ciuile censet approbatū a iure canonico. Nā approbatio illa uniuersalis est. Particulariter tamen in isto casu; non approbat ius canonicū metu facta. Et particularis equitas uincit generalē. Vt dicebat bar. in. l. 1. p̄ illū. tex. ff. de mino. & diuersa est uia iuris canonici a iurē ciuili; ex quo dabis egrigiam & pulchrā declarationē ad tex. in. l. metum. §. uolēti. qd̄ metus causa. ff. Hinc etiam decider poteris illam dubitationem; an alienatio rei ecclesie ualet si metu fiat. de qua p̄ glo. in. c. abbas. & ibi lo an. do. an. & do. abbas.

¶ Sed in his duo resident dubia. Primum est de baptismo. qd̄ si metu suscipiat; ualet ut i. c. maiores. §. si. de bap. Ergo que metu fiunt; iure canonico ualida sunt. Respondeo q̄ ea ratione ualet baptismus; quia in baptismo nō requiritur consensus necessario ipsius baptizati. Cum q̄ndōq̄ presumpsit sufficiat. Vt in dormiente & in furioso. & quandoq̄ parentum & alterius persone sufficiat.

¶ Vt n̄ in fante. Quod satis expresse ibi nobis traditur. qd̄ rursus alia ratione tibi demonstrō. Nā; si baptismus metu susceptus; regulariter ratione uniuersali eorum que metu fiunt; certe quis ipso iure ualere ueniret retractandus etiam secundum doctorum opinionē. sed hoc est falsum. quia efficaciter imprimitur carther qui uelli non potest. ut ibi dicitur. igitur ille casus aliam habet rationem q̄ hanc uniuersalem.

¶ Secunda dubitatio est iuramenti. qd̄ si metu fiat de iure canonico ualet. nam requiritur absolutio. ut in. c. si uero. & in. c. uerum. eo. ti. ergo constat iuramentum esse obligatum. ut in. l. decem. de uerbo. obli. & in. c. ad dissoluendum. de sponsa. impub. Huius dubitationis resolutionem uidebis in. 21. illatione que erit infra proxima.

¶ Item qd̄ cum q̄ dixi de metu; idem intelligas de dolo. nam eadem ratio est. ut in. l. si cum exceptione §. eum qui. qd̄ metus causa. & in dicta. l. i. de doli excep. & in principio insti. de excep. itaque que dolo malo fiunt; nec iure naturali nec pretorio nec canonico ualent. ubi uero in causa aliqua reperiantur ualida que dolo facta sunt; ut in. c. ex parte & in. c. dudum. de conuers. conjug. ibi dolus non est malus. sed bonus. ut in. l. 1. §. non fuit. ff. de dolo. & ideo nec inuenies in his casibus restitutionem locum habuisse.

¶ Vigesima secunda principalis illatio; fit ad illam subtilem dubitationem. nam de iure canonico iuramentum metu extortum; ualet. ut in. c. 2. & in. c. si uero. & in. c. uerū. de iure iuran. in. c. auctoritate. 15. que stio. ubi dicitur a tali iuramento absoluendū ipsum iuramentum. ex quo probat eum obligatū. qui enim ligatus non est; absolui non potest. ut in. l. decem. de uerbo. obli. in. c. ad dissoluendum. de spon. impu. & ita tenent comuniter canoniste in. c. 2. & in. c. si uero. su. al. post nocen. in. c. abbas. de quo nullum est dubium; quia habemus iura expressa ex quibus etiā theologi id fatent. ut infra uidebis. Sed habemus de iure ciuili legem expressam contrariā in auten. sacramenta. C. si aduer. uendi. & ita fatent doctores q̄ aliud sit de iure canonico; aliud de iure ciuili. Vt bar. salicetus paulus. & moderniores in dicta auten. sacramenta. ¶ Aliqui tamen perpessus hec cogitantes dicebāt. q̄ quis differentia sit uera inter ius canonicum & ciuile; tamen ius canonicū esset obseruandum in iuramento. qd̄ est spirituale. ut in. c. 2. de de iure iuran. li. 6. In his enim cedit ius ciuile iuri canonico. Vt notat plene p̄ bar. in. l. priuilegia. C. de 8. 8. ecclē. & p̄ io. calde. i. c. 1. de noui. op. nun. & ibi panormitanū. Ita io. de imola. late. in rep. c. cum conringat. de iure iuran. 2. col. ¶ Ego uero nec credo differentiam inter ius canonicū cū & ciuile. Nec dicere auderem q̄ tex. in dicto auten. sacramenta nō

q̄re baptis mus metu contractus ualet

q̄ dolo malo fiūt nec iure naturali nec pretorio nec canonico ualent

an de iure canonico iuramentum metu extortū ualet de ciuili

Col. 139

Col. 140

ad dicit nul
li hoc ee
differetia i
ter ius cano
nicu & ci
uile

q iurame
tu sit nulli
us mome
ti uel q no
possit con
stringi ide
est.

iuramentu
u extortu
iure civili
& canonico
est nullu
quo ad pre

procedat mero iure & uera iusticia, cum maxime il
le textus sit nouissimus & summa religione forma
tus. & sit ex autenticis que ueram religionem & iu
sticiam ecclesiasticam profitebantur. ut in aucten. ut
apud proprios epi. & in aucte. quo mo. op. ep. in pri.
¶ Considerabam igitur primo. q si eadem uerba
que sunt contexta in dicta aucten. sacramenta: sunt
etiam inserta in iure canonico; necesse est dicere nul
lam esse differentiam iuris canonici ad civile. dicitur
enim in aucten. sacramenta. q iuramentum qd per
uim uel metum extortum e: est nullius in omni. at
in. c. 2. de iure iurando. dicitur: nullius iuramenti uin
culis potest constringi. igitur ista iura conformant.
nam nullius esse momenti interpretatur per docto
res: id est non obligat. ut in nostra eadem dubitatio
ne uidemus. sed si uinculis iuramenti non potest co
stringi: sequitur q non potest obligari. quia obliga
tio est iuris uinculum. ut patet per definitionem. co
stat igitur q ius canonicum a civili non deuiat. qd
etiam dilucide probatur in. c. cum contingat. de iu
re. iuran. & in. c. quis pactum. de pactis. li. 6. ubi in ca
sibus similibus illi aucten. ex qua precipit iuramen
tum a minore prestitum esse seruandum excipi
tur casus: nisi metu uel dolo fiat. Nam tunc non
est seruandum. Sed in fronte patet argumentum
nam de iure canonico obligat. ut supra probatum e:
est: ergo falsum est q non obliget iure canonico: p
ut non obligat iure civili. ¶ Respondeo. q eode
dem textu ex quo patet non constringi id est non ob
ligari: constat etiam absoluendum. ut in. c. 2. unde hoc
est mirabile: ut qui uinculo iuramenti astringi non
potest: absoluat. Itaq; aliquid latet qd non cogno
scimus. Preterea adduco rationem satis conclu
dentem: q iuramentum sit nullum. quia contra bo
nos mores dicitur uis inferri. ut in. l. 3. ff. qd metus
causa. sed iuramentum contra bonos mores non ob
ligat. ut in. l. si quis in quilinos. §. fi. de leg. i. in. c. no
est obligatorium. de reg. iu. li. 6. ergo iuramentum
ui ex tortum: non obligat. ¶ Facit qd dicit pa
nor. in. c. significauit de eo qui duxit in mari. quam
pol. per adul. q ideo matrimonium erat nullum si
metu fuisset contractum: quia erat contra bonos mo
res. ergo idem dicendum est de iuramento.
¶ Quid dicendum. attende & nunc uidebis iuris li
neamenta & causas: in materia nostra hucusq; non
non expressas. ¶ Primo itaq; resolue. q in iu
ramento duplex subest obligatio. una ex promissio
ne expressa: alia ex tacita que in deum resultat. &
hanc duplicem obligationem fatentur omnes do
ctores in. c. i. de iure iurando. & in. c. debitores. per
rex. ibi. de iure iurando. hoc igitur presupposito: qd om
nibus est. notum: presuppono aliud. q quando uis
infertur ut iuret. qui uim infert. turpiter facit. &
contra bonos mores: ut in. l. 3. su. al. unde non est e
quum ut ei iure sima strictus: qui mihi uim intulit
quia quando turpitudine uersatur ex parte suscipien
tis promissionem: non est iustum: homini qui tur
piter agit: in hoc ipso in quo turpitudine uersat: iure
obligari. ut patet in eodem. c. debitores. & hoc est qd
dicit in. c. 2. nullius iuramenti uiculis super hoc pos
se constringi. & ita intelligitur text. in dicta aucten.
sacramenta. ubi nullius decernitur esse momenti. s.
quo ad partis obligationem. cui que uis non poterat.
Nam quo ad dei obligationem: ius civile non potu
it decernere iuramentum nullu: si iuri canonico in
hac nullitate non consonaret. ut in. c. uenerabilem.
de electi. & dixi late in. 20. principali illatione. eodem
modo intellige. c. cum contingat. & c. quis pactum
su. al.
¶ At alia est tacita promissio: que ex iuramento in
deum resultat. Nam cum deum ipsum per iurameis

tum adhibeam ueritatis testem & assertorem (ut di
cit marcus tul. in. li. de offi. (sequitur me ei teneri: ad
ueritatem eorum que promissi. & hoc est qd dicit
in. c. & si christus. & in. c. debitores. eo. ti. rede deo iu
ramenta sua & fuit preceptum ueteris testamenti.
Hec igitur promissio quis metu fiat: nullam habet
metus turpitudinem. quia deus non intulit metu.
nec ipse perterritus turpiter fecit: dum metu qui in
constantem uirum cadat: quidq; iurauit. unde obliga
tus est deo per quem iurat. & hoc est qd dicitur: eu
absoluendum. Nam nullis obligationis uinculis te
netur parti. sed deo est obligatus & ideo absoluendus
unde clara intelliges uerba ad faciem pugnantia in.
capitu. 2. eodem. titu. & resolues argumenta superi
ora. hanc eandem sententiam per quam ego iuste
iura intelligo. tenet sanctus doctor secunda secunde.
questione. 89. articu. 7. ad. 3. & super. 3. di. 39. articu. 3.
ubi ipse fatetur non obligari parti iure canonico nec
civili. sed deo obligari. & ideo absolutionem esse pe
tendam.
¶ Nec obstat senten. abbatis in. c. i. col. i. & peul. col.
& in. c. debitores. & aliorum de quibus ibi. q quan
do turpitudine uersatur ex parte recipientis promis
sione: iuramentum obligat promittentem ipsi cui
promittitur Nam hoc ego nunquam percipere
potui. quia si obligatio simplicis promissionis non
est: Dum recipiens turpiter recipiat: Quia cum
turpiter faciat: ius non uinculat ei: eodem modo &
eadem ratione in iuramento: cuius obligatio no de
bet tendere ad extremum turpe: sed tendit in deum:
qui ut in nullo peccare potest: nec in hoc peccauit.
¶ Nec obstat fundamentum in quo stat fallacia q
pars absoluat. ut in. c. i. cum similibus. Nam ab
soluit causatiue. quia si sibi est satisfactum: iam solu
ta est obligatio dei. ut idem abbas fatetur in dicto. c.
i. in notabilius. & in. c. quinto. eo. titu. ratio: quia p
missioni que parti fiebat: fuit adiectum iuramentu.
unde uoluntate partis causat absolutio. ut in. l. solutio
uerbo. de uerbo. sig. & in. l. solutionis uerba. de sol.
ff. hec alibi latius exposuisse memini.
¶ Verum quis superior concordia speriosa uideat.
profecto dubia satis urgentia residet. & primo ut
etiam in illatione supra proxima dicebam: deus no
recipit nisi sinceram & simplicem uoluntatem. ut in
c. i. 15. questione. 6. ex quo dicebat dominus. abbas
cum ceteris concludens: q uota que metu fiunt: erant
nulla. quia deo fiebant: qui sinceram & puram tan
tum uoluntatem acceptat. ut in. c. i. qd metus causa.
& panormitanus in. c. abbas. dum loquitur de uoto
eodem ergo modo iuramentum qd in deum ten
dit nisi sit purum & sincerum: deus no debet recipere.
Nam obligatur quis ex iuramento. Quia re
denda sunt deo iuramenta sua. ut in. c. & si christus.
& in. c. debitores. et obligatur quis ex uoto. quia re
denda sunt deo uota sua ut ait David uouete & re
dite domino domino Deo uostro. Ut in. c. magne
de uoto & uoti redemptio. itaq; par est utriusque
ratio.
¶ Preterea uidemus q talem promissionem metu
factam: ius canonicum ratam non habet. Ut in. c.
ad audientiam. Quod metus causa. Nec ratione
ipsa naturali ratam haberi probatur. ut in. l. i. ff.
quod metus causa. & in. l. i. de doli excep. ff. at ratio
naturalis lex est diuina. ut colligitur ex sententia au
gusti. in. c. fi. decima septima questione ulti. & in. c.
fi. 9. distin. quare igitur deus ipse habebit ratam: co
tra legem diuinam & humanam: uel quare potius
lex humana & etiam diuina: ratam non habet
promissionem quam deus suscipit & ratam habet
cum a uultu eius pendere debeat omne nostrum
iudicium. V in. capitulo ut nostrum. ut ecclesias.

iur civili &
canonico co
stringit iu
rametu re
ligioe quis
metu fiat.

quando tur
pitudine uer
sat ex pre
recipietis
ex iurame
to ei no q
rit obliga
tio.

oppdit plu
ra arg. qui
b iurame
tu uidetur
nullum

G

bene. sine dimi. **¶** Item de eo metu nos loqui-
 mur: qui possit cadere inconstantem uirum. ut in. l.
 metum in utraq; & in. l. nec timorem. ff. qd' metus
 causa. at constantia est uirtus que comittatur iustici-
 am. nec constantia in iustus esse potest. ut in. l. iusticia
 ff. de iusti. & iure. igit. qua ratione uiolenta nihil sunt.
 quia uoluntas non agit: ut in. c. sacris. cum similibus
 eadem uir constans qui metu agit: cum iuste eligat:
 & fugiat metum: deberet non obligari. & secundus
 iusticiam nihil esse. quo argumento concluditur re-
 gula uniuersalis eorum que metu fiunt. & etiam qd'
 deus non suscipiat que metu constantis uiri iurant.
 qd' etiam probatur in exemplo ipsius abraam & isaac.
 qui metu mortis dixerunt: uxores suas: sibi esse soro-
 res: qui tamen erant constantes.

quare iura
 metum me-
 tu extortu
 ualeat uo-
 tu uero non
 ualeat

¶ His tamen non obstantibus superior concordia
 stare potest. & primo respondeo. qd' deus non suscipit
 nisi sinceram uoluntatem: quando illa uoluntas si-
 bi offert. nam qui uouet: uult deo in hoc ipso mini-
 strare ut apud ipsum mereatur. sed nec oblatio habet sua
 requisita: quando est coacta: nec meritum est in illo
 bono. qd' fit metu. ut in. c. presens. 20. questio. 3. &
 ita intellige. qd' ibi dicitur nullum bonum nisi uo-
 luntarium. Aliud uero est: quando iuratur parti
 ad aliquam utilitatem. quia tunc non ad meritum.
 uel ad oblationem deo factam: stringitur. sed ad ne-
 gociam humanam. ad cuius rei testimonium deus ipse
 in medium affertur. Vnde quia ita uoluit ut promif-
 sit: ne mentiatur per deum & ipsi deo: decet ut obser-
 uet. qd' promittit. nec turpitudine uim inferentis con-
 sideratur in hoc casu. quia deus nihil turpiter facit.
 ut supra.

pbat pol-
 licitatio //
 nem iure
 ciuili nul-
 la: si metu
 fiat

¶ Hinc infero singulariter qd' pollicitatio etiam de
 iure ciuili si metu fiat: nulla est. ratio: quia est solius
 offerentis promissio: ut in. l. pactum. de pol. ff. & ui-
 detur. qd' cum pollicitatio dicatur: quando quis sua
 sponte promittit rei publice uel deo ut loquitur to-
 tus titulus. de polli. si metu & interpellante terrore.
 polliceatur: talis pollicitatio est nulla. nam oblatio de-
 bet esse uoluntaria. & que ratio est in uoto: eadem ui-
 detur in pollicitatione. ut in. l. 2. de pol. unde ex his
 datur pulchra extensio ad ea que notantur in dicto.
 c. abbas. cum simili. qd' sicut uotum est nullum ex. c.
 i. eo. ti. & ex. c. presens. su. al. ita etiam pollicitatio. &
 hoc dum ista in terminis doctorum intelligimus.
 sed in terminis nostris in supra proxima illatione co-
 clusimus: omnia que metu fiunt iure canonico non
 ualere.

ro natura-
 lis qua me-
 tu facta ra-
 ta non habet
 tur respicit
 turpitudi-
 ne & utili-
 tate metu
 inferentis.

¶ Non obstat qd' ratione naturali & ca-
 nonica: que metu fiunt non sint rata. nam si attendi-
 mus turpitudinem uim inferentis & eius utilitate:
 certe rata non debent haberi. quia nemo ex improbi-
 tate sua debet actionem consequi. in. l. non fraudant
 §. nemo. de reg. iur. & in. l. itaq; fullo. ff. de fur. & ita in-
 telligitur. qd' dicit psalmista odisti omnes qui ope-
 rantur iniquitatem. Si uero attendimus promif-
 sionem que licita est: & nullum peccatum habet ex
 parte promittentis: item religionem que deo debe-
 tur: certe cum iuramentum possit obseruari sine in-
 teritu salutis eterne: obseruandum est. & hec est sen-
 tentia. legislatoris i. c. si uero. eo. ti. & ita in simili solu-
 unt canoniste in. c. i. de iure iuran. ubi panormi. in. i.
 col. in fine. & idem est ex sensu. sancti Thome ubi
 supra. dum parti ad utilitatem sua; negat obligatio-
 nem. sed tamen dicit iuramentum obseruandum. e-
 quitas ergo naturalis & canonica: dum metu facta ra-
 ta non habet: respicit turpitudinem inferentis & eius
 utilitatem. uerum si nemo ex improbitate sua debet
 actionem consequi ex dicta. l. itaq; fullo. sequitur qd'
 iure ciuili inferens metum non debeat consequi actio-
 nem solue ut ibi.

¶ Nec id obstat qd' constans uir metum suscipiat.
 & qd' in hoc ipso iuste agat. qd' ego fateor. & ideo in i-
 iustum est ut ipse debeat teneri ex his que metu fe-
 cit. cum iuste fugerit metum. Inspecta tamen reli-
 gione que deo debetur. debet iuramentum obseruari.
 quia obseruari potest sine interitu salutis. sed ex
 ista equitate datur absolutio etiam a iuramento. ut
 ut in dicto. c. si uero cum similibus.

¶ Ex his intelliges quid sit metus qui cadat in co-
 nstantem uirum: & quomodo uir constans timere po-
 test. Nam debet librare periculum: cum ipsa re cuius
 causa timor inferitur. & si uiderit periculum esse ma-
 ius malum qd' res ipsa. iuste agit dum euitans maius
 malum: minus eligit. finge qd' periculum inferit mor-
 tis: ut matrimonium cum ticia contraham. certe
 minus malum est matrimonium contrahere. qd' mo-
 ri. ideo uir iustus poterit iuste eligere & hic est me-
 tus qui cadit in constantem uirum. ut in. c. consuluit.
 de spo. & in. l. metum la secunda. qd' metus causa. ff.
 at si minantur mihi mortem conditioe alicuius pec-
 cati: quis sit mors instans: metus iste non cadit in co-
 nstantem uirum. & potius debet eligere mortem quam
 malo consentire. unde metu non debet eligere malu-
 ut in. c. sacris. cum similibus. Nam ut dicit philoso-
 phus. 3. ethi. peccata sunt maxima malorum. & elige-
 re maius malum timore minoris: nec iusti uiri est:
 nec constantis. & ita debes intelligere & declarare.
 qd' uulgo dicitur metus mortis: esse metum / qui ca-
 dat in constantem uirum. tunc enim hoc uerum est
 dum mors est maius malum: qd' id in cuius conditio-
 nem metus inferitur. alias secus. ut supra uides. hinc
 etiam pulchre intelliges tex. in. l. metum. la prima.
 ff. qd' metus cau. ubi metum accipiendum labeo aie-
 bat: non quidem minoris sed maioris mali. itaq; me-
 tus nec est iustus nec cadit in constantem uirum: quan-
 do periculum est minus malum qd' ipsa conditio. secus
 si periculum est maius malum. tunc enim labeo di-
 cebat iustum esse metum. ut superius declaro. Et
 hec adhibeas menti. nam iusta sunt uera: & ad uera;
 intelligentiam necessaria.

expoit quo
 mo uir co-
 stans timere
 aliqd agat.

metus i his
 qd' peiora //
 sunt morte
 no e metu
 q cadat i ui-
 ri constare

expoit fen-
 teria iuris
 consultoru
 i. l. metu. la
 pria. ff. qd'
 metus cau

¶ Sed ad superiora residet dubium satis subtile.
 quia uidimus su. in illatione supra proxima princi-
 pali: qd' in aucten. sacramenta: contractus erat nullus
 nec iuramentum confirmabat contractum: sed
 iuramentum quia in deum tendebat erat ualidum.
 cum a iure ciuili et iam in ualidari non posset.
 Sed si ita est: fateri oportet quod iuramenti obliga-
 tio que tendit in deum nulla est quando metu iura-
 tur. Quia cum aucten. sacramenta loquatur de ta-
 li obligatione: dicit nullius esse momenti. Re-
 spondeo. & fateor qd' in aucten. sacramenta. contra-
 ctus non sit confirmatus ut ostendi in superioribus.
 Sed considero. qd' in iuramento de non retractan. co-
 tractum duplex est promissio. ut presupposui supra
 & ostendo late & subtilius in repe. c. i. de consti. cum
 disero de iuramenti obligatione. Illa igitur que in
 deum tendit ualida est. nec de hac posset dicere nul-
 lius esse momenti quo ad deum. sed illa que tendit
 in partem: nullius est momenti. uel etiam ea que ten-
 dit in deum quo ad effectus ciuiles. quia quo ad par-
 tem: nullum est. cui nec actio nec exceptio orit. & ita
 intellige illam aucten.

¶ Ex his. nec teneo illam speciosam & exquisitam
 declarationem: quam tradit dominus abbas in. c.
 cum contingat. secunda colu. de iure iuran. que o-
 riginaliter fuit cuiusdam Vincentii Mediolanensis
 in. c. quamuis pactum. de pactis libro sexto qd' quam-
 uis iuramentum metu extortum ualeat: tamen si
 adiciatur contractui a iure reprobato: non ualet ip-
 so iure. Quia requiritur ut sponte iuret. ut in dicto
 c. cum contingat. & in dicto. c. quamuis. & casum dicit

Col. 143

dominus abbas in aucten. sacra. Quem etiam sequitur filius in. c. 2. i. col. & in. c. Si uero de iure iuran. 3. col. 1. decla.

si metus /
adiiciat cō
tractui iu
re civili re
pbatō ni
chilomius
remāet iu
ramēti ob
ligatio

¶ Aduerte tamen & uerba a causis ponderes non causas ex uerbis. ut in. c. intelligentia. de uerbo. sig. & quero an improbatio contractus que fit a iure civili impediatur iuramenti uinculum. Et fateri conuenit non impedire ut in eisdem iuribus patet. ubi contractus sunt improbatī & tamen iuramentū ualeat. Item quero an metus impediatur iuramenti obligatio nē. & quippe certū est nō impedire ut in dicto. c. 2. & in. c. Verum. & i. c. si uero. Quare igitur uis q̄ impediatur. Nam uides q̄ nulla harum causarum sufficit Verum si dicas q̄ simul iuncte poterunt impedire. Aduerte q̄ qua rōe separate impedire nō possunt: ea dem manet cum simul sunt iuncte. Nam ratio erat quia ex iuramento quis obligabatur deo. qua; obligationem ius civile impedire nō poterat ut dicebat do. abbas in. c. cum contingat. 3. col. & iuramentum est: quia spirituale ut in. c. uenerabilem. de electione. Vnde prohibitio iuris civilis nihil impediēbat. At ista eadem ratio manet. itē metus nō impedit: quia iuramentum potest obseruari sine periculo salutis eterne & nec iurans peccat nec deus p̄ quem iuratur ut supra exposui. Ergo sequitur q̄ etiā si contractus sit prohibitus & metu sit iuratum: iuramentum est obseruādū: quia eadem ratio in utraq; causa manet.

¶ Nec obstat. q̄ tex. in aucten. sacramenta. Ponderat uerbum. sponste. quod fateor ad inuolabilem obseruationem. Vt tex. loquitur: quia si metu fiat in uolabiliter non obseruatur: quia petitur absolutio ut in. c. si uero. Nec obstat tex. in. c. quis. & in. c. Cum contingat. que iura. intellige. ut supra dixi.

¶ Ex his etiam quarto inferri potest ad id quod dicunt hosti. & io. an. in dicto. c. Verum & in. c. ad audentiam. quod metus causa. Et do. abbas in. c. si uero in fina. uerbis. & ibi filius in tercia declaratione. q̄ indubio presumendū est: qui metu iurat non habetur animum se obligandi. Ita ipsi. Tu uero confidera q̄ qui non habet animum obligandi. & uere non consentit quis: se consentire dicat. nō obligatur quo ad deum. ut in. c. Cum in tua. desponsa. & ita tenet glo. in. c. si uero. quā ita intelligit io. an. & abbas. ubi id fateretur & do. fili. & cardi. ibi. At si ius presumit eū non habere animum obligandi. Certe habet pro nō obligato: quia iuris presumptio: suas partes presupponit ueras. nisi contrarium prebet. ut in. l. cum tacitum. & i. l. si pactum. ff. de proba. Si igitur ius habet pro non obligato. Sequitur non esse absoluendum quod tamen est falsum. ut in dictis iuribus. Hec enī uidentur sibi non coherere. ut iure presumatur non obligatum & q̄ iure absoluatur. Preterea: si uerum esset q̄ iure presumeretur: iuramentum noluisse obligari: sequeretur presumi mendaciū quod tamen nō est presumendū: ut inquit iuris consultus in. l. labeo in. §. idem tubero. de supe. leg. Nam cum uerba sint organum mentis. non aliter presumendū est dixisse q̄ mente agitauerit. & dicit grego. moralium. 27. humane aures talia uerba nostra iudicant: qualia foris sonant. ut in. c. humane aures. 22. q. 5. Hinc iure uerba probant cōsensum quod clare probatur in. c. maiores. Ad finem de bap. & probatur in omnibus casibus ubi coacta uoluntas iudicatur uoluntas. ut in. c. Merito. 15. q. 1. & in. l. Si metus. de ac. here. ff. & i. le. si mulier. §. si metu coactus. qd̄ metus causa. Itaq; ego nescio assistere huic sentētie: qua hi patres dicunt metu iurantem: presumptione iuris nō habuisse animum se obligandi & in hac nostra sententia. quis in alio proposito fuit. Sanctus doctor. 4. sen. di. 29. ar. 3. Vbi ipse expresse reprehendit eos qui dicunt iure presumi. metu asserentē non consentire. Non enim est

falsū ē q̄ q̄
metu iurat
presumat nō
habuisse
animum se ob
ligandi.

iure nō p̄
sumit mē
daciū

elicienda talis presumptio cum ecclesia de nullo presumat peccatum. ¶ Nec obstat tex. que sumunt pro fundamento. s. in. c. super hoc. De renunciatio ne cum similibus. Nam bene presumitur q̄ sponste non renunciat. Falsum tamen est q̄ nō renūciat nec presumitur non renunciasse. cū maxime secundum cōmunē opinionem ualeat renunciatio ipso iure. & ueru; est nō renunciasse absoluta & pura uoluntate. Sed impulsu uoluntate renuntiavit & iure presumitur & probatur renuntiare.

¶ Verum si fingamus q̄ qui metu iurauit: non obseruauit iuramentū. Tūc forsā haberet locum ista presumptio: ut credamus eū potius noluisse se obligari & sic mentitum esse: q̄ peierasse. & hoc posset cōiecturari ex. c. uerum. Vbi nō peccat mortaliter ut periurus: sed uenialiter censetur peccasse. Et ita pōt saluari sententia predictoꝝ patrum: nec referas presumptionem iuris ad tēpus quo nihil actum est cōtra iuramentum. Vt refert abbas. quia tunc presume remus peccatum id est mendacium. quod est improbum. Postq̄ tamē uidimus i p̄sum peccasse: quia nō obseruado quod dixit. Vel periurus est uel mendax: presumimus eum mendacem potius q̄ periurum. Et ideo pro ueniali est penitentia imponēda: & q̄ ita suadere debeat ex hoc etiam uidetur cōfirmari: quia postq̄ constat q̄ non obseruauit nulla requiritur absolutio. Sed penitentia proueniali. Vt in. c. uerū. quo ad deum uero si intentionem habuit se obligandi. Quia ueritas apud ipsum semp nota est. ut in. c. hu mane aures. 22. q. 5. su. al. Peccat mortaliter si nō obseruat: quia piurium ex specie sua est peccatū mortale. & ita loquitur. s. doctor. quem refert & sequitur archi. in. c. habemus. 22. q. 1.

¶ Ex his etiam infero ad declarationem eoz que dicunt lo. an. cardi. abbas & filius in dicto. c. Si uero. q̄ qui non habet animum se obligandi: nō tenetur obseruare iuramentum: nec est obligatus: nec peccat non obseruando. Aduerte tamen q̄ in hoc ipso peccauit uenialiter: quia aliud dixit q̄ in mente cōcepit. mendaciū ergo. cum peccatum sit. ut in. c. super eo. de ufuris. in. c. iuramenti. 21. que. 5. Peccauit certe. & non solum peccauit ex mendatio sed etiam eo q̄ nomen dei uane adiecit. Vnde infero contra id quod dicit dominus abbas in. c. si uero. si. colū. uerū ego complectendo. Vbi dicebat q̄ homo non perfectus nec uenialiter nec mortaliter peccabat. sed excusabatur propter metum ab omni peccato. arg. in. c. ne q̄ 22. q. 2. ita dicebat do. abbas.

¶ Ego credo nec perfectum hominem nec imperfectum: a mendacii peccato excusari. quia naturalis iusticia que ueritati coniuncta est: ostendit nō esse mendicium: nam ueritas ut inquit Tul. committatur iustitiā. & nec ea que natura ostendit: egent promulgatione quia teste psalmista: signatum est super nos lumen uultus dei. id est ipsa ratio qua iusticiam sacrificare tenemur. hac igitur lege omnes homines: nō quia perfecti uel preteri. sed quia ratiōales tenemur & hoc est qd̄ dicitur: ius naturale pereque apud omnes gentes custodiri. ut in. §. sed naturalia. insti. eo. & generis est huani: nō particulariter aliquoz ut i. l. i. §. ius naturale. de ius. & iure. & i. c. ius (naturale. i. di.

¶ Eodem modo potest etiam subesse peccatum. Quia uane & sine effectu adiecit mendatio sacramentum. qd̄ idem dominus abbas fateretur. & probatur in decalogo preceptorum: ubi uana iuramenta improbantur. & in. c. & si christus eo. titu.

¶ An autem peccat mortaliter uel uenialiter: dominus abbas dicit uenialiter peccare. de quo non disputo. sed etiā dū ipse in hoc cōtento religiōis: uult distinguere iter hoiem p̄fectū & i p̄fectū. ut i p̄fectus nullum committat peccatū: certe religio naturalis est

explicat ra
tionē tex. i
c. ueru; &
concordat
cū theolo
gis

nec p̄fectus
homo nec
imperfectus
excusatur
a peccato
q̄ndo non
obseruat
iuramentū
metu pre
stitū

homo na
tura ad ue
ritatē tene
tur.

G ii

idē natura
debet reli-
gione iura-
mentū ob-
seruare: ex
quo iter p-
fectos & i-
pfectos ma-
le distigui-
tur.

& comunis omnium gentium. ut in Lucluti. de iu-
sti. & iure: & non solum apud nos quibus religionis
ueritas reuelata est: sed etiam apud platonicos qui iu-
sticiam ipsam & se licitatem humanam in dei unici
cultura constituunt. nam & platonem in hoc ipso iu-
re consulti fere sunt imitati: qui religionem iuris ge-
nium esse dixerunt. rursus illud decalogi preceptū
est diuinū & naturale. ut in. c. 2. di. i. & in. §. in lege. 6.
di. ergo apud omnes homines pereque custodiendū
sed in his cogita. nam mendacium est (ut ait augusti-
nus) falsa significatio uocis cum uoluntate fallendi
& non est peccatum sine dolo ut in. c. beat. 9. 22. q. 2. at
cum ipsum qui dolo facit: dolo decipere liceat nec ei
fidem obseruare teneamur. ut in. c. 3. de iure iuran-
& in. l. si conuenerit. ff. pro socio sequitur qd si quis
uim mihi inferat: potero ei mentiri: nec hic erit ma-
lus dolus cum uim inferens in hoc ipso dolo faciat
in. l. si cum exceptione. §. eum q. ff. qd metus causa ex
quo uidetur qd ex mendacio non teneatur ad pecca-
tum. qd est contra superiora hec soluas ex notatis in
dicto. c. 3.

¶ Sexto infero contra quandam nouam declaratio-
nem que resultat ex glosa in. c. significauit & ex tex.
ibi secundum qd intelligit glosa & abbas qd iuramē-
tum in his in quibus actus ex metu: est ipso iure nul-
lus: est etiam nullum. ut ibi patet in matrimo-
nio. Nam tam matrimonium qd etiam iuramentum di-
ctū nullū: si metu fiat & ita dicebat. do. feli. i. c. si uero
§. declaratiōe e dare nouam declarationē ad illū tex.
& reliqua. Verum cum ego ostenderim in illatio-
ne principali supra proxima. qd de iure canonico re-
gulariter actus qui per metum fiunt non ualent: &
eodem iure canonico ualeat iuramentum talibus a-
ctibus adiectum: necesse est concludere talē declara-
tionem glosae abbatis & filini non ualere: maxime qd
ratio qua ualeat iuramentum metu extortum, ma-

ner et si actus sit nullus. quin imo diuersa est ratio iu-
ramenti & ipsius actus: nā actus nullus est ex defectu
inter utrumq; contrahentem. sed iuramentum
ualet quia inter deum & contrahentem nullus est def-
ectus ex metu. qd superius latius ostendi. Nec ob-
stat tex. in. c. significauit. nam ibi non probatur qd iu-
ramentum sit nullum. ut late ostendo in illatiōe su-
pra proxima principali ubi inuenies expositum tex-
illum. & ut ibi dixi. ita est ex mente sancti doctoris.
Sed ita distingue. qd aut uerba sunt presentis tempo-
ris. ut si dico ego te in uxorem accipio & iuro te in
uxorem accipere: & credo qd ut matrimoniū est nul-
lum. ita & iuramentum quia iuramentum non facit
qd liber sit consensus. cum uerum sit metu esse con-
tractum. & ita potest intelligi qd ipsi dicunt. Sed si
iuramentum refert ad futuram promissionem: tūc
certe obligat etiam ad matrimonium. & ita sunt in-
telligenda que dixi. unde non est sumenda regula ge-
neralis ad omnes casus in quibus actus est nullus ut
etiam iuramentum sit nullum. nisi ex rei natura uel
qualitate eadem ostendatur ratio. ut in isto casu.
Nec id teneas qd illud iuramentum de quo in. c. signi-
ficauit. sit contra bonos mores & ideo nullum. ut ab-
bas & Filinus ubi supra. uide late in supra proxima
illatione principali. Hec ex principiis iuris cano-
nici & ciuili deducens. ad templum dei: non iouis
cum ipso Platone contendebam. ab hoc enim tēplo
omnia exordiantur & in ipsum sunt reducenda. hec
enim est uera humanorum felicitas. sed dum pleges
tranquilla animorum ciuiliū puritate ad nostrum
principium in quo beatitudo consistit longo itinere
cōtendebam: ecce reuocant aliqui iuris studiosi: qui
comentaria iusticie a me desiderantes interrumpunt.

FINIS.

Commentaria Fortunii Garcia ab erella Ju
ris consulti Hispani Super Titulo De
Justicia & Jure. ff. Feliciter Incipiunt.

QVIS EST IVSTVS Et exordietur Iusticie & Iuris interpretationem? Iusticiam enim ut omni-
uirtutum fontem / non solum philosophi Sed & antiquiores poete qui ante philosophie nomen pro sa-
pientibus habebantur summo studio inquirebant. Sed cum eam rebus humanis abesse intelligerent: sin-
xerunt uicis hominum offensam cessisse: a terra. & in celum migrasse. & cum lumine eterne rationis qua
omnia constant: centulas quasdam Iusticie mente conciperent: longeva quedam saturni tempora figme-
tis aurata tradidere: ut ex hoc auro Iusticiam conflarent: ac eam humanis traderent. Nam eo tunc (ut car-
mine fertur) Non dum uelanos rabies nudauerat enses. Nec consanguineis fuerat discordia nata:
Flumina iam lactis: iam flumina nectaris ibant. Sed postquam a filio Ioue fuerat pulsus Saturnus & in Italia
uenerat: Arma Iouis fugiens & regnis exul adeptis: deseruit proprie terras iustissima Virgo. & Iouis in
regno: celiq; in parte resedit. ita germanicus Cesar & Cicero. sed ut dicit Latantius / resedit ne: in re-
gno eius Iouistaquo ut aparricida fugerat: hec qui ppe figmenta sunt & a Cecis considerata / Iusticia quip-
pe non apud Iouem. sed apud omnium rerum opificem manet: ab eoq; manat in omnes. Verum si pro-
uidentia dei singulis elementis plantis brutis / membroru speciebus & usibus prospicit: Ac necessaria sub-
ministrat / Multo diligentius homini animalium perfectissimo: qui figuram Dei animam ipsam gestat:
eius cibus: ac alimentum quod est sola iusticia qua tenetur ad uitam: deesse non debet. Propterea exem-
plo Platonis qui in Libro de Legibus ter Deum non ab re nominans auspicatur: Deum patrem deum filii-
um / deum spiritum sanctum / conuocabo / qui ab in comprehensibili illo iusticie fonte mentem nostram
inbuat atq; inebriet.

SUPER RVBRICA (Vt soleo) nihil dicere decreui. Qua preterita: ad
Vtiliorem operam & impensam expositionem conuerto.

Col. 1

VRI OPERAM DATV / RVM. Tex. iste secundum bar-
to. & ante eum iacobum. de are-
nam; huiusq; ad. s. huius studii. i
quinq; partes diuiditur. in pri-
ma exponit: quid oporteat face-
re uolentem studere iuri. in se-
cunda docet. qd oportet. quis i
hoc ego aliter a bartulo in infe-
rioribus sentio. in tertia probat
(ut dicunt) per auctoritate; cel-
si. in quarta ponit: quid sit con-

sequendum ex hoc studio. in quinta (ut dicunt) po-
nit: unde sequitur hic honor. secunda ibi. est autem.
tertia ibi: nam ut eleganter. quarta. ibi cuius merito
Quinta ibi. iusticiam namq;. **Hic** tex. no re-
cipit summam. sed melius per notabilia expeditur.
Nota primo. qd ad ueram cuiusq; rei cognitione
necesse est: qd quis sciat originem ex qua res ipsa de-
scendit: qd dupliciter potest intelligi. s. de origine
uerborum: & de origine reali. cuius ratione: nomia
apte rebus imponunt. ut in l. decernimus. C. de epis
& cle. in. s. est & aliud. in sti. de dona. qd utrumq; co-
stat ex tex. nostro. nam uerbum. oportet. necessariu
est. ut in. c. i. de libe. obla. & notatur i. l. si curator. C.
de in integ. resti. mi. probatur igitur in tex. nostro qd
ad uera; rei cognitionem: necesse est cognoscere un-
de res ipsa deriuat & appellet. Na hic de apellatione
& deriuatione iuris que est a iusticia: necesse est scia-
mus: si ius discere uolumus. **Sed** contra hoc
opponit. de. l. nec natales. C. de proba. & de. l. non ob
hoc. C. unde cogna. ubi ex cognitione originis: non
elicitur ueritas necessaria. nec necessario concludit.
igitur originis cognitio: non est necessaria ad rei ue-
ritatem. Huius rationis timore secundum dy-
& barto. glosa expdit: oportet. id est dcer. eode mo di-
cit gl. exponedu i. l. cu oporteat in prin. C. de bo. lib.
& in. l. una. s. oportet. C. de rap. uirgi. & e conuerso

an ad uera
cuiusq; rei
cognitio /
ne origine
scire oportet.

Col. 2

uerbum decet. exponitur: id est oportet. ut in. l. si. C.
de cap. & post li. reuersis. & in omnibus istis legibus
easdem expositiones obseruant & confirmat glose:
asserentes uerba in proprie esse posita.

Ego sepiissime dissentio ab his expositionibus:
ex quibus iuris consulti sententie obrunca-
tur. & eos efficiunt impropriationum auctores. qua-
si illi barbare: hi nostri doctores latine loquantur.
Cosidero igitur qd uerbum. oportet. significat ne-
cessitatem congruentem: secundum qd rei cui adici-
tur conuenit: si enim lex ipsa: oportere aliquid fieri
exponat: id necessitate faciendum censeat. dum itaq;
iuris consulti dicebat: iuri operam daturum scire
oportere: unde iuris nomen descendat: id necessariu
credidit ad iuris cognitionem. non qd in qualibet re
de qua disputamus: necesse sit scire originem nomi-
nis uel rei de qua disputatur: sed quia ius ex iusticia
descendit. & ab ea habet terminos suos. & cum ipsa
semper uersatur. & hec est ratio: quare necessum est
cognoscere unde descendat. quia a iusticia ius appella-
tum est. qd rursus a nostro titulo constat: nam hic
titulus de iusticia & iure traditur. & ista sunt adeo
coniuncta: ut ius sine iusticia esse no possit. ut aree ip-
sa uides & inferius ostendam. ergo ad cognitionem
iuris & huius tituli: necesse est prius de iusticia scire:
unde ius appellatum est. non tamen sequitur ex hoc
deriuationem uerbi & rei esse necessariam ad eam
cognoscendam. Nam quis ad ueram cognitione
& disputationem: oporteat in primis scire quid sit
id de quo disputatur. tamen non est necessarium sci-
re unde dicatur. ut sepe apud Ciceronem. ut in prin.
offi. & in. li. i. cap. de fundamento iusticie. & patet se-
piissime in iure nostro. ubi a deriuatione no est sem-
per concludens argumentum. ut in. l. i. ff. de ac. here-
& ibi barto. & in. l. i. de testa. & ibi barto. quem cete-
ri sequuntur.

uerbum o-
portet si-
gnificat ne-
cessitate rei
cui adicitur
congruentem

iuri operam
daturu de
iusticia sci
at oportet

Nec obstat tex. noster: quia particulariter in iure

G iii

loquitur: in quo necesse est scire. Vnde descendat nō quia in omnibus sit necesse. Sed quia a iustitia descēdit. De qua iuri operam daturum; oportet habere cognitionem. Et in hoc stat fallacia.

in le. cum oporteat. C. d. bonis q. li. uerbū oporteat. ponit proprie.

Cum tamē glosa adducit alias similes expositiones ad huius comprobationem: erroribus firmat errorem. & primo male uidetur passim exponi tex. in le. cum oporteat. ibi. cum oporteat similem prouidentiam: tam patribus q. liberis defferri. Et exponit decet. Ego sine expositione (ut iacet) intelligo. Nam ideo imperator eque & patribus & liberis prouidet: quia oportere credit: Ut similiter uni ac alteri prouideat. Nam secundum iustitiam: eque prouidere oportet. Ut patet in nostro tex. quia ius bonum & equum est. Et ibi latius dicam. Et hoc satis probatur ex eadem lege. ubi imperator quia oportet utrisq. prouideri: disponit plura ex tali ratione: que necessario sūt obseruanda. s. ut sicut patri in pfectiis omnia pleno iure queruntur: ita filio queratur proprietates in aduenticiis. Itaq. tali ratione necessitatem inducit.

Verum obstabit alicui. q. ante illam legem: oportebat eandem habere prouidentiam. & tamen prouide non erat dispositum. quod uidetur incōueniens & ideo nō est dicendum oportuisse. Respondeo q. oportebat: quia inerat illa ratio que urgebat secundum iustitiam. Ius tamen ciuile non processit ad disponendum ex illa ratione. Oportebat igitur secundum iustitiam. quod probatur: quia in hoc ipso emendatur ius ciuile. Vnde non est dicendum: uerbū oportere. nō esse scriptū secundum propriam significationem.

Rursus non obstabit similis interpretatio in le. una. s. oportet. de rap. uir. su. al. Vbi oportet ut qui uxorem ducere uoluerit: parentes eius petat. Nā consideratione iuris ciuilibus oportet: quia nuptiē contrahi non possunt sine consensu eorū: quorum sunt in potestate contrahentes. Ut in l. 2. de ritu nup. itaq. intentione iuris ciuilibus id est necessarium: Sed de iure canonico secus est. ut in c. ueniens. despon. & in c. 1. de spon. imp. li. 6. Et notatur in c. 1. eo. tit.

idē i. l. una C. de rap. uirgi.

Nec assistere possit. expositio legis. si. C. de cap. Vbi decet ut captiui pecunia redempti: precium uel extimationem redemptoribus soluant. Sed cum nō solum deceat sed sit necessarium: glosa exponit. decet. id est oportet. ut glosa ibi & in l. Vna. C. de rap. uirg. & hic. Profecto quis iste expositiones approbentur: uidentur carere intellectu: quia legum uias non uidetur percipere. & primo fateamur q. uerbū decet inducit honestatis persuasionē. ut in c. magne deuoto & uo. redem. Secundo considero. q. inter uniuersa iuris precepta: hoc est unum: ut honeste uiuamus. itaq. preceptum est iuris: ut quilibet que honesta sint: faciat. I. iustitia. infra eo. in prohe. grego. & in s. iuris. insti. eo. Cum igitur soluere redemptori q. pro mea redemptione expendit: sit honestum & naturaliter deceat: ex isto honesto mouetur legislator ad constituendum ut soluamus. Motus itaq. legislatoris: est decencia. Sed constitutio ipsa importat necessitatem. Nam ea que sunt iuris nature: decet & sunt honesta. Sed nullam facti necessitatem habent: nisi a iure ciuili comprobent. Ut uidemus in omnibus obligationibus naturalibus. que nisi sint a iure ciuili comprobate: non habent necessitatem. Ut in l. ex hoc iure de iusti. & iure. & in s. i. insti. de obliga. Itaq. ibi decet naturaliter. & est necessarium ciuilitate & ex decencia naturali mouetur imperator.

in l. si. C. d. cap. & post reuer. uerbum decet congruā obseruat si. gnificatio nem

que sūt iuris nature nullā facti necessitatē habent

qd. cūq. honestus est uirū bonū facit oportet.

At si opponas q. que sunt honestatis nō sunt necessitatis: ut notatur in c. Ad aures. de eta. & quali. Ergo non potest dici iuris esse preceptum: ut honeste uiuamus. Cum honestas non sit de precepto. Aduerte. q. aut nos loquimur de iustitia uniuersali & de preceptis iuris nature. & qd. cūq. honestum est: uir bonus & iustus

faciat oportet. Nam ius est bonum & equum ut in l. nostra. & iuris preceptū est honeste uiuere. ut in dicta. l. iustitia. & isto modo necessarium est: maxime si stoicorū & ciceronis sententiā tenemus: id solū bonum esse quod honestū est. De qua honestate latius loquemur in dicta. l. iustitia. Aut nos loquimur de honesto quod a iure ciuili: ut honestum nobis traditur. & hoc non habet necessitatem huius iuris: quia eo ipso q. ut honestum nobis traditur: hoc significatur: ut unusquisq. id debeat obseruare ut natura est obseruandum. Non tamen habet compulsionem & necessitatem iuris ciuilibus. Vnde id appellatur honestum & non necessarium. Quasi per se sit honestum. Sed non habet necessitatem iuris positiuū. Sed si opponas de dicta. l. si. q. ibi ut honestum iure ciuili nobis traditur: habet tamē necessitatem eiusdem iuris ciuilibus: Respondeo. q. ideo habet: quia illud ius nature a iure ciuili approbatur. & ius ciuile ut necessarium constituit: secus si solum ut honestū tradidisset. Constat igitur ex superioribus q. tam uerbum. oportet q. uerbū decet positū in omnibus legibus a gl. allegatis q. etiam in l. nostra. stat proprie & secundum suam naturam & significationem. Nam quod iuris consulti dicere uoluerit: ideo oportet scire unde appellatur ius: quia a iustitia est appellatum. & ad ueram professionem iuris necesse est: eam deriuationem: quinimo aliquid de iustitia ipsa scire.

Vnde nec teneo aliam solutionem dy. quā ut meliorem sequitur bar. q. ad sciendum aliquid non est necessarium scire principium ex quo: ut in iuribus contrariis. Sed est necesse scire principium. ppter quid.

Primo considerabā iura adducta per bar. nō probare. s. rex. in l. nec natales. & tex. in l. ad probationē.

C. de proba. ubi ex patris uel ex matris qualitate ex qua filius exoritur: non probatur talem esse filium: quia contingit ut quādoq. filius sit seruus & mater libera. Illa igitur iura loquuntur in principiis que respondent ad originem materialem: que non seruāt qualitates necessarias in his que ab eis sequuntur. Nā ex bono uiro & honesta uxore quādoq. uidemus filios improbos. Ut dicit aristoteles. Nos uero loquimur in principiis que eadem rationem seruāt in deriuatis. Nam ius a iustitia dicitur. Ut i textu nostro. & nullum potest esse ius: quod a iustitia non deriuetur. Nec ius esse potest iustitie dissimile: sed cōforme & sibi coniunctū. Ut in c. Quid dicam. 14. q. 4. & in c. ius. de uerbo. sig.

Itē cum dicitur bar. q. non est necessarium scire principium ex quo: sed principium ppter qd. Aduerte. q. secundū philosophos: uera reg. cognitio a causis prioribus deriuatur. & notatur in l. scire leges. de leg. infra. nā recte eam rem scimus: quam cognoscimus ex causis prioribus. Item. principium propter quid: remotius est principium ex quo aliquid deriuatur. ut notatur late in l. non dubium. C. de legi. in l. i. s. ex incendio. de incendio & ruina. per proximiora igitur uerius cognoscitur q. per remota. Item tex. noster loquitur de deriuatione: ex quo. ut ibi. prius nosse oportet unde iuris nomen descendat. nam unde id est ex quo descendat nosse oportet.

Credo q. bartolus uelit dicere: q. est necesse scire principium propter quid id est quia ius est appellatum propter iusticiā & ex ea oritur: necesse est scire unde & propter quid oritur. & isto modo recte diceret: quāuis uerba sint sub obscura: nec satis bene hunc sensum capientia. Quia negat principium ex quo scire oportere. quod in casu nostro asseritur. cogita.

Eodem modo interpretanda est sententia iuris consulti in l. i. de orig. iur. infra. ubi gaius iuris con-

que ut honesta lege traduntur nō habent necessitatē

nullū potest esse ius qd. a iustitia nō descendat qd. nō sit ei cōiunctū

principiū ppter qd. remotius est principium ex quo aliquid deriuatur.

Col. 5

Sultus facturus legum interpretationem. necessario prius ab urbis inicitis repetendum existimabat. Et glosa exponebat: necessario id est utiliter. sed hanc interpretationem quis silentio uideam approbatam: uideo certe esse contra sententiam iuris consulti.

Quia iuris consultus iterum ac secundo repetit eadem uerba in. l. 2. eo. ritu. in principio. ibi necessarium itaq; uidetur nobis in primis: ipsius iuris originem ac processum demonstrare. ecce q; iterum idem ut necessarium repetit. sed quando uerba eadem in iure repetuntur: ex repetitione cognoscimus: sententiam repententis eam esse: quam uerba exponunt. ut notatur in cle. i. de iure patro. igitur ex sententia iuris id est necessarium. qd' rursus etiam probabo. quia iuris consultus eam originem pro parte & principio iuris reputabat. ut in uerf. sed qd' in omnibus animaduertit: id perfectum esse: qd' ex omnibus suis partibus constaret. & ce. te cuiusq; rei potissima pars principium est. ita ipse cum aristotele. i. ethicorum. cap. x. cum igitur ex iuris consulti sententia sit principium: & potissima pars totius: ad cognitionem eius rei necesse est principium cognoscere. quia totum cognosci non potest: si partes maxime potissime non cognoscantur. ut in. l. que de tota. de rei uen. in. c. pasto. ralis. in prin. de offi. deleg. De uerbo non potest. dixi late in. l. gallus. in prin. & ex his inferre potes ad uerbum: non debet. & ad uerbum. debet. quod cum necessitatem inducat. ut in. l. pretor. in prin. ff. de eden. do. & in. l. i. s. i. qd' quisq; iuris barro. in. l. creditores. i. col. C. de pig. aliquando tamen uerbum. debet. exponitur pro. potest. nam quando dispositio respicit fauorem eius qui debet aliquid agere: exponit. p. potest. ut in. l. obseruare. i. fine. d. offi. p. co. & ita notat & exponit gl. ibi. & idē docet bar. in dicta. l. creditores. i. col.

Sed profecto ego in interpretatione illius legis non mutarem significationem uerborum. quia recte uerbum. debet. potest. significare necessitatem. nam dicitur ibi q; aliqua debeat pro consul facere: ante q; prouinciam fuerit ingressus. ut est edictum mittere decessori: & diem dicere sui ingressus. deinde iurisdic. tionem legato suo debet. hec. tex. glosa cum uideat q; mandare iurisdictionem nulla necessitate cogat: ut in. l. solent. eo. ritu. s. sicut. exponit. debet id est. potest.

Aduerte q; sententia iuris consulti se refert: non ad legandi uel mandandi necessitatem: que nulla esse potest cum pendeat ab arbitrio pro consul. ut in dicta. l. solent. sed se refert ad eam necessitatem: qua oportet: ut ingressus mander: non ante quam ingrediatur prouincia. quia non potest. & ita senties manifeste ex uerbis que subiicio: ingressus debet mandare iurisdictionem nec ante hoc facere q; fuerit ingressus. est enim absurdum anteq; iurisdictionem nanciscatur: alit eam mandare quam non habet. ita dicit iuris consultus. necessitas igitur refertur ad ingressum non ad mandandam iurisdictionem itaq; necesse est q; ad mandandam iurisdictionem sit ingressus. non tamen est necesse mandare iurisdictionem. & in hoc stat fallacia & habes uerum illius text. intellectum.

Eodem modo poteris interpretari. l. si quis seruum. s. si inter. de leg. i. ubi exponitur debet. id est potest. quam expositionem sequitur glosa ibi & barro. & paulus & glosa in dicta. l. obseruare. s. si. & dicebat barro. ex predicta lege iuncta glosa. q; quando absonus intellectus uel alterius iuris contradictio reperitur: exponendum est. Debet pro. oportet. Ita ipse in dicta. l. creditores. i. col.

Ego considerabam. q; dum iuris repugnantia euitari potest non est incidendum in uerborum impropriationem. presuppono igitur q; quando lega-

id necessa-
riū qd' pōi-
tur i. l. i. de
orig. iuris
nō recte in-
terpretari ui-
deretur.

l. l. obserua-
re de. offi.
procō. uer-
bū. debet.
obseruat. p.
priā signifi-
cationem

Col. 6

tum sit uni: & duo sunt eiusdem legatarii nominis. itaq; ignoratur quis sit legatarius legatus ualeat. sed quia probatio deficit: impeditur legati consecutio. ut in. l. duo sunt titii. de testa. ru. ff. & in. l. si fuerit. de rebus dub. sed obstabat tex. in dicta. l. si quis seruus. s. si inter. ubi dicitur q; heres debet eligere inter duos. ergo compellitur soluere. ideo exponitur: debet id est potest. bald. egre ferebat talem expositionem. quam dicebat destruere tex. & ego addo difficultatem quia in principio text. dicebat. si inter duos dubites de eodem legato: cui potius dari oporteat. ecce q; ponitur uerbum. oporteat. qd' etiam significat necessitatem. ut in glosa nostra. **I**deo ne uerbum. oportet uel uerbum debet. improprietur: ne etiam iuris repugnantia detur: quis casus sit difficultis: ita expono. & presuppono legatum ualere: quis ex defectu probationis impediatur. ut in. d. l. duo. & in. l. cum ex pluribus. de manu. testa. Vnde noto. q; heres non est ipso iure liberatus. quin immo iure est obligatus. quia ius non deficit: sed probatio. ut in dicta. l. duo. finge igitur casum: q; heres molestabatur super legato. quia unus illud petebat & alter. itaq; cui dari oporteat litigabatur. Heres ad euitandas lites & molestias: dicebat se paratum soluere uni. dum ipsum defenderet ab alio. uterque erat paratus defendere. quid iuris in isto casu: responderetur. q; heres debet eligere quem uoluerit ut ab eo defendatur. hic est formalis casus illius legis: quem ex uerbis ita plane comprehendere poteris. Dic igitur q; uerbum oportet. refertur ad necessitatem iuris. quia a iure debetur. & litigatur cui potius dari oporteat. unde uerbum. oportet suam obiectuat significationem. & idem de uerbo. debet. nam heres ad euitandas molestias paratus erat soluere: ut liberaretur. unde ad liberationem & ut defenderetur: necesse est eligere. ita dicit tex. eligere debet heres cui soluat: ut ab eo defendatur. cum igitur heres esset paratus soluere. ut defenderetur: necesse est: ut adhuc effectum eligat. & ita ad hanc necessitatem debes referre uerbum. debet. nō ad eam ad quam referebant doctores. ut iuri contradiceret. s. q; deberet. eligere id est q; teneretur soluere: uni uel alteri quem ipse eligeret. nam hoc est contra iura in quibus cauetur legatum impediri. nec conformat casui legis illius. ubi uoluntarie offerebat & erat paratus soluere. non igitur necessario soluere tenebatur: anteq; certum sit quis illorum sit legatarius. & ita defendes etiam casum illum a contrariis. que fortissima uidentur cogita.

Secundo noto. ius a iusticia appellari: & ut in superiore notabili dicebat: ad iuris cognitionem necesse est non deriuationem uerbi materialem comprehendere. sed iusticia unde dici intelligere. maxime q; hic titulus est de iusticia & iure. iusticia igitur secundum legislatorem: est constans & perpetua uoluntas ius suum cuiq; tribuens. sed quoniam a nostris doctoribus negligenter hec definitio exponit: ideo ego de ea tractabo. aut igitur hanc definitionem intelligis de iusticia diuina: & tunc obstat arg. qd' format glo. in. l. iustitia. infra. eo. & insti. eo. in prin. nā tantū fuit datū mercenario i sero ueniēti: quātū ei q; de mae uenerat i uinea dōni. qd' uidet in iustū. ut in. l. 2. ff. de anu. leg. ubi qui i uespe uenerat: nō habet equalē opere mercedē cū eo qui de mae uenerat. **R**espondeo glosa & bar. q; illud est mysticū. q; si dicat tantū habebit de paradiso: qui decedit in hoc ultimo seculo si iuste uixerit. quantum ille qui in primo seculo decesserit. **E**go non curo de figuris euan gelicas. sed quo ad morale philosophia: quid finiam subiicio. Nam quis mystica sint plura in lege nra: tamen quoad morale intelligentia semp sunt iusta.

ualeat ipso iure legatū qndo duo sūt eiusdē nois.

i. l. si q's ser uū. s. si inter uerbum. oportet. ob seruat si // gnificatio nē idē de uerbo de bet

diffinitō & disputatō diffinitio ne iusticie

defendit moraliphilosophia ad litteras qd' dicit i euangelio tantū cē da tū ad uinea dōni disse ro ueniēti & reliqua.

Ut in. c. non est peccatū. §. His itaq. 6. di. Vnde oportet. q. quo ad moralem intelligentiam hoc euangelii dictum iustum intelligamus. & put omnia que re deutor noster. De moribus tradebat: quis figuratiue traderet: iusta erant. ut in. c. i. di. 1. & in. c. non est peccatum. §. His ita. su. al. ita oportet. q. hoc qd in euangelio continet iustum sit: Cuius iustitia talis est. Nam mercenario qui d mane uenerat. Solutum est qd ex opera diurna sibi debebat. Igitur iuste agit: quia iustitia suum cuiq. tribuit. Si uero uespere ueniet: merces totius operis diurne tribuat. nihil attinet ad ipsum: cui ex iustitia est satisfactū. Sed si dicas: q. in iuste agitur cum ipso cui largitur plusquam ex iustitia debetur: Respondeo. q. quauis ita esset ut plus debito daretur: tamen liberalitas uirtus est. & libera exigit uoluntatem. Vnde iustitia ipsa ualet: qd a libero donatore datur. Ut in. l. si quis argentū. §. si. C. de dona. & in. l. i. ff. eo. &. c. i. eo. ti. ¶ Quare autem deus ipse (ut nobis uidetur) plus uni q. alteri tribuat & quare maiori misericordia cū uno q. cum alio utatur: non est disputationis humane. Ne illam sumas & eternam regendi rationem: nostro inbecili intellectu concludamus. sat est deum nō agere iustus cū uno q. cū alio. tā ex parte sui ipsius q. ex parte effectus. ut teneat sanctus doctor. 4. senten. di. distinctione. 46. questione. 1. qd quia ad nos non pertinet: Aliter non declaro. ¶ Aut diffinitionē intelligimus de iustitia humana & tunc eadem glosa argumentat q. nulla sit in humanis iustitia: quia illa est perpetua & constans uoluntas. & inter humanos nulla uidetur constantia cum septies in die cadat iustus. & ut dicit Iob. Nunq. in eodem statu permanet. Vnde dicebat legislator in aucten. de non alienam. aut per. col. 1. §. ut autem. Quid enim erit stabile inter homines & ita immobile ut nulla patiatur mutatione: cū omnis status noster sub perpetuo motu consistat: ita ipse. Natura enim semp nouitatibus utitur. ut in aucten. de consang. uteri. col. 7. in prin. Ex his dicebat glosa in dicta. l. iustitia & in principio insti. eo. q. secundū superiora necesse erat ammouere illa uerba. cōstans & perpetua. A diffinitione iustitie. barth. & iohannes faber dicebant q. illa uerba intelliguntur de constantia que potest cadere in homine. Vnde non oportet ad hoc ut homo sit iustus. sit ita cōstans sicut beatus petrus ita ipse.

¶ Tu rectius ad uertas. & primo dicas. pprie & iuste esse posita uerba diffinitionis: que bene uerificant in iustitia humana. Nam quis humana fragilitate se pissime cōueamur: Tamen ppriu uiri iusti est: iustitiam semper uelle non enim ista perpetuitas ad actum referit / quia nec homo pperuus est nec actus eius sunt perpetui. Sed ad uoluntatem. quia uoluntas dum iusta est perpetua & in omnibus uellet iustitiam exercere. Nam si ad horam uel ad annū tantum uellet iuste agere: non est iusta uoluntas. nec est in hoc ipso iustitia de cuius ratione est: ut dum uult perpetuo uelit ius suum cuiq. tribuere. Et ita intelligunt theologi / ut sanctus doctor. secūda secūda que stione. 58. arti. 1. ¶ Nō obstat qd dicitur septies in die cadere iustum. quia dum ab illa perpetua uoluntate decidit iustus esse desinit. Nā qui iacet non stat. & dum cadit non ē iustus. Sed si assurgat & mētem sibi restituat rectam: tunc iustus est. quia perpetuam habet uoluntatē iuste agendi. ut in. c. Quid est hoc. l. di. ubi dicebat gregorius super ezechielē. quid est hoc q. pfecte iacenti dicit. sta super pedes tuos & loquar tecum. Tunc enim deus nobiscum loquitur quādo a iustitie iactuara resurgimus. & dicitur in. c. ferrum. ea. di. q. ferrū de terra tollit cum fortis propugnator amala actione resurgit. Non ergo in eo debet inspicere qd fuit: quia iam incipit eē qd nō fuit ita

deus nihil agit iustis cum unoq. cum alio

defedit diffinitio iustitie & ostenditur quomodo iustitia sit cōstans & perpetua uoluntas

de cadente septies in die

gregorius. Satis itaq. constat cum iustum esse cuius uoluntas iuste agit. quā in alio tpe iniuste egisset. ¶ Sed si dicas quare hominis natura instabilis sit & quare deus statum nostrum sub perpetuo motu cōstituit. ut in dicto aucten. de non alien. Videtur enim uoluisse ne semper iusti simus. Ego ignorans incōprehensibilia iudicia tangere nollem. Hoc tamen certū teneo: q. dei ineffabilis altitudo nullis inclusa limitibus & nullis terminis comprehensa. recti iudicij censura: celestia & terrena disponit: ut dicit in. c. gloriosus. in prin. de reli. & uenera. sancto. li. 6. Sed qd ab aliis percepi tibi exponā. Deus enim pugnam nobis intra claustra huius corporis cōstituit: ut uirtus uincendo gloriam eternā mereret. Nā finis nostre creationis in eterna gloria situs est. Ut dicebam in libro de fine iuris. Adhūc igitur finem media iustitia constituere oportebat: ex quibus creature illam merito consequerent. Vnde decuit pugnam in inclinationū in homie ifegerere ut ex uictrice uirtute finis eternus consequeret. Si enim iustitia est uirtus & perpetua & constans uoluntas: Nihil certe mereret iustus: si constans esse non posset. quia si uirtus est malis ac uiciis repugnare: appet sine malo & uicio nullam esse uirtutem. Nam ut iustitiam & quamlibet uirtutem perfectam ex omni parte Deus rederet: reseruauit uicium. qd erat ei contrarium cum quo de pugnare posset. ipsa eni; iustitia agitata malis: stabilitatem capit. & quanto frequenter impellit tanto firmiter roboratur. ut in. c. fidelior. & in. c. hi qui altari. l. di. ubi non solum agitata sed etiam uicta uirtus dum se exerxit: firmior et stabilior manet fidelior enim factus est petrus postq. peccauit. & maiorem gratiam reperit erectione ipsa q. amissit peccato. deus igitur non exclusit mala: Ut uirtus ipsa cōstare posset. uel immobili pugna: uel ex iacture firmiori constantia. quomodo. n. uirtus paciētie fulgeret si nihil esset qd pati cogermur: quomodo fides sanctorum patrum tantam gloriam mereretur: nisi esset aliqua que adeo auerterent: ita dicebat latānus in libro de iustitia. c. 7.

¶ Qd uero iohannes faber dicebat ad hoc ut homo sit iustus non requirit: ut sit ita cōstans sicut beatus petrus sed qd loquitur de constantia secundum humanam fragilitatem. & idem dicunt alii. quippe si constantiam perpetuam ad actum referamus nec petrus fuit iustus. qui ancile uocem pezzti mesens Deum salutorem suum negauit. ut dicit in. c. considerandum l. di. Sed anteq. peccaret iustus fuit quia uoluntatem constantem & perpetuam habebat. & postq. peccauit forsam iustior fuit. quia constantior penitentia: fidelinixus resurgit. unde fuit petra & firmamentum totius ecclesie & saxum immobile totius corporis christianitatis ut in dicto. c. fidelior. ¶ Rursus qd dicit diffinitionem intelligi de constantia secundum humanam fragilitatem. cerre diffinitio de uera uoluntatis humane constantia loquitur / quia ut iusta sit necesse est q. sit constans & pperua: nec in hoc distinguitur beatus petrus a latrone qui in cruce fuit redē prius: quia penituit & iuste agere perpetuo uoluit. Alias nullo modo nec saluus nec iustus esse poterat. Sed hec methaphisicis altius examinada relinquo.

¶ Prererea iustitia est habitus: secundū quē iustus dicitur agere electione iusti. Ut aristoteles. 5. li. ethi. Cum igitur sit habitus: nō est uolūtas que est actus: & hoc est fortius argumentū qd fieri potest. Nā cū iustitia sit uirtus: quinimo est omnium uirtutum pclarissima: & adagio greco dicere consuetū est. Iustitia in sese uirtutes continet omnes. Ut aristo. in eodem libro. Ergo cum sit uirtus & ex hoc habitus: necesse est ut a uoluntate distingatur. Habitus enim uoluntatis non est uoluntas. Et actus ab habitu distinguitur

decurt pau gnā iclinationū i tra claustra huiusmani corpore. ut ex uirtute uirtuti gloria eterna que est finis uirtutis consequeretur

qre hōia lege eterna sit in sita in stabilitatis iclinatione nichil mēte refiustus si i cōstans esse nō possit

iustitia est habitus.

iustitia est oium uirtutum pclarissima.

Col. 9

ut tenent philosophi. **R**espondeo q iusticia & habitus diffinit p actum sicut p propria materiam. Nam cum iusticia per uoluntatem exercentur: ideo dicitur uoluntas: quia actus iustus necesse est ut sit uoluntarius. Vt idem aristot. 2. ethicor. Item debet esse constans & perpetua. & hoc est q philosophus i eodem libro dicebat: q debet uoluntas immobiliter operare. Item q ista diffinitio uirtutis p actum fiat: ex hoc manifeste comprehendit: quia ius suum uni cuiq tribuit. quod in actu est non in habitu. Nec mirum q habitus p actum i quo exercetur diffiniatur. hoc enim consuetu est apud optimos auctores. Vt patet apud augustinum sup loane. dum diffinit fidem Nam cum fides idēdem sit uirtus: dicit. Fidem esse credere quod nō uidemus. & idem diffiniuit charitatem. Charitas est motus animi: ad diligendū deū & proximum. & tamen est uirtus & habitus. & ita hanc auctorum consuetudinē refert. s. do. prima secunde questione. 7. ar. 1. ad. 3. & 4. sen. di. 14. questio. 1. ar. 1. Vnde dicebat sanctus doctor secūda secūde questio. 8. arti. 1. q si quis absolute & pfecte uellet diffinire iustitiam: ita diffinire poterit. Iustitia est habitus secundū quem: constans & pperua uoluntas ius suū unicuiq tribuit. Idem tenet. 4. senten. di. 33. questio 3. artic. 1. & ita resoluas. ea de quibus dubitat paulus de castro in. l. iustitia infra. eo. Nam hoc modo recte defenditur diffinitio: q habitus p actum diffinitur uel si etiam per se ipsum diffinire uelis: accipe diffinitionem sancti doctoris qui in hoc astipulatur diffinitioni aristotelis.

habitus p actus sepe diffinit.

absoluta iusticie diffinitio.

Rursus glosa instituta eodem format argumentum: q illud quod dicit: ius unicuiq tribuens: intelligitur quo ad affectionem: quia ad actum uō potest Vt simile dicimus in matrimonio q est in diuiduū & tamen qndocq diuiditur repudio. Vt in. l. cōsensu C. de rep. **A**duerte. q ut supra dicebam: iusticia diffinitur per actum. Actus autem est uolūtatis alia: non potest esse iustus. Vt patet in diffinitione. & dicebat aristoteles in dicto. 2. libro ethicor.

At si dicas iudicis uel superioris esse: ius suū unicuiq tribuere: ut uidemus in nostris uoluminibus in quibus iura nobis traduntur. Respondeo. q princeps redit iura unicuiq equaliter & iuste p iperium sibi traditum. ut in. c. quo iure. 8. di. & in. c. Cū eterni tribunal. de. re. iu. li. 6. Nos uero et quilibet manus potest iustus esse: quod suū est in rebus a nobis agendis tribuēdo. Nos enim prosequi tenemur iustitiam in rebus nostris agēdis. ille in imperio. Vt in dicto. c. Cum eterni tribunal. cum similibus.

Nec illud mihi sapit quod glosa ubi superius. & in Rubrica institutionū. in uerbo. semper augustus & insti. de pa. potesta. in prin. Vbi dicit matrimoniu esse in diuiduū affectione non re: quia quandoq separata diuorcio & repudio i. l. cōsensu. de repu. C. & cetera.

matrimoniu e idiuu duum affectione & institutione.

Dicas non solum matrimonium continet indiuiduam consuetudinem intentione. Sed etiam institutione. ut patet in. c. debitum. de big. & in. c. gaudemus. de diuor. & in. c. de uoto. & uoti redem. lib. 6. Nam ille pater omnium cum uideret eam ad generis humani propagationem ex se compactam inquit: hoc est os de ossibus meis & caro de carne mea & propter hoc homo relinquit patrem & matrem & adheret uxori sue: & erunt duo in carne una. ecce q hec matrimonii institutio que fuit ab inicio rerum in paradiso firmata: demonstrat consuetudinem a deo coniunctam. ut duo censeantur in carne una & ex duobus corporibus p se separatis: a deo copulationem stringit. ut unum corpus efficiat. rursus & propter hanc consuetudinē homo relinquit patrem & matrem. qd non recte refertur affectioni sed actui. **N**ec obstant leges repudi que nō

Col. 10

tenentur uera iusticia. Nam qua lege diuina est institutum matrimonium: eadem non potest diuidi in aliquo casu: quis per diuortium sola fornicatione thoros & illa consuetudo separari possit. Quos. n. deus coniungit homo non separat. ut in. c. lator. de re. iu. & ab ipso deo solum causa fornicationis excipitur propter quam uxoris consuetudinem uir ipse & conuerso mulier: uiri consuetudinem relinquere possit. ut in. c. ex litteris & in. c. significasti. de diuor. hec igitur separatio ex delicto proueniens non mutat matrimonii institutionem quo in diuidua sunt instituta uite consuetudo.

Item contra diffinitionem iusticie opponit quia in diffinitione nihil debet inferi nisi ad effectum demonstrationis. eius quod per nos diffinitur unde dicitur omnia uerba diffinitionis debere aliquid operare & sentire. ut notatur in prin. institu. de ac. sed omne qd perpetuū est: est constans ergo sufficebat dicere q iusticia erat perpetua uolūtatis nec erat opus adiacere. q esset constans cum perpetuum non posset esse nisi semper constet. Respondeo q perpetua dicitur quia uoluntas que iusta est perpetua & i omnibus uellet iuste agere. non q perpetuo durer. sed q habeat propositum perpetuo iuste uiuendi. at ultra hoc requiritur ut illa uoluntas sit stabilis & q firmiter perseueret / alias enim fugit a uoluntate iustitia.

perpetuū nō pot eē icōstans

Verum quis hec iuris consultorū diffinitio iusta sit. Diuersi mode tamen diuersi diffiniunt. Lactārius enim in libro de iustitia ita diffiniuit. Iustitia enim nihil aliud est q dei unici. sola pia & religiosa cultura. Cui etiam astipulatur diuus augustinus in libro de moribus ecclesie ubi dicit q iustitia est amor deo tantum seruiens. Quippe amor & cultura dei perfectam habet in se iustitia: siue per gratiam siue naturaliter deus ametur. Qui enim p gratiā deum amat diligūt deum plus q se ipsum. & amorem sui ipsius & pximi & omnia que agunt ad deum referunt. qd naturaliter erat uerum in primo statu nature itegre Nam ut dicit philosophus. 2. Phisicorū naturale est q unusquisq appetat & amet id ppter qd est apud & natus: quia ab illo constat. & naturale etiam est: q bonū partis sit ppter bonū totius. Et hinc etiā sit q amor sui ipsius naturaliter cui libet est istus ppter bonum commune totius uniuersi. In illo igitur statu nature perfecte: Cum se ipsum & pximos suos uideret homo a deo constare: eum amabat super omnia. & ex eius amore amabat se & alios. Vt tenet sanctus doctor prima secūde questio. 109. ar. 3. Vnde si quis q ex amore dei. Proprium amorē & pximorū regularet. Certe hic iuste uiueret. Ac ius suum cuiq tribuere. **I**n statu uero nature corrupte in quo hodie maxime uiuimus uoluntas ipsa ex natura corrupta conuertit amorem ad bonum priuatū & ideo Deum super omnia nō amamus nisi eius gracia subueniat: que nos in sola dei cultura & eius amore iustos efficiat. Nam qui deum amat super omnia: necesse est ut omnia p ipsum amet: & qui ex Dei amore uitam sibi & proximo comensuratur partibus dabit qd suum est. nam recte totum amat. & ideo iustus erit & isto modo intelligerem predictam diffinitionem.

iustitia est solaciū unicipia & religiosa cultura.

duplex amor dei

iustus ē q deū super oia & plus se ipoamat

Fuit alia ciceronis diffinitio. Iustitia est habitus animi cōmuni utilitate seruata suam cuiq tribuens dignitatem. & ita etiam accedit ad diffinitionem aristotelis. nec dissonat multum a iure consultis ut supra dicebam.

alia iusticie diffinitio.

Io faber institu. eo. dicebat q iusticia est una ex uirtutibus cardinalibus sine qua alie nihil possunt. Vt in aucten. ut omnes obe. iudi. prouin. i principio Hec certe descriptio est non diffinitio. Sed quia su

itez & alia

iusticia im-
perat & re-
git oēs ali-
as uirtutes
reducitq̄
ad bonum
cōmune.

mitur ex dicto autem. eam intensius explicabo. Dicitur in dicto aucten. unam quidem esse omnium perfectissimam uirtutem arbitrādum est: que iura omnibus tribuit. hec est iusticia. Et enim nisi unaqueque uirtus subsequatur iusticiam: nichil fiet horum que in rebus humanis competunt. nec laudamus fortitudinem que non est cum iusticia. quis enim dicit uirtutē solum in armis consistere: nam si iusticiam ab his subtrahas: solum manet. occasio delictorum. huc usque rex. & reliqua. itaque omnes. uirtutes a iusticia imperatrice reguntur. nam iusticia est causa generalis ad omnem uirtutem: ut sol ad omnia corpora que illuminantur atque consistunt per uirtutem ipsius. iusticia enim est quedam uirtus generalis. quia ordiat & mouet per imperium operationes aliarum uirtutum ad suum finem. id est ad humanam felicitatem & bonum cōmune. & hoc est quod dicitur apud aristotelem. 3. ethi. q̄ non est simpliciter eadem uirtus boni uiri & boni ciuis. quia quacumque uirtute utendū est ciuilitate: id est secundum quod conuenit bono communi. nam (ut dicebā) per superiorem uirtutē que est iusticia: omnis uirtus regitur ab ea & tendit ad bonum cōmune. ut dicebat sanctus doctor secunda secunde questio. 58. articulo. 6. & ita intelligitur quod dicitur in illo aucten. q̄ nisi unaqueque uirtus subsequatur iusticiam: nichil fiet eorum que humano generi cōpetunt. & hec est causa quare eadem est omnium uirtutum preclarissima. qua nec hesperus nec lucifer ad mirabilior. & ob hoc ut refert aristoteles. 5. ethi. corum. iusticia in se se uirtutes continet omnes. & hec eadem iusticia post prudentiam nobilior est omni alia uirtute morali: excellit enim fortitudinē & reliquas alias. ut late sanctus doctor. i. secunde questio. 66. articulo. i. & super. 3. 35. questione. i. & in. 4. sententiarum distinctio. 33. questione. 3. ubi late. Nec ea hic adducere uolui: ne uidear theologorum doctrinis studiosior quā legibus ciuilibus. sed dicā quod sentio. nisi leges a iusticia sciueris: iusticiam autem a legum doctoribus: te nichil uel parum uera iusticia cogniturum.

hesperus nec
lucifer ē ad
mirabilior
iusticia.

placentini
diffinitio /
iusticia te-
lis araneae
cōparata.

ut cicero /
mēnit li-
uit. tuscu.

reliq̄ accur-
si diffini-
tio.

iustitia hu-
mana. diui-
na dici pōt

¶ Dominus placentius qui in doctrina excellens dicebatur: diffiniebat iusticiam. & ea dicebat esse: que plurimum potest in his que minimum possunt. in hoc ipso anacarsen uirum admirande sapientie. qui dicere solitus erat: telis araneae iusticiā similem imitatus Nam ut ille infirmiora aialia & minuta retinere solent & a maioribus facile dilacerantur: ita homines pauperes & humiles iusticia constringi. diuites uero & prepotentes absolui uidemus. sed hec placentini diffinitio: est satyrica. cum iusticia omnibus se redat equalis. ut idem aristoteles. 5. ethi. corum unde dicimus apud deum non esse acceptionem personarum. ut in c. nouit. de iudiciis & scriptum est in lege diuina: ita magnum iudicabis ut paruum. 3. questione. 9. c. finali itaque plurimum potest ipsa iusticia: etiam in magnis si adsit. Deus ipse uelit huius deprauati seculi miserie subuenire.

¶ Demum dominus accursus refert diffinitionem iusticiam esse (ut sibi uidetur) dei unici congrua dispositio: in singulis rebus recte diiudicans. Hec diffinitio specialius refertur ad iusticiam distributiuam que est in deo. qua omnia sua uoluntate. & bonitate disponit. & uideas de ea sanctum doctorem in. i. 21. articulo. i. generalius tamen si aduertamus uoluntas constans & perpetua que ius tribuit cuicumque: etiam erit dei unica dispositio recte diiudicans. quia omnia adeo pendent & maxime iusticia. nam precepta etiam moralia que naturalia sunt: appellamus diuina. quia adei uoluntate procedunt. ut in. c. fi. 2. di. & in. c. 2. i. di. & hoc latius loquar in. 5. ius naturale. infra. ista. l. & iustitia humana adeo procedit

qui ut celestia: terrena quoque gubernat. ut i. e. gloriosus. de reli. & uene. sanct. & hoc sepiissime asserit legislator. ut in. l. i. de ueteri. iure. enucle. & in epist. in terclaras. de summa trinita. & fide catho. & a iusticia diuina deriuatur & pender hūana. ut in. c. ut nostrum ut ecclesiastica bene. sine di. conferantur. ut nostrum prodeat de uultu dei iudicium. & dicit psalmista signatum est super nos lumen uultus tui domine. de quo latius in superiori. libro quem edidi de deriuatione iuris. ¶ Exposui diffinitiones aliquas: & quibus uis alie traduntur: uideor de diffinitione dixisse: dicam de uirtutibus que iusticiam cōmittantur. ne eandem & ieiunam tradamus. Tullius dicebat. sex uirtutes iusticie comites. s. religio: pietas: gratia: uindictatio: obseruantia & ueritas. apud lactan. humanitas: equitas. misericordia. apud macrobium sunt seipem. religio. pietas. innocentia. amicitia. concordia. affectus & humanitas. de quibus singulariter disserere: nostri operis alienum putauit. sat sit quod uideas. hanc ipsam iusticiam quā in titulo nostro prosequimur omnium uirtutum prestantissimā & imperatricem: tot uirtutibus cōmitatā. quam amplectere compertor: hec nostra quicumque legis.

q̄ uirtutes
iusticia cō-
mirentur.

¶ Noto preterea ex textu quod iusticia est prior ipso iure. si enim iuris nomen a iusticia descendit: prius fuisse iusticiam: quod ius: fateri oportet. sed contra hoc urget diffinitio: in qua ius ipsum inseritur. nam est perpetua uoluntas ius suum unicuique tribuens. cum igitur ius ponatur in diffinitione iusticie: iusticia non potest esse prior quod ius. ne sit ante se ipsam. ut in. l. precia rerum. ad legem falci. Respondet glosa quod debet intelligi ius suum: id est hominis meritu. uoluit dicere: ex iusticia cuicumque tribui. quod meretur.

an iusticia
sit prior iu-
re

¶ Dominus dynus & bar. distinguunt. aut enim consideratur ius prout est in habitu hominis: & tunc iusticia & ius fuerunt & sunt in omni tempore. aut consideratur ius prout est in actu: & iusticia fuit prius & postea ius. & ita loquitur iure consultus noster. Nam ius est uirtus iusticia est executio ipsius uirtutis. ut in sti. eo. in prin. ita dicebat bar.

¶ Ego ita considerabam. quod iusticia secundum diffinitionem nostram: per actum diffinitur. cum dicat esse uoluntas ius suum unicuique tribuens. uelle autē facti est. ut in. l. consilio. in fine. de cura. furiosi. & dixi supra in expositione diffinitionis. cum igitur talis diffinitio iusticie fiat pactū: qui est materia ad ipsum habitum ut dicebat sanctus doctor ubi supra: nichil certe uel parum differt ius a iusticia. & hoc est quod in eadem diffinitione uidetur ius includi. quia iusticia prout est uirtus & habitus: non diffinitur. sed ad actum refertur diffinitio & ideo ius includitur in iusticia. Hec forsam potuit esse ratio: quare in institutionibus de iusticia & iure legislator tractaturus diffiniuit tantū iusticiam. quia diffiniuit per actū.

ius i diffini-
tione iusticie i cludit

¶ Vnde cum bar. & dynus dicant quod ius & iusticia prout sunt in habitu hominis: fuerunt & sunt in omni tempore: Aduerte quod ut phisici dicunt habitus est ex pluribus actibus. ergo uidetur quod habitus non potest esse uel fuisse in omni tempore. quia plures actus. eiusdem rei & in eodem hōie: non sūt i eodem tpe. & prior est unus quod reliquus. ut i phe. huius libri. 5. discipuli. & i. c. ioseph. de uerbo. sig. ¶ Preterea si ius est actus ex iusticia pendens: non proprie ius ipsum dicitur habitus: cum maxime dicatur ars ex qua docet bonum. & equum. ut patet in tex. nostro. at si dicas artem esse habitum: certe si ad legem & materiā nostram artem referamus: hec ars non fuit in omni tempore. incipit enim ab atheniensibus ex quibus fuerunt sumptē. x. tabule. deinde addite a romanis due: ac constructum ius ciuile. ut patet in. l. 2. de orig. iu. in pri.

habitus
pōt eē iol-
tempore.

Col. 13

Vel si ad uniuersus ius referamus: incepit secundum aristotalem ab onormarcho. Vt. x. politicorū uel secundum isidorū ab abel: & mose. De quo uide tex. in cap. Moses. 7. di. & dixi. late in li. superioribus loquor de iuris deriuatione. Nec mireris q̄ hanc diffinitio- nem iuris: ad nostram artem iuris ciuilib referā. Nā ita refert glosa nostra in uerbo. ius est: ars. ubi dicitur iuris auctorem hominē fore. Ergo non fuit omni tempore. & ita etiam ad istā artem refert paulus de castro in l. nostra. ¶ Dum uero dicunt q̄ iustitia & ius si considerent in actu: prius est iustitia. Ego uideo q̄ iustitia diffinitur p̄ actum. & q̄ dū est iustitia est ius. Tribuit enim unicuiq̄ ius suum: ergo non est iustitia ante ius: quia non est ante se ipsa. Vt dicebat bar. in l. 3. de bonorū pos. & p̄batur in dicta. l. precia rege. Sed si opponas de nostro tex. q̄ ex iustitia oritur ius. Respondeo. q̄ ex hoc nō sequitur prius esse tempore: quā sit prius intellectu. In his enim d̄stingui tempore non potest: sed ordine intellectus. Vt dicunt philosophi. & ita intelligit qd̄ dicit glosa de actione & obligatione. q̄ qua in l. licet. §. ea obligatio. de procu. ff. Nam actio: non est posterior tempore ipsa obligatione. quā sit uerum q̄ obligatio sit mater actionis. Vt i dicta. l. licet. p̄batur: quia ius & natura instanti operantur. ut in l. respiciendū & in l. Cum ad presens. Si cer. petatur in. §. conditio nes insti. de uerbo obli. Sicut enim lumē qd̄ a lucerna procedit: non est posterius tempore q̄ ipsa eadem que lucet. ita actio que ab obligatione oritur: nō est tempore posterior. q̄ q̄ ordine intelligendi prior uideatur: quia in his operationibus: lex ipsa nature est similis. ut in l. cum quidam. §. quod suum. de ac. he. re. & ibi bar. & in l. Ventre. & ibi bar. in. 2. col. eo. ti. Vnde non teneo sententia dyni. & domini bar. qui tempore uolunt in lege nostra d̄stinguere.

¶ Eodem modo intellige hereditatem & petitionem hereditatis. Nam prius est aditio & prius est heres: q̄ competat hereditatis petitiō. Vt in l. p̄ herede de ac. here. in. l. paulus alias per procuratorem eodem titu. & p̄ totum de peti. here. ff. & prius est bonorum possessio: q̄ competat bonorū possessoria hereditatis petitiō. ut p̄ bar. in dicta. l. 3. col. 2. ff. de bonorū poss. Item prius est uera conditio: q̄ sit nata obligatio: quia ex conditionis ueritate incipit obligatio ut in l. cedere diem. de uerbo sig. Hoc igitur quod prius dicimus: non est ea ratione qua prius sit tempore. Sed quia prius intelligimus aduentum & ueritatem conditionis: q̄ ipsam obligationē. & sic de similibus. Quod demū bar. subiungit. q̄ ius cuius ad actum referimus. est uirtus. Iustitia uero executio ipsius uirtutis. Ego nō uideo intelligere quin immo conuersam rationem potius crederē. Nā iustitia uirtus est. ut in aucten. ut omnes obe. iudi. pro uirtutum in prin. & (ut superioribus dicebam) est oium uirtutum prestātissima & imperatrix. Item ius potius ē executio iustitię: q̄ iustitię executio iuris: quia iustitia prior est & est imperatrix. Ius uero iustitię est ministerium & ab ea appellatur. Vt in textu nostro Credo q̄ littere sint mendose. & conuerse in lectura bartoli. Voluit enim dicere iustitiam esse uirtutē & ius iustitię executionem. Sed si consideramus q̄ habitus dicat dispositio secundum quam bene uel male disponitur dispositum. ut aristot. s. metha. forsan dici possit: iustitiam esse executionē iuris. id est p̄ iustitiam iuste agimus & ius exercemus. Et hoc sensu bene possit saluari: iustitiam esse executionem iuris id est cām qua aliqd̄ iuste executi d̄i tradit. cogita.

¶ Quarto noto. q̄ ius est ars boni & equi. ¶ Sed contra hoc opponit bar. q̄ cum in arte iuris bonū & equum concurrant: quia copula semper facit com-

Col. 14

cursum copulatoꝝ. Vt in l. si heredi. de condi. insti. Sequitur: nullum ius esse nisi sit equum & bonum. Cuius contrarium tenetur uerum: quia iudicorū iura sunt bona que non sunt equa. Vt est usucapio in le. i. de usucap. ff. in l. iure. naturali. de reg. iu. in l. naturaliter. de condi. indebiti. Quandoq̄ sunt equa & non bona. ut in l. ex hac lege. C. de pactis conuen. & ita tenet hic glosa in uerbo. ius. & barto. qui hac occasione intrat materiam. quādo copulatiua requirit concursum: profecto melius & aptius differuisset: que iura sint equa & non bona: & que bona & non equa q̄ disputare de copulatiua. De qua ipsu; & modernos uideas. Ego uero d̄sputationem ad proposita conuerto. ¶ Primo igitur uideo. Ius equū & bonum esse. ut in tex. nostro. Et in l. ius infra isto titu. & dicebat aristo. primo ethicorū idem esse iustū ac bonum & equum. Vnde dicebat laclan. li. de iustitia. cap. 3. stote equi & boni: & sequetur uos sua sponte iustitia: quam queritis. Si igitur ius & iustū & ipsa iustitia unde ius & iustum dicitur ut i tex. nostro & in c. Ius. de uerbo. sig. idem est: ac equum & bonū sequitur nullum ius esse quod non sit bonū. nec aliquid esse: qd̄ non sit equū. & ut dixi su. 2. col. in uerbi. exposui. equitas est comes iustitię: sine qua ēē nō potest. Nec lex aliqua potest esse sine iustitia. ut dicebat isidorus. in. c. erit. 4. di. ¶ Preterea facit sententia aristo. li. 5. ethicorū: Vbi quod in iustum est: dicit iniquum esse. & quod iustum est: equū esse. Ergo lex que debet esse iusta: nō potest ēē iniqua: quia de essentia legis est: ut iustitiā habeat. Vt in dicto. c. erit. & p̄batur tex. noster in uerbo oportet. ut in superioribus dixi. ¶ Rursus hoc idem probatur a principio primo & sine omnium legum. & a deriuatione earum. primum enim principium omnium legum humanarum est: bonum esse sequendum. ut ex legibus & philosophis probaui in superiori libro prima char. §. ut super est. & ostendit satis diffinitio nostre legis: que bonum in quolibet diffinito requirit. ut in l. i. §. Dolom infra de dolo. Item est contra finem omnium legum que tendunt ad bonum cōmune ut in prohe. grego. & in c. facte. 4. distin. & ibi dem ego & legibus & ex philosophis ostendō. Si igitur quecunq̄ lex a uero principio debet tendere recta uia ad ipsum finem. Necessē est: q̄ lex que bona non sit: non sit lex. quia nec habet principium a quo nec finem in quem protendat. nam lex debet esse regula & mensura: que a principio iustitię tendat recta uia ad debitum finem. ut in c. canon. & in c. regula. 3. distin.

¶ Item omnis lex debet deriuari a lege eterna & deinde a lege nature. Quonia; ut ex cicerōe supra proximo dicebam: iuris natura fons est. & late ostendo in deriuatione iuris supra. sed cum fons id est ius naturale. Sit equum & bonum. ut in c. Ius naturale. i. di. & in l. penul. infra isto titulo: ego quippe a fonte equitatis & bonitatis: aquam non equam uel aquam non bonam haurire non possum.

¶ Adde q̄ si cuiusq̄ legis essentialia queramus: necesse est dicere nullam esse legem que non sit equa & bona. Nam hec sunt legi necessaria & conuenientia. iustitia: honestas: Possibilitas conuenientia q̄ sit necessaria: utilis: loco: tempori: & consuetudini conueniens. ut in c. consuetudo. & in c. erit autē 4. disti. Si enim omnia ista habeat: nescio quo modo possit esse non equa: uel non bona. Rursus si bona est: uideatur non esse iniqua. At si equa est: quomodo potest esse non bona. equitas enim mater est iustitię & in nullo ab ea dissentire uidetur. ut in c. fi. 25. questione. i. ad finem. & facit sententia legis. placuit. C. de iudi. si enim a iustitia non dissentit: nescio quomodo non sit bona. cum ius sine iustitia esse non pos-

idem est / iustū ac equū & bonū

si iustū nō pot ēē qd̄ non sit bonū & equū lex nō pot ēē nō bona uel nō eq̄ / qu onia iustia ēē d̄.

ius qd̄ bonū nō ē nec cōgruit principio nec finē

equitas a iustitia dissentire nō pot

ius non est posterior tpe ipsa iustitia

nec actio obligatiōe & his similia

fit: & ius sit equum & bonum.

¶ Sed quoniam aliqua sunt in iure civili statuta que equitatem habere non uidentur: & aliqua que a bono uidentur discedere ut in glosa nostra.

¶ Ideo ita censebam considerandum. Omnis enim lex civilis habet derivationem a preceptis naturalibus. ut supra dicebam ex tullo: qui in li. 3. officiorum dicebat iuris fontem: naturam esse. & in rethorica dicit res a natura prophetas & a consuetudine approbatas; legum merus & religio sanxit. Quod probatur. ex. c. erit autem. ubi ex auctoritate isidori debet esse lex: secundum naturam. & ex. c. Qualiter. de accusa. el grade. Et adhuc ex textu nostro. Nam omne ius necessesse est quod sit equum & bonum. quod est ius nature ut in. l. ius infra. eo. & in. c. ius naturale. i. di. & tenet sanctus doctor. prima secunde questione. 95. ar. 2. & in. 3. distinctione. 40. questione. 2. ad quintum. Item non solum deriuatur a preceptis naturalibus: sed etiam eo modo deriuatur: quo conueniat bono communi. Et ad conseruationem generis humani. ut in dicto prohe. grego. & in dicto. c. facte. 4. di. & ideo dicebat idem sanctus doctor. prima secunde questione. 91. ar. 3. & 4. quod lex humana erat dispositio particularis: inuenta per rationem humanam ex principiis communibus legis nature. & in questione. 95. ar. 3. quod lex humana est mensurata lege diuina & naturali mensurata. Cuius finis est utilitas hominum. Ex preceptis igitur naturalibus deriuantur conclusiones. sicut in speculatiuis: ex primis principiis inferimus ad conclusiones. Nam preceptum est naturaliter: ne quis alteri faciat quod sibi fieri non uult. Ut in. c. i. di. i. Et ex isto precepto inferitur. Neminem natura deberi cum iactura alterius locupletari. Ut in. c. iure nature. de re. iu. infra in. l. Na hoc natura. ff. de con. in debiti. Et ideo dicimus usucapionem uel prescriptionem esse contra ius nature. ut notatur ibi & in. l. nostra.

Principia prima legis nature non possunt fallere: fallunt tamen conclusiones que ex his inferuntur. Vnde lege positua: licite aliqua subducunt a conclusionibus dependentibus ex lege nature. Nam occidere alium non licet: quia alterum ledere non licet. Sed quia omnia precepta tendunt ad conseruationem generis humani: necesse est: ut lege quandoque occidatur. Ita enim conuenit conseruationi totius. Et hoc modo procedit titulus legis cornelie de sicariis. ff. de. c. cum similibus.

¶ Aduerte tamen quod quia principia prima legis nature non possunt fallere: fallunt tamen conclusiones que ex his inferuntur. Vnde lege positua: licite aliqua subducunt a conclusionibus dependentibus ex lege nature. Nam occidere alium non licet: quia alterum ledere non licet. Sed quia omnia precepta tendunt ad conseruationem generis humani: necesse est: ut lege quandoque occidatur. Ita enim conuenit conseruationi totius. Et hoc modo procedit titulus legis cornelie de sicariis. ff. de. c. cum similibus. ¶ Item ut dicebam: nemini licet cum alterius iactura locupletari. Sed ad remouendas lites: ne bonis confusis quotidie homines se discordes imiscerent: decuit determinare ut qui infra certum tempus res suas non recognosceret: earum dominium amitteret. & alteri. s. possessori acquireret. Hoc est igitur quod dicitur in. l. 1. de usucap. Usucapionem ipsam bono publico introductam. Cum enim omnis lex & omnia precepta naturalia & civilia tendant ad bonum totius uniuersi: quis ad conseruationem totius conueniat: neminem cum iactura alterius locupletari: tamen hoc non conuenit eo casu quo dominia essent in confusio: quia paci & concordie ciuitatis: confusio bonorum est contraria. & finis omnium legum hec est: ut in pace uiuatur in prohemio gregiano. Vnde uerum est dicere prescriptionem esse iustam: quia conuenit bono publico: quod est finis legum: ut in dicta le. 1. & supra latius. Vnde non est dicendum: prescriptionem & usucapionem esse inductam contra equitatem naturalem: illa enim equitas naturalis qua non licet alterum alterius damno locupletari: tendit ad debitum finem conseruationis generis humani. & cessat: quia in casu prescriptionis aliter conuenit bono publico. Nam cum cessat finalis causa: cessat etiam ratio disponens. ut in. c. cum cessante. de app. & in. c. non debet. de con. & assi. Et ita in effectu tenet do-

ostenditur prescriptio: ne non esse contra naturalem equitatem

Io. an. Cum fratre gerardo senense theologo in Regula possessor & in regula peccati de reg. iu. Qui quis in male fidei possessore non iuste loquitur: ut dixi in superiori libro. In hoc tamen eis consentio. & rationis descriptionis. iustas. honestas. & rationabiles. Leges pre equitate boni publici: paci & concordie conseruade.

¶ Non obstat tex. in. l. hac lege. C. de pactis conuen. ubi bonum est: quod uxor que corpus suum uiro committit: gubernationem suam rerum committat. Sed tamen aliud suadet equitas. & id confirmat iure civili. ¶ Respondebat predicti theologi & do. Io. an. in dicta reg. possessor. s. col. uerfi. Ex his autem. quod secundum unam regulam uidetur bonum: quod non est equum uere non est bonum: quia ita uidetur. & quia bonum non est: contra id quod non est bonum: est iudicatum.

¶ Ista responsio satis habet iustitie. Nam ut ego in superioribus ostendo & isti patres fatentur. quod equum est: non potest esse non bonum. & ideo id bonum quod apparet contra equitatem: apparet bonum. quod esse non potest. ¶ Ego uero quia tex. simpliciter dicit esse bonum: ut iacet credo posse defendi. Dicit enim: quod bonum est: ut mulier que se ipsam marito committit: committeret etiam res suas a marito gubernandas. Ego igitur quero an id liceat etiam iure civili. & an sit bonum. Certe nullus unquam probabit id non licere. nec id bonum non esse. At si dicas contrarium: disponitur. Ego asseueranter id negarem: quia non prohibet a iure civili ne ipsa res suas marito committat: quia id bonum esset. & quod bonum est non iuste prohibetur. Sed iure civili hoc disponitur: ne ipsa committente: liceat marito in rebus uxoris non dotalibus se intromittere. Nec liceat super his uxori necessitatem imponere. quis enim bonum esset: ut ipsa uxor res suas marito committeret: tamen ea contradicente non est equum ut maritus se immisceat. hic est casus illius legis ex quo late patet equum & bonum non sibi aduersari. nec id quod bonum ibi dicitur: bonum non esse. nam bonum est: ut ipsa consentiat. si tamen non consentiat: non licet se immiscere. & in hoc stat fallacia: qua decipiuntur glosatores.

quod in le. hac lege. C. de pactis conuen. dicit bonum: uere bonum est

ibi bonum non aduertatur equo

¶ Sed si oponas quod cum bonum sit: quod uxor bona sua marito committat: debet & lex ipsa eam compellere. ut committeret. uel dare facultatem marito ut ipse gubernaret. Respondeo. quod lex non ad omnia bona compellit. ut in. c. requisit. despon. & in. c. i. de spoli. impu. & in. c. i. eo. ti. lib. 6. & exposui late in superiori libro quod etiam docet sanctus doctor prima secunde questione. 9. arti. 3. ad. 1. & questione. 100. arti. 2. & ita notatur glosa in dicta. l. hac lege. ex textu in. l. uideamus. s. sed nec. de in litem iurando. non igitur compellit ut consentiat. nec decet ut ea non consentiente maritus habeat gubernationem. & hec est intentio legislatoris.

¶ Ex superioribus etiam rectius intelliges quod glosa nostra dicebat. aliquid esse equo equius. ut in. l. si seruus communis. s. quod uero de furtis. quis enim ex uno capite uideatur aliquid equum: tamen si alia ratio suadeat contrarium: quod ita sit iustitia terminandum. illud quod uidetur equum. uere non est equum in actu quia dum concludit causam: conferendo se cum alia ratione ualidiori: amittit uim eque concludendi. & ita intelligo predictum. s. quod uero. Vbi cordarius iuris consultus loquitur. Qui dicebat equum uideri: & non dicebat equum esse. Nec obstat quod postea dicitur equus esse quod determinat. Ergo equum erat contrarium: determinare. nam comparatum pre supponit posituum. Ut in. l. ubi autem. de uerbo obli. Respondeo. quod ponitur uerbum. equus electum non comparatum.

quod dicitur siquid esse equo equius

Col. 17

Col. 18

nō dicitur aliquid esse bonū cuius cōtrariū sit melius

determinatio nō potest esse iusta ad utraq; partē

qd i. l. filio pretere. de in ius rup. est equū & bonū id est solū est iustū

lex bona fides ff. de p. r.

interpretatio l. placuit. C. de iudi.

¶ Vnde nō teneo glosa; ibi. que notabat: aliquid esse bonū cuius cōtrariū melius est. Nā bonū & melius nō sibi sunt cōtraria: quia qd melius est: ipsū quoq; bonū est. ut in dicta. l. ubi autē. bonū ergo & bonum nō sunt sibi cōtraria. sed cōueniētia. nā ut dicit philo sophus i p̄dicamētis: bonū nō cōtrariū bono: s; bonū malo. & dicit theologi q; mala & uitia possūt sibi ad uersari. uirtutes uero morales oēs sūt uicētes. ut. s. do. p̄ria secūde q̄sti. 31. ar. 8. Sed fateor q; ex aliq; generali rōne aliqd bonū inferri pōt. ex alia uero: aliud cōtrariū. & habita cōsideratiōe ad rōne cuiuslibet illa rionios: uident bona. Sed dū ueritatē determinam; determinatio nō pōt eē uera ad utraq; partē. & ideo nec iusta eē pōt. quia duo cōtraria: nō possunt simul eē uera. ut i. c. licet. de p̄ba. in. §. quacūq; & C. de li. bera. cā. l. cū p̄cū. & ueritas determinat mores: nō differt a iusticia. ut ex tulio & macrobio dicebā superius i sine secūda notabilis ueris. exposui diffinitio nē Itē dicit apud ansel. q; iusticia est: rectitudo uoluntatis. unde dicebat. S. doctor. secūda secūde. q. 8. ar. 4. q; rectitudo rōnis uoluntati imp̄ssa q; ueritas dicit: uocat iusticia. cū igit nō possint duo cōtraria eē uera: nec iusta eē possūt quia iusticia sine ueritate stare nō pōt. **¶** Hic itelliges q; quis ex regulis iustis i se / raf cōclusio: si tamē argentiū ex alia regula speciali uel generali cōcludat: tūc cessat iusticia prioris reg. & ita itellige leges a gl. allegatas. i. tex. i. l. filio p̄terito d i iusto rup. & irri. facto testa. q; casus eget cōmētari is q; ego dedissem: nisi patria ab i colaz; quiete tā festi nāter reuocasset. quo ad tamē p̄posita dicas: q; quis iure ciuili testamentū ruptū uideat: filio iuo p̄terito abstinate: tamē ex bono & equo uolūtas testatoris obseruat. eo. n. ipso q; filius suus est p̄teritus: rūpif testamētū. ut i. l. a. eo. ti. sed equitate p̄toria si bonis se filius abstinuit: defendit uolūtas testatoris. quia filio ex cuius iniuria: secūdu regulas iuris ciuilis rūpeba tur testamētū: noluit uti beneficio. unde equū est & bonū obseruari testatoris uoluntatē. quero igit an es set iustū ut testamentū remāeret omnino i efficax. re spondēdū est eē iniustū. quia eius cōtrariū: equū & bonū est. qd est iustū. ut i. l. tex. & i. l. nra. ar. si dicas q; ex regulis iuris ciuilis. cōcludebat testamētū esse ru ptū: ego nō nego cōclusionē. sed nego cōclusionis iu sticia. quia eius cōtrariū est equū & bonū. Sed si op ponas. q; regula est q; recte ducit ad determinationē secūdu iusticia. ut i. c. regula. i. di. respōdeo. q; recti tudo regule remanet inanis ex casu abstentiōis. quia cū tēdar ad finē bonitā: residet inanita ex cōtraria eq tate & bonitate. unde dicendū est: ibi id solū iustum esse uera iusticia: qd ex equo & bono determinat. **¶** Eodē modo itelligo casum i. l. bona fides. ff. de po sit. qui nō solū ita itelligit: sed oia hec nra cōfirmat. ubi plures iserunt disputatiōes depositi: in quibus re gule iuris ciuilis & gentiū sibi uideat aduersari. & de mū cōcludit p una pte & dicit: illā eē iusticia q; suū cuiq; ita tribuit & cetera. itaq; ubi regule iuris natu re uel ciuilis sibi aduersari uident: q; uis q; cūq; regu la uideat cōcludere iustū: i ea sola quicūq; remāet iu sticia. & alia cedit. **¶** Eodē modo itelligas legē pla cuit. de iudi. C. ubi legislatori placuit: i oibus rebus p̄cipuā eē iusticie equitatis q; q; stricti iuris rōnem. e/ quitas. n. q; mater est iusticie. ut i dicto. c. fi. 25. q. i. pre ualet stricti iuris rōni. & ideo iusticia māet i preualē te. nā alia: umbra quedā est iusticie. nec hēt uerā con clusionē: quis ex uniuersalibus regulis uideat iserri. Preterea hoc mō itelligit lex. fi. in fine. ff. de ioffi. tes. ubi quis uideat iuriscōsultus duplici uia moueri: ta men ex duabus cōtrariis cōclusionibus unā eligit. ne petat legatū alias p̄diturus q̄relā. & ita itelligit glosa ibi bar. & pau. unū est igit bonū. nō duo sibi cōtraria **¶** Cōsequenter ita itelliges tex. i. l. exigēdi. C. de p cura. ubi q; uis regula iuris ciuilis ante legitimā etate

filium a iudicio excludere: & ob hoc iudex poterat iuste eum excludere: tamen multo iustius fuit eum audire defendentem patrem: q; absentem eundem patrem in defensum condemnare. ita textus glo. in dicta. l. si seruus. & in eadem lege exigēdi. notat unū esse iustum: & eius contrarium esse iustius. **¶** Aduerte. q; iusticia exclusiōis ante legitimā etate cōstat ex regula generali ex q; eras cōstituit ad p̄cura dū. ut i. l. si mior. de p̄cu. ff. itaq; attēta illa regula: iu stū eē excludere miorē. hec iusticia cessat alia urgērio/ ri rōne. ne cōtra patrē absentē ut cōtra absentē taliter p̄cederet: uolēte filio defendere ipsū. excludere. n. erat iustū q; ita iure cauebat. s; dū totiq; rei eqtate cōsi de ramus ut dicit iuris cōsultus i dicta. l. bōa fides. ff. de positi: iusticia nō pōt excludi & i hoc solū residet iusti cia. qd eo necessario p̄bat. q; illd iustius de quo i illa lege electiue pōitur: quo electo necesse ē ut cōtrariū nō sit iustū. itaq; totiq; rei eqtas d̄termiationē ostēdit iustā. & cōtrariū p̄bat nō eē iustū ut in dicta. l. bōa fi des & supra latius. **¶** Inferē ulteriq; ad itellctū legis obseruare. §. i. de offi. p̄cōsulis que gl. i. dca. l. exigēde & alibi non recte interpretat ubi secundum glosam iustum est cuius contrarium iustius: nam pro consi lem proficisci in prouinciam sine uxore: melius esset sed & cum uxore potest. **¶** Diligentius si animad uertas ibi iustius: non est contra iustum. quin imo ea que creduntur contraria sunt diuersa. Nam ego quero an melius sit proficisci sine uxore. & necesse ē ut respondeas melius & consultius esse. quia ita dicit iuriscōsultus. rursus quero an possit cum uxore p̄ ficisci & respōdebis posse. & ego quero utrum: utru q; sit uerum & iustum uera iusticia. & necesse est fa teri utrumq; uerum & iustum. quia utrumq; tenet ergo ex hoc sequitur: unum alteri non esse contrariū quia prout duo contraria uera esse non possunt ita nec iusta. ut superius dicebā. at si recte cōsideras hoc dilucide uides. quia cōstat rō utriusq; dispositiōis. bo nū. n. est q; p̄cōsul ear sine uxore. & certe cōsultius eē ex pluribus incōuenientibus cōstat. tamē nō esset bo nū phibere ne posset cū uxore p̄ficisci. & deo p̄mit rit ut possit. itaque circa diuersa ius uersatur. & ideo utruq; fieri iuste pōt. ut in simili dicebam supra. cir ca itellctū. l. hac lege. C. de pactis conuen. **¶** Ultimo ex his itelligo ea que tradunt in. c. fi. de tras. & i. l. i. de legibus ubi bar. & canoniste i dicto. c. fi. nā uidemus ex tex. q; equitas rigori p̄ferē. quando rigor nō est scriptus. ut ibi. itē equitas scripta rigori scripto. itē rigor specialis equitati generali. ut i. c. i. d' rescriptis. & in regu. generi p̄ specie. de reg. iu. itaque p oēs istos casus q; ibi p̄ doctores tradunt: itellige iu sticia obseruari absolute. qd uero rigor suadet: eo ca su quo equitas obseruat: uel qd eqtas generalis sua det: eo casu quo rigor specialis puider: nō ē dicēdū eē iustū secūdu totius negotii iusticia. ut i dicta. l. bōa fi des. nec obstat q; generi p̄ specie deroget. nā derogat generali dispositioni ne p̄cularia generali disposi tiōe iudicet nō tamē ex hoc derogat iusticia ut dice bar d. io. an. cū theologis i dca reg. pos. d. re. iu. s. col. his addēdus ē cas; i. l. i. sūma. §. itē uarus. de aq publi a ar. ff. ubi si op; aliqd erat i tuo fūdo qd mihi p̄de rat & sit d̄structū: ego possū refferē si tibi nō nocet nā qd tibi nō nocet & mihi p̄dest ferē teneris & hoc eqtas sugerit & si ius stricto deficiat. ita tex. ex quo notat gl. q; p̄ferē eqtas rigori. s; cū tex. dicat q; ius stri ctū deficiat: deficiēt nō p̄ferē. cogita & hec sufficiant quo ad notabile tex. & quo ad glo. expositionē. **¶** Quōto noto ex tex. nro artē iuris i cognoscēdo e/ quū & bonū uersari. hec. n. ē iuris sapiētia ut equū ab iūquo licitū ab illicito discernētes. sēp bonū & equū p̄ fiteaur i hoc s̄cē asistit iuris disciplina & cognitio. nā ut ait pla. l. 9. d̄ legib; scribētū oīū iuris s̄ultoz; solū o

i. l. exigēdi C. de p̄cu. qd iustius solum est/ iustum

p̄cōsulē in puincia si ne uxore p̄ficisci melius est pōt tamē cum uxore p̄fi/ cisci

quoz; utru q; iustū & neurū si/ bi cōtrariū qd cūq; hif cōtrariū in iustum

expositio/ eoz; q; no/ rant. i. c. fi. de transa.

H

iuris cōsul
ti ē discer
nere equū
ab iniquo

portet d hōesto bono iustoz cōsulere. doce regē q̄lia
hec sint. nā i hoc cōsistit civilis sapiētia & idē paulo i
ferius. rectū igit ipsū p̄ceteris: oibus: leges mirifice p̄
se ferre debēt. ex quo clare cōstat ipsā iuris cognitio/
nē i recti ac boni sciētia uersari. quā: modo quodā cor
rupto & barbara cōsuetudie p̄sequimur. rari. n. sūt
aut nescio quis: qui qd̄ iurē credit docere: egrate di
scerneret. nā ducē sequimur nō rōnem. cognitā sed
auctoris nomē. ueluti oues q̄ caute ex una oēs uiam
trāsiliūt. & cū ius ratiōe cōsistat q̄si specie hūana in
brutorū specie trāsformata rōnis ignari: auctoritatē
sequimur iperantē. nec mireris q̄ damnū passus mo
dū excesserit. agrari qd̄ iuuēs eas orbis ptes i qbus
ius & iusticia diligēter doceri dicūt. nec iueni quēq̄
qui ea q̄ dicebat ad p̄cipia iusticie reduceret. iqui re
bā p̄fecto sūmo studio ueras radices. quas qui nouis
set labefactari difficile quidē est. ne dicā i possibile. ut
lactātius sicut & ut arist. i. ethicoz de hac ipsa redo
cet. eius qui erudit est: eatenus i unoquoq̄ genere
certitu dīcē exigere: quatenus eius rei naturā recipit.
uoluisse. itaq̄ scire qd̄ iustū & q̄ rōne. cū iustū ab iu
sto arte & rōne discernat ut i tex. nro. itaq̄ nullo iuē
to auctore naturā & iuris labores. p̄prios duce: quis
cōi morbo i gnarū sū secutū. ¶ Ratio igit iuris &
ars nra i hoc cōsistit. ut qd̄ iustū & equū sit i q̄q̄ re: mo
rali rōne p̄deremus. & ideo dicebat arist. i. ethi. c. 2.
q̄ cū q̄q̄ bene iudicat q̄ cognoscit: eoz q̄ est bonus
iudex: iuēis nequam est idoneus audior civilis di
scipline q̄a quid in quaq̄ re natura & rōne cōuēat
gnoscere nō pōt. i quo maxie hispāi nri cōsulte agūt
qui pueros nōdū primis rudimētis lati ni fermōis i/
butos legali sapientie subiiciunt professores.

quid disci
pula habe
at i quiref
amagistro

iuuēs ne
quā ē ido
neus audy
tor civilis
sapiētie

eq̄bilis li
curgi lace
demonii

apud latro
nes uidm
aliquā iu
sticie adū
bratā ima
ginem.

uiratus lu
sitanus

bono cōi
nō cōuenit
ut oēs eq̄li
iure cense
ant

¶ Notandū rursus ex tex. nro q̄ ius semp in equo
uersat. unde licurgus legū lator lacedemōius ab eq
tate equabilitatē oīum ciuū iroduxit. ut nullus ci
uis nec supeletili nec fūdo altero ditior foret. diuisit
n. solū equa portioē & sorte. at cum semel p̄ agru m
estare post n̄ esset trāsics: postros acceruos similes & e
quales uidisset magna leticia fert̄ dixisse. ecce oīs la
conica uidet̄ esse multoz fratrum. ita ille clarissimū
legū lator equitate adeo gaudebat. ut eā ad oīum eq̄
liratē reduceret. Nā tantā uim habet equalitas ut apd̄
latrones interdū ēt cernamus aliq̄ iuris iusticieq̄ ad
umbratā imaginē. nā qui archip̄rata dicūt nisi equa
biliter predā dispartiat̄ aut occidet̄ a suis (ut inquit
Mar. tul.) aut reliquet̄ quoniā ēt leges latronū cōdi
cunt: quibus pareat: quas obseruet̄ itaq̄ p̄pter equa
lé prede p̄cionem bar gulus famosus latro (resse
theopōpo) magnas opes habuit. & multo maiores
uiratus luitanus: cui exercitus romāi impatoresq̄
cesserūt. ego uero ducē appellare extrenuū ipsū uirtu
tū. nec eo fuit inferior: q̄ ab iſtima fortūa sue uirtutis
iniciū p̄buisset. equabilitas igit uidet̄ iusticie socia.
unde etiā i diuina lege p̄cipit̄. ita magnū iu dicandū si
cut paruū. nec apud deū ēē acceptationē p̄sonaz. ut i
c. nouit. de iudiciis. & deut. c. i. ita paruū audietis. ut
magnū. nec accipietis cuiusq̄ p̄sonā: quia dei iudiciū
ē. ¶ Sed uidet̄ q̄ hec sint cōtra tex. i. c. de multa. de
p̄bendis. ubi circa sublimes & litteratas p̄sonas ali
ter agit q̄ iure cōuni ageret̄ itaq̄ distinctio est habēda
dignitatis & p̄sonarū. ¶ Respōde secūdū io. an. &
abba. i dicto. c. de multa & san. doctorē p̄ria secūde
q. 97. ar. 4. quē ipsi sequunt̄. q̄ lex debet tēdere ad bo
nū cōe. unde cū sit uerz q̄ quādoq̄ bono cōi cōueni
at: ne oēs uno iure cōseant: sed ex dignitate & uirtu
te debeat p̄miū metiri: ut dicit tex. noster ibi. nō solū
metu penaz: sed etiā p̄mioz exortatiōe bonos effice
re cupimus: cōuenit certe legū fini & bono cōi: ne oēs
una regula censeatur. & ita est i dicto. c. de multa. cū
similibus. & hoc est etiā. qd̄ in. s. infra sequenti. ius pub
licū i sacerdotibus cōsistit. ista. n. iura p̄icularia uel
singularia: debent habere rōnem ad bonū cōe. alias:

amittūt nomen iuris. ut i tex. nro. & idē est i dispēsa
tiōibus q̄ sūt p̄ superiores. daf. n. legislatori & sū mo
cidi: ut nō deceat bono cōi: alique; p̄icularem regu
lis cōibus debere regulari. unde ipse legislator dispē
sat: ne sub p̄ceptis cōibus cōphendat. dispēratio. n. cō
mensuratiōem & cōtributiōem iuris significat. & ni
si aliter fiat: disipatio est. & nō dicit̄ esse securus is cū
quo sine cā dispensat. ut notat̄ i. c. nō est. de uoro. &
ibi do. abb. & idem io. andree in dicto. c. de multa. &
ibi abb. nō est. n. fidelis dispensator. ut dicit domus
noster luce. 12. quis putas fidelis dispēator & prudēs
quēz cōstituit dōinus sup familiā suā & reliqua.

¶ Septio notandū est. quis sit finis iuris civilis. s. fa
cere hoīes bonos. unde dicit pau. de cas. hic. q̄ nobili
or scientia est ista quā p̄stitemur: oī alia. hic. q̄ nobili
est nobilior uirtus ceteris aliis uirtutibus. unde sibi
uidet̄. q̄ philosophia moralis dignior sit: q̄ natura
lis: quia tēdit ad faciendos hoīes morales. ita ipē pau
lus. De fine huius discipline satis disserui i li. supiori.
& finis est felicitas hūana. quem eūdem exp̄sse ponit
tex. nri. quia felicitas q̄ i rebus hūanis cōsiderari poli
thice pōt: est sola uirtus ad quā tendit civilis sapien
tia. ut arist. i. ethi. & pater ex tex. nro quīs diuinū pla
to i. i. li. de legibus in p̄ri. finez legū diuinū esse cultū
ostenderit. cū disputatiōe legū ad templū iouis p̄fici
scif. ipse. n. est legū p̄cipiū & finis: q̄ ut alias dixi est
ultrius. ut ibi. ¶ An aut sit nobilior oī alia scientia:
idem arist. i. li. i. ethi. dicit nobiliorē. qd̄ ex fine ma
xie p̄bat. dicit. n. i p̄cipio ethi. i cūctis fines eaz ar
tiū q̄ magis p̄cipes sūt: oibus iſerioribus sūt arte po
nendi. sed sapientia iuris civilis ad hūc finem tendit:
ut oēs felices euadamus. ac oēs alios uirtutes (ut p̄i
ceps & regia) dirigit ad istū finē. ergo hic finis est no
bilior. & hoc tā ex rōne impantis: q̄ etiā quia bonū ē
cōe. & nō solū est sibi: sed ad alios. unde dicebat arist.
s. ethi. iusticia esse bonū alienū. ¶ Itēz respectu sub
iecti: excellit. quia iusticia oīum uirtutū est p̄clarissī/
ma. nec hespus nec lucifer est admirabilior. ut dice
bat idem arist. s. e. ethi. & cicero lib. 3. de offi. cap. formu
la. de hac ipsa iquit. hec. n. una uirtus oīum est domia
& regia uirtutū. qd̄ pluribus rōnibus pōt cōsiderari
p̄rio quia iperat oēs ac regit. ut i auctē. ut oēs obe. iu
di. puin. & hoc est qd̄ dicebat apd̄ grecos. iusticia i se
se uirtutes cōtinet omnes. nā nisi iusticia ipante oēs
uirtutes regant: nihil est qd̄ ad debitiū finē cōtendat.
at q̄ regens & iſans iſerioribz p̄ferat. naturale qd̄z
est. ut dicebat petrus apostolus. subditi stote oī hūa
ne creature. siue regi tāq̄ p̄celenti. & reliq̄. ut i. c. solite
de maio. & obe. i. c. oīs aīa. de censibus. secūdo: quia
hec tendit i bonū cōe: cetera aut i p̄iculare. unde nō
solū iusticia legalis: sed etiā iusticia cuiuslibet bōi: ex
cellit oēs alias uirtutes. q̄a ille se habēt ad se tātū. hec
autēz ad se & ad aliū. q̄a ius suū cuiq̄ tribuit dicebat
n. cicero li. 3. offi. cioz. magis arbitrari cōtra naturāz
hoīe: hoī detrahere: q̄ sua i cōoda subire. uel externa
uel corporis. uel etiā ipsi aī. q̄ uacent iusticia. hec. n.
oīum uirtutū p̄stātissima est. hac ipsa: & tibi & ceteris
eq̄ puidere teneris. sicut igit bonū cōe p̄fert & excel
lit bono p̄iculari: ut i. l. actiōe. s. labeo. ff. p̄ socio. ic.
bōe. el. i. d̄ postu. pla. ita iustie & iuris civilis sapiētia.
¶ Tertio ex pte subiecti excellit oēs alias uirtutes.
q̄a iustia ē i nobiliori pte aīe. idēst i appetitu rōnali. s.
i uolūtate. fortitudo at i appetitu irascibili: tēpātia i
cōcupiscibili. unde subiectū nobiliū ē ipsū iusticie. at
dices forsā te fateri d̄ uirtutibus moralibz. s. d̄ itelle
ctuali bō & d̄ ipa philosophia naturalis: negabis p̄ hāc
eādē rōne: q̄a subiectū philosophie est ipse itellectus.
unde ē t̄ ipsa prudētia dicit̄ esse nobilior: quia ex ea p̄
ficif itellectus. ut tenet sanctus doctor p̄ria secunde.
q. 6. ar. i. & quest. 6. 8. ar. 7. respōdeo. q̄ quis rōne sub
iecti hoc modo uidet̄. q̄cellere philosophia natura

& ob hoc
est iustia di
spensatio
imo legū
ni cōuenit
dispensare

finis nre di
scipline.

disciplina le
gū an sit no
bilior cete
ris artibus

legalis sapi
entia p̄sta
bilior ē ce
teris philo
sophie p̄i
bus impio
utilitate &
fine.

Col. 21

list: quia intellectuales uirtutes pferri uidentur morali-
 bus: diceret tamen: nam pfectio excellere sua: prius:
 quia eadem regit ad bonum commune. nam legalis sapien-
 tia regit philosophorum ordinem. ut i. l. z. ff. de uariis &
 extra or. cog. ni. & i. l. sed & re pbari i prin. ff. de ex. tu.
 & de uaca. mu. l. in honoribus. §. philosophis. & i. l.
 pfect. C. de mu. pa. necesse est igitur ut regens ipsa pfe-
 rat rectis. ut in dicto. c. solite. unde hac rone etiam ipa
 prudentia cuius subiectum est intellectus: cedit iusticie tam
 q̄ p̄ excellenti. ite excellit pfectio ista: ex fine & utilita-
 rate. nam ut dicit aristot. i. ethicoz: cum ciuili sciencia uelit
 ciues efficere bonos: legibusq; obrepantest: animi oēs
 pationes gubernat & regit ad bonum totius uniuersi.
 unde dicebat ciuilem hominem scire oportere ea que cir-
 ca animam uersant. quemadmodum medicum. qui oculos ac
 totum corpus curaturus est. hinc ciuili sciencia eo est
 pstantior & pstantior medicina. ita ipse aristote. &
 arg. in. c. p̄cipimus. xii. q. i. cum igitur legalis disciplina
 animam ac totum qd̄ intellectu p̄cipit dirigat & regat: effi-
 ciatq; bonum. ut in tex. nro. certe iuste p̄cellit. maxie q̄
 in rebus humanis cōi utilitati p̄stari debet honor/
 ac ex ea mereri p̄stantia. ut in dicta. l. 2. §. medicoz
 de uariis & extra. or. cog. & audiamus ipsum plato-
 nem: qui i epistola ad aristodoz: moralis philosophie
 studiosum ita iquit. sapientia. n. morum firmitate. s. &
 fide. sinceritate: uera esse philosophia existimo. alia
 uero: & ad alia declinatē sciencias & facultates: si qs
 ornamenta dixerit: rectius arbitror appellauit. hucusq;
 q̄ plato. ecce q̄ diuinus plato in hoc ipso socrati pre-
 ceptor: suo cōsenciens: nostra philosophia ueriores:
 ex pluribus & maxime ex utilitate censet. que lactan-
 imitatus iquit in libro de falsa sapientia. nos de sapien-
 te differimus: cuius doctrina est quo modo uiuere
 oporteat. q̄ si nec phisica illa rō necessaria est: nec hec
 logica: quia beatos facere nō possunt: restat: ut in so-
 la ethica totius philosophie uis & ratio cōtineatur.
 si quidem i illa phisica sola oblectatio est. i hac: etiam uti-
 litas & quonia indisponēdo uite statu formandisq;
 moribus: periculo maiori peccat: maiore diligentia
 necesse est adhiberi. ut sciamus quomodo nos oportet
 uiuere. illic. n. potest uenia concedi: quia siue ali-
 quid dicunt: nihil pro sunt. siue delirant nihil nocēt.
 hic uero nullus disidit: nullus errori est locus. om-
 nes unū sentire oportet ipsamq; philosophiam uno
 quasi ore percipere. quia si quid fuerit erratum: uita
 omnis errat hec ipse. Vnde iuste legibus posituis tra-
 ditur nostros philosophos (his qui philosophi natu-
 rales. appellant) preferendos. ut late tradit in. c. cleri-
 ci de iudi. an autē ceteris philosophis moralibus iure
 consulti preferri debeant: certe preferendos satis cō-
 stat ex singulariū & particulariū cognitione. de quo
 late scribit panor. in prohe. decre. 4. col. & ipse plato
 in libro. 9. de legibus scriptū relinquit. ceterorum de
 moribus scripta probari: si legibus consentanea sint
 sin dissona: derideri.

quo fit ut iuste iure consulti: philosophis naturalibus pferant.

pene nō odio. sed utilitate cōi: sunt a legibus iferende ac p̄fandē.

hinc homini rei publice utili: nō ē i

Octauo notandum ex sententia nostri text. q̄ pene
 sunt inferende. nō odio: sed utilitate cōmuni. Nam
 leges penales hunc finē debent habere: nō ut occidat
 aut mutilent: (hoc enim cōtra finem conseruationis
 est) sed ut castigatos & reliquos ciues: bonos efficiat.
 & hoc est qd̄ dicit in delictorū castigatione ius pub-
 licum uersari. l. ita uulneratus ad legē aquil. & ideo
 dicitur penā uni inferri ad metū multorū. l. i. C. ad le-
 gē iul. reperu. Hinc est qd̄ colligit ex senten. iuris
 consulti in. l. sed & reprobari. §. amipuls. de ex. tuto.
 q̄ doctores ualde disciplinati: nō sunt sub regula cō-
 muni. & excusationē & honorē habent ex utilitate
 publica. & ui. ibi bal. nā ex illo tex. & ex notariis in. §.
 ite rome. insti. eo. & in. c. queris. de etate & quali. i. fer-
 ri potest: q̄ si aliquis excelleret in aliqua arte: ciuili:
 nō esset puniendus pena ordinaria delicti si ex hac i-

Col. 22

pediret artis eius ministeriū. ratio est: quia pena po-
 nit ad publicam utilitatē. unde si ex arte uel scientia
 rei publice maxime sit utilis: cessare debet pena utili-
 tatē impediens. & imponet minor. qd̄ sepissime in
 facto euenire poterit. & in hac sententia est marcus
 tul. lib. 3. officiorum. ubi ita dicebat. nā si quid ab ho-
 mine utili ad ullā p̄tē: tue utilitaris cā detraxeris: in
 hūane feceris. cōtraq; nature legē. sin autē is tu sis: q̄
 multā utilitatē rei publice ac hominū societati si iui-
 ta remaneas afferre possis: si quid ob eam cām alteri
 detraxeris: nō sit reprehendendū. & paulo post subiū-
 git. itaq; lex ipsa nature q̄ utilitatē hominum conseruat
 & cōtinet: decernit p̄fecto. ut ab hoīe ierti ac in utili-
 ad sapientē bonū fortemq; uiz: trāsferant res ad ui-
 uendū necessarie. qui si occiderit: multū de cōmuni
 utilitate detraxerit. modo hec ita faciat. ut ne ipse de
 se bene existimās: se seq; diligens hāc cām habeat ad i-
 iuriā. itaq; semp officio fungat: utilitati cōsulens ho-
 minū & ei quā ipse cōmemoro: hūane societati. hu-
 cusq; tullius. ex sententia igitur eius semp finis cōis uti-
 litatis pensari debebit. & de hoīe multā utilitatē rei
 publice afferente: iudicandū est ex eadē utilitate. ca-
 ueat tamē p̄ses puicie ne facile & iuria ad remissio-
 nē delictoz moueat. semp. n. officio fungat: utilitati
 cōsulens cōi. ¶ Nono notandū est: ubi uerā nisi
 fallor philosophia. q̄ ius ciuile falli pōt. glofa tamen
 ab hoc dissentit. imo dicit q̄ nullo modo fallit. quia
 ciuili sapientia: uera philosophia dicit. ut in. l. 2. §. 1.
 de uar. & extra. or. cog. ff. ubi quis pecunias iuris con-
 sulti nō cōtemnant: tamē sanctissima est iuris sapien-
 tia. unde dicit hic pau. de cas. tex. nostz allegari: q̄ si
 testis affirmet hoc adiecto: nifallor: nō p̄terea eius di-
 ctū redit dubiū. ut patet hic p̄ iuriscōsultū: qui non
 fallebat. ita paulus. ¶ Attēde q̄ ius ciuile. ut di-
 cit hic iuris cōsultus: p̄fiteet uerā philosophia. & ita q̄
 liber iure cōsultus uel p̄tus. pōt tamē decipi. & p̄ce-
 dere nō ex fonte sed forisā cōtra fontē uere philoso-
 phie. ut uidemus i usuris ad q̄s exigēdas dat actio de
 iure ciuili. ite in prescrip. male fidei: ut late notat i. c.
 fi. de p̄. ite i cōcubinato q̄ erat p̄missus. ut infra de cō-
 cubinis. & i auctē. licet. C. de na. lib. ite i repudio. ut i
 l. cōsēu. C. eodē & i iuramēto i aliquo forisā casu. hec
 n. ab ipsa natura ex q̄ ius n̄sum cōstat: & a lege diuina
 q̄ nihil a natura dissidet. i p̄ba sūt. ut late uidimus in
 tractatu. d̄ disse. iuris: i his igitur fallit ius ciuile. qd̄ ue-
 rā iusticia nō cognouit. ut suspicabat cicero. li. 3. offi.
 dū dicebat: q̄ ūbra & imaginibus iusticie utebamur
 & dicebat ad filiū philosophie qd̄ p̄cepta noscēda: ui-
 uedū autē eē ciuilitate. ius igitur ciuile q̄ndoq; a philoso-
 phia declinat. ¶ Postq̄ uero lumē uez n̄ri redēptoris
 xpi aduēit sub ei; ūbra m̄ius certesa llimur. & ita di-
 cebat. S. do. & laetācius iusticia cū xpo terris aduēisse.
 unde i li. de iusticia iqt/ ecce i cōspectu uro ē. suscipi-
 te si potestis: eaq; i domicilio uri p̄toris cōstituite.
 nec difficile nec alienū ab his tporib; existimetis. sto-
 te eq̄ ac bōi & sua spōte seq̄t uos iusticia q̄ q̄ritis. & re-
 liq̄. equū igitur & bonū iustū ē. ut dicit i tex. nro. hui;
 tamē philosophia: nō est p̄d̄ hoies adeo certa ut falli
 nō possit. nā ē ecclesia militās q̄ndoq; fallit & fallit.
 ut i. c. a nobis de sen. ex. nā q̄ uis ecclesia uniuersalis i
 his q̄ p̄tinet ad fidē errare nō possit: q̄ dōinus orauit
 p̄ Petro ne d̄ficiat fides sua. ut i. c. maio. de bap. & ita
 itelligit. c. a recta. 2. q. 1. & qd̄ dicit hostiēsis i de cō. c.
 a nobis i iudicialibus tamē errare pōt q̄ deo solo ē
 cognita ueritas. ut i. c. a nobis. & ibi. d. abb. unde cau-
 te loq̄bat. & more philosopho: ipe uulpius i. l. n̄ra
 uerā (nisi fallor) philosophia affectates nec necessario
 iferat ad testes ex n̄ra lege q̄ d̄ iudicio rōnis & iusticie
 loquit. testes uero debēt redere testimoniū p̄ sensus
 exteriores: quis & illi falli possint. ut i. l. i. de uerte in
 pi. uide. hic latius p̄ ticinenses.

ferenda pena ordinaria: si ex ea impeditur utilitas.

ius ciuile uerā philosophia p̄fetur.

post christū auctore n̄re salutis iusticia ter- ris aduēit.

H ii

VIVS STVDII In hoc . §. usq ad . §. ius naturale; ponit distinctio bimēbris q ius omne aut publicū est aut priuatū. se cūdo ponit iuris priuati subdistictio. est n. triplex. quia uel est collectū ex natura/

libus preceptis uel iuris gentiū uel iuris ciuilib.

¶ Et i primis aduerte. q iste tex. uidet inuere q ius naturale uel gentiū uel ciuile nō deseruiat iuri publi co. qā publicū apriuato distiguit. ut hic uides. & pri uatu cōstat. ex pceptis naturalibus. gētiū & ciuilib9. ergo ex his; i9 publicū nō cōstat. qd tamē falsū est: qā ius publicū aut ex pceptis naturalib9 cōstat aut ex ci uilib9 aut ex pceptis iuris gentiū. nā aer; aq; pfluēs. & ma; & p hoc littora maris. cōia sūt oīu; iur natur. ut i. §. & qdē. de rex diui. & tamē sunt iure gentiū pub lica. ut i. §. ripaz. & i. §. littor. eo. ti. Itē plura sunt. ut publica iure ciuili cōstituta. ut i. §. a. ne qd i loco pub lico. & isto modo loquitur tex. i. l. i. §. nūciatio. de no ui. op. nūciatioe. & i. l. fi. & ibi glo. de sacro. sanctis ec cle. Vnde necesse est dicere i tex. nfo. q nō uult i ista rrepartioe separare ius publicū apriuato. qā ex hoc ip so nō distiguit: sed uoluit de iure priuato tractare. & ad faciliore itelligentiā: subdiuisit ius priuatū. sed ex hoc nō sequit: ius publicū eodē modo tripti ri nō posse. ¶ Noro prio ex tex. ius publicū eē: qd ad statū rei romāe ptnet. cōtra opponit: qā sacra ad ius publicū ptnent. & sacerdotēs. qui i quolibet op pido & castelio ministrāt. & ecclesie sunt p oēs pres. Respōdet glo. & eā sequit bar. & ceteri q hoc et spe ctat ad ciuitatē romanā: q ex oibus suis prius confi sit. ut i. l. i. infra de orig. iuris. melius i. c. fi. de spon. duoz. & in. c. nolite. xi. di. Rursus. barto. op/ pōit. q utilitas priuatoz uidet publica. nā interest rei publice: locupletes habere subiectos. ut in auctē. ut iudi. sine quoquo su. §. cogitatio col. 2. & i. §. pēul. insti. de his qui sunt sui. uel al. iu. respōdet bar. q be ne uez est utilitatē priuatoz eē publicā secundario: se cus principaliter. & hec respōsio est glosaz & oīu; do ctorz.

¶ Quoad primū tu aduerte: q res publica cōsiderat: quādoq; i iure ciuili romanor & hac cōsi deratioe: publica ea tantū dicunt: q ptnent ad ciuita tē romanā. ita intelligit tex. noster dū dicit q publi cū ius est: qd ad statū rei romāe ptnet. eodē modo i telligit qd dicit in. l. bona ciuitatis. ff. de uerbo. sig. ubi sola ea publica sunt: q populi romāi sunt. idē i. l. eū qui uerigal. eo. ti. ubi publica sunt: q ptnent ad po pulū romanū. cetero uero ciuitates priuatoz loco ha bent idē in. l. sed & si p pretorē. §. fi. ff. ex quibus cau. maio. dū igit in ciuitate romana uel i iure ciuili ro manor de re publica loqmur: de re publica eiudē ci uitatis est intelligēdū. & ita colligimus ex. §. sed quo tiens. insti. de iure na. gen. & ciuili. q quorrens non addimus nomen cuius sit ciuitatis: n̄ sum ius signifi camus. ius igit publicū in d̄sputationibus iuris ci uilib romanorū: de iure ad statum rei romane perti nente intelligitur.

¶ Aut loqmur in alia ciuitate de re publica ut apd athenienses uel lacedemonios. tūc enim ius publicū ipsi intelligunt suū: idest quod ad statum sue ciuita tis ptnet. ut in. l. omnes populi. infra. eo. & in. §. sed ius quidē ciuile. insti. eo. & hoc potest referri ad quamlibet ciuitatem que non recognoscit superio rem ut aiunt de ciuitate Venetiarum & Florentina.

¶ Aut loquimur de qualibet ciuitate uel re publica simpliciter. & cum homo natura sit animal sociabi le & cōmunionem aliquorum requirat: perfecta cō munitas est ciuitas: ciuitas igitur est secundum na turam ut tenet aristote. i. politicorum: unde ea que p tinent ad statum cuiuslibet ciuitatis dicuntur publi ca & precipua iura. ut in. l. interdiuina. C. de sacro. sanctis eccle. ubi publica sunt que sunt ciuitatum. et

ius publi / ca et tripti / ri pōt: ut / priuatum.

qd dicitur publicū esse qd ad statū rei romane ptnet: intelligi q quādo in hoc iure ci uili roma nor loqui mur.

apud athe nices uel lacedemo nios i9 pub l cum refe rebat ad p priā ciuita tē.

go non ea sola que ad statum ciuitatis romane ptti nent. ita etiam dicitur in. l. inter publica. de uerbo. sig. ubi inter publica habentur ea que sunt ciuitatu; tereft ad sena. macedo. ff.

¶ Sed forsam oppones q ciuitates romano impe rio subiecte: sunt pars ipsius imperii & populi roma ni. ut in dicto. c. fi. de sponsa. duorum & in. c. nolite. xi. distin. unde non est res publica de perse: nec distin cta a re publica romana. quia nec pars est totum. ut i l. qui scit. ff. de usu. & in. l. si seruus eius. de ac. here. nec totum differt a partibus. ut notat in. l. sicut. §. i. aut facta. §. non nunq. de penis. ff. & col. il. bar. late i. l. approbata ad eoribus dicebat: que adherent ciuita ti ut uilla & castella: partes esse rei publice. & per eam dem ratiōem fateri oportet ciuitates urbi rome sub ditas in re publica romana computari.

¶ Respondeo q si romanum imperium considera mus in uniuerso: pars imperii & rei publice erunt ci uitates subiecte populo uel imperatori romano. qā imperium qd ex omnibus suis partibus constat: nō differt ab eis ut supra dicebam. Sed si considera mus particulariter quamlibet ciuitatem prout natu ra est cōmunitas perfecta tunc illa ciuitas quam uis sit populo romano subiecta: non computatur in re publica romana. ut in tex. nfo. & i dicta. l. bona ciuita tis & i. l. eū q uerigal. ff. de uerbo. sig. Et tales ciuita tes ex sua cōmunitate dicuntur habere propria bo na & iura publica. ut in dicta. l. fi. C. de sacro. san. ec cle. & in dicta. l. mancipia. & in dicta. l. inter publica. Quin immo oppida dicuntur habere rem publicā: ut in. l. sed & hi qui. ff. de publicanis. & ue. & notatur in dicta. l. sed si per pretorem. §. fi. ex quibus cau. ma io. habent enim bona cōmunia distincta a priuatis & hac ratione non possunt conferri nisi publici iuris. & ita intelligas que glosa nostra & barto. tetigit. Nam que ratio est in uilla: eadem est in ciuitate quo ad ipiū romanū & que est i ciuitate eadem est in op pido. ut in dicta. l. sed & hi qui. na; & ciuitates. & op pida & uille habent propria sacra & proprios sacer dotes. que omnia publici iuris sunt. ut in tex. nostro.

¶ Sed contra superiora obstat. nam dixi q si simpli citer de iure publico & de re publica loquamur: est intelligendum de re publica cuiuslibet ciuitatis: qā hic sermo uniuersalis: habet uniuersalem rationem in. l. a ticio. ff. de uerbo. obli. sed contra hoc di sponit textus in. §. sed quorrens. insti. de iure. na. gen. & ciui li. ubi dum de rebus ciuilibus simpliciter loqmur: de ciuitate romana est intelligendum.

¶ Respondeo q uerum est apud ipsos romanos si de iure ciuili loquamur: de iure ciuili romanorum esse intelligendum / & eodem modo de republica. Quia illa uigebat suo tempore. Sed si in prouin ciis que hodie maxime uigent de iure uel re publi ca esset sermo: intelligendum esset de re publica eiudem plage uel regionis: fingamus enim apud regem nostrum de re publica d̄sputationem. Quippe ada ptanda est d̄sputatio ad rem publicam hispaniarū: & ad prouincias hispanie subiectas & adiacentes.

At si dicas ex excellentia urbis Rome intelligendū de re publica romana: Respondeo tunc fuisse in tellectum: quando exellebat. Sed cum hodie res publica nostra preeminet & excellat: per eandem ra tionem est cedendum excellentie.

¶ Rursus fingamus in iure canonico de re publica d̄sputari. Certe de re publica christianorum po tius intelligeretur. Quia in hoc uersatur eiudem iu ris imperium & iurisdictio. ut in. c. i. de consti. & in. c. omnes principes de maio. & obe. & ita intelligitur tex. in dicto. c. 2. de pōsa. duoz. & in. c. in rebus. xi. di.

ciuitates i9 pio romano subiecte: sūt pres rei publice ro mae: & ha bēt et rem publicā de perse.

si his pāted re publica d̄spuret: re publica hispanor est itelligē dum.

Col. 25

& i. c. nolite & i. c. catholica: & i. c. quis nesciat. ea. dis. i oib9 istis capitulis tradit qd populus christians face re ac tenere debeat. Dū igit apud sū mū pontificē de re publica loqmur: nō de ciuitate sed de populo christiāo cui preest. & cuius curā hēt debem9 eius mentē iterptari: nisi specialiter aliud ex ppositis suaderet.

¶ Itē fingamus qd apud me & aliquē. medū uel idū uel ethiopē de publico iure disputef. certe ipsi & mi hi nō possūt esse publica nisi qd cōia sint ut aer aq. ma re & p hoc littora maris. ut in. s. litorū. de rez. diui. insti. Itē si quis philosophus ethice disputaret de re publica: intelligendū eēt de his que pntinent ad statū uniuersi generis hūani. hec. n. est uera & forsam ueri or res publica que pntinet ad statū oīum gentiū. ut est religio & cultus ueri dei. ut in. l. ueluti. infra. eo. de quo satis disputat lactā. in libro de uero cultu & dicā aliqd infra. l. p. xia.

¶ Vnde epilogo hec ita cō / tineas qd simpliciter uerbū de iure publico. pōt & po tius debet itelligi de his. qd pntinent ad statū uniuerso rū. si uero in rebus ecclesie. loqmur. itelligit de his qd pntinent ad statū ecclesiasticū & populū christianū. nō forsā de uniuerso. quia de his que foris sunt nihil ad nos. ut in. c. gaudemus. de diuor. at dū loquimur i re bus uel legibus ciuitatis romāe: tunc publica sunt qd ad statū eiusdē ciuitatis pntinent. ut i. tex. nro. si uero i alio regno. referet ad regnū & sic ad ciuitatē & oppi dū ut supius. unde cōstat qd illa iura pcpua sēp erūt qd publica sunt. ut i. c. bone. de post. pla. in. l. fi. c. de sa / cro. S. eccle. in. l. i. solu. ma.

¶ Hic infero ad qstio / nē pulchrā. fingamus qd aliqd sit statutū de his qd sunt iuris publici. de quo iure est itelligendum: an de iure publico ecclesiastico uel romanor9 & reliqua. & ex superioribus itelliges: statutū itelligi de iure publico qd est aptius illi statuto. unde si hispanie statueret / nō credas ius publicū romanor9 itelligi. nec obstat. s. sed quoties cui respōde as. ut supra.

si uero i iu re canoni / co: de his qd pntinent ad statū christianorum uniuersū.

& quādoq; de re publi ca disputa tio ad statū totius ge / neris hūa / ni refertur

leges qd uis d puata uri litate loqn res ad pub lica redūt /

status pri / culariū pri net ad uni uersum

subtili9 dif sentit ab eo qd uulgo / dicitur ius publicū se / cundario // & priuatū principalif .

¶ Secūdo dum bar. dicit qd status cuiuscūq; pntinet eēt ad rē publicā secūdario: ut hoies habere locupletes. ut i aucten. ut iudi. sine quo. su. & reliqua. ¶ Aduer te. qd uniuersa ciuitas. ex uniuersis idest ex ptribus suis cōstat. ut norat i. l. sicut. s. i. qd cuiusq; uniuersi. & in. l. i. in fine. de col. il. unde ex cōseruatiōe uniuerso rū cōseruat uniuersitas. & pnticularibus recte disposi tis: recte disponit totū uniuersum. hic est qd leges qn doq; & sepissime disponūt de pnticularibus ad bonū cōmūe. ut uidemus in legibus nris. & docet philoso phus. s. ethi. qd legalia etiā sunt quecūq; i singularib9 legē ponūt. & alibi. legalia sūt factiua & cōseruatiua felicitatis hūane & pnticulariū ipsius. sicut. n. ptes or dinant ad totū: ita cōseruatiō pnticulariū legalis: ordi nat ad cōseruatiōe totius uniuersi. & hac ratiōe di / cif itereffe rei publice: ne quis male re sua urat. item hoies esse locupletes. ut i dicto aucten. & i dicto. s. fi. isti. de his qd sūt sui. uel ali. nā dicebat mar. rul. 3. offi. singulor9. n. facultates & copie: diuicie sunt ciuitatis. status igit pnticulariū pntinet ad uniuersū. & hoc est qd dicit pntinere secūdario. qui termius. nō uidet subri liter nullo traditus. quia quecūq; lex dispōit de par / ticulari: ad totū disponit: nō ad prem. natura. n. legis cōis est & ad cōseruatiōe totius tendit. nā debet esse nullo priuato comodo: sed p cōmuni utilitate cōscri pta. ut dicebat isidorus. in. c. erit autē. 4. di. & certe se cundū qd ego ostendo in prin. libri de fine iuris: pri us est finis irebus agendis qd pnticipiū. quia ex fine su mi mus exordiū. cū igit finis sit felicitas cōis uniuers or9: certe exordiū & media ad istū finē posteriora sūt qd ipse finis ad que oia pnticipaliter tendūt. quia ut dicit aristot. i. poli. secundū naturā prius est ciuitas: qd domus: qd singuli nostr9. nā totū prius esse qd prem: ne cessariū est. ita ipse. igit cōsideratiōe legis que ad cō

Col. 26

seruatiōe totius tendit: prior est totius cōseruatiō i particularibus. & nō secūdaria. quia particularia or dinant ad totum nō totū ad particularia. hic enim es set ordo cōuersus. Vnde congruentius uideretur dicendum.

¶ Quod ius est quedā regula & mēsurā humanor9 actū: & tendit cōmunis & rectat ad bonum cōmune Vt in dicto. c. erit. & in. c. facte. ea. di. qd fit dupliciter uno modo statuendo sup rebus que ad statū oīum cōmuniter pntinent. & hec sunt que iura publica ap pellant. Vt in tex. nostro. Alio modo necesse est: qd ad regimen totius regant particulares. & hoc modo iura que statuūt de particularibus. pntinet ad uniuersum. Quia tamen non disponūt de bono cōmu ni: ea appellamus iura priuato9. non qd non sint prin cipaliter. & per cau' am priorē: statuta ad oīum utili / tatem. ut supra dicebā cogita.

¶ Ex his intell / ges quare iura publica sint pcpua. ut in. l. i. sol. ma. & in. c. bone. de postu. prela. & in. l. fi. de sacro. san. ec / cle. Nam ratio est: quia cum ius natura sua tendat ad cōmune bonum: si quid qd ad omnes pertineat statuaf: magis habet de fine. & ideo precipuū est: & preferri debet iuribus particularibus.

¶ Hec est etiā ratio: quare iura singularia simplicem & iei u nam habent interpretationē. ut in. l. ius singulare. & in. l. qd uero. de legibus. quanto enim cōmunius di sponunt iura tanto habent de ratiōe legis. & quanto particulari9: tanto minus. ut constat ex sen. san. do / cto. prima secūde questio. 91. arti. 2. & 96. arti. 1. & ex his pfecte itelliges text. nostrū. & iura & doctores. que iura publica distingunt. maxime bar. in. l. i. sol. marr. & paulum hic.

quare iura singularia / simplicē ac ieiunā ha / beat iterp / rationē. & publica ple nā & latā.

¶ Rursum noto ex tex. nostro. qd ius publicum in sa cris & sacerdotibus consistit. sed contra hoc opponi potest de. l. inter publica. ff. de uerbo. sig. ubi iter pub lica nō computant sacra nec religiosa. idem in. l. usu capione. de usucap. ff. ubi sacre & publice res distin / gunt: cū dicitur qd nec sacra res: nec publica pōt usu capi. idem in. l. sed & celsus. de contrahen. emp. glo / sa in dicta. l. inter publica soluit: qd ibi sumendo bo / na publica strictissime: sacra nō dicūtur publica. sed publica sunt: res ipsius ciuitatis: ut sunt eiusdem ciui tatis. & nescio que in uolucra glosa ibi tradidit. Tu considera. Quod in sacris consistit ius publicum ut etiam consistit in sacerdotibus. Quod clare patet ex textu nostro. qd ex eo est: quia summa uersatur publica utilitas: ta; in sacris qd in sacerdotibus. ut di cit glosa nostra. nam diuinus plato: legum finē qui publicus est & ad cōmune bonū tendit: in solo dei cultu constituit. ut in prin. l. i. de legibus. sed de sa / cris dici potest: qd non computantur in bonis publi / cit nec priuaris. quia nullius in bonis sunt: sed sunt diuina & ita itelligit iuris consultus in. l. i. in princi pio de rerum diuisione. ubi he res diuine sunt & nō humane. & bona illa que sunt publica alicuius ciuita tis: humana sunt. & idem colligitur in situ. eo. post principium. iuncto. s. sacre. uersatur enim ius pub / licum in eorū defensione. & utilitate. tamen nō sunt bona publica alicuius ciuitatis: sed soli dei. & ideo di cuntur diuina. & ita itelligas nostrum tex.

¶ Tertio ex nostro tex. infert guyl. & cum ipso bar to. qd cum sacerdos sit persona publica. Alteri potest stipulari. Prout dicimus in seruo publico. Vt in lege non aliter. De adopt. infra. & allegat tex. in aucten. quibus mo. na. eff. sui. s. Quantum. Sed quia uide / tur contrarium dicendū: cū inter personas que alte ri stipulari possūt nō enumeret ut in. s. siqs alii. isti. de inu. stipu. C. distiguit bar. aut stipulat sacerdos i casu ad eūptinēte ut siqs ei pmitat restituere usuras

sacra non sūt publica ut ciuita / tis. quis in his ius pu / blicū uerse tur.

H i

noie ofum: quoz iterest: & nūc ualet stipulatio. & ita pōt itelligi tex. i. c. q̄q. de usu. li. 6. & argumēta supio ra. aut stipulaf i casu nō p̄tinentē ad eū: & nō ualet. ut i posteriori argumēto. ita bar. quē sequunt cōiter legiste hic & cōniste i. c. dudū. de conuer. cōiug: ubi hostiē. inocē. & abb. & i. c. sicut. ne clerici uel mōachi

Tu iustius dicere posses. q̄ quicūq; p̄sbitero. p̄mittit: q̄ uis alteri stipulaf: teneri p̄missione. q̄ stipulatio q̄ alteri fit: hēt in se pactū. idest duoz cōsensū. ut notaf in. l. i. in glo. 2. de pactis. & ibi bar. & oēs. ergo iure cōnōico obligaf ex pacto. ut i. c. i. de pactis. & ita manifestis rōnibus concludēbā in. dicta. l. i. 3. fol. in fine. sup glo. secūda.

Qui imo ex his q̄ dixi in c. i. de pactis. in repe. uidet q̄ stipulatio alteri facta: ualet etiā iure ciuili. rō: quia iure cōnōico ualet. nec obstat q̄ iure ciuili ualere nō uideat. ut in. l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de uerbo obli. & in. §. si quis alii. & in. §. alteri. in sti. de inultri. stipu. nā nō ualebat iure ciuili: quia ius ciuile cessabat in p̄stādo robur & fomētū. tali stipulatio. ut notaf in dicto. §. alteri. i. l. stipulatio ista. & in. §. in solā. eius dē legis. & notaf in. l. legitima. in ultri. uerbis glose. & i. l. iuris gentiū. §. generaliter. de pactis ifra. nā talis stipulatio: est p̄ter legē. sed quādo lex ciuili se hēt omīssue & ius canonicū dīspōit: talis dispositio approbat iure ciuili. ut. pater i. c. i. de noui. op. enun. & ita tenet lo. an. cū illo theologo. in regu. possessor de reg. iu. i. mercuria. facit q̄ dicebat do. io. de imo. in. c. cū cōrigat. 3. col. de pactis q̄ i materia pacti obseruādī: obseruabī ius cōnōicū i utroq; foro. quia tale pactū sub peccato est obseruādū. ut in. c. iuramētū. 23. q. 2. & in his in quibus uersaf peccatū: ius canonicū in utroq; foro est obseruādū. & oēs subiiciunt iuri canonico. ut in. c. i. de consti. & ibi inocen. & reliqui. & in. c. licet mulieres. de iure iuran. li. 6. Si igit stipulatio alteri facta ualet iure canonico: nō est dicendū q̄ ualet i sacerdote hac rōne singulari: quia sacerdos sit publica p̄sona.

Rur sus. nō est faciēda distinctio: an stipulaf i his q̄ p̄tinet ad officiū suū uel in aliis. quis bar. & oēs hanc faciāt distinctionē.

Veget dices forsā. q̄ quis. ut pactū ualet stipulatio p̄ rōnem iuris canonici: nō tamen ualet ut stipulatio: itaq; ex stipulatioe alteri facta nō oriet ex stipulatu actio: uel certū cōditio. ut i. l. si quis certū. si certū petat. & in. l. certi cōditio. i. pri. eo. ti. & in. pri. in sti. de uerbo oblig. Vnde cū sacerdos etiā cōsideratioe iuris ciuili sit p̄sona publica. ut i. tex. nō sequit stipulationē alteri factā ualere. ut ē stipulatio.

Aduerte i primis q̄ p̄deratio doctoz ex tex. nō nō satisfact. quia hic nō dicit q̄ sacerdos uel res facta sit publica: sed q̄ i his publicū ius consistat. ut supra dixi i superiori notabili. unde secundū hoc male i ferē sacerdotē ut publicā p̄sonā stipulari posse pro quocūq; q̄ etiā ab eisdē doctozibus tibi cōstat. cū dicat: q̄ sacerdos est publica p̄sona. Deinde dicunt: q̄ nō pōt stipulari ut publica p̄sona: nisi in his q̄ p̄tinet ad eius officiū. nā semp gerit p̄sonā publicā ex rōne doctoz & glosaz. quia ex eo q̄ semp publica ē: si q̄ i iuria ei fecerit: quilibet de populo pōt accusare. ut i. l. si quis i hoc gēus. C. de epis & de. & hic i glosa ex quo sequit: q̄ semp pōt stipulari. sed hoc est falsum secundū eos. falsū igit erit: eo modo p̄sonā eē publicā.

Rectius itaq; dicit in sacerdotibus defendēdis & honorādīs ius publicū uersari. itē eoz officia maxie ad publicā utilitatē p̄tinere. nā put ubiq; & se p̄ deo cōsecrati manēt. ut in. c. duo sunt genera. 12. q. 1. ita in his semp & ubiq; ius publicū uersaf. non tamē sunt p̄sone publice. idest publici officiales. ut est seruus publicus: q̄ p̄ oibus negociat. & ita debet intelligi tex. nō.

Nō obstat tex. in. c. q̄q. de usu. li. 6. ubi uidet p̄sonā eē publicā: quia p̄ eū alteri querit.

Itē uidet. q̄ iure canonico alteri facta stipulatio.

psbitero al
teri stipula
tōe i his q̄
sūt extraof
ficiū sacer
dotale acq
rit obliga
tionē

quīmo iu
re cōnōico
& ciuili sti
pulationem
alteri factā
ualidā cen
set.

quo mō &
q̄ rōne: sa
cerdotes
sunt publi
ce p̄sone.

nō ualet: nisi stipulator sit p̄sona publica. **R**espo
deo eodē tex. p̄bat: sacerdotē nō eē p̄sonam publicā
ad talia negocia & similia. q̄ ex auctoritate illi: rōne ē
tributū: ut cū p̄tes quibus uisura est extorta: nō sūt
p̄sentes: loci ordiarij uel eius officialis uel rectoris
rochialis: possit recipe cautionē noie absentū. ergo
sequit. q̄ ante auctoritatē illius decretalis: nō erat tri
butū sacerdotibus ut ipsi alioz noie possēt stipulari
Nec illud ut sacerdoti solū est concessū: ut in tex. nō
sed ut sacerdoti & rectori prochiāz. q̄ ut facile ap
p̄hēdas: eius uerba subiicio. quibus quidē ordiario:
uicario & rectori: modo p̄dicto: cautionē huius mo
di eoz noie: liceat p̄sentes cōstitutiois auctoritate re
cipe. Illa igit cōstitutio: p̄bet modo suo auctoritatē
alteri acqrendi. nō rō tex. nō q̄ generalis est: & ante
illā cōstitutionē habebat locū.

Nec obstat se
cū dū. nā fateri opz. q̄ si ego stipulor ex te alteri: mihi
querit obligatio. quia mihi obligaris. nam mihi pro
mittis. & nō illi alteri. q̄ pactū nō est iter te & ipsū.
unde ualet stipulatio alteri facta. nō tamē q̄rit alteri
nisi eius noie & auctoritate iuris stipulaf. tūc. n. e. q̄
rit. & ita loquit tex. in. c. q̄q. de usuris. & eodē modo
loquit tex. i. c. dudū. de cōuer. cōiugatoz. & in. c. si
qui clerici uel uouētes. quos allegat doctozes & mo
derni. hic. nā in hoc stat fallatia: q̄ ex eo q̄ ualet sti
pulatio: nō sequit alteri. acquiri. cū ei aquerat cui p̄
mittit. hec quis a uulgi opinioe differat latissime expo
sui ea i dicta. l. i. de pactis.

Addit ulterius do. iason. cauendū esse: quia si cō
fessio fiat sacerdoti: cū cōfatur facta deo nō. facit fi
dē i foro iudiciali. ut i. c. si sacerdos: de offi. or. & bal.
i. l. archigerōtes. de epis. audi. C. q̄ limitat: nisi i cā
matrimoniali. in qua cōfessio facta i foro cōscientie:
facit idē i iudicio. ut notaf glo. i. c. tua nos. de spon. q̄
ad hoc comedat p̄ singulari ludo. roma. i. l. si nō spe
ciali. C. de testa. & eum sequitur hic do. iason.

Profecto hec limitatio nec rationē hēt nec aucto
ritatē. rō. n. c. si sacerdos. hēt iustitā uniuersalē. cū.
n. ut deus sciat & nō ut hō: nō pōt facere p̄bationē. &
ita do. abb. i. c. ois utriusq; sexus. i. ultri. notabili: p̄on
derat hanc rationē. quā cōstat nihil detegi posse. faci
unt et uerba tex. i. dicto. c. ois. ibi caueat aut omnio
ne uerbo aut signo uel alio quo uis mō: aliquareus p̄
dat peccatorē. pōdera igit uerbū omnio. & uerbum
quouis modo. & uerbū. aliq̄ tenus. q̄ negatiue ponit
& iponit pena q̄si heresim cōmississet. ut ibi & i. c. sa
cerdos. de p̄i. distinctioe. 6. facit tex. i. c. significasti. de
ad ulteris. Rursus. hoc ex eo p̄bat: q̄ sequit q̄ si sa
cerdos dtegerē possit i cā matrimoniali: & eius dictū fa
ceret fidē: nō eēt differētia iter forz cōscientie & forz
iudicialē. quia eo ipso q̄ ego sacerdoti cōfiteor ue
ritatē: ipse pōt id p̄palare & fidē faciet. attamē de mē
te iuris & oīum doctoz est cōtrariū. ut i dicto. c. tua
nos. ergo nō est uera limitatio.

Nec obstat glo.
i dicto. c. tua nos. q̄ cōtrariū tenet. nā cū ibi glo. dicat:
q̄ i p̄tentiali iudicio fuit cōfessio: i quo cuilibet est
credēdū. ut i. c. significasti. de homi. loquit glo. et in
iudicio penitēciali. itaq; i iudicio p̄tentiali penitēti
credif. q̄ sibi soli p̄iudicat. ita dicit glo. secus est i iu
dicio p̄ tribūali. q̄ tūc. nō credif ei. ita dicit glo. ita
q̄ nō itelligit glo. q̄ cōfessio facta i penitēciali foro:
possit adduci i foro publico. sed i eodē foro tātū p̄i
tentiali. q̄ ex eo etiā p̄bat: cū redit rōnem quia sibi
soli pōt p̄iudicare. & q̄ nō est uerisimile q̄ sit imēor
sue salutis. nā si de iudicio loqrē: cōfessio i illo casu
p̄iudicat p̄i aduerse. quia ex ea iudicabaf deceptā fu
isse puellā: & nō eē matrimoniu. nec obstat dictū ino
cen. in. c. prochiāo. de sepul. quē sequit abb. 2. col. q̄
ex cōfessioe iniq̄ testator p̄sbitero prochiāli p̄mittit
satisfacere debitoribus: possūt agere d̄bitores & oēs
quoz iterest. q̄ itellige in debitis & delictis publi

non p̄bat
oem sacer
dotē alteri
acquirere.

iterptatur
tex. i. c. q̄q.
de usu. li. 6.

si q̄ alteri
stipulaf: ua
let stipula
tio. sed al
teri nō q̄rit
tur.

cōfessio pe
nitēcialis
nō facit fi
dē i foro et
i cā matu
moniali

Col. 27

eis. ut tex. ille loquit. & i publica cōfessione uel pmissioe. ut ibi & in. c. significasti. de adul. alias secus p sua p̄iora cogita. ¶ Alia est limitatio quā tradit do. iason hic. q̄ sacerdos p̄t alteri acquirere ut p̄sona publica: quādo ē rector uel p̄s biter prochialis. secus si sit simplex sacerdos. ita intelligit dominus. abba. i. c. dudū. i. uerbis. de conuers. cōiug. & ponderat tex. i. c. q̄q̄. ¶ Sed do. iason. hic dicit nō uideri uel rā limitationē abbat̄is ex. c. dudū & ex. c. fi. qui cleri. uel. uo. su. al. & adducit. do. an. cū glo. in. c. pastoralis p̄terea. de offi. dele. & respōdet ad. c. q̄q̄. q̄ ibi rectoris ecclesie fit mētio: nō ut excludat alios: s; rōne fr̄is quētoris usus. ¶ Attēde. q̄ cōsiderata mēte tex. i. c. q̄q̄. uidet uera limitatio abba. q̄ auctoritate illius decretalis: ordinario & uicario & rectori parrochia: li tantū: datur ius petendi cautionē noie oīum debitorum. ¶ Nec consentire possum solutioni domini iasonis q̄ ibi rectorē nominauit causa frequentioris usus. Nā hoc uidet incōsideranter dictū. cum tex. ille nō solū nomine rectoris: sed etiā alia exp̄sio: & longa significatione: requirat rectorē. His. i. uerbis. rectori parrochie in qua testator habitat &c. Si igitur uoluisset sacerdotali dignitate id p̄stare: certe facilius elegātius & sine longa ambage expressisset. Sed exigit rectorē & p̄priū sacerdotē. & ita talis est ibi mens: & sententia gl̄ose. ¶ faceret tamē. q̄ quicūq̄ sacerdos cui peccator cōfiteret: si habeat facultatem absoluedi: posset exigere cautionē: quia cū ille loco sit sacerdotis parochialis: eadē ē iuris ractio. & ita est de mente gl̄ose in dicto. c. q̄q̄. cū dicat idem esse in rectore eoz: quibus uisure debent. Nō tamen uideo quare omni sacerdoti id cōpetat. ¶ Nec obstat tex. in. c. dudum. Vbi nomine ecclesie & ipso nam ecclesie: fuit in manibus religiosoz uotū solē niter p̄stitū. Nā aut loquimur i uotis que deo emittuntur: uel uniuersali ecclesie. & uidet q̄ cū sacerdos sit ex seruus & ex electis dei & ecclesie ut in. c. cū secū dum. de preben. & in. c. duo sunt genera. 12. q. 1. pos sit recipere uota. maxime in his que icidūt in rebus in quibus officiu prestat. & ita dicebat ibi inocen. & do. abbas. Aut specialiter uotum emittit alicui ecclesie: & tunc nomine & i p̄sonā ecclesie uidet emissū: cū p̄ religiosos eiusdē ecclesie uouet. & ita intelligit rex. ille: quia ille religiosi cū se constituisent loco ecclesie: credendū est eiusdē ecclesie religiosos fuisse. ¶ Eodē modo responderetur ad. c. fi. qui cle. uel uouen. Vbi ille frater apud quē fuit uotū emissū: erat ordinis augustini. & ipsa mulier p̄fessa fuit eiusdē ordinis religionē. Nec obstat tex. noster qui urgētior erat fundamētis do. iasonis. Vbi p̄sona dicitur publica. Sed responde ut supra. ¶ Ultimo noto. ius publicū i sacris & sacerdotibus uerfari. & ut gl̄osa interpretatur: ad publicā utilitatē p̄inent ecclesie i quibus petamus ueniā peccatoz. ut in. §. quia uero. in auden. matri & auie. col. 9. Vnde si ecclesia fueri lesa: quilibet de populo potest agere. Vt in. l. 1. 2. & 3. de inter. Rursus in sacerdotibus cōsistit ius publicum: quia interest rei publice habere sacerdotes. quibus cōfiteamur peccata ut in epis inter claras. C. de suma tri. & fide catho. & quilibet de populo p̄t agere ex i iuria sacerdoti illata. ut i. l. siqs i hoc geus. C. de epis & cle. & sacrilegiū utroq̄ foro potest puniri. ut in. c. cū sit generale. de foro compe. Hec parent ex sentētia nostri tex. ex. Quibus alias in. c. i. de pactis inferebā. cōtra notata in. c. cū cōtingat. de iur iuran. Vbi dicebat gl̄osa ideo iure ciuile non curat de anima: quā nō obligari: quia ius ciuile non curat de anima: Sed de bono politico: que gl̄osa a iohne de imola ibi & alibi passim a pluribus in mediū affertur. Sed si in sacris & sacerdotibus ius publicū ipsius ciuitatis uerfatur: quia ea tanq̄ ad deum media: rei publice sunt

quilibet sacerdos nō potest exigere cautionē d̄ qua i. c. q̄q̄.

quilibet sacerdos potest suscipere uotū uel promissionē quā ecclesie uniuersali fit

ius ciuile/ nō curare/ de aia incōsulte dictū

Col. 28

necessaria: quippe nō recte dicitur ius ciuile nō curare de anima. Et peius est sentire: iuramenti obseruationē ad bonū politicū nō p̄tinere: quasi periuria p̄tineant ad humani generis felicitatē. Rursus si anima ipsa secūdu leges est cūctis rebus p̄ferenda. ut in. l. Sancimus. C. de sacro. sanctis eccle. quomodo dici recte poterit: leges ciuiles non curare de anima: de qua maxime curat. Nā tā de corpore terrestri q̄ etia; de aia que p̄petua est: leges curare necesse est: quia d̄ aia que accipit p̄ toto subiecto hominis: curat. Nā sicut felicitas humana que in sola uirtute cōsistit: redit recta uia ad ueriorē & diuinā felicitatē: ita ius ciuile eodem modo de rebus & corpore curat. ut hec cura conueniat anime: que excelētior est ipso corpe. & hoc est quod anime cōseruationem: id est totius hoīs: curat sup oīa. in qua re: ius ciuile nihil dissentit a platonis disciplina. qui eternitatē anime ferebat. ac solū deū: oīum legū hūanaz finē rectū cōstituit. ut redant leges ad eū aquo p̄cedūt: & i quo oīa cōstant. ut i. l. i. de legibus. de aia igit̄ leges curare debēt. qui imo. se cūdū ipsū aristo. i. ethicoz. p̄ximus finis legū est: animi sanitas. & hoc p̄cipuū curare debet legislator ut animū iustitiat. ex quo ēt ipsa aia cōseruat. & eodem modo debet intelligi qd̄ dicit̄ i extrauagati ad re primedā. oēm aiam subditā impatori. nā iane eēt i patori subiici in eo i quo ipse curā nō gerit. cū ueget sit impiū nō ad impiū sed ad regimē & curā eē datur. ut i. l. i. C. de ue. iure. enu. & i. phe. sexti. deus. n. solus i perat. ceteri ministrat. unde cū legislator p̄petuam & eternā aiam cōsitet. & sciat hoīem non huic seculo: sed eterne salutis genitū non recte ageret nisi huius seculi regimē reduceret cōueniēter ad media ex quibus eterna salus adipisci possit. hec aut̄ media sūt uirtutes. & ideo legis hūane finis est: hoīs efficere bonos. ut in tex. nro. & bona ai p̄cipalissima dicitur aiūm iustitiat ut recte uiuat. uirtus. n. opatio est aie & uolūtatis. ut i. l. iusticia isra. eo. ¶ Sed forsā oppones aiam nō eē subiectā impatori sed solū sūmo pontifici q̄ spiritualis est pater. ut i. c. solite. de maio. & obe. respōdeo. aiam impatori subiici ad regimē politicū. sed nō hēt impiū i ipsa aia q̄ eterna ē & deo similis. nec a tēporali impio dānari uel absolui p̄t. nisi ab eo solū qui uices dei i spiritualibus i terris gerit. ut i dicto. c. solite. & i. c. nenerabilē de electioe. hec sint satis ad. §. nostri interpretationem.

anime cura est etiā ipatori ad bonū politicū cōmissa.

aia tamē q̄ eterna est a tēporali ac terreno i p̄o ligari/ uel absolui nō p̄t.

VS NATVRALE Ius ipsū nature interpretaturus. ab eo sumā exordū: cui ipsa est instrumētū. dirigat igit̄ cōditor rez: mētē & calamū. Vt in illa ratione ac arte diuina oibus insita rebus iuste discernere possit. At p̄ sūmi nature parētis pietatē: ita futurū spero. Videbis enim hoīne nouū iura nature ac genitū eneruatē. Plura hucusq̄ ob uoluta & in obscuro iacētia explicare. ¶ Tex. iste in primis ius naturale diffinit. ac diffinitionē cōprobās. infert ex ea. Dein de diffinit uel describit ius gētū ac diuidit a iure nature. Nō recipit cū diffiniat meliorē sūmā. ¶ In primis igit̄ cōstat ex tex. nro ius naturale esse: qd̄ natura oīa aialia docuit. Cōtra istā diffinitionē ut eā intelligamus. P̄rio oppo. Certū est iuris scientiā artē eē bonū & equū. ut in prin. huius legis. Ergo ius ipsum bonū & equū est. Qd̄ etiā p̄bat̄ur ex aucto. aristo. i. ethi. qui dicebat idē esse iustū: ac bonū & equū. Sed ius naturale ē species iuris ut p̄ se & p̄ legē nostrā patet. Ergo ius naturale est equū & bonū. Vnde cū ius naturale sit cōmune oibus animātibus: necesse est qd̄ equū & bonū insit etiā leoni uel pecudi. hoc arg. cōfirmat̄ ex lege. penul. infra. eo. & ex. c. ius naturale. i. di. ubi ius naturale dicit̄ equū & bonū. ¶ Itē oī ius

argumēta cōtra diffinitionē legis nature

dicitur a iustitia. Vt i principio. legis nre. & ius sine iustitia esse nō potest. Sed iustitiā cōmittat / pietas / religio / obseruātia & ueritas. Vt latius dixi in principio huius leg. Ista uero i brutis esse nō possunt. igit nec ius esse pōt. cū iuri semp insit iustitia. ¶ Preterea si intelligimus q ius naturale sit oibus aiantibus cōmune; uidef ex hoc: omnia animātia. uolatilia. Rur sus oia aq̄tilia fore. Nā pisci secūdū naturā est insitū subrus aquā uiuere ac natate. Aui uero; uolare. Qd̄ re ipsa uidef. Et mar. tul. ita dicebat. Serpere angui culos; natate anaticulas; uolare meruculas; cornibus uti uideas boues; nepas aculeis. suā deniq̄ cuiq̄ natura esse adiuuēdū ducē. ita ipse. Ius igit nature nō est cōmunis. aut uerū est dicere cuiq̄ aīali hec oia insita; quia oibus cōmunia.

ius natura
le secundū
theologos
quid sit

quid sit lex
naturalis

¶ Preterea aliter diffiniūt theologo cū dicāt: ius naturale est; cōceptio homini naturaliter indita: quia dirigif homo ad cōueniēter agēdū in p̄priis actionibus. ita describit. s. do. 4. sen. di. 33. q̄sti. i. ar. 1. & p̄ria secūde q̄sti. 91. ar. 2. & questi. 96. ar. 2. Itē idē theologo legē nature assumūt p iure naturali & ita describūt Lex nature est participatio legis eterne. & impressio diuini luminis in rationali creatura; qua inclināf ad debitū actū & finē. Ita ipse. S. do. tor etiā i eisdē locis. que diffinitio ad idē se habet. Nō tamē pōt adaptari nostre diffinitioni; quia ista diffinitio nra; cōprehendit oia aīalia. alia uero; solu; rationalibus competit

lex natura
lis oibus a
nimātibuf
ē cōis ut i
patrix ac
regina.

sed soli ho
mini i ē ue
ra partici
patioē; q̄
eā itelligēs
mouetur

¶ Ad responsonē icipio exponēf nostrā diffinitio nē. & cōsidero primo; q ius est quedā regula & mensura. Itē ista regula necesse est q̄ dupliciter cōsiderēf. s. in ipsa ratione regulāte; & in ipsis regulatis & subditis eiusdē iuris. Ius igit nature put est in ratione eterna que oia aīalia docet: est semp bonū & nunq̄ iniquū. Vt in argumētis p̄bat. ipsa enim natura que eterna ratioē cōstat; oia aīalia regit ad debitū finē deditq̄ p̄prias inclinatioēs. & hoc est; ius qd̄ i nostra lege iure cōsulti diffinierūt. qd̄ cōmune est nō solū hu mano generi; sed etiā ceteris aiantibus. quia uerū est oēs a natura Regi. alio modo cōsiderāf ius in ipsis regulatis. Nā ipsa etiā bruta ratione regunt. nō q̄ ratio ipsis insit; sed quia natura ipsa dedit p̄prias inclinatio nes; illa eterna ratione; qua oia recte disponit. & secū dū hoc dicimus: aīalia ipsa esse docta ab ipsa natura. nō q̄ illa iure utātur sensu suo; sed quia iure & natu re ratione regunt. & ita intelligas legē nostrā dū di cit; ius nature oibus esse cōmune. & cetera quoq̄ ani malia huius iuris pericia cēseri. Hec nihil a ueritate dissonāt nec a theologo; doctrina. qd̄ nobis manife ste cōstat genesis. i. c. Vbi ostēditur deū patrē oipotē tē oia aīalia fecisse; secūdū p̄prias species ac generatio nis inclinationes. ac alias; secūdū species suas dedisse. Vidisseq̄ qd̄ erat bonū. Bonū igitur nō p̄cipit a bru tis; quis illo bono & eterne rationis p̄uidēt; a; & cen seātur & regantur.

ius natura
le nō ē spe
cies iuris
ciuilis

¶ Nō obstat primo qd̄ Dicebamus; ius naturale ēē specie iuris. Nā aut cōsideramus q̄ sit sepecies iuris ciuilis & nō est; imo est supius iuri ciuili; quis ueruz est q̄ aliqua pars iuris ciuilis habeat p̄cepta a lege nature. & ita intellige legē nostrā cū. s. p̄cedēti. aut cōsi deramus ius i uniuerso; & est species iuris. ut i. c. ius autem. i. di. & insti. eo. in prin. & p̄ totā. ¶ Dū ue ro cōcludit; leoni uel pecudi non posse ius inesse; fa teor q̄ nō inest eo modo quo homini. Homo enī cū habeat rationē; itelligit legē sibi a natura insitā. Sed leo ratione regēte ducit; nō q̄ eā intelligat; sed q̄ ra tione habet inclinationes. natura. s. regēte. inest igitur ius in brutis participatiue. Vt in regulatis. Nā uere nō inest nisi in Regulāte qd̄ inferius latius ostēdā ex c ius naturale. i. di.

¶ Nō obstat q̄ ius nō possit esse sine iustitia q̄ nō pōt esse sine obseruātia pietate. religione. & ueritate. Nā

cōsiderabā has; iustitie comites datas esse. Iustitie. s. humane; que est similitudo qd̄ diuine uolūtatis ut tenent theologo & inferius ostenda; Sed ius nature que oia aīalia docet: est supior ista humana iustitia. Est enī uniuersalis dispositio; que cuncta p̄petua ra tione gubernat. a qua nra etiā iustitia deriuat. Huius igitur dispositioi nō adaptāf oēs iustitie humane co mites. quis ipse etiā ab ea deriuent. Iuri igit natura li regulāti; talis iustitia comitata; nō cōuenit.

iusticie cō
tes ut ob
seruātia
pietas reli
gio fides a
daptant iu
sticie hūa
ne.

¶ Nec cōuenit brutis; quia bruta; natura non sunt apta. Sed solis hoīnibus: qbus ex uera participatiōe eterne luminis. est data iustitie inclinatio. de qua etiā inferius. uel poteris dicere; q̄ illa eterna ratio que cū cta regit; quis i se oia cōtineat. Hec nō dedit culibet enti. Sed soli homini cui dedit iustitiā.

¶ Nō obstat diffinitio theologo; que iuri naturali homini insito tantū adaptari pōt. Nā cōsidera. q̄ dif finitio nostra ponit cōmuni iuri nature. ex quo no bis inest nostrū ius nature. nā cū sit cōmune oīuz ani mantū; nostrū quoq̄ erit qui animātes sumus. Vt dicebat tex. qd̄cūq̄ igit illo comuni iure homini est insitū; erit ius naturale. Cū igitur ius naturale homi nis sit cōceptio homini ipsa natura insita ad debitū fi nē; Se quis hoc etiā ius nature esse. De quo i tex. no stro; quia hoc hominē natura docuit; De qua re exē plū subiicio. Quippe natura homo ipse ueritatē in quirat; ac discere desiderat. Certe talis inclinatio. pue nit a lege nature. quia natura ducit eū ad talē inclina tionē. Itē ut p̄ximius a dius exēpla uertamus; natu ra cognoscat homo; alterū nō ledēdū. Ergo cū hoc do ceat natura ius naturale erit.

nō quādo
cūq̄ iure
nature cō
uenit: est
oibus cōe.

¶ At in fronte stat argumētū ex quo uulgus decipi tur; quia ista sunt rationali tātū creature insita & nō brutis. Ius uero nature cōmune est oibus. ¶ Re spondeo. q̄ ista diffinitio nō ponit ut qd̄cūq̄ iure na turali cōpetit alicui nature subdito; id cōpetat oibus Nā auis uolat. Homo cogitat; ac discernit duce natu ra. Sed homini nec datū uolare; nec aui cogitare uel discernere. Vnde natura parēs ac regēs; comunis est. & ratio illa uniuersalis que secūdū uaturā oia regit; uniuersalis est. Nō tamē qd̄cūq̄ ab illa ratione descē dit; est oibus comune. & ita itellige nostrā diffinitio nē. que; intellectū uidef sentire glosa i uerbo oīum. Sed hec iuribus cōprobabo; & p̄rio ex tex. i. c. ius na turale. i. di. Et p̄suppono itētionē isidori i. s. li. ethi. fore; diffinire & describere ipsuz ius naturale. qd̄ ex eo p̄bat; cū omne ius ibidē diffiniat. Et ordinate an te distinguit. Dū dicit; ius aut naturale esse aut gētiū aut ciuile. Vt etiā habet in. c. ius aut. ea. di. Deinde in cipit a diffinitione iuris naturalis & dicit; ius natura le est comune oīum nationū. eo q̄ ubiq̄ instinctu na ture; nō cōstitutione habet aliqua. Vt uiri & femine cōiugatio. liberorū successio. & puerorū educatio. cō mūis omniū possessio. & omniū una libertas. Acq̄si tio eorū que celo terra mariq̄ capiūtur. idē deposite rei uel comēdate pecunie restituitio / uolētie / repul sio. nā hoc aut si qd̄ huic simile est; nūq̄ iniustū sed na turale equūq̄ habet. Hucusq̄ isidorus. ¶ Nota igitur. q̄ id est iuris nature. distincte a iure gentiū & ciuili; qd̄ instinctu nature; sine aliqua cōstitutione ha betur. Vnde liberorū successio; est de iure nature. itē; libertas. Rursus acq̄sitiō re; & deposite restituitio; sunt ex eodē iure nature. Et tamē ista nō cōpetūt oi bus aiantibus. Sed solū homini. Vt i. l. l. post princi piū si quadrupes pau. fe. di. infra.

expōit sen
tentiā isido
ri de qua i
c. ius natu
rale. i. di.

¶ Itē id rogo cōsideres q̄ uniuersuz ius nostrū; tri partitū est. Aut enim cōstat ex naturalibus p̄ceptis. aut ex gentiū aut ciuilibus. Vt in dicto. c. ius aut. & i s. supra p̄ximo. & i. s. fi. insti. eo. Et secūdū doctoz cōmune; intellectū; omne; parte; iuris naturalis. cō cludimus i eo iure qd̄ nobis cōpetit ex natura gene

Col. 31

Col. 32

maior ps
& frequen
rior e i iur
nro: illa q
de iure na
ture rona
li nobis in
nato dispo
nit.

ris cōiter cū oībus brutis. q̄ si iurature repugnēt ea
q̄ nobis ex natura rōnis cōpetūt. maxie q̄ p totū ius
nostrū ius naturale frequētius referē ad ea que ho
mini rōnali secūdū ppriā rōne; natura iſtituit. qd̄
ut uideas aduerte. Nā in nro titulo. post diffinitū ius
naturale & gentiū & ciuile. bis solū fit mētio de iu
re naturali. Semel i. l. māum iſſiōes. Rursus i. l. pēul.
& uerificat i iure qd̄ hoībus solū cōpetit. nō ēt bru
tis. nā iure naturali oēs hoīes liberi nascebant. ut i. l.
māum iſſiōes. at iſta libertas nō cōpetit ceteris ani
mātibus. Oīa enīz subiecit sub pedibus nr̄is: oues &
boues & uniuersa pecora cāpi. uolucres celi & pisces
maris & reliqua. Vt in psal. domie dominus noster.
& in. c. solire. ad finē. de maio. & obe. & icle. si domi
nū. de reli. & uene. sc̄tō. in. s. o diuini amoris imēsi
tas. Idē i dicta. l. penul. Vbi ius pluribus modis su
mit. uno modo id qd̄ est semp equū & bonū. Vt est
ius naturale. si igitur ius naturale equū & bonū est:
quippe hoc nō cōpetit brutis: que nec equū discerne
re possunt ab iniquo nec malū a bono. ut in dicta le.
i. si q̄ drupes. pau. se. di.

¶ Preterea hoc idē p̄batur insti. de. iur naturali gē
tiū & ciuili. Nā tātū in. s. ius aut gētiū. & i. s. Sed na
turalia. Fit mētio de iure naturali. & adapta iuri na
turali. qd̄ homini est iſtū: ut rationali creature. Idē
& exp̄ssius in oībus textibus qui iterferūt. i. disti
ctiōne. cū se q̄ntribus. Vt in. c. 1. & i. c. 2. & i. eodē. c. ius
naturale. Vbi ius naturale itelligit id: qd̄ homo na
turaliter cognoscit iustū. & idē dū nō cessat loqui de
iure nature ut q̄ ad quita distiſtione. i quita distri
ctiōne i ſūma: eodē modo ius naturale itelligit: qd̄
in lege & euāgelio cōtinet. Et idē in. c. fi. i. s. His itaq̄
& in. s. naturale. 6. di. idē in ſūma & i. c. quo iure. & i
cap. que cōtra mores. 8. di & i ſūma & i. c. 1. & c. fi. 9.
di. & ita p totū decretū. Eodē modo si recte cōside
res uniuersū ius canonicū & ciuile: ius naturale in
telligit: qd̄ homini natura sine aliqua cōstitutiōe: bo
nū & equū ostēdit. Et cum tertia totius pars & certe
p̄cipalior sit iuris nature: non debemus eā adeo mi
nutā & strictā itelligere: ut ea sint tertie partis tantū
que homini ut animali competunt.

¶ At forsam oppones de exp̄lis possitis i nro tex.
& in prin. insti. eo. Que nobis cōpetūt ut aīalibus ut
liberorū educatio. p̄creatio maris & femine cōiunctio

¶ Certe nos non negamus q̄ ista sint iuris nature.
Sed nec tu negare debemus q̄ hec alia sint etiā iuris na
ture: quia p̄bant esse iuris nature ut supra. Et hōz
p̄batio: nō excludit aliorū ueritatē. Cū ea que nobis
cōpetūt ut aīalibus: possint esse nobis naturalia. & ea
etiā que cōpetūt ut rōnabilibus creaturis: nō differāt
a natura nra. Qd̄ a re ipsa uidebis. Si enīz de iure na
turali loq̄mur. Quare nō uis q̄ ea que homo natura
rationali apprehēdit bona: nō sint iuris nature. Nā
ius naturale: duo habet copulata. ius. s. & naturā. At
ius: aptius est & conformius ipsi rationi: q̄ sensui cō
muni aīaliū. quo nec iustū p̄cipit nec iniustū. Igitur ius
naturale: ea cōsideratiōe qua ius est: apte & aptius cō
gruit rationi q̄ sensui aīaliū. ¶ Ea uero cōsidera
tione qua est naturale: eodē modo conuenit cuiusq̄
rationali creature: secūdū ppriē speciei rationē: quia
uerū ē hōini: naturale esse. ut dicebat cicero & patet
in dicto. c. ius naturale. Et etiā iſerius latius ostendo
quinimo ius naturale nō pōt adaptari speciei bruto
rū quia eorū natura nō est iuris apta. Vnde.

¶ Id aīaduertas. q̄ ppriē ius naturale nō inest bru
tis: sed solū homini. Nā lex uel ius idē est qd̄ ratio. &
ratio nō pōt adaptari brutis. que ratioē differūta no
bis. & ideo dicitur theologi q̄ lex uel ius solū est i ho
mine. quia iter oīa aīalia rōnalis creatura ex ceterior
ceteris: diuine p̄uidētie subiacet. Nā ipsa fit p̄uidē
tie particeps: sibi ipsi & aliis p̄uidēs. & hoc est quod

dicebat plato in epistolas ad architā tarētīnū. Nō so
lū nobis natos sed patim patrie parti liberis partiz pa
rentibus & amicis &c. Vnde in ipsa rōnali creatura
participat eterna ratio p̄ quā hēt naturalē inclinatio
nē ad debitū finē. Ista enim ratio que nobis iſta est
nihil est nisi iſpresso diuini luminis in nobis. In bru
tis tamē hec locū habere nō possunt. Hinc necesse ē
dicere: q̄ i brutis p̄ participationē & q̄ndā similitu
dinē. ius inest. p̄ participationē: quia uerū est ab illa
p̄petua regēdi rōne bruta ipsa inclinatione ppria: Vt
regulata moueri. Per similitudinē quia put ipsa ra
tione nos mouemur ad debitū finē. ita ipsa mouent
ab inclinatione ppria ad finē natura destinātū. Hoc
ipsū sentit & tenet sc̄tūs doctor. p̄ria secūde q̄sti. 91.
ar. 2. & q̄sti. 95. ar. 4. Et hec eadē sunt ex sentētia mar
ci tul. qui iſtissime ius naturale descripsit. Maxie in
p̄cipio de off. li. 1. Cuius uerba pulchrū erit referre
Principio generi aīantiū omni est a natura tributū.
ut sc̄uitā. corpusq̄ tueat. declinetq̄ ea que ei nocita
ra uideatur. Queq̄ sint ad uiuēdū necessaria inqui
rat & parat: ut pastū: ut laribula: ut alia eiūs dē gene
ris. cōmune autem. animātū oīum est cōiunctiōis ap
petitus: p̄creadi causa & cura qd̄ eorū que p̄creata
sunt. Sed inter hominē & belluā hoc maxie iter est.
q̄ hec tātū: q̄tū sēsu mouet: ad id solū qd̄ adest qd̄
p̄sens ē: se accomodat. paululū admodū senties p̄e
teritū aut futurū. Homo autē qui rationis est parti
ceps. p̄ eā cōsequētia cernit: causas regē uidet: earūq̄
p̄gressus & q̄si itercessiōes nō ignorat: similitudines
cōparat: rebusq̄ p̄sentibus: adiūgit atq̄ annectit futu
ras: facile totius uite cursum uidet. ad eāq̄ degendā
p̄parat res necessarias. eadēq̄ natura ui rōnis homi
nē cōciliat homini. & ad ionis & ad uite societate.
ingenera tēq̄ i primis p̄cipuū quēdā amorē: i eos qui
pro creati sunt. in primisq̄. hominis est ppria: ueri
inſtitio. atq̄ iueſtigatio. hucusq̄ tul. & reliqua sane
ad iuris nature cognitionē & p̄gressum satis neces
saria. uides igitur q̄ quis natura parēs: sit oībus aīman
tibus cōis: homo uero iura naturalia solus itelligit
ac intellecta rōne p̄sequit. nā homo solū: ius & ratio
nē nature uere p̄cipit. ac p̄cipit. bruta uero solum
ducunt. nec legē p̄cipiūt. ex quo iuste cōcluditur: q̄ i
hoīe solū: i est ius naturale.

¶ Et ita intelliges legē nostrā. Vez q̄q̄ grosa. miner
ua edoctus opponet. q̄ oīa aīalia iuris naturalis p̄cia
censet. ut i tex. nro exp̄sse dicit. & i pri. insti. eo. ergo i
his est p̄cia legis nature. ¶ Aduertendū: ne i
telligas periciā eis inē: sed quia ſūma rōe & diuina
prouidentia ius naturale omnia iſtruit: atq̄ statuit.
ideo illa ſumma iuris nature pericia censentur. Qd̄
intellige passiue non actiue. Nam censeri idem est
qd̄ cōstitui & ordinari. ut i. l. cēfere. de uerbo. obli. ē
igitur pericia illa i regēte. nō his que regūt. Facit qd̄
dicebat lactan. li. de origine erroris. inesse sideribus
rationē: ad peragēdos meatus suos aptā. Sed dei est
illa ratio q̄ fecit & regit oīa. Nō ip̄sorū fidez que
mouent. Nā si solē stare uoluisset: p̄petuus dies utiq̄
esset & reliq̄. Regunt igitur aīalia bruta p̄petua rōne
que nō est ip̄sorū. sed ipsius regētis. Et ita intelliges
textus nostri p̄ciā: quā ego nūq̄ a doctoribus nr̄i se
culi & nr̄e p̄fessionis itelligere potui.

¶ Ex his etiā iſferri pōt: q̄ ea que homini cōpetunt
ex genere aīalis ut educatio filiorū. maris & femine
cōiugatio. & reliq̄. necesse est rationi subiacēt ut iu
ris sint nature. Alias in ip̄so hoīne non pōt esse aliqd̄
ius nature. qd̄ rōni nō cōgruat. qd̄ ab ip̄so mar. eul.
satis cōstat: quia homo qui eterne rōnis particeps ē
qd̄cūq̄ sibi ex eadē rōne est iſtū. regit ea rōne quam
participat. & idē est ex sensu theologorū. qd̄ etiā ex
eo patet: quia cū ius est: necesse est ut rōne ducat. At
regēs natura: rōne ducit. & qd̄ regit particeps est ra

i brutis tā
tū p̄cipa
tue est ius
naturale.

homo uer
ius nature
participat
bruta du
cunt

quo mō
bruta iuris
naturalis
p̄cia cēfāt

ea ēt q̄ hōi
cōueniunt
ex natura
cōi aīalis:
ut iuris sit
rōe debent
regulari.

solū natur
rōnali &
generi hū
ano: ius na
turale apta
ripōt

tionis. itē id ad qđ homo natura ducit: est bonū: est & rōnabile. igit a rōne debet regulari. & cū deuiat ab ea: deuiat a iure qđ nihil est nisi ratio.

explicat
tex. cū loq̄
de matri-
monio.

¶ Hinc intelliges id qđ dicit in. §. nōo matrimōiū esse de iure naturali. nā cū de cōiūctiōe maris & femine loq̄ref. statū quo ad nos dixit esse matrimōiū aliter enī nō cōuenit iure nature id est rōne: marē cū femina cōiūgi. De quo inferius. Exēpla igit posita in tex. nōo: nec arctāt regulā. ut i. l. i. §. qđ uulgo. ff. de ui & uirar. nec aliter homini cōpetūt q̄ rōnabiliter. Aquila enī & leena depdant ut filios alāt. Homo uero cōueniēter inocēterq; filios alere ac pcreare tenerur. Nec cū homo sit qđq; cōtra rōnē secūdū ius nature agere pōt. quia ius est recta ratio. & dū recte nō agit nec agit cōueniēter cū rōne mouēte: nec cū se ipō qui rationalis est & mouetur.

rurfus om
nino expli-
cat tex. i. c.
ius natura
le. i. di.

¶ Ex his tertio itelliges nra iura. que quis diuerso tramite tēdere uideant: tamē nec a superioribus nec a uera cognitiōe deuiāt. Nā i. c. ius naturale describit. ius naturale cōmūe oīum nationū. Deide subiūgit exēplū cōueniēs homini ex natura generis. Vt uiri & femine cōiugatio. liberorū educatio. & deide i eode iure sub ūgit exēpla: homini ex natura speciei cōueniētia. Vt est acq̄fitio: que celo/ mari/ terra/ capiunt. deposite rei restitutio. Hec enī ultima nō cōueniunt aīalibus brutis: qui sensu itelectus carēt. Vt i dicta. l. i. si qua pau. fecisse di. ifra. eadē tamē: eodē iure naturali cōcludunt. Ratio est: quia causa q̄re ius appellatur naturale: ea est: quia id natura homini ostēdit. Vt in uerbo. eo q; ubiq; instinctu nature: nō cōstitutioe habetur aliqua. Sed homini natura ostēdit: depositum esse restituēdū. put ostēdit filiū esse educādū. igitur utrūq; erit iuris nature. Et ita est de mēte isidori in illo cap. Itē cōsidera q; siue filios pcreare: siue masculū cū femina cōiungere: siue depositū uel cōmodatū restituere: idē est iuris nature: quia est equū & bonū. Vt pbat ifine illius tex. ibi. Nā hoc aut si qđ huic simile est: nūq; iniūstū sed naturale equūq; habet. igitur que homini cōpetūt: siue ex natura generis: siue ex ppria specie: necesse est ut semp bene & eque agatur quia alias: iuris nature esse nō possunt. Cū id ius semp sit equū & bonū. Vt dicit ibi tex. Qui certe oīa superiora recte cōprobat. ¶ Eodē modo intelliges tex. in. l. penul. ifra isto tit. ubi ius naturale dicit: qđ semp equū & bonū est. Qđ cōformat itellectualiter cum tex. nostro/ quis aliter sumi uideatur. ut supra.

nihil est iu-
ris natura-
lis qđ hōi-
ni cōueniat/
qđ nō sit e-
quū & bo-
num.

lex. penul. i-
fra eo. con-
format cū
lege nra

¶ Quarto ifero ad dubitationē: an recte dicant glo-
se: dicētes q; ius naturale sit qđā instinctus ex sensuali-
tate pueniēs: ad appetēdū uel ad pcreādū uel ad edu-
cādū. & ita itelligūt nram diffinitionē. Vt glosa in di-
cto. c. ius naturale. & sensu glosa hic & bartho. & do-
guyl. dū sensui cōmuni uolūt tribuere ius naturale.
¶ Ego uero aliter hoc itelligēdū uideo. & ut supra
dicebamus: nō possumus negare q; ea que sunt legis
nature nō sint ex rōne & tēdūt ad bonū. quia omne
agens ppter finē agit. Vt dicit philosophus. finis aut
iuris: est bonū. ut dicebat aristo. i. ethi. & nos docui-
mus in libro superiori. Vnde oportet q; id qđ homini
est in situ natura cōmuni cū oībus aīantibus: tendat
ad bonū. iclinatiōes igit quas naturaliter hēt ex sen-
su cōmuni: sunt ad finē boni. Nā cū Deus has iclina-
tiones dederit homini: eas cōclufit cū rōne. que i eo
dē corpe dominaret. Vnde iclinatio cupiditatis ire
& libidinis: tūc erūt iuris naturalis cū cōueniēt rōni.
quia a rōne bona sunt. & ad bonū finē tendūt. ita do-
cēt theologi & recte. ut. s. doctor. p̄ia secūde. 94. di.
ar. 2. & q̄rto senten. di. 33. q̄sti. 1. ar. 1. Vnde iste iclina-
tiones i rōnali creatura de p̄se ad primū motū natu-
rales sunt. i p̄gressu uero actionis: i rōne naturaliter
Regi debēt. quia creature rōnali isunt. & hoc est qđ
tex. noster cū de cōiūctiōe loq̄ref. ad matrimoniu;

se retulit. & id est qđ dicit irascimini & nolite pecca-
re. Vnde i telliges ea que glosa nra iuoluit. qđ rurfus
& dilucide oculis tuis subiicio.

¶ Nā peripathetici docebat / nihil in homine esse.
qđ nō magna rōne ac puidētia sit inatū. & i hoc qđē
recte. Qđcūq; enī natura inatū est. id ex uolūtate dei
pcedit. ut i. c. sana. 9. di. nā oīa sub eius puidētia sūt.
Vt i. c. Gloriosus. de reli. & uene. scō. li. 6. Deus ta-
mē nihil pōt facere sine rōne: nec malū est apđ ipum
cti habere pōt Vt dicit phi. & boe. i. l. de cōsol. & bar.
i le. 1. §. Non fuit de dolo infra.

¶ Sed cōtra hoc opponit quia cōcupiscentia est ra-
dix oīum malorū. ut i. c. nā cūcupiscentia. de consti. &
in. c. bonorū. 47. di. & idē de auaritia que ex cupiditate
pcedit. ut in aucten. Vt iudi. sine quoquo suf. §.
cogitatio. col. 2. ¶ Vnde quia tres sūt affectus ho-
mini natura inatos: qui hoīnes in oīa faciōra p̄cipi-
tes agūt: ira. i. cupiditas & libido. Proterea poete tres
furias esse dixerūt. que mētes hoīnū exagitat. ira ul-
tionē ac uindictā desiderat. cupiditas opes. libido uo-
luptates. Hinc etiā stohici affectus a natura datos tā-
q; morbos ex hoīne conātur euellere. Hinc etiā tul. i
catone maiore. Adulteria uero inqt & omne flagitiū
nullis excitari aliis illecebris: nisi uoluptatis. cūq; ho-
mini siue natuta siue quis deus nihil mēte p̄stabilius
dedit. huic diuino muneri ac dono. nihil tā inimi-
cū q; uoluptatē. nec enī libidine domināte. tēperātie
locū esse. nec in uoluptatis regno/ uirtutem posse cō-
sistere. ita ipse. Vnde in phemio decretaliū dicebat
gregorius/ omnes leges esse cōditas ut appetitus no-
xius sub iustitia reducāt. & tamē est a natura i herēs
ac inatus. Cōstat itaq; hec a natura inata i se mala: cū
ex his maxie oīa im. pba oriant/ ex quo etiā uidet i-
ferri nō oē ius a natura darū: eē iustū ac bonū. qđ est
cōtra legē nostrā & cōtra legē penul. infra. eo. & in. c.
ius naturale. i. di.

¶ Respondeo q; cū ueg; sit: nihil deū aut naturā fecit
se. qđ nō magna & fere i cōprehensibili puidētia sit
inatū. ut supra dicebā dicendū est q; hos affectus na-
ture nse suis limitibus cōtermiatos deus inest ituit.
nā cupiditatē dedit/ ad ea cōparanda q; sunt ad uitā/
necessaria. ut liberos & nos ipsos in hac uita sustinea-
mus. ut i tex. nro. libidine aut nobis igessit/ ad sobo-
lē p̄pagandā. ire affectus/ ad coerceda peccata filiorū
& eorum que sunt in nostra potestate. Vt
arctiori disciplina minor etas ad probitate; & iusti-
tiam formetur. que nisi metu coerceatur: licentia
parier audaciā. que ad omne flagitiū e uadet. Hoc est
ius naturale de quo in textu nostro. quo liberos edu-
care & pcreare tenemur. nā quis pcreatio & educa-
tio oībus aīantibus cōis sit. hō tamē diuise puidētie
p̄iceps. ita d; filios itituere Vt moribus itituti toti
us uite cursū rōnabiliter pagāt. nec credas ius nature
in pcreadis filiis eq̄li modo/ nobis & uestiis ineffic. il-
la enī secūdū naturā suā/ sensu mouent ad ea; filiorū
necessitatē/ quā tātū ante oculos uidēt. Sed rōnalis
creatura futura p̄spiciēs & p̄sentia itelligēs/ filium
ut rationalē/ ratiōe itellectū itruēs/ corpus alit. Vn-
de huius uite cursū/ utroq; alimēto. iure nature pre-
parare tenet. nā apud platone; i libro de legibus. illi
legū cōditores cōtēnendi sunt: qui qua cētura scele-
ra puniēda sunt. decernūt. qua uero ratione hoies ita
nutriātur ac erudiāt ut scelera ppetrari nolint: nō p-
uident. iuenies quidē hac nostrā tēpestare. legū ut di-
cunt peritos. que penas scele; ac penaz subter fugia
& legū cauillationes memorie comendāt. at si quera-
mus ab ip̄sis: qua rōne liberi sint alēdi a patre: respō-
debūt iure naturali comuni. & ita teneri patre; filios
alere: sicut cetera animātia. ut colligit ex tex. nostro
Sed iōge aliter qui dez est. nā sicut medicus sanitate;

quā ex iclia-
tōibus ad
actionē p-
uehimur/
nō agit iu-
re natu-
si rōne aga-
tur
nihil est in
hoīe qđ nō
magna rō-
ne & pui-
dētia sit in
natū
tres furie/
q̄s fingunt
poete

quare hōi-
ni sit inata
cupiditas
libido & ira

Col. 35

corpore: ita legu peritus animi sanitatem spectare debet. Vt dicit aristot. & plato & colligit ex sententia iuris consulti in lege nostra in prin. spectabilis igitur est: ualitudine prospera retinere ac conseruare ne peat: q; iu uare atq; recipe peunt. Vnde si platonis dogmata i libris de republica & d legibus itrospicias: diu & studio sissime plura tradidit: que ad pueros & adolefcentes educados prineret. Na ta in libro primo q in secu do & maxie du d officio legislatoris disputat: p;cipuu circa adolefcentes & pueros studiū ostēdit esse habēdū. ut bonis moribus erudiāt. ut simul cū: etate adolefcente / sanitas animi pariter coalescat sic eniz diligentissimū aīoz medicū decet facere. Hec est igitur educatio iuris nature: qua pater filiū creaturā. s. ratiō nālē. secūdu ratiōē alere tenet. & qua ius nature & bonus legū lator discernere debet alendū. Nec aliter aut minus legislator ut i s dē plato testatur subditos amare & corrigere debet q; pater filios instruit amat ac corrigit. Et ita melius intelliges q in nra lege dicūt.

Itē cōtra sententiā iustitie naturalis que ex textu nostro cōstat: opponi pōt. Na oīs etas ab adolefcentia in malū pna est ipsa natura. Vt i. c. oīs etas. 12. q. 1. Itē humana natura pna est ad diffētiendū. ut i. c. Quia diuersitate. de cōces. preben. & de cōsecre. di. 4. sicut in sacramētis. & i. le. quia poterat. ff. ad trebel. Igitur ea que natura generi humano ingenuit: nō oīa sunt bōa. respōdeo. q; quis uirtū nulli sit natura data ut i q; arist. i ethicis tamē sicut hō natura ē pna ad uitia: ita hēt igniculos quosdā uirtutis a natura datos. Hēt igitur inclinatioēs sensualitatis ad uitia. & rōnes ad uirtutes. qbus cū uitiis tanq; cū domestico hoste pugna re possit. ac uincere uoluptatē. quā egrediētē fines si / bi datos: cohercet: & uictoria gloriā eternā cōsequat. Vt fecit ille celestis exercitus p;cipuus miles: qui dicebat uidere se aliā legē in mēbris suis: repugnātē legi mētis sue. ut in epistola ad romanos. & i. c. Na cōcupiscētiā. de cōsti. quis eniz illa lege mēbroz ducere i iustitia ipsa uictor & triūphās euasit. Hec est igitur causa: quare in hūanis inclinatio ad uitia sit iuste ista de quo etiam alibi dixi.

Rursus cōtra nra diffinitionē oppō. dicit hic ius naturale esse cōmūe omni animātū: ut appetitus cōiūctiōnis carnalis & reliq;. Sed ego uideo q; in homine appetitus carnis uehemētiōr & acrior inuenit. Vt in cap. adeptus uero. 5. di. qd in eo etiā ultra alia exēpla uidemus. q; cū illa generatiōis ratio: in brutis intro ducatur: coeūdi appetitū: talis appetitus terminos rationis generadi nō p;gredit. nā masculi feminas grauidas nō appetūt. aut si qui appetūt: femine maribus repugnāt. mulier uero sola patiens est uiri. Aduertendū. q; ratio qre ardētior sit in humano genere libido: pōt esse duplex. uel quia hominū multitudies uoluit esse maiorē: uel quia rōnē soli homini dedit: qua libidinē cohercere possit.

Quare aut mulier grauida sit patiens ipsa natura: dicebat lactan. i libro de uero cultu: duplicē fore causam. ne feminis repugnantibus libido cogeret uiros alias appetere. & quia mulier uirtutē pudicitie nō caperet: si peccare nō posset. nā quis mutū aīal qd suscipit fetu mari repugnat: pudicū eē dixerit: qd timēs facit. ne in dolore ac piculū ueniat: si admissit masculū. nulla igitur laus est: nō facere qd nō possis facere ideo aut pudicitia in homine laudat: quia nō naturalis est sed uolūtaria. ita ipse.

Nec mireris q; ipse dicat: pudicitia nō esse nobis natur alē. nā uerū dicit. nulla enī uirtus moralioz est nobis naturalis. qd nomē ipū ostēdit. quia a moī & cōsuetudine uirtus dicit q; est animi habitus. & nihil eoz que naturalia sunt aliter affuescit. ueluti lapis: cuius natura est ut deorsum ferat. ita aristot. 2. li. ethi. inclinatio igitur ad uirtutē: est naturalis. Nō ipsa

Col. 36

uirtus que in uolūtate cōsistit. ut i. l. iustitia. infra isto. titu. & ita intellige legē nostrā.

Quinto ifero: an recte dici possit: liberorū successione esse de iure nature. de quo itex. nostro. & certe si cōmunē intelligēdi modū habeamus: nō est huius iuris naturalis. quia successio filioz nō est ex natura cōmuni. Cū cetera aīantia eo iure nō urantur.

Sed tex. i dicto. c. ius naturale itelligit. de iure naturali esse. Et hoc pbat rōne. Nā ex affectu naturali: pater: filiū optat successorē ac heredē. Hoc enī uolūta natura puenit. ut i. l. scripto. ff. Vnde liberi. in le. meuius. de cōdi. & demof. i. l. nā & si parētes. de i off. tes. in. l. cū ratio. de bonis dātoz. infra. Si igitur ex affectu nature puenit: sequit iuris nature esse. p. tex. nū. id enī iuris nature est: qd natura homini docet.

Verū forsam oppones ex intellectu doctoz: q; ista inclinatio nō est ex natura cōmuni. Vt pbat i. l. cū ratio. supra al. Vbi dicit q; ratio naturalis: q; si lex que dam tacita / liberis parētū hereditatē adiecit. Si igitur ex rōne puenit: necesse ē q; nō sit iuris naturalis pri meui. cum illud ius: cōmune sit oibus animantibus.

Aduerte qntus sit error i interpretū opiniōe. qui ideo uolūt ut filioz successio nō sit iuris naturalis p priet: quia sit rōnis naturalis. q; si ratio naturalis cū iure nature pugnet. Nā si uerius rē ipam ppēdimus ideo ius naturale appellat: quia natura uel uerius sūmus deus oīum opifex: pperua quadā ac maxia rōne oīa animātia ad pprias inclinationes direxit. Vt superius satis dem ostro. Vnde itellige pdictā le. cū ratio. q; illa ratio de qua in illa lege est ratio iperās & mouens. que est ipius nature. & ideo dicit q; si lex qdā tacita. quia de essentia legis est ut iperet. ut i. le. fi. de iuris omni. iu. & ius nature docet. ut in tex. nro. Cū igitur ratio nature uideat: nullū ad generis humani cōseruationē: heredem esse apriorē filiis: aptauit hāc eidem generi iclinariōne. Vt qlibet optaret filium relinqre heredē. & hoc est illd uolū de quo inle. nā & si parentes. & i. l. scripto. natura enī & rez opifex inclinationes in seruit: nro generi & eius rationi iconuenientes. Vnde cū corrupte legatur i illa. l. cū ratio. Cū ratio naturalis q; si lex tacite. qd legendum ē: q; si lex qdā tacita. lege. n. natur: lex ē tacita id est sine pmulgarione. nā quis de rōne legis est: ut pmulget ut in aucten. ut facte noue cōsti. circa prin. col. ut i. c. nouerit de sen. ex. in. c. i. istis. 4. di. Vbi dicit leges instituit cū pmulgātur. Lex uero nature innata nobis rōne insinat. nec pmulgarione eger. & ita dicebat scūs do. pria secūde qsti. 90. ar. 4. & hoc est qd dicebatur in le. cū ratio. rōnez naturales: successione liberorū esse qndā legem tacitā. ex quo poteris iferre ad notata i. c. ut aiāz. d cōsti. li. 6. & i. c. a nobis d sen. ex.

Nec obstat q; lex naturalis sit cōmūis oibus aīantibus. ut in. l. nostra. nā lex cōmūis est omnibus non tamen q; cūq; ab eodē lege descendūt sunt oibus cōmunia. ut i superioribus ostendebā. est igitur iuris nature successio filioz: quis nō cōueniat oibus aīalibus quia. eterna ratio ad generis cōseruationē id censuit cōueniēs & ideo ad id iclinauit direxit: uota parentum. ut i. l. cū ratio & i. l. penul. d bonis liber. ff. quin imo adeo puidētia cōseruatiōis naturaliter traducitur: q; parētes: ut dicit apostolus filiis thesaurizēt ut in. c. p;dicator. 16. q. 1. & in hac lege naturali: nō solū cōsideratur ratio successione ex uoto nature: sed etiā ex obligatione paterna & generis: nā que a parētibus sperant: filiis suis facere debent. ut i aucten. Vt cū de ap. cog. 5. cōsiderare. col. 8. Dixi aliqd in primis uerbis comēti le. gallus. 5. & quid si ratū.

Sexto ex nostra diffinitione ifero: an cōmunis omniū possessio sit iuris nature: & si aiaduertam doctoz sententiā fateri cogimur nō esse iuris nature quia ius nature est cōmune animantibus: sed homo

liberorū successio est d pprio iure nature

expōit rōne. l. cū rō de bonis // dātoz

litteras ei9 legis anno tar & emē dac

i us natura le est lex ta cita q non eger pmulgarione

cōis oīum possessio ē de iure naturali.

quo mō iure naturali liberi sūt pcreandi & alendi

igniculos hēt hō uirtutis a natura datos

quare in / hō libido ardentior.

quare mulier pgnās patiat uigē

uirtus nō est hō naturalis

solus possidet: quia ad possessionem requiritur animus. ut in le. 1. & in le. possideri. i. prin. & i. l. quemadmodum ff. de ac. pos. Ergo pecudes qui animum non habent possidere non possunt. ut in l. 1. §. arietes. si qua. pau. fecisse dicat. ¶ Sed uideamus quod i. c. ius naturale. su. al. communis omnium possessio est iuris naturalis. archidiaconus ibi dicit tale exemplum non conuenire iuri naturali communi: sed tantum rationali & quis uir ille singularis plura a moralibus & a theologis uidisset: omnia tamen non perdidit. nam isidorus cum ibi descripsit ius naturale quod in intellectu nature. nobis est insitum: semper de iure quod inest secundum rationem intellexit. nam quis ea que iuris sunt: nobis in sint communiter cum ceteris animantibus / tamen sunt in nobis ipsa ratione copulata. & ideo iusta. In animalibus uero nulla est iustitia nisi ex parte regentis ut supra expressi. ¶ Sed hec uidetur contraria ut communis omnium possessio sit de iure naturali. & quod deposite uel commodate rei restitutio sit ex eodem iure naturali. paulus de castro sentit hanc difficultatem in lege nostra. & ideo intelligit textum illum in dicto. c. ius naturale. quod possessio reze immobilium erat communis: sed mobilium possessio erat capiētis / & ideo deponi & commodari poterat. In intelligit itaque quod omnia essent communia eodem iure. scilicet immobilia. Sed mobilia erant accipiētis. & ita intelligit quod dicitur acquisitionem eorum que celo mari terraque capiebant esse de iure naturali. ¶ Archidiaconus in dicto. c. ius naturale altius cum theologis re ipsam exorsus dicebat: in primo statu nature decuisse omnia esse communia: & ex hac ratione sunt introducte leges quibus hominum societati tempore necessitatis subuenire tenemur. Ut in c. si quis propter necessitatem de fur. & dicebat augustinus super iohannem ut refert in c. quo iure. 8. di. iure diuino id est illo iure prime nature omnia sunt communia & dominum est terra & plenitudo eius: pauperes & diuites una terra supportat. dominus de uno limo fecit pauperes & diuites & reliqua. Deinde in statu de prauato crescente hominum malitia decuit aliquid appropriari. quis alia remanerent communia. Ut in le. 1. ff. de rebus diuis. & in prin. insti. eo.

¶ In pris aduerte quod dominus paulus de castro non uidetur iuste intellexisse: cum distinguat inter res mobiles & immobiles & quod ab initio reze mobilium dominium acquireret: in mobiliu uero non & reliqua. ¶ Nam si ius naturale consideramus: nihil est nisi ratio qua natura circa inferiora utebatur: & nos eo iure id est illa ratione tantum rationis participes etiam utebamur. Quero igitur que est ratio que ea que terra mari & celo capiebant. fiebant accipiētis. Certe ea est: quia natura comprehendimus iustum esse ut ea que nullius in bonis sunt: capiētis fiat. ita dicit textus in §. fere. insti. de reze diuini. Forsas dicebat ut etiam intelligit dominus paulus de castro. quod ille textus in mobilibus loquitur. ¶ Aduerte quod quis textus in exemplis in mobilibus loquitur: ratio tamen ad mobilia non se restringit. cum dicat: quod enim ante nullius est: id naturali ratione occupati concedit. nam hec ratio naturalis habet locum tantum in mobilibus que etiam in immobilibus. quod enim rationalis intelligit quod si quis capiat que nullius sunt: capiētis efficiat: quis in mobilia sunt: quia eadem est ratio in utrisque. ¶ Preterea decuit ab initio reze in illa aurea etate ut putat idem erat omnium paritas ac largitior deus. ita omnium bonorum mobilium & immobilium possessio esset communis. homo enim homines charum habere debuit. ut debet. quia erant ab eodem preter uinculo fraternitatis constricti. & omnia que adeo communiter data erant. ut terra mare denique celum ipsum; sol & stellas. communium gaudio ac consocietate possiderent. Omnia enim ut inquit in puerbis salomō propter te facta sunt. Ut inclemens. si dominum. de reli. & uene. san. Unde putat nihil erat a deo diuisum: sed omnia erant communia. ut in dicto. c. quo iure. c. ita decebat ea communiter possideri. Hec enim erat ratio illius status primi que nec mobilium nec immobilium pariter proprietatem.

ab inicie
rū rō natu
re ostende
bat oia ēt
mobilia //
cōiter pos
sidentia

¶ Deinde de prauato statu generis humani decuit ut aliqua diuideretur proprietate. ut supra dicebatur. quod cicerus cur una inquit eademque natura mundus omnibus preibus inter se congruentibus coheret: ac nititur: sic homines inter se natura consensu: prauitate dissentiunt. nec se intelligunt esse consanguineos et subiectos omnibus: sub unam eademque tute lam. quod si teneretur: deorum profecto uita: homines uiuerent. ita ipse. idem etiam uidetur fateri lucretius dum dicit: denique celesti sumus omnes semine oriundi. omnibus ille idem pater est cum igitur ea que possideri poterunt ab eodem opifice & parente data essent: certe decuit nihil proprium Possideri: nec depositi ratio nec commodati haberi poterat. Quod creditur esse ex hoc et satis suadet / quia illa communis omnium possessio: ea ratione iuris erat nature: quia deus omnibus omnia communiter dederat ut patet ex c. Quo iure. 8. di. su. al. Sed hec ratio ita concludit mobilia. putat immobilia. igitur & in mobilibus erat communis possessio. ¶ Itē contra intellectum pauli de castro uidetur euidenter concludi: quia furari in extrema necessitate licet. quod non dicitur propter furari: quia talis extrema necessitas reducit ista ad ius naturale quo omnia erant communia. ut notat in c. si quis propter necessitatem de furto & ibi hostiensis & abbas. quod patet ex sensu ambrosii i. c. sicut hi. 46. di. At furtum committitur in rebus mobilibus igitur in rebus mobilibus erat communis possessio. facit. tex. in c. discipulos de consue. di. 5. Vbi discipulos alienas spicas comedentes ipsius christi uox innocentes uocat: quia coacti fame hoc fecerunt. quod in istius ratione declaro. nam omnia fecit deus ad hominum necessitatem & hec fuit ratio uniuersalis diuine prouidentie: ut dicebat salomō. & patet in dicta cle. si dominus. itaque omnia dedit generi humano equaliter. Sed deinde pro ius gentium diuisa fuerunt dominia. ut in le. ex hoc iure. infra eo. & i. c. quo iure. 8. di. ita enim conueniebat generis conseruari: ne mali magis possiderent Sed dum homo est in extrema necessitate: potest uti illa communium possessione quia ratio illius iuris manet in ipso: ne peat homo ex defectu eorum que eius causa facta sunt. Hec est sententia sancti doctoris. secunda secunde quod si. 66. ar. 7. & ibi & in quod si. 62. tenet communem omnium reze possessionem esse de iure naturali. & intelligit tantum in mobilibus que etiam in immobilibus.

¶ Hinc etiam declara expositionem glossarum in dicto. c. sicut hi. & in dicto. c. ius naturale. communia id est communia. nam si referas hoc dictum ad tempus quo ius naturale omnia esse communia dicebatur (ut glose referunt) non uidetur bonus sensus: quia uere erant communia nec erant communicanda enim quod proprium est: dicitur communicari ut i. c. sicut hi. su. al. illo tamen iure nihil erat proprium: quia omnia communia igitur non erant comunicanda.

¶ Septimo uidetur in ferendum an acquisitio eorum que celo. terra marique capiuntur sit iuris naturalis. de quo in nostra diffinitione & certe si consideramus sententiam textus i. c. ius naturale. erit iuris: naturalis quia ita ibi dicitur si uero. assideamus interpretati opinionem. negat in huius iuris nature esse quod concedat esse iuris nature secundarii. & pro eorum opinione prior textus est expressus hic. quia acquisitio dominii non est apta ceteris animantibus. Secundo textus uidetur expressus in l. lex hoc iure infra eo. Tertio textus est his omnibus pugnant in c. quo iure. 8. di. Vbi dicitur dominia esse distincta iure humano

¶ Ego solui in gratia an dominium sit introductum iure nature. quod puter ad nostrum. §. reliqua disputatione refero ad legem ex hoc iure. ubi propria est dicendi materia. ¶ Primo igitur iuris nature esse probatur ex dicto cap. ius naturale. secundo probatur singulariter profecto & aduertat ad hanc nostram inductionem quod i. §. singulorum isti. de reze diuini. dicitur singulorum hominum pluribus modis res fieri. nam quaedam reze dominium nanciscuntur iure naturali quod appellatur ius gentium ut supra erat di-

ergo nec
positi uel
commodati
rō poterat
haberi

quasi ima
gna necessi
tate futurus
dici non
possit.

in prio sta
tu nature
non erant
oia cōmū
da.

acquisitio
eorū que
celo terra
& mari ca
piebatur e
rat de iure
primo na
ture

Interpretat. §
singulorum i
sti. de regu
diui.

quomodo ab
eodem iure
prieuo na
ture: fuit
cōis posses
sio & acqui
sio dōiniū.

Quā quāda iur' ciuili. hec ipse legis lator i pria pre. ecce
 q dōiniū acq'sitio ē d iure naturali. s; facile qdē respō
 dēt: ibi i9 naturale a sūū. p iur' gētiū. ut exp'sse dicit
 qd i9 naturale nō ē i9 naturale prieuū. d quo i. §. nō
 & ita cū semel disputare qdā clarissius nre tēpestatis
 uir: facile r'spōdēbat ¶ Ego r'plicabā. certū ē. q hoc qd
 d i9 naturale prieuū: ē cōe hoīb9 & ceteris aiantib9
 ut i tex. nō. ibi. nō solū hūani generis. p priū ē: s; &
 oīu; aialiu. ergo hoc ipsū i9: nō erat ate hūanū gē9. ne
 sit ate: q sit. ut i. l. p'cia reg. ad. l. fal. ff. s; sic ē q illd i9
 naturale ex quo dōinia acq'rūt: ē pditū i i cio reg: cū
 ipō gener' hūano ut pbat i dco. §. singulor: igit hoc
 i9 d quo i tex. nō: nō ē ate illd; nec pri9 illo. ibi n. d f:
 singulariū rerū dōiniū iur' naturali nobis acq'ri. & di
 cit' ill d i9 naturale ē adō ātiquū: ut sit a reg: natura
 cū ipō genere hūano pditū. ecce ergo q ius naturale
 ex quo dōinia acq'rūt. nō ē posteri9 hoc iure nature.
 ga illd: cū ipō genere hūano simul ē pditū. ita repli
 cabā eidē clarissio uiro. q quīs argumēto satis stric9
 iix9 tamē sue auctoritati respōdebat: qd illa relatio
 posita i. §. singulor. qd reg: natura cū genere hūano
 pdidit: d; referri ad i9 naturale i genere. ut uidēus i
 adoptiōe &c. ¶ Aduerte (ut ēt ibi dicebā) hāc eē. ca
 uilationē. ga ētra mēte illi9. §. nā ibi dubitat de quo
 iur' acq'sitiois sit pri9 icipiēdū: an d iur' naturali qd est
 gētiū: an d iure ciuili. & dicit' prius d iur' naturali: qd
 palā ē uerū: s; eē: cū id sit pditū cū ipō genere hūano
 ecce q ibi d iur' naturali loquit': ex quodōinia acq'rūt
 alias ipte tex. loq'ret: si ātq'atē alteri9 iuris pbarē
 ad plationē illi9 d quo agit ¶ Vides igit mirabilē tex.
 q dōinia reg: acq'rūt illo iure: qd reg: natura simul
 cū gener' hūano pdidit. ex quo seq't: differentia iuris
 naturalis prieui & secundariū stare nō posse. Itē sequit'
 q ab iicio reg: introducebat i9 dōiniū. s; aduerteq hoc
 uidet' falsū: cū oīa iur' naturali eēt cōia. ut idcō. c. i9
 naturale. ¶ Vnde pspicatis a uulgo hec itelligas. aut
 n. nos cōsiderāus ius naturale. put ē i ipa natura: uel po
 ri i dō q oīa cōmēsurat & regulat & certe illa rō q oīa
 r'git: nec h; aliā rōe; priorē aut posteriore. aut cōsiderā9
 (ut i nro casu ē cōsiderādū) rōe; hūano g'ir i natura i s'ra
 ac ei9 i s'ra i nra: qd ē i9 natu' secundū theologos &
 secundū rex. i dco. c. hūanū gēus. & tūc: nec unū i9 natu
 rale prius nec aliā posteri9. quūmo ius natu' cū ipō
 gener' hūano ē a reg: natura pditū. ut i dicto. §. singu
 lor. ¶ At si dicas q i iicio reg: oīa erāt cōia: dīde itro
 ducta sūt dōiniū: respōdeo. q rō hūano g'iri i s'ra: ab i
 nicio cū ipō gener' fuit i nra. & hec ē i9 naturale. dter
 miatiōes uero ab illa rōe deriuatē: mutare fuerūt. oēs
 tamē ab eadē pcedūt. qd ex hoc ipō colliges. nā ab i i
 cio dicit' oēs res cōes eē: ut cōter adō & natura dadas
 & hoc decēs eē ipa i nra generi hūano rō ostēdebāt
 ac dīctabat. dīde crescēte malicia eiusdem generis ac
 d'prauato statu hoīu; ne mali potiora ac maiora occu
 parēt: dicit' ad ueruationē generis hūani ut unus q
 q aliq' p'pria possideat. ex qb. se suosq; filios a leret. a
 lias tres rōes redet' poteris. pria ē q magis sollicit9 ē
 q; ad curādū. p'pria q ad curādū cōia. ut i. l. i. C. quādo
 & q. 4. par. her. d. li. x. secūda ē: q status generis hūani
 ē magis pacific9 dīstīctiōe reg: nā cōitas parit dīfor
 dias. l. cū p'f. §. dulcissis. d leg. 2. 3. 2: q ordiarius gēus
 hūanū r'git dīstīctis dōiniis. ut i. c. i. 89 di. ita s'erit. s. do.
 secūda secūde. q. 66. ar. 2. & seq' eū bar. so. i. l. i. i pri. d
 ac. pos. s; aduertē. q prie due rōes hēt r'spēctū ad ma
 liciā hoīu; & statu d'prauatū. tertia uero: ad multitu
 dinē hūani generis & eius augmētū. qd nō erat ab i
 iicio. ¶ hec igit d'termiatio dōiniū & p'prie possessio
 nis: d'riuauat ab illa rōe generi hūano i s'ra: q sibi pui
 dēs ad sui cōseruationē ita statuit: & hoc ē q i. §. singu
 lor. d f dōinia eē itroducta a iure naturali: qd ab iicio
 reg: natura pdidit. hīc ēt ē qd ēt d f i dco. c. i9 naturale
 ab eodē iure nature descēdere cōem oīum possessio
 nē. & acq'sitio nē reg: & ita habes itellecā q nūq' ego
 ab aliquo itellexi: nisi ab ipa natura. quā nō credas ho
 die natā: quia hodie mihi hec ministrat. nā generi su
 it tributa. & adhuc hec mea ipsa itra me rō (sere sunt

30. anni) meū fuit i nra. hodie tamē hec itelligit ac
 discernit. nec mius est mihi hoc a natura nūc datū: q
 tūc ifanti labiis maternas acquirere mammas cogita.
 Forsā aliq's adducet sniam. S. do. i dicta. q. 66. ar. 2. ubi
 tener: cōem oīum possessionē esse iuris uaturalis. nō
 qa ius nature dicit' oīa eē possidēda cōter: sed qa se
 cū dū ius nature nō erat dīstīctio possessionū. unde
 p'prietas nō est cōtra ius naturale: sed ē additio p ad
 iuentionē rōis hūane. hoc idē cōfir. bar. focii. in. l. i. de
 ac. pos. su. al. sed ego dubito: quomodo sit iuris natu
 ralis: & nō sit ex dīctamē rōis: cū idē. s. do. describe
 rit ius naturale: dīctamē recte rōis a natura i s'ra. ut ui
 dimus. itē eo modo quo dōiniū est itroducū. de iu
 re naturali: ipso eode): est possessio cōis. ut i dīcto. c.
 ius naturale. ¶ Nec id obstat q cū acq'sitio. dōmi
 niū sit iuris gētiū. ut i. l. ex hoc iure. & cetera. nā ex eo
 q iuris gētiū sit nō desinit eē iuris nature. ut in dī
 cto. §. singulor. cū. n. gētes dōniū utunt' iuris gētiū
 effici. ut i sine nri. §. & i. l. oēs populi. ifra. eo. & i. §.
 qd uero. isti. eo. sed dū rō ipsa ex natura id dīctabat
 iuris erat nature. ut i dīcto. c. ius naturale. & i. §. sin
 gulor. & i. l. nra. & i. l. ius naturale. ifra. eo. ¶ Nec
 obstat tex. i dīcto. c. quo iure. 8. dīf. ubi iure hūano dī
 cit' dōniū fuisse dīstīctā. & idē tenet. s. do. ubi su. nā
 id ius humanū itelligūt qd hoīes rōe naturali dīstīn
 xerūt. ut i. l. ex hoc iure. ifra. eo. de quo ibi. maxie q il
 lud ius hūanū uolūtate hēt diuinā. ut i dco. c. sicut hī
 46. dī. & patet. qa i s'ra rōis id fuit statutū. qd sine dō
 eē nō pōt. ude hoc respectu. ēt diuinū dīci pōt. ut i. c.
 sana. 9. dī. ¶ Rurs; ifurgit mihi dubitatio. fingamus
 q i statu prio aliq's capet lepore uel piscē negat nō pos
 sum; eū possider' qa apphēdit corporali t' & aīu; hēt
 apphēdēdū. ergo possit i. l. i. §. adipi. s'ciu. & i. l. possi
 d'ri. i pri. de ac. pos. at hec possessio nō ē cōis: qa ipse so
 l9 accipit & nō ali9. itē possessio naturaliter ē pedū po
 sitio. ude si q's spelūcā occupasset ad dormiēdū. certe
 capiētis fiebat. ut i. l. i. i. p'f. d ac. pos. ifra. ¶ Respōde
 ri pōt. q'is ista nāliter capiēbāt uel capi poterāt tamē
 ille stat nō dīctabat ut tāq' p'pria capent: s; tāq' cōter
 possidēda: s; tāq' cōicāda. & isto mō potuit itelligi qd
 dīc' gl. i dco. c. sicut hī. & i. c. i9 nāle. ¶ Octauo ifero ad
 q'it. ut r' dpositi rei restitutio sit de iur' naturali. & se
 cū dū tex i dco. c. i9 naturale. id negari nō pōt. & idē d
 cōmodato. idē ēt d q'libet fidi obseruātia. & pau. d ca.
 p. rex. ubi. dicit eē iuris naturalis prieui. & dicit eē d
 mēte bar. i. l. si id qd d cōdi. i debiti. s; ueri9 teneas. q
 bar. ubi negat fidi obseruātia eē d iur' naturali prieuo
 quīs ccedat q sit d iure naturali secundario. & d iure
 gētiū prieuo. idē tenet bal. i. l. nec. §. i. ff. d test. mili. &
 i. l. ex hoc iure. s. col. ifra. eo. & dicit eē demēte iuris/
 referēs sui p'ctoris dō. Trinā. cui9 opiniōes ex snia iu
 ris fuisse testat. & idē tenet ange. & pau. sibi d'rar9 &
 moderniores i dca. l. si id qd. ¶ Ego uero credo q q
 uis pau. d cas. i. l. nra mius deliberate loq'ret: ueritate
 dixerit. & habēt clare tex. p ipō i dco. c. i9 naturale.
 ubi dpositi & cōdati restitutio ē d iure naturali. itē
 q d'cū q natura ipa equū & bonū ostēdit: id ē iuris na
 tu'. ut i. l. p'cul. ifra. eo. & i dīcto. c. i9 naturale. s; dposi
 tū restituet uel fidē obseruat natura iustū ostēdit. er/
 go tale i9 ē naturale. Figa i s'ra a nutrice seluatica mō
 tāis nutritū. a quo iā adulescēte qram9: an fids dbeat
 obseruari. certe respōdebit seruādā eē. hoc. n. natura
 ostēdit: ergo erit iuris natu'. nec hīc dicit' possū g'huē
 adulescētulū: iur' gētiū q's forsā nō cognouit: respōde
 re coactū. ut i. l. māumissioes ifra. eo. Rurs; fingāus
 p'hoplastū idst. i. oīu; pentē: aliq' d'gelo pmississe.
 certe nō possū; negat eū ad pmissa teneri. nec ccedre
 possū; q cū solget hūan9: iur' gētiū q nō erāt fuiffecō
 stridū. nec dicit' possū; aliā i9 p'ri9 fuisse q i9 illd: idst
 illa rō q decebat eū obseruare pmissa ¶ Preterea ad
 duce' possū; matrimōii fidē q cōtraxit cū obsop/
 poratus uidit ex cōpagine sua formatā eū. dū dixit:
 hoc est os de ossibus meis. & matrimōiū cōtraxit.
 ut in. c. debiti. de big. & in. c. i. de uoto. li. 6. igit seq'
 tur: illū iure nature dē nō gētiū iure fuisse matrimō

ius gētiū
humanū;
dicit' & dī
uinū dīci
pōt.

fidē est ob
seruādā de
iure natu'
qd dicitur
prieuū

matrimō/
niū p'imi
parētis po
tuit habē
obligatio
nē iuris gē
tiū.

nio constrictum.

Facit etiam quod dicitur bar. & fatetur per textum nostrum hic: quod matrimonium est de iure nature. & textus noster de iure naturae primo loquitur. ergo fidei observantia est de iure nature. quia fides est de substantia matrimonii. ut in c. si de co. appo. & i. c. solet. & c. aliquando. 32. q. 2.

libertas fuit eo iure / quo fides. & ideo de / prio iure / nature

Item hoc probatur ex dicta. l. si id quod de co. ide. ubi constat: eo iure nature fuisse fidei observantia: quo omnium libertate. & hanc considerationem ut necessariam fatetur ibi bar. & post eum omnes. sed libertas omnium est de iure nature primo: quia ab initio rex prius homo liber fuit natus. & secundus & reliqui. ut in l. manumissiones. infra. eo. & in aucten. qui. mo. na. effi. sui. §. natura. & in aucten. quibus modis efficiantur legi. post principium. igitur libertas & fidei observantia: sunt de iure nature primo. sed ex sententia bar. & reliquorum negare debes libertatem esse iuris nature primo. sed ego a bar. vel a quolibet querere: an omnium pariter ad liberum fuisse natus. & affirmabunt eum liberum. ut patet ex legibus. & manifestum hoc est. sed dicitur: ante quod ipse fuisse gentis ius aliud fuisse naturale omnium animalium. quia ultimus animal fuit homo creatus. die ut patet genesis. c. 1. Respondeo faciliter: quod si homo non erat creatus: non potuit esse ius omnium animalium. quia homo animal est & est comprehensus in diffinitione iuris naturalis primo ut patet in rex. nro. Et quippe si quid boni sentio: dolendum est quod ex doctrinis i veteratis huius patrum fatetur cogamur: ante hominis creationem: in animalibus fuisse ius nature. fuit. n. ius nature in ipsa ratione. sed in istis brutis nullum ius nature manebat nec manet: nisi participative & per similitudinem. quia cum illa eterna regendi ratio omnia regat ut in c. gloriosus. su. al. re. regulata participat regulam. non quod rationem nature sentiant ac suscipiant rationem quam non habet. hoc. n. homini tantum tributum est: quod est eterne rationis imago. ius igitur nature in creaturae primi pariter: fuit istum generi humano. & illo iure constat fidei esse servanda. nec ante fuit vere ius nature in regulatis. nec textus noster loquitur de iure antiquiori: quod deo quod fuit apud principium humani generis. Nec obstat quod non sit consensus omnium animalium fidei observantia. nam necessesse est quod ius ipsum sit omnibus commune: non tamen quod cum quod ex istinctu nature aliis competit: id debet esse ceteris commune. ut supra satis diseriui. & aliquid scripsi in l. i. 6. col. uer. si. uer. nio ad glo. & uer. 2. de pactis. ubi satis dilucide probavi conventionis observantiam esse ex vero iure naturali. ea. n. que homini secundum propriam rationis speciem conveniunt sibi naturalissima sunt.

antequam homo / esset creatus / in creaturis / non erat uere / ius nature.

ea quod homini / secundum propriam / rationis speciem / conveniunt / naturalissima / sunt.

magis est secundum / naturam fidei / servare quam / libidini indulgere.

Quod alio quoque exemplo probatur. & fingamus bestiam filios procreare: hominem vero fidei servare. vel fingamus aliquem hominem magno corporis & animi labore defendente fidei: alium ex appetitu carnis libidini indulgentem. certe secundum doctrinam sententiam illa bestia & hic homo libidinosus: utitur vero iure nature. ille vero qui fidem servare contendit: non agit secundum ius nature. Sed credas si mihi non: saltem marco tulio diligentissimo moralis philosophie magistro: hanc sententiam iustam ueram ratione iudicari. nam ut ipse pulchra disputatione ostendit in 3. li. offi. magis est contra naturam: detrahere aliquid alteri aut fidei non observare uel quod simile: quod cetera quod corpori accidere possunt. principia. n. hominis natura ratione consistit. & quod ex ratione & ex propria specie sibi sunt ista: tanto aut magis sunt naturalia. arg. eorum quod notantur in Rub. C. de rege. p. mu. & i. l. i. §. eo. & eo maxime: si ad ius naturale disputationem referamus. nam ius nihil aliud est nisi ratio. melius ergo adaptat: his quod homini sunt secundum rationem. Hic intelligas. l. has obligationes. de cap. demi. nam contractus dicuntur naturales quia naturaliter habent rationem. & quia equum. subest & bonum. ut in diffinitione nostra & i. l. ius. infra. isto. ri. & i. c. ius naturale. nihil. non potest esse iuris nature: quod a ratione nature bonum non determinat. & quod cum quod bonum natura ostendit: id est iuris nature. ut in dictis iuribus

unde conventionis observantia: quam ut debita natura ostendit. ut in l. i. in prin. de pactis. iuris erit nature. ut in l. naturales de ac. & ob. & i. l. stic. §. naturales. de sol. ff. et in l. cum apli. §. is natura de reg. iu. Nonno isero ad notabile. quod est ex quo iuris: quod appellatus naturales obligationes: sunt introducte. glo. in dicta. l. nam stic. §. naturales. dicebat obligationes naturales introductas esse iure gentium. & bar. ea apud probatur ibi. & i. l. an iuris de accep. ff. & i. l. iulianus uerum debitor. §. col. de con. ide. bit. alex. i. l. i. ff. col. de pactis. infra. & io. faber. insti. de obli. i. 2. col. & passim omnes reliqui: id ut principium per se notum affirmat. & fundamētum habent ut sibi uideat: ex l. cum apli. §. is natura. de reg. iu. Ego sane dubitabam: an talis conclusio uera esse possit. & considerabam: obligationem nature prius fuisse ipsa obligatione iuris gentium nam natura prior est quam ius. quod ex eo manifeste constat: quia si quod tibi promitto: ante teneor observare. promissa quod observare ea. cum observatio sit executio obligationis. obligatio itaque iuris gentium: cum constet ex usu gentium. ut in fine text. nri & i. l. omnes populi. infra. eo. usus observantia a ratione naturali fuit introductus. ut et ibi patet. unde necesse est: quod prior sit obligatio rationis introducta: quam ipsum ius gentium. quod ex subiectis exemplis tibi demonstrato. & querere de primis obligationibus: dum rex omnium conditor omnia composuit. & omnia natura angelica (si de humana loquamur) priora uel ex primis obligationibus nature sunt: obedientia & religio a priora pariter: deo debita. nam natura ipsa debet obedientiam creatori ac religio. sed si dicas quod usu gentium talis obedientia est introducta: quis sit introducta ratione naturali. ut in l. ueluti. infra. eo. ego quod gentes in mundo fuerint ante primum omnium pariter. nam quod primus est alios ante se habere non potest. ut in ph. ff. §. discipuli. preterea nullus negare poterit: quod cum oportet prohibuisse priora pariter de ligno sciencie boni & mali cederet. ut genesis. 2. c. tenebat illud preceptum observare. sed quod quo iure: certe nec iure gentium nec civili obligari potuit. quia non dum erat hec iura. obligatus igitur fuit iure diuino uel nature quod est idem ut inferius explicabo. ergo obligationes nature prius fuerunt quam ius gentium. Rursus ut dicitur in eo. c. 2. eo ipso quod ex costa euam dominus conflavit dixit adam hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea propter hoc homo reliquet patrem & matrem & relinquetur ex istis igitur uerbis contractus fuit matrimonium. ut dicitur in c. gaudemus. de diuor. i. c. debitu. de big. & i. c. i. d. uoto. li. 6. in quo quidem matrimonio est obligatio maxime ultro citroque. ut in l. labeo. de uerbo. sig. ff. sed ista obligatio nec gentium erat quam nondum erat. ut in l. eius. ff. certum peti. & i. l. manumissiones. infra. eo. nec civilis. ut in c. moyses & i. c. ferunt. 7. di. ergo erat naturalis. ut etiam probatur in text. nro. unde negare debemus obligationes naturales. in ductas esse iure gentium. Vltimus hoc idem alio exemplo comprobatur. certum est non summum pontificem nec imperatorem iure gentium obligari. quia omnes gentes sunt eis inferioris. ut in c. cuncta per mundum. 9. q. 3. i. l. de peccato ad. l. rodian de iactu. quod quis a communi opinione dissideat: dilucide ratione ostendo in l. i. de pactis infra. unde cum summus pontifex lege gentium teneri non possit. & minus lege positua ut in c. significasti. de electio. & i. l. digna uox. de leg. C. & i. l. princeps. ff. eo. aut nulla obligatio erit astrictus: aut naturali. at nature subiacet. ergo obligatur naturaliter ut dicebat bar. & patet in cle. pastoralis de re. iu. & i. l. has obligationes. de cap. di. Constat igitur ex his obligationes naturales non esse inductas iure gentium.

obligationes nature / non fuerunt / introducte a iure / gentium.

prior obligatio / nes nature.

Imperator / & maxime / summus pontifex / iure / gentium non / obligatur.

interpretatur. / cum amplius / §. is natura / ra. de reg. / iu.

Col. 40

gentium debent non potest qui debeat natura, ut i eodē. §. is natura debet. & rōnes ostēdo. q̄a ius gentium est. q̄d rō naturalis iter oēs hoies cōstituit. ut describit in. l. oēs populi infra. eo. & i. §. q̄d uero. isti. de iure. natura. unde ualeat cōsequētia: est ius gētiū: ergo est ius natu-
 rale quia i iure gētiū i est rō naturalis gētiū. & ideo ius gentium appellat: quia ius & rō nō differūt. nūc in-
 telliges expositionē. §. singulorū. ubi ius gentium ap-
 pellat ius naturale. id est rō naturalis oīum gētiū: ap-
 pellat ius gentium. & ita referas illa uerba. ut supra di-
 ctū est. ad. §. q̄d uero. iūcto. §. & quidē i glo. allegato.
 ¶ Nec obstat q̄ erga deū religio. & ut parētib; do-
 ac patrie peamus: sit de iure gentium. ut i. l. ueluti. nā q̄
 naturalia fuere aīe ius gentium: postea oīum gētiū ob-
 seruatione: efficebant iuris gentium. ut est defensio q̄
 cōis est etiā oīum aiantium. ut i. l. i. §. arietes. si quadru-
 pes. pau. se. dicat. & tul. li. i. officioz. p̄cipio: inquit:
 generi aiantium oī est a natura tributū. ut se uitā cor-
 pus: q̄ tueat. sed defensio est de iure gentium. ut in. l. ut
 uim infra. eo. ubi latius de his dicēs. ¶ Aduertēdūz
 tamē q̄ uidet̄ tex. c̄trarius i. l. ex hoc iure. infra. eo. ubi
 obligatiōes naturales ex hoc iure id est ex iure gentium
 sunt itroducte. ad solutionē dicebā. q̄ si nos cōsidera-
 mus cōtractus & obligatiōes a iure ciuili comproba-
 tas: ius ciuile assūpsit eas q̄ erāt usu gentium approba-
 te. & hoc est q̄ dicit obligatiōes eē institutas ex iure
 gentium. nā ex approbatiōe iuris gentium: efficiunt iuris
 gentium. ut i. §. p̄ traditiōe. isti. de rerū. diu. & i. l. le-
 gitima. ff. de pactis. & in. §. i. insti. de obli. bar. i dicta
 l. iulianus. §. col. & cū semel sint usu gentium. ap. p̄bate
 illos cōtractus quos ius ciuile uidit frequētius ap̄ oēs
 gētes seruari: approbavit & instituit obligatiōes. §. ci-
 uiles & efficaces de q̄bus i. §. oīum. isti. de obli. & ita i
 tellige. l. ex hoc iure. q̄ ille obligatiōes de q̄b; ille tex.
 loquit̄: ex iure gentium fuerūt institute. id est i iure ciuile as-
 sūpsit eas ex iur. gētiū & instituit. nā totū ius nūz est
 tripartitū. aut cōstat ex naturalibus p̄ceptis aut ex gen-
 tiū aut ciuilibus. itaq̄ ex cōtractibus iure gentium ap-
 probatis: instituit obligatiōes. ut etiā māmissio est i-
 troducta: q̄ originē hēt a iure gētiū. ita etiā intelligas
 rōnem tex. i. l. ut uī. nā iure hoc euēit: id est ex iure gē-
 tiū euēit: ut q̄d quisq̄ obtutelā sui corporis fecerit:
 iure fecisse estimef. id est secūdū ius ciuile fecisse. &
 nūc itelliges tex. i. §. oīum. isti. de oblig. q̄ non diu-
 sit obligatiōes iuris gētiū a ciuilibus sed oēs dixit ci-
 uiles: quas scilicet ius ciuile ex iure gentium instituit: &
 quas ex se ius ciuile itroduxit. de q̄bus i. l. ex hoc iure
 ¶ Nec obstat q̄ obligatiōes etiā sine ap. p̄batiōe iur-
 is ciuilib; possūt dici iuris gētiū. quia eas rōe natura
 li oēs gētes p̄barūt. ut i. l. iuris gentium. i. p̄ri. de pactis.
 & ita p̄cedit q̄d dicit bar. i dicta. l. iulianus. §. col. q̄ ex
 quolibet iure itroducit̄ sua p̄pria obligatio. ¶ Sed
 lex. ex hoc iure. loquit̄ de obligatiōibus efficacibus:
 quas ius ciuile instituit ex iure gentium. nā nisi iure ciu-
 li eēt institute. & nō eēt ciuiles: nō haberēt efficiaciā.
 ut i dicto. §. oīum. & dixi i. l. iuris gentium. i. p̄ri. & di-
 cā latius i. l. ex hoc iure. infra. eo. sat sit retigesse sumā
 ueri intellectus.

gnaturalia erat aīe ius gētiū: ob seruatione gentium: efficiunt ius gentium.

obligatio nes ius ciuile instituit efficaces // sumptas a iure gētiū.

interpretatur lex hoc iure.

obligatio ad antidora est de iure naturali.

¶ Decimo infero ad pulchram dubitationem. An obligatio ad antidora sit de iure nature glosa magistralis i. l. sed et si. §. cōsuluit de peti. here. reūt: eā esse obligatiōe iuris naturalis. q̄a ex puris & me-
 ris motibus ai p̄cedit. ois. n. creatura mouet̄ ad bene-
 faciendū benefactoribus & talis obligatio est ex istin-
 ctu nature. & illa q̄ ex pacto p̄cedit ad fidē obseruan-
 dā: dicit nō esse talē. hec eadē iuoluit glo. i. l. ex hoc iure. i glo. penul. ad finē infra. eo. & i. l. si nō sortem. §. li-
 bertus i uerbo. natura. de cōdi. ide. tenet bar. to. ma-
 xie i. l. ex hoc iure. i. 4. col. infra. & i. l. si testamēto. §. i.
 de fideius. ff. quē ceteri sequunt̄. dicēs maxie: q̄ hec
 obligatio cadit i brutis. ut dicit Nico. de neapoli isti

Col. 41

tu. de obli. in p̄ri. moderni t̄cinēses i. l. ex hoc iure i-
 fra. eo. x. col. uerfi secūda p̄cipalis. ¶ Vnde iferebat
 bar. q̄ quis obligat: o ad antidora sit fortior sua natu-
 ra: q̄ illa obligatio q̄ p̄cedit ex ratione naturali: tamē
 nō ipedit repetitionē. & hoc est p̄pter incertitudinē
 quia hec obligatio ad antidora est incerta. ut in dicta
 l. sed & si. §. cōsuluit. ubi dicebat glo. q̄ illa obligatio
 naturalis: impediēbat repetitionē. unde erat efficiaci-
 or q̄ ista que nō impedit & reliqua. ¶ Verius in his:
 uera iuris p̄cipia cognoscere oporteret. ¶ P̄rio dū
 dicit q̄ hec obligatio ex puris & meris motibus ani-
 mi p̄cedit: q̄a oīs creatura mouet̄ ad benefaciētib; be-
 nefaciendū: & ē ex istinctu natur. q̄ nō ē i obligatiōib;
 ex rōe. aduerte. q̄ male cognoscūt p̄cipia legis natur
 cū. n. i hoie sint plures iclinatiōes: aliq̄ secūdū gēus
 aīalis: alie secūdū p̄pria speciem rōalis creature:
 nō est dicendū q̄ iclinatiōes que in sunt homini se-
 cūdū p̄pria specie: nō p̄cedāt ex meris motib; ai
 nā mot; ai naturalis: est ueritatē inquirere. ac scire. q̄
 uis in hoc ipso ab aliis aiantibus differamus. ut dice-
 bat cicero. i. li. offi. ubi describit ius nature. q̄ nullus
 est qui negabit: si recte itelligat. ut etiā supius ostēdo
 itē eo modo quo istinctu nature hō ad cōia mouetur:
 mouetur ad rōalia. Quia in his motibus & in ipsa
 ratiōe: speciem habet diuersam. nnde ad cōuentiōe
 obseruandā mouetur instinctu nature: quia natura ip-
 sa cognoscit ita cōuenire. & de hoc habemus tex. ex-
 p̄ssum in dicto. c. ius naturale. i. di. ubi p̄banf hec oīa
 q̄ ea q̄ nobis cōpetūt secūdū p̄pria specie: sūmōbis na-
 turalia istinctu nature. ¶ Rursus quis benefaciētib;
 benefacere cōueiat ex iclinatiōe generis: hō uero se-
 cūdū p̄pria naturā: id est secūdū ratiōe id app-
 hendit. & ex rōe iclinat. q̄ eadē glo. fatet. cū dicat:
 q̄ hec obligatio ex meris ai motibus descendit. nam
 aius brutis aiantibus nō recte tribuit̄: cū sumat̄ pro
 itellectuali. habent. n. illa aīam quādā sensitiuā: que
 est ex quatuor quas plato & aristo. tradūt. tamen nō
 habent aīz qui itellectui tribuit̄. unde cū glo. dicat
 q̄ ex puris ai motibus p̄cedit: nescio quo modo uo-
 luit distiguere a motu uolūtatis rōalis. hec ideo dico
 quia distiguere nō debuit. nā hec ipsa si iuris est: rōis
 erit. & homo a rōe obligat. unde nō proprie nec ap-
 te loquunt̄: dū dicit q̄ hec obligatio cadit i brutis.
 bos. n. fune ligat̄: nō iuris uinculo. ut notat̄ in prin. i
 sū. de obli. ¶ Nec recte dicit belluā obligari. quia si
 ue sit obligatio naturalis: siue ciuilib; est ex rōe & se-
 cūdū ius quo itroducit̄ illa obligatio. ut insti. eo. in
 prin. & bal. i. l. i. C. de do. promif. unde cū rō nō con-
 stringit bruta: nō possumus dicere illa obligari. sed
 rectius dicemus iclinari & a natura duci. de quo satis
 dixi supra. maxie cū exposui illa uerba. nri tex. uide/
 m; n. cetera quoq̄ aīalia huius iuris p̄cipia censerī.
 ¶ Male igit̄ ifert bar. q̄ hec obligatio sit efficiaciōr
 q̄ est istinctu nature: q̄ obligatio q̄ ex rōe cōpetit. nā
 utraq̄ rōe cōpetit. & nature obligatiōis: magis ada-
 ptat̄ ea q̄ ex iclinatiōe rōali est ifita a natura: q̄ ea q̄ ex
 natura cōi sensualitatis. ut supra. q̄a ille iclinatiōes q̄
 mouēt̄ ex fēsuualitate: quis secūdū rōe; regi debeāt: ta-
 mē nō p̄cedūt a rōe ipsi; q̄ iclinat. §. tātū arde nature
 regētis. q̄ uero ex iclinatiōe rōali: ea ex omni p̄sunt
 rōis. ¶ Rursus cū glo. dicat q̄ hec obligatio ad anti-
 dora: nō est adeo efficiax sicut illa que rōe procedit &
 cetera. certe hec nō uidet̄ iusta illatio: quia utraq̄ ra-
 tiōe p̄cedit. quin imo ut recte fencias: gratitudo ad
 eo est rōis: ut ex rōe regēte q̄ si umbra & similitudie
 rōis: ipsa ēt bruta mouent̄ ad eā. unde in hoie p̄t cō-
 siderari talis iclinatio: secūdū rōe; aīalis. & potius &
 p̄cipalis secūdū naturā p̄prie speciei. quia iclinatio
 gratitudinis est a rōe. rōe ergo nō differt ab aliis obli-
 gatiōib; q̄d ex eo etiā dilucide cognoscit̄: q̄ gra-
 titudo est uirtus specialis redens graciā benefactori.
 ut tenēt theologi. maxie. S. do. secunda secunde que.

obligatio ex natura rōnali: est ex meris ai motib; & ex istinctu nature

nō recte dicitur bruti obligari potius dicetur a natura duci.

nō est ideo fortior obligatio naturalis: quia p̄ueiat ex natura cōi

imomagis hēt de natura obligatiōis ea iclinatio q̄ p̄ueit ex iclinatiōe rōnali: q̄ ea q̄ p̄ueit ex fēsuuali iclinatiōe.

gratitudi- ne aiantia/ cetera obū brate utun- tur. hō so- lus uere qa uirtus est.

106. ar. 1. adeo q̄ igratitudo ē peccatū. ut ad thi. 3. & S. do. i. eodē li. q. 107. ar. i. nā cū sit cōtra uirtutē id est cōtra gratitudinē: nō pōt peccatū nō eē. ut i. c. cū i officiis. de testa. ar. nec uirtus nec peccatū pōt adaptari brutis animalibus: quia utrūq̄ est uolūtatis. ut i. l. iusticia. i. fra. eo. & i. pri. isti. eo. & i. c. cū uolūtate. de sen. ex. igitur inclinatio gratitudinis est i hoīe naturalis: secūdu specie rōalē. unde dicebat cicerō q̄ liberalitate nihil hoīs accōdatiō. multo igit magis: quādo beneficia p̄cessere. ut idē i. l. i. de offi. c. d. libe. & arist. 9. ethi. ait beneficia redēda sūt: potius q̄ amicis dandū. & sic si cut & mutuū redendū est potius: q̄ sodali dādū. & hoc est qd̄ dicebat iuriscōsultus i dicta. l. sed & si. §. cōsult. q. naturalis m̄eabat obligatio ad antidora. unde dicebat seneca: nō redere beneficiū nec beneficiū gratia: ap̄ oēs habet igratus & hēsiō dicebat: fac mutua m̄era redas hic recētor poeta: in. 6. magis auertit celū atelluris amore: q̄ scelus igrate mētis q̄ corde maligno: m̄eris auctōrē nullo dignatur honore: & ap̄ atheniēsis cōtra igratos erat actio cōstitutā.

¶ Videāus igit ap̄ romāos quīs actiōnē nō habeamus: an salū naturalis obligatio gratitudinis: ipedit repetitiōes. & gl. i. l. ex hoc iure. i. gl. p̄cul. i. sine dicit i pedire. idē i dicto. §. cōsult. bar. i. l. si i testamēto. §. i. de fide. ubi bar. dat rōnē: quia talis obligatio ē i certa. unde nō ualet. ut i. l. cū post. §. gener. d. iure. dotiū ff. & idē cōfirmat i. l. ex hoc iure. & i. l. si unus. §. liber tus ubi reliquus p̄ ad iasonē. ¶ Aduerte q. si iuris regulas cōsiderāus: ipedit r̄petitiōnē. rō: q̄a naturalis remāet obligatio: q̄ tenemur obnoxii. ut i. c. cū i officiis. de testa. igitur ipedit r̄petitio. ut notat i. l. i. de pdi. i. d. b. i. & i. l. naturalis i. l. & frater a fratre. eo. ti. nec obstat fundamētū glo. q. nō sit obligatio naturalis efficacax. quia nō p̄cedit arde. nā cū cōstet arde p̄cedere. ut supra secūdu glo. cōcludit efficacē eē. ¶ Itē nec bar. rō: quīs ab aliis ap̄ pbata: ipedit q̄ ista obligatio sit i certa. nā fateor. ante q̄ soluat. s̄ postq̄ simili beneficio ē soluta obligatio: iā id qd̄ i genere debebat: ipedit cificiū ē. & iō ualet. ut dicitur i aliis obligatiōibus generalibus. i. l. legat generaliter. d. leg. i. & i. l. triticū & i. l. ita stipulat. d. uerbo. ob. ¶ Et q̄ illa obligatio generalis cōstat i specie iā uerificata & ex hac uerificatiōe ualida: mā fēstissie p̄bat fē ex oibz effectibus istius obligatiōis ad octoribz relatis: d̄ quo uidlarissie. d. iasonē i. l. ex hoc iure & i. l. si nō sorte. §. libertus. prius effectus ē licet p̄pter igratitudinē dōatio iter uiuos reuocari possit. ut i. l. si. C. de reuo. do. i. c. si. de dōa. tamē si p̄cesserūt seruicia & erat dōatio remuneratoriā. nō pōt reuocari. ut i. l. si a p̄re. §. si. & ibi glo. ff. de do. na. illa igit obligatio q̄ erat generalis: dū uerificata r̄spectalis obligatiōis sumit ualorē. ¶ Qd̄ etiā p̄bat. i. l. si uero nō remunerādi. §. idē papiniāus. ff. mādati ubi quis i dubio nō p̄sumat dōatio. ut i. l. cū de i debitor. §. si. de p̄ba. tamē si p̄cesserūt merita ex q̄bus dōator erat ad antidora obligatus: ualet dōatio ut remuneratoriā & ita uerificat. unde nō ē dicēdu q̄ postq̄ ē solutū id ad qd̄ i genere tenebar gratitudinis lege: id nō sit specificatū & clarū: nec rōe cōfusiōis definet ipedit r̄petitiōnē. cū dū d̄ r̄petitiōe agit iā sit specificū l. mēius. §. duobus. de leg. 2. ¶ Preterea cōstati rōe hoc tibi p̄babo. nā retributio p̄portionalis p̄tiet ad iusticiā. ut p̄ philosophū. §. ethi. cū igit loquū de obligatiōe ad antidora obligatio q̄ rōis est obligat secūdu p̄portionē priē dōationis. hoc igit si cōstat: q̄s est tā equitatis ignar. ut si tu antidorali obligatiōe solueris id qd̄ retribuere tenebaris: itēz possis repetere tāq̄ debite solutū cū maxie r̄petitio i debiti naturali eq̄tate sit i r̄ducta. ut i. l. nā hoc natura. d̄ cōdi. i debiti. ¶ Rur sus hoc tibi ostēdit ex eodē. §. cōsult. ubi p̄bat naturalē obligatiōnē ad antidora perēda nō eē efficacē. tamē si semel obligatio fuerit satisfatiōe soluta remāet ualida. nā si ego dōaui bōa fide alicū bōa ex dōatiōe

nō cēset locupletior. quīs uerz sit q̄ dōatarius sit mihi natura obligat; si tamē ex illa obligatiōe soluerit ego sū locupletior q̄tenus accepi. ita dicit uulpianus ibi. ecce igit qd̄ solutū ex obligatiōe antidorali. efficit locupletiorē: ergo repeti nō poterat a bōe si dei posses fore. quia si tāq̄ i debite solutū: iure repeti potuisset: nō condēnaretur. ut locupletior i eo qd̄ alteri restitueret tenes. ¶ Facit etiā qd̄ bar. ibi notat ex tex. q̄ illd̄ m̄eratio. unde cū hēat ui remuneratiōis nescio q̄ cā id repeti possit. qd̄ occasiōe illius d̄biti soluit cū maxie sit qd̄ dā gēus p̄mutatiōis. ut ibi dicit iuris cōsultus & ex utraq̄ p̄sumpsit p̄stationē. unde oino debet esse efficacax ut ar. i. l. i. de rez. p̄mu. & i. l. naturalis de p̄sp. uerbis. & bar. qui dicebat nullo iure cauere q̄ ipedit r̄petitiōnē. uellē q̄ nobis daret legē & rōez q̄ repeti possit. ¶ Nec obstat tex. i. §. liberus. nā ibi fa biles repetit officiales & obsequiales nō repetit. quia obligatio generalis ad antidora iure ciuili est cōtermi nata i officialibus & obsequialibus. unde ista eadē rōe quādo p̄cesserūt merita: p̄ quibz solutū ex naturali obligatiōe adaptari pōt dicēdu est nō eē r̄petēdu.

¶ Forsā aliquis diceret do. bar. i. iuste soluisse hāc q̄ r̄petitiōnē: cū cōfiteat q̄ quādo soluit illd̄ idē uel r̄tūde ipedit r̄petitiōnē. secus quādo illa obligatio stat i genere & ē i certa. ¶ Aduerte q̄ dū dicitur obligatiōnē dā q̄ p̄portio q̄ obligatio ē iuris & iusticia retribuit p̄portioe iusta. ut dicebat arist. unde quīs ista p̄portio nō sit directa ad aliquid certū: cū tamē solutū. iā est uerificata secūdu p̄portionē. ¶ Ideo ego ita distiguerē aut. n. soluit r̄tūde. & nulla ē dubitatio quin ualeat. ut in dicta. l. si i testamento. §. i. & fatent bar. & ceteri. aut soluit aliq̄ qd̄ i iuste adaptari pōt b̄fici susceptis & tūc ēt ualer ut dōatio remuneratoriā. & quīs exp̄sse nō dicat tamē p̄fuit largitio remuneratoriā. ut i. l. si uero nō remunerādi. §. papiniāus. aut id qd̄ soluit est multū excessiuū. & tūc si exp̄sse se refert ad remuneratiōnē: dōatio erit secūdu exp̄ssa & forsā req̄ret p̄bationē secūdu subiectā materiā. quia quādoq̄ circa merita nō credit donāto maxie i iudiciū certū si uero nihil exp̄ssit tūc dicēdu eēt: obligatiōnē quīs generalē nō uerificari i re nō apta. quia ad id nō erat obligatus. arg. ex. l. māifesti. C. de māich. li. xi. & notatur isti. de actio. §. dōstituta & i. l. i. C. de sacro. S. eccle. & i. l. femie. ff. de p̄cura. & i. c. i oī negotio de testi. cū similibz. aduertēdu tamē ē qd̄ igit cicerō. li. i. de offi. c. d̄ liberalitate q̄ plurimū tribuēdu est ei a quo plurimū diligitur & deide i se q̄nti. c. iquit. q̄ si ea q̄ accepis utēda maiori mēsurā si mō possit: redere iubet hēsiō d̄. qd̄ nā beneficio puocati facere debēus: an nō imitari agros fertiles q̄ multo pl̄ afferūt q̄ acceperūt. ita ip̄e. natura igit ostēdit obligatiōnē antidorā eē aplio rē i p̄a re dōata. ut igit tul. & hoc ē. qd̄ arist. dicebat. §. ethi. refamulari o; ei q̄ gratia fecit & rursus ip̄uz recipē. d̄e cū dōator gratis d̄derit: ut gratis ēt r̄tribuat aliqd̄ ulteris retribuēdu ē ultra dōatū. ut & ita tenet S. do. secūda secūde. q. 107. arti. 6. ¶ Ex his nō placet rō q̄ dicit se meliorē iuēisse. d. ias. l. l. ex hoc iur. 15. col. uerfi. 4. & ultio. q̄ cā q̄re obligatio ad antidora nō ipedit r̄petitiōnē ea ē: q̄ sūit ex regu. h̄cū his. §. si. d̄ pdi. i d̄bi. i. fra. ubi si d̄beo hoīe; i gener & p̄ errorē credēs me d̄bere sticū soluero. repetere possū q̄a obligatio i gener nō ipedit r̄petitiōnē ita ip̄e. ista certe rō nō pōt eē congruēs. q̄a secūdu eā error ipedit efficacit r̄petitiōnē & nō defectus obligatiōis generalis. nec defectus obligatiōis antidorali. p̄ter quia i stipulatiōe est idē. & ualet generalis obligatio & si species soluat uerificatur generalis. ut i l. cū icert. de leg. i. & ita tenet ibi bar. & pau. & idē. iason. unde cōcludendū eēt ualere obligatiōnē antidorālē maxie ad ipediēdā r̄petitiōnē ¶ Nec obstat tex. ibi q̄a error est cā q̄re repetere nō possit. & ita tenet ibi bar. pau. & ceteri. und̄ bene pos

obligatio ad antidora ipedit r̄petitiōnē

nec ideo ē inefficax: q̄a incerta

retributio p̄portio nalis p̄tinet ad iusticiā.

i eadem. l. sed & si. cōsult. ubi bar. soluit r̄peti non posse

cū dāmus obligatiōnē dāmus r̄tributiōnis

epilogo to lligit qd̄ in r̄is i obligatiōe ad antidora quō ad r̄petitiōnem

obligatio ad antidora plus cōtinet q̄ sit donatū

Col. 45

nō est bōa rō q̄ error efficiat ut obligatio ad antidora nō impedit ad repetitiōnem.

semus i ferret; q̄ si is qui erat obligatus ad antidora: dedit aliqd credēs se p̄cise ad id teneri: poterit repetere. sicut etiā repetit i aliis obligatiōibus efficacib⁹. ut i dicta. l. cū his. §. si. & hoc est etiā ex sn̄ia doctoz; maxie ipsius iasonis. q̄uis huic etiā sn̄ie satis refragat; q̄ ibi error facti erat qui excusat: hic uero est error iuris. q̄a nulla pacti uentioe tenebat. sed ex eo q̄ suscepit. aliqd donū: rōe & officio creditit se teneri. ad tale qd dādū. unde uidet q̄ nō possit repetere. ¶ Fige q̄ i pluribus ego erga te fui liberalis. tu uero deide: habuisti equū: q̄ mihi mixt i modū placebat. tu uides uel credis officio ac iure gratitudinis teneri te ad equū mihi donādū: ac dōas. q̄uis. n. illa obligatio naturalis nō erat p̄cisa: tamē credēdū ē te repetere nō posse. q̄a hic error nō ē facti: & ita itellige. l. si nō sorte. §. liber tus i pri. ubi q̄uis credēs se opas debere soluat: nō re petit: quia natura obligat; nec obstat q̄ fabriles repetat: nā ideo repetit; q̄a iā obligatio naturalis liberi est cōterminata. nec ad fabriles se extēdit: cogita & de his latius dicā. l. i. ex hoc iure. hec. n. ad sumā t̄ago. ¶ Ex his i feras ad id qd baro. & cōiter alii cōcludūt q̄ obligatio ad antidora nō sit efficax ad cōpensandū & ita ex cōdoctrina teneri d. ias. i dicta. l. ex hoc iur. 1. 4. col. uer. si. adde. & l. si nō sorte §. liber tus. tamē. eoz; rō nō cōstruit iustū fūdāmētū. l. q̄a obligatio illa anti doralis sit icerta. & iō nō ē adō efficax ad cōpēsationē ex eo q̄ nuda cōuētiō. s; ex eo q̄ naturalē hēt obliga tiōne. ut i. l. si cū. §. naturales. de sol. ff. q̄a naturalis ob ligatio ē potēs ad cōpēsādū. ut i. l. ēt cōpēsā. ff. s; ad an tidora iest naturalis obligatio. ut i. l. sed & si. §. cōsu luit. & i. l. si nō sorte. §. liber tus. igit talis obligatio ius ta ē ad cōpēsationē & idē ē i fūdiuistiōe: cui accedei po terit talis obligatio ut i. l. i. d. fideius. & ita dicebat ful gosius i. l. ex hoc iure. cui do. iason ibi nō respondet. mixtus sn̄ie bar. ¶ Sed aduertēdū ē: q̄ nec rō cōis o/ piniōis est bōa. ut suprat; nec do. fulgosius recte s̄crit. & notādū. q̄ obligatio ad antidora q̄ dicit naturalis. ut i dcō. §. cōsuluit & i. §. liber tus nullā hēt necessitatē ex pte dōatoris secū dū naturā. donās. n. liberaliter dōat nō ut sibi retribuatur. hec. n. mercatura ē (ut iqt isocra tes) multo artificiosior q̄ caupōe exerci. tū. nec debēt aquo plurimū spant; ei potissimū i feruire (ut iqt cice ro) sed liberalis ē dōatio: ab aio liberali. ut i. l. si q̄ ar gētū. §. si. C. de dōa. & i. c. i. eo. ti. & i. l. i. i. pri. ff. eo. ubi dicit; q̄ p̄prie dōatio appellat; quādo p̄pter nullam aliā cā; dat q̄. ut dōator liberalitatē & m̄itificentiā exerceat. si igit mihi liberaliter dōasti q̄uis hōestate & iuris eq̄tate ego ad gratitudinē teneat; tamē tu nō po teris agere ex dōatioe are facta: q̄ nullū habuit respe pectū. ita q̄ si tu uelles cōpēsare ea q̄ dōasti: his q̄ aliū/ de mihi debes: nō iuste ageres. q̄a uer̄es cōtra dōatio nēta te sola cā liberalitatis factā. qd ē phibitū. ut i. c. i. de dōa. hāc. n. sibi nobilitas legē ipōit. ut debere se qd spēte tribuit: existit. igit nō poterit deide uelle cōpēsare. nā hec potius eēt mercatura q̄ liberalitas. ut iqt i socrates. & nō careret dolo: ut dōator uideat liberalis i donādo: & dōatori; māeat gratitudinis lege astrict⁹ ex qd cōpēsari potest. ¶ Preterea i hoc ius cōsistit q̄ gratitudinis ad antidora obligatio p̄uēit ex qdā hōe state. & ē uirtus q̄ debet oriri ab ipō dōatorio. dōator tamē q̄ liberaliter egit: nō hēt iusticiā exacriōis max e ad aliqd certū. & ita ē d̄ sentē. theologoz; ut san. do. secū dā secū de. q. 107. ar. 4. §. 5. & 6. & p̄ totā q̄stio. qui q̄ uis i terminis nō loquat; ē tamē i hac sn̄ia. cū dicit q̄ redere antidora nō ē debitū legale: sed debitū morale qd depēdet ex hōestate debētis. & debet redi secū dū q̄ exigit rectitudo uirtutis. hoc eodē mō itellige qd dicit tul. li. i. offi. q̄ cū duo genera liberalitatis sint: unum dandi: alterum redendi: demus nec ne / in no/ stra potestate est. nō redere / bono uiro nō licet. ita ipē qd itellige de bonitate & equitate naturali uirtutis nō tamē de d̄bito legali. ut supra. ¶ Nec obstat q̄ na

naturalis obligatio q̄ ad antidora dicit nō est efficax ad cōpensationem

non est re/ cta rō uel e qualis iusti cia de repe tiōe ad cō pensationē

Col. 46

turalis obligatio antidoralis impedit repetitiōne. ut su pra dicebā. rō est: quia eadē remūeratio est iā facta: q̄ obseruare astringeris. ut i dicto. c. i. & i. l. aq̄uili⁹ regu lus. ff. d. dōa. s; ad eā faciē dā dōator cōpellere nō pōt. & ita loquūtur i casu cōpēsatiōis. unde d̄ repetitiōe ad cōpēsationē: q̄uis aliter docētes credāt: nō ē eq̄lis ius titia. ¶ An uero accedere possit fideius for: ego sine dubio credere accedere posse. dū determinaret dōatori us qd redere uolebat. quia cū isit naturalis obligatio ex uolūtate destituta ad rē certā: & sit recepta uolūtās ad dōatore: necesse ē fateri talis obligatiōis accessionē ut in dicta le. i. ff. de fideius.

¶ Si uero nos loquimur i illa priā obligatiōe generali & cōfusa: satis dubito an accedere possit. quia hec ci uilis obligatiō: nullā haberet determinationē. ut i. l. tri ticū. de uerbo. obli. q̄uis ex alia pte uideat; q̄ hēt desti nationē ad q̄litate dōationis. & ideo ualere possit. ut i l. cū. post. §. gener. de iure do. secū dū uez itellectū. s; i hac disputatiōe sn̄iam suspēdo. eēt. n. necesse dispu tare / an naturalis obligatio i genere ualeat. & an etiā cedat fideius for. do. fulgosius dicit accedere posse. qd iason. excōmūi doctrina negat. sed neutrius fundamē tū mihi cōstat. dicā i. l. ex hoc iure. sup dictis ip̄forū.

¶ His ex uero itellectu & declaratiōe iuris nature re latis q̄ q̄uis pauca sint ad multa tibi sufficiēt. uēio ad reliq̄ hui⁹ rex. notabilia. ¶ Priō noto. q̄ p̄prie dicit qd est cōe. nā dicit; i⁹ naturale hūani generis p̄prie eē. qd est cōtra notata i. c. rō nulla. de pben. i. l. falso. C. de cōiun. reg. alie. i. l. serui electiōe. de leg. 1. respō deri potest dupliciter priō q̄ dū loquūtur d̄ diffinitio ne qd cū q̄ i diffinitioe ponit debet eē cōe oibus qui sub specie uel genere difinito cōphendūt. & ē p̄prie cuiuslibet cōphensi. quia species sumit ab idiuuidis. & difinitio debet uerificari cū difinito. ut i. l. i. §. do/ lū. ff. d. dolo. & ita pōt sumi hic. ¶ Secūdo mō & alti us pōt respōderi. q̄ ideo dicit ius p̄prie hūani gene ris: quia uer̄ nō cadit nisi i creatura rōnali q̄ p̄cipat nature ius. qd ē rō. i brutis tamē p̄ similitudinē & p̄ti cipationē regulātis nature iest ius naturale. nō uere. ut dixi sup̄ius. & ideo rex dicit q̄ nō solū generi hūa no ē p̄prie cui solū ē datū ius & eternū lumē. sed ce teris aiantibus est cōe. id est hēt p̄prias iclinatiōes a natura regēte. ¶ Nec obstat q̄ tex. n̄ i fine dicit q̄ ē cōe oibus aiantibus. qd fateri cogitur ex pte regule. s; nō est uez q̄ sit nisi i hōie. quia solus hō uere p̄cipit regulā. & ea ad imaginē dei se regit. ut dicebat. S. do. priā secū de. q. 94. ar. 4. & tul. i. li. i. offi. ¶ Secūdo no tō. q̄ matrimoniū ē de iure naturali. & ita notat hic bar. s; ipse cū do. guil. de cu. dicit lat⁹ q̄ ē de iure na turali & diuīo. de iure gētiū & de iure ciuili. de iure naturali. ut i tex. n̄o. de iure diuīo p̄ ordinamēta & mādata. de iure gētiū. p̄pter cōsensū. quia cōsensu cō trahunt obligatiōes. & cōsensu ē de iur̄ gētiū. l. cō sensu. de repudi. & p̄pter cōfirmationē & formā tra ditā i iure ciuili. dicit iuris ciuilis. ita b. r. ¶ Hec q̄ pe maiore exigūt expositiōe; nā baro. fateat matri moniū eē iuris naturalis primeū. qd fateri cogit ex tex. & quia etiā ipse dicit de utroq; iure d̄ naturali. s. & gētiū. Nā solū ius naturale primeū distiguit a iure gētiū secū dū doctrinā cōem. ¶ Sed uidem⁹ q̄ certera aiantia nō utunt matrimonio qd i diuīdū u/ te cōsuetudinē cōtinet. s; utunt cōfusa cōmixtiōe/ quomō igit matrimoniū erit ex iure nature cōi.

¶ Attente cōsidera. q̄ matrimoniū est / de uero & proprio iure naturali. Nam in statu integre natu re fuit contractum in paradiso terrestri. ut genesis. c. secundo & refertur in. c. i. de uoto & uo redem. lib. 6. & in. c. debitum de biga. & i. c. gaudemus. de diuo. unde necesse est iuris esse nature / duplici causa. pri mo / Quia instinctu rationis adam ipse omnium primus parens / statim cum uidit / Euam creatam / Contraxit matrimoniū ex his uerbis. Hoc nunc

an obliga tiō ad anti dora acce dat fideius for.

qd est cōe/ eoz; q̄ diffi nitione cō tinent; pōt dici p̄prie cuiusq; eo rū que cō phendunt

matrimo nium est / de iure na ture prime uo

os de off' bus meis & caro d' carne mea. q' ob rē reliq't
 hō patrē sui & matrē: & adherēbit uxori suē. & erūt
 duo ī carne una. cū igit' īstīctū nature hēc ipā dixerit
 ac matrimoniū cōtraxerit: necesse ē id eē iuris nature
 ut ī. c. ius naturale. i. di. itē cōsidera. q' fuit cōtractū ī
 statu natuf pfecte & nō corrupte. nō dū. n. peccauerat
 adā. ut pater genesis. 3. c. unde necesse ē fateri: matri/
 moniū pura nature rōe cōtractū. cū eo tūc: nihil pri/
 mō parēs nisi rōe egisset. & eēt status pfectus. ¶ Se/
 cūdo: q' qd' cūq' in ueteri testamēto scrip'tū est: qd' ad
 mores pt' ieat: id necesse ē fateri eē secūdū naturā. ut
 ī. c. fi. 9. di. & ī. 5. i. lege. 6. di. qd' ea est rōe: quia natura
 & īstīctiōes q' ex testamēto colligūt. ex eadē dei uo/
 lūrate deriuant. & de hoc dicā ī. gl. matrimoniū igit'
 ē secūdū naturā. ¶ Tertio: subiūgā rōe; theologoz
 q' ea sūt de. l. nature: q' rō naturaliter demōstrat eē cō
 uēntia & utiliora ad cōseruationē generis hūani.
 nā hīc est situs nature finis & p'ncipiū est bonū. & bo
 nū: est secūdū finē. unde cū rō naturaliter uideat: ad
 cōseruationē & p'creationē generis hūani: cōiūctiōne
 solā unius ad unā eē decentiorē: eā naturaliter appre
 hēdit. & hoc ē secūdū naturā. & ita tenet. S. do. 4. sen.
 di. 3. q. 1. ar. 1. & di. 26. q. 1. ar. 1. ¶ Nō obstat q' cetera
 aīantia: ha' ī diuīdua cōsuetudie. nō utant. nā etiā il
 la: ad p'creationē utūtur ea cōsuetudie: q' cōueniens
 est sue speciei. & hēc est illis ius naturale. adeo q' que
 dā aīalia ī quibus ad educationē plis est īstīta solū. itū
 do: seruāt cōiūctiōne ī diuīdua. ut turtures. & colū/
 be. q' (ut iquit plinius) cōiūctiōne fidē nō uolūt. cōem q'
 seruāt domū. & amor sobolis mari & femie equa
 lis. & ex hac cā castigat femia dū pigrius ītrat ad pu
 los & reliq'. ¶ Nec obstat q' id qd' est naturale: ap'd
 oēs gētes uidēus obseruari. ut ī. 5. sed naturalia. īstī
 de iure natu. gen. & ciuili. sed matrimōiū ī diuīduis
 usus: nō obseruabat ap'd oēs gētes: ergo nō est iuris
 naturalis. nā ap'd anglicos. (ut cesar refert si recte me
 mini) cōes habebant uxores: & illius habebātur filii:
 q' uirginē cognouisset. & ut refert arist. 1. li. poli. ap'd
 libicos. hēc uiguit cōsuetudo. & illius filii habebant:
 cuius imaginē ac corporis lineamēta ducerēt. ¶ Re
 s'pōdeo. q' quis ius naturale & lumē recte rōis: oibus
 sit cōe: mox tamē deprauatiōe corūpit ratio ap'd ali
 quos. ut ī illis puiciis eūdit. & ita respōdet theologi.
 ¶ Ex his p'io: illa platōis snia nō est uenerāda ut di
 uīa. cū dicat: q' si oēs hoīes pari cōditōe nascūtur ter
 go nihil priuari ac p'p'riū habere debēt. sed ut pes esse
 possint secūdū iusticiā: oīa ī cōi possideāt. unde iquit
 matrimōia ēēt cōia eē debebūt. sic. n. ciuitas concors e
 rit. & mutui amoris erit cōstrīcta uiculis: si oēs oīum
 fuerit. & mariti & patres & uxores & liberi. ita ipse ī
 li. de re publica. quis. n. sapiēs tuisset plato: & qd' p'
 fuit philosophoz diuī: q' beatas dixit ciuitates futu
 ras: si aut philosophi regnārēt aut reges philosopha
 rent. hac q'ppe philosophi regēdi rōe corrueret gēus
 humanū. & hoc ē unū de paucis quibus mutatis au
 relus augustinus dogmata platōis ut christiāissima fu
 it imitatus. ¶ Ommitto primū: q' cōis oīum posse
 s'io: nō p'tinet ad generis hūani cōseruationē. quis a
 p'ncipio rō illa naturalis ita dictabat. ut idē augus. in
 li. de ciui. dei. itaq' debuisset distigere plato: ne ī cō
 fusiōe uiueremus possessionū ī genere hūano iā de
 prauato: ne mali magis possiderēt. ut pater ī. l. ex hoc
 iure. de ius. & iure. & ī. 5. singuloz. īstī. de re diuī.
 & supra dīserui decere ad hūani generis cōseruatio
 nē: ut domīa eēt distīcta. ¶ Quo ad matrimoniū
 uero: sapiētius rex oīum rector ac cōditor ī paradī
 so īstīuit matrimoniū. & sapiētior etiā ille prius pa
 res q' īstīctū nature & ī statu pfecto dixit: erūt duo ī
 carne una. & nō dixit erūt plures. ut ī. c. gaudemus d'
 diuor. & ut ap' platōe sue snie rōe; q'ramus: dicit: chari
 tatē & cōcordiā se futurā ī ciuitate. sed quo mō pōt
 seruari charitas: ubi nihil est certū qd' amēf' quis tā

pura rōne
 nature ī sta
 tu ītegr' na
 ture fuit cō
 tractū ma
 trimoniū.

dissentit' a
 platōis sen
 tētiā q' uxo
 r' & dōi
 ma debe
 bāt eē cōia

uir amabit mulierē aut mulier uirū: nisi cohabitau
 rit: nisi deuota mēs & seruata iuicē fides efficiat cha
 ritatē: & ubi erit uirtus castitatis: ubi fides cōiugalis
 rursus si oēs erūt oīum: quis poterit liberos tāq' pro
 prios amare: aut quis patrē uenerabit' quē nesciat?
 nā ut iquit de dyonifio dyo. nullus hēt parē curā alie
 noz & suoz. qd' refert ac testat' aristō. i. economico
 ut ī. l. z. C. quan. & qui. quar. par. deb. ¶ Et quippe
 uidet' a sua diuinitate discessisse platōnē. cū dicat: sic
 futurā ciuitatē cōcordē: cū res cōis q'cūq' sit: pariat di
 scordias Vt in lege. cum pater. 5. dulcissimis. de leg.
 secundo. maxime. q' nulla uehēmētior discordiarū
 est causa: quā; unius femine amulstis maribus appe
 ticio. ī qua res: salti exēplis plato ipse potuit admōeri
 & certe rōe satis cōstat ad generis hūani cōseruatio
 nē: cōuenientius esse matrimoniū. ut etiā plerāq' bru
 ta: & maxime uolatilia sinceriora ostēdūt. & ideo ro
 mēe leges: matrimōiū iura tāq' ciuitatis publica: cum
 ex ea ciuitas repleat: honorarūt. ut ī. l. i. sol. matri. in
 aucten. de uesti. nup. ī pri. ubi dicit: q' matrimoniū
 sic est honestū. ut hūano generi uideat' immortalitātē
 artificiose ītroducere. nā dei clemēcia ex filioz p'cre
 atiōe: renouata genera manēt. ita tex. similis ī. l. lege
 C. de leg. here. & ī eadē est snia arist. i. li. econo. ubi p'
 bat matrimōiū eē. secūdū hoīs naturā. dicit. eni uero
 ī ceteris aīalibus absq' rōe id fit: & ī q'ntū nature capa
 cia sūt: & p'creādī gracia solum. ī hoīe uero id cōspi
 cit: q' nō essendi solū. uez ēt bene essēdi rōe mas &
 femia ope mutua cōiūgunt. filiosq' p'creāt. nō solū
 ut id nature tributū ferāt: uez etiā ut cōmoda exide
 suscipiāt. ualētes. n. parētes filios ībecilles labore tuē
 tur & alunt. mox. ībecilles ob senū facti a ualētibus
 eadē reportāt. & simul natura p' hunc circuitū adim
 plet sempiternitatē. hēc pulcherrīe aristō. unde con
 stat matrimōiū societate eē secūdum naturā & ob
 hoc dicit rex. nō eē de iure nature. platōis igit' snia tā
 uera rōe q' etiā legal: sapiētia stare nō pōt. & eā pul
 chre refellit lactan. in libro de falsa sapientia.
 ¶ Insef' secūdo. q' cōcubinatus est cōtra ius natura
 le. nā si uez est matrimoniū esse de iure naturali ex
 hoc sequit' cōtra ius naturale fore q' cūq' fornicatio
 sit. & quicūq' coitus: qui sit extra matrimoniū. nā ī
 ter hoīs maris & femie cōiugatio: determinata est p'
 matrimoniū. ut pater ī tex. nō. & patet ab inicio na
 ture. cū adā adeo ī diuīduā & ī dissolubile cōsuetudi
 nē dīstīauit: q' duo cōstituerit ī carne una. et ideo ī lege
 & ī euāgelio fornicatio ē phibita ergo phibet iur' na
 ture. ut ī. c. 2. di. i. & ī. c. nō est peccatū. 5. i. lege. di. 6. qd'
 etiā rōe naturali ostēdo. nā bruta qd' naturale & bo
 nū est: ī similibus admōere possūt. ut ī auctē. de uestis
 nup. ī pri. col. 3. & uidemus q' ī oibus aīalib' ī qb' ma
 scul' & femia hēt sollicitudinē p'creādī nō ē uagus cō
 cubitus. sed maris ad certā feminā unā uel plures. se
 cundū suā naturā. ut ī auib' q' pene oēs faciūt ī diuī
 duā cōsuetudinē & paria iungunt & nidos suos tāq'
 genitales thoros: cōcordi mēte defendūt. & sectus su
 os: quia certi sunt amat & si aliēos obiceres abigūt
 secus est ī aīalibus: ī quibus sola femia sufficit ad edu
 cādū. ut ī canibus & ī reliquis. at māifestū est q' ma
 sculus requirit' ad educationē hoīs a quo sit ī mori
 bus maxie īstītuēdus. & etiā deīde alēdus. nec femia
 sufficit alterius. n. secūdū naturā nutrire est alterius
 erudire. ut iquit aristō. i. economico: ergo nō debet
 uti uago cōcubitu & ī certo. nec facit hoc secūdū na
 turā suā. maxie si ad rōe; uertamus disputationē. cū
 rōe cognoscat: ad sobolē p'creandā cōiūctiōne uni
 us: ad unā esse cōuenientiorē. hinc est etiā naturaliter
 hoī īstīta cura certitudinis prolis. quia ei īmīet edu
 catio. & p'creatio. ut ī tex. nō. & etiā successio. ut ī. l.
 cū ratio. de bonis dāna. & ī. c. ius naturale. i. di. hēc au
 tē certitudo educādī. & ad succ' s'ionē uotū natura

policia' ari
 sto. ī hoc
 iustior &
 oī rōe cō
 bata.

cōcubina/
 tus est con
 tra ius na
 turale

hoī ē īstīta
 cura certi
 tudinis p'
 lis

Col. 48

le de quo in .l. scripto. unde libe. ff. tolleret / si eēt con-
 cubitus icertus & uagus. ideo cū cōcubitus sit neces-
 sarius ad bonū cōe totius generis hūani: sine quo du-
 rare nō posset / necesse fuit talē cōcubitū terminare. &
 quia aliter / cōuenientius nec cōuenienter terminari
 poterat ut supra exposui / ideo ille prius parēs a quo
 deriuat totū gēus humanū / statū qđ femiā uidit cre-
 atā / lūine eterne rōis illōinarus: matrimoniū contra-
 xit. ut genus suum usq; ad finē mūdi / eodē firmamē-
 to māeret. ut i. c. i. de uoto. & i. c. lex diuina. 27. q. 2. est
 igit illa institutio diuina & naturalis dī qđ i. tex. nro. ideo
 nō licet aliter coire qđ secūdū eā. alias icurrit peccatū.
 ut i. c. p̄dicandū. 22. q. 1. ¶ Nec obstat si quis dicat /
 cū cōcubina se uelle curā p̄lis habere. nā decuit isti /
 tui matrimoniū. quo instituto: nō licet aliter coire. &
 hec ipsa ueritas ē. & ita tenēt theologi. ut sa. do. 4. scē.
 di. 33. q. 1. ar. 3. & q. 2. ar. 2. & secūda secūde. q. 154. ar. 2.
 ¶ Cōstat itaq; matrimoniū eē iuris naturā / & qđlibet
 coitū extra p̄scriptū legitī thori: ē contra naturā. & ideo
 dicitur in le. pbrū. de uerbo. sig. ff. qđ adulteriū natu-
 ra est turpe. Hoc quippe: satis admōet sceleratissimā
 uiuēdi hominū corruptelā. que ueluti i. ceni gurgite
 demersa & oī scelere obuoluta: simplicē fornicatio-
 nē qđ si simplicitate sua nitidā nō dtestat s; collaudat.
 & nō solū i. fornicatione: nō habēt cōmitti cōtra natu-
 rā: sed nec i. ea feditate que nō pōt. p magnitudie sce-
 leris enarrari. Hoc enī uere nefas est apđ hispanos. &
 apđ cātabros: nefādi sceleris nomē icognitū. nam sce-
 lus est: id qđ nō p̄ficat scire ut i. le. cū uir. C. ad le. iu.
 de adulte. At cū lactatio nihil amplius istos appella-
 re possim: qđ p̄cios. & parricidas. qbus nō sufficiat se-
 xus adeo datus: nisi & suū sexū pphane & petulāter
 illudat. Hec ramē apđ huius p̄uinitie hoies: leuia &
 qđ si honesta sunt. (p̄iget dicer) Sed qđ hos fore creda-
 mus: quos nō p̄iget facere: nec enī uerbis aut idigna-
 tione tātū nefas p̄sequi pōt. Vicit officiū ligue: sce-
 ris magni rudo. Insurgēde enī essent leges: & armari
 iura gladio ultore. Vt in dicta. l. cum uir. C. de adul.
 ¶ Ex his etiā infero cōtra itēptationē glose. in au-
 sten. de incest. nup. i. prin. col. 3. Vbi icestas nuptias ap-
 pellat: nature cōtrarias. & cū detestaret crimē icesti:
 dicit siqs egerit que ipia sunt & scelestā & talia cōcu-
 piuerit: q̄lia plurima etiā irratiōabilia admonēt ani-
 malia: exponit glosa admonēt idest faciūt. Sed debet
 exponere admonēt: idest ne hoies faciāt: exēplo sūt
 nā nec ipsa faciūt. Plura enī: sūt aīalia: que se abstinēt
 a coniunctione sui generis. & hoc uoluit dicere. non
 contrariū ut credit glosa.

q̄libet coi-
tus extra p̄-
scriptū le-
gitimi tho-
ri est cōtra
naturā

detestatur
sceleratissi-
mā uiuēdi
hoium cor-
ruptilam.

uera est ex-
positio gl.
nre cū ex-
pōit natu-
ra idest de-
us

natura est
īstrumētū
diuine artis

machina /
ad similitu-
dinē mūdi
ab archie-
nide cōpo-
sita.

¶ Venio ad expositionē glosay. & est glosa priā in
 uerbo. ius naturale. mēdose ip̄ressa Nā ut scribit nō
 loquit apte. Sed est pars glose ultime. s. superioris. &
 tolle uerbū. ius naturale. sup quo uidet posita: & sta-
 tim aptissime itelliges esse partē glose superioris.
 ¶ Est igit prima glosa i. uerbo ius naturale. que est
 glosa subseqns. que exponit uerbū. natura. i. diffini-
 tiōe iuris naturalis positū. & itēptat naturā: idest
 deus. & quidē iusta est & scētā itēptatio. Nā quis pi-
 pathetici deū ip̄sum & nature opificē: cā: potius qđ pri-
 cipiū uocat: plato uero & ceteri diuini qui eū sequūt
 docebāt naturales causas que sole agere & formare
 uident: nō esse primarias. Sed īstrumēta potius esse
 diuine artis cui obediūt & famulāf. qđ manifesto &
 materiali exēplo ostēdif. Nā fabri manus totā mate-
 riā componit. lapides ligna & oīa elemēta ordinat ac
 trāsmutat. nec aliū oculis uidemus agēt: nisi ipsā
 manū. Sed aliter mēte cōcipimus. illa enī manus: ni-
 hil est nisi organū obediēs arti. qua domū quā archi-
 tectus in aīo cōstituit atq; cōcepit: p partes dirigit &
 explicat i. illa quā uidemus materia. Agit igit intelle-
 ctus & animus. cetera uero ei obediētia: sunt organa

Col. 49

& īstrumēta: ex quibus id conficitur qđ uidemus. &
 hoc nec ipsi aristotelis sectatores negāt. cū id uulgā
 apud eos ferat: omne opus nature: opus esse intelli-
 gētie. qđ exp̄sius itelligit: i eo qđ archimedes ficulus
 cōcauo ere: similitudinē mūdi ac figurā machinatus
 est. i quo solē & lunā stellas ēt errātes & uagas cōpo-
 suit: ut motus i eq̄les ac dispares cursus orbis dū uol-
 uitur exhiberet. qđ totū artis rōne cōstructū: regenti
 obediēbat. Natura igit serua est. nec aliud est qđ diui-
 ne puidētie īstrumētū. nā dū ipsa puidet & semp
 cōueniēter i finē boni cōtēdit: nō ipsa ducit: sed duci-
 tur & nō a se ipsa sed adiuina puidētia regit. que i se
 fines & ordies oīuz regē p̄scribit. qđ satis clar ab acha-
 demicis nihil diffenciētes: docēt leges nostre. ut i. l. i.
 in pri. de uete. iu. enu. C. & i. c. gloriosus. de reli. & ue-
 ne. sancto. li. 6. Nā diuina puidētia recti cēsura iudi-
 cii: celestia pariter ac terrena disponit. qđ & uergi. &
 lucanus noster religiose fatētur. Iupiter ē qđcū qđ ui-
 des. & iouis oīa plena sunt. Sed hec ipsa nō iupiter fe-
 cit que saturnus ui eiusdē nature genuit / sed ille est
 regē opifex mūdi melioris origo. qui uerus est deus.
 cuius p̄cipiū. quoniā nō pōt cōprehēdi nec q̄ri de-
 bet qđē. Vnde recte noster etiā feneca li. 4. de benefi-
 natura hoc mihi p̄stat. nō itelligis / te: cum hoc dicis
 mutare nomē deo? Quid enī aliud est natura qđ deus
 & diuina ratio toti mūdo & partibus eius īserta: i-
 ta ipse. Vnde recte glosa nostra (dū ius dicat natura-
 le qđ natura oīa aīalia docuit) exponit natura: idest
 deus. quia eterna illa ratio / pprias īclinatiōes animā
 tibus oībus tribuit. qđ & uergi. rursus ostēdit. nunc
 age naturas apibus. quas iupiter ipse addidit.
 ¶ Secūda expositio glose est: qđ uerbū uatura. i. diffi-
 nitione cōclusū. ponatur i ablatiuo. itaq; sensus est
 ut id sit ius naturale. qđ ipsa natura docuit aīalia. id-
 est ius qđ docet mediāte natura. qđ si tenemus: certe
 recte sequitur ius naturale esse illā supiorē rationē /
 docētē aīalia mediāte natura. Nec abiiciēda uidetur
 talis expositio. quīs glosa qđ dicit aradice nō sentiat
 nā secūdū qđ methaphisici docēt / ius naturale ē ip̄es-
 sio diuini luminis & p̄cipatio legis eterne. Vt fan.
 doctor. 4. di. 33. q. 1. ra. i. & priā secūde. q. 91. ar. 2. cū igit
 sit pars qđā legis eterne. que oīa aīalia docet me-
 dia & īsta natura uidetur dici posse / qđ natura ut in
 īstrumētū ponatur i ablatiuo. nā deo natura cōpara-
 tur ut īstrumētū illi qui p̄cipaliter agit. ut scētus do-
 doctor. 4. di. 5. q. 1. ar. 1. & priā secūde q̄sti. 1. ar. 2.
 ¶ Hinc abiiciēda est sthoicorū sentētia. qua trade-
 batur mūdū ip̄sū animātē & sapiētē esse. ip̄sum qđ co-
 noscebāt uel potis ignorabāt deū. Nā si nec celū nec
 terra nec mare / que mūdi sunt partes. diū esse nō pos-
 sunt / ergo nec mūdus ip̄se totus deus est. Sed qa deū
 & causay opificē ignorabāt. inferioribus causis & ip-
 si īstrumēto dei nomē adiecerūt. Vnde plinius deū
 ipsum ignorās / naturā parētē. & regē opificem sepius
 appellat. Sed natura īstrumētū est artis diuine & ra-
 tionis eterne. ratio autē eterna est cōceptus guberna-
 tionis regē in ip̄so deo ut sepius describūt theologi.
 Sed hec p̄terire liceat. ¶ Ex his etiā colliges / ni-
 hil i legibus nisi ad ordinē qui i deū tēdat agi posse.
 Probat. quia oīs lex debet esse secūdū naturā. Vt
 in. c. erit aut. 4. di. At natura est ratio artis diuine in-
 dita rebus: qua mouētur ad suos fines. Vt pater ex
 supra dictis. qđ theologi sepius fatētur. Vltimus autē
 finis est deus / quia est primū p̄cipiū. Igitur lex non
 pōt deuiare a rōne diuina / qua in deū tēdit / quia de-
 bet esse secūdū naturā. qđ latius exposui in libro de
 ultimo iuris fine.
 ¶ Tertio ex his colligemus rōnē eius qđ uulgo di-
 citur / aliā esse naturā natura tam: aliā naturā / natu-
 ratē. idest deū. nā natura idest īstrumētū qđ deo su-
 mitur p deo. rāg p agente principali. Vt i glosa no-

oē opus na-
ture opus ē
intelligen-
tie

abiiciēda ē
sthoicorū /
sīa qua //
mūdū & //
naturā re-
rū opicem
& parentē
tenebat

qd sit natu-
re qđ rō e-
terna

pbat i legi-
bus nichil
agi posse //
nisi secūdū
ordinē qđ i
deū tēdat

qd dicitur
natura natu-
rās natu-
ra natura-
ta

stra. & exemplū est i. l. sed & si restituat. §. si. de iudiciis. ita notat glosa i. §. cōditiones. insti. de uerbo. obliga. & i. l. respiciendū. ff. si certū. peta. & i. eadē. l. 3. & restituant. §. si. ibi enī siqs uxore pgnante; & uno relicto filio decesserit; filius nō poterit petere creditoribus dimidiā partē debiti paterni; quis postea unus sit natus. nā & si in reze natura uerū sit unū nasciturū; nos tamē ignoramus: ecce q̄ reze natura sumit p natura naturate. idest p deo. & nō p natura naturata. Vt in. l. respiciendū. & in. §. cōditiones. su. al. ita dicebat ubiq̄ glosa. ¶ Sed certe nō iuste. & credo eā male itelligere iuris cōsulti sententiā. Prio igit id teneas: q̄ nature naturati: oīa diciū esse p̄sentia. & nature naturate: oīa nota sunt: que p̄terita sunt & p̄sentia. ita notat bar. in. l. cū qdā. §. suū. & i. l. uentre. 3. col. de ac here. Ergo si unus solus est i uentre: certū est i reze natura unū esse. & hoc p̄sens est. nec est hec notitia futurorū: sed p̄sentū. unde cū i ipsū oīa p̄sentia & futura habeat cognita: ut hēt ip̄a natura naturata: dicit quo ad ius cognitū eē: quot sint i uentre. & secūdū q̄ sunt i uentre: ita hereditas defert. ut patet i. §. suū. i. dicta. l. cum qdā. & ibi bar. & bal. & i. l. illd de peti. here. itaq̄ quoad ius & naturā: certū est quot sint in uentre. & ideo p̄portione secūdū naturā: certa fert hereditas. Vnde cōformat hoc cū eo qd̄ dicit: cōditionē p̄sentē nō suspēdere obligationē que iuris est: quia i reze natura uerū est: cōditionē p̄sentē extare. uel nō stare. & ius natura cēset. Cōformat igit & de eadē natura loquitur tex. i. l. respiciendū. & i. §. cōditiones. & i. l. Sed & si restituantur. §. si. su. al.

glo. nō re-
cte itēptā
tur. l. sed &
si restituā-
tur. §. si. d
iudi.

id est certū
p reze natu-
rā. qd̄ secū-
dū eā futu-
rum est

emendat /
qd̄ mēdo-
se legitur i
eo. §. si.

defendit
glosaz ex
positionez
q̄ ius natu-
rale possit
itelligi di-
uinū etiā a
p̄ iure cō-
sultos.

¶ At forsq̄ oppones. q̄ in illa lege. S; & si restituat. dicit: p reze natura certū esse: unum nasciturū. Ergo ista certitudo est de futuro. & rursus subiūgit i reze natura oīa esse certa. cū futura utiq̄ fierent. Hoc igit nature naturati: idest ipsi deo cōperit. & hec fuit in rencia glosaz. ¶ Attentius tu cōsidera: q̄ si uerū est unū esse in uentre pleno: mortuo ipso testatore: ue rū est etiā p reze naturā: unū esse nasciturū. nam quis nos qd̄ i uentre cōcludit ignoremus: natura tamē cer tū est: qd̄ sit i uentre. & ex hoc certo secūdū eadē natu- rā: etiā id futurū iferit. §. qd̄ sit nascēdū. ista igit cogni- tio de futuro: est de futuris que p reze naturā iferūt a p̄sentibus. & hoc est qd̄ ibi dicebat paulus iuris cō- sultus: oīa esse certa i reze natura. cū futura utiq̄ fo- rent. & ne legas fierēt. ut mēdose legit. nā si unus so- lus est in uentre: utiq̄ futurū est unū esse nasciturū p reze naturā. Hec igit nō est illa diuina sciētia: cui & fu- tura oīa: ueluti punctus circūferētie parēt ac cōstant. ¶ Similis casus est i le. nā & si cū moriar. cū. l. seq̄n- ti. de con. idēbiti. & i. l. si pupillus. §. qui sub cōditōe de noua. Vbi q̄ndo cōditio est secūdū naturā futura nō ipedit obligatiōis ortū. ut si p̄mito cū moriar: q̄a ex natura hoīum me moriturū certū est. hec tamen futuri cognitio talis est: que nature hoī tribui possit nec ea refertur ad naturā tantum naturantē. ¶ Subseq̄nter glosa n̄a notat: q̄nq̄ modis dici ius naturale. & his modis distinguit ap̄d nostros iuris magistros. ego uero: rōnez cuiuscūq̄ iuris naturalis ad eundē finē cōponā & ordinabo. Igit primo ius na- turale dicit lex mosaica. ut instituta de obli. que ex de- licto. §. i. ita dicit glosa n̄a. idē tener glosa i dicto. §. i. & i. l. ff. de furtis. ubi dū tex. dicit: furtū eē lege na- torali phibitū: exponit glo. idest lege diuina. Vt qd̄ tibi nō uis: alteri nō facias. itē & illud. furtū ne facias. Sed bar. i. l. ex hoc iure. §. col. ad finē. ifra eodē: rep̄hē dit glosaz itēptationē: quia cū iure cōsulti ignoras- sent hec diuina p̄cepta: nō apte ad sententiā iuris con- sultorū: talis itēptatio refert. ego recordor i. l. legiti- ma de pactis glosas illas defendisse & nūc etiā nostrā defendabo. lex enī mosaica & deinde lex noua que nobis a deo tradita est: quippe quo ad mores natura

lis est & eius ueritas quo ad ea etiā que fide tenemus ex hoc dilucide nobis cōprobat q̄ nihil i p̄ceptis ha- bemus. nisi naturale simplex sincerū honestū & a p̄- fecissīmo cuiuscūq̄ generis uiro p̄babile & dignum. Quid enī; statuit plato qui itē methaphisicos reli- gione ac pietatis cognitiōe ap̄d oēs gētes claruit: qd̄ nostris p̄ceptis nō cōueniat: adeo ut aurelius augusti- ritate oībus antepōndā. si aut rōnibus agēdū sit: ap̄d platonicos reperire se dicit: qd̄ sacris christianorū lit- teris nō repugnat. idē dionysius & euseuius. ac idē aurelius inquit i libro de uera religione. platonici pau- cis mutatis xpiani fierēt. & in cōfessionibus testatur. phemiū iōanis euāgeliste ferme totū se ap̄d platonicos reperisse. In moralibus uero que rōne ostēdi pos- sunt: nūq̄ qd̄ ab initio inuentus est qui mores euā- gelicos nō esse tenendos rōne ostendat. Legas senecā n̄um moralis philosophie simplicissimū magistru qui nihil defidet. sed totus nostris p̄ceptis cōsenties paulū apostolū christianū admirabat. legas i morali- bus aristot. legas ipsum cicerone; moralis sapiencie diligentissimū magistru. Omnes hec n̄a p̄cepta asse- quunt. natura quippe cōstat. Nā cū natura sit artis di- uine instrumentū. nihil natura istruī pot qd̄ ab eadē arte diuina nō p̄cedat. ut in. c. nō est peccatū. §. i. his sexta di. & in. c. fi. 9. di. q̄ licet nō sint uerba augustini Sed a cōpillatore in ferta (quis aliter erroi dixisse re- cordor) in hoc certe uera sunt & necessaria rōne p̄- batur. Rursus nihil a diuina uolūtate statui pot qd̄ sit cōtra ius nature: quia eadē uolūtatis sibi pugnare nō pot & ideo qd̄cūq̄ diuinū est id naturale est quo fit ut ius naturale diuinū appellat ut i. c. si. de cōsue. & i. c. 2. di. 1. Vbi dicit diuinas leges natura cōstare. pa- tet igit q̄ iura naturalia diuina appellantur.

¶ Verū si dicas q̄ iure cōsulti ignorabāt hec nobis nota: respōde q̄ quis hec ignorasset. cū tamē acade- miā platonis sectarent ut patet i. l. 2. ifra eo. oīa natu- ralia ad nature parentē; ac opificē referēbāt. Vnde re- de diuina esse cognouerūt quo fit ut iure cōsulti se- re semp iusta p̄cipiūt que dei uolūtati cōueniāt & ic- circo post lucem nostrā a uera ecclesia cōprobat. Ius igitur nature diuinū recte appellat ut glosa n̄a dicit ¶ Verū forsq̄ oppones deū q̄ndocūq̄ a p̄ceptis natu- ralibus deuiasse q̄nimo adulteriū p̄mississe qd̄ est na- tura turpe ut in. l. p̄brū. de uerbo. sig. ut refert i. c. Gaudemus de diuor.

¶ Aduerte ne decipiaris q̄ deus nihil agit cōtra p̄ce- pta que per rationē nature ipse cōstituit. Quod dup- liciter esse potest: uno modo quia deus instituit p̄ce- pta aliq̄ ut pluribus cōuenientia / nō ut oībus & per oīa semp i mutabilia. Vnde siquid ab eo dispensat ex cā alicui nō cōuenienti: nō dicit fieri cōtra lege mna- ture nec cōtra dei p̄cepta / ita intelligit tex. i. c. gaude- mus de diuor. & ita docet. s. doctor. 4. senten. di. 23. q. i. ar. 2. ad. 2. & di. 46. q. i. ar. 2. & sepius. ¶ Alio mō cōsidero deū nihil facere cōtra p̄cepta naturalia nec cōtra naturā. quia suis p̄ceptis nō subest. nec naturā aut p̄cepta cōstituit. ut eis subesser. hoc. n. est cōtra rō- nez recti ordinis. ut supiora subsint inferioribus. ut i. c. cū inferior d̄ maio. & obe. & i extra: bōifa. oclau. eo- ti. cū igit p̄cepta naturalia nō sint ip̄posita sibi ipsi: si quid ipse faciat nō est cōtra p̄cepta q̄ ipsi nō p̄cipiūt. ¶ Nec arguas a p̄cipib; qui legibus natura tenent ut i. c. iustū. 9. di. & i. l. digna uox. de legi. C. & i. l. ex ip- fecto. de leg. 3. ipsi. n. nature subiiciunt. quo euenit. ut ipsa nature rōne teneat. ut i. c. 1. De p̄ba. Sed Deus ipse est ip̄sius nature p̄iceps ac opifex sup̄mus. unde lege nature cōstrigi nō pot: quo fit. ut qd̄cūq̄ fecerit nō sit cōtra lege nature. nec iustū dicit qd̄ ipse uult quia rōne sit iustū. §. quia ipse uult. est. n. sup̄mus ille iustū a quo oīa iusta deriuat & ex quo iusta dicunt.

platonici i
paucis q̄ i
gnorantū
dissentiat
a christia-
nis

ap̄d que cū
q̄ uix na-
tura p̄fecti
simū & a
p̄d oēs gen-
tes sunt p
babilia mo-
ralia utrius
q̄ restamē
ti.

aristo. cice-
ro & senec-
ca cogni-
tione natu-
re euāgeli-
cismorib;
cōsentiant

iuris cōsul-
ti academi-
am platonis
sectabant.

deus nihil
agit cōtra
naturā

qd̄cūq̄ iu-
stū iō iustū
est q̄a deus
ita uult.

Col. 52

Col. 53

tota natura diuine uoluntati consentit

ius gentiu cu genere huano est prodirum

ius natura le dicitur pterioru.

no oia aia/ lia utut co iustioe nec oia filios a lunt.

ius natura le no solu; circa aialia uerfat sed et circa ele meta & reliq omnia que natu/ ra constar.

ho mior e mudus in/ quo elemé toru & totu totius mu di ro conclu ditur

fatebimur tamen q qdciq morale diuia uoluntate nobis pceptu est id natura constar. q tota diuine uoluntati consentit ut i disto. c. 2. di. 1. & in glosa nra.

¶ Alio mo secudu glo. nra; dicit ius naturale idest instinctus nature. ut i tex. nro. quomodo aut itelligatur instinctus nature dixi sup tex. & dica etia; late in glo. sup uerbo coniugatio.

¶ Tertio modo dicit ius naturale qd est ius gentiu ut in. s. singulor; insti. de rez; diui. Et nota q ius naturale est ius gentiu appellatu. qd cu genere huano reru natura pdidit. Vnde no est consideradu aliud ius naturale prius: ex quo sequit q male desiguit inter ius naturale primeuū & secundariū; & etia iter ius gentiu primeuū & secundariū. dixi late sup tex. & dica in le. manumissiones. & in l. ex hoc iure.

¶ Quarto modo dicit ius naturale pteriū. ut i. l. 1. de mino. ff. & i. l. 1. ff. de pactis. cu simi. qd ea rone est quia pter fere semp natura ipsam sequit. Vt i. l. 1. ff. unde liberi. & i. s. emancipati. insti. de here. que ab in test. deferunt cu similibus. & i. l. 1. d. doli excep. i. l. 1. de pactis.

¶ Quinto modo dicit ius naturale qd equū & bonū est. ut i. l. penul. infra. eo. & i. c. ius naturale. 1. di. Aduerte tamē q oēs isti modi nihil differūt in hoc qd bonū & iustū est. ut dicebā super tex.

¶ Glosa i uerbo oium aialiu tacite opponit contra rex. Nā uidemus q aliq sunt aialia que ex aliis nec gi nuntur nec pcreant. ut quidā dicunt de uermibus.

¶ Et glosa duplicē dat sensu. Tu clarius expone q no dicit: liberor; pcreationē & maris & femine coniugationē esse oium aialiu. Sed q aialia que his utiē mouent iure nature. nam plura sunt aialia terrestria aqtilia & etia uolatilia que sine cōiūctione pducūt. & plura sūt que filios nō creat ut de phenice plinius li. x. testat: que dū senescit: casia thuris q; furculis cōstruit nidū & replet odoribus & supemoris. Ex ossibus deinde atq; medulis nascit ceu uermiculus: deinde fit pullus. & uipera: ex partu occisa manet. igitur nec phenix coit cū sola fix: nec creat cū premoriat. & idē de uipera. Vnde filior; pcreatio nō est oium aialiu nec educatio. q oia itellige ex ista & inata cuius rei natura.

¶ Sed extra glosa; oppono cōtra diffinitionē & cōtra uerba nostri rex. Vbi ius naturale cōcludit tātū i his que homini cōpetūt ex natura sensu riu aialis & ex natura rōnali. Sed siue ad alia referamus ius naturale: siue ad hominē ipū; plura sūt que iuri nature cōpetūt q i lege nostra exprimāt. nā si ad alia referamus oia iustitia & lege nature regūt. omitto celestia ut altiora. ad elemēta tamē sermonem reduco. nā ignis dū se itra spere sue terminos continet naturali iustitie parat. & dū ignē ascendit ac pducit: naturale fecūditatē adeo infra obseruat. idē de aere aqua & maxie terra. ac de plātis que uegetatiuā naturā custodiūt & ea ducūtur. qnimo animātia appellāt. At in his oibus sumā rōne obseruari ex eo constar: q oia sumi pīs picipatu regūt ut picipue docebat plato que etia aristoteles sequit. i. ethicoz. cum dicit q oia habēt aliqd diuinū natura. & ut supra dicebā iupiter est qd euz; uidet & iouis oia sunt plena. qd ē legislator testat in pri. l. 1. de uere. iure enuclean. omniū enī elemētoz; dispositio i orbē terraz; diuina puidētia est pducta. idē habemus i. c. gloriosus. de reli. & uenera. scōz. li. 6. Constar igit q ius naturale nō solū uerfat circa animātia. Sed etia circa alia uniuersa que i rez; natura pducta sunt. ¶ Vex; si ad hominē referamus: plura sunt i hoie q ea que ex genere aialis sibi sunt innata. est enim ut uulgo dicitur machrocosmus. idest minor mudus. nā ut ait trismegistus & lucretius i hoc ipso mūdo sunt quatuor elemēta hēt enī homo aliqd ignis aeris aque & terre: ignis rōne calor uitalis obseruat. aeris uero spiritus / a que sanguis / terre / caro ipsa. itaq; corpus ex elemētis cō-

ponitur. ut i. c. nō debet. de cōsang. & affi. hēt et plātag; aia; uegetalē: brutoz; sensū rōne & angelicā mētē: ac dei & eterne rōnis arbitrio: regētis similitudo i ipso cōspicit. Vnde cū homo i se cōtineat oia que in mūdo sunt ac nature iure plura habeat q ea que i lege nra sibi tribuat. nō recte ius naturale: nec quoad reliq; nec quo ad ipsū; hoie; diffinitur. Nam etia ut alias dixi secutus. s. docto. i. clinatiōes aliq sunt ei inste secudu naturā qua aliquid est & hac ipsa iclinatiōne picipat cū oibus entibus & cōpetit sui ipsius desētio. ut i. l. ut uim. infra. eo. & i. l. 1. s. eū igitur d. ui. & ui. ar. i. c. olim. de resti. spo. oī enī entia natura tributū est ut seipsū; defendat. ¶ Respondeo dupliciter prio modo q hic diffinitur ius naturale nō put est uniuersalis ratio artis diuine: que animātia & nō animātia & oia que sub celo & i celo sunt regit ac gubernat. Sed diffinitur put est ratio naturalis que homini ut aiant cōuenit & ut rōnali. eodē modo intellegit cicero li. 1. officioz. picipio generi aiantiu. omni est a natura tributū & reliq;. Nā quis homini conuiniat naturaliter. ut ei qui aliquid est: non tamē desinit cōuenire ut aiali & potius ut homini: si enim se ipsū; defendere cuiusq; est a natura innatū: specialissime aiali qui cū sentiat: magis picipat ex tali rōne. & specialissime homini qui est uerus piceps eiū dē rōies

¶ Vel si ab alti ori radice hec cōprehendere uelis: cōsidera q cū mūdus ac oia que in eo cōcludūtur hois causa & rōe sit creata. ut i cle. si dominū. s. odiuini de reli. & uene. scō. & ob hoc totū mūdi ratio & artifi ciū in hoie sit cōstruētū & iterclusū; certe dū ius naturale hois describitur: totius nature ius descriptū esse censetur: quia in hoie cuius causa sunt oia naturalia: ea ipa cōtinētur. Simili modo iterpratur theologi illud redēptoris nostri pceptū. quo dicitur euāgeliiū pdicandū omni creature. nā brutis nō est pdicandū. Sed hoibus. i. quib; ois creatura cōtinet. itaq; in hoie sunt oia. cuius ius descripto: describitur oia facit diuina illa pici mirādulani sup genesi qra expositio. ubi in hoie totius mūdi figura ac rōne contineri expōit. ¶ S; si dicas q ius d quo i tex. nro ē de brutis aialib; est descriptū: fateor. Sed iter aialia hois q aialē: nō brutis describitur de quo sup rex. lati) loquor. ¶ Glo' a i uerbo cōiugatio cōcludit q illicitū cōcubitus sit de iure naturali. nec obstat q sit illicitū qa prius motus naturalis est ipunitus: & ppter se que nō oblectamētū cōtrahit uēiale peccatū. ppter factū uero: cōtrahitur peccatū mortale si subsequitur. ita dicit glo. ¶ Aduerte & glo. declara: q illicitus cōcubitus ē de iure naturali. idest motus ad illicitū cōcubitū: quia i differētē ad licitū & illicitū mouemur: & hoc est q dicit prius motus nō ē i hoie: put. n. natura cōis oiu aiantiu iterlicitū & illicitū nō distinguita hi motus qui ex natura cōi hois sūt inati pueniūt i differētē: nec distingūt iter licitū & illicitū & ob hoc sunt sine peccato. S; aduerte q natura hec ipsa idifferēter dedit ut hō qui deū ipsū mētē & intellectu rōali affimilatur licita semp efficeret & ab illicitis rōne se subtraheret. ut i opibus suis hō dei exēplū & deo similis: demū corpore terreo solutus: ei cōiūgi ac ipsa beatitudie frui posset. Hac igitur cā eterna rō nobis idifferēter iseruit has iclinatiōes. & iō sūt iuris nature.

¶ Vex; cū glo. dicit q si factū sequit ē pētū; recte ē dictū. S; forsaz; credis q etia ite factū ipa uolūtate cōgrahitur pētū; ut i decalogo pceptoz; quo cōcupis cētia phibetur. & est radix oium maloz. Vt dicit in c. nā concupiscētia. de cōsti. & i auctē. ut iudices sine quoquo su. s. cogitatio ¶ Responde q i peccatis uolūtas est agēs. ut i. c. cū uolūtate. de sen. ex. i. l. cogitationis. ff. de pēis nā cū peccatū sit quid commissū contra rationē: si uolūtas rationalis aliquid uelit contra rationē i hoc ipso peccat. & ipsū uelle ē actus peccati

Respondeo obiectis & defendit diffinitionē

dū natura/ le hois ius describitur totius nature ius cōfēf descripi.

motus ad illicitū cōcubitū est d iure nature

nō tamē cōitus ipse cā rō debet esse superior

qua rōe i/ clinatiōes/ sensualitatis sint iuris nature.

quandoq; actus peccati est sola uolūtas

quia. ut dicit augustinus i. h. d. du. ani. peccatū est uolūtas retinēdi uel cōsequēdi qđ iustitia uetat. nā aliqn do peccatū est actus exterior a uolūtate impatus: ali qndo solū uolūtarius ut docet. s. doctor pria secūde qđsti. 71. ar. 6. & ita itellige glosam nostrā & supiora.

Subsequēter glosa dicit qđ quis motus ad matrimonū sit de iure naturali. Actus tamē matrimoni uel copule carnalis nō est de iure naturali.

copula ipa carnalis ē iuris natu re

Sed attērius cōsidera qđ actus & cōiūctio est de iure nature. nā natura iclinationes dedit ad actū. ergo actus est secūdū naturā: quia id ad qđ aliqd ordinaf prius est i agēte ut dicūt philosophi. & i aucten. multo magis. C. de sa. s. eccle. & ut dicit aristo. i. ethi. ēt uoluptates habēt aliqd diuinū natura. quas deus nature ad sui cōseruationē hūano corpi i seruit. Et ea; ipsa; cōiūctiōne carnalē esse legis nature patet i. c. de bitū de bigamis. & i. c. gaudemus de diuor. Nā nisi cōiūgiū cōiūctiōne haberet carnalē cōmixtiōne cor poreā: nō p̄tineret ad illā cōiūgiū designādū: qđ iter christū & ecclesiā p̄ carnatiōis mysteriū est cōtractū & hoc est qđ adā prius oīum parēs i statu nature p̄fēcte dixit qđ erūt duo i carne una: ut genesis. c. 2. & qđ cōiūctiō ipsa corpore sit de iure nature i quis parēter natura ostendat. satis etiā cōstat ex tex. n̄ro: i bimarīs & femiē cōiūgatio quā nos matrimoniū appellam9 cōiūgatio igiē ut maris & femine est de iure natur.

an iure nature iudicatur ad peccatum

Ultimo glosa tenet ad peccatū iure naturali nos moueri. idē tenet bar. hic. qđ i ducimur iure naturali ad peccatū. fundamentū sumūt ab aucten. de resti. & ea. que. 11. mēse. col. 4. Vnde dicebat bar. hic fornicatiōne ēē iuris naturalis. idē iōā. de pla. insti. eo. i prin.

In primis cōtra supiora urget diffinitio augustinī: qui peccatū ita describit. peccatū est: dictū uel factū uel cōcupitū cōtra legē eternā. quā diffinitioē; defendit & obseruat. s. doctor. pria secūde qđsti. 71. ar. 6. & q. 76. ar. 2. ius uero naturale ab eterna lege p̄cedit. ut patet p̄ glosa; primā huius. §. & supra satis ostensū ē. igiē iure naturale nō possum9 iduci ad pctūm.

hō natura ducitur ad pprias iclinationes sed dū ex his infert ad peccatū deuiat a natura rōali.

Preterea oē qđ est cōtra naturalē iclinationē ē peccatū: quia cōtraria ē legi. nature. ita dicit. s. doctor secūda secūde qđsti. 133. ar. 1. Vbi ex hac rōne p̄bat / hominē meticulosū: i hoc ipso peccare. & p̄bat i. c. fi. de cōsuetudie ubi id est peccatū: qđ sit cōtra ius naturale. & dicit idē. s. tho. qđ peccatū nihil aliud est qđ de ficere a bono qđ cōuenit alicui secūdū naturā suā. pri ma secūde. q. 109. ar. 2. & ar. 8. Sequit̄ igiē qđ iure nature nō possumus peccare. cū tūc peccamus cum cōtra ius naturale aliqd cōmittimus. Preterea ius naturale est equū & bonū. p̄bat quia est species iuris ut i. §. Hui9 studii. ar. ius equū ē & bonū. ut patet i principio le. n̄re: ergo ius naturale est equū & bonū qđ & exp̄s se dicit i. l. penul. ifra. eo. ti. & in. c. Ius naturale. i. di. Quomodo ergo est possibile. ut exequo & bono in ducamur ad peccatū? Ego ita dicerē qđ homo natura ducit ad pprias iclinationes: sed dū ex his ifert ad peccatū: deuiata natura rōnali: que debet esse superior secūdū hois specificā naturā. ideo cōtra naturā peccat. & ita itelligit supior augustinī diffinitio & reliqua. Nec obstat tex. i quo glosa & doctores sumūt fundamētū. i dicto aucten. de resti. nā ibi dicit qđ ex cōcupiscētia naturali p̄cedebat ille partus im p̄batus & adulterius. & fateor qđ naturalis est cōcupiscētia qua quis ducit ad actū cōiūctiōis carnalis sed cōcupiscētia ad adulteriū non est iuris naturalis. immo ideo est detestabilis: quia diri gitur ad modū nature prohibitum. nam adulterium natura est detestabile & turpe. ut in. l. probrum. De uerbo. sig. ff. & etiam dicam inferius. Facit qđ dicitur i aucten. Quibus mo. na. effi. leg. §. fi. ubi talis dicit exitus peccatricis cōcupiscētie. Dū uero dicit qđ fornicatio est de iure naturali. satis ostēdi cōtrariū i. §. n̄ro.

dū ex eo notauī matrimoniū esse de iure naturali. Nec obstat id qđ sum iē p̄ cōtrario fundamento qđ filii uaturales iuri naturali primeuo restituāf. Ut in aucten. qbus mo. na. effi. sui. §. natura. & i aucten. qbus modis na. effi. leg. §. si uero. post prin. si igiē restituitur iuri nature quo legitimi nascebantur. sequitur qđ iure illo ex fornicatione nati. erūt legitimi. qđ clare illa iura uidētur asserere cum dicāt qđ ab initio iure nature oēs idēfferēter liberi nascebāf. & ob hoc filii: quis nō sint nati ex matrimonio dicūtur naturales. quia uege est secūdū naturā esse genitos. ut plane uidētur cōstare ex illis aucten.

expōit aucten. de resti. & de ea q. 11. men.

Sed hec altius sunt p̄fanda. nā si uere itelligim9 falsum est qđ filius qui est natus extra matrimonin; sit natus secūdū ius nature: quia secūdū legem ac ius nature: oēs legitimi nascebātur. qđ plane constat ab initio regē. nā cū primi oīū; parētes a deo sūt creati: primū fuit cōtractū matrimoniū. ut genesis. c. 2. & i. c. i. de uoto. & uoti. redem. li. 6. & in. c. debitū de big. nec illo iure erāt cōsticti legitimi a naturalibus. qđ oēs legitimi idēst secūdū legē nature ex matrimonio nascebāf. quinimo cū matrimoniū fuit cōtractū erat status p̄fecte nature: quia ut patet genesis. 2. & 3. cap. nōdu; primus parēs ceciderat a statu p̄fecti oīs ex quo sequit̄ liberā fornicationē & cōcubitū nō ēē secūdū eadē naturā. & hoc est qđ dicitur qđ oēs legitimi ab initio nascebātur. ut i dicto. §. natura. & i. §. si uero. itaq; nō est itelligēdū qđ ab initio qui ex fornicatione nascerētur: essent legitimi. Sed qđ ab initio oēs nascebātur ex matrimonio & ideo legitimi. nā nō erat nota fornicatio quā libido itroduxit & ex ea deide legitimi: idēst secūdū leges nature geniti disti guebātur a naturalibus tantū.

nati ex fornicatiōe iuri naturali nō erāt legitimi

nec secūdū ius nature nascebātur.

Nec obstat argu. qđ naturales restituūtur antiq̄ legitimatiōi qđ oēs legitimi nascebātur. nā itelligēdū est eos restituātūq̄ legitimatiōi generis hūani: nō tamē pprie legitimatiōi quā nuq̄ habuit qđ ex matrimōio nō fuit gēitus. & ita ellities ex snia illius. §. natura. & i dicto. §. si uero. & habemus casum singularē qui exp̄sse i simili hoc notat in. l. 2. de nata. resti. ff. Nec obstat qđ tales filii nati ex fornicatiōe dicātur naturales: nā nō dicūtur ex naturali iure. sed quia sola natura genuit. nō honestas cōiūgiū. ut i. c. fi. 32. q. 4. & eos itroduxit castitatis casus nō ius naturale. ut i dicto. §. natura. Nec obstat tex. i aucten. qbus modis. na. effi. sui. §. al. i. §. generaliter. ubi i iuri naturali manēt. nā itellige. qđ manēt i iure naturali: idēst i iure qđ naturalibus cōpetit. nō tamen. qđ sint nati iure nature. & ita recordor respō disse latii i. l. gallus. §. & qđ si tātū. ff. de li. & posthu.

naturales du; legitimat; restituantur iuri naturi gēris hūani. nō eius qđ nō ē legitime natus.

qđ filii naturales appellant.

Ultio qrit hic bar. an sicut pater iure naturali: teneatur alere filii; ita teneatur filius alere patrē: guyl. teneatur nō teneri qđ nō puenit casus ex ordie naturi ut in. l. nā & si parētes. de ioffi. tes. bar. dicit qđ quis nō teneatur ex hoc iure nature: teneatur tamē ex uniuersali regula naturali qđ beneficiatibus bene facere de certidē tenet pau. de castro. & reliq. Attēde qđ eo dē iure naturali teneatur filius allere patrē quia pater est: quo p̄ filiū. quia eadē ratio sine cōstitutiōe hoc dicit. ut i. c. ius naturale. i. di. ar. si dicas qđ est iuris gētiū qđ gētes eo utūt: ego nō nego qđ si ius gētiū si gētes eo utūtur. tamē rōe & natura itelligo qđ quis nuq̄ gētes eo iure fuissent usi: decet & est licitū: ut filius patrē egentē alat. & finge qđ adā prius parēs sēili egestate laborasset. quippe filii eius tenebant iure nature. qđ etiā cōprobat aristo. i pri. economicē: ibi parētes filios p̄creant nō solū. ut id nature tributū ferāt: uege etiā ut cōmoda exinde suscipiāt. ualētes. n. filios ibecilles suo labore tuētur: mox ibecilles ob senia facti: a ualētibus eadē reportāt. & simul. natura p̄ hūc circuitū adplet sempiternitatē. Ecce qđ creatiōis natura hāc hēt rationē ut filii etiā parētib; subueniāt.

p̄ egenus iure pprio nature ē a filio alēdi.

Col. 56

facit etia qd plini... i. l. x. de aialibus refert de murib9...

ELVTI ERGA DEVM RELIGIO

Miradu sane ac alacri me te recedendu e...

huani istitutiu: ipsam uidelicet ueri dei religione; ex...

pria & po- rissima ps iusticie est religio dei de pietas

religio est solu huani generis no etia bruto ru.

Col. 57

sibi appetunt mala cauēt latibula parāt: quis enī illas artificiosas apuū ædes; castra; & re publica eaz nō ad...

hō non est hoc qd uide- demus fra- gile & ter- renuz sed aius ipse

aius qui // deosimilis est deū na- tura colit

paradoxa pitagoricū hoies mi- grare i bru- ta

imagines/ dei obser- uat hō qui rōe regit p- pria inclina- tiones

prest simil- limū dei si- mulacrū.

que; quis incestuosū reuereri li- cet.

patrie parē- dū est ordi- natione et // arte diuina.

rei publice gubernatione: exordiū sumit a sacris & religiosis & a senioꝝ cōsuetudie & cōsilio. Prio igit collēdus est deus: eiq; obediēdū. deinde parentibus ac patrie. Hinc bar. iferebat ex tex. nfo i. l. iulianus ueꝝ debitorē. 8. col. de cōdi. idebi. ff. & i. l. si quis p eo. & i. l. e. cū lex. de fide ius. paulus de castro i. l. si unus. §. pa ctus. ff. de pactis. q; ex pcepto ciuilib legis: orit natu ralis obligatio. nā si quis iure gētiū tenet legi: seq uif natura esse obligatū. Vt i. l. cū aplius. §. is natura. de reg. iu. & i. l. oēs populi. ifra. eo. & i. §. qd uero. isti. de iure naturali gētiū & ciuili. nā si iure gētiū teneor: te neor & naturaliter. quia ius est qd ratio naturalis in ter oēs hoies cōstituit. & ita i hoc passim bar. sentē tia que iusta est & necessaria: a ceteris approbatur.

¶ Quod itē sius ē p̄bare poteris: ut a causis rē ip̄az cognoscas. Nā natura que est ars diuine puidētie. nec abūdat supfluis: nec i necessariis deficit. At necessa ria est hūano generi cōgregatio: q; aliter uiuere nō pōt. Nec minus est necessaria cōgregatio: lex ipsa: si ne qua cōtras similiter esset p̄tura. Ergo necessaria est lex. Rursus eadē natura ostēdit legi esse obediē dū: quia sine obediētia absoleret. Hec est igit nat uralis ratio & decētia: quā obligationē appellamus. & ita dicebat platonici i p̄cipio de legibus. & idē te net aristo. i ethicis. Cū dicat natura hoiem aīal socia bile & cōitatē esse secūdū naturā. & ciuitatē esse p̄se ctā cōitatē. Cōitas uero sine legibus coherere: ac sibi cōstare non pōt. & ideo iure gētiū id est rōne nature: patrie parēdū est. Vt i. l. nra. Vnde i diuino regū lib. legit: q; si quis nō obediērit p̄cipi: morte moriatur. ut i. c. si quis. de maio. & obe. & q; resistit potestati pa trie: ordinationi dei resistit. ut i. c. iulianus. & i. c. qui resistit. 11. q. 3. Deus enī; oīa ordie i enarrabili: ad no strā cōseruationē reducit. cuius ordinationi resistit: qui rei publice. potestati ac legibus resistit. Vnde ita dicebat idē augustinus i sermōe de obediētia. hec est illa obediētia: sine qua res publica stare nō pōt. sine qua: familia aliq; regi nō pōt. Store ergo fratres cum abrahā obediētes. redētes que sunt cesaris cesari: que sunt dei deo. ut deo prius deinde patrie obediāmus. ut i dicto. c. q; resistit. & i. c. iulianus. & ita itellige or dinē nri tex. nā dei obediētia & religio: prior est. Hic etiā dicit ex augustino in. c. que cōtra mores. 8. di. q; generale pactū est societatis hūane: obrēpare regibꝝ suis. q̄nto magis deo: regnatori uniuerse creature: sicut. n. i potestatiꝝ societatis hūane: maior mīori p̄ponit: ita deus oībus. & ita ē argumētā legislator in audien. ut nō luxuriē. fere ad finē. & i audien. Ga zaros. C. de here. ¶ Hinc pōderādū est: uirū bonū p republica sua: nihil i iuste occupare: nec leges natu re uel diuinas p̄terire debere. Ratio: quia primus pa rens & uniuersoꝝ fundamentū est deus. Cuius legi & uel nature ut superiori: potius tenēur. Vt i. c. que cō tra mores. su. al. nec legi inferioris tēor: nisi ex ordie potestate superioris. Parēdū est igit patrie & rei publi ce: secūdū legē nature. nō cōtra eā. Nā si iure nature oēs patrie obedire tenemur ut i. tex. nfo: Hec obediē tia semp debet cōuenire cū iure nature a quo sumit fundamētū. ne ergo afferēda sunt patrie cōmoda: in alterius ciuitatis aut gētis icomōdū. nec fines patrie p̄pagare licet: aliis uiolēter ereptis. nec angē impīū cū detrimēto alterius. Hoc. n. nō est iuris natuꝝ. quo ut tibi p̄ssis: alterū nō ledere licet. ut i. l. iustitia. ifra. eo. & i. c. i. di. 1. sed euersio ē eiufdē iuris. tollit. n. hūa ne societatis cōiūctio cuius cā tenemur patrie obedi re. Vt dicebat augustinus. de quo i dicto. c. que cōtra mores. ex hūana igit societate: dū patrie iniuste tri buimus: eadē societate corrūpimus. Vnde cicero (ut in ceteris) ita i hoc ipso i. li. 2. off. ingt. qui aut dicūt ci uirū rōnē habendā: & externoz negāt: dirimūt hi cō munē hūani generis societate. qua sublata. beneficē

quomō ex pceptis iu ris ciuilib natura obligamur

cōitas & ci uitas est se cūdū natu ram

si amāda ē patria lege nature: nō sunt ei affe rēda cōmo da ab i cō modis alio rum

q; societate huana // patrie pa rēte eadem corrūpunt cū ex aliis diripiūt ut patrie a e rant.

ria: libertas / iustitia, funditus tollit. Nā quomō pōt iustus esse: qui nocet / qui odit / qui spoliat / qui occi dit? Si. n. iustitie primū pceptū est / ne alterū ledas: quomō pōt eē iustus / qui plures aut oēs ledit: Si iu stitia hoc p̄cipue p̄cipitur: cuiq; qd suū est ledit: Si iu tu innumeris sua rapit: quomō poteris esse iustus? Si aut si iustus es / quō bono? Et ad aduertere deberes: iustitie p̄cipue p̄cepta nō dice: ciuē tuū nō ledēdū: s; alteri nō ledēdū dicere. i9 suū ciui uel socio redēdū: s; cuiq; redēdū. & ita dclara tex. i. l. iustitia. ifra. isto. ti. Vnde ridcule & a sapiētibꝝ potius detestāde sunt ua ra extollūt. qui nō solū ciuitates & terraz plagas / sed uniuersū fere genus hūanū diriuērūt & maxie ferū tur / quia maxie ledere potuerūt. Si. n. reges sunt eli gunt ut genus hūanū suis partibus cōseruēt. Regis enī; impīi. naturale est ad generis hūani cōseruatio nē. ut i lib. regū. & p̄bat aristo. i li. 8. ethi. Capite. sep. qd etiā sepissimē habemus i iure canonico cōproba tū. Vt i. c. si quis. & i. c. oēs principes. & in. c. solite. de maio. & obe. Sed (ut dicit aristo.) nō est rex / nisi p se sufficiat & cūctis bonis excellat. At qui talis est nul lius idiget. nō ergo hic queret utilitates p̄prias / Sed eoz qui ab eo regunt. ita aristo. est. n. rex / quia alios recte regit. ut i. c. duo sunt genera. 12. q. 1. Nec credas his qui regunt utile esse / si rex suus alias p̄uicias di ruat. habet. n. specie utilitatis / nec aliquid habet ue ri. ut dicūt sthoici & cicero. i. li. de offi. 3. & in parado xis latius disputat. ¶ Itē ex tex. nfo ifero q; qn do cōtractui lex resistit / tollit naturalis obligatio. nā iure gētiū / patrie legibus obedire teneor. Ergo orit nālis obligatio. ut i. l. cū aplius. §. is natura. su. al. Vn de sequit q; si lege p̄hibeat cōtractus / tollit obliga tio naturalis. & ita ex nra lege infert bar. i. l. cū lex & in. l. si quis p eo. de fideius. & p̄bat ex. l. nō dubiū. C. de legibus & i. l. eos. §. r. C. de usuris. iuncta le. si non sorte: i p̄cipio. ff. de cōdi. idebi. ¶ Aduerte tamē q; quīs ex rōne nri tex. oēs sumāt fundamētū. ea cer te corrūt. qd tibi dilucide ostendo. & p̄suppono q; ea rōne & obligatiōe: quā iure gētiū teneor obedi re p̄cipi eadem teneor obedire iudici superiori. quia eadē est ratio nri tex. & ita fatet bar. i dicta. l. iulia nus ueꝝ debitorē. 8. col. Vbi ad pceptum iudicis. iducit obligatiōez nostri tex. & tex. i. c. si q; de maio. & obediē. Sed pceptū uel snia iudicis / nō tollit na turales obligatiōez: ut patet i dicta. l. iulianus ueꝝ de bitoreꝝ. Ergo naturalis obligatio. quā maioribꝝ obe dire tenemur: nō ipedit naturales obligatiōez: ex cō sensu. Et si bene aduertas. idē; bar. i dicta. l. iulianus 9. col. & 10. exp̄sse tenet p̄ illuz tex. q; naturalis obli gatio quā maioribus ac patrie obedire tenemur. nō pōt tollere naturales obligatiōez: ortā ex cōsensu. qā illa maioris potentie est. ita ipse bar. & hoc idē; te nent bar. ange. & imola. i. l. Vbi cūq; ff. d fide i us. & in hoc ceteri omnes sequunt bar. in dicta. l. iulianus usq; ad iafone. si igit naturalis ex cōsensu maioris est potentie. sequitur p̄ mīnore; potentia nō tolli. & hoc est qd dicitur. ciuiles rōnez naturalia tollere nō posse. ut in. l. Has obligatiōes. de cap. dimi. ff. & in. §. si. insti. de leg. ag. tute. quis. n. ciuili rōni insti natura le uinculus. quā ciuilibus ciues obedire tenentur (ut patet in. l. nra) hoc tamen uinculus / nō pōt tollē qd p se naturale est. ut est obligatio ex cōsensu. qd pla ne uidetur p̄bari in dicta le. iulianus. ¶ Facit etiā tex. in. l. si pene cā. de cōdi. in debiti. ff. ubi manet na turalis obligatio / nō obstāte liberatiōe legali. Vnde inferebat paulus de castro ibi: q; si lege municipali ca ueatur ut creditor qui non perat debitū infra dece niuz / liberetur a debito / si quis deinde post decentiuz soluerit perroꝝ: repetere nō pōt. quia manet obli gatio naturalis. & ita hoc idē; cōprobant ibi moder

iustitia nō patrie non ciuilibꝝ tā tū s; oībus est cōis.

qles dbeat esse reges.

qndo con tractui // lex ciuilib resistit an tollat obli gatio natu ralis

ostēdit ex fundamēto doctoz: tol li non pos se

Col. 65

niores & ita angelus & bal. i. l. 3. §. si. ff. quod qd iuris. liberatio igitur uel resistētia iuris ciuili: nō tollit naturalē obligationē. adeo qd bar. i. d. l. si pene. dicebat i foro cōsciētie teneri. & hāc uia ad cōsciētiā: censet ibi pau. d. cast. securiorē. & moderni tūcines ibi uidef bart. assentire. ¶ Itē facit tex. i. c. ad apostoli cā. de regu. ubi lege ēt resistēte; manet ualida profesio infra annū pbatōnis. & facit qd dicit in. c. puida. de electione li. 6. & i. cle. i. plerisq. de elect. nā i primis carat her & remanet epūs: quis lex canonica eum fieri. epūm phibeat. facit ēt tex. i. c. ad audiētiā. d. spōsa. ubi publice honestatis iustitia manet / quis mari moniū reprobef. quia ueg. est semel ita cōtractū ē. Rursus ad istā partem tex. i. l. filius. ad senatus cōsul. uel. ubi dicit. filiū familiā / mutuā pecuniā contra senatus cōsultū accipere. idē i. l. si filius fami. eo. tit. ubi dicit esse phibitū. & idē i. l. filii. ff. eo. attamē manet naturalis obligatio. ut i. l. quia naturalis ad macedo nianū. ff. At si neges qd senatus cōsul. phibeat mutuāri filio fami. ut bar. negat i. l. nō dubium si. col. certe quis auctorē habeas bar. male tamen negares. & contra tex. i. l. q. exceptionē. de cōdi. idē ubi dicit / contra senatus cōsul. mutuari. idē i. l. si filius fami. si certū petat. ff. & i. l. filius & i. l. si filius. su. al. ubi expresse dicit phiberi. nec ex hoc ipedit naturalis obligatio. ¶ Rursus cōsidera. q. aliqui distinguebāt iter obligationē iā ortā / & oriendā. ut iā ortā nō tollat ex phibitione. oriendā tamē ipediat. & hec opinio uidef magis equa. Sed si. cōsideramus rōes superiores / nec oriendā ipedit / nisi ipeditent actū ex quo orit. s. nge q. ego phibente lege cōtraxi. certū est me cōsentire / quia cōsensu est factū / q. ipediti nō pōt. ut i. l. si unus §. pactus. ff. de pact. igit nec ipediti poterit naturale uinculū ipsius cōsensu. quia cōsensu / fortiorē hēt eqtatē q. est illa qua maioribus parere tenemur. p. tex. nostrū. & ita loquebat bar. i. d. l. iulianus. ex quo sequit nō ipediti obligationē: quia nō ipedit cōsensu. facit tex. i. l. nec seruus. de pecul. ff. ubi obligatio nē & debitū naturale: facti potius ē dicit q. iuris. unde bar. i. extrauagatī ad reprimendā. i. glosa. uidebit. in finalibus uerbis dicebat: q. si causa de facto dēter / minādā cōmitat: erit dēterminādā secūdū egratem naturalē. equitas igit ipsius rei: ciuili phibitione: tolli nec ipediti pōt. ¶ Itē aduerte q. tex. in. l. si pene causa. & i. c. ad apostolicā. & i. c. puida. & i. cle. i. plerisq. & reliqua fundamēta fere oīa: cōcludūt i phibitione ad actū i futuru. fiendū. & tamen p. supponunt nā sci naturalē obligationē: dū actus naturaliter iteruenit. ¶ Nec obstat tex. i. l. nō dubiū. ubi quādo lex resistit cōtractui: nō accedit fideiusfor. ex quo pbari ur: nō subesse naturalē obligationē: cui sole fideiusfor accedē poterat. ut i. l. i. d. fideius. ff. idē i. l. cū lex ff. de fideius. ubi lege resistēte: nō accedit fideiusfor. ¶ Aduerte q. fideiusfio est obligatio ciuili. & fit p stipulationē ut i. l. sciēdū de uerbo. obli. i. l. blādītus C. de fideius. quādo igit cōtractus phibet a iure ciuili: oēs effectus ciuiles quos ei accomodat ius ciuile: tollit. quia resistit & cōtradicit illi actui. cū igitur fideiusfio sit accessio ciuili: nō cōferēt tāle obligatio nē. & hoc est qd i lege nō dubiū. dicit: cōtractū p in fectio haberi: & oīa q. ex eo uel ob eū facta erūt: nulla ē. oēs. n. accessiones & effectus ciuiles tollit: quas tollere pōt. naturales uero. & q. i facto cōsistūt: nō poterit tollere. ut i superioribus dicebā. ¶ Eodē modo intelligere posses tex. i. d. l. si non fortē. de cōdi. inde. ubi naturalis remanet sine effectū ciuili. & ideo nō ipedit repetitionē: & q. ipeditimētū repetitiōis qd datur naturali obligationi: est datū a iure ciuili. ut p. rōtū titulū. de cōdi. idē ubi. ¶ Vel uerius & iustius dicere poteris: i usurage usuris & i usuris: maxie legitimū modū excedētibus: nulla ē obligatio naturalis quia nature sunt phibite. ut i. c. quia i oibus. & in. c.

Prohibitū est mutuari filio familias & mutuatur ei cōtra senatus cōsulū

Argumentatur nec ipediti oriendam naturalem obligationē ex phibitione le. ciuili.

Interpretatur le. non dubiū C. de legi.

Col. 66

super eo. de usuris. late ego diserui i tractatu de ultimo fine. Vnde bene fatēdū est: q. si ex cā naturali lex ciuili resistat / tūc nō subit naturalis que natura deficit. nō ex resistētia. ut i stipulatiōibus turpibus. i. l. generalis. de uerbo. sig. i. c. ultimo. de pactis. ut i re sacra & pactiōibus simoniācis. le. iter stipulātē. §. sacra. de uerbo. obli. & i usuris. ut i. c. debitores. de iure iu. & in. c. i. de usu. & generalis i omni re illicita. ut i. l. pacta que cōtra. C. de pactis & i. c. si. su. al. & i. c. i. malis p. missis. & i. c. unusquisq. 22. q. 4. & in. l. si plagii. ff. de uerbo. obli. ¶ Veget si aliter & forsā melius respiciā cōsideramus: iueniemus q. quādo lex hūana resistit cōtractui: nō oriat obligatio naturalis. Et p. suppono tria. primū. q. lex sit iusta & habeat requisita legis. ut i. c. erit aut. 4. di. & de his pulchre. s. do. prima secūde q. sti. 96. ar. 4. scdm. q. quādo lex resistit / uoluntas legis est. ut actus nullo modo ualeat. & oī modo sit nullus. ut late patet i le. nō dubium. C. de legibus. Tertiu. q. lex ciuili naturaliter & iure gētū cōstrin git ipos subditos. & potest phibere & resistere cōtractibus / & disponere ne ualeant / quādo hoc facit ad cōe bonū. ut i dicta le. nō dubiū. & quia legislatori a deo est data facultas ad rei publice gubernationē / pu nēdi. ueradi / & phibēdi. ut i. l. uirtus legis. de legibus. ff. i. c. ois. di. 3. & dū iuste phibet / ab eterna rōne hāc potestare phibēdi hēt. ut puer. 8. c. p me reges regnat. & legū cōditores iusta dicunt. & i epif. iter claras. C. de sūma trini. & fide catho. labiis. n. regit rex: & cor regis i manu dei & hoc est q. iure gētū & naturalis tenemur obedire p. cipū legibus. ut i. c. siqs. de maio. & obe. & i lege nra. Si igit lex ciuili eterna rōne hāc hēt potestare. ut cōtractū ad publicā & meliore utilitatē phibere possit / & eadē lex uelit oīno cōtractū efficere nullū / certe cōtractus naturali iure nō cōstat. & ita defende opinionē bar. i dicta. l. cū lex i. col. & i. l. si quis p. eo. 2. col. facit doctrina uel theoricā quā ex disputatiōe theologor. trāscripsit bal. i. l. cūqs. C. de iuris & facti ig. 7. col. ubi tener q. qd lex ciuili aliqd dispōit ciuilitate ad cōem utilitatē / obligat i foro cōsciētie. idē tenet inocen. & abb. i. c. quia pleriq. de imu. eccle. & scūs doctor scda scde q. sti. 60. ar. 5. & p. rīa scde q. sti. 96. ar. 4. Si igit i iudicio dei obligat & disponit. certe idē debemus dicere de iudicio naturali. que est eadē. ut ipsi ibidē fatent. & cōstat. i. c. si. de cōsue. & i. c. 2. i. di. & i. c. si. 9. di. ¶ In primis nō obstat qd ego ex bar. & ceteris ad ducebā. q. obedientia debita legibus ex iure gētū / & nature. nō erat sufficiens ad resolutionē obligationis ex cōsensu. ut i. l. iulianus. su. al. ¶ Aduerte q. i hoc decipit bar. & ceteri qui ita itelligūt illū tex. nā nō ea rōe māet obligatio naturalis post absolutoriā: quia ex pcepto uel ex lege ciuili nō possit dissolui naturalis. nā pōt. ut supra uidiisti. & iserius etiā ostēdā. Sed ea rōe manet naturalis / q. iudex nō uult a naturali absolue. sed sup ciuili iudicat. & ideo natura debitor māet / & ita baldus & ille doctor cuius doctri nā ipe refert i dicta. l. cū quis. 7. col. uerfi. itertio casu. Ponit exēplū i re iudicata. q. pōt ēē ut absolutus maneat natura obligatus / quia forsā ex defectu pbatōnis absolut. fatē tamē q. lex possit etiā absoluere a naturali uinculo & a iudicio dei. qd appellamus forū cōsciētie. ¶ Nec obstat dicere q. uinculū cōsensu: sit fortius: ipa obligatōe: qua legibus tenemur ¶ Nā si materia ē talis in q. leges disponē possūt (ut nos loquimur) superior ē legis uis: quē rōdo cōsensu uiculū ānullat pōt s. m. legē natur. ut supra est pbatū. ¶ Nec obstat qd dī ciuile rōne naturalia iura rūpe nō posse. qd ueg. ē q. illa semp firma & imutabilia pmanēt. ut i. §. si. naturalia isti. eo. notādū tū. q. id intelligit d. p. mis p. cipis naturalibus. secus d. cōclusiōi b. q. quis i totū nec i maiori pte nō corrūpan: tamē his detrahi & eis addi pōt. nā apud oēs gētes ueg. est

i usuris legitimum modū excedētibus. nō impeditur naturalis obligatio ex legis resistētia

pbat legē ciuile ipeditē posse naturales obligationes

respondet ad le. iulianus ueg. d. biturē

uinculum cōsensu nō est fortior ipa obligatione qua legi obedi tene mur.

ut secundum rationem omnia agantur. ut in le. oēs populi. ifra. eo. & i. s. quod uero. isti. de iure na. gen. & ciuili. & hoc rāg p̄cipiū mutari nō p̄t. ut i. s. sed naturalia. Sed ex hoc principio ifertur: depositū esse restituedū. at hec cōclusio quis ut in pluribus debeat obseruari: nō tamē sēp est obseruāda iusticia ciuili. ut i. l. bona fides. ff. depositi. ita ēt de reliqs pactis. cōclusiōibus igit q̄a iure naturali descendunt: addi & detrahi p̄t. ut iuenies plura exēpla p̄ bar. i. le. oēs populi. 7. col. de iust. & iure. uerfi. 2. iuxta q̄ intellige ex superiori rōe. nā p̄cepta diuina & naturalia obseruāda sunt ut i pluribus. tēdūt. n. oia ad cōseruationē oiu. sed i aliquo particulari quādoq̄ euenit: ut aliter cōueniat utilitati cōi. unde ex fine totius iuris & eiusdem cōclusiōis: detrahit cōclusiōi. & i hac snia est. S. doct. secūda secūde q̄sti. 94. ar. 4. & melius ar. 5. & 97. ar. 1. & 4. sen. di. 33. q̄st. 1. ¶ Nec his obstat tex. i. d. l. has obligatiōes. de cap. di. & i. d. s. fi. nā ibi uidet: q̄ etiā cōclusiōibus q̄a iure nature iferūtur: nō possit aliquo mō detrahi ¶ Aduerte. q̄ detrahi p̄t eo mō quo supra dixi. sed quādo lex ciuilis ciuilit̄ loq̄: nō itel ligit p̄ hoc cōtra cōclusiōes iuris naturalis. q̄a regula est: q̄ ciuilis rō nō p̄t corrūpere ius naturale. & hec est snia iuris cōsulti ibi. sed si lex ciuilis i aliquo casu singulari disponit: ne cōclusiōes iuris nature habeāt locū: tūc: cū id alias i iustis mediis faciat: recte poterit. & ita loquūt supiora. ¶ Nec uidet̄ obstat̄ tex. i. le. si pene causa. de cōdi. ide. q̄ uere urget. sed possumus dicere. q̄ quis ego pene causa si m liberatus: cū tamē soluo nō obstat̄ liberatiōe soluo. q̄a alias natura de bebā nec uolui uti liberatiōe. unde nō potero repete re. nā q̄ liberat̄ p̄supponit obligatiōe. & quis dū liberatur est ab olutus ab ea: dū tamē uti nō uult & soluit ex ea: certū est naturaliter debitū. quia liberat̄ ad satisfactionē: qua si uti nō uult: natura nō liberatur. facit tex. i. le. 1. C. ad le. falci. facit etiā qd̄ tenet bar. in dicto extra. i eadē glo. denūtiatiōe. q̄ denūtiatio nō dat̄ ad debitū ex obligatiōe naturali q̄ tendit ad satisfactionē pene. ut i le. nō solū i prin. de iniuriis. ff. cogita tamen. ¶ Quod uero do. bar. quis sub du bio forte ibi dicit: liberatū pene cā: teneri ad restitu tiōe i foro cōsciētie: ego nō affirmo. q̄nimo cōtrariū uidet̄ tenendū. quia si ius ciuile me liberat: cū possit iuste facit. nec ego pecco. ut late differui i tractatu de dfferē. iuris cano. & ciuili. cū tractauit: an pene deberet̄ in foro cōsciētie. & ita est de sen. inocen. & abbatis in c. q̄a pleriq̄. de iu. eccle. & ita tenet abbas i. c. nouit. 9. col. de iudi. & pau. de cast. i. d. le. si pene. ¶ Nec ob stat qd̄ p̄ bart. adducūt moderni papieses. pactū nū dū debere obseruari i foro cōsciētie. quod fateamur plane. ut bar. i extrauag. ad reprimendā. in uerbo de nūtiatiōe. & tex. est in. c. 1. de pactis. sed ex hoc nō re cte iferūt. nā p̄missor: quis iure ciuili nō teneatur: ta men iure ciuili nō liberat̄. quinimo datur exceptio a lege pretoria. ut in. le. iuriscētū. s. sed cū nulla. & s. quinimo. ff. eo. & pacta sunt p̄ter leges ciuiles. ut no rat̄ i le. stipulatio ista. s. alteri. ff. de uerb. obli. & in le. iuris gentiū. s. generaliter. i glo. fi. & i le. legitima. i fine glose. eo. rit. & sūma est differētia illius obligatiōis naturalis q̄ manet i meris suis terminis: ab ea q̄ erat i iusta ciuili. nā illa obligat i foro cōsciētie: ista q̄a ius iuste liberat: remanet inefficax. ut colliges ex snia bart. i. d. extra. ad reprimendā. i uerbo de nūtiatiōe. ¶ Nō obstat̄ tex. i. cle. i pleriq̄ & in. c. ad apostolicā de regu. q̄a i primis carather in afo. qd̄ cū ipediti nō possit: nec lex cānonica ipedit̄ itendit. & idē est i p̄ fessioe & uoto. qd̄ cū deo fiat: nec lex ipsa phibere in tendit. uult tamen ut ualeat. & q̄ cōtra phibitionem agit: peccat. ualeat tamen actus. & hac solutionem fir mabis ex snia abbatis i. c. cū cōtingat. de iure iuran. tertia col. & ita itellige tex. i. c. q̄ post uotū. de reg. iu. li. 6. ar. dū dixi ipm peccat: uidet̄ cōtra doctrinā abba. in eo. c. cū cōtingat. 4. col. & do. ant. ibi. q̄ quādo phi

Interpreta tur id qd̄ dicitur ci uilem rati onē natu ralia iura corrūpere non posse.

expōit l. si. pene causa de cōdi. in de.

quē lex ci uilis libe rat in foro cōsciētie uidetur li beratus

lex posit̄ uia carathe re: nec uo tū nec iura mentū im pedire in tendit.

bitio fit in fauorē partis: habet uim consilii. nec con sulēs uult peccatū iferre. ut in le. cū pater. s. mando de leg. 3. i le. titio. i prin. de cōdi. & demōst. Sed ego credo q̄ peccat. quia quis ad fauorē ipsius p̄fiteris an nus p̄bationis sit constitutus: legislator tamen uult ut illo fauore uratur. q̄ nō est fauor extraordinarius: sed utilis. & ita decernit cōuenire monasteriis. & re ligionē p̄fiteribus. & q̄ peccent: ex eo constat: quia precipit eos corrigi: si aliter temere fecerint. itaq̄ il lud p̄ceptū: nō est cōsultiū facti. sed ex cōsilio iuris: ad utilitatē partiū: ita est institutū. ¶ Nec obstat tex. i. le. quia naturalis. ad macedonianū. nā quis uege sit q̄ mutuū accipiatur cōtra senatus cōsultū: nō ta men eo mō cōtradicit: ut obligatiōe tollere uellit. ut i le. 1. eo. tit. ff. eo. nā dedit senatus cōsultū exceptiōe: nō tamen uoluit tollere obligatiōe. ut i le. qui exceptiōe. de cōdi. idebi. ff. nimirū igit si naturalis obligatio manet: cum & maneat ciuilis. & ita debuit soluisse bar. i le. nō dubiū. & nō negare q̄ mutuū ac ciperetur cōtra senatus cōsultū. nā cōtra senatus cō sultū accipit. ut i. d. le. filius. C. eo. cū simili bus. quos supra dixi. cōcludendū est igit: q̄ ex legis ciuilis resi stentia tollitur naturalis obligatio. & ipeditur ne or iatur. ¶ Sed ēt aliter forsan cōsiderari posset. q̄ quādo actus i se ē licitus natura: si a lege ciuili phibe atur: non fit illicitus natura: sed ciuilit̄. unde si ego cōsentio: natura obligatio oritur. q̄a uege est me con sentire. nec uidetur q̄ ortus ipediatur a lege ciuili: q̄ nō ipedit causas p̄ducētes. cū de se talis conuentio habeat equitatē obseruationis. nec obstat eq̄tas: qua ciuilit̄ uti uere debeo. legibus q̄ obteperare. ut in le. nostra. nā ista equitas: diuersa est ab equitate cōuenti onis. quia una resoluta: alia remāet. ut i le. si unus. s. pactus ne peteret. de pactis. ff. & ibi bar. & oēs. nam cui libet obligatiōi ciuili: incit̄ hec equitas de qua i le. nostra. & cū ea resouitur. ut i hoc recte docet bar. in. d. le. iulianus. 3. col. & in le. frater a fratre. 9. col. in uerfi. itē qd̄ dixi. qd̄ necessario probatur ex lege no stra. remanet tamen naturalis que p̄ se oritur ex cō uētiōe. ut i le. si unus. s. pactus. ¶ Preterea obli gatio: nō resouitur a iure ciuili. quia facti est: nec re solui p̄t. quia habet causas naturales p̄ductiuas. de quo dixi aliquid superius. & i repetitione quā super eo. s. edidi. quibus rōnibus uidetur: q̄ naturalis obli gatio oritur: nō obstat̄ ciuili resistentia. ¶ Nec obstant rōnes superiores: q̄ cōcludūt effectū obser uationis: nec resouunt causas p̄ductiuas. & ita uege est: nō esse obseruādas cōuentiones: quibus lex ciuili resistit. quis uege est: q̄ habeat obligatiōes ineffi caces. ¶ At si arguas naturā uanā & frustra agen tem. Respondeo: q̄ non frustra agit. q̄a p̄t operare plures effectus. ut est uidere i. d. le. si pene causa. ubi quis lege sim solutus: remanet naturalis obligatio: q̄ solutione & cōsensu partis suscipit uires: repetitiō nē ipediēdi. & similis & pulcher casus est i le. 1. C. ad le. fal. que dū deus dabit. aliter q̄ uulgo tradit̄ expli cabo. idē i le. regula. s. penul. de iuris & facti ig. ff. Vi des itaq̄ q̄ uersatile sit quodcūq̄ in hoc casu cōcludi mus. & ita iunior i illa laboriosa disputatione: ueri tatē cōquirēs & eā ignorās. ad partē quālibet conclu debā. qd̄ igitur tenendū sit tu recēseas. ¶ Vltorius ex tex. nostro iferit̄ an patri uel patrie teneamur po rius subuenire ac obteperare. & eā q̄stionē formauit hic odofr. & frācis. accursius. filius frācisici glōsatoris. quoz̄ distictionē simplici uerbo refert hic bar. nihil p̄bas. sed idē bar. i le. si adulteriū cū icestu. s. liberto. ff. ad le. iuliā. de adul. firmat: q̄ filius patrē banitū oc cidere p̄t. quia baniti sunt numero trāsfigaz & ho stiū. ut i le. amissioe. s. q̄ deficiūt. de cap. dimi. & ho stem uel transfugam. occidere possum uel etiam pa rēre. ut i le. si. d̄ regz diui. ifra. ubi remus a romulo oc cibus tradit̄. eo. q̄ muros trāscedere uoluerit. & p̄le.

Leges que ex consilio precipiunt quandoq̄ obligant

Macedoni anum nō uoluit a nullare o bligatiōe

Rufus p̄ bat ex resi stentia iur is ciuilis non impe diri ortū naturalis obligatiōis. quia non impe diūtur cau se eam na turaliter producen tes

Col. 69.

Postliminiū. §. filius. de cap. & post li. reuer. Vbi dicitur: disciplina castroz: atiquiore fuisse parētibz romanis: q̄ charitas liberorū. & ita dicebat bar. cōsuluis se quoda collegiū. Et p̄ illū tex. dicebat guyl. i. l. n. f. a. se potius parēdū ac subueniēdū est patrie q̄ patri. Et idē firmat ibi bar. ¶ Tu cōsidera q̄ ex eo q̄ pater sit bānitus nō efficit hostis: nisi bānū sit ex cā hostili & ita stellige tex. i. l. amistiōe. §. qui deficiūt. & hoc late expono i. l. gallus. §. & qd si tātū i prin. Rursus aliud cōsidera. q̄ quis bāno aliquis ut hostis mittat. nō ex hoc p̄cipit. ut occidat: sed datur facultas occidēdi. nā qd potestati relinquit: nō habet iuris necessitas. ut i. l. nō quidqd. ff. de iudi. qd latissime dūsero in. l. cōuentionū. ff. de pactis. Vbi i hac materia plura uidebis: inq̄bus a uulgi opinioe dissentio. Cū igit tātū possit: quippe crudelis est interpretatio qua patrē filius arbitrari debet: ut patrē occidere uelit: nisi urgeat necessitas. ut infra dicā. ¶ Nā parricidiū: q̄litate habet sup eminentē homicidio. ut i. l. fi. ad legē ponpeia. & i. §. inde & alia lex. insti. de publi. iudi. Ergo nō ualeat cōsequētia: ex homicidio ad parricidiū. ut i. cap. statutu. de electi. li. 6. i. l. recepticia. C. de cōsti. pe. ¶ Hoc rursus ex eo patet: q̄ i parricidio peccat contra duplex naturale & diuinū p̄ceptū. nā pietas est secundā pars iustitie post religionē. Vt supra dicebā cū sancto doctore. Vnde peccat cōtra p̄ceptū quo uenerare parētes tenemur. & cōtra aliud: quo p̄cipit ne occidamus. Duplex ergo est peccatū. ut i. l. plura delicta. de ac. & obli. qd etiā tenet theologi. ¶ Nec obstat tex. i. l. minie. de rez. diui. nā ibi erat pena statuta & necessaria: hec uero uolūtaria est ad filiū. Nec illā alius exequi poterat q̄ romulus. & an iuste sit factū uel an eo modo id cōtingeret: sub i certo ē adhuc auctore (ut refert liuius). Sed id adducit iuris cōsultus ad cōfirmatiōez: q̄ ita uulgo tradit: ne ego nego q̄ muros romanos trāscēdere: sit hostile & capite puniēdum. tamē dubio an romulus iuste occiderit remulū fratrem: qui par erat: nec i fratrem habebat impiū Sed nec cōstat q̄ forte fuisset supior (ut idē liuius testat) q̄uis glosa & bar. p̄bet impiū: forte romuli. Vnde ut dixi: credēdū est ad cōprobationē pene appositū: id qd i facto euenisse apud plures tradit: iure cōsultū adduxisse. cogita. ¶ Nec obstat tex. i. l. postliminiū. i. §. filius. de. cap. & post li. reuer. ubi dicit: disciplina castroz: atiquore fuisse parētibz romanis: q̄ charitas liberorū. qd p̄cipue sumptū est ex mālito torquato uel posthumio trubutio. quoz alter q̄ ex opinioe liuii fuit mālitus: filiū quia nō suo iussu sed sua spē p̄gressus: hostē puocatē uicerat: ac gloriosam uictoria & speciosa spolia referentē: littoribus dedit ac mactari iussit. Voluit. n. magis filio carere q̄ disciplinā militariē ali quo corrūpere. & ob hoc dicit iuris cōsultus: q̄ antiqor erat disciplina castroz q̄ charitas liberorū. qd durū est approbare (nimis. n. seuerā erat mālita impia. & i cōsuetudinē uenit apd romanos: ut cū aliq̄ nimia seueritate uteret: dicebatur mālitanū esse impiū: q̄ si titulo crudelitaris anorātū) Sed quis id ita iuste sit factū: erat tamē impator qui p̄erat disciplinē ac castigatiōi militū. nos uero loquimur i potestate arbitrio data. Maxie q̄ ille tex. nō dicit a patre occidēdū: sed q̄ amissit patriā potestātē. & forsā charitatē paternā. Sed semp est uerū eū patrē esse. ut i aucten. de i celtis nup. post prin. ¶ Nec obstat tex. i. l. milites la. 2. i. §. fi. de re mili. Vbi desertor milicie a patre fuit oblatas. quod fateor. sed dicit nō esse capite puniēdū: ne uideat pater ad suplicū filiū suū obrulisse. Ergo sequitur nō esse iustū: ut filiū etiam desertorē: pater suplicio offerat. Et facit tex. i. dicta. l. si adulteriū. §. liberto. Vbi quis is sit p̄onus qui alias a liberto occidj possit. ut est bānitus: tamē parēdū est uite patroni: p̄pter reuerentiā ei debitā.

quis bānitus ipse occidi possit non uideat patrē bānitus a filio occidj liceat

in paricio duplex est peccatū exponit le. ff. de rez. diuisione

adducit originē ac rōnē tex. i. le. postliminiū. §. filius de cap. & post re.

Col. 70

Quāto igit magis uite parētis parēdū erit? ¶ Ex superioribus itaq̄ ita distingue. aut pater bāno simpliciter a ciuitate exbanit: & nullo modo potest ex hoc occidi. aut tanq̄ patrie hosti denūciat & dat licētia occidēdi cuiusq̄. & crederē talē facultatē nō eē filii datā. p̄ ea q̄ que supra dixi. & quis data sit: ipse agit filius & crudelis est. cū patrē occidit. Aut pater uult hostiliter delere patriā. & tūc filius possit eā defendere. & defendēdo patrē occidere. q̄ defēsiō etiā cōtra patrē p̄missa est. ut uidebimus i lege sequenti. Aut filius uel pater est impator uel iudex. cui ex officio i cumbit hostes ac bānitos occidere. ut i. l. i. §. nō fuit de dolo. & tūc excusabile est q̄uis durū. ut i p̄dictis legibus. ¶ Vex dū dubitat: cui debeat data paritate potius parere: sentētia est cōis. patrie magis parēdū. ita bar. sc̄it hic. & i locis superioribus. Vbi d̄ bal. & ange. & fulgo. i. l. penul. p̄ tex. ibi. d̄ postulan. infra. & adducit uerba ciceronis i li. de officiis. nō solū nobis nā os. sed partiz patrie. p̄im parētibz &c. Si igit ordinē uerborū consideramus: sequit̄ potius teneri patrie q̄ parētibz. & referūt moderni. q̄ ante ciceronē fuit tex. iuris cōsulti i. l. i. §. & generaliter. d̄ uētre ipos. mittēdo. ubi ortus nros p̄ia uēdicat. &c. ¶ Cōsiderabā. q̄ si ordo scripture esset attendēdus: maiorē habet auctoritatē & oium ueriorē: qua nulla alia uerior: decalogus diuinorū p̄ceptorū. Vbi post deū ipsū & eius religionē: subsequit̄ statim reuerentiā parētibz debita. & qdē recte. q̄ ut supius ex platōe dicebā: nullū p̄fectius dei ueri simulachrū uenerare possumus: q̄ ipsos parentes. Vnde etiā theologi: post religionē. secūda & potiorē iustitie p̄te cōsent. parētū p̄ etatē. ut sanctus doctor secūda secūde. ar. 1. item q̄lto. 122. ar. 1. itē etiā ex ordine nostri tex. uidet. potius parētibz parēdū. p̄terea p̄na reuerētia naturalis est. & iure naturali anteq̄ ciuitates essent condite: i certis sedibus uagātes. patri subueniēbāt & ei parēbāt nec post deū aliū cognoscebāt rectorē. aut cui magis deberet reuerētiē & subsidii. ut patet ex cōtextu ra tex. i. l. māumissiōes & i. l. ex hoc iure. infra eo. & ex principio genesis. ubi origo generis hūani ostēdit. ergo ex antiquitate. ius illud p̄ferri debet. tāq̄ nature ac comodarius. ut i. l. i. de rez. diui. ff. i. §. singulorū isti. de rez. diui. Rursus si ipsaz rei significatiōe cōsideras: patria dicit̄ q̄ si pares cōis. unde ortus sumus. & ad imaginē patris patria appellata est. nā nō pater a patria. sed patria a patre nomē assumpsit. & id in rectā cōiecturam adduco. q̄ prius erat pater q̄ patria. ut supra ostēdi. si igit a patre patria dicit̄. pater q̄ parens magis est uenerādus q̄ patria. ut i aucten. multo magis. d. s. s. ecele. ¶ Preterea ut cicero docet li. 1. off. est nobis cōiunctio societatis hūane cū oibus gētibus. ut i. l. infra. p̄xia. arctius tamē. cū his q̄ sunt eiusdē gētis interior cū ciuibz eiusdē ciuitatis. strictissima & fortiori uinculo cōstricta. cū his que sunt eiusdē familie. maxie parētibz. ¶ Itē uidemus amoris nullū discrimē iter maritū & uxorē debere fieri. cū eadē caro & idē corpus cōiunctiōe matrimonii cōsecat. ut i cap. debitū. de big. & i. c. gaudemus. de diuor. & generalis. c. 2. & ideo dicebat apostolus. ad ephē. 5. q̄ uir debet diligere uxores sicut seiplos. Sed uidemus q̄ filius debet & tenet magis diligere & obedire ac subuenire parēti q̄ uxori. ut tenet. s. doctor secūda secūde. q. 26. ar. 11. & idē. 3. di. 29. q. 7. ad. 3. & idē. s. doctor q̄ filius p̄ter seipsum: nullū debet diligere ac uerari ut parētē. nec obstat q̄ p̄pter uxorē reliq̄t homo patrē & matrē. nā hoc ē: quo ad unionē carnis copule & cohabitatiōe. In aliis. n. maius bonū ē ut p̄i assistat. ut dicit. s. do. Itē potius q̄ tenet p̄i subuenire q̄ filio. & q̄ alio alteri. sc̄dm abrosiū. q̄ cōformiter cū tex. nro dicebat: p̄rio deū eē diligēdū sc̄do parētes. idē filios post domesticos. Vnde dicebat. s. do. sc̄da sc̄de. q. 26.

epilogo colligit quādo liceat patrē occidē uel nō liceat

argumēta tur in paricā magis subueniēdū patri q̄ patrie.

nullū ē ipso p̄te p̄fectiō dei ueri simulachrū

ordo cōiunctiōis ac societatis humane

filius p̄ter seipsum nullum debet diligere ac uenerari ut parentē

k ii

ar. 9. magis diligēdū ac esse patri: subueniēdū patrē: q̄ filio. pater. n. deo est similitior ut p̄cipiū: sed idē. s. doct̄or docebat: q̄ ordo dilectiōis & reuerēt̄e debet eē secūdū p̄pinq̄uitatē ad deū. ut i eadē q̄sti. 26. ar. 13. & ita erit i uita beata. q̄ etiā rōne cōstat. si. n. reuereri ac uenerari ē maioris. ut i. c. cū inferior & i. e. solite. de maio. & obe. At oīs p̄minētia & maioritas uenit ex deo qui sup̄mus est oīum. ut i extra. boni. octau. de maio. & obe. Sequit̄ q̄ ei magis teneor obedire ac eū reuereri qui deo est similitior. Vnde preter deum uel eius locū tenētes. ob hoc habet rōne eminētioris boni. Ideo nulli i his que i natura sunt: filius debet tātū reuerēt̄e & p̄fidit̄: q̄ntū parētib; & ita tenet. s. do. in ea. q̄sti. ar. 12. ad. 3. & 3. dif. 29. q̄sti. 7. & p̄ia secūde q̄sti. 100. ar. 5. ¶ Ex alia parte obstat ratio naturalis: q̄ q̄libet singulare: plus naturaliter diligit bonū speciei: q̄ bonū p̄p̄riū: & p̄tes plus diligit totū: q̄ seipsas. quia ad totū ordinat̄. ut dicit philosophus. Hinc est: q̄ homo plus debet diligere deū quo omnia cōstat̄: q̄ seipsū. Et ideo dicimus: deū super oīa amādū. Ita. s. doct̄or p̄ia secūde q̄sti. 109. ar. 3. & i tertio. di. 29. ar. 3. & secūda secūde q̄sti. 26. ar. 3. & seip̄si me cuius igit̄: supra seip̄ū ciuitatē obseruā debet. q̄a ip̄e ordinat̄ ad totā uniuersitatē: cuius pars ē. & ideo dicimus bona publica priuatis p̄ferēda. ut i. c. bone de postu. p̄laroz & i. l. actiōe. §. labeo. p̄ socio. & quis diuinus plato. i lib. de republica itēdat ciues efficere bonos. ut i sūma animi q̄tudinē: cōtēplari deū possint: ac i hac cōtēplatiōe cōstituāt felicitatē: tamē hec sūma felicitas cōtēplatiōis: iustā hēt cōmunitatiōē. ut magis teneat̄ ciues bono publico ac regimini ciuitatis: q̄ p̄p̄rie felicitati. ut tenēt platonici. & colligit̄ ex epistola ad architā tarētīmū. Cuius hec sunt uerba. Vocāte igit̄ te patria ipsa ad rē publicā gubernandā: absurdū forsa; esset nō parē. Vnde cōstat magis ali quē patrie subuenire debere: q̄ parēti. & i hac sententia est etiā marcus tullius (qui ut inumeras pulcherimas) sententiā hāc et iā tullit̄ ex platone: qui i eadē epistola: priorē ortus nostrī parte: dedit patrie uendicā: dā. q̄ patri. Dicebat. n. illud quoq̄ te cōsiderare oportet: nullū nostrū sibi soli natū esse. Sed ortus nostrī partem: sibi patriā uēdicare p̄tē: parētes p̄tē amicos Ita plato. ¶ Nec ferēdus est do. iason qui i le. nostra dicit: q̄ ante ciceronē. hec sententiā fuit iuris consulti i. l. 1. §. & generaliter. ff. de uētre in poss. mittren. Vbi dicit̄: nos rei publice genitos. Sed q̄s docuit do/mino iasoni q̄ uulpianus qui edidit legem illā: fuit set antigor cicerone? quia cicerone post multos annos & impatores t̄pe & idē dixit uulpianus in. l. 1. §. Sed & si feruus. de uētre i spiciēdo. Sed nec fuit snia uulpiani: nec cicerōis: sed platonis. i ea epistola d̄ qua supra. ¶ Quid tamē dicendū de difficultatibus superioribus: responde q̄ argumēta: ad particularia tendunt. nos: ad bonū uniuersale & omnibus cōmune. si uero utilitas esset particularis: certe tunc patri esset potius subueniendū q̄ patrie. Finge q̄ ego possem rema publicam saluam mea industria ac solertia ab ex cidio redere. Item etiam ipsum patrem. Sed utrumq̄ non possum. Credendum sane est: potius rei publice subueniendum q̄ patri Sed si pater est infirmus patria uero periclitatur: sum ciuis qui ut alij ciues ciuitati adesse potero ac eam ex parte Ut unus ex aliis defendere: crederem potius patri subueniendum: quia quis hec sit utilitas publica: tamen est ex particulari bono & non est tāta toti rei publice. quāta patri. Cui ad particulare bonum magis teneor: q̄ omnibus reliquis p̄ superiora cogita.

pbat. reue
rēt̄ia oēm
obediēt̄ia;
ac amorē
ex ordine
dei debere
procedere

q̄re deū su
per oīa &
plus me ip
so debeaz
diligere

& q̄re uti
litas publi
ca sit p̄ferē
da priuate

bonus ci
uis potius
tenetur re
gimini ci
uitatis: q̄
p̄p̄rie fel
icitati ac cō
tēplatiōni

resoluit di
ficultatem
q̄ndo po
tius subue
niemus pa
trie q̄ p̄ri
& e cōuer
so

EX VI VIM Quāuis hec lex habeat amenā & delectabilē materiā: nō tamē difficilē. ut dicit̄ hic moderni. ideo i pluri bus nō iustā. maxie ut ad magnas & subtile defficultates legis māumissiois. & le. ex hoc iure. puenire possimus. Tēpus. n. breue mihi sup̄ est. & neicio diē qua cōtēplationē oēm actiōibus publicis cōuertē liceat. (Deus i oibus adfit) legē istā nō cōstringā sūmario. Sed alte eius p̄cordia explica bo. Hoc itaq̄ secūdū legē nostrā est iuris gētū: ut uij ac i iuriā p̄p̄llemus. Sed quero rōne. ratio est: quia p̄cipio generi animariū hoc est a natura tributū: ut se corpus q̄ suū tueat. ut r. l. i. de off. & in. l. 1. §. cū arietes. si q̄ drupes. pau. fe. di. Rursus q̄rendū est: que est ratio: q̄re natura hoc oibus tribuerit: q̄ se corpus nature eos cui q̄ rei i gerit motus: uel inclinationes/ q̄bus se cōseruet: cōseruatiōe. n. diuiduoz oīa cōser uat̄. q̄d est primus finis. stat igit̄ & manet natura oī bus rebus sibi cōstās. hoc p̄cipio deffensionis. quo unū q̄d seipsū cōseruat. Vex si dicas ex resistētia offendi res naturales & p̄ cōsequēs ipsa; oīum natu rā: quia qui patiūf. uerū est pati. & qui agūt repariū/ rur. ut dicit philosophus & refert hic ex ioāne d̄ ana nia paulus. itaq̄ ma. or est nature lesio i deffensione q̄ si offensi cederent. ¶ Respondeo naturā hāc re/ sistētie iustā ad cōseruationē: Vnde resistēdū est tātū ad deffensionē. nā naturalia tātū resistūt q̄ntū uim & opp̄sionē expellāt/ resistētia. n. passionē nō excedit/ & ex hac ipsa natura sumptū est q̄d dicit̄ moderamē inculpare tutele. ut i. l. 1. C. Vnde ui. i. c. significasti de homicidio. ¶ Sed si diuinius hec ip̄a platonis mo re cōsiderare uellimus Deus est p̄cipiū oīum & in que oīa reducūt. unde amādus est sup̄ oīa: tā q̄ a par tibus totū. ea uero que ab ip̄o p̄cedunt necesse ē ut amētur & cōseruent̄ secūdū rōne qua p̄cipiāt deū. Vnde inclinatio nos ipsos diligēdi est etiā p̄pter ip̄sū Et hoc est q̄ dicebat aurelius augustinus li. 1. de do c̄trina christiana. si te ip̄sū; nō p̄pter te debes dilige re. sed p̄pter ip̄sū; ubi dilectiōis tue recti simus fi nis ē: nō succēseat aliq̄s alius homo: si & ip̄sū; p̄pter deū diligas. itaq̄ nos ipsos etiā diligimus & cōserua mus p̄pter deū. At i nobis ip̄is magis p̄cipiamus deū q̄ i aliis & ideo naturē etiā innatū est. ut nos ip̄ sos potius amemus & cōseruem; q̄ reliquos: & hoc nō solū insitū est homini qui imago dei est. sed omni bus entibus cuius cōseruatio ad cōe bonū; id est ad deū se cōfert. Vnde i telligemus iure naturali gentiū & diutno uim ac iniuriā; p̄p̄ulsare licere. & hoc est q̄d dicit̄. uim ui repellere omnia iura p̄ mittūt i. c. significasti. de homi. in. c. dilecto. de sen. ex. li. 6. le. 1. §. Vim ui. & in le. 3. §. eum igit̄ de ui & ui armata. Ha bes rationē tex. nostrī & illoz iurium. ¶ Barto. statim subiūgit q̄ p̄p̄ulsare iniuriā est de iure gentiū. & quia sup̄ hoc glosa & doctores plura dicit̄: in primis id notes q̄ iure gentiū / dicimus p̄/ pulsare iniuriā uel etiā uim: quia iā usu gentiū na/ turali ratione apud oēs gentes est hoc introductū. ut uim propulsemus: & hoc est quod subiūgit tex. nā iure hoc euenit. ut quod quisq̄ ob tutelā sui corpo ris fecit iure fecisse extimēf. ex extimatiōe gentiū iure fit quod ob tutelam fiet. ob hoc est iuris gen/ tinm quīs alias etiam sit iuris nature / de his latius infra. ¶ Subsequenter bar. infert ad questionem nun/ quid iure comuni liceat nostros bānitos offendere: & hic iustius q̄ alibi determinat bānitos nō eē offen dēdos & se posse iuste defendere: quia de sensio est iuris gētū. ut i tex. nfo. & ut deportatus nō amittit ea que sunt iuris gentiū. l. quidā. ff. de penis Dixi ego lae i. l. galkus. §. & q̄d si tātū & i. l. cōuētiōnū. d̄ pactis

oibus q̄ in
reg. natu
ra sunt est
inata cōser
uatiōis iclv
natio ac de
fensio sui
& explicat
rōne q̄re.

oīa seip̄sa
cōseruāt ac
defendūt
secūdū rō
ne q̄ p̄cipi
pāt deum

i inclinatio
nos ipsos
diligēdi ē
p̄pter deū

uim sic iu
riā iure gē
tiū propul
sare licet

In iuris am ppul/ fare cque/ nit ex iure nature

qui seipsum defendens occidit non est irregularis quavis theologia/ liter teneat

in iusta est inia q cre/ dit occide/ re ad suide/ fensionem/ i hoc ipso/ peccare.

qui iure ge/ tiu agit pe/ ccare non/ potest

qui iure ge/ tiu agit pe/ ccare non/ potest

tura constat: ergo est iuris naturalis, ut i. c. ius natura
 le. i. di. & i. l. i. s. ius naturale. su. eo. & ibi late exposui.
 ¶ Rursus aduertendum est: q. defendens se ipsum ni
 hil peccat. adeo q. etiam si occidat uel mutilet nullam ex
 hoc irregularitatem incurrit. ut caues singulariter i. de.
 i. de homicidio. qd est notabilissimum. na ante illam clemē
 tinā diuersē erat in hoc opinioēs. hugo. n. tenebat es
 se irregularē. ioa. & gos. tenebat etiā esse irregularē:
 quis dispensabilē. ut late notat in. c. sicut dignum de
 homi. i. glo. magna in fine. & in. c. de his. l. di. & eū eē
 irregularē firmat. s. do. sepius. ut secūda secūde qsti.
 64. ar. 7. ad. 3. & secūda secūde. qsti. 108. ar. 4. ad. 2. & 4.
 sen. di. 25. q. 2. ar. 2. & di. 32. q. n. ar. 1. & sepius. sūdamē
 tū uero sancti doctoris est: quia homicidio siue iusto si
 ue iniusto. in est irregularitas q. ab ipso facto homici
 dii refultat. ut uidēus i iudice qui iuste occidere pci
 pit. ut notat in dicta cle. s. hoc nō obstat. quia qui se
 defendit: nō agit. sed resistit ne patiat & ideo ut ifans
 ut dormiēs. ut furiosus nullā irregularitatem incurrit
 ut in dicta cle. r. & m. l. ifans. ff. ad. l. corneliā. de sica.
 ¶ Nec obstat text. que allegat. s. do. in dicta qst. 64.
 ar. 7. in. c. p. s. bitez. l. di. na ille tex. quis eū in defens
 sione loqntem citet. s. doctor. nō loquit eo casu quo
 paganū occiderit ad defensionē: mortē uitare aliter
 nō ualētes. ut loquit dicta clementia.
 ¶ Glo. in uerbo nā iure. in primis exponit istū rex.
 ut loquat iure fori. secus aut iure poli. itaq. nō pote
 rit quis iure diuino se defendere: & ideo tenebit i foro
 cōscientie. facit id qd dicit roma. 12. nō uos defendē
 tes charissimi & reliq. facit qd tradit ex glo. in. c. in
 ter hec. 33. q. 2. quā pro singulari notat abbas i. c. 12. de
 homi. q. in oibus casibus in qbus iure ciuili uel cano
 nico pmittit homicidiū: quis i aliquo foro nō posset
 pūri: tamē occidēs peccat mortaliter & tenet. i foro
 cōscientie. idē tenet ludo. roma. in repe. aucten. si mi
 liter. C. ad. l. fal. in. 23. speciali pie cāe inter ul. uol. ioa.
 de imo. in. l. quid ergo in pri. ff. de leg. i. facit tex. in. c.
 admōere. 23. q. 2. & glo. in. c. siatēritas. 12. q. 2. q. pēa
 dupli. tripli. & qdrupli nō est licita i foro cōscientie.
 ita dicit do. iason se declarare glosā. nostrā omnimō
 aliis declarationibus quas tradunt moderni.
 ¶ In pluribus quidē superiora iniustā & iuris igna
 rāntiam cōtinēt. & in primis dū glo. & eius equaces
 uolūt intelligere tex. n. rum ut nō pcedat iure poli. &
 peius est qd moderni dicūt. defendentē peccare mor
 taliter si offendentē occidat. & gramus ab his patri
 bus quo iure disponat rex. noster. certe declarat dese
 sionē iuris gentium esse. Rursus queramus. quid
 sit ius gentium. & est quidē qd ratio naturalis apd
 oēs gentes cōstituit. ut in. l. oēs populi. infra. eo. & in
 s. qd uero. insti. de iure na. gentiū & ciuili. ergo fate
 ri oportet secundū pdictōz sniam: q. qui rōe natura
 li agit: in hoc ipso peccat. sed hoc absurdū sane est &
 a ueritate penitus alienū. quia peccatū est cōtra ratio
 nē naturalē: nō secundū ipsā. ut. s. do. 1. secūde. qst. 21.
 ar. 1. & 2. & q. 71. ar. 6. qd clare pbat ex. c. fi. de cōsue
 tu. naturali. n. transgressio iducit peccatū: nō quādo
 quis iure naturali utit. quinimo id teneas q. i mora
 libus iuris gentiū: nihil est qd non proueniat ad inia
 uoluntate: & i quo possit iesse peccatū. deus. n. huma
 no generi ingenuit rationē: qua recte & secundū suā
 uolūtate agerent. & hoc est qd dicit in institutionib.
 bus. naturalia iura que p eque apud oēs gentes custo
 diuntur: sunt diuina quadā pudentia cōstituta. ut est
 defensio: cuius rō quia naturalis est: apud oēs gentes
 custodit. ecce q. iure gētiū & diuina uolūtate qd q. se de
 fendit. qd aliter esse nō pōt. ut in. c. nō est peccatū. s.
 i his. 6. dist. & i. c. fi. 9. di. ergo impossibile est peccare
 eū qui se iure gentiū defendit. ¶ Preterea ius poli
 dicit esse ratio naturalis. ut notat in. c. fi. 17. q. ult. &
 recte. ut alias ego exposui. sed. tex. n. pcedit rōe natu

rali ergo iure poli. ¶ Itē sūma est pudentia diuina
 que cuiq. sui defensionē interseruit ut oia cōseruaret.
 qd probat in expositioē tex. in prin. & uidebis mar.
 tul. i. li. i. de offi. nō est ergo dicendū q. qui seipsum de
 nullo iniuste agit & eum nō peccare tenent oēs theo
 logi. ut. s. doctor secūda secūde. q. 64. ar. 7. & 4. sentē.
 di. 25. q. 2. ar. 2. ¶ Nec obstat qd dicit ro. 12. nā debet
 referatis aduersarios & ita exponit ibi glo. qua; cō
 firmant theologi. q. d. nos etiā in iure nostro habēus.
 cū dicat q. defensio debeat eē iculpata. & mirādū ē
 est de sen. hoz. patrū q. ubi defensio est iculpata idest
 sine culpa: isit peccatū: nā ubi nō est culpa ibi non est
 peccatū. ut in. c. nerui testiculoz. 13. di.
 ¶ Secūdū est i quo error est pnciosior q. ex uniuersali
 cōclusionē falsa elicit ad casum nostrę defensio
 nis dicunt. n. ipsi q. ubi cūq. iure ciuili uel canonico
 pmittit homicidiū qui occidit: peccat mortaliter ex
 glo. in dicto. c. inter hec. ¶ Aduerte & formes uni
 uersalē regulā cōtrariā. q. ubi cūq. iure ciuili uel cano
 nico aliquis occidere aliū pōt occidendo non peccat.
 quia si iure pōt ergo iustū pbat. ut i. c. ius. de uerbo.
 sig. q. iuste igit qd agit: nō peccat. Itē si peccaret i occi
 dendo: iure nō posset occidere. q. ius. nec peccatū tri
 buit facultatē nec posset quis ueller. ut in. c. fi. de p. s.
 in aucten. ut hi qui obligatas. col. 6. quinimo si peccā
 di potestātē tribuere intendit: nō est lex. ut in. l. 2. de
 leg. & in dicto. c. fi. & ibi abbas. unde nō possumus di
 cere iure canonico maxie posse si peccaret. quia nec
 pōt pmittit: nec ius ē si pmittat. facit tex. i. c. q. cōtra
 mores. 8. di. ¶ Tertiu in quo nō recte dicūt est: q. ta
 le ius obseruat i foro suo. nā si occidendi potestatem
 tribuit eo casu quo occissor nō obstante lege peccat:
 certe lex i pfa errore tribuit potestātē & nō iure. ut i.
 c. sunt quidā. 25. q. 1. & in. c. qui resistit & in. c. iulianus
 xi. q. 3. unde ut ibi dicit talis lex nō est obseruāda in
 aliquo foro quia est cōtra legē dei: ut in. c. licet muli
 eres de iure iurā. li. 6. quīs igit lege def. potestas nul
 la est. & iudex qui prudēter esset nō obstātē lege pos
 set pūire. cū lex i hoc nec i perer. nec sit supior de e. n.
 sibi fundamentū legis eterne & rōis naturalis aqua
 hēt iperū & q. dispōit ut i. l. iterclaras. C. de sūma tri
 nita. & i. c. solite de maio. & obe. & i. l. C. de pfect.
 pro afri. & sepius docui i tractatu de ultio sine iuris.
 & mirādū est maxie q. i iure canonico uellint dare
 pmittitōes & facultates occidēdi eo modo quo uerse
 tur peccatū qd maxie i homicidio euitat ius. canonicū.
 ut i. c. 2. & in. c. suscepimus cū similibus. de homicidio
 & ut doctores oēs testant sūma cura iuris canonici in
 hoc uersat. ut euitetur peccata in qbus ad ea euitāda
 uniuersale hēt impū. ut in. c. ut aige. de cōsti. & i. c.
 nouit de iudi. in. c. quis pactū de pactis li. 6. & i. c. cu;
 cōtingat de iure iurā. cū mile simi. i. taq. tale ius cano
 nicū nō tenderet ad finē destinatū. aduerte tamen q.
 do. abb. i. c. 2. de homicidio rectius loquitur q. citef. a iaso
 ne ut iferius ostendā. ¶ Sed superiora itelligenda sūt
 quādo lex ciuilis uel cāonica. qd absit homicidii pote
 statē tribueret: tūc. n. si iniuste tribuit. peccat. Nec est
 obseruāda lex illa q. nec legis nomē meret. & ita loq
 tur glo. i. c. iter hec & tex. i. c. admōere & do. abb. i. c.
 2. & de his lati sime diserui i lib. de differētis. i. xi. il
 latiōe pncipa. ¶ Si uero est pmittitō p idulgentiā q.
 iure talia nō puniuntur tūc qd idulget nō est sine pec
 cato. ut i. c. nerui i fine. 13. di. & i. c. hac rōe. 31. q. i. facit
 qd supra referēbā de eo qd dicebat io. de lignano. in
 tractatu de bello i. s. de bello p. ticulari & pau. de cas.
 hic q. iuste se defēdit ille q. i pugna offēdi pōt & hoc
 mō uera esset cōclusio q. ubi cūq. lex ciuilis uel cano
 nica pmittit homicidiū: cōtittēs peccaret mortaliter. q.
 qd tolleratur & idulget nō est sine pctō. s. gl. idcō. 6.

q. occidere iure cāoni co uel ciuili pōt: occi dendo nō peccat.

si occidēdo lege p mitteret: pe camus: in quolibet foro uel se culari uel ecclesiasti co. sumus puniendū

quādo lege tolleratur homicidiū uel idulgetur non fit sine peccato

Col. 68

fecerit nec non loquitur strolleratia s; i pmissioe q lege dat potestas. ut i. l. nec i ea & i. l. qd ait. & i. l. marito. ad legem iu. de adul.

C Nec obstat notata i. c. fraternitas q pena qd dupli no est licita in foro cōsciētiae hoc falsū; est ut ostēdo ubi supra & glosa aliter loquit: quā ego sentētie sue restituta defendi. **C** Vltimus glo. querit an liceat tueri res pprias ut psonā: cōcludit licere. & ideo tenet bar. Hic adeo q cōis sentētia est q p defensioe rez liceat offendere occidere. ita bar. i. l. i. c. unde ut & cū cōiter sequunt usq; ad modernos hic. Sed iohannes de anania in. c. 2. de homicidio tenet oppositū q nō liceat: & idē ē ex sentētia abbatis: moderni tamen papientes hanc quā dicit nonā iohānis de anania opinionē refellūt p̄cipue p̄ tex. in. l. 4. §. lex. 12. tabular. ff. ad le. aqui. **C** Ego sentētia abbatis & iohānis de anania credo uerā. quā iure & ratioe cōprobabo & oppositis iuste p̄uiri respōdebo: & i primis id p̄suppono q uera iustitia aia hois cūctis est p̄ferēda rebus. ut in le. sancimus. C. de sacro. s. eccle. & quis qui cūq; iure nature ac rōne diuina plus diligit seipsū; q̄ aliū quēcūq; & ob id se iuste tueat. ut in tex. postro. tamē ratio dilectionis maior debet haberi ad uitā p̄ximī q̄ ad bona t̄palia. ut tenet theologī & nos habemus tex. exp̄ssum i. c. suscipimus de homicidio nō n. iusta est cōp̄tatio a rebus t̄paliibus & t̄rāstoriis ad uitā hois: nec iactura rez t̄paliū debet cōmōnere animū ad occidēdū hoīem qui imago dei est ita dicitur ibi & idē est ex sentētia tex. l. c. 2. eo. 11. Vbi solū p̄mitti f̄ occidere q̄ndo se & sua offensus tuebat. Secus uero est si res tantum tueretur & ita p̄oderabat do. abbas & io. de ana. **C** Itē idē est ex sentētia augustini sup̄ exo. quā habemus t̄rāscriptā in. c. si p̄fodiens. De homicidio ubi legē diuinā exponens dicit augustinus q̄ i deo lege ueteri p̄missu. erat occidere latronē nocturnū: diurnū uero nō licebat: quia distīguī poterat an fur esset. Vnde cū dānū esset t̄paliū rez: nō erat iustū eū occidere. Si uero esset latro nocturnus tūc discerni nō poterat an p̄fodiens fures ueniret ad furādū uel occidēdū. Ideo. p̄pter p̄sonā defendēdā: p̄missu; erat hoc facere. hec est sentētia augustini & illius tex. quā clare ex his uerbis que sub iudicio colliges. Diurnus fur: quia poterat discernere q̄ nō ad occidēdū: sed ad furādū uenisset: ideo nō debet occidi: ecce q̄ ex iactura rez nō pōt occidi. Ad defensionē tamē p̄sonē: q̄ndo discerni nō pōt: etiā idā bio licet occidere. qd̄ semp̄ est menti tēdēdū.

C Nec obstat solutiōes que cōprehendunt ex dictis iasonis hic q̄ tex. i. c. 2. su. al. & sic eodem modo iura ista que ego iduxi loquāf̄ clericis. & fateor q̄ glosa in prin. 23. q. 3. intelligit tex. i. c. suscipimus q̄ loquat̄ i clericis: & ibi idē idē firmat do. abbas. **C** Aduerre tamē q̄ iustitia est eq̄lis qd̄ pater rōne & auctoritate ratione quia eadē ratio qua id disponit militari laicis nā si bona t̄palia. ppria nō sunt cōpurādā ad uitā alie nā: hec ratio ita cōprehēdit clericū sicut laicū: quia hoc fit ex cognatiōe generis humani quā natura iter oēs hoīes cōstituit. ut dicit̄ i tex. nostro. Hec igit̄ cōiunctio societatis huāne: & precū hoīs qui habet diuinā imaginē. ut i dicto. c. 2. nō est cōferēdū cū iactura rez ordinata rōne. qd̄ eq̄le est & clericis & laicis.

C Auctoritate hoc etiā p̄bat̄ quia lex diuina generaliter loquit̄ & disponit. & ita tā iter laicos q̄ etiam inter clericos exponit & loquit̄ diuus augustinus ut habemus i dicto. c. si p̄fodiens. & ideo. s. doctor. in. 4. senten. di. 38. q. 2. i fine illius distīctiōis. i respon. ad. 6. argumētū. tenet p̄ defendēdis rebus t̄paliibus nō licere hoīem occidere. **C** Nec est bona respōsio do. mini iasonis dū ad dictū. c. 2. respōdet q̄ quis ille tex. loqueret̄ de defensiōe pprie p̄sonē & rez: tamē nō p̄cedit i foro cōsciētiae: quia etiā qui occidit se & sua

rener p rebus tpora libushoies occider nō licere

expōit sentētia tex. i. c. si p̄fodiens de hōi.

ita laici tenent post pōer res tēporales uita p̄ximī sicut clericis

Col. 69

defendēdo: nihil omīus peccat mortaliter. ut paulo ante ipse dixerat. Dixit qd̄ & male ut sup̄ius ostēdi quia qui seipsū; defendēs hoīem occidit: nullū ex hoc peccatū icurrit qd̄ lege diuina naturali & huāna est p̄missu; ut icle. i. de homi. & i. c. si p̄fodiens. eo. 11. & in le. nostra & supra ostēdi. Et uideas q̄ntū huius clarissimi doctoris. deā sibi cohereat: cū dicat q̄ tex. i. c. 2. loquit̄ i clericis & q̄ nō habeat locū i foro cōsciētiae. q̄si homicidiū iustū clericis fit a iure canonico p̄missu; quinimo quis alias fit iustū cōmittit irregularitas: quia uerū est esse homicidiū. sed i casu pprie defensionis nō cōmittit irregularitas: quia nō agit hoīem occidere: sed se tueri. ut i dicta de. 1. & i dicto. cap. si p̄fodiens. **C** Nec placet sentētia abbatis i dicto. c. 2. & i. c. olim cā; 7. col. uer. Itē uidemus. de re. sti. spo. dū dicit q̄ senten. glosaz. iuris ciuiliis & bar. debeat intelligi. ut p̄cedat i foro seculari cōtētiōe. secus i foro cōsciētiae. ut i dicto. c. 2. **C** At rētius aduertat q̄ nec ē i hoc differētia iter forū p̄nitētiāle ad iudiciāle nec iter forū ecclesiasticū; & secularē. S; iusta ratio undiq; sibi constat. ut supra dicebā. & uidebis casū; exp̄ssū; i dicto. c. si p̄fodiens ubi tex. ille duas ex sentētia iuris diuini exponit cōclusionēs. si q̄ ad ppriā t̄relā & securitatē qui se defendēs occidit nō est reus sanguinis / qui uero causa rez t̄paliū occidit reus ē sanguinis & ita dicebat augustinus intelligēdū qd̄ dicit̄ exodi. 22. c. si p̄fodiens inuētus fuerit fur & p̄uilius mortuus fuerit nō erit reus sanguinis: si aut̄ oriat̄ sol sup̄ eū reus erit. quia tūc discerni potuit q̄ ad furādū nō ad occidēdū uenisset. ita dicebat augustinus. qd̄ idē aug. legibus antiq; quibus secularibus cōfirmat. quibus cauet̄ nocturnū furē licere occidere: diurnū uero si se telo defendat: iā nā plus est q̄ fur: ita tex. ecce q̄ eadē est sentētia legis diuine & secularis. nec distībat̄: sed cōcordat. Vnde nō debemus dicere ius cōsciētiae aliud esse q̄ ius legis seculariū. nec ius fori ecclesiastici differre a foro ciuili. Nā canones deducūt̄ a sentētia legis diuine & exp̄ssē cōprobāt̄ leges idē sentētiēs. Qd̄ a uerbis iuris ciuiliis exp̄ssimē colliges uiderat. n. augustinus lege gati iuris cōiusti que incipit. itaq; ad le. aquil. ff. Vbi ita dicit̄: si seruū tuū latronē i fidiāre mihi occidero securus ero. Nā aduersus piculū naturalis ratio p̄mittit se defendere. Deide subiūgit gatus. Lex duodciz tabular. nocte furē p̄mittit dephensū; occidere: iter dia aut̄ deprehēsum ita p̄mittit occidere si is se telo defendat. Hucusq; tex. i quo i primis cōsidera in hac ipsa re naturalē rōnē sequi ius ciuile ut aduersus periculū qd̄ se defendat. que naturalis ratio lex est diuina id est adeo nobis innata ut notat̄ i. c. si. 17. q. ul. & i. c. si. di. itē nocturnū furē; occidere licet: quia discerni nō pōt an sit fur uel fidiator & hec est rō legis 12. tabular. quā nobis demōstrat̄ tex. i. c. si p̄fodiens Hec uero ratio naturalis est quia diuina. ut i illo. 22. cap. exodi. & quia naturalis est etiā iure. 12. tabular. cōp̄bata. ut i deā. l. itaq; uide ista oīa sibi cōfētiūt̄. idē cauetur i. l. sed & si quemcūq; i pri. & i. l. scientiā. §. qui cū aliter. eo. 11. idē i. l. furē ad. l. cor. deficiatis ubi furē. etiā nocturnū si quis occiderit ita demū i p̄nēferet si parcere ei sine suo periculo nō potuit itaq; periculū persone reddit iustā furis uel alterius raptoris occasionem nō autē periculū rez qd̄ ut intelligi debet iferius subiiciā. **C** Nec obstat p̄oderatio: do. iasonis i. l. nostra. q̄ etiā fuit. utriusq; saliceti. i. l. si ut allegas. C. de sicariis Dicit̄. n. q̄ p̄ cōiopiōe dat fortē tex. i dicta. l. itaq; §. lex. 12. tabular. que p̄oderat̄ aduersa iura. iter diu aut̄ dephensū; tūc possum occidere q̄ndo telo se defendit. ergo i p̄cedēti casu erat solū discimē rez q̄ndo. f. erat nocturnus & ideo p̄pter res meas seruādas iuste possum occidere. Nec sibi placet exp̄sio glosē ibi. & in dicta le. fure; quia debet uerifica

rener p rebus tpora libushoies occider nō licere

nec iure diuio licet p rebus aliū occidere // nec huano canonico f. & ciuili

exponit rōne legis. 12. tabular. qd̄ fur nocturnus occidi poterat diurnus uero nō.

interpretat a liter aduersatiuā. l. itaq; §. lex. 12. tabular. ad le. aqui.

glosa in. s. lex. 12. tab. bulage qua reprehendunt mo. der. tex. ha bet canoni cum sibi si milem.

ib. smi con q. 1011 oiu l. ds auder. concordat. facile. l. su. res. de sicca. ff. cu. s. lex. 12. tabu. q. uix pote. rat. cocor. dare

ostedit iu. re gentiu. & civili. & naturali. & diuino res. pprias ar. mis. defen. dere. licere

q. si defen. dente; res. pprias of. fendam iu. ste. et mor. te alterius. se. defedit

s. imi. con. q. 1011 oiu. l. ds auder. concordat. facile. l. su. res. de sicca. ff. cu. s. lex. 12. tabu. q. uix pote. rat. cocor. dare

ri aduersaria in iure & i factu & di. cit. q. uix pot be. ne concordari lex illa cu dicta. l. fur. ita iason secutus utruq salicet. ¶ Profecto utriusq legis iusta e ire. rior. & iustitia pperua est & ubiq sibi constans. Dica; igit q. expositio horu patruu no pot stare iusta rone. na nocturnu fure no causa rex occidere licet: sed pi. culu pson. quia discerni no pot an ad furadu uel occi. dendu ueniat & ita exponebat diuus aug. exodi di. cto. c. 22. ex cuius expositioe habemus tex. i dicto. c. si pfodiens & ita exponit glosa i di. s. lex. 12. tabulage & i. l. fur. que quis no placeat iasoni placere oportet quia tex. habet pfe canonicu: & augustinu ita expo. nente: & ita uideo q. exposuit & itelligit. doctor se. cunda secude. q. 1. 64. ar. 7. Vbi legē ueteris testamēti qua nocturnus fur fores pfodiens occidi poterat ea. ratiōe itelligit: quia occidēs seipsu defendit & isto. modo ut itelligi oportet itelligēdo: nihil obstat imo. cōsonat tex. i. l. fur. ubi dicit q. fur nocturnus occi. di no pot: si parcere ei sine nfo piculo possumus. Ra. tio igit qre nocturnu occidere possumus: est ppter piculu pson. qd si eueniat. ut psona ex facti q. l. itate. hē i turo: tūc no licet occidere. Vt expse dicit i dicta. le. fur. esset. n. i. moderata tutela. ut i dicta. l. i. C. Vn. de. ui. & i. c. significasti. & i. cle. pria & i. l. sciētia. s. qui. eū aliter. fu. al. ¶ Nec obstat aduersaria qua pō. derat p dicit ptes. Na aduersa iuri & factu: sed iuste. & aliter q. iph itelligit. Na lex. 12. tabulage dicebat no. cturnu occidi posse. iterdu aut apprehēsus: ita pmit. tit occidere si is se cū telo defendat. Igit si non se telo. defendat no licet occidere & i hoc aduersa. na noctu. nū exsupictioe & indifunde possum occidere: quia. discernere nescio. Sed diurnu no ita & hec est aduer. saria. Vex si costat q. nullu est periculu pson. tunc. cefat ratio tex. i. c. si pfodiens ideo no possu occidere. & ita loquit rex. i. l. fur. qd qd uariet bar. & doctores i. in dicta. le. fur. & uides q. hec opinio cōsonat iuri ca. nonico civili & etiā uere est iusta: quia diuina. Quid. quid dicat bar. i. l. fur. & i. l. i. C. Vnde ui. & i. l. i. n. ad. ¶ Nec obstat fundamēta glose nostre q. res nostras. armis possumus defendere. ut i. l. 3. s. eū igit. & i. l. i. fu. al. qd etiā iure canonico cauet. ut i. c. olim causa. de. resti. spo. i. c. dilecto de sen. exco. ¶ Na cōside. randū est q. armis etiā iure gētiū licet i iuria repelle. re ac pprias res tueri. Sed ex hoc non sequit q. eū oc. cidere liceat: quia maiori estimatiōe habēdus ē ho. mo ad imaginē dei creatus: q. res tpales. ut i dicto. c. 2. Si uero me res meas defēdēte tu uelis offendere: tūc. te me offendēte iure civili & canonico & etiā natu. re occidere possu. qd clare colligit ex sentētia augu. stini & ex dicto. c. si pfodiens in finalibus uerbis. ubi. rōne ostēdit qre diurnu fure si se telo defendat occi. dere possumus: q. iā (inqt augustinus) plus est q. fur. Ecce q. i telo se defendēte iā est alia causa: q. rex. Ego. eniz iuste eū aphēdo. & iniuste ipse se defendit cum. telo & ne me occidat: occidere possum. Eū igit qui. cū armis ad possessionē uenerit armis possu. repellere. Sed si me uelit: i repellēdo offenderet: iā alia est cā. q. rex. ideo possu. eū occidere ut tutus cū rebus euas. dā: & ita loquit rex. i. c. 1. C. Vnde ui. & i dicto. c. 2. in. uerbo. re & tua defendēs. & i dicta. l. itaq. & i dicto. s. lex. 12. tabulage & tex. i dicto. c. olim. & i. c. dilecto. su. al. & que notat hic p glosa; & bar. & notata p inocē. in. c. si uero. de sen. excomu. Facit qd dicit in. l. si. ob. turpē cā. i. fra. de cōdi. ob turpē cau. p. xima. n. defen. siois cā. atredēda est cogita: quia hec iusta uidef & a. mēte iuris cōflata. ¶ Ex his no uidet tenēdū qd. docet do. abb. i. c. sucepimus. de homi. & i. c. oli. su. al. Vbi secutus inocen. i. c. si. uero el prio de resti. spo. q. p defēsiōe rex. suaz. licitū est clerico manus ini. scere: & defendere cū baculo & gladio: no debet ta. mē pcedere ad seua. ¶ Dicēdū melius esset q. res

suas etiā armis possit defendere clericus qui si offen. dat poterit se defendere. ut i dicto. c. si pfodiens. Di. cere uero q. baculo & gladio liceat defendere. ut di. cit i. c. suscepimus. & q. liceat pcutere ut dicit i dicto. licētia ad arma & ad percussione no est iuris pruden. tie. na ex percussioe facile cōringit mori percussus: & hāc licētia dādo ius canonicū i culpa uideref esse: q. p. cufuz. mori posse debuiset cogitare. ut dicit rex. in. cap. si. de homi. li. 6. & ius no debet hāc cā. dare: ut i. cap. de cetero. de homicidio & i. l. qui occiderit. s. in. hac. ff. ad legē aquil. est igit uera uia q. res. pprias de. defendere liceat. q. si defendēs offendat. tunc licet se. ipsu defendere cū moderamē tamē. ut i dicta. l. i. C. Vnde ui. & i dicta. l. itaq. ad legē aquil. & i dicta. l. i. C. re. Secus uero ē si p tpalibus rebus psonā pcutas itelli. occidas. qd nec iure canonico nec civili est pmissū ut. i dicta. l. fur. & i. l. sed & si q. cū i prin. & i. c. 2. & i. c. si. pfodiens. de homicidio. ¶ Nec obstat rex. i. c. si. suscepimus. ubi i pluribus modū excesserunt. & ad. uerte q. dominus inocen. quis aliter eū ciet do. abba. tamē i ea est sentētia q. p rebus tpalibus id facere li. ceat. qd debes itelligere ut supra exposui. ¶ Hinc etiā itellige tres extēsiōes quas tradidit hic. do. iason. s. ut no solū i cōtinēti liceat occidef p rebus. Sed ex iterallo. ut notat i. l. 3. s. eum igit. & i. l. i. s. a. uis. ff. de ui. & uiar. & patet i dicto. c. oli. qd tamē itelli. lige ut no occidat p rebus: sed p psona tuēda & ita. itellige. i. & 2. extēsiōe de colono qui pot defendere. res quas tenet & de i iusto possessore. ut i. l. colonus. & in dicta. l. i. s. uim ui. ff. de ui. & uiar. & ibi notat. ¶ Rursus ne teneas duas limitationes quas tradidit. hic iason. ut hec regula. tex. nostri no habeat locū in. clericis quo ad res. pprias. itēq. no habeat locū i fo. rō cōscientie. nam utruq. no esse uerū inuenies i su. pra. dicitis. ¶ Subseqnter dubitat glosa an iniuria. alterius uel offensa. ppulsare possimus & q. i mari. to ad uxore liceat. uel in patre ad filiū & econuerso. uel etiā in cōsanguineis aut cognatis: nulla est dubi. ratio. ut i. l. i. s. ite diuus i uersiculo sibi uel suis. ad. l. corne. de sicca. bar. bal. & ange. c. i. lo. de anania in. c. 2. de homi. do. abb. i. c. oli. de resti. spo. li. 6. col. & ha. bemus tex. de iure canonico i. c. dilecto. de sen. ex. & i. n. c. olim. su. al. & hoc sepius a doctoribus doct. q. no solū cōiuctoz. Sed uicinoz. iniuria. ppulsare po. sumus & ita tenet inocen. i. c. si uero de sen. ex. & pō. derat bar. rex. i. l. deuotū i fine. C. de metaris li. 12. & bar. i. l. si quis iseruit. ff. de fur. & notat i. c. no ife. renda. 23. q. 3. & do. abb. i. c. olim. ¶ Sed hanc cō. mune senten. limitat quo ad irregularitatem ex glosa. que pōderat tex. i. c. de homicidio. i uerbo suū in. uiaforē. na irregularis efficit: quia quis alterū defen. dere liceat tamē homicidio etiā iusto iest irregulari. ritas. Vt i. c. i. l. di. Vnde cū rex. ille tantū concedat ut. qui suū iuaforē mortē aliter uitare no uales occide. rit: no sit irregularis. sequit q. qui alterius iuaforē. occiderit irregularis erit. Hec est semētia ioa. an. ibi. & glose i. s. 1. 23. q. 8. & abb. i. c. olim. & ita ex glo. illa. in dicta. cle. i. limitabat do. iason hic. ¶ Sed aduerte q. ista limitatio & p dicitā glosa no ui. det iusta: & cōsidero q. uim ui repellere licere iuris. est naturalis & gentiū. ut i rex. nostro & ex hoc seq. tur q. qd ad suā defensionē alterū occiderit nullā irre. gularitatem incurrit: quia no agit homicidium: sed se. tuel. qd etiā dicimus i dormiēte uel i infante. ut i di. cta. cle. i. & ita itellige qd notat abbas i. c. si pfodiens. no esse homicidiū: quia defendere itendit & no occi. dere: & ideo dicit excedere moderamē tutele: qui ul. tra tutelā ad uindictā pgreddit. ut i dicto. c. significa. sti. de homicidio & i. c. suscepimus. eo. ti. At ratio ex. pulsionis iurie que est ad psonā ppriā: est ad alien.

clericus ar. mis res su. as defendē. re pot: sed. ppter res. percutere. non potest

licentia ad. p. cussione. cū gladio. uel baculo. no est pru. dens: quā. do occide. re no licet

maritus. uxoris in. iuriam uel. p. filii & e. cōuerso. p. pulsar. pot

quinimo. & uicini. & p. ximi in. iuria. ppul. sare. possu. mus.

qui occide. rit aliū. p. defēsiōe. uicini. no. est irregu. laris: si mo. dū no exce. dat

Col. 72

maxime si pater est aut filius aut uxor. qd̄ hūana co
iunctio & rō naturalis ostēdit. ut i dīctā l. i. §. diuus. su.
al. & hoc expresse uidet̄ p̄bari i dīcto. c. dilecto. ubi
tex. ille adducit regulā nostri tex. qua uim ui repelle
re licere oīa iura & oēs leges p̄clamāt: & hāc regulā
extēdit. ut etiā iūria p̄ximī itelligat̄. ergo cū ista re
gula nullā habeat irregularitē nullā certe hēbit: nec i
iniuria p̄pria: nec i aliena. qd̄ rursus a rōne p̄bat̄. qd̄
qui alterū ab iūria alterius defendit nō agit homici
diū. sed iūriā p̄pulsat. ergo nec erit irregularis. ut su
pra dicebā. ¶ Et si tenere uelles hāc sentētiā: pos
ses respōdere dilucide ad tex. i dīctā clem. q̄ nō sequit̄
tur ex eo q̄ suā p̄pulsans iniuriā nō sit irregularis.
p̄pulsantē alienā irregularē esse / qd̄ similiter uide
mus i tex. nostro. ubi tutela sui corp̄is p̄mittit̄. sed
nō ex hoc negat̄ tutela corp̄is alieni. ut patet per su
periora. ¶ Nec obstatē pōderatio quā supra ex
pressi. q̄ mortem aliter uitare non ualens nō sit irre
gularis. Nā hoc idē dicit̄ in q̄libet defēsiōe qua p̄
cedit̄ ad mortē alterius. ut i l. sciētiā. §. qui cū aliter
& i. l. sed & si i prin. ff. ad. l. aq̄ui. & tamē ex hoc nō ne
gat̄ q̄ alterū defendere liceat. ¶ At si dicas cū agis
de alterius defēsiōe ego poterā mortē euadere. igit̄
occidere nō possū. Respōdeo q̄ ego poterā euadere
eo idēfēso. Sed ipse euadere nō potuit. Et ego pos
sum ipsū; tueri. i hoc igitur stat fallacia cogita.
¶ Vterius q̄rit̄ bar. an teneat̄ alterū defēdere. glo
sa i. l. culpa caret. ff. de reg. iu. tenet̄ nō teneri. idē sen
tit̄ bar. hic & i. l. utrū. ff. ad legē pompe. de parri. & in
e. merū. §. Sed licet p̄ illū tex. ff. qd̄ merus causa. Sed
uidet̄ obstatē duo iura canonica. i. tex. in. c. q̄ntē de
sen. ex. & i. c. fi. 23. q. 3. Sed illis iuribus nō obstat̄
tēneat̄ subuenire & occurrere iūriis aliis iferēdis nec
p̄pulsare eas. nisi sit filius uel subditus. ut i dīcto. §.
Vtrū. & i. c. domino guerrā. hic finit̄ lex. i uersi. feu
uel nisi rōe officii teneret̄. ut notat̄ late i dīcto. c. q̄re.
& i. c. nō iferenda. su. al. & ut dicit̄ hic modernū: iura
illa canonica que cōtrariū innuere uidet̄. itelligunt̄
in foro cōsciētiē & ita itellexit̄ do. anto. in. c. q̄ntē &
modernū hic. ¶ Perp̄sus cogita q̄ quis a glosis
iura illa uideant̄ itelligi i p̄sonis que ex officio tenē
tur & possunt: tamē generalior est ratio eorū & ue
ra iustitia uidet̄ q̄ q̄libet teneat̄ Et primo manifeste
p̄bat̄ tex. i dīcto. c. fi. 23. q. 3. Vbi ex augustino dicit̄ q̄
ostēdit̄ nō esse imunes a scelere qui p̄missit̄ chri
stū p̄cipibus iferficere. cū p̄ multitudie tenerēt̄
& possent̄ illū a facto & se a cōsensu liberare. Nā qui
desinit̄ obuiare cū potest: cōsentit̄. Ecce q̄ de quocū
q̄ populari hierosolymitano: id describit̄ augustinus
ex p̄pheta. qui tamē nō erāt cōstituti i impio &
potestate: sed subditi. Sed cū uex̄ sit. q̄ resistet̄ potue
rūt iudicibus & phariseis. & omiffissent id facere qd̄
potuerūt ad iūriā p̄pulsandā. Sequit̄ eos cōsentire
& ita glosa i dīcto. c. nō iferēda sentit̄ sentētiā augu
stini quā nescit̄ resoluere: eade; est sen. tex. i dīcto. c.
q̄ntē. ubi agentes & cōsentientes pari pena dicūt̄ pu
niendos & itēp̄tatur cōsentire qui cū; facinoribus
manifeste possint obuiare desinūt̄. Hec igit̄ ratio iu
stā quo ad oēs habet̄ itēp̄tationē; ut qui manifeste
possit obuiare nec obuiet̄. uideat̄ cōsentire qd̄ sane
hominī rōnali turpe est. nā cū cognationē; quādā na
tura itē omnes hoīes cōstituerit. ut patet i tex. nō
cōtra nature legē & hūanā societate facit̄ qui cū pos
sit p̄pulsare iniuriā alteri factā nō p̄pulsat. difficile
est. nō credere. ut is iniurie nō cōsentiat. & ideo ut
cōsenties iuste habet̄. ut i dīcto. c. q̄ntē & i. c. fi. su. al.
Nā ut dicit̄ seneca noster. si iustus sis: nō solū nō noc
ebis: sed etiā nocētēs p̄hibebis. nā nihil nocere non
est iustitia: sed abstinentia alieni. Et Cyrus apud xe
nophontē dixisse fert̄. Nihil est iustius q̄ p̄pulsare
iniuriā; aut pulchrius q̄ amicis succurrere. Vnde cle

Respōdet
ad cle. r. de
homici/
dio

q̄libet tene
tur p̄pul
sare iūriā
alteris dū
manifeste
& sine di
p̄dio pos
sit

Col. 73

gārrissime. (ut solet) cicero li. i. officiorū. Sed i iustitie
inq̄ duo sunt genera. unū eorū qui iferūt alteri eorū
qui ab iis q̄bus iferūt: si possint: nō p̄pulsant iūriā
Vis igit̄ rōnis in hoc uerfat̄: an possit p̄pulsare. q̄ si
possit: iusta est sequela: ut teneat̄. & ideo augustinus
ubi supra pōderat q̄ iudei cū p̄multitudine timere
tur poterāt resistere: ne christus crucifigere t̄. & cū;
desinerēt cōsentientes habent̄ / & idē pōderatur in
dīcto. c. q̄ntē. ibi. cū manifeste possint. Ius igitur uer
satur i rōne dū possunt: nō in eo an habeat ministe
teria ac officia ipeū & iuris dīctiois: q̄ siue habeant
siue nō habeat iuris dīctioē iniuriā p̄pulsare tenē
tur: dū eam patēter expellere possunt: ne consentire
uideat̄: & ne deserat̄ id qd̄ hūane societati ac patrie
debet̄. & ideo cicero subiungit. q̄ qui nō defendit
nec obstitit si potest iūria: tā est i uitio: q̄ si parentes
aut amicos aut patriā deserat. ex quo ambrosius sū
p̄sit id qd̄ dicit̄. i. c. nō i ferēda. su. al. q̄ nō i ferēda sed
depellēda i iūria: lex uirtutis est. qui. n. nō repellit a
socio iniuriā si potest tā est i uitio: q̄ ille qui facit. Ec
ce q̄ dixit̄: a socio. & nō a subdito.

¶ Vex̄ forsan dices q̄ expellere iūriā alterius opus
est uirtutis. ut ibi dicit̄: sed q̄ uirtutē nō operat̄ quis
nō mereat̄ p̄miū; pena tamē nō meret̄. pena. n. deli
quēti datur nō cessanti a uirtute. ut i le. i. in prin. su
eo. & ideo uidetur iustius docuisse platonē i libro. s.
de legibus. q̄ qui nō iferit iniuriā honorari debet: q̄
uero nec alius id facere patitur duplici: honore est di
gnus. ille. n. uni: hic uero multis hoibus cōparat̄ eū;
p̄cipibus ceterorū iūriā nūciet. qui aut una etiam
cū magistratibus iniuriā quo ad pōt̄ ulciscitur: is ma
gnus p̄fectusq̄ in ciuitate ut: p̄conio amplissimo ce
lebreretur. Hec hospes apud platonē. Vides itaq̄ q̄ ex
superiori rōne & ex sentētia sua nō sit puniendus qui
cessat p̄pulsare iūriā alienā. quis honoradus sit qui
eam p̄pulerit. ¶ Sed ego etiā leges nostras iustissi
mas credere: que nō dānant eū qui cessat uirtute
agere sed. eū qui uitio agit. nā dū pōt̄ p̄pulsare iniu
riā & nō p̄pulsat. hic cōsenties est iurie quā nō uult
expellere & in hoc ipso peccat & ita loquit̄ tex. in. c.
q̄ntē. & i. c. fi. su. al. platonis uero lex laudari & hono
rari uirtutē iubet: sed nō arctius hūc tacitū cōsensu;
execratur ac punit. ¶ Nec placet illa sentētia. ut
tex. in. c. q̄ntē loquat̄ i foro cōsciētiē. nā tex. ille in
itēp̄tatur cōsensu; eius qui d̄mittit iniuriā p̄pulsā
re. ut exp̄sse loquit̄ in uerbo. itēp̄tatur. Sed itē
p̄tationes nō habet̄ locū i foro cōsciētiē: sed ipsa ueri
tas. ut i. c. tua nos despon. ergo ille tex. nō habet̄ locū
in foro cōsciētiē. Et ueritas est q̄ ad forū cōtentio
sum loquitur ille tex. quia itēp̄tatur. Sed i foro cō
sciētiē si uere cōsensit. ex cōsensu tenetur. si nō con
sensit ex negligentia que se ad cōsensu; uidetur ha
bere. ut i dīcto. c. fi. ¶ Nec obstat̄ tex. i. l. metū. §.
Sed licet. cuius argumēto ualde subtili. ut bar. dicit̄
utebatur iacob. butri. & est glosa in dīctā. l. culpa ca
ret & referūt glosa i. c. q̄ntē. & i dīcto. c. nō iferenda.
Nā respōdeo q̄ ibi mercedē accepit ab opa cōducta.
nec cōstat q̄ manifeste & patenter expellere poterat
Nā p̄misit a ui hostiū uel latronū uel populi defen
dere ad quā defensionē opam adhibuit. nec in istis
terminis loquit̄ tex. i. c. q̄ntē. Sed dū patēter & sine
magno piculo uel forsan sine aliquo obuiare potuit.
De ceteris tu cogita.

nihil est iu
stius q̄ p̄
pulsat̄ cu
iuscūq̄ iū
riam

Lex plato
nis in alre
rius iūriā
p̄pulsada

qui pōt̄ p̄
pulsare iū
riā & nō p̄
pulsat̄ hic
cōsentit in
iurie qua
nō uult ex
pellere

tex. i. c. q̄ntē
de sen. ex
potius lo
quit̄ ad fo
rū cōtentio
sum. Sed
qd̄ in foro
cōsciētiē
sit tenēdū
exponit

EX MANVM MISSIONES. Hic tex.
hoc cōtinet in sūma māumissio que est
introduc̄ta ex seruitute. est de iure gētiū
quia & seruitus est iuris gētiū & cum
oēs hoīes a p̄cipio liberi nascerēt̄ de
inde sunt tria genera hoīum. & diuide i quor̄ pres.
ut p̄ paulū de castro hic. ¶ Primo bar. notat̄ ma
numissionē esse dātiōem libertatis. Sed cōtra hoc

opponit cū glo. & bar. nā aut dicēdū esset q. ego manumissor do seruo libertatē meā: & hoc ueq. nō est. quia seruus remanere. aut alienā: & hoc etiā falsum quia eā nō habeo. timore igit huius cōtrarii exponitur. datio. id est detectio. q. si detegat libertatē. q. seruus inspecto iure nature erat liber. ut in tex. nostro.

¶ Sed arte de ne decipiaris. q. seruus. nō est. natura liber. quia nō pōt esse liber & seruus. Sed cū seruiat domino & dominus manumittat eū: amouet seruitutē qua sub domino tenebat. Vnde cū iur. naturali hō sit liber: amota seruitute cū nō sit seruus: necessario remanet liber. nō igit intelligas q. ille qui seruus est liber sit. nā ipse nō hēt libertatē naturā nec manumissioe ad eā restituit uel ea detegit. ut recte notat alias glosa hic p. tex. l. 1. 2. de natura. liberis & patet ex aucten. q. b. mo. nā efficiā. sui. s. natura & s. il. lud. Nā q. nōdo aliq. natal. b. restituit: remanet liber & restituit ad eā libertatē quā nunq. habuit. s. ad eā: qua genus hūanū ipsa natura ab initio creabat. amota igit seruitute & seruo a manu missio: necessario remanet liber. & istatu naturali generis hūani. est igit manumissio datio occasioaliter. Dat. n. libertatē media natura. ut i. l. si res alienas. ff. fami. her. Vt etiā dicimus idē i seruitute formali. ut i glosa.

¶ Ex hac re sic intellecta ifero rōne: quare q. nōdoq. uenit ut q. s. liber uelit nolit fiat. ut i. l. si nō lex elisectia. de here. isti. ff. & isti. de heredi. isti. s. seruus & isti. de here. qua & disse. i. prin. & i. l. si. s. sui uero. C. de testa. manu. nā hoc mirū est: q. me iuito mihi acquiratur libertas quā ego nō habeo. contra le. possideri. in prin. & le. quēadmodū. cū le. i. i. prin. de ac. pos. C. sed ex superioribus facile intelliges rōne qua id fieri possit quia si dominus nō uult habere seruū & eū mittat a potestate sua: necessario remanet liber: quia seruus nō est. ut i. l. si. s. differētia de ac. pos. & ibi glosa & bar. Nā a uolūtate domini est seruus. & eo ipso q. de finit ex uolūtate eius esse seruus: remanet i meris terminis naturalibus. & necesse est q. sit ex alio genere. q. ex seruo. ut i. l. nostra i fine. ¶ Hinc etiā intelliges pulchrū casum i. l. si pater. i. s. quoties. de manu. uindicta. Vbi quis seruus & ipse manumittēs ignorēt manumittētē dominū esse: nihilominus seruus remāet liber. q. ueq. ē uolūtate domini manumissio esse. itaq. cū dominus uoluit manumittere: necessario remanet liber. nec aliqd. obstat opinio serui. & ille est casus satis cōfirmās ea que supius dixi: cū sola uolūtate uolētis domini: feriat sufficiētē ad libertatē.

¶ Secūdo noto q. oēs hoies naturaliter liberi nascēbāt. Rursus q. iure gētiū est itroducta seruitus. Sed cōtra hoc opponit. nā ex seruitute quis dominio alterius cōtra naturā subicit. ut i. l. libertas ifra. Ergo ius gētiū est cōtra ius naturale. cū iure gētiū sit itroducta seruitus. & hoc i eadē lege patēter ostēdit: cū seruitus describat cōstitutio iuris gētiū: qua quis dominio alterius cōtra naturā subicit. & fortius etiam potest argumētari: nā libertas est de iure naturali (ut dicūt secundario. Vnde est etiā iuris gētiū: quia gētes eo iure naturali rōne utebāt. ut in. l. oēs populi. ifra. eo. nā libertas nō cōpetit ceteris animātib. sed genibus tātū. ut fatef. hic paulus & etiā i. l. si id q. de cōdi. inde. Ergo iure gētiū est itroducta seruitus cōtra ius gētiū. bar. i. l. si id q. de cōdi. i. debiti. & i. l. ex hoc iure ifra. eo. quis i alio pposito dicebat: duplex esse ius gētiū. unū q. rōne naturali cōstabat. ut obseruare fidē. ut i. l. i. ff. de pactis. aliud q. cōstabat sola cōstitutioe gētiū & q. nōdo cōtra rōne naturā. ut bella seruitutes & distinctioes dominii. ut i. l. ex hoc iure & i. nostra le. māumissioes. & i. l. postliminiū. ifra. de cap. & postli. fueris. & hāc doctrinā tenet ipse bar. ex mēte iuris & a pceptore suo. ut refert i. l. ex hoc iure. ifra. eo. idē tenet i. l. nec. s. i. ff. de test. mili. Idē te-

qui seruus est nō est liber

manumissio non est detectio

qui seruus nō ē ut liber sit o.

quare seruo iuito & ignoranti acquiratur libertas

exponit rōne tex. l. si p. i. s. quoties. de manu. uin.

sicut iure naturali ita iur. gētiū oēs liberi nascēbant

net angelus pau. de castro & iason i dicta le. si id q. Vbi hāc eadē doctrinā ab oppositionibus archidi. & fran. aretini defendit. Sed quoniā aliorum tendit: nō curo ea adducere. ¶ Tu uero melius tendit: bis. q. nullū ius gētiū esse potest cōtra rōne naturā. nā ius gētiū est: q. d. ratio naturalis iter oēs gētes cōstituit. ut i. l. oēs ifra. eo. & i. s. q. d. uero isti. eo. ergo sine ratione naturali ius esse nō pōt. Rursus ius nihil est nisi ratio. & ius gētiū ratio est: qua gētes utunt. ut i. l. i. ifine. su. eo. Ergo ius gētiū nō pōt esse cōtra rōne naturā: cū ois ratio inferior a naturali pcedat: & naturalis ab eterna. ut i. c. q. l. iter. de accus. & i. c. i. ut ecclesiastic. bene. Vnde nō pōt ius gētiū eē cōtra rōne naturā uel cōtra rōne eternā. arg. c. que cōtra mores. s. di. ¶ Ideo melius augustinus i lib. de ciui. dei dicebat: q. hec que iure gētiū itroducta sunt: habēt suo respectu rōne naturā quā uideat. uature obstat. ut sunt dominia: seruitutes: & bella. Nā in prio statu nature decuit oēs liberos nasci. & hac decētia naturalis: oēs liberi nascēbāt. ut in tex. nostro. & oēs legitimi. oia q. erāt comunia. Nec erāt itroducta bella. Sed statu generis hūani deprauato: decuit dominia distingui: bella itroducti ad pacē & quietē. & hoies. ppter peccata seruos fieri. & hoc est q. iure gētiū & rōne quā natura ostēdit: hūani diuiserūt dominia & itroduxerūt bella & seruitutes. & hoc est etiā q. d. ex fetētia tex. nostri dicit in. s. ius aut gētiū. de iure na. gētiū & ciuili. q. usu exigēte & hūanis necessitatibus: gētes hūane iura q. d. sibi cōstituerūt bella orta sunt: captiuitates secute & seruitutes. Vnde recētiore uates in lib. de calamitatibus. sic ait. cogi mur istius mala tēpestatis & alto: egressas erebo furias turpiq. fugatā: uirtutē exilio & uarias pcurere clades: ob scelera immissa terris. Malignitas igit status hūani iuenit rationē hoies iuriū: que rationabilia sunt & a natura pcedūt: quia sunt comunia oibus gētib. ut i dicto. s. ius aut gētiū. & i. l. i. s. si. su. eo. ex quo sequit q. a natura nō dīferūt. nā q. d. apud oēs gētes ut iustu obseruat: id rationē necesse est habeat. ¶ Quod tibi manifeste pbatur in ea de qua loquimur seruitute. nā seruitus est itroducta iure gētiū: & eo iure cui ratio naturalis subest. ut pbatur i. s. singulor. iuncto. s. Itē que ab hostibus isti. de reg. diui. Vbi fit diuisio eor. que iure ciuili & gētiū nobis acquirūt: & a iure gētiū id est naturali dicit esse icipiēdū. q. id ius gētiū uerustius est. q. d. a principio cū genere hūano reg. natura pdidit. Igitur incipit de adquisitioe iuris naturalis q. d. est ius gētiū. Et post plures. s. in qbus ratioe naturali dominia nobis acquirūt: subsequit tex. i. s. Itē que ab hostibus. Vbi dicitur q. que ab hostibus capimus iure gētiū statim nostra fiūt. adeo ut liberi hoies in seruitutē nostrā deducāt. Ecce q. belli ratio & ex eo seruitus: est iuris gētiū. Et illius iuris gētiū: q. d. naturali ratione cōstat. q. d. etiā naturale appellatur. ut patēter pbatur iuncto. s. singulor. ad que debet fieri relatio. Sed oppones forsan q. illud ius gētiū de quo loquitur tex. in. s. singulor. est id q. d. ab initio cū genere hūano reg. natura prodidit. ergo ex eo nō itroducūt bella & captiuitates / cū eo iure oēs liberi nascēretur. ut i tex. nostro. ¶ Aduerte & in hoc stat fallatia. q. ius gētiū est ratio cū gentibus in nata: qua ipse utitur. que ratio plura dicit ac decernit secūdū hūanas necessitates. Vnde generis hūani ratio. semp una est & naturā sequit. quia natura est data. Sed dispositioes a rōne pcedētes sunt diuerse & diuersis tpiibus. Ratione tamē nō differunt quasi differēt nō eēt iuris gētiū: quod habet rationē generi hūano inatā. & ita uere intelliges tex. i dicto. s. Itē que ab hostibus. iuncto. s. singulor.

¶ Vnde in belli ratione idē est dicēdū. nā belli ratio ex iniquitate nostrā pcedēs iusta est ad pacē. ut i. c.

ius gētiū semp hēt rōne naturā

Ergo ius gētiū cōtra rōne naturā esse nō pōt

ostēdit seruitutē rōne itroductā

cōferit tex. in. s. singulor. cū. s. itē que ab hostibus & expōit pulchrū ius seruitutis

Col. 85

belli rōe
inguitate
huana pce
oēs iusta ē
ad pacem

bellica iustu
dia ad pa
ce referen
da sunt nō
patis ad
bellum

exponit rō
nē q̄ serui
tus sit con
tra naturā
& qua na
turā conue
niat

seruus a
seruādo di
cit ab hoc
tamen nō
pendet: isti
tutio serui
tutis

noli existare. i. c. militat & i. c. apud ueteros. 23. q. 1. & in. c. dominus noster. ea. causa. q̄sti. 2. Vbi dei uolūta te bellū cōstat iustitū. Sed ad pacē bellandū est & ad iniurias ppulsiōdas. ut ibi docet augustinus. facit qd dicit mar. tul. li. 1. officioꝝ suscipienda qdē bella sunt ut sine iniuria in pace uiuaf. Vnde plato in principio de legibus: minois & lycurgi leges tacite (ut soler) e mēdar: q̄ ad bellicā artē potius declinauerint. nā pu gna & uictoria cū laboꝝ malorū q̄ plena sit: nō ppter se expectēda est: sed eligēda ppter pacem & turā uite trāquilitatē. Vnde cōcludit nō decere studia pacis ad bellica: sed bellica potius ad pacis studia referre de beri. & hinc sumpsit augustinus. ut referē in dicto. c. noli existimare. q̄ nō debet pax queri: ut bellū exer ceat. sed bellū gerit ut pax acquirat. Decet igit iure gentiū bella geri. ¶ Nō obstat q̄ oēs liberi iure nature nascere. nā ita dictabat ratio naturalis i prio statu. Sed eodē statu deprauato: decet bella geri & ser uitates introduci. quā decētiā oēs gentes cognoscunt & eo iure utunt. ut i. l. nostra. & ita intelligas seruitu tē cōtra naturā esse: id est cōtra id qd natura eo tēpe dictabat. Nō tamē est cōtra id: qd hodie dictat natu ralis ratio. quāmo eadē ipsa naturalis ratio dictat ser uos fieri: quia est iuris gentiū. nec mireris. nā cōclu siones deriuatē a lege nature: bene possunt mutari in alioquo. quīs priā principia nō possit. ut alias ostēdi. & docet. s. doctor. 4. sen. di. 33. q. 1. ar. 1. priā secūde q̄sti. 94. ar. 5. ubi i nfo pposito seruitutis loquit. & ita est intelligēdū qd dicit i. l. sed naturalia. iustituta. de iu re na. gen. & ciuili. itaq̄ hoc libertatis iustituta: in ali quo fuit mutatu iure gētiū ex huāna necessitate. Vt patet i tex. nfo. & qd rōe sit mutatu ex eo rursus pro bat: q̄ seruus iusto bello captus fugiēs: i hoc ipso pec cat: ut notar glosa ibi approbata i. c. ius gētiū. i. di. sed si cōtra rōnē naturalē seruus fuisset: non peccaret fu giens. ut i. c. si. de cōfue. ergo seruitus est iustituta rō ne. quāmo possumus afferre ius diuinū i hoc genere belli. ut i dicto. c. dominus. 23. q. 2. & ideo dicit i. c. si quis seruū. 13. q. 4. q̄ si seruus domino nō reuerat: anathema sit. facit tex. i. c. 1. de ier. nō ordi. cū simili bus. ¶ At nō placet qd docet archi. i. c. ius gētiū. declarās i bi tex. q̄ seruitus sit de iure diuino. ut exodi 6. cap. ita ipse. nā quis sit de iure diuino: nō ex hoc de finit esse iuris gētiū: iuētiōe. q̄ gētes eo iure utebat. & hoc usu fuerūt iroducta bella. & seruitutes. & ma xime q̄ illa seruitus de qua i illo. c. Videt i iusta: cū deus eā reuocat pmississet. qd expositoribus reliquo Sed sit satis nobis: iure gētiū & ex rōe naturali serui tute ipsam esse iroductā. ¶ qd uero aliq̄ dicunt ut do. iason. eā rōnē habere seruitutē ut seruent capti ne occidat. ut i prin. isti. de iure pfo. & i. l. libertas. in fine infra de statu homi. ¶ Attēde. q̄ illa ratio est appellatiōis. nā ideo serui appellat q̄ seruāt. irodu ctio uero iurista iure belli: cōpcedit. ut qd cūq̄ ab ha sibus ceperō: id meū sit iure gētiū. & ideo etiā liber homo ab hoste captus efficit suus. ut i dicto. §. Item que ab hostibus. nā quis nō seruaret: iure belli efficie bat capietis: & hoc iure gētiū. fateor tamē q̄ seruari debeat & q̄ melius est & iustu ut seruet nō ut occi dat. ut i dicto. c. noli existimare. sed i iustitia serui tu tis nō puenit ab hoc q̄ seruāt. ut supra. ¶ Ex his nescio an placeat sententia. s. doctoris priā scde q̄sti. 14. ar. 5. Vbi tenet seruitutē nō esse cōtra ius naturale sed habet ut additamētū. sicut si dicimus q̄ homo natura nascit nudus. & ita nasci eū nudū: est de iure naturali. sed q̄ uestiat: nō est cōtra naturalē rōnē. eo dē modo q̄ndo liber homo fit seruus. qd hoies sua utilitate iroduxerūt. ita ipse. s. do. idē tenet i domi nio & eadē rōne. ibi. & secūda scde q̄sti. 66. ar. 2. q̄ licet oia essent cōia iure naturali: & oēs liberi nascere. ut in. c. ius naturale. 1. di. & distinctio possessiōis & ser

uitus esset iroducta iure gentiū. tamen nō erat iuri naturali cōtrariū. itaq̄ hoc super addit necessitate & puissiōe hoium. q̄ ius naturale nō disponebat oia cōiter eē possidēda: nec oēs facturos eē liberos. & ita tenet bar. socinus i. l. 1. i prin. d. ac. pof. securus. s. tho. ¶ Quos ego dubito an sequar. q̄ i dicto. c. ius na turale. dicit cōez oiuꝝ possessiōez eē iuris nature. q̄ si iuris est: rōnis erit. nec ratio i uacuo est: sed dispōit. & ideo dicit q̄ q̄s ex seruitute: dominio alterius cō tra naturā subiicit. ut i. §. 1. isti. de iur pfo. & i. l. liber tas. de statu homi. infra. & i. §. ius aut gētiū. insti. eo ubi dicit seruitutes esse iuri naturali cōtrarias. hinc etiā iuri nataliū restituitur seruus. ut i. l. 2. denata. re sti. q̄ si ius nō esset disponēs. nō eidez restitueret. Fa teor tamen q̄ ius illud nature hodie nō disponit q̄ omnes liberi nascatur. nā illa dispositio generalis a li q̄ntulū est moderata ex necessitate huāna. & ideo re cte itelligas diffinitōe. seruitutis. q̄ est cōstitutio iu ris gentiū qua cōtra naturā subiicitur. id est cōtra id qd natura dictabat i illo prio statu. idē de. §. ius autē gētiū. ad qd optime facit ultra sup iora rex. in. l. 2. de nata. rest. su. al. q̄ restituit natalibus. id est libertati: in qua ab initio oēs hoies fuerūt. nō i qbus ipse nascit cū seruus natus est. idē i aucten. qbus mo. na. eff. sui. §. natura. ¶ Ex his etiā ifero ad eā dubitationē quā hucusq̄ irresolutā uideo. q̄ cū obligatio ex pro missiōe sit iuris gētiū. ut notat i. l. sticū. §. naturales i le. 1. de pactis. & i. l. cū amplius. §. is natura. de reg. iu. Quare est q̄ seruus iure gētiū nō obliget. ut i. l. si id qd. de cōdi. inde. nā naturali iure obligat. & hoc ius naturale est gētiū: q̄ ius obligator iū ex cōsensu solo huāno generi cōuenit. ut i. l. 1. i prin. ff. si qdrupes. pau. fe. di. & ita. bar. i. l. si nō sorte. §. libertus. 2. col. i prin. docet: q̄ ubi cūq̄ loquit de obligatiōe naturali: debet intelligi de iure gētiū. ¶ Sed bar. respōdebat (ut supra dicebā) distinguēdo iter ius gētiū & ius gētiū. sed distinctio nulla hēt rōnē. ut supra uidisti. & quīs eū cōiter doctores sequat. ego asserere nō possuꝝ. nā maxime secūdū opinionē eoz: obligatiōes natura les sunt iroducte a iure gētiū. ut i. l. cū amplius. §. is natura. de reg. iu. bar. glosa & ange. le. sticū. §. natura le. su. al. ergo si natura obligat: iure gētiū obligat. & ego secūdū ueriorē etiā opinionē ita arguo. uēdidit seruus. ista obligatio est iuris gētiū. ut i. l. ex hoc iure infra. eo. & tamē tenet seruus. ut i. l. si id qd. & i. l. na turaliter. eo. ti. ergo tenet iure gētiū. ¶ At forsan dices ex nris opinionibus: q̄ tenet natura eo iure qd fuit ante ius gētiū. id est ante gētiū usū. Sed hoc nō satisfacit: nā sicut natura erat oēs hoies liberi: ita etiā iure gētiū i statu prio liberi nascēbat. nec erat irodu cta seruitus. ut dicit tex. noster. & ab origie mūdi li brū genesis & reliquos euoluere poteris. ¶ Item qua rōne natura ostēdit cōuētiōne obseruādā: eadē ostēdit ius gētiū. ut i dicta. l. 1. de pactis. & i. l. sticū. §. naturales. de sol. qre i. if uis q̄ seruus eqtate natura li qua cōuētiōes obseruatur obligetur: & q̄ iure gen tiū nō obliget. ¶ At si ex hoc negas: q̄ seruus est iure gētiū: ego tibi dico: nec eū natura esse liberū na tū. ut i dicta. l. 2. ¶ Itē quis iure gētiū sit seruus: ius tamē gētiū nō tollit ab eo eā eqtate qua ex cōsensu te net. ergo nec tollit obligationem iuris gentiū. nā ex eo q̄ subiicit serui dominio alterius: nō intēdit tol lere rōnē & eqtate cōsensu qui obligat iure gētiū & nature. & cū seruus efficiatur iure gentiū: id est rōne naturali a gētibz iroducta: & eadē rōne etiā seruus obligetur: nihilē qd obstat q̄re seruus eodē iure gē tiū nō possit obligari. nec ratio rōni obstat. cū ma xime utraq̄ se cōpatiat. nec generatio unius ē cor ruptio alterius. ut dicebatur i nra. le. de seruitute & libertate. ¶ nec obstat tex. i. l. si id qd. de cō di. i debiti. cuius uiscera que i obscuro latēt uidebis

seruitus nō uidetur iuri naturali sup addi ta.

expōit uer ba diffini tiōis serui tutis

pbare ui derur ser uū iure gē tiū obliga ri & obli gare.

quis serui tus sit iu ris gentiū non tollit eā eqtate q̄ ex cōsensu tenetur

expōit ali-
ter tex. i. l.
si id qd de
cōdi. i. debi-
ti. & ex eo
phat ser-
uū iure gē-
tū obligā-
ti

clara rōne exposita ac distincta. Et p̄supponas q̄ ius naturale & gētiū ī introducēdis obligationibus uel eis cōfirmādis; nō differunt. ut supra p̄bauī. nā eq̄tas obseruādi cōtractus. utroq̄ iure nature. s. & gētiū manet rōne naturali. itē p̄suppono qd sup̄ ius late p̄batū est; qd dominatio & seruitus est ītroduc̄ta ex ratiōe naturali ad statū hūanū cōueniēti. alias nō esset iuris gētiū. itaq̄ ista iura sibi nō cōtradiciūt. ¶ Nūc ex primo casuz ī dicta. l. si id qd. Fingamus qd dominus seruo māumisso soluit qd sibi debebat. an repetere poterit. Rēspōde repetere nō posse; q̄a naturale agnōuit debitū. Nā sicut libertas naturali iure cōtinetur; & dominatio est ītroduc̄ta ex gētiū iure; ita debitū esse uel idēbitū ad cōditionē indebitū; naturaliter cōsiderat. ita dicit tex. glosa bar. & reliqui īterp̄tatur. qd naturaliter obligat; q̄a eo iure est liber. gētiū iure nō obligat; q̄a eo iure est seruus. Sed ista expositio ceca est; q̄a ex eo qd seruus sit iure gētiū; nō tollit eiusdē iuris obligatio ut supra. qd si mētē habeas rēctā ab eadē cōtextura hoc clare colliges; q̄a tex. utrūq̄ qd ius. s. gētiū & naturale adducit ad cōcludēdū qd natura sit debitū. determinat. n. natura esse debitū. & utrūq̄ ius adducit ad hāc determinationē. qd ex l̄teris plane tibi ostēdo; cū subiūgit; ut. n. libertas naturali iure cōtinet & dominatio ex gētiū iure ītroduc̄ta est; ita debiti uel nō debiti ratio; ī cōditiōe naturaliter ītelligēda est. Ecce qd similitudo iuris nature & gētiū; p̄ utraq̄ sui parte adducit ad debitū naturale. falso igitur & nō qdē apte adducit p̄st̄m tex. ille qd seruus iure gētiū sit nihil; & qd iure gētiū nō poterat obligari. Quinimo ille tex. hoc dicit; qd sicut rōe est libertas & rōne nature fuit etiā ītroduc̄ta seruitus; ita seruus natura manet obligatus & ei pōt obligari. q̄a utraq̄ ratiō suadet nec ī aliquo impedit. ¶ Vnde tex. ille suo rēcto sensu. p̄bat; seruitutē etiā ratiōe naturali ītroduc̄tā; nec eā īpediit naturale obligationē. ¶ Hinc etiā colliges. qd glo. ibi & i. l. qd at̄ īnet. de reg. iu. & i. l. n̄a. & doctores qui eas sectant̄; peius īterp̄tāt̄ tex. in. l. qd at̄ īnet. cū dicit; qd at̄ īnet ad ius ciuile; serui p̄ nihilo reputat̄. dicit qd ius ciuile; debet ītelligi etiā iure gētiū; uellē q̄rere ab his patribus; quo spū tali utat̄ īterp̄tatiōe. nā ius ciuile a gētiū iure distinguif. ut in. l. omnes populi. & sunt species diuerse. ut i. s. huius studii; su. eo. maxie qd in dicta. l. qd at̄ īnet. loquimur ī casu quo ius ciuile a naturali distinguif. & rursus q̄rendū esset ab iis patribus; an ī n̄o iure uideat̄ expositū ab eis dē iuris cōsultis; ius ciuile p̄ iure gētiū. put̄ uidemus expositū ius naturale p̄ iure gētiū. & id dicit legislator se īterp̄tū & rursus fecisse. ut i. s. singulorū. isti. de reg. diui. Quare igit̄ potius uolūt īterp̄tari qd seruus iure gētiū habeat p̄ nihilo; q̄a habet iure ciuile; & nō īterp̄tatur qd habeat p̄ aliquo; q̄a ita hētur iure naturali. ¶ Verū opponēs qd ibi dicitur iure nature oēs esse eq̄les; sed qd iure gētiū seruus nō est domino eq̄lis. ¶ Attēde qd nec iur̄ natur̄ oēs sūt eq̄les. q̄a alii prudētes natura; alii obtusi & eberiores alii pulchri; alii ap̄t̄i alii magni corpe & aīo; alii oīo parui. eq̄biliras igit̄ referēda est ad ea que sunt iuris & acq̄sibilia. & ī his ut dominus acquirat; ita acquirat seruus q̄uis postea maxie iure ciuili nō ita retineat. ut in. l. placet. de ac. here. & i. l. frater a fratre. de cōdi. inde. ¶ Nec ego affirmo qd ī illo casu iure gētiū sit eq̄lis ut est iure nature; sed hoc certe teneo; nō reputari nihil. qd ī dicta lē. si id qd. & ī superioribus late uides. ¶ Nec credas qd ille tex. uelit asserere seruū iure nature liberum. & ideo eq̄lē. nā si seruus natus est; nō est liber. ut in. l. 2. de nata. resti. & tenet glo. n̄a. sed hoc dicitur; ī naturalibus; seruū ita hoīem esse put̄ liberū. & ideo si cōsentit ita obligari acquirere dū sibi cōsentitur; ac si esset liber. de quo uide exēpla ī eadē lē. qd at̄ īnet.

seruus iur
gētiū p̄ ni-
hilo nō re-
putatur

nec ius ci-
uile debet
exponi ut
concludat̄
ius gētiū

in glo. ¶ Vnū est qd uidetur mirū. ut qui p̄ iniuriā ab hostibus captus est; iure gētiū fiat seruus. ut i. l. postliminiū. i. prin. & i. l. hostes. de cap. & postli. i. e. & i. l. hostes. & i. l. quos nos hostes. de uerbo. sig. Ius enim gētiū iustum & equū est. quia est species iuris. Ius seruitus ex bono & equo est ītroduc̄ta. ut patet ex lege priā. i. prin. iūcta diuifsiōe & cōtextura usq̄ ad legē n̄az. nā ex specie iuris gētiū ē ītroduc̄ta seruitus cuius rei eq̄tatē ī superioribus ostēdi. tamē mirādū ē; ut ex equo & bono ille sit seruus qui p̄ iniuriā captus ē. ut ī dicta. l. postlimini. ¶ Aduerte qd seruitus est iuris gētiū; & nō iuris ciuilis populi romani. idē de postliminiū ut patet ī dicta. l. postli. i. prin. & ibi notat̄ & patet i. l. nō puto. ff. eo. Vnde si a populo romano hostis capiat̄; ut puta parthus; hic efficitur seruus. & si se liberauerit; gaudet postliminiū. nā naturali eq̄tate inter oēs gētes. cōstitutū est; ut qui p̄ iniuriā ab extraneis detinebatur; ubi ī fines suos redierit; recuperet iura sua. ita dicit iure cōsultus. Notādū igit̄; qd hec iniuria est ītētiōis bellū gerētis. siue sit parthus & hostis populi romani; siue sit romāus. & ita loquit̄ tex. in. l. postlimini. nā qui capit̄; credit se iniuria detineri. qui uero capit̄; iuste capere. intētiō. n. iustitie ad bellū requirit̄. ut i. c. qd culpa. 23. q. 2. & hostiētis in titulo. de treuga & pace. §. bellū. At hoc iure gētiū apud oēs gētes statutū erat. ut qui caperet accipiētis fieret & qui euaderet & ad fines suos rediret; recuperaret statum pristinū. qd ratio ipsa naturalis suadebat. ut ī dicta. l. postliminiū. iniuria igit̄ ibi nō refert̄ ad uerā iustitiā cuiusq̄ partis; sed ad ītētiōē ipsius capti qd ex eo necessario cōstat quia ille tex. nō magis loquitur ī romanis q̄ ī hostibus. loquit̄. n. de postliminiū; inter populū romanū & oēs alios populos liberos regesq̄ moribus legibusq̄ cōstituto. Vnde non placet opinio quā refert̄ & cōfirmat iason i. l. ex hoc iure. §. col. infra. eo. ubi dicebat; qd lex statuerat. ut capti ī bello p̄ hostes populi romani efficiat̄ serui. s. ut seruariēt. Dicās nō esse statutū a le. ciuili; sed cōstitutionē esse iuris gētiū ab oibus statutā. ut i. l. n̄a. & i. l. hostes. & i. l. postliminiū. Vnde cū sit ius gētiū & cōstet ex utraq̄ pte bellū gerētē; nō uidetur habere determinatā belli iustitiā. Sed dū hodie determinatur a superioribus. ut a sūmo pontifice uel ipatore; uidetur qd iustus bellator nō sibi acquirat qd cūq̄ capiat̄. & ita posses saluare glosa; i. c. ius gētiū. i. di. quā rephēdebat fulgiosus. & resoluere difficultates inq̄bus ipse & moderniores stupefuit. i. l. ex hoc iure & hec ibi recēsenda essent. sed ī his me cogitatē; ta bellarii. & imp̄ssores p̄catus urgebāt. ac emanib9 hec extorserūt. nā cōmētaria legis galli & que de ultimo iuris sine scripsimus; & hec ipsa de iustitia & iure; fateor nō legipti ma ferua edita. ē. n. octauī mēsis partus. & fere puerpiū. sed diuina mens animam qualencūq̄ oibus genitā; odit in fecūdā. nec ego aut̄ huius uite aut future quietis; quidq̄ certi habeo.

resoluit de
ficulitate
iniuriā ca-
ptus; iuste
sit seruus

expōit qd
enucleat
le. postli-
miniū cū
similibus
de cap. &
postlimi-
ner.

defendit
glosam. c.
ius gētiū
i. di.

FINIS

Impressum Bononiæ per Magistrum Iustinianū Leonardī Ruberiēsem. Anno Salutis. M. D. xyii. quinto. Idus Februarii.

REGESTVM

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. Oēs sunt Terni.

TABVLA DOMINI FORTVNII GARCIA
Iuriscōsultri Hispani. In Libro de Vltimo finē lu-
ris Canonici & Ciuilis. Cum lege. I. & II. & III. &
III. ff. de Iusti. & Iure. Per. D. Jacobū ab Artheaga
diligenter extractum.

ABSOLVTIO Metu facta: est ipso iure nulla.
Fol. 32. Col. 121. uerfi. Rursus.
Actio ciuilis que ex aliquo contractu solēni cōpetit
nō tollitur a iure quod ex nudo pacto competit de
iure cānonico. fol. 14. col. 47. uerfi. nec ex eo.
Actio iniuriarū: nihilominus remanet licet quis me
tu cōpulsus eā remittat. fol. 36. col. 135. uer. ex his ē.
Actio non est posterior tēpore ipsa obligatione. licet
bene ordine intellectus. eodē modo itellige heredita-
tē & petitionē hereditatis & his similia. l. 1. i. p̄ria.
fol. 42. col. 13. uerfi. dum uero.
Acquisitio eorū que celo terra & mari capiebantur
est de iure naturali primeuo. l. 1. §. ius naturale. fol.
48. col. 40. uerfi. 7. uidetur.
Adulteros occidēdo pater uel maritus: et lege p̄mit-
tere peccat. nec i. terris subiectis ip̄erio iure occide-
re possunt. fol. 15. car. 49. uerfi. ex his & uerfi. aliqui.
Adulteriū nō est causa ad occidēdū adulterā: quāuis
sit occasio ad iram. fol. 15. col. 51. uerfi. nec obstat.
Adulteratē uxore occidere: nō cōuenit forti uiro.
fol. 15. col. 51. uerfi. hinc q̄primū.
Adulteros occidens pater uel maritus: cum lege non
possit eis permitti: qua pena punientur. fol. 16. col.
53. uerfi. sed dubitādum.
Adulter iuste se defendit ab inferēti sibi periculum
mortis. fol. 16. col. 53. uerfi. quarto uidetur.
Adulteros ut occidant pater nō potest cōmittere fū-
litis. fol. 16. col. 53. uerfi. quinto.
Adultera nō potest occidi iuste: imo etiā si alias pos-
set iure occidi: tamen pregnās nō debet occidi. fol.
16. col. 54. uerfi. sexto infero.
Alimēta ubiq̄q; debent: debet dos: nam ualeat argu-
mētū de alimētis ad dotē. fol. 12. col. 38. uer. §. cōtra.
Alienatio fundi dotalis: facilius est quā alienatio rei
ecclesiasticę. fol. 18. col. 62. uerfi. argumentū uero.
Alienatio rei ecclesię: an ualeat ipso iure. fol. 36. col.
138. in principio.
Amicicia ciuilis: ē celestis: & a celo p̄det: quia p̄det
a ratione eterna. fol. 7. col. 19. uerfi. aduerte.
Amicicia iuris siue sit ciuilis siue canonica: uidet na-
turalis: quia a naturalibus p̄cipiis exoritur. fol. 8.
col. 21. in principio.
Amicicia ciuilis: ex improbatione usurarū: nō impedit
fol. 9. col. 25. uerfi. rursus.
Amor dei: est duplex: & qui sup̄ omnes & plus se ip-
so amat deū: est iustus. l. 1. in prin. fol. 41. col. 10. uer-
fi. uerū quīs.
Anathema nō imponit nisi p̄ mortali peccato. fol.
21. col. 73. uerfi. ex his etiā.
Anime cura est legislatori: ad bonū cōmunē cōmis-
sa. l. 1. §. huius studii. fol. 46. col. 30. circa mediū.
Anima impatori subiecta: solū ad regimē politicū:
nā anima que eterna est: a tēporali ac terreno impe-
rio: ligari nec absolui potest. l. 1. §. huius studii. fol.
46. col. 30. uerfi. sed forsan.
Aius nō est i. brutis: cū sumat p̄ intellectuā: unde nō
recte dicitur bruta obligari: sed potius dicitur a natura
duci. l. 1. §. ius naturale. fol. 50. col. 46. uerfi. rursus.
Aristoteles nec cicero: beatitudinē & eternā salutē:
in qua consistit summū bonum cognouerunt. fol.
4. col. 8. uerfi. at ego.
Aristoteles summū bonū: posuit in uirtute cū hone-
state: cicero uero cū sthoicis in sola uirtute. fol. 4.
col. 8. uerfi. at ego.
Arbitriū arbitri: & arbitratoris de iur. canonico eādē
uidet haberi iustitiā. fol. 12. col. 40. uer. sunt amētā.

Arbitratoris dictū: tā de iure canonico: q̄ etiā ciuilis:
potest emologari: nā ius canonicū utroq; foro ob-
seruādū ostendit. fol. 12. col. 40. uerfi. aduerte tu di-
ligentius.

Adulter iuste potest se defendere. l. ut uim. fol. 57.
col. 2. uerfi. unde infert bar.

Arbitrium receptū esse: sine subscriptione sufficit:
etiā de iure ciuili. fol. 13. col. 42. uerfi. tertio infero.

Argumētū: ex casu uel exemplo non ualeat: nisi ratio
n conueniat. fol. 13. col. 44. in prin.

B

BONVS p̄sumit quilibet secundū ius diuinū: & na-
turale: sed secundū idem ius nō cuilibet exhibetur:
plena fides ad causarum determinatione. fol. 21.
col. 75. uerfi. quarto non placet.

Baptismus metu cōtractus quare ualeat. fol. 36. col.
138. uerfi. sed in his.

Bonū nō dicitur aliquid: cuius contrariū sit melius.
l. 1. in prin. fol. 43. col. 17. in prin.

Belli ratio ex iniquitate humana procedens iusta est
ad pacem. l. manumissiones. fol. 60. col. 4. in prin.

Bellica studia ad pacem referenda sunt: nō pacis ad
bellū. l. manumissiones. fol. 60. col. 4. uerfi. nō obstat

C

CANONES nō cōtinēt: sp̄culationes methaphisi-
cas ut credit. fol. 7. col. 17. uerfi. ex superioribus.

Canonibus nec legibus: questiones supra celestes de-
terminantur: sed traduntur ut determinate tenende
fol. 7. col. 17. uerfi. ego potius.

Canones non preferunt legibus: ex deriuatione: nec
ex fonte: sed propter excellentiam cā efficientis: &
quia subditi digniori causa subiiciuntur. fol. 7. col.
18. uerfi. sed si dictum & uerfi. aduerte.

Canones quādo fundant: sup̄ ratione naturali: & iu-
stia. preferunt legibus i quocūq; foro. fol. 10. col.
29. uerfi. si uero teneas. & uerfi. Vnde dubito.

Canones ratione peccati statuentes: in utroq; foro
sunt obseruandi: etiā si leges uideant contrariū
disponere. fol. 13. col. 41. uerfi. preterea. & uerfi. cu-
igitur. & col. 42. uerfi. Respondeo.

Charitas quedam super naturalis: uidet necessaria:
ad ueram humanorū societate. fol. 7. col. 20. uerfi.
fateor tamen.

Charneadis disputatio de iustitia. fol. 23. col. 85. uer-
fi. ex his.

Ciuitas est secundū naturam: quia homo natura est
animal ciuile. l. 1. §. huius studii. fol. 44. col. 23. uer-
fi. aut loquimur.

Ciuitates imperio romano subiecte: sunt partes rei
publice romane: item habent rem publicā de per se
le. 1. §. huius studii. fol. 44. col. 24. uerfi. sed forsan.

Clericus armis res suas defendere p̄t sed p̄pter res
p̄tere nō potest. l. ut uim. fol. 58. col. 9. uerfi. quip-
pe) nam licentia ad p̄cusionē cum armis uel bacu-
lo non est prudens quando occidere non licet.

Clericū in adulterio deprehensum: si maritus: uel pa-
ter uel frater occiderit: erunt excumunicati. fol.
16. col. 53. uerfi. responde.

Cognitio uera cuiusq; rei ut habet: an originē scire
oporteat. l. 1. in prin. fol. 39. col. 1. uerfi. nota primo.

Cognitio uera cuiusq; rei: a causis prioribus deriua-
tur. l. 1. in prin. fol. 39. col. 4. uerfi. itē dum dicit.

Cōpromissum quādo fit cū pena: emologatio iura-
mento uel stipulatione: utroq; foro habebit locū.
fo. 13. col. 43. uerfi. q̄rta sit illatio. & uer. ego. rursus.

Compromissum quādo fit nuda cōuentione addita
pena: quis pena exigatur sententia potest emologari
fol. 13. col. 45. uerfi. sexto inferri potest.

Cōpromissum nudū nō emologatū: obseruabit etiā
in foro ciuili: quia cū iure ciuili nō sit p̄sum: iu-
re canonico utroq; foro determinabitur. fol. 13
col. 42. uerfi. ex his primo.

TA

Tabula

Cōclusiones legales fallūt quandoq̄ cum deuiāt a p̄cipiis naturalibus. fol. 5. col. 12. uerſi. Rurfus.
Cōcubinatus licitus erat iur̄ ciuili; ſed i hoc forſan; etiam iuſtinianus decipiebat. fol. 11. col. 33. uerſi. nec obſtat. cum ſequenti col.
Concubinatus deteſtabiliſ eſt q̄ ſimplex fornicatio fol. 11. col. 34. uerſi. quid autem.
Concubinas plures habere: forſan deteſtabilius eſt q̄ unicam: tamen ad ſuccedendū dū coſtet cuius ſit filius eadem eſt ratio. fol. 12. col. 37. uerſi. fatendū.
Concubinatus eſt contra ius naturale. l. 1. §. ius naturale. fol. 51. col. 52. uerſi. infertur ſecundo. Motus uero ad illicitū coitum eſt de iure nature. fol. 53. col. 58. uerſi. aduerte & gloſam.
Concluſio aliqua: licet ex regulis iuſtis iſerā: ſi tamen urgentius ex alia regula ſpeciali: uel generali concludatur: tunc ceſat iuſtia prioris regule. l. 1. in prin. fol. 43. col. 17. uerſi. hinc intelliges.
Confefſio penitentialis non facit fidem: etiā in cauſa matrimoniali. l. 1. §. huius ſtudii. fol. 45. col. 28. uerſi. profecto.
Conſuetudo nō ualet: contra prima p̄cepta natura lia: ualet tamen contra illationes. fol. 5. col. 12. uerſi. Rurfus.
Conſuetudo ex qua ſeptem teſtes requirunt i teſtamento: non eſt contra legem diuinam. fol. 21. col. 37. uerſi. ex his.
Conſuetudo inducere poteſt: ut p̄bario que alias ſufficiens nō eſt: ſufficiat. fol. 21. col. 75. uerſi. nec obſtat.
Cōſtituēdo q̄s p̄ metu qd̄ alias debebat: ex tali cōſtituto nō orit actio. fol. 35. col. 134. uer. ex quo. nono.
Cōſtitui non poteſt: quod alias metu fuit p̄miſſū. fol. 36. col. 135. in prin.
Contrahentes utrumq̄ inuicem iter ſe decipere liceat iure canonico & ciuili: & quod iur̄ naturali poſſint uideri p̄bari. fol. 22. col. 81. uerſi. decima ſeptima illatio. & fol. 27. col. 82. uerſi. ego in his.
Cōtrahentes in uicē iter ſe decipere: nec iure canonico: nec ciuili licet. fol. 23. col. 83. uerſi. ſed differentia.
Contractus a iure ciuili improbatuſ: non ualidatur iuramento. fol. 25. col. 94. uerſi. tertio.
Contradictoria ſimul non poſſunt eſſe uera: unde de terminatione nō poteſt eſſe iuſta ad utrūq̄ partē. l. 1. in prin. fol. 43. col. 17. in prin.
Copula ſemper facit concurſum copulatorū. l. 1. in prin. fol. 42. col. 14. in prin.
Copula ipſa carnalis: eſt de iure nature. fol. 1. §. ius naturale. fol. 53. col. 59. uerſi. ſed attentius.
Correctio legū eſt euitāda: & potius ſubaudiōes q̄ correctiōes admitūt. fol. 31. col. 129. uerſi. p̄fertim.
Conuentione etiā nuda, miniſtratur iuſtitia in foro ſeculari. fol. 14. col. 47. uerſi. nec ego.

D

DECEPTIO ſiue intra dimidiam iuſti p̄cii: ſiue extra eſt inimica iuſtitie. fol. 22. col. 82. uerſi. ego. & fol. 22. col. 81. uerſi. decima ſeptima. & fol. 23. col. 83. uerſi. ſed differentia.
Deceptio eſt duplex: nā quādoq̄ ſumit̄ p̄ dolo: quādoq̄ p̄ dāno ſine dolo. fol. 23. col. 84. uerſi. iſpōdeo
Deceptio quocūq̄ iure ut liceat: naturalis eſſe debet nō dolofa. fol. 32. col. 83. uerſi. nec obſtat cū ſeq̄nti.
Deceptus ad hoc ut quis igrediat̄ monaſterium: uel ad aliū bonū finem uere dicitur deceptus. fol. 23. col. 84. uerſi. ex his primo.
Decipere alterum: non licet bono uiro. fol. 23. col. 85. uerſi. non igitur.
Deſoſiti reſtitutio: eſt de iure naturali primeuo. l. 1. §. ius naturale. fol. 49. col. 42. uerſi. 8. infero.
Deus an pōt decipere. fol. 23. col. 84. uerſi. cōſiderabā
Deus nihil agit iuſtius: cum uno q̄cū alio. l. 1. in principio. fol. 40. col. 7. uerſi. quare autem
Deus nihil agit cōtra naturā: & oē iuſtū: ideo eſt iuſ-

rum. q̄a deus ita uult. l. 1. §. ius naturale. fol. 51. col. 56. uerſi. aduerte
Defenſionis ac conſeruatiōis ſui ipſius inclinatio: eſt inata oibus q̄ i reḡ natura ſunt. l. ut uim. fol. 56. col. 1. in principio. Et iſta inclinatio nos ipſos diligēdi eſt p̄pter deū: Nā oīa ſe ipſa cōſeruāt ac defendūt: ſecūdu rationē qua participāt deū. uerſi. ſed ſi diuinius. Itē & iſta defenſio eſt et̄ de iuregētium. Nec bāniti ſunt offendēdi: & ſi offendantur poſſunt ſe iuſte defendere uerſi. bar. ſtatim. & uerſi. ſubſequenter bar. & fol. 57. col. 3. uerſi. ulterius.
Defenſio nō eſt licita quoties offenſio licet. l. ut uim fol. 57. col. 2. uerſi. deinde bar.
Defenſionis modum excedens non punitur pena ordinaria. l. ut uim. fol. 57. col. in principio.
Defendit ſe iuſte: qui impune. l. ciuili poteſt offendī. l. ut uim. fol. 57. col. 3. uerſi. ex his.
Defendēs ſe ipſum: non eſt irregularis licet occidat aliquem: quia aliter teneat̄ theologū. l. ut uim. fol. 57. col. 4. uerſi. rurfus
Defendens ſi offendētē occidat: nō peccat mortaliter l. ut uim. fol. 57. col. 4. uerſi. i pluribus quidem.
Defenſio ſuaq̄ reḡ omni iure eſt licita. l. ut uim. fol. 58. col. 8. uerſi. nec obſtat.
Defendentem res proprias ſi offendā: tunc iuſte omni iure poteſt etiā morte mea ſe defendē. l. ut uim fol. 58. col. 8. uerſi. nam conſiderandum
Definitio doli: quā tradidit labeo: an ſit bona. fol. 23. col. 84. uerſi. in his ſtat
Definitio iuſtitie: defenditur & oſtenditur: qualiter in homine ſit conſtans & perpetua uoluntas. l. 1. in principio. fol. 40. col. 7. uerſi. tu rectius.
Definitio abſoluta iuſtitie. l. 1. in principio. fol. 41. col. 9. uerſi. rēpōdeo. Itē alias definitiones. col. 10. uerſiculo uerum quis.
Definitionis uerba oīa ad effectū aliquē debent iſeri l. 1. in principio. fol. 41. col. 10. uerſi. Itē contra.
Diſpenſatio eſt iuſta: & legum fini conueniens. l. 1. in principio. fol. 43. col. 20. in prin.
Diſtipulus quid habeat inquirere a magiſtro. l. 1. in principio. fol. 43. col. 19. in principio.
Doctor decretorū pōt diſputare de fide eatholica: intellige nō ut de ueritate iſgrat̄: ſed ut ueritas iā iſgrat̄ & iuēta teneat̄. fol. 7. col. 17. uerſi. ego potius
Doctor canonica nō p̄fert̄ doctori legū q̄a ius canonicū ſubiiciat̄ theologie. fol. 7. col. 18. uer. 4. iſero.
Doctores legiſte qui habent facultatem interpretandi: leges ciuiles: poſſunt iuramēta & perſuria ex legibus iſerptari. fol. 28. col. 103. uerſi. itē cū materiā
Doctores iuris: iuſte philoſophie doctoribus p̄feruntur. l. 1. in principio. fol. 43. col. 20. in principio
Doctores ualde diſciplinati non ſunt ſub regula cōmuni: & excuſationē & honorē habent ex utilitate publica. l. 1. in principio. fol. 44. col. 21. uerſi. 8. nota.
Dolo malo ſi que ſiunt: nec iure naturali nec gentiū: nec canonico ualēt. fol. 36. col. 138. uerſi. itē qd̄cūq̄
Dominium extradiſtione metu facta: non trāſfert̄ iure naturali. fol. 36. col. 136. uerſi. decima ſit. nec ex iure canonico. uerſi. ſed ego.
Dominium eſt iuris. fol. 36. col. 137. uerſi. rēſponſo deo q̄ dominium
Dominium metu coactus: cū trāſferat nec trāſferēdo amittat: nō obſtante tali tranſlatiōe poterit rei uēdicare rem trāſlatā. fol. 36. col. 137. uerſi. cū igit̄.
Dominium an ſit iſtroducū de iure naturali. l. 1. §. ius naturale fol. 48. col. 40. uerſi. ego ſolum.
Dominium acq̄ſitio: & cōis poſſeſſio quo nō ab eodē iure nature: primeuo ſint. fol. 49. col. 4. uerſi. unde perſpicat̄. & quare fuerint diſtincta dominia uide plures rōnes. uerſi. at ſi dicas
Dos iure naturali debet filie ap̄te. fol. 9. col. 27. i pri.
Dos dat̄ loco alimentorū: que debent̄ iure naturali.

ideo dos est constituta ad sufficientiam alimentorum
fol. 9. col. 27. in principio

Doris interesse non considerat simpliciter i. c. salubriter
de usuris. fol. 9. col. 27. uers. sed ego oppono
Dos si ab extraneo daretur; posset ille petere ut fructus
compensarentur; si excederet interesse doris, secus uero
est in patre. fol. 9. col. 27. uers. unde rursus

Instrumenta dotalia; licet de iure civili requirebantur;
non requiruntur de iure canonico; nam satis est quod interueniat
matrimonium quod consensu constat fol. 11. col. 36. uer.
hinc etiam

Donans pater bona sua ecclesie; restituenda sunt filiis
superuenientibus; iure poli. i. iusticia naturali; & et
iure civili fol. 22. col. 79. uers. his itaque presuppositis.
& col. 80. uers. uer. ego

Donatio inter uirum & uxorem: non est contra bonos
mores. fol. 26. col. 98. uers. si tamen.

Due cause quando ad eundem effectum tendunt: una non
impeditur per aliam. fol. 13. col. 44. uers. preterea.

E

ECCLESIA militans: quandoque fallit & fallitur. l. 1. in
prin. fol. 44. col. 22. uers. postquam uero.

Electio metu facta: non ualeat iure regulari nec in hoc
est quid speciale. fol. 33. col. 123. uers. ex his primo.

Electio metu facta: quis fiat de certo genere perfo-
narum ipso iure non ualeat. fol. 34. col. 13. uers. sed
aduertendum.

Emoluationis ius in senia arbitrorum non est subsidia-
rium fol. 14. col. 45. uer. 81. nec obstat

Episcopus si prester auctoritatem per metum in rebus
ecclesie sibi subdite; auctoritatem talem ipso iure non
uolare; non probatur ex similitudine tutoris: tamen ex
regula generali ipso iure non ualebit. fol. 35. col. 132.
uers. sextus casus. & col. 133. uers. ad id autem.

Equitas rigori; qualiter & quando preferat uel e contra
l. 1. in prin. fol. 43. col. 18. uer. ultimo ex his

Equo equitas: qualiter intelligat aliqd esse. l. 1. in prin-
cipio fol. 42. col. 16. uer. ex superioribus

Equaliter ut oes iure censeantur bono communi non con-
uenit. l. 1. in principio fol. 43. col. 29. uer. responde

Equitas generalis obseruandi contractus uincitur ab
speciali. fol. 25. col. 93. uer. ecce quum

Equitas naturalis non precedit ex presumptione cum
nature oia que sunt in rerum natura sint cognita.
fol. 30. col. 112. uers. uerum

Ethimologie uocabuli argumentum non est semper con-
cludens. l. 1. in prin. fol. 39. col. 2. uer. considero igitur

Exceptiones debent esse a regula fol. 14. col. 45
uers. nec obstat

Excusatio non habet locum in his que iuste fiunt fol.
16. col. 54. uers. profecto

F

FELICITAS uera: non pender ab honestate que po-
puli extimatione constat. fol. 4. col. 8. uer. rursus

Felicitas uerior est: que consistit in contemplatione; substi-
tuta; sepatim fol. 4. col. 8. uers. sed Aristoteles

Felicitas quam constituit aristoteles; non philosophi-
ce. probatur fol. 4. col. 8. uer. nec obstat

Fidei iussor quare; sole civili obligationi; uel sole na-
turali; possit accedere. licet sola obligatio civilis non
possit constitui fol. 36. col. 135. uer. ex his etiam

Fides est obseruanda; de iure naturali primeuo. l. 1. §.
ius naturale fol. 49. col. 42. uer. ego uero

Fidei obseruare; magis secundum naturam est: quam libidini indul-
gere. l. 1. §. ius naturale fol. 49. col. 43. uer. sed credas

Filius spurius: an cum cognatis non fratribus succedat
licet de naturali sit cautum dubitatur fol. 11. col.
35. uer. an autem

Filius incestuosus ipsa iusticia naturali; est alendus a
patre fol. 9. col. 28. uer. tu propius Item eadem ratione
uideretur in duabus unciis sicut naturalis succedere
fol. 12. col. 38. uer. ex his Item tam foro canonico quam et

civili est alendus fol. 9. col. 28. uers. tu propius Im-
mo spurii; nefarii; & incestuosi sine differentia sunt a
patre alendi fol. 10. col. 29. uer. ex his infero

Filius incestuosus; uel spurius debet reuerentiam patri;
ideo in ius sine uenia patrem uocare non potest fol.
10. col. 31. uer. quinimo

Filius propter se ipsum; nullum debet diligere; ite uenerari ut
parentem. l. ueluti fol. 56. col. 10. uer. ac uidemus

Filius incestuosus; uel nefarius si patrem occiderit
tenetur pena legis pompeie de patriciis fol. 10.
col. 32. uers. uelut ex his quarto

Filius naturalis uel uulgo conceptus; non succedit ma-
tri simul cum legitimis fol. 13. col. 33. uers. uelut. §.
principaliter cum sequenti. imo est prohibitum ue-
teri testamento col. 35. uer. uer. aliquis

Filius hereditatis ratio est de iure naturali; & a lege e-
terna habet dependentiam fol. 11. col. 33. uer. ego acu-
rarius. filii uero tantum naturales non sunt successores
secundum legem nature. ubi supra

Filius spurius quod non succedat matri cum legitimis: ea-
dem ratione uers. que in successione patris naturalis uer-
satur fol. 11. col. 34. uer. respondeo

Filius naturalis bene succedit in duabus unciis loco
alimetur; secus uero iure succedendi ex consideratione
iuris civilis fol. 11. col. 35. uer. ego ita distinguere

Filii ex unica concubina. sunt iniuste nati fol. 11.
col. 36. in principio. nec differunt quo ad successionem
a non natis ex concubina. licet iure civili differant uers.
ex his uideretur Item nec differunt ut per subsequens ma-
trimonium utriusque legitimetur. Vnde ius auctoritate
cum facit differentiam non bene instituit de legitimatione
per subsequens matrimonium uers. nec obstat

Filii ut dicantur naturales; non considerat quod sint ex con-
cubina & unica retenta in domo; sed solum quod sint na-
ti ex soluto & soluta; inter quos potuit esse matri-
monium. fol. 12. col. 37. uers. aduertendum. cum sequen-
ti. Vnde licet non sint ex concubina comprehenduntur in sta-
tuto loquente de naturalibus liberis. uers. nam ibi.
cum sequenti.

Filius superueniens patri donatori; est favorabilior
monasterio cui donauerat. fol. 22. col. 81. uer. ex his.

Filii naturales dum legitimantur restituntur iuri nature
generis humani; non proprie legitimationi. l. 1. §. ius
naturale. fol. 53. col. 60. uers. nec obstat.

Filii naturales quare sic appellentur. l. 1. §. ius naturale
fol. 53. col. 60. uers. nec obstat.

Finis est principium in omnibus agendis. fol. 3. col. 1.
uers. itaque

Finis iuris utriusque est felicitas humana. fol. 3. col. 1.
uers. itaque. & uers. quid autem.

Finis medicine; est corporis sanitas; legis uero hu-
manas mentes efficere sanas. fol. 3. col. 1. in prin.

Finis legum humanarum; proximum medium est ad ipsam
beatitudinem. fol. 4. col. 6. uers. nec obstat.

Finis puniendi negligentiam; & dirimendi lites; non
debent degenerare a principiis legis eterne. fol. 5.
col. 10. uers. nec obstat.

Finis legum civilium; non conuenit magis determina-
tio litium & punitio negligentie quam correctio ini-
quitate malefidei possessore. fol. 5. col. 11. uers. ite quod.

Firmum id dicitur; quod exceptione non potest eli-
di. fol. 33. col. 124. uers. maxime.

Formas a iure civili traditas; etiam in materia ma-
trimoniali & sic spirituali conuenit obseruare. fol.
13. col. 43. uers. quinimo.

Forus conscientie quandoque potest discrepare a foro
civili sed hoc enenit; cum iure civili iudicatur non autem
cum iure naturali. fol. 6. col. 16. uers. forus tamen.

Filio familias prohibitum est mutuari a senatus con-
sulto. fol. 55. col. 5. uers. item facit.

Fundi dotalis alienationis prohibitio; quis sit in fau-
orem partis; consensu eius qui prohibetur non potest

Tabala

conualidari. fol. 26. col. 96. uerſi. aduerte.
Fur nec legum rigore nec eccleſiaſtica manſuerūdi-
 ne tenetur reſtituere penam quadrupli i foro con-
 ſcientie. fol. 24. col. 87. uerſi. item nec.
Furtum quare in magna neceſſitate non poteſt dici
 furtum. l. i. §. ius naturale. fol. 48. col. 40. uerſi. itē
 contra intellectum. **G**
GRATITVDINE oīa animātia/preter hominē ob-
 umbrate utunt. ſolus homo uere quia uirtus eſt.
 l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 46. uerſi. rurfus. Vn-
 de ingratitude eſt peccatū/ q̄a cōtra uirtutē. col. 47
 in principio **H**
HABITVS per actū ſepe diſiniſ. l. i. in prin. fol. 41.
 col. 9. uerſi. Reſpondeo
Habitvs nō poteſt eſſe in omni tempore. l. i. in prin.
 fol. 41. col. 12. uerſi. unde cum bar.
Homo naturaliter non poteſt ſcire ſinem ſuū diſtin-
 cte. Sed oportet ſibi tradatur aliqua cognitio ſpiri-
 tualis. fol. 4. col. 8. uerſi. ſed ariſtoteles
Homo naturaliter aduerſitatē tenet: unde ex mēda-
 datio peccat & an uenialiter uel mortali. fol. 38.
 col. 144. uerſi. ego credo. itē diſtinctio de hoīe p
 ſectio. circa iuramenti obſeruantiam non uidetur
 bona col. 145. in prin.
Homini natura quare ſit inſtabilis / & quare deus
 ſtatum noſtrū ſub perpetuo motu conſtituit. l. i. in
 prin. fol. 40. col. 8. uerſi. ſed ſi dicas.
Homini rei pulchre utili quia erat excelēs in aliqua
 arte nō eſt inferenda pena ordinaria ſi ex ea impe-
 diret utilitas. l. i. in prin. fol. 44. col. 21. uer. 8. notādū
Solum homini pprie in eſt ius naturale: brutis uero
 tantum participatiue. l. i. §. ius naturale. fol. 47. col.
 33. uerſiculo id aduertat
Homini ea que competūt ex cōi natura animalis/ ut
 ſint iuris naturalis debēt ratione regulari. l. i. §. ius
 naturale. fol. 47. col. 34. uerſi. ex his etiam.
Homini quicquid ex iure naturali cōpetit eſt equū &
 bonū. l. i. §. ius naturale. fol. 47. col. 35. uerſi. ex his.
Homini qualiter & quare ſint innata. cupiditas/ libi-
 do & ira. l. i. §. ius nat̄raie. fol. 47. col. 36. uerſi. unde
Homo licet a natura ſit pronus ad malum: habet ta-
 mē ab eadē natura igniculos uirtutis ſibi datos. l. i.
 §. ius naturale. fol. 48. col. 37. uerſi. item contra.
Homini quare libido inſit ardentior ceteris animas
 libus/ & quare mulier pregnans patiatur uirū. l. i.
 §. ius naturale. fol. 48. col. 37. uerſi. rurfus.
Homini nulla uirtus moraliū eſt naturalis. l. i. §. ius
 naturale. fol. 48. col. 37. uerſi. nec mireris.
Homini que in ſunt ſecundū ppriā rationis ſpeciē
 naturalis/ ma ſūt. l. i. §. ius naturale. fol. 49. col. 43.
 uerſi. nec obſtat.
Homini naturaliter eſt inſita cura certitudinis plis.
 l. i. §. ius naturale. fol. 51. col. 52. uerſi. inferſ ſecūdo.
Homo eſt parvus mūdus i quo elemētoꝝ & totius
 mundi ratio concluditur. l. i. §. ius naturale. fol. 53.
 col. 57. uerſi. uerum ſi ad hominē.
Homo meticuloſus in hoc ipſo peccat. l. i. §. ius na-
 turale. fol. 53. col. 59. uerſi. preterea
Homo natura ducit ad pprias inclinatioēs/ ſed cuꝝ
 ex his inferſ ad peccata/ deuiat a natura rationali. l.
 i. §. ius naturale. fol. 53. col. 59. uerſi. ego ita dicerem
Homo nō eſt q̄ uidemus fragile & terrenū: ſed ani-
 mus ipſe: & ille animus qui ſimilis deo eſt deū na-
 tura colit. l. ueluti. fol. 54. col. 2. uerſiculo nec miruz
Homo qui reſta ratiōe regit. pprias iclinatioēs ob-
 ſeruat imaginem dei. l. ueluti. fol. 54. col. 2. uerſi.
 reſpondeo
Homicidiū q̄ndo lege tollerā: uel indulget: non ſit
 ſine peccato. l. ut uim. fol. 57. col. 5. uer. ſed ſupiora
Hominem occidere p rebus temporalibus nō licet

le. ut uim. fol. 58. col. 6. uerſi. ego ſententiā abb. &
 col. 7. uerſi. attentius
Honeſta: quecuq; ſint: uirum bonum facere oportet
 le. i. in prin. fol. 39. col. 3. uer. at ſi opponas
Honeſta que ſimpliciter ut honeſta a lege tradunt
 nō habēt neceſſitatē. l. i. in prin. fol. 39. col. 4. in prin.
IMPERATOR an habeat iperū mediate uel i me-
 diate/ a diuina prouidentia. fol. 4. col. 5. in prin.
Imperator & maxime pontifex iure gētū nō obligā-
 tur. l. i. §. ius naturale. fol. 49. col. 44. uerſi. ulterius
Inclinationes que ex ſenſualitate pueniūt: ſunt iuris
 nature/ dum uero ex inclinatioibus ad actiones tra-
 himur: nō agitur iure nature: niſi ratione agatur. l.
 i. §. ius naturale. fol. 47. col. 35. uerſi. ego uero aliter
Inclinationes ſenſualitatis: qua ratione ſunt iuris na-
 ture. l. i. §. ius naturale. fol. 53. col. 58. uerſi. aduerte
Indiſſinita dū ratiōe regulari/ & morali diſputamus
 egpoller uniuerſali. fol. 32. col. 120. uer. q̄rtus caſus
Iniuriam ppulſare eſt de iure naturali. l. ut uim. fol.
 57. col. 47. in prin.
Iniuriā uxoris maritus / uel pater filii & eōuerſo/ p
 pulſare poſſunt quinimo & uicini & proximi. l. ut
 uim. fol. 58. col. 9. uerſi. ſubſequenter imo occidens
 aliū p deſenſione uicini non eſt irregularis: ſi mo-
 dum non excedat uerſi. ſed aduerte
Iniuriam alterius ppulſare tenet quilibet dū mani-
 feſte & ſine diſpendio poſſit. l. ut uim. fol. 59. col. 10.
 uerſi. ppenſus. Nā qui poteſt ppulſare iniuriā &
 nō ppulſat hic cōſentit iniurie quā iā nō uult expel-
 lere. l. ut uim. fol. 59. col. 11. uerſi. ſed ego.
Iudex eccleſiaſticus q̄ndo inter laicos iuſtitia exhibet
 eādē debet exhibere ſecularis in foro ſeculari. fol.
 10. col. 29. uerſi. unde dubito.
Iuramentū ut nō ualeat lex ciuiliſ nō habet ſaculta-
 tem ſtatuendi. fol. 24. col. 90. uerſi. preterea
Iuramento lex ciuiliſ nō reſiſtit/ ex hoc q̄ reſiſtat cō-
 tractui ex cauſa ciuili. fol. 24. col. 90. uerſiculo. ter-
 tio hec opinio
Ex iuramēto pmiſſorio nō inferſ ad iuramentū de
 nō cōtraueniendo. fol. 26. col. 95. uerſi. non obſtat
Ex iuramento ſimplici oritur actio. fol. 26. col. 96.
 uerſi. nec obſtat
Iuramentū ab ſtatuato uel lege ciuili nec annullari pōt
 nec phiberi. fol. 27. col. 99. uerſi. ſubſequenter
Iuramentū eſt quid ſpirituale & eccleſiaſticū fol.
 27. col. 99. uerſiculo preterea
Iuramentū debet itelligi: ſm naturam actus/ ſup quo
 imponitur fol. 27. col. 102. in principio
Iuramēto qualiter itelligat: reſcepta auctoritas ſupe-
 rioris fol. 27. col. 102. uer. preterea & fol. 31. col.
 116. uerſi. ſed ſuperioribus
Iuramentū q̄ nō preero ordinat: uel q̄ nō ero epico-
 pus nō ualeat fol. 28. col. 104. uer. quia quando
Iuramenti gratia: quando ſit a lege/ idem eſt ac ſi di-
 ceret lex iuramentum non obligare fol. 28. col. 104.
 uerſi. quia quando & ſequenter
Iuramentū de nō reuocādo teſtamentū/ nō eſt cōtra
 bonos mores. fol. 28. col. 105. uerſi. tertius: & ſicut
 ualeat iuramentū de nō reuocādo teſtamentū eodē
 modo: de nō reuocādo ſpōſalia. col. 106. uerſi. hec
 eadē. fol. 29. col. 107. uerſi. hinc etiam
Iuramentū cōtra bonos mores nō eſt obligatorium
 itellige/ q̄ndo iuramentū ex parte utriuſq; eſt cō-
 tra bonos mores/ ſecus q̄ndo/ ex parte recipientis
 tantum. fol. 29. col. 108. uerſi. ſed forſam
Iuramentū contra ius commune nō eſt obſeruandū
 fol. 29. col. 110. uerſi. ad legem iure gentium
Iuramento nō poteſt renunciari iuri publico. fol. 29.
 col. 110. uerſi. uel. poteſt
Iuramentū ſi uergat in preiudiciū alterius principa-
 liter non ualeat. fol. 30. col. 111. uerſi. ſed utraq; ratio

Iuramentum licitum: ut non obseruetur: nō potest precipere ius canonicū fol. 31. col. 115. uerfi. an uero: & uide distinctionē circa illicitū. uerfi. sed in illicito
Iuramentum nullum esse: ius canonicum uel ciuile possunt iudicare fol. 31. col. 116. uer. sed si lex canonica.
Iuramentum quando dubitatur an sit licitum uel illicitum: maxime si talis dubitatio est supra ius: prout ad pontificem eius declaratio fol. 31. col. 116. uerfi. itē quod
Iuramenti declaratio an pertineat epō uel possit epūs uel platus alius id declarare fol. 31. col. 116. uerfi. itē quod
Iuramentum: uel metu extortū: non trahitur ad res nō expressas fol. 52. col. 180. uer. preterea
Iuramentū non supplet consensum substantiale. fol. 33. col. 127. uerfi. rursus
Iuramentum prestatum ad contrahendū matrimonium nō ē nullū fol. 33. col. 127. uerfi. an autē. Distinctione tamen ut in col. 128. uerfi. ego ira sentiebam
Iuramentum metu extortū: quibus ualeat & sit necessaria absolutio: tamen non obseruando non peccatur mortaliter ex iuramento fol. 33. col. 126. uer. ex his & fol. 36. col. 138. uerfi. uigesima secunda. Peccat tamen meriendo fol. 38. col. 144. uerfi. ego credo. & quare tale iuramentū sit ualidū mero iure. fol. 34. col. 131. uerfi. sed stat argumentū. & an de iure canonico ualeat: & quid de iure ciuili. fol. 36. col. 138. uerfi. uigesima secunda. & quod nulla sit differentia in tali iuramento inter ius canonicū & ciuile fol. 37. col. 139. in principio
Iuramentum quod nō possit cōstringere: uel quod sit nullius momenti ē idē. fol. 37. col. 139. uer. cōsiderabā
In iuramento duplex subest obligatio: una que tendit in partem ex promissione expressa: alia ex tacita que in deū resultat fol. 37. col. 139. uer. prout itaq;
Iuramentum: uel metu extortum iure canonico & ciuili est nullum quo ad partem: sed utroque iure obligat religione quoad deum fol. 37. col. 139. uer. primo itaq; & col. 140. in principio
Ex iuramento nō queritur obligatio recipienti quādo ex parte eius causatur turpitudine fol. 37. col. 140. uerfi. nec obstat
Iuramentum metu extortum quare ualeat: cum uorum metu extortū nō ualeat fol. 37. col. 141. uer. his tamen
In iuramento de non retractando contractum: duplex est promissio & obligatio: & que tendit ad partem nulla est si metu fiat: nec que in deum quoad ciuiles effectus. licet sit iuramentum ualidum de pte fol. 37. col. 142. uerfi. sed ad superiora
Iuramenti obligatio remanet: licet metus adiciatur contractui a iure ciuili reprobato fol. 38. col. 143. uerficulo. aduerte
Iuramentū etiā in his in quibus actus ex metu est ipso iure nullus: non semper est nullū nisi ex rei qualitate: uel natura eadem ostendatur ratio fol. 38. col. 145. uerfi. sexto infero
Iurans quis metu: presumitur habuisse: animam obligandisē fol. 38. col. 143. uerfi. ex his etiam
Iurare quis phibetur a iure canonico uel ciuili: non tamen ut non ualeat iuramentum fol. 31. col. 115. uerfi. ex his etiam
Iurare per creaturam qualiter liceat fol. 28. col. 103. uerfi. respondeo
Iurans sibi in iudicio: non iurat sibi in diebus feriatis fol. 27. col. 102. uerfi. quippe
Iuri ciuili conuenit curare: ne bona aliena mala fide possideantur: nec pertinet frangere malefidei prescriptionem fol. 6. col. 14. uerfi. quarto
Ius ciuile & canonicū i prescriptione malefidei mutuo se non subueniunt fol. 6. col. 14. uer. itē cū dicat
Iure cessante ea quae iuris sunt nihil sunt essentialiter

fol. 6. col. 14. uerficulo tertio cum dicant
Ius canonicum a ciuili: uel ciuile a canonico: non debent discordare in iudicialibus secundum ius naturae: uel diuinum. fol. 6. col. 15. uerfi. sed ita resoluas
Ius ecclesie uel forus cōscientie: nō differt a iure ciuili uel canonico: ex hoc quod diuersitas consistat in iustitia naturali: sed discrepat: quia forus cōscientie est iudicium animi quod deo solo pertinet: ius uero canonicum: & ciuile non possunt de animo occulto iudicare fol. 6. col. 15. uerfi. aut loquimur: & col. 16. uerficulo forus tamen
Ius ciuile nō semper prosequatur ueram philosophiam fol. 8. col. 24. uerfi. at si dicas: nā licet iustū finem sibi cōstituit in particularibus tamen quandoq; fallitur fol. 11. col. 34. uerfi. nec obstat. & l. 1. in principio fol. 44. col. 22. uerfi. attende
Iuris ignarus stultus est fol. 23. col. 85. uerfi. e contra
Ius canonicū quando sumit fundamentū a ueritate: nunq; permittit aliquid quod sit peccatum: & ledat cōscientiam: secus si super presumptionē fol. 23. col. 86. uerfi. preterea
Iuris cōmunis appellatio apud iuris consultos: sumitur ius gentium fol. 29. col. 110. uerfi. ad legem iuris gentium
Iuramentū nō potest remitti a lege ciuili etiam si lex in se habeat equitatem naturalem. fol. 30. col. 111. uerficulo. unde ex his
Iure canonico nō ualent que metu fiunt: cū potius sequatur equitate pretoris & rationis naturalis quae rigore ciuile. fol. 31. col. 118. i prin. & uerfi. itē ius canonicū & fol. 36. col. 136. in prin.
Iure pretorio ea que metu fiunt ipso iure nō ualent fol. 31. col. 118. uerfi. aduerte
Iure nature quodcūq; cōperit alicui nature subdito: nō est idē oibus cōmune. l. 1. § ius naturale fol. 46. col. 32. uerfi. at in fronte
Iuri operam daturum de iustitia scire oportet. l. 1. in prin. fol. 39. col. 2. uerfi. confidero igitur
Que sūt iuris nature nullā facti necessitate imponunt l. 1. in prin. fol. 39. col. 3. uerfi. nec assistere
Ius aliquod nō potest esse: quod a iusticia nō descendat: & quod ei nō sit cōiunctū. l. 1. i prin. fol. 39. col. 4. uerfi. nos uero
Iuris cōsultri: academiā platonis sectabatur. l. 1. § ius naturale fol. 52. col. 56. uerfi. uerum si dicas
Iuris consultus est: proprie equum ab iniquo discernere l. 1. in prin. fol. 43. col. 19. in prin.
Ius ciuile publicū sicut ius priuatū tripartiri potest. l. 1. § huius studii. fol. 44. col. 23. uerfi. & i primis
Ius publicū ē quod ad statū rei publice romanorū pertinet: intelligit: quādo in iure ciuili romanorū loquimur l. 1. § huius studii. fol. 44. col. 23. uerfi. quoad primū
Ius publicum: licet sit iuris consideratione prius tamen principaliter est etiam priuatū. l. 1. § huius studii. fol. 45. col. 25. uerfi. aduerte
Iura publica quare habeant pleniorē interpretationē quā priuata. l. 1. § huius studii. fol. 45. col. 26. uerfi. hec est etiam ratio.
Ius naturale secundū theologos quod sit: & theologum legem nature assumunt per iure naturali. l. 1. § ius naturale fol. 46. col. 31. uerfi. preterea
Ius naturale dupliciter considerat: uel per se est in ipsa ratione regulante: uel in ipsis regulatis: & licet oibus animalibus sit cōmunis lex naturalis. ut impatriac regina: tamen solum homini inest uera participatio quia ea intelligens solus mouet. l. 1. § ius naturale fol. 46. col. 31. uerfi. ad responsū: & fol. 47. col. 33. uerfi. id animaduertas
Ius naturale est species iuris uniuersū: non tamen iuris ciuilis. l. 1. § ius naturale. fol. 46. col. 31. uerfi. non obstat
Iuris naturalis peritia quomodo bruta censeant. l. 1. LA

§ ius naturale. fol. 47. col. 34. uerfi. respondeo
 iure nature quomodo sint liberi pcreandi: & alen//
 di. l. i. §. ius naturale fol. 47. col. 36. uerfi. respōdeo
 ius naturale est: quedā lex. tacita que non indiget p
 mulgatione. l. i. §. ius naturale. fol. 48. col. 38. uerfi.
 unde cum
 ius naturale est tantū unū: unde differentia posita p
 doctores iter ius naturale primeū & secundariū sta
 re non potest: l. i. §. ius naturale. fol. 49. col. 41. uer
 siculo aduerte
 ius gentium & si dicitur humanū: idem tamen po//
 test dici diuinū. l. i. §. ius naturale. fol. 49. col. 42.
 uerfi. nec id obstat Itē dicitur cū genere humano
 pditum. fol. 53. col. 57. uerfi. tertio modo
 ius gērium cū semp habeat rationem naturālē nūq̄
 potest esse cōtra rationē naturalem l. manumissio
 nes. fol. 59. col. 3. uerfi. tu uero
 ius naturālē ante hominē: non erat: uere in creaturis
 l. i. §. ius naturale. fol. 49. col. 43. uerfi. & quippe.
 iuris gentiū efficiunt: que naturalia erāt gēriū obser
 uatōe. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 45. uer. nec obit.
 ius naturale nō solū circa aīalia uersat: ueq̄ et circa
 elemēta & reliqua oīa que natura cōstant. l. i. §. ius
 naturale fol. 53. col. 57. uerfi. sed extra glosam
 ius naturale hominis dū describit: totius nature ius
 dicit descriptum. l. i. §. ius naturale fol 53. col. 58.
 uerfi. uel si ab altiori
 ius naturale dicitur et ius pretoriū. l. i. §. ius naturale
 fol. 53. col. 57. uerfi. quarto modo
 iure naturali an iducamur ad peccatū. l. i. §. ius natu//
 rale fol 53. col. 58. uer. uli mo glosa
 iurisdictio metu data: & oīa que in actibus iudiciali
 bus metu fiūt: sūt nulla. fol. 34. col. 131. uer. qnt casus
 iusticie nullā effigiem habemus: sed solum umbra:
 & imaginibus utimur fol. 3. col. 1. in principio
 iusticia ubiq̄: ex principiis naturalibus constat: &
 ita iudicandū est in foro iudiciali: sicut in foro con
 scientie: uec hoc patet ex remissione: sed ex uera iu
 sticia fol. 7. col. 17. uer. quartum
 iusticie disputatio a charneade fol. 23 col. 85. uer. ex
 his
 iustus nil mereret: si iconstans esse non posset. l. i. in
 principio fol. 40. col. 8. uer. sed si dicas
 iusticia est habitus: & omniū uirtutū pclarissima. l. i.
 in principio fol. 40. col. 8. uer. preterea. itē impe
 rat & regit oēs alias uirtutes & reducit ad bonū cō
 mune: nec hesperus aut lucifer admirabilior i. sa
 est: Anacharsis tamen telis araneae eam cōpara
 bat. l. i. i prin. fol. 41. col. 11. i prin. & uerfi. domi
 nus placentinus
 iusticia humana: potest etiam dici diuina. l. i. in prin.
 fol. 41. col. 12. uer. dē mūm
 iusticiā que uirtutes & quot concomitentur. l. i. in
 prin. fol. 41. col. 11. uer. exp. sui itē iusticie cōmi
 tes: ut religio: fides: pietas: adaptantur solū iusticie
 humane. l. i. §. ius naturale fol. 46. col. 32. i prin.
 iusticiā an sit prior ipso iure. l. i. i prin. fol. 41. col. 12.
 uer. nota preterea itē ius in diffinitione iusticie in
 cludif. uer. ego ita. & fol. 42. col. 13. uer. dū uero
 iustū nō differt a bono & equo: nā quodcūq̄ iustū ē
 id statim equū ac bonū est. l. i. in prin. fol. 42. col.
 14. uer. primo igitur
 iuuenis nequaq̄ est bonus auditor ciuili discipline
 l. i. in prin. fol. 43. col. 19. uer. ratio igitur

L

LAICVS ex periurio uel ex iuramēto utroq̄ foro re
 nef fol. 27. col. 101. uer. nec obstat
 Laici sicut clerici tenentur posponere res tempora
 les uite proximi. l. ut uim fol. 58. col. 6. uerficulo.
 nec obstant
 Latrones et̄ aliqua obumbratā: iusticie imaginē ha
 bent. l. i. in prin. fol. 43. col. 19. uer. norandum

Lex canonica deriuatur a lege nature uel diuina: que
 nihil a natura differt fol. 3. col. 3. uer. super est
 Lex canonica deriuat a lege diuina: nō solū respectu
 cause formalis: uel materialis: sed et respectu cause
 efficientis fol. 3. col. 4. in prin.
 Lex et ciuili deriuat a lege nature: siue eterna. imo
 in tantū habet de ratione legis in quantū participat
 de lege eterna fol. 3. col. 4. uerfi. de legibus
 Legū primi inuētores materialiter qui fuerint. fol.
 4. col. 5. uer. nec hic curandum
 Lex canonica dubitat: an aliter subiiciat methaphisi
 ce: q̄ lex ciuili fol. 4. col. 5. uer. de primo itaq̄
 Lex canonica quis subiiciat: & habeat pcessum: de
 utroq̄ testamēto: tamen talis pcessus solū habet lo
 cū quo ad moralia fol. 4. col. 6. in principio
 Legis nature: ea sunt que recta rō naturalis homini
 ostendit faciēda: unde lex nature in rōne pratica
 consistit fol. 4. col. 6. in principio
 Legis nature sunt: omnia que sunt iuris canonici.
 fol. 4. col. 6. in principio
 Lex ciuili eodem modo obuiat peccato: sicut lex ca
 nonica fol. 4. col. 7. in principio
 Determinata iam circa fidē: lege precipiūt: & non
 ab ea determinant fol. 4. col. 7. uer. nec obstat
 Lege cōpellimur tenere religionē: quā semel suscepi
 mus: non tamen iure credimus. fol. 4. col. 7. uer/
 siculo. nec obstat
 Leges canonicę fuerūt ab ecclesia cōstitute: ut genus
 humanū recte uiuat: & ex hoc cōsequamur uerā se
 licitatē eterne uite. fol. 5. col. 9. uerfi. respōdeo: Vnde
 omnia que prinent ad finē recte uiuēdi: necesse est
 ne cōtingant piculū eterne salutis. fol. 5. col. 9. uerfi.
 respōdeo: & l. i. §. ius naturale. fol. 52. col. 54. uerfi.
 ex his et. Nā lex iducēs peccatū nec lex est nec habet
 auctoritatem legis. fol. 5. col. 10. uerfi. ego uero: &
 fol. 14. col. 47. uerfi. profecto
 Lex iniustum non debet pmittere: ut bonum sequa
 tur. fol. 5. col. 11. uerfi. item peccare
 Lex inquātū est iuris est ratio: & rationi non potest
 inesse peccatum. fol. 6. col. 13. uerfi. at si dicas
 Legibus in iustis iustam principia: tribui nō possunt
 fol. 6. col. 13. uerfi. at si dicas
 Legum & ethice finis: ceterarum artium fines conti
 net. fol. 6. col. 16. uerfi. aduerte
 Lex ciuili uoluntatem: & animum instituit ac respi
 cit. fol. 7. col. 18. uerfi. item obstat
 Lex ciuili animā ligare non potest: licet papa & ca//
 nones possunt. fol. 7. col. 19. uerfi. sed his ita
 Lex naturalis a lege eterna procedit: & est in qualibet
 creatura rationali. fol. 7. col. 20. in prin.
 Legi ciuili: uel canonicę: non decet oīa peccata puni
 re: sed solū legi eterne uel foro cōscientie. fol. 8. col.
 21. uer. ego in primis & uerfi. sed aduerte
 Nā lex humana: licet tradat uniuersalia & prima pre
 cepta legis nature: non tamen punit quodcūq̄ ex
 illis constat. phiberi. col. 22. uerfi. respondeo
 Lex ciuili forsan cessauit: in prestando beneficiū ali
 mentorum filiis incestuosis. fol. 9. col. 28. uerfi. re/
 sponde dupliciter
 Lex ciuili cū cessat canōes utroq̄ i foro seruant. fol.
 10. col. 29. in prin. Item quādo canones cessant ius ci
 uile. fol. 13. col. 41. circa medium
 Lex ciuili que censet neganda alimenta liberis in
 cestuosis dubitatur an recte censet. fol. 10. col. 29.
 uerfi. unde dubitatur
 Leges ciuiles que cōsiderant cōcubinatū esse licitū
 & pprea filii aliter q̄ ex concubina nati nō succe//
 derent: ut naturales: peccatū in fundamento uero:
 & ideo nullo foro procedūt. fol. 12. col. 37. uerfi.
 preterea
 Lex ciuili nō pōt dare marito uel patri: potestatem
 occidēdi adulterā: in ipso facinore fol. 14. col. 47.

uerficulo profecto
Lex solū debet pmittere; hominē occidere quādo cōuenit cōseruatiōi generis humāi fol. 14. col. 48. i. pri.
Legū correctio debet esse ad salutē nō ad eternā mortem fol. 14. col. 48. uerfi. itē accerbis. unde leges penales cauere debēt ne aie pereant. uer. ueg. dices
Lex ciuiliſ quis det facultatē occidendi filiā adulterā non tamen imponit necessitatem fol. 14. col. 48. uer. uerūm
Lex ciuiliſ nō solū tollerāt occidētes adulteros; sed facultatē prestare itendit fol. 15. col. 49. uerfi. aduerre & qualiter itelligat qđ dicitur; legē permittente nullā penā meref fol. 15. col. 52. uer. sed cū dicitur; & fol. 21. col. 76. uerfi. considerabam
Lex positia licet nō pōt; deus tamē pōt auferē & culpam & peccatū fol. 15. col. 52. uer. sed cū dicitur
Leges diuinitus promulgatas itellige uniuersaliter fol. 15. col. 52. uerfi. nec placet. & an comprehendant clericos fol. 18. col. 63. uer. decima tertia
Leges ciuiles adulteros occidere permittentes; non sunt obseruāde; sed solū iusticia superior uel canonica; obseruabit utroq; foro fol. 15. col. 52. uerfi. nunc pulchre
Lex nulla cōprehēdit nisi sibi subditos fol. 18. col. 63. uerfi. tu hec. etiam si sit iusta; equa; honesta; col. 64. in principio
Lex ciuiliſ cōprobatione canonica; cōprehendit clericos fol. 18. col. 64. uerfi. rursus & an leges ciuiles super ecclesiis & ecclesiasticis rebus uel personis disponentes; sint ualide & cōfirmate de iure canonico. uerfi. decima quarta itē oēs leges fere i titulo de sacro san. ecclesiis. C. sunt nō ut imperantes; sed ut religiose statute fol. 19. col. 65. uer. hec ego.
Leges de matrimonio loquētes obseruant; si canonicis nō obuiant fol. 19. col. 66. uerfi. preterea. idē de loquentibus de heresi; & de crimine simonie. uerfi. quinto aduco; & fol. 31. col. 117. uer. aduerte
Leges etiam crimen ecclesiasticum possunt prohibere & penā imponere fol. 19. col. 67. uer. itē cōsidera
Leges a gratiano libro decretorum in ferte ualent; si alias iuste sint. fol. 19. col. 67. uerfi. deinde
Lex canonica nō obseruat in oibus legē diuinam; ut in ore duorū uel trium &c. fol. 20. col. 69. uerfi. at quia; & uerfi. secundo late pbatur
Leges diuinas ecclesia romana; uniuersis tenet tradere. fol. 21. col. 74. uerfi. q ab eodem
Lex ciuiliſ & canonica obligant in foro conscientie. fol. 21. col. 75. uerfi. decima sexta
Lex nature ē duplex scilicet necessaria & pfectiōis q forsan pōt dici lex gracie. fol. 22. col. 79. uerfi. rursus
Lex ciuiliſ potest phibere cōtractū; nō tamē iuramentū. fol. 25. col. 92. uerfi. ad tex. & col. 93. uerfi. ecce quintū; & licet lex ciuiliſ cōtractū phibeat; qui tamen iurat talem cōtractum; in hoc ipso non peccat. col. 94. uerfi. sed talis ratio
Lex ēt ex causa iusta ciuili nō pōt quē excusarē a pūrio; qā cū sit quid spirituale & ecclesiasticū; lex ciuiliſ sup eo nō habet facultatē disponendi. fol. 27. col. 99. uer. ueg. siqs; & uer. preterea; item lex habet iurisdictionē puniendi periuria; ideo hoc disponentes de iuramēto nō sunt nulle. fol. 27. col. 100. uerfi. sed displicet; & col. 101. uerfi. secundo cōsidera
Lex ciuiliſ dū remittit iuramentū; idē est ac si diceret ciuiliſ ex iuramēto nō obligari; nec ex eo remittit obligatiōē canonicā uel naturalē quā non potest. fol. 28. col. 104. uerfi. eodem modo
Legem quā non potest tollere potest tamen eā adiuuare. fol. 28. col. 104. uerfi. facit
Lex ciuiliſ nō potest tollere obligatiōē iuramenti a minore prestiti. fol. 30. col. 113. uerfi. uerum si quis
Lex ciuiliſ potest disponere ne cōtractus minor; etiā iuratus ualeat. fol. 30. col. 114. uerfi. ex his

Lex ciuiliſ potest disponere de iuramēto pstando; licet de prestito non possit. fol. 30. col. 114. uerfi. quartus casus
Lex ciuiliſ quādo aliquid disponit ciuiliſ ad communem utilitatē obligat in foro conscientie. l. ueluti. fol. 55. col. 6. uerfi. uerum si aliter.
Legis ciuiliſ resistētia an ipediat obligatiōē naturalem. l. ueluti. fol. 54. col. 4. uerfi. itē ex tex. nostro. & quod possit impedire. fol. 55. col. 6. uerfi. rursus & iterū q nō possit. l. ueluti. fol. 55. col. 8. uerfi. sed etiā
Lex ciuiliſ quē liberat; uidef liberatus i foro conscientie. l. ueluti. fol. 55. col. 7. uerfi. quod uero
Lex positia caratherē nec uotū; nec iuramentū imdedire intēdit. l. ueluti. fol. 55. col. 7. uerfi. nō obstat
Leges que ex cōsilio precipiūt; quandoq; obligant. l. ueluti. fol. 55. col. 8. in prin.
Leges ciuiles de spiritualibus disponētes circa suos subditos; quomō ualeāt. fol. 31. col. 117. uer. aduerte
Legum correctiones sunt euitande; immo subauditioes nō sunt fugiēde ut leges non corrigantur. fol. 32. col. 120. uerfi. presertim
Lex licet presenti tempore loquat; semper tamen loquitur fol. 32. col. 121. uerfi. nec obstat
Lex nō potest esse non bona uel nō equa; quin iusta esse debet; & iustum nō pōt esse q nō sit bonum & equum. l. 1. in prin. fol. 41. col. 14. uerfi. preterea
Legis naturā priā principia nō possūt fallere. cōclusiōes uero; qndoc; fallūt. l. 1. i. pri. fo. 42. co. 15. aduerte tū
Leges etiā depriuate utilitate loqntes ad publicā utilitatem tendunt. l. 1. §. huius studii fol. 45. col. 25. uerfi. aduerte
Legatū factū p alimētis patri spurio uel filio spurio ualeat utroq; foro fol. 10. col. 30. uerfi. nec obstat
Legatū rei aliene an iure canonico ualeat fol. 16. col. 55. uerfi. duodecima illatione
Legare uoluit qui scienter rem alienā legauit & hoc pbatur etiā secūdū legem diuinam fol. 16. col. 56. uerfi. cum autem; & uerfi. item cum dicant
Legata res aliena ab ipso legatario possessa omni iure est restituenda domino rei fol. 17. col. 57. in medio colūne
 in legatis rei aliene; canones & leges sibi cūfentiūt nec differunt. fol. 17. col. 58. uerfi. danno. Vnde dispositio. c. filius noster. De testa. habet locum in utroq; foro. uerfi. hinc primo
Legatū rei aliene ualeat de iure canonico fol. 17. col. 59. uerfi. secundo contra
Legatum rei aliene soluet; non est lucrum odiosus heredi. quinimo equitari conuenit naturali uel uoluntati. fol. 17. col. 60. uerfi. item dum
Legatum factum de rebus ecclesie utrum ualeat & concluditur q utroq; iure non ualeat fol. 18. col. 61. uerfi. sexto infertur; & uerfi. aduerte
Legari nō possunt res cesaris; nō ex iure singulari cesaris; ut puta quia cesaris sunt; sed quia res cesaris distrahi non solent fol. 18. col. 62. uerfi. attende
Legatum rei aliene maxie si fiat ecclesie ualebit utroq; iure fol. 18. col. 62. uerfi. septimo infertur
Legatum quādo duo sunt eisdem nois ualeat ipso iure. l. 1. in prin. fol. 40. col. 6. uerfi. ideo nec uerbum
Libertas fuit eo iure quo fides. l. 1. §. ius naturale. fol. 29. col. 23. uerfi. item hic
Libertas plena interpretat; quāuis metus intercedat si non est metus qui cadat in constantē uirum. fol. 35. col. 132. uerfi. respondeo
Libertas quare acquirat etiam seruo inuito & ignoranti. l. manumissiones fol. 59. col. 2. uerfi. ex hac
Liberi omnes ita nascunt iure gentiū sicut iure naturali nascebantur. l. manumissiones fol. 59. col. 2. uerficulo secundo noto
Licurgus lacedemonū legislator; ab equitate equalitatis omnium ciuium introduxit. l. 1. in prin. fol.

43.col.19.uerfi.notandum
 Litium terminatio: est effectus particularis legis iusticie fol.6.col.16.uerfi. aduerte
 Litium determinatio est ppter aliud: nam quod minus est: est ppter aliud fol.6.col.16.uerfi. preterea.
 Litium determinatio semper debet conuenire iusticie fol.7.col.17.in principio
M
MACEDONIANVM non uoluit annullare obligationem naturalē: nec ciuilem ipso iure. l. ueluti fol.55.col.8.uerfi. nec obstat
 Malefide possidentis iniquitas est adeo detestabilis: ut possessor sit ita in peccato mortali: quia habet rationē furti: unde talis possessio est contra ius naturale fol.5.col.11.uerfi. item iniquitas
 Malefidei possessoris peccatum est contra proxima principia legis nature fol.5.col.12.uerfi. rursus
 Malefidei possessio: non est aliquid quod iuste debeat prosequi fol.6.col.13.uerfi. diligentius
 Malefidei possessore nō prescribere: idem ius ciuile statuere poterat fol.6.col.13.uerfi. diligentius
 Malefidei possessor etiā ante ius canonicū nō prescribat iure ciuili fol.6.col.14.uerfi. tertio cū dicat
 Manumissio est datio libertatis occasionaliter. l. manumissiones fol.59.col.2.uerfi. sed attende
 Mater tenetur dotare filiā inopem: si ipsa bonis abundat fol.12.col.39.uerfi. sed si filia
 Matrimonii uinculū indissolubile est cōuenientius ad generis humani conseruationē: q̄ unicus concubitus fol.11.col.35.uerfi. Respondeo cū sequenti col.
 Matrimonium nullum est si stupans uirginem cōtra xerit metu coactus fol.16.col.53.uerfi. tertio infero
 Matrimoniorum dependentibus & cōsequentibus quis uerferur iurisditio ecclesiastica: nō ex hoc collitur secularis fol.31.col.115.uerfi. respondeo
 Matrimonium est quid spirituale: unde lex secularis: ex ea nil potest statuere fol.19.col.66.uerfi. preterea & fol.31.col.117.uerfi. aduerte
 Matrimonium metu coactura est nullū ex regula generali: nō quia sit quid speciale in matrimonio fol.33.col.123.uerfi. ex his primo
 Matrimonium metu coactū: etiā si metus referat ad unā ex pluribus nullū est. fol.35.col.131.uerfi. preterea
 Matrimonium metu contractū: ex quibus rationibus nō ualeat fol.35.col.131.uerfi. preterea
 Matrimonium est indiuiduum: affectione & institutione. l. i. in prin. fol.41.col.9.uerfi. dicas
 Matrimonium primi parētis: nō potuit dici iuris gentium. l. i. §. ius naturale fol.49.col.42.uer. preterea
 Matrimonium est de iure naturali primeuō. l. i. §. ius naturale fol.51.col.50.uerfi. attente considera
 Matrimonium fuit contractum pura ratione nature: in statu integre nature. l. i. §. ius naturale fol.51.col.51.in prin.
 Media nō sunt fines sed sunt cause ex quibus ad finē puehimur fol.4.col.8.uerfi. at ego
 Mandatum non potest esse sine peccato fol.23.col.83.in prin. Nec peccatum sine dolo fol.38.col.145.in principio
 Mentiri nemo presumit de iure fol.16.col.56.uerfi. cum autem & fol.48.col.143.uerfi. ex his etiam
 Metu facta an sint uallida iure canonico: prout sunt de iure ciuili fol.31.col.117.uerfi. uigessimā primā
 Metu uel ui facta iure pretorio nō ualeat fol.31.col.118.uerfi. aduerte: & fol.32.col.122.uerfi. aduerte
 Metu uel ui facta reuocantur de iure canonico: soluz quo ad factum non quia iure ualeant fol.32.col.119.uerfi. unde ut rectius
 Metus uel uis in omni actu uoluntario inserit cōtra bonos mores fol.33.col.127.uerfi. diligentius
 Quecūq; cōstant equitate si metu fiant sunt nulla ipso iure fol.34.col.129.uerfi. ego de dictis

Metu facta qua ratione iure ciuili sine uallida fol.34.col.130.in prin.
 Metus q̄ cadat in cōstātē uirū qualis sit: & q̄ metus mortis in his que peiora sunt ipsa morte: non est metus qui cadat in constantem uirum fol.37.col.142.uerfi. ex his intelliges
 Minorum restitutio procedit ex presumptione deceptionis fol.30.col.112.uerfi. uerum
 Minor efficaciter iuramento obligatur fol.30.col.112.uerfi. at cum
 Minor non restituit cōtra iuramentū nisi probetur deceptum fuisse: etiam post adimplementum fol.30.col.112.uerfi. dum igitur
 Moderamē iculpatē tutele est de iure naturali: & de iure gentiū. l. ut uim fol.57.col.2.uerfi. ego uero
 Moderamē defensionis nō induxit lex ciuilis nec canonica: sed potius declarat. l. ut uim fol.57.col.2.uerfi. & si recte
 Monasteriū cui donat bonafiliū supuenerint: non habetur loco filioꝝ: nisi si ipsemet donator ingrediatur monachus fol.22.col.81.uerfi. nec est bonum
 Mores canonici a moribus ciuilibus non differunt in pacto de futuro succedendo uel non fol.26.col.96.uer. uigesimo infero & col.97.uer. patet igit. l. regula nō est obligatoriū intelligit etiam de bonis moribus ciuilibus col.98.uerfi. si tamen
 Mores boni simpliciter intelliguntur: naturales mores fol.29.col.108.in prin.
 Mores boni sunt que congrunt rationi naturali: mali uero qui a ratione dissentiūt unde qui agit cōtra bonos mores peccat fol.29.col.109.uerfi. hec certe
 Morali philosophia defendit ad litterā quod dicit in euangelio: tantum esse datū ad uineā domini de sero ueniēti. &c. l. i. in prin. fol.40.col.6.uerfi. ego non curo
 Moralia utriusq; testamenti probabilia sunt apud quemcūq; uirum natura perfectum. l. i. §. ius naturale fol.52.col.56.in prin.
N
NATURA cum ueritate pugnare non potest fol.5.col.9.in prin.
 Natura cōis generationis non distinguit spurium a legitimo fol.10.col.32.uerfi. quomodo
 Natura est instrumentū diuine artis: nā omne opus est intelligentie. l. i. §. ius naturale fol.52.col.53.uer. est igitur & col.54.in prin.
 Natura naturans & natura naturata qualiter intelligenda. l. i. §. ius naturale fol.52.col.54.uerfi. tertio ex his
 Natura est certa de omni eo q̄ secundum eam futurū est. l. i. §. ius naturale fol.52.col.55.uer. attētius
 Naturales dū legitimant: restitunt: iuri nature generis humani: non eius qui nō est legitime natus. l. i. §. ius naturale fo.53.col.60.uerfi. nec obstat
 Nari ex fornicatione iure naturali nō erant legitimi: nec secundum ius nature nascuntur. l. i. §. ius naturale fol.53.col.60.uer. sed hoc altius
 Negligens rem propriam non peccat tantum in humanam societatem: q̄tum alienā usurpās: ergo iste magis legibus punietur fol.5.col.12.in principio
O
OBLIGATIONES ciuiles: sine naturali qualiter possint cōsiderari iuste. fol.34.col.130.uer. ex his prio
 Obligationem ex contractu metu facta: ius ciuile secundum naturam producit fol.34.col.130.uerfi. respondeo.
 Obligationes naturales non fuerunt introduce a iure gentium: sed antea fuerunt iuris nature. l. i. §. ius naturale fo.49.col.44.uer. non infero
 Obligatione iuris gentium [nec Papa nec imperator tenetur. l. i. §. ius naturale fol.49.col.44.uerfi. uult terius

Obligaciones ius ciuile instruit efficaces: sumptas a iure gentium. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 45. uer siculo nec obstat
 Obligatio ad antidora ē. de inre naturali rōnali. l. i. §. ius naturale. fol. 50. col. 45. uer si. decimo infero
 Obligatio ex natura rationalitē ex meris animi moribus: & ex instinctu nature. l. i. §. ius naturale. fol. 50. col. 46. uer. primo dum dicunt
 Obligari bruta non potest dici sed potius a natura duci. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 46. uer si. rursus
 Obligatio naturalis non est fortior quia pueniat ex natura cōi: imo magis habet de natura obligatiōis que puenit ex inclinatione rationali: quam que ex sensuali inclinatione. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 46. uer si. male igitur
 Obligatio ad antidora impedit repetitionē: nec quia incerta erit inefficax: nā intelliget in retributiōe pportionali: que pertinet ad iustitiā. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 47. uer si. uideamus igitur
 Obligatio ad antidora plus continet: q̄ id quod fuit donatum. l. i. §. ius naturale fol. 50. col. 48. uer si. ideo ego
 Obligatio ut nō impediatur repetitionē non efficit error. l. i. §. ius naturale fol. 51. col. 49. in prin.
 In obligatiōe ad antidora: nō est recta ratio uel equalis iustitia de repetitiōe ad cōpensationem. l. i. §. ius naturale fol. 51. col. 50. in prin.
 Obligatiōi ad antidora an possit accedere fideiussor l. i. §. ius naturale fol. 51. col. 50. uer si. an uero
 Obligatio naturalis que ad antidora dicit nō est efficax ad cōpensationē. l. i. §. ius naturale fol. 51. col. 49. uer si. sed aduertendum
 Obligatio naturalis quomodo ex preceptis iuris ciuilibus oriat. l. ueluti fol. 54. col. 3. uer. quod itensius
 Obligatio naturalis an tollat quādo cōtractui lex ciuilibus resistit. l. ueluti fol. 54. col. 4. uer si. itē ex tex. no stro. Immo q̄ etiā naturalis oriēda nō ipediatur argumentatur. l. ueluti fol. 55. col. 5. uer si. rursus. itē q̄ impedire possit col. 6. uer si. uerum si aliter
 Obligatio naturalis in usuris legitimū modum excedentibus nō impedit ex legis ciuilibus resistentia: sed quia cum sint natura phibite natura deficit. l. ueluti fol. 55. col. 6. in prin.
 Obligatio ex cōsensu nō est fortior obligatiōe: qua legibus obedire tenemur. l. ueluti fol. 55. col. 6. uer siculo. nec obstat
 Oblatio si metu fiat nō est meritoria: nec habet sua requisita fol. 33. col. 141. uer si. his tamen
 Occidere qui potest iure canonico uel ciuili: occidendo nō peccat. l. ut uim fol. 57. col. 5. uer si. secūdū est
 Occidendo lege permitente si peccamus in quolibet foro sumus puniendi. l. ut uim fol. 57. col. 5. uer si. tertium in quo
 Occidere hominem pro rebus temporalibus nō est licitum. l. ut uim fol. 58. col. 6. uer si. ego sententiā & col. 7. uer si. attentius
 Occidens al. ū p defensione uicini nō est irregularis si modum non excedat. l. ut uim fol. 58. col. 9. uer si. sed aduerte

P

PACTVM de nō succedendo iuramēto cōfirmatū: ualet de iure canonico: & an de iure ciuili ualet. fo. 24. col. 89. uer si. ad decimā nonam: & uer si quantum ad primum
 Pactum factum a filia dum nupti tradebat: ut doctē cōtenta nullū haberet regressum ad bona paterna etiam de iure canonico nō ualet fol. 25. col. 91. uer si. preterea ego
 Pactum ex quo filia renūtiat successiōi paterne: nō est cōtra bonos mores secūdū ius ciuile fol. 26. col. 97. uer si. sed aduerte: licet sit de iure ciuili improbatur. uer si. ex his etiam noto

Pactum de futura successiue est cōtra bonos mores naturales canonicos & ciuiles fol. 26. col. 98. uer si item quod
 Pater a filio nefario & incestuoso alendus est utroq̄ iure fol. 10. col. 30. uer. sed ego: & uer si. nec obstat
 Pater incestuosus in materia naturali: uenit appellatione patris fol. 10. col. 31. uer si. hoc idem
 Patri spurio reuerentiaque ut genitori debetur: nō est neganda a filio fol. 10. col. 31. uer si. hoc idem
 Pater incestuosus qualiter pbetur fol. 10. col. 32. uer siculo. quomodo autem
 Pater naturalis tenet filiā dotare fol. 12. col. 38. uer si. nono infero. Intellige dum tamē sit egens filia. alias enim non tenet col. 39. uer si. sed si filia. Immo & forsan tenetur etiam nō egente si pater non egeat. uer si. remanet
 Pater nō peccat si dote cōstitutat: paciscatur: cum filia ne sibi succedat fol. 26. col. 97. uer si. item inferri
 Pater egenus iure pprio nature est alēdus a filio etiā si nunq̄ filio benefecerit: uel si sit spurius. l. i. §. ius naturale fol. 53. col. 60. uer si. attende q̄. cū sequēti
 Pater est cuiuslibet filio similitum dei simulacrum: quem quāuis incestuosum reuereri licet. l. ueluti. fol. 54. col. 2. uer si. tertio notandū
 Patri an patrie teneamur potius subuenire. l. ueluti fol. 55. col. 8. uer si. ulterius: & fol. 56. col. 10. uer si. uerum dubitatur
 Pater bānitus non pōt occidi a filio quāuis bānitus impune occidi possit. l. ueluti fol. 56. col. 9. uer. tu considera
 Patrie parendū est ordinatione & arte diuina. l. ueluti fol. 54. col. 2. uer si. tertio noto. alias quarto noto
 Patria cū sit amanda. lege nature: nō sunt ei afferēda cōmoda ab in cōmodis aliōz. nā iustitia nō patrie non ciuibus tantum: sed oibus est cōmunis. l. ueluti fol. 54. col. 3. uer. hinc pōderandū: & col. 4. i. prin.
 Parricidio duplex inest peccatum. l. ueluti fol. 56. col. 9. uer si. hoc rursus
 Peccata cōtra prima legis nature precepta detestabiliora sunt: q̄ que sunt contra cōclusiones que ex his deriuantur fol. 5. col. 12. uer si. rursus
 Peccare non potest qui iure gentium agit. l. ut uim fol. 57. col. 4. uer si. in pluribus
 Pena quadrupli pro furto & similes pene: in foro cōscientie: an exigende uel recipiende sint fol. 23. col. 86. uer si. decimā octauam
 Pena tam a laicis q̄ clericis exigif iure canonico. fol. 23. col. 86. uer si. ego uero
 Penam quadrupli: nec leguꝝ rigore nec ecclesiastica mansuetudine: tenet restituere fur in foro cōscientie fol. 24. col. 87. uer si. item nec ad
 Pena quadrupli ex regula naturali iure ciuili cōterminata: agitur. ex. l. tamen nature cuiq̄ insita agitātū ad restitutionē sublatōz. fol. 24. col. 88. p totā
 Penā quadrupli petens ex furto: hanc habeat intentionem: nō ut acquirat: sed ut furtū cohibeatur: hic enī ē situs finis pene fol. 24. col. 89. uer. itē aduerte
 Pene: nō odio sed utilitate cōi: sunt a legibus iferēde. l. in prin fol. 44. col. 21. uer si. octauo notandum.
 Perpetuū: nō potest esse incōstans. l. i. in prin. fol. 41. col. 10. uer si. item contra
 Petro & successoribus eius auctor nostre salutis cōmissit curā quā ad salutem humani generis habuit fol. 4. col. 8. in prin.
 Pithagoricū paradoxa: hoīes migrare in bruta: intelligitur de hominibus qui uitam brutalem ducunt. l. ueluti fol. 54. col. 2. uer si. nec mirum
 Platonis sententia qua uxores & dominia debebant esse cōmunia dānanda est. l. i. §. ius naturale fol. 51. col. 51. uer si. ex his
 Pontifex cognoscit de dubiis fidei: intellige ex sacra scriptura & scientia super naturali: nō tamen iure

Tabula

quod ex ratione naturali constat fol. 4. col. 7. uer-
 si. item si quis
 Pontifici romano subesse: est de necessitate salutis e-
 terne fol. 4. col. 8. in prin.
 Pontifex licet super omni peccato habeat iurisdic-
 tionem; intelligit tamen ad obuiandum ne peccet: non
 tamen ad puniendum fol. 8. col. 21. uerfi. sed aduerte
 Pontificis potestas: extra finem & intentum proximum
 iuris canonici extendit fol. 7. col. 19. uerfi. p nunc
 Pollicitatio si metu fiat: nulla est etiam iure civili fol.
 37. col. 141. uerfi. hinc infero
 Possessio communis omnium est de iure naturali. l. 1. §. ius na-
 turale fol. 48. col. 38. uerfi. sexto ex nostra
 Possidenda communiter omnia etiam mobilia ab initio reg-
 ratio naturalis ostendebat. l. 1. §. ius naturale fol.
 48. col. 39. uerfi. in primis
 Prescriptio est iuris positivi fol. 5. col. 10. uersiculo.
 ego uero
 Prescriptio nec canonica nec etiam civilis: datur ex
 possessione male fidei fol. 5. col. 10. uerfi. ego uero
 Prescriptio non solum est permissa: sed inducta a iu-
 re civili fol. 5. col. 11. uerfi. in primis
 Prescriptionem malefidei: a iure canonico esse phiben-
 dam: non recte dicit fol. 6. col. 14. uer. tertio cum dicit
 Prescriptionem etiam malefidei ius civile intendit indu-
 cere. licet non inducat fol. 6. col. 14. uerfi. quarto
 Prescriptio non est contra naturalem equitatem. l. 1. in
 prin. fol. 42. col. 15. uerfi. ite ut dicebam
 Pretorie obligationes & actiones generaliter si in eis
 metus interueniat: sunt nulle. Vnde contractus pi-
 gnorarius erit nullus fol. 36. col. 135. uerfi. hinc etiam
 Principium primum omnium legum est ratio moralis
 qua bonum sequimur: & a malo rethraimur fol.
 3. col. 3. uerfi. superest ut eliciamus
 Principium a fine deductis: recta uia tendimus ad ipsam
 finem fol. 4. col. 5. uerfi. sat sit conclusisse
 Principium propter quid: remotius est principio ex
 quo aliquid deriuatur. l. 1. in prin. fol. 39. col. 4. uer-
 si. item cum dicit
 Priuatio presupponit habitum fol. 32. col. 121. uer-
 si. rursus
 Proconsule in puincia sine uxore proficisci: melius est
 potest tamen cum uxore proficisci: & utrumque est iustum
 & non inuicem contrarium. l. 1. in prin. fol. 43. col. 18.
 uerfi. diligentius
 Proprium potest dici: cuiusque eorum que comprehen-
 duntur: id quod est commune eorum que in definitione
 continentur. l. 1. §. ius naturale fol. 51. col. 50. uerfi.
 primo noto

R

RATIO moralis regit ab ultimo fine legum; id est ab
 humana felicitate. fo. 3. col. 3. uerfi. superest ut elicia-
 mus: & ab ista ratione morali omnia agenda regu-
 lari debent
 Ratione morali inferunt tria precepta iuris. scilicet hone-
 ste uiuamus: alterum non ledamus ius suum unicuique
 tribuamus fol. 3. col. 3. uerfi. at cum constet
 Ratio naturalis sine distinctione legitime dicitur: bo-
 na filiis restituenda fol. 27. col. 8. uerfi. preterea
 Rati habitio cuiuslibet iuris: oritur uinculum eiusdem
 iuris fol. 31. col. 118. uerfi. rursus
 a regula est sumendum ius: non ab exceptione fol. 18.
 col. 62. in prin
 Regula diuina quod in ore duorum stet omne uerbum plu-
 res limitationes respicit etiam de iure canonico fol.
 20. col. 69. uerfi. at quia cum sequentibus: & illa regu-
 la non habet certam terminationem fol. 22. col. 72.
 uerfi. at uera erit
 Regula iuris positivi: que ad communem utilitatem ten-
 dunt: quandoque ledunt partem ad conseruationem
 uniuersam fol. 21. col. 76. uerfi. considerabam
 Remissio de uno foro ad alium: non habet locum etiam

de iure canonico fol. 7. col. 17. uerfi. quartum
 Renunciatio requirit libera uoluntas. Vnde renun-
 ciatio metu facta: est ipso iure nulla fol. 32. col. 119.
 uerfi. item casus
 Renunciatio metu facta: non ualeat ipso iure quis sit
 iurata fol. 36. col. 136. uerfi. item in renuntiatione.
 & col. 137. uerfi. sed si queras
 Religio dei est prima & potissima pars iusticie. dein
 de pietas est secunda. l. ueluti fol. 54. col. 1. in prin.
 & ista religio est solum humani generis: non etiam
 brutorum. uerfi. secundo ex rex.
 Reipublice appellatione: intelligitur res publica eorum
 qui de ea loquuntur simpliciter. Vnde si Hispani de
 republica disputent: de republica hispanorum intelli-
 geretur. l. 1. §. huius studii fol. 44. col. 24. uersiculo
 sed contra superiora
 Rei publice appellatione: de iure canonico: intelligit
 de republica christianorum. l. 1. §. huius studii. fol.
 44. col. 20. uerfi. rursus
 Rei publice appellatio: quandoque ad statum totius
 generis refertur. l. 1. §. huius studii fol. 44. col. 25. uer-
 si. item fingamus
 Rescriptum legitimationis filiorum naturalium: licet ua-
 leat lex uniuersalis: non ualeret fol. 11. col. 35. uerfi.
 ego ita distinguerem
 Robur firmitatis non habere: idem est: ac si uires non
 haberet actus fol. 32. col. 121. uerfi. preterea

S

Sapientia legalis: prestabilior est ceteris moralis phi-
 losophie partibus: improprio utilitate & fine. l. 1. in prin.
 fol. 43. col. 20. uerfi. item respectu
 Sapientia legalis prestabilior est: etiam philosophia
 naturali. l. 1. in prin. fol. 44. col. 20. uerfi. tertio ex
 parte subiecti
 Sacra non sunt publica ut ciuitatis: quis in his ius pu-
 blicum uerfet. l. 1. §. huius studii fol. 45. col. 26. uer-
 si. rursus noto
 Sacerdos stipulando alteri: etiam in his que sunt ex-
 tra officium sacerdotale: acquirit obligationem. l. 1. §.
 huius studii. fol. 45. col. 27. uer. tu istius imo utroque
 iure stipulatio talis ualebit. uerfi. quini. imo
 Sacerdos de eo quod audiuit in confessione: nec in cau-
 sa matrimoniali facit fidem in foro iudiciali. l. 1. §.
 huius studii fol. 45. col. 28. uerfi. profecto
 Sacerdos quilibet non potest exigere cautionem de qua
 l. c. q. l. 1. §. huius studii. fol. 46. col. 29. uer. arte de q.
 Sacerdos quilibet potest suscipere uotum uel promiss-
 sionem que ecclesie uniuersali fit. l. 1. §. huius studii.
 fol. 46. col. 29. uerfi. nec obstat
 Sententia metu facta: quare sit nulla ipso iure fol.
 35. col. 134. uerfi. octauus casus
 Seruitus ratione naturali est introducta. l. manumif-
 siones fol. 59. col. 3. uerfi. tu uero: & uide ius serui-
 tutis pulchre expositum uersiculo quod tibi
 Seruitus qua ratione sit contra naturam: & qua nature
 conueniat. l. manumissiones fol. 60. col. 4. uerfi.
 non obstat
 Seruus licet a seruando dicatur: non ab hoc pender insti-
 tutio seruitutis. l. manumissiones fol. 60. col. 4. uer-
 si. quod uero aliquid
 Seruitus non uidetur iure naturali super addita. l. manu-
 missiones fol. 60. col. 5. uerfi. quos ego
 Seruum iure gentium obligari: uidetur per bar. l. manumif-
 siones fol. 60. col. 5. uerfi. ex his etiam. nam seruitus
 quis sit iuris gentium: non tollit eam equitatem: qua ex com-
 sensu tenetur. l. manumissiones fol. 60. col. 5. uerfi.
 item qua ratione
 Seruus iure gentium pro nihilo non reputatur. l. manu-
 missiones fol. 60. col. 6. uerfi. huic etiam
 Summum bonum & ultimus finis est ipsa beatitudo fol.
 3. col. 6. uerfi. nec obstat
 Successio liberorum est de proprio iure naturali. l. 1. §.

ius naturale fol. 48. col. 38. uersiculo quinto infero
 Sponsus si ui cōpelleret accipere sponsam in uxore
 nullus est cōtractus fol. 29. col. 107. uers. respōdeo
 Statutum ne mulier possit facere testamētum sine
 cōsensu cōsanguineorū uel mariti ualeat. fol. 29. col.
 107. uers. hinc etiam

Statutū disponens ut iuramentū nō ualeat in cōtra
 ctibus & alienationibus minorū utrum ualeat fol.
 30. col. 113. uers. ex his

Statutū loquēs de iur publico: intelligit: nō de iur pu
 blico romanorū: sed de iure publico qd est aptius illi
 statuto. l. i. §. huius studii. fol. 45. col. 25. uer. hic infero
 Statum particulariū: pertinet ad uniuersus. l. i. §. hu
 ius studii fol. 45. col. 25. uers. aduerte

Stipulatio penalī nisi me heredē scripseris: licet sit
 nulla & turpis: iuramentū tamen ualebit fol. 29.
 col. 107. uers. unde etiam singulariter

Stipulatio nisi me heredē scripseris cētū dabis: cōtra
 bonos mores naturales. fol. 29. col. 107. uer. pfecto
 Stipulatio penalī de matrimōio cōtrahādo ē cōtra
 bonos mores naturales. fol. 29. col. 108. uer. ergō dico

Stipulatio alteri facta: ualida est utroq; iure. l. i. §. hu
 ius studii fol. 25. col. 27. uers. quiniūmo

Stipulando alteri: licet stipulatio sit ualida: nō tamē
 alteri acquiri obligatio. l. i. §. huius studii fol. 45.
 col. 28. uers. nec obstat

Stultus est iuris ignarus. Vnde stultus iustus esse nō
 potest fol. 23. col. 85. uers. econtra

T

TESTAMētū sine septē testibus: an ualeat tā iure ca
 nonico q̄ ciuili. fol. 19. col. 67. uer. q̄nto decio infero
 Testamentorū solēnitas est inducta ad bonū cōmu
 ne. ideo non potest refragari precepto diuino fol.
 19. col. 68. uers. ego itaq;

Testamentorū solēnitas fuit introducta de iure pre
 torio fol. 19. col. 68. uers. item harum

Testamentorū solēnitas a iure ciuili introducta: deri
 uat ex pceptis iuris nature. fol. 20. col. 70. uer. q̄ppe.

Testamentorū solēnitas obseruatio: quīs ius cano
 nicū & ciuile diuersam uia instituat / tamē ad ean
 dem tendunt fol. 20. col. 71. uers. ius uero

Testamentū factū corā duobus testibus nec iure ca
 nonico nec ciuili ualeat fol. 20. col. 72. uers. hinc.

Testamētū impugnans pretextu solēnitatis septē te
 stium: nō peccat mortaliter fol. 21. col. 73. uers. hec
 ego ita: nisi in locis que pertinet ad spiritualē iuris /
 dictionē: uel etiā in locis uel ciuilitatibus ecclesie su
 biectis. nā in his anathema habebit locum fol. 21.
 col. 74. in prin.

Testimonio unius ut credat: minus rationabile est:
 & magis contra ius diuinū q̄ ut plures testes ad fidē
 requirant fol. 21. col. 25. in prin.

Testamentorū solēnitas in septē testibus nō est super
 flua fol. 21. col. 75. uers. tertio nō placet

Testes inuiti: si intelligant de ui precisa & absoluta
 ex regula generalit: nō ualent ipso iure. si in testamē
 tis intelligantur: nulla est ratio iuris singularis: sed
 quia in testamētis requirunt rogati fol. 35. col. 134.
 uers. aduerte cum sequenti

Testes debēt redere testimoniū p sensus exteriores.
 l. i. in prin. fol. 44. col. 22. uers. postq̄ uero

Titulo generali: q̄. tex. unicus sit specialis: maxie nō
 expressa ratione specialis: in cōgrue potest dici fol.
 32. col. 121. in prin.

Tutoris auctoritas prestita metu: nō p batur esse nul
 la. secus si sit ui prestita. 35. col. 132. uers. ego uero.

V

VERBUM firmari uel: firmū referē ad factū uel ad
 effectū: nō ad ius fol. 26. col. 95. uers. sed quisq;

Verbum licet. referē ad equitatē fol. 29. col. 110. uer.
 si. ad legem iuris gentium

Verbi careat est priuatiuū: & iducit canonē late sen?

tētie. fol. 32. col. 120. uer. q̄rtus casus: & col. 122. i prin.
 Verbum decerni mus: & uerbu induci mus non sem
 per indicat nouū ius fol. 32. col. 122. uers. nec obstat
 Verbum oportet: significat necessitatē rei cui adiciē
 cōgruentē. l. i. i prin. fol. 39. col. 2. uer. considero igit
 Verbum decet: importat honestatis p̄suasione. l. i. fi.
 C. de capti. & post. re. congruā obseruat significatio
 nē. l. i. in prin. fol. 39. col. 3. uers. nec assistere

Verba geminata ex repetitione demōstrant: senten
 tiā repetentis eam esse quā uerba exponunt. l. i. in
 prin. fol. 40. col. 5. in prin.

Verbum debet importat necessitatem: & quidem de
 uerbo non potest: & nō debet remissiuē. l. i. in prin.
 fol. 40. col. 5. in prin.

Verbum ceteri: significat constitui & ordinari. l. i.
 §. ius naturale. fol. 47. col. 34. uers. aduertendum

Virtute & labore est inendum ad summū bonum
 ipse tamen labor & uirtus: non est summū bonum
 fol. 4. col. 8. uers. at ego.

Vis differt a metu. nam in his que consensu agūtur:
 non est cōsensu ubi uis interuenit fol. 35. col. 132.
 uers. ego uero. licet secus quando metu inducitur
 quis ad consentiendum

Vis sumitur dupliciter & in uiolentis nō est actio ex
 parte passi fol. 35. col. 133. uers. aduerte

Via soluta que fiunt: non ualent etiā iure ciuili. fol
 35. col. 133. uers. quandoq;

Vocare in ius de se non est actus p̄nibilis. unde titu
 lus de in ius uocando est fauorabilis parentibus: &
 filiis non est odiosus fol. 10. col. 31. uers. & primo

Voluntas rationabilis testatoris: sub peccato morta
 li est obseruanda. fol. 16. col. 55. uers. primo igitur
 & fol. 19. col. 67. uers. prima ratio

Voluntas libera uel cōsensu spontaneus: ubicūq; re
 quiritur. si metus qui cadat in constantē uirum in
 terueniat: actus est nullus ipso iure fol. 32. col. 116.
 uers. item casus

Votū si metu fiat: ex ratioe uniuersali est nullū fol.
 24. col. 127. uer. ego fateor. & col. 1. 8. uer. ex quo etiā

Voluntas coacta habetur p uoluntate de iure cano
 nico quando propter metum consensit in malum
 uel in peccatū cū alias. Voluntas nō potest cogi sed
 impelli. fol. 34. col. 119. uer. rursus. & fol. 35. col. 132.
 uers. respōdeo. & fol. 36. col. 137. uers. nec obstat

Votum ui uel metu extortum: quare nō ualeat licet
 iuramentum metu extortum quo ad deum ualeat
 fol. 37. col. 141. uers. his tamen

Voluntas sola est quandoq; actus peccati. l. i. §. ius
 naturale fol. 53. col. 58. uers. responde

Vsuras iustas credebatur lex ciuilis ac ius prestabat p
 missioni usurarū. fol. 8. col. 22. uers. secundum est

Vsuras phibere expresse nō est de intentione impe
 ratoris fol. 8. col. 23. uers. quid tamen

Vsuras generaliter uel in casu etiam speciali permit
 tentes leges sunt nulle. fol. 8. col. 23. uers. leges igit
 Vsure a natura sunt phibite. fol. 8. col. 23. uers. leges
 igitur. & col. 24. uers. at si dicas

Vsurarū canonicā detestationem leges ciuiles cōpro
 bant fol. 8. col. 24. uers. fatebimur

Vsure si permittantur per stipulationem hodie etiā
 legislatoris intentione non oriet ex stipularū actio
 ad usuras fol. 8. col. 24. uers. nec obstat

Vsurarū permissio non pertinet ad finem legum
 sed punitio pertinet fol. 9. col. 25. uers. quid enim.

Vsura quis sit crimē ecclesiasticū & ideo ecclesia co
 gnoscit: an sit usura uel nō: tamen impator potest
 etiā penā imponere usurariis. fol. 9. col. 26. in prin.

Vsura nullo casu pmittit nec in casu dotali. fol. 9. col.
 26. uer. sexto principalī. & col. 27. uers. unde rursus

Vtilitas publica quare sit preferenda priuate. l. ue
 luti fol. 56. col. 11. uers. ex alia.

FINIS

